

De

West-Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

Dr. H. D. BENJAMINS, Prof. Dr. J. BOEKE,
Dr. B. DE GAAY FORTMAN, JOH. F. SNELLEMAN,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR

VIERDE JAARGANG 1922/1923

VIJFDE DEEL

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1923

INHOUD VAN DEN VIERDEN JAARGANG.

OVER HET ORINOCO-GEBIED.

Lezing voor de afdeeling Suriname van het Algemeen Nederlandsch Verbond op 5 October 1921 te Paramaribo gehouden,

DOOR

J. W. GONGGRIJP.

Het land waarover ik U heden avond iets wil vertellen, zou in plaats van Orinoco-gebied, ook genoemd kunnen worden Venezolaansch of Spaansch Guyana. Als afdeeling Suriname van het Algemeen Nederlandsch Verbond hebben wij een tweevoudig belang bij dat land, omdat ook onze kolonie deel uitmaakt van Guyana en wij als Nederlanders nog oude, thans wel is waar vervallen, aanspraken hebben op een gedeelte van het tegenwoordig Venezolaansche gebied.

Guyana of Guayana omvat niet alleen de Britsche, Nederlandsche en Fransche koloniën op deze kust, zooals men dikwijls aanneemt, wanneer van „de drie Guyana's" gesproken wordt. Het wordt begrensd door den Atlantischen Oceaan, de Orinoco, dier verbinding met de Amazone, de Cassiquiare en de Rio Negro, en verder de Amazone zelf. Het grootste gedeelte van Guyana behoorde dus vroeger aan Spanje en Portugal, tegenwoordig aan Venezuela en Brazilië.

Alvorens nader in te gaan op de vroegere Spaansche provincie Guyana, is het wenschelijk eerst in algemeene trekken geheel Venezuela te bespreken. Men kan het land in drie groote onderdeelen verdeelen. In de eerste plaats het kustgebied met de Andes, een bergstreek, die zich als een smalle wig, met de punt bij de Boca's van Trinidad en als basis de Columbiaansche grens, langs de

Caraibische zee uitstrekt; ten tweede het gebied van de llano's, de vlakten ten Zuiden van de Andes; en ten slotte Guayana.

Het kustgebied is het dichtst bevolkt. Alle mogelijke klimaten zijn er vereenigd. Van tropische hitte tot eeuwige sneeuw op de toppen van de bergen van Merida en Tachira en van droge woestenijen van Cactus en Opuntia, tot regenrijke, vruchtbare valleien met kabbelende beekjes en ruischende watervallen. Men kan er in de vruchtbare gedeelten naar gelang van klimaat en bodem van alles verbouwen; koffie, cacao, suikerriet, tabak, maar ook aardappelen en tarwe, gewassen van de gematigde luchtstreek. Het is rijk aan mijnen. Voor Nederland zijn van veel belang de petroleumbronnen in de streek van Maracaibo, waarvan de olie te Curaçao wordt geraffineerd. Voor onze zusterkolonie is verder van gewicht het voorkomen van Lucateva, de Carludovica, die hoeden-vlechtstroo levert en in groote hoeveelheden in het wild groeit.

Een scherpe tegenstelling met de Andes vormen de geheel vlakke llano's, een immense zee van gras, die zoo ver als het oog reikt begrensd is door den horizon en waarvan de achtergrond is ingesloten door de bergen en bosschen van Guyana.

Spaansch Guyana is evenals Suriname een land van uitgestrekte bosschen. Men treft er ook groote savanna's aan, die een voortzetting vormen van het eigenlijke gebied van de llano's. Het wordt tegenwoordig onderverdeeld in het Territorio Delta Amacuro, den Staat Bolivar en het Territorio Amazonas. Delta Amacuro, in hoofdzaak gelegen tusschen de armen, waarin de Orinoco zich bij Barrancas verdeelt, is laag en vlak, doch stijgt naar het Zuiden geleidelijk naar het Oost West verloopende Imataca-gebergte, dat de grens vormt met den Staat Bolivar. Het Imataca gebergte is samengesteld uit een reeks vrijwel geïsoleerd uit de vlakte opstijgende bergen van 500 tot 600 M. hoogte met meestal vlakken, een plateau vormenden top. De staat Bolivar bestaat uit golvende vlakten met lage gebergten. Territorio Amazonas

heeft grootendeels dezelfde gesteldheid, doch is zwaarder beboscht. Aan den bovenloop van de Caura heeft men hooge bergen, die hetzelfde karakter hebben als de berg Roraima, die het grenspunt vormt tusschen Britsch Guiana, Venezuela en Brazilië. Duizende jaren geleden had men hier een zandsteenplateau, dat nu op de meeste plaatsen is weggespoeld, zoodat de onderliggende granitische gesteenten bloot zijn gekomen. Hier en daar echter stijgen met loodrechte wanden steil van de granieten basis resten van het oude zandsteenplateau op, thans bergen van 2 tot 3000 M. hoogte, met volkomen horizontalen top. Het is een gebied van fantastische schoonheid, dat helaas heel moeilijk te bereiken is.

Het klimaat van Delta Amacuro is ongeveer even vochtig als Suriname. Op de savanna's van den staat Bolivar is het droger en valt ongeveer half zoo veel regen en meer naar het zuiden wordt het weer regenrijker. De bergstreken zijn vermoedelijk nog vochtiger dan Suriname.

Bij de geschiedenis van Spaansch Guyana komt telkens te voorschijn het zoeken naar het land van El Dorado, den vergulden man, den legendarischen vorst die zich elken morgen bij zijn toilet met goudstof liet bepoederen en woonde in de gouden stad Manaos, aan het meer van Parime of Cassipa. De monding van de Orinoco werd door den Spanjaard Vicente Yanez Pinçon in het jaar 1500 ontdekt en reeds in de eerste helft van de 16de eeuw werd er naar goud gezocht, in den beginne zonder dat de naam Dorado gehoord werd. Aan de kust vonden de Spaansche zeevaarders gegoten gouden beeldjes in het bezit van de Indianen en verscheidene conquistadores, o. a. Diego de Ordaz en Alonzo de Herera, trokken er op uit om de mijnen, waar dat goud vandaan kwam, op te sporen. Langzamerhand dook de sage van El Dorado op. De Spaansche vice-koningen worden verondersteld in den beginne de buitensporige verhalen eer bevorderd dan tegengesproken te hebben. Zij waren een welkome gelegenheid om de woeligste en gevaarlijksche elementen onder hun troepen op nuttige wijze te gebruiken en tevens te

loozen en ook de Indianen, waar deze goudzoekers te recht kwamen, spraken het verhaal van dien ongelooflijken rijkdom niet tegen, doch verwezen de reizigers naar naburige, verder gelegen landen om de ongewenschte gasten zoo spoedig mogelijk weer kwijt te raken.

Die mannen hebben werkelijk buitengewone daden verricht. Ik breng alleen in herinnering Lopez de Aquirre, die in 1561 uit Peru over de Amazone en langs de Rio Negro naar de kust van de Caraibische Zee trok. Hij kwam in opstand tegen Philips II, verklaarde het land onafhankelijk, en werd tenslotte nadat zijn soldaten van hem waren afgevallen te Barquisimeto in de Andes gedood. Toen het met hem ten einde liep, stak hij zijn eenige dochter een dolk in het hart om haar, zooals hij zeide, de schande te besparen bij de Spanjaarden de dochter van een verrader te heeten. Zijn gruweldaden maakten dat het volk groote dwaallichten op de savanna na een paar honderd jaar nog beschouwt als de ziel van dezen tiran, die geen rust kan vinden, maar in vlammen gehuld ronddoolt.

Sommige deelnemers aan deze expeditie's, waarvan ik er hier maar een enkele aanstipte, keerden terug met een bevestiging of zelfs een versterking van de verhalen over groote schatten in het binnenland. Zekere Martinez, een deelnemer aan den tocht van Diego de Ordaz, beweerde door de Indianen gevangen genomen te zijn en eindelijk in de hoofdstad van El Dorado terecht te zijn gekomen. De Spaansche Gouverneurs, die mogelijk eerst nog sceptisch gestemd waren, werden nu zelf door de goudkoorts aangetast en Antonio Berrio, liet in 1595 een expeditie uitrusten van 2000 man. Rijke grondbezitters verkochten hun landerijen om deel te nemen aan den tocht; maar ziekten, aanvallen van de Indianen en gebrek aan levensmiddelen bereidden de plannen tot verovering van het goudland een treurig einde. Slechts dertig menschen keerden, in armzaligen toestand, terug.

De verhalen over dien rijkdom riepen al spoedig andere kapers op de kust. De eerste hoofdstad van Guyana, gelegen dicht bij de monding van de Caroni-rivier aan de

Orinoco was reeds in 1579 door de Hollanders onder Adriaan Janson vernield. De tweede hoofdstad, onder denzelfden naam, Santo Thome de la Guyana door Antonio Berrio in 1591, 12 mijl lager aan de rivier gesticht, werd vier jaar later door de Engelschen onder Sir Walter Raleigh aangevallen. Deze richtte tusschen de jaren 1595 en 1617 vier verschillende tochten naar de Orinoco, doch slaagde er evenmin als de overigen in de gouden stad te vinden. Raleigh werd ten slotte in Engeland, om een aanval op de Spanjaarden in vollen vrede, op last van zijn koning onthoofd.

Santo Thome de la Guyana werd later opnieuw verplaatst en wel veel hooger de rivier op, waar in 1764 Don Joaquin Moreno de Mendoza de grondslagen legde van de nu Ciudad Bolivar genoemde stad. Vroeger heette zij meestal Angostura, naar de engte in de rivier. Een „engte" zoo breed als de Suriname bij Paramaribo.

Ook vanuit Angostura werden expeditie's naar het goudland uitgezonden en een Indiaan, Arimuicaipi, ontvlamde de fantasie van de kolonisten door het schijnsel van de Magellaansche wolken, een sterrenbeeld aan den zuidelijken hemel, aan te wijzen als de weerschijn van de zilverhoudende rotsen in het meer van Parime.

Tegen het einde van de achttiende eeuw verdween het geloof aan El Dorado eindelijk en het meer van Parime, dat eerst als een binnenzee ter grootte van de Kaspische Zee op de kaarten voorkwam, blijkt nu alleen te bestaan als het meertje van Amucu in Britsch Guyana dat in den drogen tijd bijna geheel uitdroogt.

Zonder grond waren die verhalen van buitengewonen goudrijkdom echter niet. Von Humboldt, die er toe overhelde het goud dat bij de Indianen werd aangetroffen als van de Andes afkomstig te beschouwen, vernam klaarblijkelijk zonder het verhaal te gelooven, dat tot 1760 de vrije Caraiben naar den berg Pajarcima, ten zuiden van oud Guyana, de oude hoofdstad, dat moet zijn in de buurt van Cuyuni, trokken om het verweerde gesteente uit te wasschen. Het gewonnen stofgoud werd in kalebassen bewaard en aan de Hollanders in Essequibo

verkocht. In dien zelfden tijd schrijft Storm van 's Gravesande, de groote Nederlandsche Gouverneur van Essequibo, aan zijn bewindhebbers, dat hij van den rijkdom aan edele metalen van Cajoeny overtuigd was als van zijn eigen existentie. In zijn tijd hadden de Hollanders in die streek een paar posten. Wij waren daar in bondgenootschap met de Caraiben en hadden door de posten de geheele streek onder onze jurisdictie. De posten zijn door de Spanjaarden aangevallen, door ons weer opgericht, doch eindelijk verlaten en bij het grensgeschil tusschen Venezuela en Engeland, de opvolgers van Spanje en Nederland, werd een groot gedeelte van het gebied bij scheidsrechterlijke uitspraak in 1899 aan Venezuela toegewezen.

De oude Storm van 's Gravesande blijkt echter gelijk te hebben gehad. In de buurt van El Callao, niet zoo heel ver van de oude Hollandsche posten, werd omstreeks 1860 door eenige Amerikanen alluviaal goud gewasschen. Tien jaar later maakte men een begin met het stampen van de ontdekte kwartsaderen. In den beginne was dit verre van een succes. De aandeelen konden bij een koers van beneden de 10 % geen koopers vinden en de mijn stond op het punt van te sluiten. Bij gebrek aan contanten werden de arbeiders en employé's, voor zoover zij tenminste niet wegliepen, betaald met aanwijzingen op aandeelen en die aanwijzingen kwamen tenslotte meestal terecht in de handen van winkeliers, die ze dikwijls zeer tegen hun zin aannamen als betaling voor aan de mijnwerkers geleverde levensmiddelen. Zij die met die aandeelen bleven zitten, werden op een goeden dag a. h. w. tegen wil en dank millionair. De eigenaar van een „cookshop" bij El Callao, die probeerde zijn schuld aan kooplui te Ciudad Bolivar met aandeelen Callao-mijn te betalen, maar niet slaagde omdat men de papieren voor waardeloos hield, was zes maanden later, toen de rijke kwartsader ontdekt was, bezitter van een half millioen dollars. In 30 jaar tijd produceerde de El Callao-mijn voor ongeveer 85 millioen gulden aan goud. Omstreeks 1895 hield de rijke kwarts-ader plotseling op en de mijn werd tot

een onbeteekende onderneming teruggebracht. Later kwam zij in handen van een Fransche onderneming en deze slaagde er opnieuw in betalende kwartsgangen te ontdekken. Ik had gelegenheid in een van die mijnen, de Remington-mijn, af te dalen. De schacht was reeds 120 M. diep en de kwarts-ader die zij volgt op sommige plaatsen 2 M., op andere, volgens den mijningenieur vaak de rijkste, slechts ½ M. breed. Het goudgehalte werd mij medegedeeld te zijn van een waarde van 30 tot 90 Bolivar per ton. Het kwarts werd in een stampmolen, die dag en nacht werkte, fijngemalen. Men blijft het gevaar loopen, dat op een gegeven oogenblik de kwartsader blind eindigt en dan is het natuurlijk weer uit met de zaak. Een paar maanden geleden stond de onderneming weer vrijwel stil.

Op andere plaatsen in Guyana wascht men goud met zeer primitieve middelen; ik kwam bij een „pinta", zooals men daar zegt, waar men het goud waschte in houten batee's, schalen die veel gelijkenis hebben met de bakken, die de marktvrouwen hier wel op hun hoofd dragen. Toch maakten de menschen aldus nog voor een waarde van 15 tot 40 Bolivar dat is *ƒ* 7.50 tot *ƒ* 20.— per dag aan goud. Het was buitengewoon spannend om te zien hoe, nadat alle grint, aarde en modder door de arbeiders, die in het water hurken, is weggewasschen, een blinkend hoopje goud in de punt van de batee blijft zitten. Mijn gids, Colonel Andre Bello, ging onmiddellijk ook met zijn bloote beenen in de kreek hurken en moest een paar batee's wasschen. Van een anderen Colonel had ik een paar dagen tevoren een stuk goudkwarts cadeau gekregen met het aanbod mij de kwartsader aan te wijzen; als ik voor het noodige kapitaal wilde zorgen, zouden wij beiden schatrijk worden. Elders heeft men diamanten en toen onze auto aan den oever van de Caroni-rivier gerepareerd werd heb ik handen vol zand uitgewasschen; maar niets gevonden. Dat oude land van El Dorado is niet goed voor menschen die vatbaar zijn voor goudkoorts.

Ik ben door het goud en het edelgesteente de geschiedenis meer dan honderd jaar vooruit geloopen. Wij moe-

ten weer terug tot den tijd toen Hollanders en Spanjaarden aan de Boven Cuyuni tegenover elkaar stonden. Behalve de militaire posten hadden de Spanjaarden er missies onder de Indianen, in Boven Cuyuni en Caroni van Capucijners en in Boven Orinoco van paters Jesuiten, later van Observanten. De verhouding tusschen de buren, ik bedoel de Hollanders en de Spanjaarden was, hoewel er vrede tusschen beide mogendheden heerschte, verre van hartelijk. In de eerste plaats had men er het grensgeschil, met nu en dan een aanval op de posten; en dan werden de Missie's door de Hollanders er van beschuldigd slaven die van Essequibo wegliepen op te nemen; omgekeerd namen de Hollanders in de Indiaansche dorpen bij hun posten Spaansche Indianen op, die de tucht in de Missie's waren ontvlucht. Een Indiaansche hoofdman Ajuricaba, een van onze bondgenooten, die de Hollandsche vlag op zijn corjalen voerde, strekte zijn tochten zeer ver uit en hield zelfs de Portugeezen, die uit Brazilië opdrongen, jaren lang aan de Rio Negro tegen. Zij versloegen hem eindelijk in 1726. De man was overigens slavenjager van beroep. Ik wil dat vak niet in bescherming nemen, maar alleen opmerken, dat de menschenjacht in die tijden met geheel andere oogen werd beschouwd dan tegenwoordig. Ook de Spanjaarden hielden er onder den naam van „Conquistas de Almas", (veroveringen van zielen), of „Entradas", tochten onder de wilde Indianen, waarbij veel bloed vergoten werd en menschen werden geroofd tot vlugge uitbreiding van de Missie-dorpen. Gelukkig hielden die onmenschelijke opvattingen geen stand. Von Humboldt kon in het begin van de 19de eeuw met voldoening schrijven, dat de Entrada's door de geestelijke overheid algemeen werden afgekeurd en vrijwel geheel waren opgehouden. Voor de beschaving hebben de Missie's in ieder geval goed werk verricht. Aan de eeuwige onderlinge oorlogen onder de talrijke Indiaansche stammen, waarvan er sommige menscheneters waren, werd een einde gemaakt en de Indianen die het Christendom aannamen tot een beter en geregelder leven gebracht.

Photo J. W. Gonggrijp.

1. Gras-savanna in Suriname.

Photo J. W. Gonggrijp.

2. Gras-savanna in Suriname met „Schuurpapierboompjes", in Venezuela „chaparro" (Curatella Americana).

Photo J. W. Gonggrijp.

3. Venezolaansche savanna met „hato" en meertjes („ojas de agua") in den staat Bolivar.

Photo J. W. Gonggrijp.

4. Rotsige savanna in den staat Bolivar.

Photo J. W. Gonggrijp

5. Veedrijven over de savanna in Venezuela, Estado Bolivar.

Photo J. W. Gonggrijp.

6. Venezolaansche savanna met „chaparro's" en „Llanera" (cow-girl).

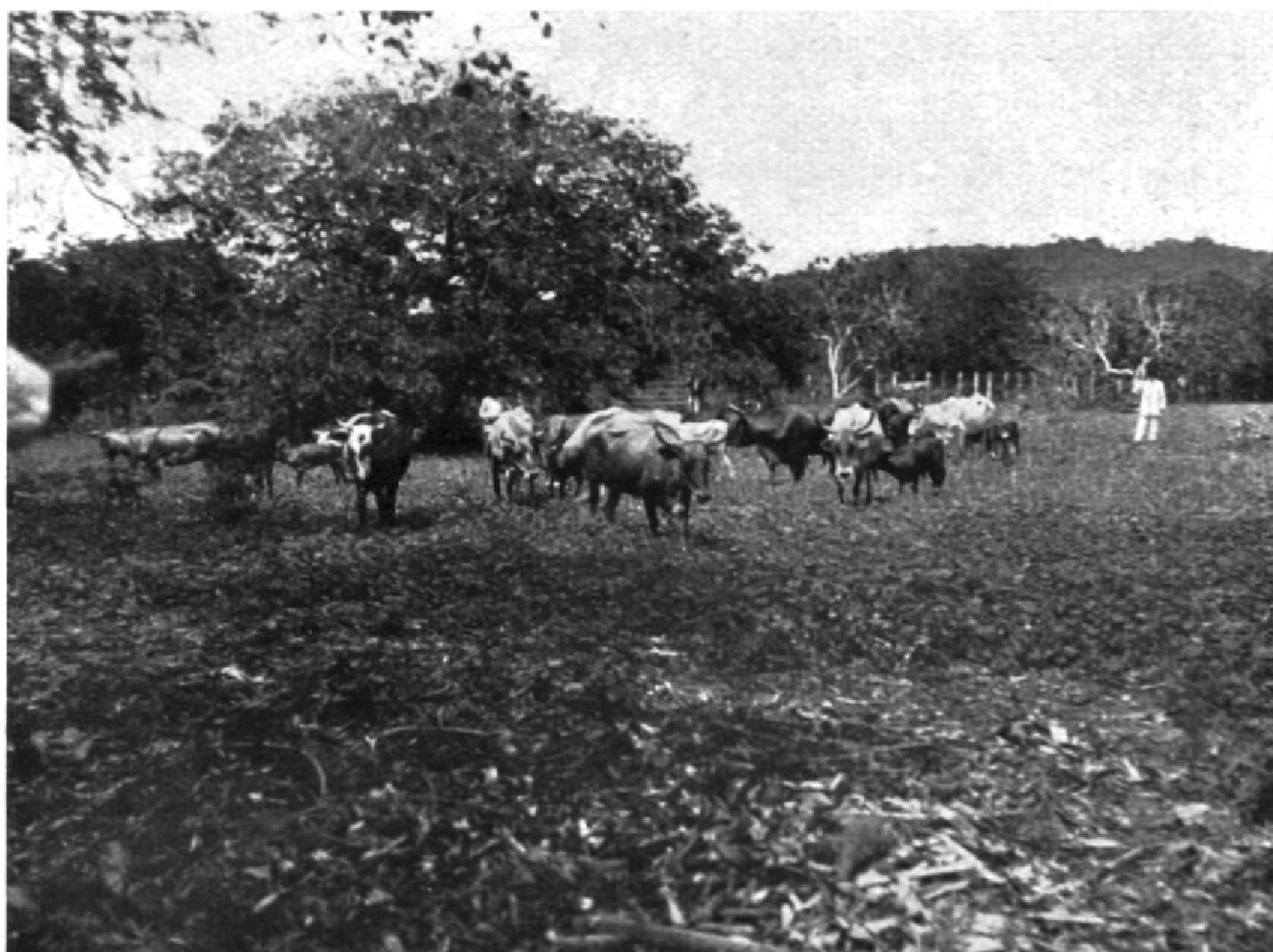

Photo J. W. Gonggrijp.

7. Vee op een omheinde savanna of „potrero" in Venezuela, Estado Bolivar.

Photo J. W. Gonggrijp.

8. Met de auto door een „morichal", op den achtergrond een „chaparral" in Venezuela, Estado Bolivar.

De Jesuiten waren tot in de tweede helft van de 18de eeuw aan de Boven-Orinoco gevestigd. De orde werd opgeheven; hunne dorpen, in de buurt waarvan zij groote kudden vee hielden, kwamen onder beheer van „Commissarissen des Konings", die er schandelijk huis hielden, en in 1795 was al het vee van Boven-Orinoco verdwenen. In de eerste jaren van de 19de eeuw bevonden de nieuw opgerichte missie's van de Observanten aan de Boven-Orinoco zich in zeer armoedigen toestand. De Missie's van de Capucijners op de savanna's van Caroni en Boven Cuyuni daarentegen hadden toen meer dan 60000 stuks vee en telden 17000 personen. In den onafhankelijkheidsoorlog van Venezuela, nu ongeveer 100 jaar geleden, zijn ook deze paters het slachtoffer geworden van hun loyaliteit aan den koning van Spanje. Ik geloof dat de tegenwoordige bevolking van den staat Bolivar, die zich geheel en al Venezuelaan voelt, wat de werkende standen betreft in hoofdzaak van de Indianen uit de oude Missiedorpen afstamt. De bevolking heeft slechts zeer weinig Afrikaansch bloed. In den laatsten tijd trekken de goudmijnen veel zwart volk van de Engelsche Antillen en er bestaat ook een natuurlijke immigratie van Zuid-Europeanen voornamelijk Italianen en Corsicanen.

Behalve de Venezolaansche of creolen bevolking heeft men in de meer bereikbare streken van Bolivar en Delta Amacuro, Indianen, voornamelijk Waraus, die men met onze Benedenlandsche Indianen zou kunnen vergelijken. Verder het binnenland in heeft men nog geheel wilde Indianen, waaronder er zijn die zeer vijandig tegenover de Venezolanen staan. Ook elders in Venezuela, bijvoorbeeld in Goajira, heeft men Indianen-stammen, die in eeuwigen oorlog met de blanken leven en elken Venezolaan dooden, die het waagt in hun gebied door te dringen. Men schrijft de verbittering van deze stammen toe aan de behandeling die zij in vroegere tijden van de Spanjaarden moesten ondervinden. In Guayana hadden de Spanjaarden op het einde van de 18de eeuw een reeks posten van Esmeralda aan de Boven Orinoco tot de Erevato. De bezetting onderdrukte de Indianen en in 1776 verbonden de verschil-

lende stammen zich in het geheim met elkaar en vielen op één nacht tegelijkertijd alle posten aan over een afstand van 50 mijl. Alle werden vernield en uitgemoord.

De Hollanders daarentegen waren met de Indianen steeds op goeden voet. Een bondgenootschap met de verschillende stammen maakte deel uit van de politiek van alle Nederlandsche Gouverneurs van Essequibo en Storm van 's Gravesande gebruikte de Indianen in den opstand der slaven van Berbice als militie en politie voor een deel belast met de uitvoering van het gezag.

Door de bevrijding van Venezuela van de Spaansche heerschappij door Simon Bolivar werd de invloed der Spaansche paters vernietigd. Dat Venezuela het in Boven Cuyuni als slot van de rekening van Engeland, den opvolger van Nederland in die streken, won, moet m. i. toegeschreven worden aan de verkeers-omstandigheden. Van Essequibo uit moet men om in Boven Cuyuni te komen de rivier met hare talrijke watervallen op. Van de hoofdstad van Spaansch Guyana daarentegen gaat de reis over de savanna, die zelf de noodige lastdieren, ossen, muilezels, ezels en paarden levert en hier heeft de landweg het van den waterweg gewonnen, ondanks de woelige politieke toestanden in Venezuela. Als regel geraakt de bovenloop van een rivier bij kolonisatie van de kust af economisch en politiek aangesloten bij de monding, vooral bij rustig bestuur, als het Britsche in Demerara.

Sedert de bevrijding van Venezuela is Guayana herhaaldelijk het tooneel geweest van gevechten tusschen de elkaar bestrijdende politieke partijen. Nog geen twintig jaar geleden werd er in de buurt van Ciudad Bolivar een strijd gestreden waarbij aan weerskanten ongeveer 600 dooden vielen. Ik zal mij niet steken in een beschouwing over die twisten. Dank zij het krachtige bestuur van Generaal Gomez is het reeds jaren lang vrij rustig en gaat het land goed vooruit. Liever wil ik trachten een kort overzicht te geven van de tegenwoordige toestanden en een vergelijking maken met Suriname.

Het is opmerkelijk, dat deelen van eenzelfde land, die

onder leiding van verschillende volken werden gekoloniseerd, zich in zoo geheel verschillende richting ontwikkelden. De natuur van het Orinoco-gebied is grootscher dan in Suriname. De rivier zelf is een reus vergeleken met onze werkelijk toch reeds imposante rivieren; de afstanden zijn er nog veel grooter dan bij ons in de binnenlanden; de dieren zijn er grooter en gevaarlijker, de Orinocokaaimannen bijv. verslinden dikwijls menschen, terwijl onze kleinere soort zich minder eerzuchtig bij de doksen en ganzen houdt. Maar, de natuur komt er (niettegenstaande dat verschil in afmeting) tot in onderdeelen met onze kolonie overeen. Het groote verschil is er door de menschen gebracht.

De Hollanders, meer speciaal de Zeeuwen, hebben zich, toen zij op de Wilde Kust van Guyana kwamen, neergezet in streken die min of meer met hun eigen poldergebied overeen kwamen. Aan hun taaie volharding heeft de plantage-cultuur van Suriname en Britsch Guyana haar ontstaan te danken. Vroegere nederzettingen hooger aan de rivieren werden door den goeden uitslag van de op vetten grond met slaven gedreven polder-cultures naar de kust getrokken. De minder vruchtbare savanna-streken bleven ten eenenmale onbenut. De Spanjaarden deden precies het omgekeerde. Zij gingen de vruchtbare, doch modderige en van muskieten wemelende oevers van het uitgestrekte alluviale gebied tusschen de armen van de Orinoco voorbij en namen bezit van de hooge savanna-vlakten en llano's, die hen herinnerden aan de steppen van Andalusië, beroemd om de teelt van paarden en vechtstieren. Die veeteelt, waarbij de dieren vrij over geweldige oppervlakten weideland rondloopen, werd door de Spaansche paters als iets vanzelf sprekends aan hun Indiaansche pupillen geleerd.

Evenmin als de Spanjaarden er aan dachten om zich in de modder van de kuststrook neer te zetten, evenmin dachten de Hollanders er aan om veeteelt te beginnen op de savanna's, die zoo hemelsbreed van een Hollandsch weiland verschillen. Ik ben er van overtuigd, dat als de Spanjaarden toevallig in Suriname waren terecht geko-

men, en wij in het Orinoco gebied, Delta Amacuro cultuurcentra zou hebben gekregen als men nu in Suriname en Britsch Guyana heeft, terwijl de Surinaamsche savanna's, waar thans geen enkel stuk vee loopt, bevolkt zouden wezen met de kudden die den voornaamsten rijkdom van den staat Bolivar uitmaken. Het verschil in aanleg, of smaak, of hoe men het noemen wil, tusschen Spanjaard en Hollander is m.i. het voornaamste verschil tusschen Spaansch en Nederlandsch Guyana.

In de laatste jaren is men in Delta Amacuro met de cacao-cultuur begonnen. In zekeren zin volgt men daar Suriname na. Het is, geloof ik, van haast nog meer belang voor ons om ons voordeel te doen met de in Bolivar met de veeteelt opgedane ervaring. Niet alleen op zich zelf, om de veeteelt die wij aldus op onze savanna's zullen kunnen krijgen, maar ook om de centra van cultuur in het gebied van de lichtere gronden die — ik moge hier naar de artikelen van den heer Pyttersen in de West-Indische Gids verwijzen — voor ons van stijgende beteekenis worden.

In Venezuela omvat de veeteelt niet alleen gebieden die met onze savanna's overeen komen, maar ook het geheele gebied van de llano's.

De typische llano's zijn volkomen vlak. Het zijn onafzienbare vlakten, waarvan het eene punt nauwelijks een paar duim hooger is dan het andere. De savanna's van Ciudad Bolivar tot de omgeving van Tumeremo daarentegen zijn golvende vlakten ter hoogte van 100 tot 200 M. Hier en daar, vooral in de nabijhied van heuvels of langs rivieren en kreeken heeft men bosch en ook de savanna zelf is niet geheel boomloos, maar in den regel bezet met verspreide boompjes, meestal een soort die men daar chaparro, hier bosch-kasjoe noemt, Curatella americana, waarvan de ruwe bladeren wel als schuurpapier worden gebruikt. Waar die chaparro's dicht op elkaar staan spreekt men van een „chaparral", een formatie die veel gelijkenis met een Hollandsche appelboomgaard heeft, en precies zoo in Suriname wordt aangetroffen. Men treft onder de boompjes eveneens Dividivi en Waa-

bi aan, die ook op Curaçao voorkomen en op grootere droogte dan in Suriname wijzen. Het meest typische van het landschap zijn de „morichales", dat zijn groepen van Mauritia-palmen, die langs de waterplassen en, soms in rijen alsof men er lanen geplant had, langs de waterloopjes voorkomen. De „morichales" zijn gewichtig als drinkplaatsen voor het vee. Het water geldt als zeer gezond ook voor den mensch en wanneer ik mij wat griezelig toonde om het troebele water te drinken dan heette het dat 't goed was voor de spijsverteering.

Ook wat de grassen betreft is er zeer groote overeenkomst tusschen de savanna's van Suriname en die van Venezuela. De trots van den Venezolaanschen „llanero" of „criador", veehouder, is een grassoort, die men „tupuquen" noemt en die de reputatie heeft het vee erg vet te maken. Dit gras zou in Venezuela niet inheemsch zijn, maar ingevoerd door Generaal Hamilton, die 100 jaar geleden in den Onafhankelijkheids-oorlog medevocht. Men kan het zaad in C. Bolivar koopen en werkt de verspreiding ervan in de hand door het op de savanna's uit te zaaien nadat het andere gras is afgebrand. Ook belast men wel een koe met de uitzaaiing door haar een zak met tupuquen zaad om de hals te binden, waaruit telkens een beetje zaad morst. Nauwelijks te Paramaribo teruggekeerd herkenden de heer van Waveren en ik het tupuquen dat ons telkens met zooveel trots in Venezuela werd aangewezen. Het bedekt een groot gedeelte van het Gouvernementsplein en vooral de perken rondom den Wilhelmina-boom en voor „Financiën" zijn er vol van.

Ook de wilde savanna-grassen komen geheel met de Surinaamsche soorten overeen. Bij het rijden over de Savanna's in Bolivar moesten wij telkens tegen elkaar zeggen: „Kijk, hier ziet het er uit als op die savanna, die wij in Suriname samen bezochten; daar heb je een duplicaat van die andere savanna".

Het eenige verschil was, dat wij in Venezuela meestal te paard zaten en dat de beste Surinaamsche savanna's, waar wij in de brandende zon op onze eigen beenen door moesten, stellig beter waren en meer gras hadden

dan eenige savanna die wij in Venezuela onder de oogen kregen.

Er zijn in Venezuela streken waar het vee voortteelt feitelijk zonder eenige zorg van den mensch. In het hartje van de llano's vindt men landeigenaren die, wanneer men ze vraagt hoeveel vee ze bezitten, alleen kunnen antwoorden dat er een jaar of zeven, acht geleden, toen er eens een telling werd verricht, zooveel duizend stuks werden bevonden. Het vee is daar erg wild. Een voetganger kan het in het geheel niet benaderen; voor zoo'n tweebeenig wezen vluchten de dieren in wilde vaart weg. Met ruiters kan men ze echter nog wel bijeendrijven; een groot gedeelte moet met de lasso worden opgevangen.

In Guyana is het vee tammer, wordt meer verzorgd, het ras is er beter, namelijk meer gekruisd met goede, uitheemsche rassen; maar als men denkt dat het als stalvee behandeld zou kunnen worden zou men zich toch leelijk vergissen. Er zit nog ruimschoots „spirit" genoeg in om de liefhebbers gelegenheid te geven hun hart op te halen aan de nationale sport van Venezuela. Dit is een soort stierengevecht, waarbij een aantal wilde stieren in een afgezette straat worden gedreven, en de „jeunesse dorée" van de plaats de dieren te paard najaagt, ze bij de staart pakt en door een krachtige ruk op het goede moment op den grond laat tuimelen. Lukt het, dan wordt men door de dames die het schouwspel vanuit de ramen volgen, toegejuicht en met bloemen overladen; in het andere geval, als men met de staart van den stier in de hand achter het dier aan blijft hollen zonder dat men het kan laten neerstorten, wordt men smadelijk uitgelachen.

Die handige truc wordt ook wel toegepast op weerbarstige dieren van de kudde in de savanna. Een andere manier om de dieren te bedwingen is natuurlijk de lasso. Bij het gebruik van de lasso te paard is in Venezuela het einde van dit leeren koord aan de staart van het paard vastgeknoopt. De lus wordt in volle galop om de horens van het te vangen dier geslingerd, waarna een goed gedresseerd paard zich onmiddellijk van zelf omkeert, zich schrap zet en den schok van het voorthollende stuk vee

zoodanig opvangt dat dit op den grond wordt geworpen en dadelijk door een tweeden ruiter, die van zijn paard springt, kan worden gebonden. Het is buitengewoon interessant om te zien hoe een goed llanero in een oogenblik tijds elk dier dat hij aan zijn losso krijgt aan zijn wil heeft onderworpen.

Het streven van de veehouders op de veehouderijen of hato's is voor een groot deel echter erop gericht om de dieren zoo tam te maken, dat zoo min mogelijk van de lasso moet worden gebruik gemaakt. Een economisch gebruik van de werkkrachten is noodzakelijk. Men rekent dat een beheerder met een drietal „peons" (arbeiders) een hato van een paar vierkante uren gaans, met 1000 stuks vee moet kunnen beheeren.

Op een Venezolaansche hato komen de runderen nooit onderdak. Het grootste gedeelte van hun leven loopen ze vrij op de savanna rond. Omheinen is feitelijk overbodig en kwam vóór de ontdekking van prikkeldraad ook niet voor. Heeft men eenmaal vee, dat zich aan een bepaalde savanna gehecht heeft, men noemt dat in Venezuela „pegar", wortelen of kleven, dan blijft het er ook en loopt wanneer men de dieren honderde mijlen wegdrijft aan zich zelf overgelaten linea recta weer naar zijne oude savanna terug. Wie een open savanna heeft en nieuw vee koopt moet dus voortdurend in de weer zijn om de dieren telkens terug te drijven. Dat blijft noodig totdat de koeien een kalf geworpen hebben. Met hun jong kunnen zij niet meer ver weg trekken en de moederliefde bindt de dieren aan hun nieuwe woonplaats. Tegenwoordig zijn de savanna's zeer dikwijls omheind en kan men het vee dus meer naar willekeur verplaatsen. Zoo'n omheinde savanna of „potrero" beslaat een paar duizend hectaren, de prikkel-draad heiningen treft men in Venezuela bij honderde en duizende kilometers aan.

Ook voor het tam maken van het vee maakt men voor een goed deel gebruik van de banden die moeder met kind verbinden. De kalveren worden in den regel in de savanna geboren en door de moeders den eersten tijd onder droog gras en bladeren verborgen. Na eenige dagen

worden ze, dat is tenminste de normale gang van zaken op vele hato's, in een kleine omheinde schaduwrijke heide dicht bij huis gedreven en laat men de moeders overdag vrij in de savanna grazen. Tegen het vallen van den avond komen deze koeien naar huis om hun jongen te zoogen en heeft men gelegenheid om ze te melken. Soms moeten ze naar huis gedreven worden, op andere hato's komen ze vrijwel uit zich zelf en meent men dat een rookend vuurtje in den namiddag bij huis aangestoken aan de koeien het sein geeft dat ze binnen moeten komen. Een ander middel om ze bijeen te lokken is dat de peon, die ze naar huis moet drijven het heftige blaten van een in nood verkeerend kalf nadoet. Van alle kanten komen de moederkoeien dan verschrikt en met de ooren in de hoogte gestoken aanhollen. De peon begint een eentonig liedje te zingen en rijdt de richting van het huis op, waarna de heele kudde achter hem aan marcheert.

Bij huis komen ze niet dadelijk bij de kalveren doch in een afzonderlijke omheinde ruimte, een kraal. Telkens als een van de koeien gemolken moet worden, roept men haar kalf bij de naam en het is grappig zooals die dieren op hun naam reageeren. Nauwelijks begint de melker hun naam te zingen, de dieren houden naar het schijnt veel van een liedje, of ze spitsen de ooren en komen naar de poort van de kraal toeloopen om bij de moeder gelaten te worden. Ze mogen echter niet dadelijk zuigen, maar worden eerst aan een der voorpooten van hun moeder vastgebonden, die aldus geen stap kan doen zonder haar jong onder den voet te loopen en zich rustig laat melken. Een touw om den hals van de koe zou een kleine revolutie in de kraal veroorzaken, maar op deze wijze verloopt de zaak zeer rustig en men kan zich geen vreedzamer schouwspel voorstellen dan het melken van zoo'n honderd koeien op een mooien avond in een Venezolaansche corral, overgoten door het licht van de maan terwijl men af en toe de zangerige stem van de peons of het zachte roepende loeien van de dieren hoort. Nadat de koeien voor een deel uitgemolken zijn, laat men het kalf naar hartelust zuigen.

Uit de buurt van Ciudad Bolivar wordt veel melk naar de stad gezonden. Elders bereidt men er wel kaas van, maar dikwijls beschouwt men het melken van de dieren alleen als middel om tam vee te krijgen en melkt men de koeien bijvoorbeeld alleen maar om de maand. Door de kalveren steeds bij de moeder te laten, zou het vee geheel verwilderen en door ze zoo om de maand „onder discipline" te plaatsen wordt het veel makker.

Hoofdzaak bij de bedrijven van Venezolaansch Guayana is de teelt van slachtvee en het is in dit verband wel opmerkelijk, dat het slachten van vrouwelijk vee in de republiek absoluut verboden is. In de savanna's kan men het verbod natuurlijk niet volkomen handhaven en moeilijk beletten, dat een veehouder een oude koe slacht en opeet. Maar in de steden en voor uitvoer komt alleen mannelijk slachtvee in aanmerking. De maatregel valt wel in den smaak en ik heb meermalen de bewering gehoord, dat de sterke toeneming van vee in Venezuela voor een groot deel aan deze wet moet worden toegeschreven. In Ciudad Bolivar kregen wij sterk den indruk, dat ongeveer ieder gezeten burger bij de veeteelt belang heeft. Telkens kwamen wij in aanraking met menschen die bescheidenlijk vertelden dat ze een „kleine" hato, met een „beetje" vee hadden, en bij nadere informatie bleken zij dan eigenaars te zijn van een paar leguas, d. z. vierkante uren gaans, savanna met een duizend stuks vee.

Een reis door die streken bijv. in de omgeving van Ciudad Bolivar, verschilt hemelsbreed van een tocht door Suriname. Het gaat daar te paard of met de auto over geweldige afstanden over de savanna. Zoo'n autotocht is niet bepaald goed te vergelijken met een rit langs een Europeeschen of zelfs een Surinaamschen weg. De „weg" is niets dan een karrespoor, en gaat soms over rotsen, dwars door kreeken en kleine rivieren en om een haverklap verwacht men dat de wagen ondersteboven zal slaan. In den regentijd behoort een takel en een eind kabel om de auto uit de modderpoelen te trekken tot de onmisbare uitrustings-stukken. Op mijn terugreis van Tumeremo naar Ciudad Bolivar, een rit van 300 K.M. vlo-

gen op een gegeven oogenblik alle spaken van een van de voorwielen van onze Ford en moesten wij twee dagen en nachten midden op de savanna, verscheidene uren loopen van de naastbijzijnde menschelijke woning, op het zand doorbrengen. Den tweeden dag, toen alle medegenomen provisie op was, werd de gedwongen picnic minder vroolijk. Tegen den avond van dien dag konden wij een „cachicamo", een gordeldier, onze kapassi, die door een van onze metgezellen op de savanna was doodgeschopt, verorberen en toen de uitgezonden bode met het reservewiel en met levensmiddelen terugkwam was alle leed spoedig vergeten.

De door te trekken kreeken zijn meestal niet diep, doch kunnen door den regen toch zoodanig gezwollen zijn, dat men er heelemaal niet door kan of dat de auto op de kap na onder water gaat. Passagiers en bagage worden bij zoo'n gelegenheid met een bootje overgezet. De motor wordt uiteen gehaald en van het overtollige water bevrijd, waarna de reis kan worden vervolgd.

Bij de tochten te paard of per muilezel moet men zich zooveel mogelijk in zijn bagage beperken. Hangmat, muskietennet en deken worden achter het zadel bevestigd en in de zadeltasschen is juist voldoende plaats voor wat kleeren. Eten, of „bastimente" (bouwstof), zooals men in Venezuela zegt, kan men niet veel meenemen. Men rekent op wat in de te passeeren hato's of in het bosch op de balata-stations te krijgen zal zijn. De menschen zijn daar in den regel buitengewoon voorkomend en gastvrij; maar ook hier doet men echter ook wel minder gunstige ervaringen op. Zoo rekende een herbergier op de savanna voor een maal dat hoofdzakelijk bestond uit „sancoche de gajina", een soort kippensoep met knoedels van bananen en cassave, 60 Bolivar en voor de kip nog 20 Bolivar extra (een Bolivar is ½ gulden). Onze gids protesteerde heftig. De kip was al bij de dure soep berekend. Maar het eenige wat hij bereikte was de bedreiging dat de baas, als hij het waagde op de plaats terug te komen, op hem schieten zou. Ik geloof niet dat die bedreiging ten uitvoer gebracht zou zijn. Men houdt er echter veel van zijn

revolver zoo nu en dan eens te laten knallen. Tot voor eenige jaren werd er op de Orinoco van de rivierbooten door de passagiers geregeld snelvuur afgegeven op de kaaimannen, beesten van 6 of 7 M. lengte. De „schurk" in de drama's van de bioskoop van Tumeremo, een openluchttheater, kreeg, naar men mij vertelde, wanneer hij op het doek kwam van het verontwaardigde publiek ook wel eens een revolversalvo. Maar dergelijke gevaarlijke grappen komen nu minder voor. Het dragen van vuurwapenen wordt geleidelijk tot gepaste afmetingen teruggebracht. In het bosch en op de savanna draagt vrijwel iedereen een revolver en als men in een kamp of huis komt eischt de etiquette dat men zijn wapens aan den gastheer in bewaring geeft tot men het huis weer verlaat. Die gewoonten heerschen in het binnenland. In Ciudad Bolivar, een stad van ongeveer 15000 inwoners, is dat natuurlijk geen gebruik en de inwoners ergeren zich lichtelijk wanneer men denkt daar aan allerlei gevaarlijke avonturen te zullen zijn blootgesteld.

C. Bolivar is het centrum van den geheelen handel in Guayana en tot ver in het gebied van de llano's. Zelfs van Varinas, dicht bij de Andes, komt tabak de Apure, een grooten zijtak van de Orinoco, af naar C. Bolivar. En de Orinoco zou een toegangsweg kunnen worden naar Bogotá, de hoofdstad van de republiek Columbia.

De voornaamste bedrijven van Guayana zijn de goudindustrie, de veeteelt, het balata-bedrijf en de inzameling van pendare of chicle, (kauwgom), het verzamelen van tonka-boonen en rubber in Boven-Orinoco en Amazonas, en de export van aigrette's. Behalve voor de locale markt heeft men niet veel landbouw. In de omgeving van Tucupita kan men langs de armen van de Orinoco wat cacaocultuur vinden.

Cacao komt evenals in Suriname, ook in het Orinocogebied in het wild voor. De aanplantingen bij Tucupita zijn ongeveer 25 à 30 jaar oud en de cultuur wordt in hoofdzaak gedreven door bewoners van het eiland Margarita, dat even droog is als Curaçao, menschen die zich doodarm aan de oevers van de armen van de Orinoco

neerzetten en het daar, in veel gunstiger omstandigheden dan in hun geboorteland, dikwijls spoedig tot welvaart brachten. De boot gaat van Trinidad naar Bolivar op verscheidene plaatsen zoo dicht langs den oever, dat men met een kijker nog een vrij goed beeld van de cultuur kan krijgen. De cacao is veel verder van de kust gelegen dan die van de Surinaamsche plantages, 12 tot 16 uur stoomen van de zee af. Sluizen en bedelving heb ik niet gezien. Men plant de cacao op het vlakke land, dat met een 2 tot 3 M. hoogen, steilen oever aan de rivier komt, en laat vaak een gedeelte van de boomen van het bosch als schaduw staan. Het bosch bestaat dikwijls uit „koffiemama's", Erythrina, zoodat men dan dadelijk dezelfde soort schaduwboomen heeft die in Suriname geplant worden. Meestal plant men echter de schaduwboomen tegelijk met de cacao en de tusschenplanting van bananen. Men plant de cacao buitengewoon dicht op elkaar. Ik zag rijen op 3 M. en de cacao in de rij op ongeveer 1½ M. afstand. De kwaliteit van het product is buitengewoon goed, beter dan de Trinidad-cacao en dit moet aan grondsoort of klimaat liggen, want naar ik van een cacao-planter van Trinidad te Ciudad Bolivar vernam, zouden Orinoco-boonen te Trinidad uitgeplant gewone Trinidad cacao geven. De kleur van de vruchten was meest rood tot zeer donker rood. Ik zag echter ook gele varieteiten. In den vorm kon ik groote verscheidenheid opmerken. Deze zelfde planter was van oordeel dat de aanplantingen bij Tucupita door de veel te dichte plantwijze wel spoedig van hevige ziekten zouden te lijden hebben en ik geloof, dat een ieder het daarmede wel eens zal wezen. Maar hoezeer ik ook naar ziekten uitzag, behalve hier en daar wat thrips zag de cacao er overal even gezond en frisch uit. De voornaamste oogsten heeft men in December en Juni. De Decemberoogst is de belangrijkste; dus juist omgekeerd als in Suriname, waar de napluk in December slechts weinig oplevert. Het klimaat van de Orinoco-delta wijkt ook eenigszins van dat van Suriname af; wij hebben hier de voornaamste droogte na den grooten regentijd; in Delta Amacuro is

het juist omgekeerd en gaat de zware droogte aan den grooten regentijd vooraf. De maanden September tot November vallen daar in den kleinen drogen tijd. Hoe zeer ik de boomen er ook op na keek, ik kon geen spoor van krulloten op de cacao ontdekken. Zooals bekend heeft Dr. Stahel op de wilde cacao in het stroomgebied van de Coppename in Suriname overvloedig krulloten gevonden en ik had zeer gaarne in Venezuela willen nagaan of dit met de wilde cacao die daar voorkomt evenzeer het geval is. Tot mijn spijt kon ik op mijn reis echter geen wilde cacao onder de oogen krijgen. Ik zag in de bosschen tusschen Yuruari en Yuruan en ten noorden van het Imataca-gebergte bij het brongebied van de Acure wel een verwante soort, Herrania Mariae, die ook verspreid in Suriname voorkomt. Maar krulloten komen op dit boompje ook in onze kolonie niet voor. Voordat de armen van de Orinoco zich bij Barrancas vereenigen houdt de cacao-cultuur geheel op, men komt aan de lijzijde van het Imataca gebergte, het klimaat wordt droger en het gebied van de veeteelt begint.

De balata-industrie in Suriname verschilt in meerdere opzichten van de zelfde industrie in Venezuela. Evenals in Demerary en Fransch Guyana maakt men in Suriname bladbalata; het bedrijf is bijna geheel afhankelijk van vervoer te water en de boomen worden uitsluitend staande afgetapt. In Venezuela werden de boomen tot voor enkele jaren voor de aftapping geveld. Ik heb er honderde geveld afgetapte bolletrie-stammen op den grond zien liggen en, hoewel men door een gebrekkig tapinstrument niet de volle productie heeft geoogst, kreeg men per boom per aftapping eene grootere productie dan in Suriname. Wat wij hier in meerdere termijnen oogstten, kreeg men daar opeens. Het gevolg is geweest dat het bedrijf in Venezuela veel meer geconcentreerd is geworden en dat het mogelijk werd de balatabosschen te voorzien van een net van berijdbare paden, dat elke rancho (kampje) met het hoofdstation verbindt. Alles wat de balata-industrie hier doet voor het toegankelijk maken van de bosschen is het kappen van „lijnen",

men kan ze nauwelijks voetpaden noemen, en het opruimen van de omgevallen boomen, die een kreek onbevaarbaar maken. De arbeiders moeten, na dagen en weken varen, soms na weken wachten op een goeden waterstand, nog dagreizen ver het binnenland in loopen en daarbij alle benoodigdheden zelf het bosch in en de verkregen balata naar buiten sjouwen. Vergeleken met den Surinaamschen bleeder heeft de Venezolaan een heerenleven. Alle provisie wordt door ezels of muilezels in zijn kampje bezorgd en zoodra hij de balata in blokvorm in zijn kamp aan den ezeldrijver van de maatschappij heeft afgeleverd, behoeft hij er niet meer voor te zorgen.

Ik heb zoo goed mogelijk de oppervlakte van het geexploiteerde balata-bosch in Suriname en Venezolaansch Guayana nagegaan en ben tot de gevolgtrekking gekomen, dat men in Venezuela in den loop van de jaren van 5 millioen H.A. bosch, waarvan 3 millioen H.A. afgewerkt en 2 millioen nog in exploitatie, in 't geheel 27 millioen K.G. balata heeft verkregen, tegen 12½ millioen K.G. balata in Suriname van 6 millioen H.A. bosch. In Venezuela verkreeg men van een kleinere oppervlakte meer dan de dubbele hoeveelheid balata en wel verre van in hoogere mate uitgeput te zijn, liggen nu de exploitabele terreinen in Venezuela gemakkelijker te bereiken dan in Suriname.

Sedert twee of drie jaar is in Venezuela het vellingssysteem verboden en vervangen door de aftapping op stam met behulp van de klimsporen. Omdat men er alleen met maagdelijke boomen te doen heeft, die onmiddellijk met de klimsporen over een groot gedeelte van den stam afgetapt kunnen worden, kan men voorloopig het bedrijf in op betrekkelijk kleine oppervlakten samengedrongen vorm behouden. Dat men de bosschen door het verlaten van het vellings-systeem spaart is m. i. echter een illusie. Een zeer groot gedeelte van de met de klimsporen afgetapte boomen gaat al dadelijk dood en op herstel van de overigen valt niet te rekenen.

De inzameling van kauwgom of pendare, zooals de

boom in Venezuela genoemd wordt, vindt plaats op de door de balata-industrie afgewerkte terreinen van het Imataca-gebergte. Op de vlakte waaruit die bergen oprijzen vindt men daar bolletrie, terwijl de pendare op de hellingen en de plateauvormige toppen van de bergen groeit.

Ook het vellen van de pendare-boomen is bij de wet verboden. Terwijl het bij den bolletrie echter nog mogelijk is om bij de aftapping op stam product in loonende hoeveelheid te verkrijgen, is dit bij de pendare niet mogelijk. Het melksap is dikvloeibaar en blijft bij de staande aftapping grootendeels op den bast van den boom zitten. Alle pendare-boomen worden dan ook vóór de aftapping geveld.

Het pendare-bedrijf is veel minder belangrijk en minder goed geregeld dan het balata-bedrijf. De in vroegere jaren voor de balata-exploitatie aangelegde muilezelpaden zijn, nu de bosschen zijn afgewerkt, alle weer dichtgegroeid en het vervoer van de pendare vond plaats op dezelfde wijze als het balata-transport in Suriname.

Het is niet mijn bedoeling alle bedrijven van het Orinoco-gebied de revue te laten passeeren. De inzameling van rubber in het door bloedige woelingen geteisterde Rio Negro-district moet ik laten rusten. Ik kan echter niet nalaten nog één onderwerp aan te roeren, en wel een, dat de gemoederen van de dames op zeer verschillende wijze in beroering brengt, namelijk de inzameling van aigrettes. Terwijl de eene helft van de dames zich met die veeren tooit, roept de andere helft daar schande over; de aigrette heeft den naam gekregen van „badge of cruelty", omdat aangenomen wordt dat voor elke pluim een vogel moet worden gedood. De invoer van deze vogelveeren is in sommige landen, ik meen o. a. de Vereenigde Staten, door van dierenbeschermers uitgaande agitatie verboden. Van de Apure, een groote zijrivier van de Orinoco die door de llano's van Venezuela stroomt, komen ontzaglijke hoeveelheden veeren in den handel. De uitvoer bedraagt per jaar gewoonlijk meer dan 2000 K.G. aigrette's ter waarde van verscheidene

millioenen. Bij de grootste massa van die veeren is een protest van dierenbeschermers niet op zijn plaats. De vogels behoeven voor het verzamelen van de pluimen niet te worden doodgeschoten, want zij laten ze in een zekere periode van het jaar vanzelf vallen. De aigrette's zijn afkomstig van verschillende reigersoorten, die in koloniën van millioenen exemplaren aan de oevers van de rivieren en in de overstroomende savanna's van het Apure-gebied leven. Die „garza's", zooals de verblijfplaatsen der kolonies in Venezuela worden genoemd, hebben bepaalde slaapplaatsen voor jonge vogels, plaatsen waar de volwassen vogels broeden, eetplaatsen, en dat alles op zoo groote schaal, en zoo onveranderlijk, dat men in Venezuela evengoed eigenaar kan zijn van een „garcero" als van een savanna met een paar duizend runderen. In den ruitijd verzamelt men de aigrette's op de plaatsen waar de vogels in ontelbare massa's bij elkaar slapen of hun nesten hebben en het schieten van de dieren is door de eigenaren ten strengste verboden. In vroegere jaren was het gebruik om de dieren te schieten en verscheidene garcero's zijn op die wijze totaal uitgemoord. Ook nu nog krijgt men door stroopers in den handel van Ciudad Bolivar een aantal aigrette's van gedoode vogels; deze zijn, omdat zij niet zoo lang door den vogel gedragen zijn, witter van kleur en worden duurder betaald. De overgroote massa van de veeren die thans uit Venezuela komt is echter van den grond of uit het water opgeraapt en waar het blijkt voor de eigenaren van garcero's voordeeliger te zijn de vogels te beschermen en groote hoeveelheden aigrette's van een iets mindere kwaliteit te krijgen, dan de garza's te laten doodschieten, er dus geen conflict komt tusschen utiliteit en sentimentaliteit, daar geloof ik dat alle dames als Koningin mode het wil met een gerust geweten Venezolaansche aigrette's kunnen dragen.

DENKBEELDEN EN PLANNEN NOPENS EEN KUSTSPOORWEG IN SURINAME.

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS.

Den 23sten September 1845 deelde de Consul-Generaal der Nederlanden te Londen, J. W. May, aan den Minister van Koloniën, J. C. Baud, mede, dat onder de menigte spoorweg-projecten in Engeland er ook een was voor Britsch-Guyana, n.l. om Demerary, Berbice en Essequebo door een spoorweg met elkaar te verbinden. Het plan van de directeuren, onder wie ettelijke „zeer wel, en ook bij ons" bekende West-Indische eigenaars, als Sir Edwood Cust, voorzitter, J. C. Boode, Mr. Ross, agent van den Heer Blair in Berbice; Sir John Fitzgerald; Sir James Barnes, lord Reay, the honorable Grantley Berkeley, enz., bepaalde zich echter niet tot Britsch-Guyana, maar zou zich ook uitstrekken tot Suriname en Cayenne. Op verzoek van en namens de directeuren vroeg de Heer May aan den Minister of er bij de Nederlandsche Regeering „gewigtige bedenkingen" zouden bestaan tegen het uitstrekken van zoodanigen spoorweg, over de grenzen van de kolonie Suriname tot aan de stad Paramaribo, en desnoods verder naar Fransch-Guyana of Cayenne; de directie zou daartoe gaarne concessie erlangen onder door het Nederlandsch Gouvernement te bepalen voorwaarden.

Eerst wanneer op hun onderhandsch verzoek een gunstig antwoord zou zijn verkregen, zou eene officieele concessie-aanvraag volgen.

De Consul-Generaal legde een gedrukt „preliminary prospectus" over van de „British Guiana Railway and Steam Ferry Company" voor de verbinding van de dis-

tricten „Berbice, Demerara, and Essequibo". Kapitaal 750.000 pond sterling, in 30.000 aandeelen van 25 pond elk. De toelichting ving aan, de districten waardevol en bij uitstek productief te noemen, en de aandacht te vestigen op de elders bijna nergens te vinden voordeelen, die de kolonie voor spoorwegaanleg bood, met laag, vlak land en een overvloed van de beste houtsoorten. Totnogtoe, zoo luidde het prospectus, werden de voortbrengselen van het vruchtbare land en de groote en toenemende invoer, geheel verscheept of overgescheept in de havens van Georgetown (Demerary) en Nieuw-Amsterdam (Berbice). Het vervoer tusschen deze havens en de plantages geschiedde met kleine bootjes op zeer kostbare en omslachtige wijze en met veel risico op de met zandbanken voorziene en gevaarlijke kust. Het voordeel voor de Regeering voor troepenvervoer en van veelvuldige- en gemakkelijke verbinding met de forten en steden, behoefde geen betoog. De directeuren waren overtuigd van den steun van het plaatselijk bestuur en van de eigenaren in de kolonie, voor wie deze spoorweg een onberekenbaar voordeel zou opleveren. De bevolking nam met snelheid toe, ten minste 200.000 ton goederen werden jaarlijks van Europa naar de havens gebracht; ongerekend wat de Amerikaansche schepen en booten van de naburige West-Indische eilanden aanvoerden. Het aantal passagiers kon niet nauwkeurig worden geraamd, maar de markten van Georgetown, werden nu reeds, langs slechte wegen, op groote schaal door de plantages voorzien. Visch, vruchten, groenten en andere aan bederf onderhevige artikelen waren overvloedig, doch de verkeersmoeilijkheden maakten die artikelen bijna waardeloos, wanneer ze, wat veelal het geval was, ver van de markten van steden en dorpen waren verwijderd. De uitgebreide veefarms, door welke de spoorweg zou passeeren, zouden in groote mate van het gemakkelijke vervoer profiteeren. De immigranten, die men uit Britsch-Indië en uit Afrika verwachtte, zouden niet alleen de belangrijkheid en de waarde van de kolonie doen toenemen, maar ook duidelijk de noodzakelijkheid aantoonen van snelverkeer in een land, dat

volgens het ambtelijk verslag, uitgebracht door Sir Robert Schomburgk aan het Colonial Office en aan de Britsche Royal Geographical Society, door zijn ongeëvenaard vruchtbaren bodem, aan vele millioenen inwoners voedsel zou kunnen verschaffen.

Er volgde dan een staat van het totaal van invoerrechten (in dollars) over de jaren 1836 tot 1844 en van de in die jaren uitgevoerde goederen, in 1843: 35.738 okshoofden suiker, 28.296 vaten rum, 24.957 vaten melasse, 1.428.100 ponden koffie en 24 balen katoen. Uit dien staat werd afgeleid, dat het verkeer in de kolonie snel toenam. Wanneer de beide uiteinden van de kolonie door een spoorweg zouden zijn verbonden, zouden de voordeelen van een veilig en snel goederenverkeer niet alleen belangrijk zijn, maar van jaar tot jaar toenemen.

Wij laten de aan het slot van het prospectus opgenomen ontboezeming (een uittreksel uit de Verhandelingen van de „Royal Agricultural Society of British Guiana" van 18 Maart 1845) hier volgen. Er blijkt uit hoe men, door een zekere spoorwegkoorts bevangen, toch wel degelijk in de kolonie zelve, dadelijk de hand aan het werk sloeg.

„The Society on the 29th January last having been requested by certain Gentlemen desirous of establishing a Railway on the East Coast of Demerara, to afford the use of its rooms, and to give its countenance to the project, unanimously responded to their wishes, and accordingly a Meeting of parties favourable to the undertaking took place on the 22nd of February last. The subscription in the Colony is now in progress. Measures have at the same time been taken to secure the co-operation of those Gentlemen in Europe who are immediately connected with the prosperity of the Colony. Should this desirable undertaking be carried into effect, the benefit that will result to the Colony from the adoption of Railways must prove incalculable. A new light will dawn upon this fertile Land; its ample resources will be made apparent; its natural advantages will be turned into account; and it will be proved to the world at large that no bounds need be set to Immigration to its shores."

Mocht de lijn naar Nieuw-Amsterdam „be preoccupied under the sanction of the Legislature", dan zou de Com-

pagnie hare operatiën bepalen tot het Westelijk deel van de kolonie en zouden de aandeelhouders slechts de helft van hunne aandeelen behoeven te storten. De absolute vlakheid van het land, de vele hulpbronnen daarvan, zouden veel van de oorzaken van de ontzaggelijke kosten van spoorwegaanleg in Groot Brittannië wegnemen en de Compagnie in staat stellen een lang stuk spoorweg aan te leggen voor een, naar evenredigheid, klein bedrag. Aandeelen zouden zijn aan te vragen ten kantore van de Compagnie, 18, Austin Friars. Londen. Een lijst van het voorloopige Comité zou worden openbaar gemaakt, onmiddellijk na aankomst van de volgende mail.

Op den omslag stonden nog afstanden vermeld, namelijk: 54 mijlen van Nieuw-Amsterdam naar Georgetown; 14 vandaar naar Greenwich Park, West Coast; en 25 van de plantage Spring Garden naar Walton Hall.

Op last van den Minister zond de Secretaris Generaal van het Dep. van Koloniën den brief van den Consul-Generaal May en het prospectus aan den te 's Gravenhage vertoevenden gewezen Gouv.-Generaal van de Nederl. W.-I. bezittingen. B. J. Elias, met uitnoodiging om den Minister, ten deze „te dienen van consideratie en advies" (schrijven van 30 Sept. 1845). Reeds acht dagen daarna kwam het antwoord; dat op het volgende neerkwam.

Het spoorwegproject schijnt — zoo oordeelde de gewezen Landvoogd — zijn oorsprong te danken aan de behoefte aan een goedkoop en snel vervoer van de voortbrengselen van het land naar die havens, van waar verscheping naar Europa kan plaats hebben. In hoever door spoorwegaanleg in die behoefte zal worden voorzien, durfde de heer Elias, bij gemis aan plaatselijke kennis van Britsch-Guyana niet te beoordeelen. Indien echter de ligging van de plantages niet zoodanig was, dat de plantageproducten langs den voorgenomen spoorweg zouden kunnen worden vervoerd, dan zou het project, zoo schreef de heer Elias verder, waarschijnlijk niet tot stand zijn gekomen en geen steun van achtenswaardige mannen hebben verworven. In Suriname liggen de plantages echter zoodanig in alle richtingen verspreid, dat het (zijns

inziens) niet doenlijk zou zijn aldaar door één enkelen spoorweg alle plantageproducten te doen vervoeren naar de hoofdplaats, waar de afscheping plaats heeft. Een spoorweg van de grenzen van Britsch-Guyana naar Paramaribo zou slechts kunnen dienen voor het vervoer naar de stad, van de producten van de in de beide districten Nickerie [1]) gelegen en van een deel van de aan de Saramacca gelegen plantages. Meer dan de helft van dat vervoer, namelijk de producten van Neder-Nickerie, werden van daar rechtstreeks naar Nederland verscheept en zouden dus in geen geval per spoorweg vervoerd worden.

Maar gesteld al, zoo vervolgde de heer Elias, dat het mogelijk ware alle producten van Suriname langs één spoorweg naar Paramaribo te vervoeren, dan geloof ik dat, wil men de aanlegkosten van den spoorweg goed maken, de vervoerkosten oneindig veel hooger zullen moeten zijn, dan waarop thans de vervoerkosten (zonder spoorweg) naar de hoofdplaats komen te staan. Op opbrengst wegens passagiersvervoer valt bij de tegenwoordige gesteldheid van Suriname in het geheel niet te rekenen.

De bovenstaande overwegingen zouden evenwel het Nederlandsche Gouvernement niet behoeven terug te houden van het verleenen van vergunning tot spoorwegaanleg in Suriname, indien geenerlei geldelijke bijdrage behoefde te worden toegekend. Immers van een spoorweg (ook al was deze misschien niet geheel juist opgezet en niet rendabel, voegen wij hier ter verduidelijking van den gedachtengang in het advies van den heer Elias tusschenin), van een snellere verbinding, waren in het algemeen belangrijke indirecte voordeelen te wachten; het zou een krachtige hefboom zijn tot ontwikkeling van nijverheid en ondernemingsgeest.

Zoolang echter — en hier beschouwde de oud Gouverneur-Generaal de zaak uit een oogpunt dat ons nu in den tegenwoordigen tijd vreemd aandoet — in Suriname de slavernij bleef bestaan, was het tot handhaving van de rust der kolonie en in het belang van het gevoel van

[1]) Aan de toenmalige districten Opper- en Neder-Nickerie werden later (weder) de namen van Coronie en Nickerie gegeven.

ondergeschiktheid bij de slaven allernoodzakelijkst, dat alle gemeenschap van geëmancipeerden uit de naburige koloniën met de Surinaamsche slavenbevolking zorgvuldig werd vermeden. Door de voorgenomen spoorwegverbinding met Britsch-Guyana zou de gelegenheid tot zoodanige gemeenschap dagelijks bestaan en met geen mogelijkheid zijn tegen te gaan. Dat hierdoor het verlangen naar vrijheid ten sterkste bij de slaven zou worden opgewekt en dat daarvan de nadeeligste gevolgen zouden zijn te verwachten, behoefde volgens den heer Elias geen betoog. Hij was mitsdien van gevoelen, dat de Minister den heer May zou kunnen antwoorden, dat het vooralsnog ongeraden voorkwam, om het aanleggen van een spoorweg in Suriname, in verbinding met een spoorweg in Britsch-Guyana, toe te staan.

Alhoewel kan worden aangenomen, dat destijds niet elkeen, die van de Surinaamsche toestanden op de hoogte was, het met de meening van den gewezen Gouverneur-Generaal eens zou zijn geweest, dat bij het bestaan van zoodanigen spoorweg de aanraking met de negers van Britsch-Guyana meer gevaarlijk zou kunnen worden voor de rust van Suriname, — immers men zou hebben kunnen aannemen, dat de Surinaamsche negers voldoende van den stand van zaken in de Engelsche Koloniën op de hoogte waren —, schijnt deze overweging bij den Minister niet te hebben gegolden. Het ministerieële antwoord luidde namelijk, zooals men hieronder zien zal, geheel in den geest van het advies van den heer Elias.

Den Heer May werd op 9 Januari 1846 geschreven, dat het doorloopen van den spoorweg uit Berbice tot Paramaribo en van daar verder naar Cayenne, niet zou kunnen dienen om de producten van de Surinaamsche plantages te vervoeren naar de gemelde stad, van waar de verscheping naar Nederland plaats heeft, omdat *die plantages in alle richtingen verspreid liggen* (cursiveering door ons). Alleen voor de producten der beide districten Nickerie en van een gedeelte der plantages aan de rivier Saramacca, zou van dien spoorweg kunnen worden gebruik gemaakt, maar de pro-

ducten van het district Neder-Nickerie, worden rechtstreeks van daar naar *Nederland* afgescheept en het overige is van te weinig belang, om uit dien hoofde den bedoelden spoorweg noodzakelijk te achten.

„En vermits overigens eene meerdere gemeenschap „van Suriname, met de naburige Koloniën, alwaar de „slaven geëmancipeerd zijn geworden, niet wenschelijk „wordt beschouwd, zoo gelieve U.W.Ed.Gestr. de eerst „gemelde bijzonderheden te doen strekken tot motief „van een afradend antwoord, wanneer de belanghebben„den bij U op de zaak mogten terugkomen." [1])

De behandeling van de zaak was juist, het advies van den oud Gouverneur-Generaal goed en deugdelijk. Naar de denkbeelden van onzen tijd, zou hij aan zijne beschouwingen een ernstige opwekking hebben moeten vastknoopen over het verkeerde om in de kolonie nog langer de slavernij te laten bestaan. „Ziet, zoo zou hij den Minister nog hebben kunnen toevoegen, indien de plantages eens zóó hadden gelegen, dat zij allen wèl van den spoorweg zouden hebben kunnen profiteeren, dan zou ik toch tegen dezen spoorweg — die in dat geval een uitkomst voor Suriname zou zijn geweest — hebben moeten adviseeren, omdat wij er de slavernij handhaven. De slavernij zal in de toekomst ook andere plannen tot vooruitgang in den weg kunnen staan, schaf haar daarom zoo spoedig mogelijk af."

Een dergelijk advies zou echter door de Regeering stellig niet zijn opgevolgd. Afschaffing van de slavernij zou — om van andere bezwaren te zwijgen — geld kosten en daarvan was de Regeering in die dagen allerminst gediend. Noemen wij als voorbeeld wat Minister Baud antwoordde aan den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië, Mr. Merkus (die hem in 1841 schreef over de ellende van de heerendiensten, goeddeels gevolg van het verfoeilijke door Van den Bosch uitgedachte cultuurstelsel): „De boog is hier voortdurend zóó sterk gespan-

[1]) Verbaal 9 Januari 1846, Lett. B. B., n°. 7.

„nen, dat ik niet adviseeren kan tot het verlaten van een „stelsel, welks strekking is: ruime bijdragen uit de koloni- „ale geldmiddelen te verzekeren en te verhoeden dat die „boog kome te barsten". En verder: (Het is) „het eenige „stelsel waardoor Java kan blijven, *de kurk waarop Neder-* *„land drijft*" [1]).

In gierigheid deed de Regeering in Nederland voor Heeren XVII in de 18e eeuw niet onder. Voor de ontwikkeling der inlandsche bevolking (in Indië) werd niets gedaan en de Zending, die haar onderwijs wilde verschaffen, werd tegengewerkt [2]).

Aanlokkend was voorts het door de nabuurkoloniën, Britsch-Guyana en Cayenne, gegeven voorbeeld tot afschaffing van de slavernij voorloopig ook niet. In 1840 was in het vruchtbare Fransch-Guyana, waar de vrijgemaakten geen hand meer wilden uitsteken, de hongersnood zóó dreigend, dat de Gouverneur een oorlogsschip naar Paramaribo zond, ten einde den Gouverneur-Generaal van de Nederlandsche West-Indische bezittingen, den vice-admiraal J. C. Rijk, om levensmiddelen te verzoeken, een hulp die gaarne werd verleend [3]). Wat verder de zedelijke kant van het slavernij-vraagstuk betrof: het is wel moeilijk er zich thans een volkomen beeld van te vormen hoe men die zijde in 1845 begreep. Immers nog in 1840 liet de Regeering op Java de, volkomen vrije desahoofden *afranselen* wanneer de desa in de koffie- en suikertuinen niet opbracht, wat gelast was op te brengen [4]). Waarom zou dan niet worden bevorderd dat de slavernij in Suriname bleef bestaan en een deel van de bevolking met de zweep tot arbeid bleef gedwongen?

[1]) Ons Insulinde. Hoe we 't verkregen en wat het door ons werd, door B. Alkema, Leeraar Midd. Kol. Landb. school te Deventer, 2de druk, Deventer. C. Dixon, 1917, blz. 142. Vergelijk ook, Encycl. Ned.-Indië, Cultuurstelsel (D. v. R.) en Het Cultuurstelsel, zes lezingen, door N. G. Pierson. Amsterdam, 1868.

[2]) Alkema, blz. 143.

[3]) Biographie van den lateren Minister van Marine J. C. Rijk (die als scheepsjongen zijn loopbaan was begonnen). Moniteur des Indes Ort. et Occs. 3e jaargang 1848/1849, blz. 80—96 en 140—148, met portret; zie blz. 141. Wij noemden Minister Rijk in de noot op blz. 306, 3de Jaargang van De West Indische Gids.

[4]) Alkema. l. c. blz. 144/145.

De kern van het betoog van den Heer Elias dient echter in het oog te worden gehouden, omdat zij ook voor den tegenwoordigen tijd nog geldt: 1. De landbouwondernemingen liggen in Suriname (in tegenstelling met die in Britsch-Guyana) zoodanig verspreid, dat slechts een deel van de plantages voor het vervoer van producten van een kustspoorweg zou kunnen gebruik maken, en: 2. De verscheping van producten naar Europa geschiedt rechtstreeks overzee van uit Paramaribo en (Nieuw-) Nickerie, en had destijds ook rechtstreeks over zee van Coronie plaats. Wanneer men nu bedenkt, dat en Paramaribo en Nieuw-Nickerie door de plantages (behoudens die in het district Saramacca) gemakkelijk te water konden worden bereikt, dan is het duidelijk, dat een kustspoorweg in Suriname geen voldoende reden van bestaan kon hebben.

Het behoort tot de nieuwste geschiedenis, dat er wel over gedacht is Paramaribo met het Saramacca-district te verbinden door een min- of meer met de kust evenwijdig loopenden spoorweg [1]), doch men is in de plaats daarvan er toe overgegaan den waterweg tusschen de Suriname- en Saramacca-rivieren van sluizen te voorzien, met de bedoeling daardoor dien weg voor de scheepvaart te verbeteren. Deze verbetering is echter dààrom slechts gebrekkig, omdat men het kanaal ook tot boezem van den sedert aangelegden Saramacca-polder moet laten dienen, twee doeleinden, die moeilijk met elkander overeen te brengen zijn. Desniettemin is — *klaarblijkelijk omdat het niet zou rendeeren* — ook zelfs dit lijntje, van Paramaribo tot nabij post Groningen aan de Saramacca, hetwelk bovendien slechts een klein deel van den kustspoorweg zou hebben gevormd, toch niet tot uitvoering gekomen.

Het denkbeeld van een werkelijken kustspoorweg

[1]) Rapport der Commissie benoemd bij Gouvernements-resolutie van 19 Augustus 1908, n°. 7508, tot het uitbrengen van advies omtrent de wenschelijkheid van den aanleg van een spoorwegverbinding tusschen Paramaribo en het district Beneden-Saramacca. Paramaribo, 1909.

duikt echter weder op in de Tweede Kamer der Staten-Generaal bij de behandeling van de Surinaamsche koloniale huishoudelijke begrooting voor het dienstjaar 1918 [1]), en wel onder den invloed van het besef, dat de Lawaspoorweg was mislukt. Te voren was reeds hier en daar de meening verkondigd, dat de spoorweg in Suriname, op zich zelf wel goed was, maar zich in verkeerde richting uitstrekte; „men" (d. w. z. Jan Publiek) doelde er dan op, dat de spoorweg niet „ergens bij een boom in het bosch" had moeten eindigen [2]), maar de bebouwde streken had moeten doorsnijden en de bewoonde plaatsen (die alleen in het kustgebied worden aangetroffen) had moeten verbinden. Dr. Scheurer bracht nu, in de Tweede Kamer der Staten-Generaal deze uitlatingen ten aanzien van het plan tot een kustspoorweg, in een beteren vorm en voegde er een viertal, op zich zelve zeer juiste opmerkingen aan toe. Hij beval namelijk een spoorweg aan, parallel met de kust, van Nickerie over Coronie naar Paramaribo en dan verder naar Albina, een lijn dus die in tegenstelling met den Lawa-spoorweg, een verbinding zou zijn van twee levende punten, op grond, dat daarmede het volgende zou worden bereikt:

a. de dure dienst der zeeschepen en het onderhoud zal komen te vervallen;

b. streken, die nu geheel van de buitenwereld zijn afgesloten, worden uit hun isolement gebracht;

c. de landbouw zal daardoor wegen zien geopend voor het verkeer en den afzet der verkregen producten;

d. het uiterst vruchtbare Coroniedistrict zal daardoor meer kunnen worden ontsloten en aan velen een goed middel van bestaan kunnen geven.

---

[1]) Handelingen 1917—1918, vergadering van 10 April 1918, blz. 2230.

[2]) Een onjuiste critiek op het Lawa-spoorwegplan. Indien de Lawa-spoorweg levensvatbaarheid had bezeten, zou hij òf zijn doorgetrokken, òf aan het eindpunt een dorpje zijn ontstaan. De Lawa-spoorweg eindigde, terecht, bij Dam, de zuidelijkste van de zware stroomversnellingen in de Sarakreek. De placers konden dus van daaruit gemakkelijk worden bereikt. Aanteekeningen betreffende den spoorweg in Suriname door Jhr. J. C. van Reigersberg Versluys, c. i., overdruk uit het weekblad „De Ingenieur" van 29 Februari 1908, n°. 9, blz. 3.

Daar de waarnemende Minister van Koloniën, de heer Rambonnet, bij de verdere mondelinge behandeling van de genoemde Surinaamsche begrooting in de Tweede Kamer niet dan zeer ter loops op de niet in het Voorloopig Verslag te berde gebrachte zaak kon ingaan, lag het voor de hand dat deze in de Eerste Kamer opnieuw aan de orde werd gesteld. Dit geschiedde in het Voorloopig Verslag van de Commissie van Rapporteurs uit laatstbedoeld hoog college in de woorden: „Ook de gemeen„schap tusschen de hoofdpunten van Paramaribo uit „naar Coronie en Nickerie eenerzijds, en naar Albina an„derzijds, is langs den waterweg moeilijk en tijdroovend. „Een spoorweg aldaar zou de ontwikkeling van de kolonie „zeer bevorderen" [1]).

Het antwoord van den Minister [2]), natuurlijk in voorzichtigen parlementairen vorm maar niettemin met groote stelligheid gegeven, is noch hier te lande, noch in de kolonie weersproken. Het stelt in het licht, dat onder de tegenwoordige omstandigheden van het plan moet worden afgezien. De Minister meende in zijn antwoord voorshands, lettende op het betrekkelijk geringe vervoer van personen en goederen tusschen de genoemde plaatsen, de in het V. V. getrokken conclusie, dat een kustspoorweg de ontwikkeling van de kolonie zeer zou bevorderen, te mogen betwijfelen. Het vervoer te water tusschen deze plaatsen, zoo voerde deze staatsman aan, geschiedt met vrij groote tusschenpoozen en is niettemin nog niet rentegevend te maken. Voor zoover de Minister de aangelegenheid kon overzien, achtte hij het voorloopig ondenkbaar, dat een spoorwegbedrijf, dat toch zeker meer dan eens per week de verbinding tusschen de genoemde plaatsen met onderscheidenlijk 38.191, 666, 2613 en 749 inwoners, waaronder ten hoogste 665, 20, 24 en 31 in Europa geborenen, zou moeten onderhouden, loonend zou kunnen werken. De Minister wees er op, dat de afstand tusschen Nieuw-Nickerie en Albina, in een

[1]) Gedrukte Stukken Eerste Kamer. Zitting 1917—1918, n°. 149, (Voorloopig Verslag) blz. 3.

[2]) Als voren, n°. 149*a* (Memorie van Antwoord), blz. 4/5.

nagenoeg rechte lijn, hemelsbreed gemeten, ongeveer 328 K.M. bedraagt, dat een spoorweg die in deze kuststreek door bosschen en moerassen zou moeten worden aangelegd, en waarbij zeker twee zeer breede rivieren zouden moeten worden overbrugd, niet minder dan *f* 50.000 per K.M. zou moeten kosten, zoodat voor den aanleg naar ruwe raming ten minste *f* 16.400.000 noodig zou zijn, waarvan behalve de bedrijfskosten de rente en afschrijving zeker niet in den eersten tijd uit de opbrengst zou kunnen worden verkregen.

De eindindruk, dat in de tegenwoordige omstandigheden een kustspoorweg in de kolonie nog niet mogelijk is, behoeft aan de waarde van Suriname niets af te doen. Een gebied naar schatting viermaal zoo groot als Nederland, waarvan een klein gedeelte in bebouwing is gebracht, doch waar de ± 120.000 inwoners nu reeds een handelsomzet te weeg brengen van gemiddeld meer dan dertien millioen gulden 's jaars, houdt een groote belofte in, zij het dan voor een wellicht nog ver in het verschiet liggende toekomst.

E. B. EN V. B. IN ONZE INDIËN

DOOR

W. D. H. BARON VAN ASBECK.

In het Handelsblad van Dinsdag 30 October 1917 plaatste een nieuw gevormde Economische Bond een „Op roep aan eensdenkenden" waarin de volgende Koloniale paragrafen voorkwamen:

4. Nauwere aaneensluiting van Moederland en Koloniën zonder prijsgeving van het beginsel der „open deur" politiek.

27. Bestiering en ontwikkeling van Nederlandsch Oost-Indië, Suriname en Curaçao als zelfstandige rechtsgemeenschappen in den Nederlandschen Staat; geestelijke, staatkundige en economische opvoeding van de inheemsche bevolkingsgroepen naar hun behoeften en belangen, met hun medewerking en met eerbiediging en gebruikmaking zooveel mogelijk van hun instellingen. Krachtige bevordering van de intellectueele ontwikkeling van de bevolking in de Nederlandsche Koloniën en bevordering van het Technisch Onderwijs aldaar. Bevordering der ontginning van de natuurlijke hulpbronnen der Koloniën, in het belang zoowel van de inheemsche bevolking als van het moederland.

Het staatsprogram van den Vrijheidsbond, door fusie met derden uit den Economischen bond gegenereerd, bevat de volgende koloniale paragraaf:

10. Bevordering van het Zelfbestuur in Oost- en West-Indië onder handhaving van de saamhoorigheid met het Rijk in Europa.

Verheffing van het geestelijk en maatschappelijk peil der inheemsche bevolking.

Ontwikkeling van de koloniale hulpbronnen inzonderheid ten behoeve van Indië-zelf.

Het program van actie van den Vrijheidsbond zet de volgende lijnen uit:

20. Geleidelijke invoering onder Nederlandsch oppergezag van autonomie en zelfbestuur in Indië voor zoover de daartoe noodige krachten in de samenleving aldaar bestaan of opkomen.

Ontwikkeling van den Volksraad in de richting van eene vertegenwoordiging van de verschillende bestanddeelen van de Indische samenleving.

21. Ontwikkeling op geestelijk, technisch, maatschappelijk en economisch gebied van alle bevolkingsgroepen met inachtneming van hetgeen door den natuurlijken groei in de behoeften van die groepen wordt gevorderd.

22. Aanmoediging van het particuliere bedrijfsleven als noodzakelijke factor van Indië's ontwikkeling; zoo groot mogelijke vrijheid van beweging daarvan met niet verder gaande Staatsbemoeienis dan het belang van de gemeenschap eischt.

Krachtige ontwikkeling van Indië's hulpbronnen; bevordering van de toestrooming van energie en kapitaal van buiten als onmisbaar voor den economischen vooruitgang.

23. Herstel van het evenwicht in de Indische finantiën, daarbij voldoende rekening houdende met de draagkracht der Indische samenleving en hare behoefte aan kapitaalvorming.

Wie deze stukken vergelijkt komt al dadelijk tot de slotsom dat West-Indië hoe langer hoe meer op den achtergrond, ja eindelijk geheel weg is geraakt.

In den „oproep" van de oprichters van den E. B. werden de West-Indische koloniën met name en terecht Zelfstandige Rechtsgemeenschappen in den Nederlandschen staat genoemd; daarna werd er gesproken van de bevordering der intellectueele ontwikkeling van de *bevolking der Nederlandsche koloniën* en der ontginning van de natuurlijke *hulpbronnen der Nederlandsche koloniën;* in beide laatste termen werden Oost- en West-Indië over één kam geschoren.

In het staatsprogram van den V. B. vinden wij van dit alles niet meer dan een flauwen weerklank. De juiste, rechtmatige en zoo veel perspectief biedende qualificatie van „Zelfstandige Rechtsgemeenschappen", die zoo duidelijk de Oost- en West-Indische gebiedsdeelen op één lijn

stelt met het moederland, is verdwenen. Bij de bevordering van het zelfbestuur is nog even van West-Indië sprake. Maar bij de ontwikkeling van de Koloniale hulpbronnen wordt er alleen aan Indië d.i. Nederlandsch (Oost) Indië gedacht. Er wordt echter één nieuw geluid vernomen. De *saamhorigheid*: een krachtiger term dan de „nauwere aaneensluiting van Moederland en Koloniën", waarvan de „Oproep" gewaagde. Wij danken dien term aan van Deventer, uit wiens geschriften hij overgenomen werd in de Troonrede van 1913. Maar èn van Deventer èn de Troonrede spraken van saamhoorigheid „van Moederland en Koloniën en van al de bewoners dezer gebiedsdeelen"; het staatsprogram verkort de strekking door de al-saamhoorigheid te laten glippen en niet verder te zien dan saamhoorigheid van de Koloniën met het Rijk in Europa; niet onderling.

En nu het program van actie van den Vrijheidsbond: W e s t-I n d i ë, i k g r o e t U. Uit.

Indien de Oost-Indische punten van actie en de West-Indische vraagstukken volkomen ongelijksoortig waren en deze laatste dus tot groote uitbreiding van het program moesten leiden, zoude men het doodzwijgen van West-Indië daarmede hebben kunnen vergoelijken. Maar er zijn verscheiden punten in de koloniale paragrafen, die mutatis mutandis voor West-Indië niet anders zouden luiden dan voor Oost-Indië.

Voor Indië wordt „autonomie en zelfbestuur" genoemd (20); Suriname en Curaçao hebben geen zelfbestuur. Ontwikkeling van alle bevolkingsgroepen wordt voor Indië gevraagd (21); hebben Suriname en Curaçao geen bevolkingsgroepen? Suriname kan er, met uitsluiting van de blanken, al dadelijk vier aanwijzen: Indianen, Creolen (negers en kleurlingen), Britsch-Indiërs en Nederlandsch-Indiërs. Aanmoediging van het particuliere bedrijfsleven (22) heet voor Indië een noodzakelijke factor van ontwikkeling; geef den van veldarbeid afkeerigen neger bedrijfsarbeid, waarvoor hij de noodige intelligentie ten volle bezit en hij werkt mede aan de ontwikkeling van zijn geboorteland,dat allereerst handen te kort komt.

En slaat de tweede zin van paragraaf (22): „Krachtige ontwikkeling van Indië's hulpbronnen, bevordering van de toestrooming van energie en kapitaal van buiten als onmisbaar voor den economischen vooruitgang" den West-Indischen spijker niet op den kop? Paragraaf (23) doet dit niet minder: „Herstel van het evenwicht in de Indische finantiën". Alleen kan er t. a. v. Suriname geen sprake zijn van „*herstel*". Dáár is nooit evenwicht geweest; wel eens in Curaçao. Is nu den steller van het program van actie en hun, die het goedkeurden, alles voorbijgegaan wat de laatste ja en ten behoeve van *schepping* van evenwicht in de Surinaamsche finantiën is gedacht, gezegd en gedaan? Liggen de rapporten van Bos c.s. (welvaartcommissie) en van het Suriname-studie-syndicaat al in zijn prullemand?

Ten slotte eene opmerking, die oproep en staatsprogram geldt.

De oproep sprak van „inheemsche bevolkingsgroepen" en van „inheemsche bevolking" en stelde, vreemd genoeg, niet de kolonie naast het moederland, maar hare inheemsche bevolking, alsof eenheid van land en volk, juist waar dit zoo heterogeen van samenstel is, ooit sterk genoeg kan worden uitgedrukt; en ook het staatsprogram spreekt van „inheemsche bevolking". Het program van actie kent de tegenstelling tusschen „inheemsche" en „niet-inheemsche" bevolking niet

Kan eene bevolking niet-inheemsch zijn? Het schijnt zoo. Onder niet-inheemsche bevolking zal men dan moeten verstaan geïmmigreerden. Zoo ja, worden dan uitsluitend blanke immigranten en hun telgen als niet-inheemsch beschouwd? Aangenomen dat dit zoo is, waarom werden die dan door E. B. uitgesloten van geestelijke, staatkundige en economische opvoeding (oproep), van het genot der vruchten van de ontginning van den bodem (oproep), door henzelf veelal geleid; of waarom thans nog door den V.B. van verheffing van het geestelijke en maatschappelijk peil (staatsprogram)? Hebben de blanken in de Koloniën het culminatiepunt al bereikt? Dan ziet het er treurig uit.

Maar nemen wij aan dat met „niet-inheemschen" *alle* immigranten bedoeld worden; dat met „inheemschen" alleen bedoeld wordt de oorspronkelijke bevolking. Dan worden aan de door het Staatsprogram gestelde verheffing van het geestelijk en maatschappelijk peil onttrokken de geheele bevolking van Curaçao en op ± 1500 Indianen na de geheele bevolking van Suriname.

Het program van actie is op dit punt verstandig geweest. Het spreekt van „alle bevolkingsgroepen"; van de Indische „samenleving"; en van „bestanddeelen der Indische samenleving" waarin „Indische" door „Koloniale" dient vervangen. De moeder spiegele zich aan haar kind. Onder inheemschen alleen de oorspronkelijke bewoners te verstaan leidt tot dwaasheid. Onder niet-inheemschen alleen blanken te verstaan doet niet anders. Hoe dan de grens te trekken? Beter is het van elke begrenzing af te zien.

BOSCHNEGER-HERINNERINGEN.

DOOR

G. J. STAAL.

Jankoesoe, Groot opperhoofd der Saramaccaner boschnegers, aan den bovenstroom der Suriname gevestigd, is een heel ander man dan Amakti, zijn collega van de Aucaners.

Een figuur van flinken lichaamsbouw, los en vrijmoedig in zijne bewegingen, zelf-bewust in de dracht van het hoofd, den opslag der oogen, het woord.

Ik had hem reeds vroeger ontmoet, elf jaren te voren. Het was bij de voorbereiding van den wetenschappelijken onderzoekingstocht naar de Boven-Suriname, waarbij de bekwame leider, wiens beeltenis in steen op het Vaillantsplein te Paramaribo de herinnering aan zijn arbeid wakker houdt, Eilerts de Haan, het leven liet.

Jankoesoe was, vóór de komst van Eilerts de Haan en de zijnen, naar de stad opgeroepen. Hij werd op de hoogte gebracht van de plannen en moest beloven, dat hij in alle opzichten medewerking zou verleenen. Uit de besprekingen, waarbij wijlen de heer Loth als vertolker optrad, was mij bijgebleven, dat Jankoesoe er buitengemeen den slag van had zich zelf te dekken. Hij was, naar mijne herinnering, een diplomaat-van-aanleg, rap in zijne antwoorden, schijnbaar vrijuit sprekend, als had hij niets te verbergen, doch in waarheid er op uit zoo weinig mogelijk vat op zichzelven te geven. Natuurlijk bediende ook hij zich, naar boschnegers stijl, van beeldspraak. Nadat hem de verzekering was afgevraagd dat de expeditie Eilerts de Haan veilig door de wildernis geleid zou worden, bracht hij eerst een fantastisch verhaal te berde van drie-vingerige Indianen, die ergens hooger op in de bos-

schen zouden wonen. Geen zijner stamgenooten had die zonderlinge wezens ooit gezien, maar dat zij er waren stond boven twijfel en hij achtte het dus zijn plicht voor hen te waarschuwen en te doen uitkomen, dat hij in geen geval voor deze lieden kon instaan en geen verantwoordelijkheid voor hunne daden kon aanvaarden. Dat werd dan ook niet van hem gevergd; hij had alleen waarborgen voor zijn eigen menschen te geven. Nu werd het een lastig geval voor Jankoesoe, doch reê als immer had hij dadelijk deze beeldspraak als uitvlucht bij de hand: „als zelfs geen vogeltje veilig in de bosschen is zonder Godes (Gado's) wil en bescherming, hoe zou het dan mogelijk zijn dat ik insta voor de veiligheid van menschen?"

In November 1918 bereikten mij zeer verontrustende berichten over ernstige noodtoestanden onder de boschnegers aan de Boven-Suriname; de griep — die onder hen en onder de Indianen zoo hevig gewoed heeft — begon te heerschen, abnormaal hevige regenslag en hooge waterstanden hadden den aanplant van voedselgewassen vernietigd, de kostgronden boden niets meer aan, in het wilde bosch zochten mannen, vrouwen en kinderen vruchten en wortels tegen den honger, die al niet meer te stillen was. De berichten kwamen uit Ganzee, het grootste dorp der Christen-nederzettingen boven Kabelstation; het dorp, waar de leeraar bij de zending der Evangelische Broedergemeente onder de boschnegers, de heer Schelts, gevestigd was. Ik besloot er zelf heen te gaan om nadere bijzonderheden te hooren en na te gaan welke maatregelen genomen konden worden. Des Zaterdags vertrok ik per trein naar Kabelstation, met het voornemen den volgenden ochtend per korjaal door te reizen naar Ganzee. Ik had den Zondag gekozen, omdat ik er dan op mocht rekenen velen uit Ganzee en omgeving te zullen aantreffen om den dienst in de kerk bij te wonen.

Het was een heerlijke tocht, dien Zondagmorgen, in het ranke vaartuig, door forsche boschnegers krachtig voort-gepareld door het bruisende water tusschen de rotsversperringen in de rivier. Het was een heerlijk gezicht bij aankomst te Ganzee: het nette dorp op den

hoogen oever, in het frissche, tintelende ochtendlicht, en die velen, die daar wachtten, in Zondagskleedij, bonte dracht van kleurige katoentjes. En het was toch ook een heerlijke gewaarwording daar, zoover weg, onder Neerland's driekleur de boschnegerkinderen te hooren zingen Hollandsche liederen in Holland's taal!

Na den kerk-dienst werden de besprekingen dadelijk ingezet. Zij liepen vlot. Hulp was noodig; er moest zoo spoedig mogelijk voedsel verschaft worden. Had ik een oogenblik, misleid door den uiterlijken schijn, kunnen gaan twijfelen aan de urgentie, — immers, het was geen schare van weeklagende hongerlijders, die mij daar vóor het dorp had afgewacht (om dat te verstaan, moet men zich indenken in het kostelijk optimisme van een boschneger!) — na alles gehoord te hebben, stond het bij mij vast, dat zonder verwijl geholpen moest worden. Wij rekenden uit hoeveel rijst verstrekt moest worden, waarbij ik als maatstaf maar aannam de bekende gemiddelden van het rijstverbruik onder immigranten en niet de overmatige capaciteit van de boschnegermaag. Wij kwamen den prijs overeen, — namelijk de zelfkosten van de rijst, die voor Landsrekening per Sitoebondo uit Oost-Indië was aangevoerd, —de wijze van verrekening, onder toezicht en door bemiddeling van den zendeling-leeraar, werd geregeld — het ging alles prachtig en nauwelijks een uur na middagtijd kon ik, voldaan, den uitslag der besprekingen samenvatten en mededeelen hoe ik van mijn kant aan het plan der hulpverschaffing een begin van uitvoering zou geven. Ik zou dienzelfden middag terugkeeren naar Kabelstation, van daaruit telefoneeren naar de stad om met den Dinsdagochtendtrein de rijst op te zenden. Een heele week tijd zou aldus worden uitgewonnen.

Edoch.... dat ging zóó maar niet! Ik had heelemaal niet bedacht, dat er nog geen „kroetoe" geweest was. Ja, ik had wel gesproken met een groep der oudsten, de voormannen en vertegenwoordigers, en zij vonden het allemaal heel best — maar zoo'n gewichtige zaak kon toch niet beklonken geacht worden, vóórdat een behoorlijke kroetoe had plaats gehad. De kroetoe — volksverga-

dering — mocht zelfs niet ontbreken als de honger neep!

Nu, er is gekroetoed, veel en lang, toen ik al weer weg was en op Kabelstation het bericht van den uitslag geduldig moest afwachten. De tijd ging om en toen ik eindelijk de erkentelijke bevestiging ontving van hetgeen te Ganzee overeengekomen was, toen was het te laat geworden voor den Dinsdagtrein en de lieden van Ganzee en Nieuw Aurora en Botopasi moesten een week langer voedsel zoeken in het bosch, noten en vruchten en wortels.

Het heeft toch goed gesmaakt! Ruim een half jaar later stond te Albina, aan de Marowyne, een groote, lachende boschneger voor mij, die mij eerst een poosje opnam en mij daarop toegrinnikte: ik ken den Gouverneur — ik heb hem gezien op Ganzee — hij heeft ons rijst gegeven — het was heerlijke rijst — maar.... het was wel wat krap toegemeten!

Vier kilo in de week was te weinig voor een boschneger!

Ik ben afgedwaald van Jankoesoe. Maar ik moest dit tusschen-verhaal doen om te verklaren hoe het kwam, dat ik hem weder ontmoette. En ter illustratie van de beteekenis der „kroetoe" in het leven der boschnegers.

Te Ganzee had ik alleen de voedsel-voorziening voor de Christen-boschnegers kunnen regelen. Aangezien er belangrijke bedragen mede gemoeid waren, moest ik waarborgen hebben voor de betaling van het geleverde, want ik had voorop gesteld, dat niets om niet verschaft zou worden, daar de boschnegers zeer wel in staat geacht moesten worden om, althans geleidelijk, uit hunne verdiensten van houtleveringen en vrachtvaart te betalen.

De Zending kon mij alleen garantie geven voor de Christenen. Voor de heidensche boschnegers moest ik Jankoesoe hebben; ik kon er echter niet aan denken ook tot hem te gaan; dat eischte veel te veel tijd. Ik besloot dus hem stadwaarts te laten komen. Ook onder zijne menschen, dat had ik al gehoord, was er voedselschaarschte en het ver-

wonderde mij dan ook niet, dat ik den dag na mijn bezoek aan Ganzee, des Maandags in den vroegen ochtend, op Kabelstation een boodschapper van Jankoesoe voor mij zag verschijnen met een brief, waarin hulp werd gevraagd. De man was een week geleden van het dorp van Jankosoe, Goddo, bij de samenvloeiing van Granrio en Pikienrio, vertrokken en wist al eenige dagen dat hij mij in de buurt van Ganzee zou vinden. Want al hebben boschnegers noch telegraaf, noch telefoon, nieuwtjes dringen tot hen door met ongelooflijke snelheid, tot in de verste hoeken.

Reeds eenige uren later reisde Jankoesoe's boodschapper weer huiswaarts, ditmaal met een brief van mij om het groot-opperhoofd naar Paramaribo te ontbieden.

Pas in den loop van Januari 1919 (den boodschapper had ik 18 November 1918 gehad!) kwam Jankoesoe in de stad. Kroetoe's (al weder!) en andere voorbereidingen hadden hem zoo lang opgehouden. Hoe zijne menschen er intusschen het leven bij gehouden hadden? In elk geval was het noodzakelijk hulp te verschaffen en dus werd ook met Jankoesoe eene regeling getroffen voor de voedselvoorziening.

Een punt van lang overleg was natuurlijk de waarborg voor de terugbetaling. Jankoesoe zag heel goed in, dat hij in zijne kwaliteit de aangewezen man was om daarvoor de verantwoordelijkheid te dragen, maar toch had hij dadelijk weer een middel gereed om zich voor een deel van die verantwoordelijkheid te ontdoen. Een deel der heidenen-Saramaccaners is namelijk meer benedenstrooms, tusschen Ganzee en Berg en Dal gevestigd en Jankoesoe vond het rationeel — waarvoor inderdaad wel wat te zeggen was — dat een der Kapiteins in dat gebied de voorman voor de distributie en verrekening zou zijn. Het was aardig hem dat te hooren voorstellen, als de natuurlijkste zaak van de wereld!

Kenmerkend was ook zijne houding tegenover de gedachte om onder de Saramaccaners een Posthouder te plaatsen. Hoewel de zaak voor de Aucaners nog niet beklonken was, was het mijn voornemen om dezen maatregel ook aan de Boven-Suriname toe te passen.

In tegenstelling met Amakti vond Jankoesoe het dadelijk een prachtig idee. De slimmerd was ongetwijfeld al ingelicht over de gevoelens van zijne Oostelijke broeders, de Aucaners, en nu ging hij er prat op de verlichte man te zijn, die geen bezwaren had tegen nieuwere denkbeelden.

Er is niets van de plaatsing van een Posthouder bij de Saramaccaners gekomen. Degene, dien ik er geschikt voor oordeelde (de keuze voor zoo'n opdracht is beperkt) en die ook bereid was, bleek de lichamelijke geschiktheid te missen, welke beslist als eisch gesteld moet worden. Ware het anders geweest, dan zou ik zeker Jankoesoe nog eens aan den tand gevoeld hebben, vóór de Posthouder kwam! Zijne bereidwilligheid was te spontaan geweest. Eenigen tijd later waren er redenen om een ambtenaar naar Jankoesoe te zenden. De heer Nijon, een zeer geschikt landsdienaar, die belast was met de zaken der boschnegers, ging er heen. Hij kwam met zware koorts terug — en de opdracht kostte hem, helaas, het leven.

OVEREENKOMST MET DE AUCANER BOSCHNEGERS.

(Geteekend 20 September 1921).

Wij, Gouverneur van Suriname, in tegenwoordigheid van den Raad van Bestuur, en andere Groot-Waardigheidsbekleeders daartoe uitgenoodigd, verklaren op heden 20 September 1921 in gehoor te hebben ontvangen Amakti van Otterloo, Groot-Opperhoofd der Aucaner boschnegers, vergezeld van de kapiteins Dandiloo, Kwassie, Alloeï, Adam en verder Kanapé en Gagoe van Otterloo, die door het stellen van hunne respectieve hand- en merkteekens aan den voet dezes hebben betuigd in te stemmen met hetgeen hier nader volgt in deze samenkomst is geschied en besloten.

Alzoo Amakti van Otterloo voornoemd in 1916 bij zijne installatie tot Groot-opperhoofd der Aucaner boschnegers onder eede heeft bevestigd de navolgende plechtige verklaring:

Ik Amakti van Otterloo, Groot-Opperhoofd der Aucaner boschnegers, beloof plechtig zooveel in mijn vermogen is:

1. Aan de Koningin der Nederlanden, alhier vertegenwoordigd door den Gouverneur van Suriname, als mijn Opperheer en aan alle door hem over mij gestelde autoriteiten, als mijne Overheden, alle verschuldigden eerbied, gehoorzaamheid en hulp te bewijzen;
2. Mij van alle ongeoorloofde handelingen te onthouden;
3. Het welzijn van de bevolking der onder mijn bestuur staande dorpen te bevorderen;
4. Met rechtvaardigheid te besturen;
5. Met mijne naburen in vrede te leven;
6. Geen geweld te gebruiken, tegen wien ook zonder machtiging van den Gouverneur;
7. Verschillen, die tusschen mijnen stam en andere stammen of personen mochten ontstaan, aan de beslissing van den Gouverneur of van de door hem over mij gestelde autoriteiten te onderwerpen;
8. Vrijen toegang tot het verstrekken van Godsdienstig onderricht aan de Christen-leeraren te verleenen en zoowel hen als in het algemeen de Ingezetenen dezer kolonie, die de door mijn stam bewoonde dorpen bezoeken, te beschermen en bij te staan;
9. Geen hulp te verleenen of door personen, van mijnen stam te doen verleenen aan personen, die zonder deugdelijke vergunning van het Nederlandsch of Fransch Gouvernement zich naar de Boven Marowijne begeven om goud te zoeken of met goud van daar terugkomen, en alle vereischte hulp tegen billijke vergoeding te doen verleenen aan politie- en andere beambten, aan wie door de Nederlandsche of Fransche Regeering het waken tegen goudstrooperij of eenige andere werkzaamheid is opgedragen.

Zullende aan Fransche onderdanen en beambten alleen hulp worden verleend, zoolang vanwege het Nederlandsche Gouvernement niet anders wordt bevolen.

10. Misdadigers, die tot mij vluchten, tegen mishandeling en alle ongeoorloofde bejegeningen te beschermen, hen aan te houden en uit te leveren;

11. In geen staatkundige aanraking te treden met vreemde mogendheden;

12. Aan geen vreemdelingen toe te staan om zich onder mij te vestigen dan met toestemming van den Gouverneur;

13. Om bijaldien mij door een ingezeten of ander persoon, niet tot mijn stam behoorende ongelijk wordt aangedaan, mijne klachten bij den Gouvernements-Secretaris, belast met de zorg over boschnegers en indianen in te brengen en hen, die tegen den zoodanigen misdoen, onmiddellijk aan de bevoegde autoriteit op te zenden;

14. Mij voorts stiptelijk te gedragen naar de mij bekende of nader bekend te maken bedoelingen van den Gouverneur;

Hebbende ik deze verklaring met Eede bevestigd en ten blijke daarvan met een kruis gewaarmerkt.

Alzoo in deze verklaring onder meer onder N°. 7 voorkomt, dat het Groot-Opperhoofd der Aucaner boschnegers onder eede heeft beloofd, dat verschillen welke tusschen zijn stam en personen mochten ontstaan aan de beslissing van den Gouverneur of van de door hem over hem, Amakti, gestelde autoriteiten zouden worden onderworpen, terwijl in art. 13 van genoemde verklaring uitdrukkelijk was toegezegd, dat indien hem, Amakti, door eenig persoon, niet tot zijn stam behoorend, ongelijk werd aangedaan, hij zijne klachten daarover bij den Gouvernements-Secretaris zou inbrengen.

Alzoo het is voorgekomen, dat in de maand Februari, dj., wegens — volgens hun opgave — de duurte van winkelgoederen, door de Aucanerboschnegers, onderdanen van Amakti voornoemd, tot eene staking van de vrachtvaart werd besloten en alle boschnegers geweigerd hebben het vervoer langs de Marowijne-rivier voort te zetten, waardoor het leven en de veiligheid van de in het binnenland vertoevende industrieelen met hun personeel en arbeiders, zoo ook de vrouwen van dezen, in gevaar werden gebracht.

Alzoo noch vóór noch tijdens deze staking op eenigerlei wijze door het genoemd Groot Opperhoofd is voldaan aan de bepalingen sub 7 en 13 voornoemd, aangezien noch wij Gouverneur, noch onze Gouvernements-Secretaris, noch eenige onzer ambtenaren van deze staking werd verwittigd, noch in de redenen welke tot deze staking hebben geleid is gekend.

Alzoo het mitsdien vaststaat, dat Amakti voornoemd ten deze in ernstige mate zijn met het Gouvernement gesloten overeenkomst heeft overtreden;

Alzoo het bovendien is gebleken, dat onder degenen die als hoofdaanleggers van deze staking zijn te beschouwen, een zekere Aliamba heeft geweigerd zich deswege bij ons Gouvernement daarover te verantwoorden, terwijl ook Amakti voornoemd niet bij machte is gebleken om dezen zijnen onderdaan voor ons Gouverneur te doen verschijnen, terwijl zijne kapiteins daartoe door hem opgeroepen, hebben geweigerd hem naar de stad te vergezellen.

Alzoo derhalve Amakti niet alleen zijn eed heeft geschonden maar ook

blijk heeft gegeven geen gezag over zijn onderhoorigen te kunnen uitoefenen.

Alzoo wij echter in overweging genomen hebben, dat Amakti tegenover den Gouvernements-Secretaris in tegenwoordigheid van getuigen zijne schuld volledig heeft erkend en nederig vergiffenis heeft gevraagd, terwijl hij die erkentenis en bede om vergiffenis heden aan ons heeft herhaald.

Alzoo wij besloten hebben hem vergiffenis te schenken en hem niet af te zetten als Groot-Opperhoofd.

Alzoo wij het evenwel noodzakelijk achten, dat het gezag over de Aucaners niet langer alleen in zijne handen blijft.

hebben besloten als volgt:

Kanapé wordt van af heden 20 September 1921 aangesteld als hoofdkapitein over de Aucaners om met Amakti den stam te besturen.

Aan Kanapé wordt toegevoegd Gagoe, die den titel van Gran-fiskari zal dragen om hem behulpzaam te zijn in het handhaven van orde en tucht onder de Aucaners.

Geen handeling van den Granman zal als wettig erkend worden, wanneer niet blijkt dat Kanapé zich daarmee heeft vereenigd.

Alle brieven, enz. van den Granman zullen in het vervolg mede den naamstempel van Kanapé moeten dragen.

En verder stellen en herhalen wij hierbij nog de navolgende verplichtingen op straffe aan den voet dezes vermeld:

De Aucaner boschnegers die het grondgebied van Suriname bewonen, zijn en blijven aan het navolgende onderworpen:

1. de Koningin der Nederlanden, alhier vertegenwoordigd door den Gouverneur van Suriname, wordt erkend als het hoogste Gezag waaraan eerbied en gehoorzaamheid verschuldigd zijn.

2. De wetten welke in Suriname zijn of worden vastgesteld, worden geëerbiedigd.

3. De Posthouder, die bij de Aucaner boschnegers is of zal worden geplaatst, moet in alle zaken, de blanken rakende, geraadpleegd worden. Bevelen die hij namens den Gouverneur geeft, moeten gehoorzaamd worden.

4. Wanneer het mocht voorkomen, dat de Aucaners vermeenen dat hun onrecht wordt aangedaan, dan zal Kanapé zich onmiddellijk tot den Posthouder wenden om mededeeling hiervan te doen, die dan zorgen zal de zaak te onderzoeken of te doen onderzoeken en zoo noodig het Bestuur daarvan kennis te geven, opdat recht geschiede.

5. Een werkstaking waardoor menschenlevens in het binnenland in gevaar gebracht worden, zal als een daad van vijandschap beschouwd worden en de geheele stam daarvoor getuchtigd worden.

6. De Aucaners zijn verplicht, wanneer er geen voldoende vaartuigen voor het opbrengen van lading te Albina en te St. Laurent aanwezig zijn, eerst de vrachten der expediteurs te Albina op te brengen en daarna pas hun diensten te St. Laurent te verleenen.

7. Er zal streng de hand gehouden worden aan het livrettenstelsel.

8. De posthouder zal zoo spoedig dit mogelijk is aanvangen met het geven van onderwijs aan de Djoeka-kinderen; de hier aanwezige hoofdmannen der Boschnegers verbinden zich het schoolbezoek zooveel in hun vermogen is aan te moedigen en tegenwerking van anderen tegen de school te bestrijden.

9. Het is aan de Aucaners ten strengste verboden ooit eenig verdrag

met andere boschnegerstammen aan te gaan of vijandelijkheden met hen te plegen.

10. Bij overtreding van deze bepalingen zal het zelfbestuur bij de Aucaners worden afgeschaft, en zullen ambtenaren, politie en soldaten naar de Tapanahony worden gezonden om dat gebied te besturen op dezelfde wijze als de districten der blanken.

Voor onze lezers, die minder bekend zijn met de toestanden aan de Marowijne, moge het volgende worden aangeteekend:

De ondernemingen van balata-winning en goud-ontginning op terreinen in het Marowijne-gebied hebben voor den opvoer van personen en goederen de hulp noodig van de boschnegers. Daar in dat gebied nagenoeg niets te krijgen is, moeten de noodzakelijke levensmiddelen voor de arbeiders en het ander personeel, zooals rijst, blom, boonen, gezouten vleesch en spek enz., geregeld worden opgezonden. Tot Albina kan de aanvoer plaats hebben met den zeestoomer, die den dienst tusschen Paramaribo en de Marowijne onderhoudt. Van daar echter bestaat, ten gevolge van de gesteldheid van het vaarwater, geen andere mogelijkheid tot opvoer dan met de gepagaaide korjalen. Die vrachtvaart is in handen van de boschnegers, de eenigen die in staat en bekwaam zijn, de booten veilig door de stroomversnellingen, in de geulen tusschen de rotsversperringen, heen te leiden. Van onzen kant wordt de vaart bediend door de Aucaners, wier dorpen aan den bovenstroom der Marowijne en bijrivieren gelegen zijn, en door de Saramaccaners, wier woonstee zich bevindt aan de Boven-Suriname. De Aucaners zijn in de meerderheid en zouden eigenlijk het liefst het monopolie van de vaart hebben. Ondanks de moeilijkheden en belemmeringen komen echter de Saramaccaners ter Marowijne-vaart, afzakkende van hunne dorpen over de Suriname, Commewijne, Cottica, Coermotibo en Wanekreek. Als zij genoeg verdiend hebben, — zij plegen de ontvangen vrachtgelden in bewaring te geven op het kantoor van den Districts-Commissaris, vaak als belegging op een spaarbankboekje — keeren zij naar den eigen stam terug.

Onze boschnegers bedienen niet alleen de vrachtvaart naar de ondernemingen aan den Surinaamschen oever, doch ook, voor zoover het althans niet geschiedt door de Fransche Boni-boschnegers, die van St. Laurent naar de ondernemingen aan den Franschen kant. Men zegt zelfs dat de ondernemers van Cayenne aan onze boschnegers de voorkeur geven.

Deze vrachtvaart wordt, in zekere mate, van Overheidswege gecontroleerd, met name door de invoering van het livretten-stelsel. Iedere vervoerder van goederen, hetzij van uit St. Laurent, hetzij van uit Albina, moet voorzien zijn van een livret, dat hem door den Districts-Commissaris van Marowijne wordt uitgereikt en waarin, met vermelding van zijn naam, omschreven wordt wat hij ten vervoer heeft aangenomen, van wien, waarheen en voor welken prijs. Hij, die vracht te St. Laurent heeft aangenomen, is verplicht eerst te Albina — aan de overzijde — aan te leggen voor de behandeling van zijn livret. Behalve ander nut (bestrijding van den sluikhandel), heeft het livret voor den houder-vrachtvaarder deze bijzondere beteekenis, dat het hem beschermt tegen oplichting van den vervrachter; het bevat immers eene officiëele erkenning van zijne vordering, welke hij — tenzij hij ter plaatse van bestemming kan worden be-

taald — eerst kan realiseeren na terugkeer met een bewijs dat hij het toevertrouwde goed behoorlijk en volledig heeft afgeleverd. Toch faalt deze goede bedoeling nog al eens, omdat de korjaalvoerder verzuimt zich ten districts-kantore aan te melden, om reden hij, van St. Laurent afvarende, goederen medeneemt, die hij aan het toezicht wil onttrekken en binnen smokkelen in het Nederlandsche gebied.

Tot voor eenige jaren leverde de vracht-overeenkomst geene moeilijkheden op. Er waren conventionneele tarieven voor het vervoer naar verschillende losplaatsen, berekend naar het aantal „vaten", dat vervoerd werd. „Vat" is namelijk de eenheidsmaat; het komt overeen met ruim 80 K.G. gewicht. Ook voor vervoer van personen wordt bij vaten gerekend. De franc kwam destijds vrijwel overeen met een „bank-notoe" (50 cent) — de geldswaarde, waarmede boschnegers en nog vele anderen in Suriname plegen te tellen. Bij vrachtbepaling in fransch geld wisten zij dus precies waar zij aan toe waren. Dit werd echter in den oorlogstijd anders; de prijzen der levensmiddelen en levensbehoeften, die de boschnegers zich aanschaften met de verdiende vrachtpenningen, stegen algemeen en bovendien werd de koersverhouding tusschen Nederlandsche en Fransche waarden zóó ongunstig, dat de franc steeds verder beneden de bank-notoe kwam te staan. De boschnegers begrepen al niet waarom alles zooveel duurder dan vroeger betaald moest worden, maar dat de franc zelf ook zoo verminderde in waarde ging, volkomen verklaarbaar, hun verstand heelemaal te boven.

Ook viel er wel eens klacht van hunne zijde, dat de franc lager gewaardeerd werd, wanneer zij te betalen hadden en hooger als het hun beurt was om te vorderen.

Aldus ontstond ook aan de stille, verre Marowijne, een tarieven-strijd: de boschnegers verhoogden hunne vrachttarieven, de verschepers kwamen op — niet tegen het verhoogen op zichzelf, want daarvoor moesten zij de goede gronden erkennen — maar tegen de mate, waarin het plaats had.

Officiëele mededeelingen aangaande het ontstaan van de geschillen, die ten slotte uitliepen op stop-zetten van het vrachtvervoer, staan ons nog niet ten dienste. Het is echter aannemelijk, dat de hiervoren besproken wrijving over de tarieven en de gevolgen van de wonderlijke valuta-verwikkelingen, die natuurlijk ook ginds moesten doordringen, naaste aanleiding tot de staking werden.

Die staking mocht natuurlijk niet geduld worden. De honderden, die in de bosschen aan de Marowijne werken, zijn geheel afhankelijk van den geregelden aanvoer van levensmiddelen; zij mochten niet overgeleverd en prijsgegeven worden aan de misdadige willekeur der Aucaners.

Dààrom is het Groot-Opperhoofd, Amakti van Otterloo, terecht ter verantwoording geroepen en tot gehoorzaamheid aan zijnen plicht gedwongen.

G. J. STAAL.

AANWIJZINGEN VOOR PLANTAGE-ONDERNEMING IN SURINAME 1735.

(VOLGENS DE MEMORIE VAN VROUWE M. M. VAN GELRE, WEDUWE BOXEL).

MET NASCHRIFT DOOR

Mr. R. BIJLSMA.

„Het groote werk daer men meest om gaat, is om een plantagie te regeeren of te maken. Een plantagie nieu aen te leggen is een swaar en kostelijck werck int begin met nieuwe en onbedreeve slaven en haast onmogelijck voor nieu koomers, maer als men oude geleerde slaaven heeft gaat het genoeg.

Het eerste werck is na een goet stuck lant om te sien, dat men dan na het hooge of laage gronden sijn bewercken moet; want laage gronden sijnde moeten ze eerst het stuck dat bewerckt moet worden rontom de breete van een sloot het bos gevallen werden en dan rontom een sloot gegraven, het slijck dat men er uyt haalt aende kant van 't bos opgeworpen om het boswater daertegen te stuyten. Als dit nu gedaen is en het lant dat men beplanten sal door die sloot wat droog geworden is, dan valt men in de maend van July het bos en alst bos gevallen is, soekt men daer de swaere stammen tot planken en posten soo veel als mogelijck is uyt te halen tot timmerhout en ook eenigh branthout, en dan alst resteerende hout wel gedrooght is, steekt men het in de maent van September in brand, dat gemeenlijck op de middag gedaan wert om dat het dan stil is; wel gebrant synde reekent men het voor een groot geluck, want niet wel gebrant synde, ist veel werck om dat ongebrande hout weer bij malkanderen te soeken op hoopen en weer op nieu aen brant te steeken soo op die hoopen, dat veel tijt kost en men brandt niet alleen om het onnoodige hout weg te branden maer om de gronden van het onkruyt en ongedierte te suyveren. Gebrant sijnde maakt men verscheyde grippen in den grondt, hoe dichter hoe beter om het lant droog te maken voor de voghtige gront en voor 't regenwater, daer het anders in de swaare regens van over loopt. Dan plant men in 't eerst koren of milie,

daer men Pater Labat [1]) op kan nasien, die dat wel beschrijft hoe dat best gedaan dient te werden. Het koren is ordinair met de vier maanden rijp en dan treckt men dat uyt en men wiet de keengronden [2]) tot datse sluyten. Soo nu de keen wat te weeligh opkompt gelijck veel tijts in de eerste crop in de laage landen gebeurt, dan valt het riet en het geeft sleghte wateraghtige sap, dat seer lang moet kooken en ordinair sleghte bruyne suyker geeft. In sulken geval raayt Pater Labat dat men het riet alst 3 maenden of daer omtrent out is, maer in brant sou steecken en dan geeft het beeter riet en beeter suyker; hy seght het bij ondervinding te hebben en men kan begrijpen dat het goet kan sijn in die lage weelige landen. Maer men verliest dan 3 maenden in den tijt. In oude landen behoeft men dit niet te doen, maar ons is eens geschreeven dat er in 't riet een wurm was, die het riet op at, in sulken geval sou het ook niet quaat kunnen sijn na onse gedaghten het riet aan brant te steeken om die wurm te dooden en niet voort in andere stucken gront of riet over te loopen.

Als men de rietgronden afgebrand heeft, moet men wel toesien of er alst weer uytspruyt geen stoelen doot gegaen sijn door het branden of anders en dat bevindende moet men daer nieuwe rietstocken in steecken, dat hiet men suppleeren. Als de gronden nu al eenigen tijd beplant zijn geweest, moet men die niet verlaaten alst lage kleygronden zijn, maer men moet alle de oude rietstocken uyt den grondt halen en weer nadat de gronden wel om gehaalt zijn dat men met den houw doet, maer wij hebben 1732 tot dien eynde een ploeg overgesonden met ordre om de oude wortels van boomen sooveel mogelijck is uyt te laaten doen en onse landen te laaten beploegen, dat wij hopen dat van goet effect sal sijn en daer wij gedaghten van hebben dat men met een ploeg in een dag meer werck sal afdoen en gront omhaalen als 50 neegers met haar houw op een dagh soude kunnen afwercken.

Voorts moeten de oude gronden van tijt tot tijt de trensen [3]) verdiept en ist noodigh vermeerdert werden alsmede de slooten die daer rontom loopen.

De keengronden alsse soo op nieu verplant werden en de trenssen verdiept en verders wel gewiet sijn, soo sal het wel goede suyker geven alsser met gaau kooken en wel schuymen wel opgepast wert. En als een directeur niet wel graefft of niet op sijn tijt brant of verplant en niet wel wiedt en op sijn tijt, als het riet rijp is,

---

[1]) Labat. Nouveau Voyage en Amérique.

[2]) Van Engelsch: cane.

[3]) Van Engelsch: trench.

maelt, maer het te vroeg of te laat maalt dat het overrijp is, dan kan het geen goede suyker werden; men kan de suyker ook bederven met te veel kalck daer in te doen en dat men se aen laat branden en al die ongemacken geloof ik dat op beyde onse plantagien scheelt door versuym van onse Direkteurs.

Men moet om de 3 à 4 jaar alle de stucken riet verplanten en de gronden omhaalen; aan Barbados wert het alle jaer gedaen, elke reys verplant als het riet afgemaalen is, maar bij ons in Suriname gis ik dat men wel 3 à 4 jaar kan waghten, maar dat ken men best sien aen de rendementen, want als de gronden wel beplant, gesuppleert en gewiet sijn en de rendementen verminderen, dat is een teeken dat men verplanten moet.

Op onse groote mooletrens moet gepast werden om die alle 3 of 4 maanden te verdiepen, dat men modderen noemt; dat heeft gemaakt dat aan weerskanten van de mooletrens als een dijck legt van die modder, die men dan terwijl de modder nogh nat is, soo veel alst mogelijck is over den dijck haalt om dat het niet meer af sou regenen en in de trens vallen. Als men niet op en past om de mooletrens te verdiepen en de slooten die rondom de rietgronden zijn ook, soo ken men op lange na niet genoeg water inlaten in de springtij als men maalen moet en dan moet men te vroeg met maalen uytscheyden door de ondiepte; daarom moet op dat modderen en graven wel gepast worden. Als men nu een stuck riet afgemalen heeft, dan moet men oppassen dat stuck alst afgemalen is te branden, dat hiet men keen-tros branden; men bint de stockies riet aen kleine bosjes en men hakter de blaaren af, die bosjes riet brenght men aan de moole en de blaaren blijven op den gront, die dan in 't velt 3 à 4 daagen leggen droogen, en dan steekt men dat 's avons als het stil en droog weer is aan brant en als het riet weer uytspruyt siet men offer hier of daer een stoel doot is en dat suppleert men weer met nieu riet, en dan als vooren staat wel gegript of de grippen wat verdiept of vermeerdert en wel gewiet totdat het riet sluyt en nog eens, als dan de rendementen niet goet sijn of verminderen, moet men alle de oude rietstocken uythaalen en verplanten. Men moet ook niet te veel riet gelijck aan de mole brengen, als men maalt, want als het riet te lang in de moole leit dat het goor wert soo moet het suyr werden en dan ist onmogelijck goede suyker te maken. Men moet ook sorgen datter brant genoeg in voorraat is om eenige dagen suyker te kooken, dat men om den brant te haalen niet behoeft uyt te scheyden en het riet suyr laet werden. Men moet ook sorgen, dat de slooten wat breet sijn om met kleyne pontjes daerdoor te kunnen vaaren om het riet aan de

moole te brengen, want om het riet door de slaaven verre van de moolen te halen is te grooten werck, men moet dat met pontjes doen.

Dit is nu omtrent het planten en malen van suykerriet, daer men Pater Labat wel eens op mag leesen, want die schrijfter ordentelijck van.

Nu van boomen te planten. Wij hebben onze direkteurs menigmael versoght wat saat van goede boomen in de bossen op te soeken en die op een bet in den tuyn te planten en die om de wey aghter op de hooge gront en paden te planten om metter tijt eenige boomen tot timmerhout en voor de moolen aen te queeken; en al hoewel dit wel belooft is na te koomen, soo vreesen wij, dat daer niet veel of niemendal van gedaan sal sijn, dat ook een noodige saak is.

Wij hebben op onse plantagie in Suriname wel eenige kakouboomtjes geplant, maar onssen direkteur in die tijt hadt die soo sleghten plaats gegeven, dat die niet wel geluckt sijn, maer het sou een goede saak sijn dat voort te setten; als men die boomen plant, moet men die eerst in mandetjes of op bedden in den tuyn setten en alsse daer wat gegroeit hebben en groot genoeg om te verplanten sijn, dan moet men putjes redelijck diep graven en wat missen [1]) en men moetse de pinwortel afcappen eer men se plant en dan wel besorght, datter geen vee bij kan koomen en den boomgaart rondom met een dubbele rey banane beplant of andere boomen, die men waterwilligen noemt, om voor de winden en stormen, die men travaden noemt, te bevrijden.

Dit sou metter tijt fraay profijt opbrengen en eens geplant sijnde kan men de gronden van onderen door oude kamanke negers laaten met schoffelen onderhouden.

Soo oock met de coffiboomen, daer men sulken schoonen profijt van kan hebben als gevende na de 3 jaaren tweemaal in 't jaar vrughten. En alsoo wij lant genoegh hebben, behoorden wij van tijt tot tijt tot vijftigh duysent koffiboomen op elke plantagie aen te queecken; hoe weyt die van malkanderen geplant behoorde te werden, kan men in Suriname verneemen.

Wij oordelen best als een bogaert beplant en dan rontom met bananeboomen als een heyning besorght, op de gront kan men pees [2]), pattatte en diergelijcke negerkost planten en ist beter de gronden sonder diergelijcke aartvrughten te laaten, soo kan men

[1]) mesten.
[2]) Van Engelsch: pea.

de gront laaten schoonhouden met schoffelen van de swackste oude negers of die daartoe nodigh zijn.

Als men kakou of coffi planten wil, moet men dat in den reegen tijt doen, niet in den droogen tijt, want dan gaan de plantsoenen doot door de drooghte.

Daer moet ook heel seer gesorght werden dat de neegers kost genoeg hebben als tayer, milie, banane, pees en diergelijcke; alsser nieuwe neegers koomen moet men die van de oude niet laaten verdrucken maer men moeter zelfs het oog op houden en haer tot datse selfs een kostgrontje hebben overvloet van kost besorghen. Ick vinde dat gedurigh de jonge neegerkinderen sterven, men moet besorgen, dat de moeders daer wat beter oppassen en haar wat belooven alsse in 't leeven blijven, want de inboorlingen sijn ordinair de beste slaaven en loopen selden weg.

Men moet de negers geen ongelijck doen, maer se in ontsagh houden en alsse wel doen al wat soute vleys of bakeljaau deelen; onsen goeden direkteur Van der K. was streng maer strafte noyt ofse haddent wel verdient, maer hij besorghde haer altijt overvloedigh van kost en alsse wel deeden wierd haer al een hoet of comisie of broeck gedeelt, hij liet snags altijt een schilwaght aan de landingplaats schilwaght houden van 's avonts ten 9 uyren af tot één uur, dan van éëne tot 5 of 6 uyren; omdat wij veel negerkost plante kreegen wij wel bij naght neegerdieven, of se quamen om wat te ruylen, maer die daarop geatrappeert wierden, wierd fel gestraft met de sweep, soo wel den ruylder als den verruylder of den dief, die gekreegen wierdt. Te vijf uyren wert den hooren geblaasen maer 't is omtrent 6 uyren eer de slaven te velt raken, dan ging den direkteur omtrent 8 uyren in een cano met 2 jongens, die padelde hij self staende met een houwertje in de hant en liet hen rontom de grond vaaren en daer daags te vooren gewiedt of nog gewerkt wierd, stapten op en sag ront of alles wel gedaen was, en dan ront gekeeken hebbenden quam na huys, vond daar den ontbijt en een koffettje gereet, dan wat aan 't schrijven van plantagie saaken, en 's middags gegeeten hebbende wat in de hangmat en daer na weer aan 't schrijven en 's aghtermiddags weer met de cano stil rontgevaaren om te sien offer wel gewerckt wierd, en als 't doncker wierd quamen de slaaven na huys en kookten haar pot voor 's anderendaags en den neger-officier quam raport doen watter gedaan was, dat den direkteur altijt 's morgens ging opneemen of alles wel gedaan was; als men snags aan 't malen ging, wierd 's morgens te voren keen gecapt en aan de moole gebraght.

Men heeft dickwils bos moeten vallen om branthout te hebben, dat nu met dat nieuwe fatsoen van keetels te hangen soo veel hout niet consumeert, dat een groot werck uyt de wegh is, want als men bos moet vallen om riet te planten, het branden, graven, trenssen kost veel tijt en arbeyt en in de laage landen als men soo veel branthout niet noodig heeft en dat men de gronden maar behoeft te verplanten en de trenssen te verdiepen of wat te vermeerderen, soo kan men de helft van den arbeit daer mee uyt winnen en veel landen vermenagieeren, en daarom vinden wij noodigh, dat onse landen met verplanten van 't riet onderhouden wert en soo light niet te verlaaten en in capueere [1]) te laaten loopen als wij bemerken, dat bij onse direkteurs gedaan wert.

Soo wij soo gelukkig sijn, dat men in Suriname met de ploegh leert omgaan soo sal ons land onuytputtelijck sijn, op de plantagie in Suriname voortnamentlijck."

AANTEEKENING.

De schrijfster dezer memorie, Magdalena Maria van Gelre, weduwe van den kapitein in het Staatsche leger André Boxel, was met haar schoonbroeder Mr. Paul van der Veen, gouverneur van Suriname, en diens echtgenoote Anna van Gelre naar Suriname gekomen. In het jaar 1697 was de weduwe Boxel eigenares geworden van den grond voor de plantage Boxel aan de Surinamerivier benedenloop rechts in het opvaren, en in 1702 had zij met Mr. Paul van der Veen aangekocht de plantage Sinabo aan de Commetuanakreek in de Beneden-Commewijnedivisie.

Tot 1709 bleef de weduwe Boxel-van Gelre in de kolonie. Haar schoonbroeder had reeds enkele jaren te voren Suriname verlaten, nadat hij ingevolge tegen hem ingebrachte klachten als Gouverneur ontslagen was. Mr. Paul van der Veen vestigde zich, in het moederland teruggekeerd, in zijn vroegere woonstad Gorinchem, en daarheen volgde hem ook zijn schoonzuster.

In het jaar 1735 werd door de weduwe Boxel eene memorie opgesteld met raadgevingen voor iemand, die naar Suriname ging; de hier gepubliceerde aanwijzingen maken daarvan een gedeelte uit. De memorie wordt aangetroffen bij de papieren betreffende de plantages Boxel en Sinabo, afkomstig van de familie van Gelre van Vrijberghe, welke in het jaar 1888 aan het Alg. Rijksarchief zijn geschonken.

---

[1]) Kapoeweri: struikgewas, secundair bosch.

LIJST VAN BLADEN, UITGEGEVEN IN CURAÇAO.

Onderstaande lijst is samengesteld door den heer Pater P. A. Euwens O.P. Hier en daar is eene aanteekening toegevoegd.

U beteekent Uitgever.

R beteekent Redacteur.

A. Nog bestaande bladen:

1. De Curaçaosche Courant (U: Wed. C. Gorsira). Verscheen 11 December 1812 voor het eerst als The Curaçao Gazette and Commercial Advertiser (U: William Lee). Oorspronkelijk in het Engelsch uitgegeven, verscheen dit blad later in het Hollandsch en Engelsch en ten slotte als De Curaçaosche Courant alleen in het Hollandsch. Het is een semi-officieel weekblad.

2. Amigoe di Curaçao (U: Apostolisch Vicariaat). Het eerste nummer verscheen 5 Januari 1884. Het weekblad werd aanvankelijk in het Hollandsch en Papiementsch geschreven, later geheel in het Hollandsch.

3. La Cruz (U: Apostolisch Vicariaat). Weekblad; verschijnt in het Papiementsch sedert 1 Mei 1900.

4. El Heraldo (U: R. W. C. Grünings). Sedert 1905 of 1906. Hollandsch en Spaansch.

5. El Boletin Comercial (U: A. Bethencourt é hijos). Sedert 1908. Het eenige dagblad in de kolonie. Wordt uitgegeven in het Spaansch.

6. Ala Blanca (U: Apostolisch Vicariaat). Sedert 1 Mei 1912 veertiendaagsche kindercourant in het Papiementsch. Sedert 1919 in het Papiamentsch èn in 't Hollandsch.

7. Voz di Pueblo (Director Douwe Zalm). Sedert Mei 1916. Hollandsch, Papiementsch en Spaansch.

8. La Mañana. Het eerste nummer verscheen den 4den Augustus 1921.

9. La Verdad, 1921. Redacteur Hatuey Linares S. Tweewekelijksch. Spaansch.

B. Niet meer bestaande bladen:

1. De Onpartijdige, Curaçaosche courant, hoofdzakelijk aan de vrije behandeling van de belangen dezer kolonie gewijd. 6 Oct. 1870—16 Juli 1874 (R: A. J. Pijpers en C. M. Chumaceiro Azn., later alleen laatstgenoemde), ging toen over in:

2. El Imparcial, Juli 1874—1916 (U: H. Penso-Jesurun). Spaansch Weekblad.

3. Civilisadó, Courant di pueblo, 1 Juli 1871—31 Dec. 1875 (U: C.

D. Meijer). Papiementsch. Gewijd aan de zaak van Mr. W. K. C. Sassen.

4. THE IMPULSE, A journal of news and literature. 2 Oct. 1871—12 Febr. 1872. (R: Daniel de Sola). Weekblad.

5. L'ECHO DE CURAÇAO, 15 Mrt. 1872—24 Jan. 1873. Journal franco. espagnol (U: De Beauvois).

6. DE ONAFHANKELJIKE, Weekblad aan de behandeling van de ware belangen van Curaçao gewijd. 11 Sept. 1872—19 Mrt. 1874. (U: Hendrik Couquet, later Prince).

Gewijd aan de zaak van Mr. W. K. C. Sassen.

7. LAS ANTILLAS, 1875.

8. DE VRIJMOEDIGE, Curaçaosch Nieuws- en Advertentieblad. (R: en U: C. D. Meijer), 1875—1920.

9. LA INDUSTRIA (R: P. M. Sasso), 1879.

10. DE WEKKER (R: en U: C. D. Meijer, vroeger R: A. T. Brusse), 1879—1915.

11. LA UNION, ...—1882, Papiementsch.

12. EL COMERCIO (R: Juan A. Larrazabal), 1882—1885? Spaansch. Verscheen tweemaal per week?

13. EL BOLETIN DE LA LIBRERIA DE BETHENCOURT, 1882. Verscheen den 1sten en den 16den van iedere maand.

14. EL ENSAYO (R: G. Ernst), 1883.

15. EL LIBERAL (R: Francisco A. Correa), 1883.

16. EL REVISOR (Rs: G. en A. Ponce), 1883.

17. L'ILLUSTRATION, (R: J. C. Palm), 1884.

18. EL DIARIO, 1884.

19. DE VOORBODE (U: en R: W. C. Grünings), 1884.

20. EL PROGRESO (R: Mauricio Pinedo), 1885.

21. EL SEMINARIO DEL HOGAR (R: Haim Señor), 1885.

22. EL AZOTADOR (U: J. F. Neuman), 1885.

23. AMIGOE DI PUEBLO (U: en R: W. C. Grünings), 3 Febr. 1885—26 Juli 1886.

Nrs. 22 en 23 waren gericht tegen EL VAPULADOR, no. 25.

24. EL COMETA (R: David A. Cardoze), 1885.

25. EL VAPULADOR (Rs: G. en A. Ponce), 5 Mei 1885—29 Dec. 1886.

26. NOTAS Y LETRAS. Seminario de Literatura y bellas artes. Weekblad. (U: Bethencourt, R: J. S. Corsen en Ernesto Römer), 1886.

27. EL OBSERVADOR (U. en R: Jacob Moreno), 1886.

28. LA CRONICA (R: Ernesto Römer), 1886.

29. OFICINA MARITIMA, (R: J. P. Fidanque), 1886—1897?

30. EL BOLETIN AVISADOR (R: Guillermo Ernst), 1887.

31. LA VERDAD (U: G. A. Vinck), 1887.

32. EL CANAL, Publication hebdomadaria de interes generales (R: Bonaventura Baez Figueroa), 1887.

33. LA UNION (U: Bethencourt), 19 Mrt. 1889—19 Mrt. 1897. Oorspronkelijk orgaan van de St. Jozefs-gezellenvereeniging. Verscheen om de twee weken.

34. LE PHARE, 1890? Fransch.
35. EL AVISADOR (Rs: M. en C. Evertsz), 1891.
36. EL SEMANARIO (U. en R: W. C. Grünings), 1892—1904?
37. GANIMEDES DE LAS DAMAS (R: Dario Salas), 1892—1904.
38. EL ESTANDARTE (Rs: G. en A. Ponce), 1896—1897.
39. EL ARBOR, 1896.
40. EL ANUNCIADOR (U. Bethencourt é hijos), 1 Febr. 1897.
41. DIARIO DEL COMERCIO (U: Bethencourt é hijos), 1897—1908.
42. LA OPINION PÚBLICA (R: Hipolito Aumillion), 1898—Dec. 1902.
43. LA PATRIA VENEZOLANA (R: Dario Salas), 1898—1900.
44. LA TIJERA (R: Julio I. Insernia), 1899.
45. LA LUZ (Rs: Yo-Tu-El), 2 Aug. 1899—4 Oct. 1899.
46. EL ZANCUDO (R: Jacobo Moreno), 1900?
47. ONS EILAND (U. en R: Gebrs. Jonckheer), 1900—1901.
48. ECO DE LA VERDAD (R: Jacobo Moreno), 1902.
49. EL PROGRESO (R: De Jong), 1903—1913.
50. EL LIBREPENSADOR (R: Leon B. Weeber), 1903.
51. EL IRIS (R: Dario Salas), 1908—1911.
52. EL PREGONERO (R: Camilo Palm), 1909? Papiamentsch.
53. EL SOL (R: Camilo Palm), 8 Nov. 1910, Papiementsch.
54. CARDOS Y LIRIOS (U. en R: Gebr. Jonckheer), 1911. Spaansch.
55. ARGUS (U. en R: Gebr. Jonckheer), 1911. Hollandsch.
56. CURAÇAO (R: Luiz Perez Bustamante), 1911.
57. DE CURAÇAOSCHE KOERIER (U. en R: Gebr. Jonckheer), 1912.
58. EL TIEMPO (R: Telésforo Henriquez), 1912? Papiamentsch.
59. EL ANDARIÉGO (R: Camilo Palm), Nov. 1913. Papiamentsch.
60. Weekblaadje: CINEMATOGRAFIA, Revista de arte y cinematografia, Organo del Cine: „GUILLERMINA".

Direccion y Redaccion: Empresa „CINE GUILLERMINA". Het eerste nummer verscheen Zondag 13 October 1918. Het heeft maar zeer kort bestaan evenals die Cine (bioscoop) „GUILLERMINA".

Van onbekende uitgifte zijn:

61. EL CORREO DE LAS ANTILLAS.
62. EXPRESS OFFICE (R: J. P. Fidanque).
63. DJIMAL (vóór 1888).

Op Aruba is uitgegeven:

64. DE ARUBASCHE COURANT (R: J. J. Beaujon), 1900?
65. EL FARO, 1911?

Op St. Martin:

66. ST. MARTIN DAY BY DAY (U. en R: J. C. Waymouth), 1911—1920.

N.B. De samensteller houdt zich beleefdelijk voor verbeteringen en aanvullingen dezer lijst aanbevolen.

KOLONIALE PAEDAGOGIE EEN EEUW GELEDEN.

In Mei 1817 stelden „President en Raden in den Hove van Policie der Kolonie Suriname" *algemeene schoolwetten* vast, waarvan art. 13 als volgt luidde:

„Onderwijzers en Onderwijzeressen der jeugd kunnen, met opzigt tot de toepassing van geschikte beloooningen en straffen, niet te voorzigtig zijn. Hierbij komt de meestmogelijke kieschheid en de naauwkeurigste opmerkzaamheid te pas.

Alles hangt hier van den aard en het karakter der leerlingen af. Daarom is het bezwaarlijk, zoo niet onmogelijk, in dit opzigt bepaalde voorschriften te geven. Goede Onderwijzers, die hunnen pligt naauwkeurig verlangen te behartigen, behooren daarom er zich bijzonder op toe te leggen, om den aard en het karakter van elken hunner leerlingen grondig te bestuderen en te leeren kennen. Zij behooren vooral in het oog te houden, dat elk karakter op eene bijzonder eigenaardige wijze moet geleid en behandeld worden, en dat de straffen, die voor sommigen doelmatig en van eene gewenschte uitwerking zijn, bij anderen in tegendeel eene juist tegenovergestelde en verkeerde uitwerking zouden doen. Zoo zal men alle luiäards, bij voorbeeld, niet verbeteren, door hen tegen wil en dank tot werken te dwingen, of alle gulzigaards, door hun de middelen te benemen, om aan hunne gulzigheid te voldoen, of alle tegenstribbelaars, door met dezelve te redetwisten; in tegendeel zou het veelligt in vele gevallen en bij de meeste van veel betere uitwerking zijn, den door hebbelijkheid lui of onwillig tot werken gewordene b.v. volstrekt in de onmogelijkheid te stelle, om iets te doen, en hem alle werkzaamheid te beletten, tot zoo lang hij eindelijk door zelfverveling tot werkzaamheid genoopt wierde; den gulzigaard zoo veel te laten eten, dat hij er eindelijk ongesteld van wierde, en walgelijke middelen tot herstel moest gebruiken (mits met inachtneming eener verstandige voorzigtigheid en der noodige voorzorgen); den tegenstribbelaar altoos en in alles gelijk te geven, zoo als van zelf spreekt op zoodanig een' toon en wijze, dat hij duidelijk bemerke, dat men zulks alleen doet, omdat men hem te verre beneden zich acht, om zich met hem in twistredenen in te laten; niets toch leert beter dan de ondervinding der kwade en schadelijke gevolgen van eene verkeerde daad; niets verbetert doelmatiger dan aan de daders hunne verkeerde bedoelingen te doen missen."

Het is maar goed dat „President en Raden" het bij deze voorbeelden gelaten hebben.

BIBLIOGRAPHIE.

Departement van den Landbouw in Suriname. Bulletin No. 44. Augustus 1921. De cacaothrips (Heliothrips rubrocinctus Giard), door A. Reyne. With a summary in English). Met tal van afbeeldingen. Paramaribo.

Indian Notes and Monographs. Edited by F. W. Hodge. A. series of publications relating to the American Aborigines. Bladed warclubs from British Guiana, by Marshall H. Saville. New York, Museum of the American Indian Heye Foundation, 1921. (Met 9 afbeeldingen).

Eenige beschouwingen over Tropen eubiotiek. (*De kunst om in de tropen gezond te leven*). Lezing gehouden op 16 November 1921 voor de groep Suriname van het Algemeen Nederlandsch Verbond, door E. de Vries, Arts. (Met voorwoord van J. W. Wolff) Paramaribo 1922.

Sciences et Voyages. Revue hebdomadaire illustrée. Paris. 17 Novembre 1921. J. F. L. Merlet et G. Jauneau. La Richesse du Pays de Surinam. (Geillustreerd).

West-Indië. Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. December 1921. Kostprijs, door G. van Dien. — Nieuwe suikervariëteiten, tegen het einde der 18de eeuw in Suriname ingevoerd, door A. Reyne. — Oude ideeën over Savanna-veeteelt in Suriname, door J. W. Gonggrijp. — Nuttige wenken aan veehouders, door E. Vleming. — Schapenteelt in de tropen. — Cacao-fermentatie.

Koloniaal Instituut te Amsterdam. Mededeeling No. XVII. Afdeeling Handelsmuseum No. 3. Vanille, Vanilline, Vanille-extracten, door Ir. W. L. Utermark. Amsterdam 1922.

Vrije Arbeid. Maandblad voor Nederland en Indië. Februari 1922, De Parlementaire Maand, door Prof. Mr. J. E. Heeres.

Economische Verslagen van Nederlandsche diplomatieke en consulaire ambtenaren. Vijftiende jaargang No. 17. Economische toestand van Venezuela. Verslaggever W. G. E. d'Artillact Brill, Buitengewoon Gezant en Gevolmachtigd Minister. (Bijlage van het Weekblad „*Handelsberichten*" van 28 Februari 1922, No. 780.)

Indische Mercuur. 3 Maart 1922. Surinaamsche sinaasappelen (naar aanleiding eener zending op de Utrechtsche Jaarbeurs).

Volksmissionaris. 15 Maart 1922. De Britsch-Indiër in Suriname en het Surinaamsche Missiewerk, door W. Austermöller.

De Vrijheid. 22 Maart 1922. Verstandig beleid, door H. (Handelt over bezuiniging in Suriname).

Id. 29 Maart 1922. Suriname. (Ingezonden stukken van H. en P. A. Hilfman, met Antwoord van Gravin van Heerdt tot Eversberg—Quarles van Ufford).

Berichten uit de Heidenwereld. Maart—April 1922. Een bezoek aan Bergendal (Suriname) door Br. Theod. Schmidt, Director van Emmaüs (Niesky).

Het Koloniaol Weekblad, 16 Maart 1922. Suriname. Lezing, gehouden voor de Afdeeling Haarlem van de Vereeniging „Oost en West", op 8 Maart 1922, door A. S. J. Fernandes.

Handelsberichten. 30 Maart 1922. Cacaocultuur (in Suriname).

De Indische Mercuur. 7 April 1900, Dr. Mohr over het onderzoek van Surinaamsche gronden door A Reyne.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging, April 1900. De Britsch-Indiër in Suriname en het Surinaamsche Missiewerk, door W, Austermöller C. 88. R. — De Curaçaosche Roomsch Katholieke Volksbond. — Hospitaal op Bonaire.

Het Koloniaal Weekblad, 20 April 1922. Figuren uit onze Koloniale Historie. Willem Usselinx, 1567—1647?, door H. A. Ritter.

SURINAME IN DE 18e EEUW

(Ervaringen en idealen van Ds. JOA. GUIL. KALS)

DOOR

PROF. DR. A. A. VAN SCHELVEN.

Ruim een half jaar geleden kreeg ik uit de boekerij van Ds. N. A. de Gaay Fortman te Amsterdam een niet onbelangrijk en hoogst zeldzaam boek in handen.

Het heet: *Neerlands Hooft- en Wortelsonde, Het verzuym van de Bekeringe der Heydenen, aangewesen en ten toon gespreit door drie leer-redens gedaan en gemeen gemaakt door drie der voornaamste Kerkvoogden in Engeland.... Uit 't Engelsch vertaalt, en met Aanmerkingen verrijkt en hoe 't ontwortelen in Suriname en Berbices getoont.... Benevens drie voorstellen en eene Redenvoeringe aan de Christelijke Synodens. Met een Briev aan en van D. Wilhelmus Peiffers als Praeses.* In 1756 is het verschenen. En auteur ervan is een zekere *Joannes Guiljelmus Kals, eertijds Predikant in Suriname en Stephenswaard,* geweest.

Behalve uit zijn eigen geschriften valt over dezen Kals niet veel te weten te komen. Een korte biographie in *van der Aa*: ziedaar, voor zoover ik heb kunnen nagaan de geheele litteratuur, waarin eenige aandacht aan hem wordt geschonken.

Op een bijzonder ernstig verlies komt ons dat ondertusschen niet te staan. Want hem om zijn bijzondere lotgevallen of extra-ordinaire persoonlijkheid voor het voetlicht te brengen, ware werkelijk te veel eer voor dezen man. Ware het niet dat zijn geschiedenis en zijn denkbeelden ons in aanraking brachten met de geschiedenis van, de toestanden in en idealen omtrent Suriname, we zouden hem heel gevoeglijk ook verder in de vergetelheid

kunnen laten, waarin hij tot dusver gezonken is geweest. Nu zijn leven en werken daarvoor echter juist omgekeerd niet onaardig materiaal biedt, ga ik hier enkele mededeelingen over hem doen.

Behalve zijn reeds hiervóór genoemd: *Neerlands Hooft- en Wortelsonde* dienden mij als bron daarvoor de voorrede van een door hem geschreven: *Korte Schets van de onderwijzinge der gronden in de Hebreeuwsche Letterkunst, waardoor de weg gebaent word; om derselver Regelmatigheit te herstellen en te verweren!* En zijn: *Klagte over de bedorvene zeden der Voorgangeren, zoo in 't kerk- als burger-bestuur in eene zeer vrugtbare ende eerst op luikende Colonie, voorgestelt in eene behandelinge, gepleegd aan een Predikant, aan 't eerwaarde Classis van Amtserdam*(!) (z. j., 1733). Nog een vierde werkje van hem, dat ik vermeld vond: *De verkragte en herstelde waarheid bevestigt* (1747), heb ik in mijn onderzoek niet betrokken. Niet omdat de raadpleging ervan mij niet wenschelijk leek. Maar wijl ik er niet in slaagde het te vinden [1]).

I.

Ofschoon Kals in de jaren, waarin hij speciaal onze belangstelling gaande maakt Nederlandsch Gereformeerd predikant was, is hij oorspronkelijk noch Hollander noch zelfs in 't algemeen Protestant geweest. 11 Oct. 1702 is hij te Duren, in het land van Gulik — uit een officiersfamilie — geboren. En omdat hij, zeven jaar oud, door zijn ouders naar de Jezuitenschool werd gestuurd, moet hij van huis uit Roomsch zijn geweest.

Hoe hij van de Roomsche Kerk vervreemd raakte blijkt uit zijn geschriften niet. Wel echter dat zijn geloofsverandering in 1722 reeds een feit was geworden. Want als hij in dat jaar te Amsterdam arriveert voert een van zijn eerste kerkgangen hem naar de Amstelkerk aan de Regu-

[1]) Behalve deze, voor zijn biografie en verhouding tot Suriname belangrijke werkjes, schreef Kals er ook nog verschillende andere. Het lijkt mij echter niet de moeite waard daar een lijst van te geven. Eén ervan, dat nog wel de aandacht verdient, n.l.: *De nuttige en noodige bekeeringe der Heidenen.... aangeprezen*, vindt men in *Neerlands Hooft- en Wortelsonde* opgenomen.

liersgracht, waar toen Ds. Hero Sibersma voorging; een „oude uitgedroogen.... grijzaart", maar die — „met sijne maagere Handen op den Rand van den Predikstoel slaande" — toch nog zóó te preeken wist, dat het diepen indruk op onzen vriend maakte.

Niets echter wees er toen reeds op, dat hij later predikant zou worden. Integendeel, het was destijds nog alleen de handel, die op zijn tijd beslag legde. Op zijn tijd! Hoewel niet op zijn hart. Dat werd door heel andere dingen ingenomen. Studeeren! Met als doel — ja, in zoover was er toch al wel eenige aanwijzing van wat er uit hem groeien zou! — met als doel het geestelijk ambt. Of liever nog: de taak van den missionaris, waartoe hij op de Jezuitenschool ook al bestemd was geweest.

Naar het schijnt is de vervulling van dien wensch slechts met groote moeite voor hem te verkrijgen geweest. Om zijn zwakke gezondheid vond hij niet de minste medewerking bij zijn ouders. En financieele bezwaren maakten zich, naar het schijnt, evenzeer geldend. Maar tenslotte is het dan toch gelukt. Niet het minst door de hulp van zekeren Petrus Boudaan kon hij, na vijf koopmansjaren, metterdaad theologant worden. En dat dan aan de Utrechtsche Universiteit, waar hij zich blijkens het Album academicum in 1726 heeft laten inschrijven.

Inzake dien studietijd vertelt hij ons maar weinig. Slechts zóóveel krijgen wij erover te hooren, dat Fred. Ad. Lampe, van Alphen en J. van den Honert er zijn voornaamste leermeesters zijn geweest; dat de periode in kwestie niet geheel zonder stoornis verliep — niet zonder klein conflict met den laatsten dier genoemde hooggeleerden namelijk [1]) — en dat zij in 1730 voorbij was.

Daarop volgde het kerkelijke proponentsexamen en ziedaar Kals tenslotte gereed om uitgezonden te worden!

---

[1]) Het ging daarbij om een corollarium, dat Kals aan een door hem te verdedigen stelling graag had toegevoegd en dat Prof. van den Honert niet wilde doorlaten. Een corollarium van dezen inhoud: Quam necessaria fuit Reformatio Doctrinae et Morum tempore Lutheri et Calvini, Zwingliique, tam necessaria illa Morum, hodie nostris temporibus manet. (Even noodig als reformatie van leer en leven was in de dagen van Luther e. a., even onmisbaar is die van den wandel thans).

Een bepaalde voorkeur omtrent de streek, waar hij zijn roeping zou gaan vervullen, heeft hij daarbij niet gehad. Doch slechts een plaats in de koloniën in het algemeen van de Gecommitteerden ad res exteras verzocht. Dat hij in Suriname is terecht gekomen immers is daaraan uitsluitend te danken geweest, dat hij zich van die Gecommitteerden onze West-Indiën „op 't allersmaakelijkste" hoorde aanprijzen als een terrein „boven andere Plaatsen, om (z)ijn voornemen te kunnen voortsetten".

Nadat hij, op grond van die instigatie, zich bij de heeren Directeuren der geoctroyeerde Societeit van het genoemde gewest had aangemeld, is alles toen al heel vlot verloopen. 21 Maart 1731 diende hij zijn sollicitatie in. Den 30n dier maand vervulde hij in de Westerkerk te Amsterdam een preekbeurt om zijn gaven te laten hooren. En den volgenden dag reeds ontving hij zijn aanstelling. Om tenslotte in Juni daaraanvolgend het ruime sop te kiezen.

Wat hem daar in Suriname overkomen is zal ik hierna nog opzettelijk en uitvoerig hebben te behandelen. Daarom zij op deze plaats dienaangaande alleen maar verteld wat onmisbaar is voor een goed begrip van hetgeen op dat verblijf daar is gevolgd. Van zijn collega's en van de autoriteiten had hij er veel vijandschap en tegenwerking te ondervinden. Zelf heeft hij er zich echter ook niet altoos voorzichtig gedragen. En tot slot van dat alles werd hij toen in Mei 1733 „verzonden", m. a. w. als in het koloniale leven verder niet meer bruikbaar element op een schip gezet en naar patria teruggestuurd. Een hart vol wrok natuurlijk over het onrecht, dat men hem naar zijn inzicht had aangedaan!

Naar zijn eigen inzicht trouwens niet alleen!

Evenzeer naar dat van de classis Amsterdam, op wie hij zich na zijn terugkomst om herstel van recht beriep. 't Duurde wel heel lang eer zij uitspraak deed. Tot den 4n October 1734, ongeveer anderhalf jaar dus, moest hij — zonder tractement te ontvangen! — daarop wachten. Maar toen getuigde zij dan toch met eenparige stemmen, dat voor de „verzending", waar van Kals hetslachtoffer was geweest, geen wettige redenen hadden bestaan, en

dat derhalve alle rechten, die hem als predikant toekwamen, voor ongerept moesten worden gehouden.

Of Kals zich over dit succes zeer zal hebben verblijd? Het lijkt mij aan twijfel onderhevig. Want wat hij in de genoemde verklaring ontving gaf nog maar ten deele wat hij wenschte. Maatregelen toch om te bewerken dat hij in zijn Surinaamschen werkkring werd hersteld zag hij door de Classis niet genomen. Hij kon opnieuw predikant worden: ja, maar — niettegenstaande hij meerdere pogingen gedaan heeft om daarin verandering te krijgen — alleen in het vaderland.

Er zat niets anders op dan zich te onderwerpen! Zooals onze vriend dan ook — tot zijn eer gezegd! — volkomen heeft gedaan. In 1737 aanvaardde hij een beroep naar Stephenswaard, in de classis Nijmegen.

Lang heeft hij daar niet gestaan. Slechts vier jaar, tot 1741. En ook daar nam, even als dat in Suriname het geval was geweest, zijn werk een ontijdig einde. Liep dat toch uit op een schorsing. Weliswaar ging het formeel daarbij zóó, dat hij vrijwillig zijn ambt neerlei. Maar omdat die ontslag-aanvrage diende „om eene onregtveerdige sententie te ontgaan", mag ik haar, dunkt me, toch — materieel genomen — wel een schorsing noemen! En een schorsing dan waarom?

't Is uiteraard maar een eenzijdig bericht, dat wij in Kals' eigen werken daaromtrent hebben. Waar ik er, als gezegd, niet in geslaagd ben zijn *De verkragte en herstelde waarheit bevestigt* te vinden, een summier bericht slechts ook. Maar onduidelijk zeggen, waarom het zich bij de betrokken moeilijkheden handelde, doet het niet. Om de vraag of een diaken (wel „de Principaalste man van de Gemeente, zo als Hem de Commandeur noemde, en Fournateur Meester van de Braggen", maar tegelijk met een Roomsche vrouw getrouwd en bovendien onwillig om van zijn beheer rekening en verantwoording af te leggen, niettegenstaande hij verdacht werd de gelden der diakonale kas ten bate van zichzelf en van arme geloofsgenooten zijner vrouw aan te wenden) als ambtsdrager gehandhaafd kon blijven. Kals beweerde van niet, zijn tegen-

partij — als wij hem gelooven mogen — achtte krasse maatregelen in deze overbodig.

Als het werkelijk zich zoo toegedragen heeft, is het goed recht in deze zaak ongetwijfeld aan Kals' kant geweest. Niettemin heeft zijn optreden op de aangegeven manier hem niet veel geluk gebracht. Integendeel: 't begon er, na dat vertrek uit Stephenswaard, veel op te lijken, dat zijn leven een „verfehltes Leben" zou gaan worden. Eenigermate reeds in de periode 1741/4. Toen de wensch om zich opnieuw aan het ambt te kunnen wijden gaandeweg een querulant van hem begon te maken. Zoodat hij niet kon nalaten over 't hem aangedane onrecht te spreken. Elken Zondag dat hij Amsterdam — de plaats waar hij destijds door 't geven van lessen in zijn onderhoud poogde te voorzien — om uit preeken te gaan verliet. Maar eerst recht na die jaren. Toen hij — teleurgesteld dat hij in deze maar niets verder kwam — dat preeken er aan gaf. En — dat rondloopen bij de huizen moe — te Leiden was gaan wonen. Omdat hij daar, meende hij, leerlingen zou kunnen krijgen, die ten zijnent hun onderwijs kwamen halen. Want toen verzeilde zijn schip totaal. In echtbreuk en een immoreele verhouding tot zijn dienstbode.

Gelukkig heeft het echter toch niet totaal schipbreuk geleden. Niettegenstaande zijn vrouw, Anna Twisker, en de betrokken dienstbode — volstrekt geen onbesproken meisje — in deze maar weinig minder schuld trof dan hem, kon hij toch onmogelijk te Leiden blijven na het gebeurde. Zoo trok hij naar Engeland. En daar begon toen zijn levenslijn alras weer te stijgen, en zijn conditie gaandeweg weer aanmerkelijk beter te worden.

Niet alleen voor de Zending heeft Kals zich, zooals wij later nog zien zullen, geïnteresseerd. Maar ook voor de studie der Oostersche talen. Zoo stelde hij in 1744 een aantal Hebreeuwsche „ontledingstafelen" op, als hulpmiddel bij zijn, hiervóór vermelde onderwijs, en deed in 1750 de in mijn inleiding genoemde *Korte Schets van de onderwijzinge der gronden in de Hebreesche Letterkunst* het licht zien, een vertaling en extract van een zelfde werk van wijlen den Leidschen hoogleeraar Albertus Schul-

tens [1]). Lag het nu niet in de reden te trachten, door de in verband daarmee verkregen kennis, eenmaal in den vreemde aangeland, verder te komen? Welnu, inderdaad is dat ook de weg geweest, dien Kals er van meet af bewandeld heeft. En weldra kon hij zich toen „geadmitteerde Onderwijzer der Oostersche Talen, bij de Universiteit Oxford'' noemen.

Is het deze onderwijspositie geweest, die hem toen de goede relaties heeft gebracht met den aartsbisschop van Canterbury en de bisschoppen van Oxford en St. Davids, waaraan wij het grootste deel van zijn *Hooft- en Wortelsonde* te danken hebben? In allen gevalle, het feit dier relaties staat vast. En evenzeer dat andere, dat ze vrij nauw zijn geweest. Althans zeker die met de eerste twee der drie genoemde heeren. Die met den aartsbisschop en den bisschop van Oxford. Anders ware toch wel uitgesloten geweest, dat de primaat hem helpen wilde om opgenomen te worden in de Engelsche kerk, en diens collega minor zich bereid verklaarde pogingen in het werk te stellen hem in een Duitsche of Hollandsche kerk in een der bezittingen van het Britsche Rijk, mogelijk dus wel in Nieuw-Nederland, een predikantsplaats te verschaffen. Hoewel dit een mooi aanbod voor Kals geweest moet zijn, heeft hij er toch voor bedankt. Waarom? Omdat hij andere idealen had. Vooreerst koesterde hij den wensch om weer in 't vaderland te kunnen dienen, waardoor een zich in het buitenland verbinden ongeraden was. En dan: was het hem niet onmogelijk zoover weg te gaan? Sedert 1751 lag zijn *Grammatica Hebraeo-harmonica*, waaraan hij te Oxford gewerkt heeft, voor den drukker gereed. Twee honderd inteekenaars op het boek zagen de verschijning daarvan met verlangen tegemoet. Maar.... Engeland leverde het voor den druk benoodigde lettertype met punten niet op!

In Bremen — waar hij al meer voor zich had laten werken — zouden die, naar Kals' meening, wel te vinden we-

[1]) Een Jood, die voorgegeven had belangstelling voor het Evangelie te koesteren, maar later getoond had daar niets van te meenen, was heftig tegen Schultens' boek te velde getrokken, zoodat het weinig opgang maakte. Teneinde daarin verbetering aan te brengen heeft Kals toen deze bewerking in het licht gezonden.

zen! Dies toen weer de reisstaf opgenomen en — het was eind 1753 — naar de groote Wezerstad getrokken.

Uit het getuigschrift d.d. 5 Dec. 1754, dat professor Nonnen aldaar hem later naar Franeker heeft meegegeven, blijkt dat hij te dier plaatse uitermate voorspoedig is geweest in het vinden van een betrekking. 4 Jan. 1754 „nomen suum professus est inter cives Illustris Gymnasii", om al kort daarna aan die school als leeraar op te treden „in Linguarum Orientalium rudimentis".

In dat opzicht slaagde hij dus wel veel gelukkiger dan ten aanzien der uitgave van zijn boek. Want daarmee liep het heel weinig naar wensch. Ook te Bremen bleek het vereischte materiaal ervoor niet te vinden te wezen. Wilde hij werkelijk zijn doel bereiken, dan moest hij nog weer ergens anders heen! Zooals hij dat dan ook inderdaad gedaan heeft. Door eerst uit Duitschland naar Franeker en vervolgens uit onze Friesche universiteitsstad weer naar Amsterdam te verhuizen.

De druk van Kals' *Grammatica* heeft daar niet veel garen bij gesponnen. Want klaar gekomen is hij, ook niettegenstaande al die moeite, nooit. Niettemin heeft dit een en ander toch belangrijke gevolgen gehad. Het bracht onzen held weer in zijn oude omgeving. En bewerkte zoo, dat hem zijn oude verlangen ook weer te pakken kreeg: het verlangen om ten tweeden male naar Suriname te worden uitgezonden.

Geheel heeft hem dat ook vóór dien nooit los gelaten! Zien wij hem niet zelfs midden onder zijn werkzaamheden in Engeland ermee vervuld, als hij in Aug. 1749 naar den Haag gaat, om een op herstel aandringend request aan Prins Willem IV aan te gaan bieden?

Maar eerst recht vatte hij de zaak toch weer op toen hij van zijn buitenlandsche zwerftochten teruggekeerd was. Aug. 1754 trachtte hij in de provinciale Synode van Noord-Holland te worden toegelaten om zijn belangen te bepleiten. En najaar 1755 zocht hij een hernieuwd contact met het college van Directeuren der Geoctroyeerde Societeit van Suriname, door middel van een verzoekschrift om daaraan een van zijn uitgaven te mogen op-

dragen. Weliswaar hadden die pogingen geen van beide succes. „Naulijks vier-en-twintig tellens daerover gedelibereert zijnde" berichtten hem die Directeuren: „De Societeit bedankt U voor die eere, die gij haer hebt willen aendoen, en kan die Opdragt niet accepteeren". En ten aanzien van de Synode liep het niet veel anders, daar haar voorzitter, Ds. Peiffers — een „zeer beset ende belet" man — niettegenstaande hij den avond van den dag, waarop Kals had geschreven, „vermoeit" „en naar rust hijgende" thuis gekomen was, toch al gauw had ingezien, dat de eerwaarde vergadering het veel te druk zou hebben om requestrant te ontvangen. Maar dat neemt niet weg, dat deze ze toch allebei gedaan heeft. En dus inderdaad in die jaren een vernieuwd offensief heeft trachten te beginnen.

Zie ik goed, dan had dat een zeer speciale aanleiding. Dan was dat niet in de laatste plaats te danken aan een actie van dergelijken aard, die destijds van een anderen kant kwam. Namelijk van den kant van den, in de Westindische geschiedenis met eere bekenden J. J. Mauricius, die van 1742 tot 1751 gouverneur van Suriname is geweest.

Deze krachtige man had in veel opzichten eendere ervaringen opgedaan en eendere omstandigheden doorleefd in die kolonie, als dat bij Kals het geval geweest was. Juist evenzoo had hij daar veel tegenwerking ondervonden [1]), tenslotte zelfs uitloopend op een aanklacht wegens willekeur en wanbeheer. En geheel op dezelfde manier was ook ten zijnen aanzien achterna de ongegrondheid dier beschuldiging gebleken, maar toch van herstel in zijn vroegere positie geen sprake geweest.

[1]) Deze tegenwerking kwam van twee kanten. Van een sedert 1746 opgekomen republikeinsche partij, die — van meening dat het Octrooy der kolonie uit den tijd was — haar regeeringsvorm wilde veranderen. En van de zgn. Cabale.

Voorwerkers in deze Cabale waren: een Jood, Isaac Carilho; een zekere du Plessis; en de vrouw van den heerschzuchtigen Ds. Voisin, die tengevolge van vijf huwelijken, waarvan drie met een gouverneur en twee met een predikant, gaandeweg zóóveel voornaamheid had geaccumuleerd, dat zij niet meer te genaken was.

Gelukkig was er echter ook een andere partij, die Mauricius zooveel zij kon steunde. Terwijl ook de Joden der kolonie, die ongeveer een derde der bewoners daarvan uitmaakten, voor het streven om hem het leven lastig te maken, niets hebben gevoeld.

Ja, in die paralellie van lotgevallen, voor een groot deel gevolg van overeenstemming in denkbeelden, heeft nog niet eens alle band gelegen, die deze beide mannen bij elkaar bracht. Relaties van wederzijdsche verwanten hebben in deze niet minder een rol gespeeld: Kals' oom, Jacob Blancheteste, koopman, ouderling en regent van het Walenweeshuis te Amsterdam, en de broer van zijn overgrootvader, Ds. Hendr. Blancheteste, waren te hunner tijd bijzonder goede vrienden van Mauricius' vader geweest, toen deze — die oorspronkelijk te Aken woonachtig was — in verband met zijn overgang van het Katholicisme naar de Gereformeerde Kerk naar Amsterdam verhuisd was.

Zoo laat het zich goed verklaren dat, als deze Mauricius uit ontevredenheid over zijn niet-hersteld-worden een campagne begint om Suriname's Directie als nog tot een volledige rehabilitatie te bewegen, ook Kals weer in meerdere actie komt.

Hoe het toen verder met onzen vriend gegaan is? Helaas, ik kan er niets van zeggen. Over zijn levensjaren na 1756, toen hij *Neerlands Hooft- en Wortelsonde* het licht deed zien, ontbreken ons alle gegevens. Bezig aan den arbeid, om den Bijbel in alle talen, die hij kende, met aanmerkingen te voorzien, verdwijnt hij uit ons gezicht.

II.

Afzonderlijke aandacht beloofde ik te wijden aan Kals' verblijf in Suriname.

Het is thans de tijd voor inlossing dier belofte.

Als wij ons van het leven in die kolonie, zooals dat in het tweede kwart der 18e eeuw reilde en zeilde, een voorstelling trachten te maken, krijgen wij een levendig maar weinig aantrekkelijk beeld te zien.

Commercieel bloeide het hoofddeel van ons Nederlandsch West-Indië destijds in niet geringe mate. Sedert in 1712 een Fransch eskader het groote schade had aangedaan door de plundering van Paramaribo, was in zijn lot een gunstige keer gekomen. Omstreeks 1730 telde het niet minder dan vier honderd plantages, terwijl alle culturen,

die daarop werden uitgeoefend, zoowel die van suiker en koffie als die van tabak, cacao en katoen, zich om strijd uitbreidden en de eene al rijker baten afwierp dan de ander.

Echter: met die economische welvaart ging een schromelijk laag peil in anderen opzichte gepaard. Wat Kals er in zijn boeken hier en daar van zegt bevestigt de traditioneele teekening in allen deele! Een Europeesche bevolking, die voor het grootste deel bestaat uit „door alle Classen van Godloosheid doorgegaane Spitsboeven, die om de Galg en het Rad te ontloopen, nadatze negen-en-negentig Heeren bedroogen hebben, eyndelijk naa een van die Gewesten hunne Vlugt moeten neemen", en physisch even geïnfecteerd is als ze psychisch door de hevigste gelddorst is aangetast. Indiaansche inboorlingen, die in verscheiden opzichten de Europeanen beschamen, maar door de bank toch maar „van weinig ondervindinge, ende groote inbeeldinge" zijn. Geïmporteerde, vooral uit Guinea geïmporteerde negers, vol verbittering over de harde behandeling, die ze doorgaans ondervonden, zoodat het getal „wegloopers", die in de bosschen een voortdurend gevaar voor de veiligheid der blanken opleverden, al grooter werd. En een kerk zonder eenigen invloed. Dank zij het slecht gehalte harer dienaren: „doorgaans Vreemdelingen, weggeloopene Paapen en Monniken, bekeerde Jooden enz."; voor zoover Hollanders dikwijls in het vaderland onbruikbaren; meer spelers en dronkaards gewoonlijk dan waardige voorgangers hunner gemeenten; en voorzoover zij van goeden wille waren door een allerslechtste bezoldiging wel haast gedwongen de leden daarvan naar de oogen te zien om nu en dan eens wat toegestoken te krijgen.

In zulk een maatschappij zette schipper Quaboer in den zomer van 1731 Kals aan wal! Kon botsing voor hem, die — al had hij een lastig karakter — het toch in allen gevalle eerlijk meende, wel uitblijven?

Zij heeft ook niet lang op zich laten wachten! Autoriteiten, collega's, gemeenteleden: weldra had hij ze allen tegen zich in het harnas!

Met die autoriteiten begon het geharrewar al heel gauw.

Eigenlijk al direct na de eerste preek, die Kals in Suriname gehouden heeft. Hij had daarin aangedrongen op samenwerking van Mozes en Aäron, d. i. van de geestelijke en de wereldlijke macht. En gezegd, dat zonder zulke samenwerking de kolonie nooit zou kunnen floreeren.

Maar was dat niet je reinste opgeblazenheid? En dan: wat had de nieuwe predikant zich zoozeer aan zijn representatie-verplichtingen ten opzichte van den gouverneur te onttrekken, als hij deed? Kon hij niet evengoed op diens recepties verschijnen als alle overige predikanten? Grensde dat niet aan majesteitsschennis? Ja zeker; vooral in de oogen van gouverneur De Cheusses, die zoo'n driftkop was en zich zóóver kon vergeten, dat hij op een goeden dag Kals bij de borst vatte, zoodat hij „bijna agterover, en hem de Paruque van 't Hooft, viel", terwijl hij hem een: „Keerel, ik zal u leeren naa mijne pijpen danssen, Ik zal U den vervloekten Mofschen kop breeken" toevoegde!

Kort daarna, en het boterde ook al niet meer tusschen Kals en zijn collega's. Vooral Ds. Vieira, een bekeerde Jood, maar wiens bekeering niet achttien-karaats schijnt geweest te zijn, veranderde — nadat hij eerst een beetje den patroon over den nieuwgekomene had trachten te spelen — toen hij zag dat deze daar niet van gediend was in een bitteren vijand. Maar ook bij de andere had hij het spoedig verbruid, omdat hij zich niet ontzag — zij het slechts in 't algemeen, zonder bepaalde toepassing op dezen of genen, maar ook toen had een goed verstaander al aan een half woord genoeg — „den verdorvenen aart veeler onzer hedendaagse reformeerde leeraren af te keuren".

Laat het zich niet verstaan, dat onze vriend toen ook geen populariteit bij de Surinaamsche planters en ambtenaren kon behouden, stel dat hij ze ooit heeft gehad? Een dominee, die het zóó bij al wat in de kolonie invloed oefenen kon, verspeelde! Het kon niet anders of hij werd het zwarte schaap. En toen hij bleek zijn ambtelijken koers niet te willen veranderen — integendeel, nog meer abnormaliteiten ging vertoonen dan hij al gedaan had: op oefening van tucht begon aan te dringen en weigerde mee te gaan met het denkbeeld, dat de negers slechts „swarte

beesten" waren, geboren „om ons koffij en zuyker te planten" — op den duur ook zelfs het slachtoffer.

Vóór ik het verhaal daarvan doe moet ik echter nog iets anders vermelden. Namelijk dat Kals verhuisde. Het was waarlijk geen wonder, dat hij zich onder zulke omstandigheden te Paramaribo onbehagelijk begon te voelen. En daarom: toen hij er de kans schoon voor zag — in allen gevalle reeds vóór 2 Sept. 1732 — verwisselde hij zijn standplaats in de hoofdstad voor een andere, in de meer afgelegen gemeenten der Cottica en Pirica!

Zijn positie verbeteren deed dat intusschen niet. Integendeel: hoe langer hoe slechter werd ze. Ook daar lieten zijn vijanden hem niet met rust. En eindelijk weten zij het zelfs zóóver te brengen, dat hij 10 October 1732 voor zes maanden wordt geschorst, met „harde censuur" en bedreiging van afzetting voor het geval hij zijn leven niet zou beteren.

Jammer genoeg valt niet te ontkennen, dat zij daartoe een werkelijk prachtig voorwendsel hadden. De zuiverheid hunner motieven in deze moge nog zoozeer aan verdenking onderhevig zijn: Kals had inderdaad vat op zich gegeven.

De pastorie van Cottica en Pirica, „op een stuk land van acht akkers, ront om in 't bosch beslooten", was geen paradijs: „een plancke huis aan alle kanten doorluchtig, zonder een glas venster daar in, bestaande maar uit twee kameren; .... Een voor ende agter gaandery, waar in twee kleene bootereyes zijn, geen studeerkamer, nog het minste gemak niet". Maar waarom haar dan nog onaangenamer, waarom haar dan regelrecht tot een hel te maken door voortdurende kijfpartijen? En toch: dat deden haar bewoners! Telkens waren er „swaere woorden". En het was zelfs voorgekomen dat Anna Twisker door Kals werd mishandeld. Wat niet onverklaarbaar was. Omdat de predikantsche een „ongewassen mond" had en door allerlei „onbesonnen spreekwijsen" haar man voortdurend tergde. Maar wat toch beter ware achterwege gebleven, ook reeds om andere dan ethische overwegingen. Naar Kals eigen verklaring toch hadden zijn handtastelijkheden eer ten gevolge dat hij zeven duivels in zijn wederhelft in, dan dat hij er één uitsloeg!

Laat ons dus hopen, dat zijn suspensie aan den geschorste aanleiding heeft gegeven zich grondig in dit opzicht te verbeteren: tegelijk moet erkend, dat zij voor hem te zeer het karakter van een „zoeken" moet hebben gedragen, dan dat het niet verklaarbaar zou geweest zijn, dat hij ertegen in verzet kwam.

Gemakkelijk ging dat niet. Maar wel heeft hij er succes van gehad! Daar openlijke verzending van zijn daartoe noodige brieven waarschijnlijk niet geduld zou worden moest hij ze in koffie-vaatjes verstopt aan boord van een zeilree liggenden thuisvaarder smokkelen! Eenmaal geland hebben deze verstekelingen zich van hun taak om voor hun afzender te pleiten echter zóó gekweten, dat de Classis Amsterdam er een voor hem alleszins bevredigend antwoord op gaf: de suspensie had Kals beslist onrecht aan gedaan en het Surinaamsch convent moest voortaan niet zoo lichtvaardig zijn, beschuldigingen tegen een broeder maar dadelijk aan te nemen.

Als nu deze uitspraak maar niet te laat ware gekomen! Maar toen zij in Paramaribo bekend werd, had men daar de zaak al in een stadium gebracht, waarin het onmogelijk was op het gebeurde terug te komen: „De Hoop", die 22 Mei haar ankers had gewonden, om ze 22 Juli d.a.v. op de reede van Texel weer te laten vallen, voerde het lastige element reeds naar het moederland weg!

Wat toch was er ondertusschen gebeurd?

Oct. 1732 was Kals' schorsing, zooals wij zagen, begonnen. Zes maanden moest ze duren. En Apr. 1733 liep ze dus af.

Naar de in Suriname geldende gewoonte had dat een soort plechtigheid moeten worden. Echter werd het een vrij onverkwikkelijk tooneel. Namens den conventus der verschillende kerken van de kolonie kwam een zijner collega's, Ds. J. M. Kleyn, den geschorste in een godsdienstoefening weer aan zijn gemeente voorstellen. Doch vooreerst weigerde deze daarbij aanwezig te zijn. En bovendien trad hij na afloop van den dienst, toen Ds. Kleyn de kerk [1]) verliet om naar huis terug te keeren,

---

[1]) Over dit gebouw deelt Kals het volgende mee: „In mijnen tijd heeft men de kerke uit Pirica, waarin de Vleermuysen en allerley andere Onge-

zijn ambtgenoot in den weg, om dezen op zulk een manier zijn meening te zeggen over wat er voor en na geschied was, dat hij er zich tot in het klokhuis zijner ziel beleedigd door voelde, en terstond besloot het er niet bij te laten zitten. Het was dan ook wel erg wat de dominee van Pirica — hoe gemoedelijk hij er „in syn" — „citse"! — „japon met syn muts" ook moet hebben uitgezien — zich veroorloofd had te zeggen. Hoor slechts: „gijlieden sijt maar pluymstrijkers en doet wat de groote hansen willen hebben". Of althans iets dergelijks. Want — zooals Kals zelf later ter zijner verdediging verteld heeft — dank zij zijn Guliksche afkomst was hem het woord groote „hansen" niet bekend, zoodat hij dat nooit kan hebben gebezigd.

Heel labiel bleef dus Kals' toestand, ook in het voorjaar van 1733 nog. En toen hij zich kort daarop bovendien ook nog aan de majesteit van een van Suriname's rechters vergreep, toen liep de maat dan ook over. Toen moest hij onherroepelijk weg! Vergeefs dat de kerkeraad vroeg eerst nog eens een extra-conventus te mogen houden tot een onderzoek van een en ander: in de extravergadering van Gouverneur en Raden van politie en crimineele justitie, waartoe men den 2n Mei bijeenkwam, werd beslist dat 'n man van „een onnuttigh en querelleus humeur" als Kals, niet meer tot stichting der gemeente predikant kon zijn [1])!

diertens hunnen Nesten en Woningen, eene Tijdlang, gemaakt hadden, op den Hoek van Cottica en Pirica, verplaatst, ende, indien ik niet, uit eigener Beweginge, zo dra als ik maar aangestelt was door 't Ed. Hof, als predikant van Cottica en Pirica, daarnaa toe gegaan was, om eenige Aanstalt te maaken; om daar te kunnen den Godsdienst oeffenen, zouden daar wederom, die reets aangelegde Gebouwen tot Nesten van 't Ongedierte geworden zijn, ende de Bouwstoffe, die er tot Voltoyinge van 't Werk, hoe wel zeer weinig en gering, lag, zoude wederom, door den Regen, en heeten Sonnenschijn, onder den Blauwen Hemel liggende, verteert zijn.

[1]) Behalve aan de op blz. 66 genoemde gedrukte litteratuur zijn deze bijzonderheden ook ontleend aan de Brieven en Pampieren van Suriname, 1732, fol. 1108/9, 1111/32, en Dito 1733 fol. 194/5, 198/9, 393/434. (Algemeen Rijksarchief). Ten aanzien van de onmiddellijke oorzaak van Kals' „verzending" is er tusschen die beide soorten van bronnen geen overeenstemming. Kals zelf noemt als zoodanig zijn pogingen om „eene gevallene Negerinne, Boete en bekeeringe beloovende, wederom in de kerk" te brengen. Ik hield mij in dit verschil aan de voorstelling der officieele stukken.

III.

Interessanter dan de beschrijving van Kals' levensgeschiedenis, en der bijzonderheden van zijn verblijf in Suriname, waarmee ik mij tot dusver bezig hield, is de nu tenslotte nog te berde komende vraag naar 's mans, omtrent de maatschappij daar gekoesterde idealen.

Zijn *Neerlands Hooft- en Wortelsonde* biedt vrij wat materiaal om op die vraag een duidelijk antwoord te kunnen geven.

Trouwens ook over de denkbeelden van onzen vriend in zake andere aangelegenheden deelt ons dat boek hier en daar aardige bijzonderheden mee! Bepaald democratisch-gezind was hij niet: „Het is zeker, dat nergens gelukkiger Regeringe is, als waar dat Rijke en Vermogende, daardoor Wijse en Verstandige, het roer in de Hand hebben". Ofschoon hij toch ook niet veel van de Regentenregeering met haar nepotisme en plooierijen moest hebben: „Is men zo ver, dat men maar onder de bovendrijvende Partij behoort, weg is dan de Liefde tot Wijsheid, en Verstand, verkreegen langs den Weg van naarstige Oeffeningen, men kan 'er vrij gemakkelijker toekomen; Grootvader, of Vader, of Oom, of deese, of gene, Neef, weet wel een smeerig Baantje te bezorgen, daar kan men dan al wederom anderen uit de Familie mede Dienst doen, en zo doende komt het zo ver, als een zeker Noord-Hollands Boer eens zeyde in mijne Tegenwoordigheid. Lieve Vrienden, laat ons doch maar bidden, dat onse Lieve Heer onsen Heeren Wijse kinderen geevt, want wij moeten'er doch van geregeert worden, hoeze ook uitvallen". Dat hij vrij rationalistisch voor den dag komt — in het „Reden-licht" evengoed een bron van Godskennis ziet als in den Bijbel en de noodzaak eener wedergeboorte des menschen, zooals in zijn tijd de piëtisten die wilden, ontkent, — behoeft, waar 't immers een 18e-eeuwer geldt, nauwelijks meegedeeld te worden.

Opmerkelijk is zeker, dat Kals' naam op geen enkele gepubliceerde lijst van Surinaamsche predikanten voorkomt. Toevallig of opzettelijk achterwege gelaten? Ik kan het niet uitmaken.

Maar wel is zeker vermeldenswaardig, dat wij — door invloed van zijn langdurig verblijf in Engeland [1]) — een warm voorstander van het episcopale systeem van kerkregeering in hem aantreffen, voor wien een echte bisschop verre te prefereeren viel boven menigeen van zijn collega's, waaronder er immers waren, „die niet ouder als ik, zijn: maar omdat ze Predikanten van Amsterdam zijn, meenenze dat de Wijsheid met hun sterven zal!"

Intusschen, in dit verband worde dat alles slechts in 't voorbijgaan genoemd. Want — als gezegd — hier gaat het om hetgeen Kals wenschelijk en noodig achtte met 't oog op de toestanden in Suriname.

Zooals te begrijpen is vond hij dat die dringend behoefte hadden aan hervorming. Het West-indische land was goed genoeg. Daar toont hij zich zelfs bijzonder mee ingenomen: „zo'er goede Ordre in gehouden wierde, en men het in die Staat bragt, daar 't gemakkelijk in gebragt kan worden, ik geen beter land voor mij soude wenschen en begeeren. Althans nogh geen kenne, waarin ik gebooren, gewoont, of verkeert hebbe, dat met de aangenaamheden van dit Land te vergelijken is. Altijd Somer, men siet het geheele Jaar in de groene Bosschen en Valleyen. Men hoort, het gantsche Jaar door, de Vogelen op 't aangenaamste Singen en kwinkeleren, men riekt den aangenaamen geur van allerley bloeysel, die, mede 't geheele Jaar door, aan de Boomen en Struyken en op de Velden, Ja selfs in de Wildernisse hangen, waardoor de geheele Lucht, als parfumeert is: Want aan eenen en denselven Boom, staat de eene Tak om te bloeyen, de andere set knopjens, ende een derde vangt aan te rijpen, terwijl een vierde ons rijpe Vrugten reeds opgeeft, ende een vijfde laat sijne Blaaden, die uitgedroogt en van de Sonne verteert zijn, afvallen: maar men siet aanstonds wederom andere in de plaats opkomen, zo dat men nooit de Boomen van haaren Cieraad ontbloot en met den witten Snee overdekt siet. Men heeft voor synen Smaak

[1]) Ook in ander opzicht leek het kerkelijk leven over de Noordzee hem voorbeeldig, n.l. voor zoover de predikanten daar te lande hun predikaties op schrift stelden.

aan die eene Annanas alle de Aangenaamhedens van de Vaderlandsche Vrugten; om nu van anderen, mij noch zo seer niet bekend [1]), niet te spreeken. De Water Lamoen heeft mij bijna aan de Poorten des Doods zijnde, verkwikt en herstelt, wanneer ik, naulijks in 't Land zijnde, niet door 't Land, maar door onheusche Behandelingen, mij van den Schipper, op See aangedaan, en Wegen het Slegte Regt, en de geringe Voldoeninge, die mij daarvoor gedaan wierde, instortede".

Nietwaar? het land liet naar Kals' meening niet veel te wenschen over. Maar evenveel deugden als dat had, evenveel gebreken had zijn maatschappij. Die moest, zou ze goed zijn, grondig verbeteren.

Wat dan het beste zou kunnen gebeuren, naar zijn inzicht, door de volgende drie geneesmiddelen: 1) betere waardeering der Indiaansche inboorlingen en Negers, die er woonden; 2) verhooging van het peil van het Europeesche element, dat erheen placht te emigreeren; en 3) Zendingsactie.

Vooreerst dus betere waardeering der Indiaansche inboorlingen en Negers, die er woonden!

Hoe laag stonden die niet aangeschreven! Zoowel in het moederland als in de kolonie. Had Kals niet zelf bijgewoond, dat een hoogleeraar op zijn college — had hij wellicht ook een plantage, voegt onze auteur er smalend aan toe! — Negers en Indianen tot slavernij geboren noemde, ja de theorie ten beste gaf, dat ze — reeds van vóór den zondvloed dateerend — „onder de Beesten in Noachs Arke zijn gestelt en getelt geworden"? En zoo luidde algemeen de opinie. Is het niet veelzeggend in dit opzicht, dat op zekeren dag een jonge neger aan den eerwaarde van Cottica en Pirica vertelt, dat men hem — ten aanzien van het Kainsteeken, dat den eersten moordenaar tegen de bloedwraak moest beschermen — had willen doen gelooven, dat dat daarin bestond, „dat Hij was swart gemaakt, ende Schaapen ooren, en Wol op zijn

[1]) Dit werd door Kals gezegd, toen hij per tentboot, in gezelschap van zijn ouderling, op huisbezoek was gegaan naar de plantage de L., niet lang nadat hij in de kolonie was aangekomen.

Hooft in de plaats van Hayr gekreegen" had. En dat zij, negers, er daarom uitzagen zooals zij deden?

Kals denkt er echter heel anders over. Voor hem waren zwarten en rooden niet alleen menschen van een zelfde natuur als wij. Maar ook mannen en vrouwen met tal van goede eigenschappen. Een zekeren Trouble had hij bij voorbeeld ontmoet, maar die was beter van de Christelijke religie op de hoogte, dan duizenden blanke gedoopten. En hoeveel eerbied voor den ouderdom legden in Suriname de Indianen niet aan den dag: elders mocht dat minder 't geval zijn, doch daar liet het werkelijk niets te wenschen over. Dat het land door „wegloopers" en „bosch-negers" voortdurend in 'n pijnlijke spanning wordt gehouden, vloeit dan ook nergens anders uit voort, dan dat men op de plantages zoo hardvochtig optreedt. Indien men zijn gedrag eens veranderde en in plaats van als verdrukker als vriend begon optetreden, zooals men dat ook vroeger ten tijde van den gouverneur Scharphuisen eens geprobeerd heeft [1]), ware er zelfs met die gevreesde elementen best op te schieten. Wat niet slechts de veiligheid, maar ook de welvaart der kolonie ten goede zou komen. Ja, die welvaart ook! „'t Land hoe langs hoe meer tot een erffelijke Besittinge te krijgen, en Gelegenheid te hebben, om die Schatten, uit de Bergen en Mijnen te haalen, die'er, zo mij verhaalt is, van seer geloofwaardige mannen, die meenen zulks bij Ondervindinge te weten, onder alle Schatten, die Uwen naarstigen Arbeid noch verwagten, soud konnen uithaalen": wat een prachtig perspectief! Evenals dit andere: „Dan Soud gij andere Winsten kunnen doen. Dan Soud gij andere Huysen, ja Kasteelen van den fijnsten Marmor, die men in de Wereld kent, kunnen bouwen, in plaats dat gij nu in Lijmen Hutten, met Palesaten omset woont, en zo't veel is, eenen Steenen voet daaronder legt, of een

[1]) Kals deelt mee dat toen een zekere Abraham naar den Haag gekomen is, en met de Staten-Generaal en de Heeren van de Surinaamsche Societeit een verbond heeft gesloten, waarbij werd afgesproken dat de inboorlingen „sich souden met ons als Vrienden gedraagen, maar wij souden ook hunne Dochters tot Vrouwen neemen, en onse Dochters aan hunne Soonen geven". Scharphuizen was gouverneur van 1689 tot 1696.

Tichelsteenen Huysje bouwt, van Steenen die gij uit Holland moet laaten komen, omdat diegene die hier gebakken worden niet deugen, mogelijk omdat de aarde, waaronder zulke kostelijke Steenen begraven liggen, sich tot zulke slegte Steenen en Metselwerk niet wilt laaten gebruyken"!

Vriendschap met de naturellen bepleit dus Kals. Maar daarnevens lijkt hem ook nog iets anders wenschelijk. N.l.: zich met hen te verzwageren, huwelijken met hen aan te gaan.

Hij is er zich van bewust daarmee een novum voor te staan. Iets, waarvan de in zijn oogen meest voorbeeldige kolonisatie-politiek, die der Engelschen, een grooten afkeer had nog wel. En hij zou dan ook zeker niet elk huwelijk van een blanke met een Indiaan of neger willen verdedigen. „Wanneer 't zonder Voordeel van onsen Godsdienst geschiedt" zou het instituut vanzelf schadelijk werken. Maar als de betrokkene ander-rassigen tot het Christendom bekeerden zouden zijn, zou het omgekeerd niet weinig heilzaam kunnen wezen, naar zijn inzicht. Een inzicht, op zichzelf vrij onbegrijpelijk, maar in den mond van iemand, die redeneeren kan als volgt: „Zijn zij niet zo blank als gij van Vel? ey lieve! siet op de Meesten van U die daar geboren zijn, of Lang daar gewoont hebben, hoe seer Sij sich ook bedekken met hunne kleeren, en koesteren, egter zijn se veelen van de Indianen gelijk", en die dus absoluut geen oog heeft voor psychische rasonderscheiden, toch niet onverklaarbaar.

Iemand, die de inboorlingen onzer kolonie zóó hoog aansloeg, dat hij huwelijken met hen mogelijk achtte, kon uiteraard ook geen voorstander van den Westindischen slavenhandel wezen. En dat is Kals dan ook niet. Toch is hij mij in dat opzicht wel wat tegengevallen. Wel komt hij niet met het argument van Willem Usselincx, die het slavenhouden een geschikt middel tot verbreiding van het Christendom achtte: door omgang met de Christenen zouden de slaven ook Christen worden! En evenmin treffen wij hem op het standpunt van den bekenden negerpredikant, Jac. Elisa Joa. Capitein aan,

die zich in 1742 uitsloofde om te bewijzen dat een beetje slavernij in een Christelijke samenleving nog zoo erg niet is. Niet onwaarschijnlijk heeft hij zelfs ter gelegenheid der verdediging van diens *Dissertatio* in de openbare gehoorzaal te Leiden tegen hem gedebatteerd [1]). Maar een radikaal verzet ertegen vinden we bij Kals toch ook weer niet. Een soort middelstandpunt heeft hij eigenlijk ingenomen. Met wel, eenerzijds, een uitdrukking als deze: „de Negers,.... die, door wat Regt, laat ik diegene verantwoorden, die deesen koophandel drijven, van daar gehaalt, tot U overgebragt, en op den Menschen Markt, foey! Schande voor Christenen, opentlijk verkogt en gemijnt worden". Maar aan den anderen kant toch ook weer als de kippen erbij om hun, die van Christianiseering hunner werkkrachten het verlies daarvan duchtten, te verzekeren dat ze in deze niets te vreezen hadden. Zonook maar met één woord vrijlating dier werkkrachten te bepleiten.

Als gezegd wordt dan vervolgens door Kals, voor verbetering der koloniale toestanden, ook op bekeering der Surinaamsche Christenen aangedrongen. Want hoe zal men ooit op een bestendige verbetering der ingeboren en geïmporteerde maatschappij mogen hopen, als niet een grondige drainage der overheerschende daaraan vooraf gaat! Was het Kals niet zelf overkomen, dat hij

---

[1]) Zie over dat dispuut en de daarbij in geding gekomen *Dissertatio*: *Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis* Jrg. 1917 (N. S. Dl. XIII), bldz. 154—164. De woorden, waarmee Kals, in *Neerlands Hooft- en Wortelsonde* (Leerreden over Mark. VI, 34, bldz. 61 na) zijn aandeel in die plechtigheid — naar aanleiding eener uitdrukking in die preek: „En geene Verbeeldinge kan hun ingeblaasen worden van een wereldlikke Vrijheid" — aangeeft, zijn deze: „Dat dit mijne eigen Voorstellingen geweest zijn, omtrent deese Arme Menschen, zo in Suriname, als hier, zal.... blijken uit.... hetgeene ik bij Verdedigimge van de Dissertatio; door den heer Capitein, als Predikant naar D'Elimina gezonden; in den openbaaren Gehoorsaal te Leyden voorgestelt hebbe. Daar kwalijk aan te nemen is, dat dat „voorstellen" alleen instemming-betuigen geweest zal zijn, laat ik Kals in den tekst opponeeren. Zie ik goed, dan waren Kals en Capitein 't ook inderdaad niet met elkaar eens. Capitein zegt: de slavernij gaat door 't Christendom niet weg. Kals: het Christendom heft den gehoorzaamheidsplicht niet op, wat niet noodzakelijk verdediging der slavernij inhoudt. Groot zal het verschil echter wel niet geweest zijn.

een Indiaan had hooren verklaren dat hij zijn dochter nog liever naar zee zou brengen, dan aan een blanke geven, „om dat die bij hem zo veragtelijk leefden, als 'er Menschen onder de Sonne konden gevonden worden"!

Met welke middelen, naar het oordeel van Kals, zulke verbetering het beste tot stand kon worden gebracht, kan ik niet zeggen. Hij laat zich daarover nergens uit. Wel zegt hij, dat het hem in 't algemeen een vooruitgang zou lijken, als er meer Christen-inboorlingen kwamen, omdat die dan voor het werk in de kolonie zouden kunnen zorgen, waartoe alsnog het moederlandsche schuim gebruikt moest worden. En evenzoo als de planters er eens niet meer zóózeer op uit zouden wezen, ten spoedigste te repatrieeren, dat zij er geen eens prijs op stelden een behoorlijk huis te bewonen; zoodat men vrij bleef van dat heele geslacht van op geld, op al maar en alleen maar geld azende Directeurs en Administrateurs, waarmee men thans in de kolonie gezegend was. Maar de wegen om die betere gezindheden bij de betrokkenen aan te kweeken geeft hij niet aan.

Althans niet wat het Europeesch element onder hen betreft. Ten opzichte van de overigen doet hij dat wel. Want als laatste geneesmiddel voor Suriname's kwalen eischt Kals een krachtige Zendingsactie.

Van zijn jeugd af schijnt hij voor de Zending veel gevoeld te hebben! Nog Roomsch-Katholiek had hij al idealen in die richting. Een tweede Franciscus Xaverius te worden! En wat bij zijn geloofsovergang ook in hem veranderd is: die gezindheid heeft geen wijziging ondergaan. Steeds is zij aanwezig gebleven. Zij heeft, gelijk wij zagen, den jongen koopman de studie weer op doen zoeken. Zij heeft den proponent naar het West-indische Huis aan den Amsterdamschen Kloveniersburgwal gedreven. Gedurende al de vertelde tribulaties is zij het geweest, die zijn doen en laten heeft beheerscht. Ja ook daarna nog — met name na zijn bezoek aan Engeland, waar een vrij opgewekt zendingsleven op hem gewerkt schijnt te hebben als het klappen van een zweep op den bekenden, proverbialen voerman! — is ze hem blijven vervullen.

Toen elke practische deelneming aan missionnair werk, niettegenstaande al zijn pogingen, hem ontzegd bleef.

Zelfs is het of die onmogelijkheid om practisch Zendingswerk te doen Kals nog meer dan voorheen de behoefte heeft gegeven om voor dit belang propaganda te maken. Want nergens bepleit hij het in die mate als in zijn, in 1756 verschenen, *Neerlands Hooft- en Wortelsonde*. Eigenlijk toch is zendingsboek te wezen het voornaamste doel van dat werk, de diepste strekking van heel dat ratjetoe van stukken — preeken van Engelsche bisschoppen [1]) en van hem zelf, stukken over gouverneur Mauricius, brieven aan de Classis Amsterdam en de Synode van Zuid-Holland enz., enz. — waaruit het is samengesteld [2]).

Met het naar voren brengen van dat zijn ideaal stuitte Kals nu echter op algemeenen tegenstand!

't Is waar: enkele partijgenooten had hij ook. Zelf vermeldt hij ze: de Utrechtsche hoogleeraar Fr. A. Lampe. Martini, professor aan de school te 's-Hertogenbosch. *Hendr. Velsen*, predikant in den Haag en vertaler van een boekje van wijlen Hoornbeek, van Leiden, welke vertaling als *Sorge en Raad, aangaande de Evangelie Predikinge in Oost- en West-Indien* achter de *Affscheyds Leer* van Ds. *Hoogerwaard*, van Batavia, werd opgenomen. En nog eenige anderen. Maar een kleine groep vormden die toch maar. De algemeene opinie, zoowel in het vaderland als in de kolonie, wilde er niets van weten.

Opmerkelijke staaltjes krijgen wij daarvan te hooren. Als Kals in Suriname is geland, is het genoeg dat zijn schipper Quaboer het gerucht verspreidt „dat ik toeleyde op de Bekeeringe der Heydenen", om hem bij de koloniale maatschappij dadelijk verdacht te maken. Als hij wat voor den druk gereed heeft, dat voor die bekeering het pleit voert, behoeft hij maar den titel te noemen, of

[1]) N.l. van die van Bangor, Oxford en St. Davids, die Kals met zeer veel genoegen had gehoord en toen — met hulp van Ds. Bern. Diemel, predikant in St. James Kapel — wist te overreden hem verlof tot vertaling van iets van hun werk te geven.

[2]) Het heeft niet eens doorloopende pagineering, zoodat 't aangeven der bewijsplaatsen in dit artikel onmogelijk was.

de eene boekverkooper voor en de andere na weigert het uit te geven: „O! neen, daar hebbe ik geen Sin in; is 't niet anders? („Daar se doch nu allegaar op Engelsch Werk gestelt zijn", voegt Kals er ter verklaring aan toe) Wie soude dat hier koopen"? Of: „Bij zo een Werk kan men wel Saalig, maar niet Rijk worden".

Ja, zelfs de officieele vergaderingen der kerken hadden maar uiterst weinig belangstelling in deze. In 1751 toont zich de Classis Amsterdam bijv. bijzonder ingenomen met het plan der Surinaamsche Societeit om „voor de swarte kinderen" — n. b. der geheele kolonie! — te benoemen: één, zegge één schoolmeester!

Kals zag heel best welke oorzaak daar achter zat. Wat anders dan datzelfde winstbejag, dat zijn landgenooten er ook toe bracht zich in China en Japan niet Christenen, maar slechts Hollanders te laten noemen. Een schrikkelijk Mammonisme, dat naar zijn inzicht onze toenmalige vaderlandsche samenleving totaal en totaal had aangevreten: „De Chymisten meenen datsij 't Goud seker vinden zullen, als zij godsdienstiger, jaa heyliger Menschen zijn, en weten daarom niet hoe sij't maaken en waar sij 't soeken zullen, om zo heylig te worden. Onze Fijne Sustjens, wanneer men haar wel leert kennen, zo als ik er meenige ontdekt hebbe, zijn doorgaans beseten met den Geld-Duyvel, en de meeste onder de Straatslijpende Advocaaten, die hun Geld op Interessen hebben geset, op de Saxische kwik mijnen, zijn daarom allen fijn, om datse ondeugende tot goed Werk zijn, evenwel eene Rolle in de Wereld dienen te speelen".

Maar juist omdat die Zendingsafkeer onzer 18e-eeuwsche vaderen uit zulk een leelijk motief voortkwam, was hij te minder bereid er voor uit den weg te gaan. Met diverse argumenten pleitte hij onophoudelijk voor een radicale verandering in deze.

Deels van materieelen aard zijn deze argumenten, deels van ideëelen. Deels van practischen, deels van principieelen. Het eene oogenblik wijst hij op de eenheid van het menschelijk geslacht, om tot het Zendingswerk

aan te sporen. Maar het andere lijkt het hem aanbevelenswaardig de vermeerdering van interest, het overvloedige soldatenmateriaal en het voordeel der kolonie te belichten, die ervan verwacht mogen worden. Terwijl 't hem 'n derde maal vooral te doen is om te toonen, hoezeer wij er de dankbaarheid en aanhankelijkheid der Indianen door zouden verwerven en zoo — tegenover de loerende Franschen — Suriname rustiger zouden kunnen bezitten. Of om de confessioneele verschillen tot zwijgen te brengen, waarvan ons vaderland toen getuige was. Immers, onze vriend — een sterk voorstander dan ook van Ds. Ant. van Os, van Zwolle, die destijds om leerafwijking tot de orde werd geroepen — behoorde tot de zgn. „toleranten". Die „veelerleij Verdeelthedens", die het waarde hechten aan de belijdenis toenmaals meebracht, stuitten hem geweldig tegen de borst. Hoe eer hoe beter moesten die de wereld uit! Maar hoe zou dat nu beter kunnen bereikt worden dan doordat de kerk zich naar buiten begon te openbaren: „Voetiaans, of Cocceaans, Alpheniaans, Lampiaans, Honertiaans, Albertiaans of Moriaans .... mogten wij alle maar eensgezint zijn, om den Philystyn, Moor, Tyriër en Arabiër, te lokken in de tente van Sem".

Naar welke methode had dat, naar Kals meening, nu echter te gebeuren? *De nuttige en Noodige Bekeeringe der Heidenen in Suriname en Berbices* etc. vooral is het, die ons daarvan op de hoogte helpt [1]).

Vooreerst door in patria een Zendingsgenootschap te stichten. Zulks ter navolging van wat in Engeland was gebeurd. Want daar was in 1701 — nog wel door initiatief van onzen Willem III van Oranje [2])— een „Maatschappij ter voortplantinge van 't Evangelie in Engelands Buiten gewesten", de Society for propagation of the gospel in

---

[1]) Het boekje, dat aan de gemeente van Cottica en Pirica is opgedragen, is te vinden in *Neerlands Hooft- en Wortelsonde*.

[2]) De mededeeling van Kals, dat deze als stadhouder van Holland ook reeds de Zending trachtte te bevorderen, moet wel op een vergissing berusten. Want hij zou 't gedaan hebben „wanneer 't (n.l. Brazilië) nogh onder de Magt der Hollanderen was"! En, terwijl Willem in 1672 aan 't bewind kwam, ging Brazilië in 1667 reeds aan de Portugeezen over.

foreign parts, opgericht. Een maatschappij, die daar te lande reeds zóóveel zegen had verspreid, dat ter harte neming van dat voorbeeld werkelijk recht gaf tot de hoopvolste verwachtingen ook ten aanzien van de Nederlanden.

En dan door in de kolonie zelf te denken aan den regel, dat de toekomst heeft, wie de kinderen heeft. Vooral ten aanzien van de negers was van bewerking der ouderen wel niet veel te wachten. Maar als men een internaat voor de jeugd wilde openen — niet peuterig opgezet, maar: „eenige Duysende Akkers" grond, en een personeel van: „eenen Verstandigen, Welgeoeffenden, Gestudeerden en daarbij beproefden Godvrugtigen Man, tot Regent, eenen of twee onder-Regenten, waarvan de eene een Leeraar der Godgeleertheid, de andere een Regtsgeleerde diende te zijn, een of twee Medicinae Doctores, Apoteeker, Chirurgyns, enz. Eenige Meesters in allerley Kunsten en Wetenschappen, bysonder die van den Landbouw, Seevaart, Krijgskunde, Artillery enz. Eenige Baasen, om allerley Handwerken te kunnen leeren", dan kon men waarlijk goeden moed hebben. Leer den daar op te nemen jongens en meisjes — die daarvoor als slaafjes zouden moeten worden samengekocht! — in die stichting dan „het kleene Vraag-boekjen van Borstius [1]) en de waarheden van den Heidelbergschen Catechismus: ge zoudt aan den gunstigen uitslag der daarvoor noodige inspanningen niet behoeven te twijfelen. Een echte „Kweekschool", zoowel voor de maatschappij als voor de kerk, zoudt ge erin blijken te hebben.

Haarlem, Januari 1922.

---

[1]) Bedoeld is wel *Borstius' Kort begrip der Christelijcke Leere*, dat in 1661 verscheen, en voor de koloniën bijzonder in trek was: 1732 werd het in 't Maleisch vertaald, terwijl er ook een Tamulsche vertaling van verscheen en gouverneur Mauricius, hier boven genoemd, er omstreeks 1750, door zijn jongsten zoon Andreas, voor Suriname een Neger-engelsche editie van heeft laten maken.

SURINAME'S BEHOEFTEN

DOOR

G. J. STAAL.

IV.

Eene uiterst kleine maatschappij, gevormd door eene zeer heterogene bevolking, waarvan een groot deel zich nog niet heeft kunnen opwerken uit de beneden-lagen naar een hooger gelegen plan van maatschappelijke en intellectuëele ontwikkeling, kapitaal-arm. Laten zich ongunstiger omstandigheden denken voor het het volbrengen van een arbeid, die ten doel moet hebben deze gemeenschap krachtiger te maken, in zich zelf te versterken, op te voeren tot hooger levenspeil, tot levendiger bedrijvigheid, tot kapitaal-kracht? Althans tot eene bevredigende mate van welstand?

Met groote waardeering mag gewaagd worden van de ijverige pogingen, die gedaan zijn in vroeger tijden en nog steeds in het werk gesteld worden om het volk van Suriname uit te leiden uit de duisternis van heidendom en onwetendheid naar het licht van Christendom en kennis. Zending en onderwijs hebben aan de kern der bevolking — de negers en wie daaruit stammen, in rechte lijn en langs talrijke zijlijnen — een groot werk verricht. De Zending, die zich wendde tot de verworpenen, de slaven die nauwelijks als menschen golden, heeft de geesten vervormd, toebereid tot ontvankelijkheid voor de begrippen van Europeesch-Nederland. Aan haar, hoewel slechts voor een deel Nederlandsch van oorsprong, — de Duitsche Zending der Evangelische Broedergemeente te Herrnhut voltrok den Protestantschen zendingsarbeid, — hààr is het bovenal te danken, dat de Surinamer voor ons

niet is een vreemdeling, maar een genoot, in wien wij veel aanvoelen van onze eigen beweging, veel aanhooren van de in ons zelven klinkende geluiden.

Het onderwijs heeft ons gebracht de taal-gemeenschap, en die beide, geloofs-gemeenschap en taal-gemeenschap, hebben het innigst denkbaar verband gelegd tusschen Nederland en Nederlandsch-Guyana. Zij hebben, samenwerkende, ook die kolonisten, die niet van huis-uit, zooals de reeds in de 17de eeuw geïmmigreerde Israëlieten, van onzen levensgang zijn, ons nabij gevoerd.

Wanneer men in aanmerking neemt, dat de afschaffing van de slavernij pas dagteekent van 1863, de volledige emancipatie eerst van 1873, en dat van eene algemeene opvoeding van de bevolking vóór dien geen sprake was, dan zal men moeten erkennen, dat het ineenschakelingsproces, waartoe de fundamenteele wetgeving van 1865 met hare rechtsgelijkheid voor alle groepen het hare heeft bijgedragen, in korten tijd reeds ver gevorderd is.

Toch blijft er nog veel te doen over. Boschnegers en Indianen zijn nog in groote meerderheid heidenen en van andere taal. Protestantsche en Roomsch-Katholieke zending hebben ook onder hen den beschavingsarbeid aangevangen, doch het is een werk, dat zéér, zéér langzaam vordert. Van Overheidswege is eerst onlangs een eerste stap gedaan voor eene rechtstreeksche, plaatselijke bestuursbemoeienis met de Boschnegers door de vestiging van een posthouder onder de Aukaners aan de Tapanahoni. Die maatregel moet beschouwd worden als eene wegbereiding, meer niet. Er ligt niet de uiting in van een beginsel, dat de beschavingstaak alleen door de Overheid zou kunnen en moeten worden verricht. Integendeel, ook hier zal de zending de groote kracht moeten worden, doch het ging voorshands om iets of niets — en toen is iets gekozen.

Op den algemeenen toestand, het karakteristieke van de Surinaamsche samenleving, heeft het eigendommelijke der Boschnegers- en Indianengroepen geen invloed. Wel echter brengen de Britsch-Indische en Javaansche kolonisten daarin verandering. Tenminste op den duur,

naarmate zij vaster voet in de samenleving krijgen, zullen zij daarin een merkbare verandering te weeg brengen.

Blijkens bijlage A[c]. van het Koloniaal Verslag van Suriname over 1919 („Verdeeling van de bevolking naar den landaard"; in het verslag over 1920 ontbreekt de opgave) bevonden zich destijds onder de bevolking ruim 26000 Britsch-Indiërs en ongeveer 11500 Javanen dus te zamen 37500. De staat vermeldt voor de inboorlingen (Boschnegers en Indianen niet medegeteld) een aantal van omstreeks 52 500. Reeds toen naderden die groepen elkander dus in getalsterkte. Nu het immigratietractaat met Engeland van 1870 in 1918 is opgezegd, heeft — enkele vrijwillig uit Britsch-Indië terugkeerenden daargelaten — geen versterking van het Britsch-Indisch contingent door immigratie meer plaats; de groep der Britsch-Indische kolonisten zal intusschen wel toenemen tengevolge van het geboorte-overschot. De Javanen-immigratie gaat door — en zal móeten doorgaan, nog geruimen tijd, in het belang der bedrijven; het aantal Javaansche kolonisten zal dus èn door nieuwen toevloed — wel 80 % zijn blijvers — èn door geboorte-overschot blijven toenemen, zoodat de tijd niet ver ligt, waarin de getalsterkte der Britsch-Indische en Javaansche groepen te zamen die der inboorlingen zal overtreffen. Lang nog zal van de laatstbedoelde groep, die der inboorlingen, wegens de daarin levende hoogere intellectuëele en geestelijke ontwikkeling, de leiding uitgaan, doch dit neemt niet weg dat tenslotte het algemeen karakter van eene Nederlandsch-Christelijke maatschappij, dat Suriname ondanks alle onvolkomenheden heeft, zal te loor gaan, wanneer niet gezorgd wordt dat zending en onderwijs aan de Aziaten in Suriname den zelfden arbeid volbrengen als aan de slaven en hunne afstammelingen is verricht. Hetzelfde werk, dat in een vroegere periode bij de vernieuwing der gemeenschap tengevolge van de emancipatie zoo krachtig is aangepakt, zal herhaald moeten worden, even krachtig, aan de kolonisten van dezen tijd en hun kroost.

In hooge mate ondergaat de zending de ongunst der

tijden, vooral de Protestansche zending der Duitsche Broedergemeente, wier positie door de waardevermindering van het Duitsche geld zoo bijzonder verzwakt is, dat zij menschelijkerwijs gesproken in een noodlottigen toestand verkeert. Het is daarom zoo innig jammer, dat de zoo lang verbeide en eindelijk in beginsel verkregen gelijkstelling van het bijzonder met het openbaar onderwijs blijkens de laatste begrootingsstukken niet dadelijk ten volle, doch slechts geleidelijk zal worden doorgevoerd. De volledige doorvoering, deels reeds belichaamd in de nieuwe onderwijs-verordening, deels nog vast te leggen in andere regelingen met betrekking tot verloven, pensioenen enz., zou de zending, zoowel de Protestantsche als de Roomsch-Katholieke, ontlast hebben van een deel harer zorgen en haar in staat hebben gesteld aan den eenen kant haar onderwijs te versterken, aan den anderen haren zendings-arbeid te ontplooien. Afgezien van het onredelijke van ongelijkheid in een land, waar immers twee derden der schoolgaande kinderen door het bijzonder onderwijs worden bediend (volgens het Koloniaal Verslag waren in 1920 van de 11788 schoolgaande kinderen 4 331 op openbare, 7457 op bijzondere scholen), is die geleidelijkheid te betreuren, daar zij eene belemmering is voor de zoo noodige krachtige actie op het gebied van zending en onderwijs beide. Zoo noodig, om het Nederlandsch-Christelijk karakter over te planten in de nieuwe groepen der bevolking, te behouden waar het reeds wortel geschoten heeft.

Ook de taak van het behouden immers wordt beïnvloed door de opneming van Aziatische kolonisten en stelt dus mede in dit verband bijzondere eischen. Nog is Nederland's taal niet zóó diep ingeworteld als volkstaal, dat zij bestand is tegen alle aanvallen waaraan zij bloot staat van het gebrekkige, algemeen verspreide Neger-Engelsch, dat vooral nog voortleeft in de ouderen van dagen en zijne diensten blijft doen in het verkeer met en tusschen kolonisten van anderen landaard. Aan twee gevaren is het behoud van het Nederlandsch onder-

hevig: éen in den eigen kring der inboorlingen, éen in dien der kolonisten van lateren tijd, waaruit het overspringt op de eersten. Voor hen, die, na het doorloopen van de school, te Paramaribo blijven is de kwade kans van het gedeeltelijk verlies der taal geringer dan voor degenen, die in de districten hun onderricht hebben ontvangen en daar blijven of na de school-opleiding te Paramaribo naar de districten terugkeeren. De eerstbedoelden toch blijven in voortdurende — althans veelvuldige — aanraking met Hollandsch sprekenden en in het algemeen met de taal zelve door hetgeen zij hooren, zien en lezen; de laatsten, om zoo te zeggen de plattelanders, verkeeren in eene omgeving, waar het Neger-Engelsch door allerlei oorzaak, ook als gevolg van de tegenwoordigheid van ander-talige kolonisten, nog veelal de dagelijksche omgangstaal is. Dank zij het, door leerplicht gesteund systeem om de schoolkennis in de Nederlandsche taal tot de kinderen te brengen — een stelsel, waaraan zoo weinig mogelijk getornd moet worden! — zal het bezit der taal van geslacht op geslacht ongetwijfeld hechter worden en zich gaandeweg uitbreiden over de kolonisten, maar niettemin blijft het steeds bedreigd door de nieuwe kolonisten, die de gemeenschap opneemt. Vandaar, dat niet alleen voor de verbreiding der taal, maar zelfs voor het behoud eene intensieve werkzaamheid noodzakelijk is.

En wat hier gezegd wordt met betrekking tot de taal, geldt eveneens ten aanzien van het geestelijk bezit. Het is al zoo moeielijk gaaf te bewaren in hen, wien het is toebedeeld. Wordt niet reeds nu in de jongeren iets gemist van den religieuzen zin der ouderen? Van hunne opgewektheid in het kerkelijk leven? Van de gehechtheid aan het geloof? Zeker, het was in die ouderen ook nog niet alles volgroeid, maar zou de plant in de jongeren niet verzwakken? Zijn daar niet menige gevestigde gemeenten, reeds uitgebouwd uit het eigenlijke zendingsveld, waarin toch de zending in hare bijzondere taak nog moet arbeiden? Naast de gevaren voor het geestelijk bezit, die schuilen in oud bijgeloof, oude traditiën, nieuwe stroomingen, treedt ook hier het gevaar op van den

invloed, die uitgaat van het opnemen van kolonisten van geheel ander geestesleven in de gemeenschap. Niet dat te duchten zou zijn voor den overgang der gechristianiseerden tot het geloof van Hindoes en Mohammedanen, —tot dusver is weinig aan den dag getreden van een wezenlijk scherp-tegenstellend geloofsleven of propaganda van hunne zijde voor hunne overtuigingen, hoewel zij den arbeid der zending onder henzelven wèl tegenhouden, — maar er is een subtieler inwerking, onbewust, van verschillend gestemden, die met elkaar verkeeren en dààronder lijdt altijd wat niet rotsvast staat.

Dus: èn voor het behoud van het taal- en geloofsbezit onder de inboorlingen èn voor de verbreiding daarvan onder den nieuwe leden der gemeenschap, ter handhaving van het karakter dier gemeenschap, is een levendige activiteit van zending en onderwijs een besliste eisch.

Eene maatschappij als in Suriname ontstaan, zoo bont van samenstelling, behoeft een hecht bindmiddel om tot eene werkelijke gemeenschap ineengeklonken te worden. Zooals zij nu aaneenhangt, staan de verschillende groepen nog te ver van elkander. De éénvormige rechtsbedeeling voor allen, hoe waardevol ook, brengt tusschen de groepen slechts eene uiterlijke assimilatie; in wezen echter zijn zij hoogstens geassociëerd. De Britsch-Indiërs vormen maatschappelijk een eigen groep; de Javanen ook; alle anderen — als geheel genomen aangezien zij te veel gemeen hebben dan dat in deze beschouwing nog eene onderscheiding zou moeten worden gemaakt — eveneens. Het einddoel, van zelf aangewezen door de richting, die sedert de afschaffing der slavernij is ingeslagen, moet zijn eene werkelijke assimilatie, althans van alle blijvend gevestigden. In dit verband moge even gewezen worden op de wenschelijkheid van eene practische regeling ten opzichte van het verkrijgen van het Nederlanderschap, opdat niet als vreemdelingen te boek blijven staan, die het eigenlijk niet meer zijn en de, in Suriname zin-ledige onderscheiding tusschen Nederlanders en Nederlandsche onderdanen ingevolge de wet van 10 Februari 1910 vervalle.

De taalgemeenschap, dus het onderwijs, werkt ongetwijfeld die assimilatie in de hand. Doch er is méér noodig om haar te voltooien: namelijk de geestelijke opvoeding, hier niet alleen verstaan in den zin van de religieuse, doch ook als omvattende de daarmede samenhangende maatschappelijke opleiding, het eigen maken van gemeenschappelijke sociale deugden.

Dat het ook in de kern van Suriname's maatschappij in dit opzicht nog niet is wat het wezen moet, behoeft voor den ingewijde geen betoog. En wie niet ingewijd mocht zijn, doch bijvoorbeeld in het laatst verschenen Koloniaal Verslag leest, dat in 1920 van de 3224 geboren kinderen — die uit Nederlandsch-Indische en Britsch-Indische vrouwen niet medegerekend — 1315 buiten echt geboren werden (onder het totaal zijn de Javaansche en Britsch-Indische wèl begrepen; 886 van dat totaal sproten uit echtverbintenissen [1]); en wie dan verder ziet, dat op een aantal van 593 huwelijken 654 kinderen werden gewettigd, die bemerkt wel, dat er iets hapert aan de maatschappelijke orde. De oorzaken van dit verschijnsel zijn te vinden in moreele èn in materiëele invloeden, die — hoewel voor een billijk oordeel de oogen niet gesloten mogen worden voor de toestanden elders, in de oude wereld, al worden daar uit het vrij verkeer der geslachten niet zooveel kinderen geboren! — een ernstigen misstand doen ontstaan met beslist schadelijke gevolgen. Hoeveel intenser zal de strijd tegen zulke misstanden moeten zijn, waar de geestesgesteldheid, die daartoe bijdraagt, versterkt wordt door die der nieuwe kolonisten.

Het gemeenschapsgevoel, eveneens een voorwaarde voor waarachtige assimilatie, is in den eigen kring al zwak. Moge het soms naar buiten sterk schijnen, wie het innerlijk beziet ontdekt wat er schort aan de voorname elementen van onderling vertrouwen, onderlinge samenwerking. Het is aannemelijk, dat tijd en leering hierin

[1]) 1023 kinderen sproten uit Javaansche en Britsch-Indische vrouwen, die geen burgerlijk huwelijk volgens de Surinaamsche wetgeving hebben gesloten, doch overeenkomstig hunne zeden en gewoonten gehuwd zijn.

verandering ten goede zullen brengen; de tijd, omdat ten langen leste zullen uitslijten de bewuste en onbewuste herinneringen aan den slaventijd, toen de verhoudingen meer vijanden dan vrienden maakten.

De groepsafscheiding, waarop hiervoren werd gewezen, is intusschen weer geen gunstige factor om het gemeenschapsgevoel te doen gedijen, terwijl de wijze, waarop de bevolking verspreid is, vooral buiten de hoofdplaats, en de isolatie tengevolge van de verkeersomstandigheden er ook al niet toe medewerken.

Hier moge een enkel woord worden ingelascht over die verkeerstoestanden in verband met het zooeven besprokene. Vaak wordt de meening gehoord, dat Suriname met zijne talrijke waterwegen uit een verkeersoogpunt alles voor heeft Men vergeet dan echter dat de waterweg voor het onderling verkeer der bevolking wel degelijk groote bezwaren medebrengt, o. a. omdat het gebruik van den waterweg afhankelijk is van den loop der getijden. Wie stroomopwaarts moet kan alleen bij het doorstaan van den vloed zijn doel bereiken; wie stroomafwaarts wil moet het vallend tij afwachten. Dit onderwerp wordt slechts even aangeroerd, er is veel meer van te zeggen, ook in betrekking tot het onderwijs en de aanrakingen met de bevolking. Er zal nog wel gelegenheid ontstaan in deze reeks van beschouwingen daarop terug te komen. Genoeg zij het te doen uitkomen, dat landverbindingen mede voor de onderlinge gemeenschap noodig zijn, ondanks de aanwezigheid van waterwegen.

(*Wordt vervolgd.*)

DE ONTWIKKELING VAN HET KIESRECHT IN SURINAME

DOOR

W. H. A. VAN ROMONDT.

§ I. *Kiesrecht-artikelen van het Regeeringsreglement.*

Artikel 69.

Om kiezer te zijn wordt vereischt:

1°. ingezetenschap;

Als ingezetenen worden aangemerkt:

a. Nederlanders volgens de wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap, wanneer zij sinds 1° January van het jaar, waarin de kiezerslijst wordt vastgesteld, in de kolonie gevestigd geweest zijn;

b. vreemdelingen, wanneer zij gedurende de laatste vijf jaren, voorafgegaan aan 1 January van het jaar, waarin de kiezerslijst wordt vastgesteld, in de kolonie gevestigd geweest zijn.

2°. de volle ouderdom van vijf en twintig jaren;

3°. het volle genot der burgerlijke regten;

4°. òf het betalen van belasting over een jaarlijksch inkomen van *f* 1400.— of meer, òf het betalen in de gezamenlijke directe belastingen eener som, waarvan het juiste bedrag, mits niet beneden dat van *f* 20.— noch boven dat van *f* 100.—, bij het kiesreglement wordt bepaald.

Artikel 70.

Onbekwaam om te kiezen of verkozen te worden zijn, onverminderd het bepaalde in art. 23 der wet van den 8sten Augustus 1862 (*Staatsblad* no. 164), houdende opheffing der slavernij in de kolonie Suriname [1]), zij, wien dat regt ontzegd is bij regterlijk vonnis of die geregtelijken afstand van hunne goederen aan hunne schuldeischers gedaan en dezen niet ten volle voldaan hebben.

[1]) *Gouvernementsblad* 1862 no. 6. Hierbij is o. a. het (tienjarig) „Staatstoezigt" op de gewezen slaven geregeld. De vrijgemaakten zouden eerst na de opheffing van dat toezicht in het volle genot van het „burgerregt" treden.

Artikel 71.

Verkiesbaar zijn allen, die de vereischten bezitten, opgenoemd in art. 69 onder nommers 1, 2 en 3 de er wet, en niet onbekwaam, noch uitgesloten zijn.

Artikel 72.

Uitgesloten zijn de gouverneur, de ondervoorzitter en de leden van den Raad van Bestuur, de gouvernements-secretaris en de krijgslieden van den Staat in werkelijken dienst.

Aldus de bepalingen *in hare tegenwoordige lezing*, welke het actief en het passief kiesrecht voor de Koloniale Staten, het „Vertegenwoordigend ligchaam" in Suriname [1]), dat de wet tot vaststelling van een „Reglement op het beleid der Regering in de kolonie Suriname" [2]) ruim een halve eeuw geleden aan dit gewest bracht, beheerschen, en welke op slechts enkele punten afwijken van de oorspronkelijk tot stand gekomen regeling.

Ten aanzien van de bepalingen van *artikel 69* zij vermeld:

1°. dat de oorspronkelijke omschrijving onder *a* van punt 1 „Nederlanders in den zin der wet, bedoeld in art. 7 der Grondwet" bij de door Minister Cremer tot stand gebrachte wijziging van het Regeeringsreglement [3]), met het oog op de inmiddels ingevoerde wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap [4]), vervangen werd door de tegenwoordige lezing;

2°. dat bij evenbedoelde wijziging van het Regeeringsreglement eene voorafgaande vijfjarige vestiging *in de kolonie* van den betrokken *vreemdeling* als eisch werd gesteld voor de verkrijging van het kiesrecht, mede naar analogie van de bepaling van de wet op het Nederlanderschap en het ingezetenschap, welke als voorwaarde voor naturalisatie tot Nederlander stelt dat de in het staatsverband op te nemen vreemdeling gedurende de laatste *vijf jaren* zijne woonplaats of zijn hoofdverblijf in het

---

1) Artikel 92 van het Regeeringsreglement.

2) Wet van 31 Mei 1865 (*Staatsblad* no. 55, *Gouvernementsblad* no. 12).

3) Wet van 2 Februari 1901 (*Staatsblad* no. 55, *Gouvernementsblad* no. 16).

4) Wet van 12 December 1892 (*Staatsblad* no. 268).

Rijk of zijne koloniën gehad heeft. Oorspronkelijk volgde de kiesbevoegdheid op eene vestiging in de kolonie „sedert „1° January van het jaar, aan dat waarin de kiezers- „lijst wordt vastgesteld voorafgegaan";

3°. dat, eveneens bij meerbedoelde wetswijziging, de kiesbevoegdheid is toegekend aan eene categorie van personen in de kolonie die haar te voren niet bezaten, aan hen namelijk *die over een jaarlijksch inkomen van f* 1400.— *of meer belasting betalen.*

Met betrekking tot *artikel 72* zij gewezen op:

1°. de uitsluiting van mede *den ondervoorzitter en de leden van den Raad van Bestuur* van verkiesbaarheid tot lid der Koloniale Staten, overeenkomstig die van den gouverneur, den gouvernements-secretaris en de krijgslieden van den Staat in werkelijken dienst, omdat de ervaring het minder aanbevelenswaardige had aangetoond van een zitting nemen in de Staten van dergelijke ambtsbekleeders;

2°. het vervallen van de te voren gegolden hebbende verbodsbepaling voor *„geestelijken en bedienaren van de godsdienst"* om een zetel in de Koloniale Staten te aanvaarden, zijnde zulks rechtstreeksch gevolg van het bij de herziening van de Grondwet in 1887 opheffen van een analoog wettelijk verbod in Nederland met betrekking tot het zitting nemen in de Staten-Generaal,

welke beide maatregelen eveneens bij de herziening van het Regeeringsreglement van 1901 haar beslag kregen.

Met behoud van de beginselen welke aan de oorspronkelijke redactie ten grondslag gelegen hebben, en in algemeene strekking nagenoeg onveranderd gebleven gedurende thans meer dan een halve eeuw — de artikelen 70 en 71 van het Regeeringsreglement ondergingen sedert zijne tot stand brenging in het geheel geen wijziging — geven de hiervoren teruggegeven bepalingen aan *de hoofdlijnen van het kiesrecht in Suriname.* Men heeft dus hier te doen met een zuiver *census-kiesrecht,* naar tweeërlei grondslag toegekend.

De verdere uitwerking van deze kiesrechtregeling

wordt gevonden in het „Kiesreglement", ten aanzien waarvan de ondervolgende bepaling geldt:

Artikel 75 van het Regeeringsreglement:
Het kiesreglement wordt vastgesteld bij koloniale verordening....

§ II. *Het Kiesreglement.*

Als gevolg van de bepaling van het tweede lid van evenbedoeld art. 75, luidende:

„De eerste verkiezing" (voor de Koloniale Staten) „geschiedt binnen een jaar na de invoering dezer wet [1]), volgens een voorloopig kiesreglement, dat, krachtens art. 54 „van deze wet [2]), door den gouverneur wordt vastgesteld, „doch vooraf aan 't Konings goedkeuring wordt onderworpen",

werd als no. 2 in het *Gouvernementsblad* van 1866 opgenomen een besluit van Gouverneur Van Lansberge van 28 Februari te voren „waarbij wordt vastgesteld het „*voorloopig kiesreglement,* regelende het kiesregt en de benoeming van de leden der Koloniale Staten". Daarin worden de bepalingen van de destijds geldende Nederlandsche kieswet [3]) in hare essentialia teruggevonden. Voor het doel van deze verhandeling is het voldoende hier aan te teekenen dat ingevolge de getroffen regeling de geheele kolonie één kieskring vormde, de stemuitbrenging geheim was en geschiedde door persoonlijke inlevering van „stembriefjes" ten overstaan van een Commissie van Notabelen te Paramaribo en van de Commissiën van Raden-Hoofdingelanden in *Nickerie* en in *Coronie* als „bureaux van stemopneming" fungeerende, en dat gekozen werd naar vrije keuze volgens een zuiver meerderheidsstelsel.

Het bedrag aan „*directe belastingen*", waarvan de voldoe-

[1]) In werking getreden 1 Januari 1866 (Zie *Gouvernementsblad* 1865 no. 12, in fine).

[2]) regelende de bevoegdheid van den Gouverneur tot het uitvaardigen van besluiten, houdende algemeene maatregelen, en tot uitvoering van wetten, enz.

[3]) Wet van 4 Juli 1850 (*Staatsblad* no 37).

ning de kiesbevoegdheid met zich zou brengen, hetwelk ingevolge art. 69 van het Regeeringsreglement, onder 4°, zich zou mogen bewegen tusschen *f* 100.— maximaal en *f* 20.— als minimum, werd bij art. 1 van het voorloopig kiesreglement bepaald op ten minste *zestig gulden*.

Als *„directe belastingen"* zouden beschouwd worden (art. 2, tweede lid) de belastingen bekend onder de benaming van:

personeel [1]),
huurwaarde [2]),
patentregt [3])
en *paardengeld* [4]).

Geëischt werd (art. 2, derde lid) dat, om op de kiezerslijst te worden gebracht, *de aanslag op de belastingkohieren ten aanzien van de zooeven bedoelde directe belastingen was betaald* tot en met het jaar, aan dat waarin de verkiezing plaats vindt, onmiddellijk voorafgegaan.

Voorts vond men er de bepaling (art. 3) dat te dezer zake *de man geacht wordt den belasting-aanslag van zijne vrouw te betalen.*

Het *definitief* „Kiesreglement", vastgesteld bij de koloniale verordening van 15 Februari 1868 (*Gouvernementsblad* no. 1) [5]) berust op dezelfde beginselen welke den

---

[1]) Eene belasting, ingesteld bij publicatie van 14 October 1850 (*Gouvernementsblad* no. 15) en — met zekere vrijstellingen — geheven van alle meerderjarige ingezetenen, naar hun vermogen in een aantal belastingklassen ingedeeld, en daarnaar aangeslagen. Nader is de belasting overgegaan in de thans geheven wordende „inkomstenbelasting" (Verordening van 29 Augustus 1905, *Gouvernementsblad* no. 64, herzien bij de verordening van 4 Mei 1921, *Gouvernementsblad* no. 112).

[2]) Eene sinds de 15e eeuw in de kolonie geheven wordende belasting van gebouwde eigendommen, berekend naar de huurwaarde van huizen, met de daarbij behoorende erven. Laatstelijk geregeld bij de verordening van 13 December 1910 (*Gouvernementsblad* no. 88).

[3]) Eene thans niet meer bestaande belasting, verband houdende met de door de belastingschuldigen uitgeoefende bedrijven of beroepen.

[4]) Eene van oudsher in de kolonie geheven wordende belasting op het houden van paarden, laatstelijk geregeld bij de verordening van 13 October 1900 (*Gouvernementsblad* no. 35) en thans slechts geldende voor te Paramaribo — en anders dan voor de uitoefening van het beroep of het bedrijf van den belastingschuldige — gehouden paarden.

[5]) Onder het bestuur van Gouverneur *Van Idsinga* tot stand gekomen.

grondslag van het voorloopig reglement hadden uitgemaakt.

De evenbesproken kiesrechteischen werden nochtans daarbij als volgt gewijzigd:

De *census* werd gebracht op *veertig gulden*, t.w. het middengetal tusschen het minimum, bij het Regeeringsreglement vastgesteld, en het bedrag van *f* 60.—, bij het voorloopig kiesreglement bepaald, omdat onder de omstandigheden van destijds, naar de meening van het Koloniaal Bestuur, deze norm den besten waarborg voor de vorming van een goed kiezerskorps bood. Onder de *directe belastingen*, waarvan de voldoening tot kiesbevoegdheid zou kunnen leiden, werden mede de *akkergelden* [1]) opgenomen, aangezien akkergelden in aard weinig zouden verschillen van eene grondbelasting en mede het kenmerk bezitten van eene rechtstreeksche heffing, terwijl door eene dergelijke aanvulling het in de Koloniale Staten vertegenwoordigd zijn van den landbouw zou worden bevorderd.

Ten aanzien van *den leeftijd van 25 jaar*, de bij het Regeeringsreglement gestelde laagste grens voor het verkrijgen van de kiesbevoegdheid, werd voorts bepaald dat deze leeftijd moest zijn vervuld *vóór den 1n Maart van het jaar, waarin de kiezerslijst wordt vastgesteld.*

De verplichting van den kiezer tot betaling van verschuldigde landsbelastingen werd uitgelegd te omvatten *het bedrag van de* [2]) *niet verjaarde aanslagen in de kohieren van de in het kiesreglement genoemde middelen* tot en met het jaar aan dat, waarin de kiezerslijst wordt vastgesteld, onmiddellijk voorafgegaan, en ten slotte werd ten deze aangenomen *dat de man de belastingschuld van zijne vrouw en de vader den aanslag in de belasting van zijne minderjarige kinderen betaalt.*

---

[1]) Landtaxen of akkergelden, eene recognitie bij uitgifte van domeingrond in allodialen eigendom en erfelijk bezit bedongen. Het bedrag is niet altijd hetzelfde en ten aanzien van een aantal gronden in Suriname is betaling van akkergeld niet gestipuleerd in de uitgifte-brieven (warranten) daarvan. (Zie de verordening van 17 December 1898, *Gouvernementsblad* no. 45.)

[2]) lees: *alle*.

§ III. *Opvolgende wijzigingen van het Kiesreglement.*

Na twee wijzigingen van *formeelen* aard te hebben ondergaan, noodig geworden door de herziening van de Grondwet van 1887 (bij de verordening van 18 December 1893, *Gouvernementsblad* no. 35) en bij de opheffing van het oude instituut van „Commissiën van Raden-Hoofdingelanden" in de districten *Nickerie* en *Coronie* (verordening van 14 December 1899, *Gouvernementsblad* no. 45) bracht de in § I hiervoren besproken herziening van het Regeeringsreglement van Minister Cremer eene overeenkomstige wijziging van de kiesrechtbepalingen in het Kiesreglement met zich, door de verordening van 24 December 1901 (*Gouvernementsblad* no. 44) tot stand gebracht [1]; deze wijziging is reeds hiervoren op blz. 100/101 besproken. De daarmede samenhangende veranderingen welke het kiesreglement toen verder onderging, kunnen, als niet van belang voor het onderwerp van deze verhandeling, hier buiten beschouwing blijven.

De census bleef ook toen gehandhaafd op f 40.—, maar in de opsomming van de als „directe belastingen" aan te merken heffingen in art. 2 van het Kiesreglement werd alsnog opgenomen de *geneeskundige belasting* [2]), terwijl, in stede van de vroegere belasting op het personeel, de haar vervangen hebbende *inkomstenbelasting* in die opsomming een plaats verkreeg.

De daarbij mede aan het tweede lid van art. 2 van het Kiesreglement gegeven nieuwe lezing moest nochtans naderhand bij de verordening van 16 November 1903 (*Gouvernementsblad* no. 56) weder te niet worden gedaan, omdat daardoor — in strijd met de bedoeling van het (herziene) Regeeringsreglement, dat òf het betalen van belasting naar een jaarinkomen van ten minste *f* 1400.—, òf

---

[1]) Onder het bestuur van Gouverneur *Tonckens*.

[2]) Eene sedert 1879 geheven wordende belasting ter tegemoetkoming in de kosten van de geneeskundige behandeling van plantage-arbeiders, enz., laatstelijk geregeld bij de verordening van 20 Febrnari 1905 (*Gouvernementsblad* no. 18).

het voldoen van directe belastingen tot een bedrag van ten minste *f* 20.— als eisch stelde om op de kiezerslijst te worden gebracht, — de nieuw-geschapen inkomstenbelasting-kiezers in de noodzakelijkheid geraakt waren om mede *alle* belastingen, nevens den aanslag in de inkomstenbelasting verschuldigd, te betalen, wilden zij zich de kiesbevoegdheid niet zien ontgaan. Deswege werd toen verordend dat, om kiezer te zijn door belasting te betalen over een jaarlijksch inkomen van *f* 1400.— of meer, volstaan kon worden met het betaald hebben van het verschuldigde voor de inkomstenbelasting.

De verordening van 9 November 1905 (*Gouvernementsblad* 1906 no. 4) [1]) bracht *eene technische herziening van het kiesreglement*, waarbij de wijze van uitoefening van het stemrecht zooveel doenlijk in overeenstemming werd gebracht met de techniek van de toen in Nederland geldende kieswet-van Houten [2]).

Het stelsel van voorafgaande candidaatstelling bij verkiezingen, door middel van inlevering van eene opgave van candidaat-leden voor de Koloniale Staten, geteekend door *ten minste twintig kiezers*, bevoegd tot deelneming aan de verkiezing waarvoor de inlevering geschiedt, van benoeming na onbestreden candidaatstelling, en van stemming met biljetten waarop de namen der candidaten zijn afgedrukt, voorzien van een bij de stemming zwart te maken wit stipje in een stemvak, vóór den naam van elk der candidaten afgedrukt, deed toen haar intrede in *Suriname*. Voorts werd ten aanzien van elke verkiezing waarbij stemmingen ,eventueel herstemmingen, noodig zouden blijken, voorzien in de samenstelling en in de werking van een hoofdstembureau (te Paramaribo) en van een aantal stembureaux in de districten. De geheele kolonie bleef echter één kieskring vormen.

Door een en ander werd eene belangrijke besparing op van landswege te maken verkiezingskosten in de hand gewerkt, terwijl mede de zuiverheid van keuze bevorderd werd en — vooral voor de kiezers in de districten — het

[1]) De ontwerp-verordening is door Gouverneur *Lely* aanhangig gemaakt.
[2]) *Staatsblad* 1896 no. 154.

met deelneming aan de stemmingen verbonden ongerief of tijdverlies tot een minimum teruggebracht werd.

Het aldus herziene kiesreglement onderging bij de verordeningen van 20 December 1907 (*Gouvernementsblad* no. 89) [1]) en van 17 Februari 1914 (*Gouvernementsblad* no. 18 [2]) enkele wijzigingen en aanvullingen, betrekking hebbende op de verkiezingstechniek.

Bij laatstgenoemde verordening werd tevens de *„rij- en voertuigenbelasting"* [3]) onder de opsomming der „directe" belastingen,wier voldoening de kiesbevoegdheid zou kunnen brengen, opgenomen.

Ten slotte kwam eene verordening tot stand [4]), die van 19 December 1919 (*Gouvernementsblad* no. 82), waarbij, met behoud van het beginsel dat de belastingschuldige het *geheele* bedrag der door hem verschuldigde heffingen, waarvan de voldoening den weg naar de kiesbevoegdheid opent, dient te betalen voordat hij op de kiezerslijst mag worden gebracht, en het daarvoor alzoo niet voldoende is slechts een gedeelte van die heffingen, tot een bedrag van *f* 40.— aan „directe" belastingen, of, voor zoover de inkomstenbelasting betreft, eene som overeenkomende met den aanslag in die belasting naar reden van een jaarlijksch inkomen van ten minste *f* 1400.— te hebben betaald, eensdeels buiten twijfel gesteld wordt dat van den betrokkene niet geëischt mag worden de vereffening van op het tijdstip van de voorloopige vaststelling van de kiezerslijst nog niet verstreken betalingstermijnen van zijn belastingaanslag, en, anderdeels, de weg geopend wordt om eventueel met op dat tijdstip aanhangige procedures ten aanzien van bezwaarschriften e. d. tegen opgelegde belastingaanslagen rekening te kunnen houden.

---

[1]) Onder het bestuur van Gouverneur *Idenburg*.

[2]) Onder het bestuur van Gouverneur *Van Asbeck*.

[3]) Deze belasting, ingevoerd bij verordening van 16 April 1910 (*Gouvernementsblad* no. 37), wordt geheven van rij- en voertuigen waarmede te Paramaribo, te Nieuw-Nickerie en te Albina de openbare weg bereden wordt.

[4]) Onder het bestuur van Gouverneur *Staal*.

Volledigheidshalve zij hier nog vermeld dat Gouverneur Tonckens in 1899 een voorstel bij de Koloniale Staten ingediend heeft om onder de „directe" belastingen waarvan in het Kiesreglement sprake is mede te doen vallen de „geneeskundige belasting", het „schoolgeld" en de „hondenbelasting".

In verband met het tijdens de behandeling daarvan in de kolonie tot stand komen van de wijziging van het Regeeringsreglement van 1901 werd het ontwerp door den Gouverneur teruggenomen en vervangen door een ander ontwerp, nader geworden de verordening van 24 December 1901 (*Gouvernementsblad* no. 44), welke alleen in de opneming van de geneeskundige belasting in de opsomming van art. 2 van het kiesreglement voorziet (zie blz. 105 hiervoren).

De Gouverneur onderschreef bij nader inzien het door de Koloniale Staten ten aanzien van het „schoolgeld" aangevoerd bezwaar, dat verbinding van de kiesbevoegdheid aan het betalen daarvan zijdelings tot bevoorrechting van het openbaar onderwijs boven de bijzondere school zou kunnen leiden. Het denkbeeld de „hondenbelasting" in den tekst van art. 2 van het Kiesreglement op te nemen liet de Gouverneur vallen, o.m. omdat de invloed van zoodanige wijziging van zeer geringe beteekenis zou zijn.

§ IV. *Voorstellen tot verruiming van de kiesrechtnormen.*

Ten aanzien van het verwerven van de kiesbevoegdheid door betaling van „directe" belastingen, is hiervoren bereids vermeld dat aanvankelijk, bij het voorloopig kiesreglement, de census op *f* 60.— werd vastgesteld en verder ook de reden aangegeven van de nadere terugbrenging van deze norm tot *f* 40.—.

Sedert is die op f 40.— *gehandhaafd.*

Aan pogingen om dit bedrag lager te stellen heeft het nochtans niet ontbroken. Bij de bespreking daarvan in deze verhandeling zullen incidenteele opmerkingen uit het midden van de Koloniale Staten of van de Staten-Generaal voorbijgegaan worden en slechts de enkele ge-

vallen, waarin concrete voorstellen zijn gedaan, in beschouwing worden genomen.

In de eerste plaats dan dient te worden gewezen op de ontwerp-verordening, door Gouverneur De Savornin Lohman op 14 Februari 1890 aan de Koloniale Staten ingezonden, ten doel hebbende den destijds nog enkelvoudigen census op *f* 20.— te brengen, ten einde langs dezen weg de naar het inzien van dien Landvoogd bestaande onevenredigheid tusschen het zielental der bevolking en het aantal kiesgerechtigden weg te nemen.

De Gouverneur wees er in zijne memorie van toelichting o.a. op dat het getal kiezers in de kolonie ongunstig werd beïnvloed door het niet of niet ten volle betalen van den belasting-aanslag door een belangrijk aantal dergenen die anders in de termen zouden vallen om op de kiezerslijst te worden gebracht, maar voerde tevens aan dat het in elk geval gewenscht was den ingezetenen mogelijk te maken in ruimer mate dan toen doenlijk was invloed uit te oefenen op de samenstelling der Koloniale Staten. Op blz. 3 van de memorie van antwoord op het voorloopig verslag van de Staten betreffende de ontwerp-verordening deelt de Gouverneur nog als zijne zienswijze mede dat de personen aan wie het tot stand komen van de voorgestelde regeling den toegang tot het kiezerskorps zou openen, daarin een alleszins waardige plaats zouden kunnen innemen [1]).

De Koloniale Staten achtten echter toen den tijd nog niet gekomen om tot censusverlaging over te gaan en verwierpen de ontwerp-verordening met bijna algemeene stemmen (11 tegen 1). Een amendement van het lid van Meurs om den census terug te brengen tot *f* 30.— werd eveneens met groote meerderheid verworpen (8 tegen 4 stemmen).

Eene tweede poging tot censusverlaging werd gedaan bij de op 15 November 1900 in de Tweede Kamer gehou-

[1]) Zie voor de uitkomst van een terzake ingesteld onderzoek blz. 86/87 van de Handelingen der Koloniale Staten, zitting 1890/1891. Nochtans ware in het oog te houden dat de wijziging van het Regeeringsreglement van 1901 daaraan voor het tegenwoordige veel beteekenis heeft ontnomen.

den beraadslagingen over de voorstellen van Minister Cremer tot wijziging van het Regeeringsreglement.

De heer Van Kol, destijds kamerlid voor Enschedé, kwam toen op voor verlaging van de grenzen van het kiesrecht; o.a. stelde hij voor in het Regeeringsreglement de gelegenheid te openen om evenbedoelden census op *f* 10.— terug te brengen [1]). Zijn ter zake ingediend amendement werd na bestrijding door den Minister, die groote voorzichtigheid wenschte te zien betracht wanneer tot verlaging van censusgrenzen in Suriname zou worden overgegaan en de behoefte om te dezen aanzien een grens van *f* 10.— te stellen niet aanwezig achtte, blijkens het door den kolonialen wetgever belangrijk hooger houden van den census dan de sedert 1865 in het Regeeringsreglement daarvoor opgenomen laagste grens van *f* 20.—, met groote meerderheid verworpen (45 tegen 8 stemmen).

Ten aanzien van den tweeden, bij de onderwerpelijke herziening van het Regeeringsreglement in het leven geroepen censusgrondslag, het betalen van inkomstenbelasting over *f* 1400.— of meer, had de heer Van Kol reeds aanstonds tot verlaging willen doen besluiten. In hoogerbesproken amendement had hij deswege mede bedoelde norm tot *f* 1000.— teruggebracht. Het denkbeeld vond echter zeer geringe ondersteuning in de Kamer en werd door de afstemming van het amendement ter zijde gesteld.

In 1906 werd wederom eene poging gedaan — thans in de kolonie — om tot eene nadere regeling van de aangelegenheid te geraken. In de vergadering van de Koloniale Staten van 2 Mei van dat jaar werd mededeeling gedaan van een op 27 April t. v. door het lid Mr. Bueno ingezonden motie, strekkende om den Gouverneur der kolonie uit te noodigen eene ontwerp-verordening bij de Staten aanhangig te maken voor terugbrenging van de census-norm van *f* 40.— tot een van *f* 20.—. Nadat de in de motie belichaamde wensch in het Eindverslag der Staten ten aan-

[1]) nl. *f* 10.— aan „gezamenlijke belastingen", niet slechts aan „gezamenlijke directe belastingen" (Bordewijk, West-Indische Regeeringsreglementen, blz. 334).

zien van het ontwerp der op blz. 107 hiervoren bedoelde verordening van Gouverneur Idenburg tot nadere wijziging van het kiesreglement [1]) gebleken was die van slechts één lid te zijn geweest, en verder uit dat Eindverslag het feit naar voren kwam dat aan dien wensch geen steun werd verleend door de overige leden van de Koloniale Staten, kwam de motie-Bueno in de vergadering van het College van 9 December 1907 in behandeling; zij werd ten slotte door den voorsteller ingetrokken na de verklaring, van Bestuurszijde afgelegd, dat eene bevordering van de uitbreiding van het kiezerskorps door den Gouverneur in overweging zou worden genomen. De gedelegeerde van den Landvoogd, de toenmalige Gouvernements-secretaris Staal, deelde voorts mede dat het Bestuur, ofschoon in beginsel niet gekant tegen eene verlaging van de census-norm van *f* 40.—, daarvoor niet aanstonds het initiatief meende te moeten nemen, omdat maar geringe uitbreiding van het kiezerskorps van den maatregel zou zijn te wachten, terwijl het Bestuur veeleer die uitbreiding in een andere richting zou wenschen te leiden en ten aanzien van dit laatste in het oog had gevat de schepping van eene derde categorie kiezers, z.g. „*capaciteitskiezers*". De kiesbevoegdheid zou alsdan mede worden verkregen door personen die aan de eischen van het tweeledig census-recht niet kunnende voldoen, daarentegen het bewijs zouden vermogen te leveren, b.v. door het bezit van bepaalde diploma's, dat zij zich zekere *intellectueele ontwikkeling* hadden eigen gemaakt.

De heer Staal zegde aan de Koloniale Staten toe, dat de Gouverneur met den Minister van Koloniën in overleg zou treden om eene wijziging van art. 69 van het Regeeringsreglement in den aangegeven zin te bevorderen, na intrekking van de besproken motie, welke, in overeenstemming met wat het zoo straks bedoelde voorloopig verslag had doen voorzien, in den boezem van het College weinig steun verkreeg, ofschoon de drang om tot uitbreiding van het kiesrecht te komen bij de Staten levendig bleek.

[1]) Nader geworden de verordening van 20 December 1907 (*Gouvernementsblad* no. 89).

De Koloniale Staten kwamen bij de behandeling van de begrooting voor 1912 op de zaak terug; in de vergadering van het College van 2 Mei 1911 werd door het lid Mr. Bueno wederom eene motie, ditmaal ten gunste van de invoering van een „capaciteitskiesrecht", voorgesteld. De motie is, als zoodanig, in de Staten niet in behandeling gekomen.

Het onderwerp vond nader echter ampele bespreking in de vergaderingen van het College van 10 en 21 Augustus 1918, voortgezet in de vergadering van 14 Juli 1919. In deze laatste liepen zij meer rechtstreeks over eene inmiddels ingediende motie van ruimer strekking dan die van Mr. Bueno, afkomstig van de leden May, Mr. de Vries en Van Ommeren, de wenschelijkheid uitsprekende zoowel van verlaging van de census-norm van *f* 1400.— tot *f* 800.—, als van invoering van een capaciteitskiesrecht, welke motie ten slotte *met algemeene stemmen* werd aangenomen.

Op geboorte en aanneming van evenbedoelde motie heeft eene op 6 Juni t.v. in de Eerste Kamer afgelegde verklaring van Minister Idenburg ten aanzien van het kiesrecht in de kolonie vermoedelijk grooten invloed gehad, en mede zal daaraan niet vreemd zijn geweest de door eene in de kolonie opgekomen beweging voor kiesrechtverruiming gegeven vingerwijzing [1]).

Ter gelegenheid van de behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1919 in de Eerste Kamer had minister Idenburg, op den aandrang van het lid van dat College, den heer Van Kol, om zich evenzeer voor het vraagstuk van uitbreiding van het kiesrecht in Suriname te interesseeren, als hij te voren als Gouverneur van Suriname had gedaan, het navolgende geantwoord: „De geachte af-„gevaardigde heeft gesproken over het thans bestaande „kiesrecht. Hij heeft het censuskiesrecht eenigermate ge-

[1]) Gedoeld wordt op het verzoekschrift aan H. M. de Koningin, gedagteekend 1 Juli 1919, ter gelegenheid van eene feestelijke herdenking van de afschaffing der slavernij in Suriname door het „Comité Volksbelang" te Paramaribo aan den Gouverneur overhandigd, waarbij om uitbreiding van het kiesrecht voor de Koloniale Staten wordt gevraagd, te verkrijgen door verlaging van de census-norm van *f* 1400.— tot *f* 800.—, en daarnevens, door invoering van een „capaciteits-kiesrecht".

„ridiculariseerd, en met recht. Ik zal dat kiesrecht ook „geen oogenblik verdedigen, integendeel gaarne den „draad weder opvatten waar ik hem in 1907 liet liggen en „trachten het kiesrecht een weinig meer in overeenstem„ming te brengen met de tegenwoordige tijdsomstandig„heden en denkbeelden...."

De heer Idenburg zag zich kort nadien genoopt als Minister van Koloniën af te treden. Zijn opvolger in dat ambt, de heer De Graaff, heeft echter reeds te kennen gegeven in de aangegeven richting werkzaam te zullen zijn, ofschoon hij niet uit het oog wilde verliezen dat het verschijnsel van economischen aard, hetwelk als „algemeene waardevermindering van het geld" pleegt te worden aangeduid, feitelijk reeds de censusgrenzen belangrijk heeft doen dalen [1]). Laatstelijk het onderwerp besprekende in zijne memorie van antwoord op het voorloopig verslag van de Tweede Kamer nopens de Surinaamsche begrooting voor 1922, deelt deze Bewindsman het volgende mede: „Het ligt in de bedoeling van den ondergeteekende om in „die ontwerpen — zijnde de te wachten wetsontwerpen tot wijziging van de Regeeringsreglementen voor Suriname en voor Curaçao, verband houdende met de herziening van de koloniale paragrafen van de Grondwet — „mede „bepalingen op te nemen welke tot uitbreiding van het „actief en passief kiesrecht voor de Koloniale Staten zul„len leiden; o. m. is verlaging van censusnormen en in„stelling van eene nieuwe categorie kiesgerechtigden, z.g. „capaciteitskiezers, bij hem in overweging".

Den Haag, Maart 1922.

AANTAL

[1]) Gedrukte stukken Tweede Kamer, 1920/1921, I, no. 9, bl. 2.

AANTAL KIEZERS VOOR DE KOLONIALE STATEN.
(Tijdvak 1866—1922).

1866	—[1]	1881	205	1896	408	1911	775
1867	—[1]	1882	235	1897	452	1912	665
1868	296	1883	219	1898	454	1913	649
1869	186	1884	207	1899	469	1914	688
1870	218	1885	239	1900	447	1915	635
1871	173	1886	221	1901	439	1916	624
1872	167	1887	290	1902	733	1917	567
1873	164	1888	303	1903	748	1918	618
1874	210	1889	254	1904	800	1919	674
1875	242	1890	275	1905	802	1920	828
1876	216	1891	277	1906	762	1921	956
1877	223	1892	265[2]	1907	857	1922	1499
1877	221	1893	271[2]	1908	748		
1879	173	1894	324[2]	1909	728		
1880	192	1895	345	1910	761		

---

[1]) Gegevens hieromtrent zijn hier te lande niet beschikbaar. Bij de eerste stemming, op 18 April 1866, werden 217 stembiljetten ingeleverd.

[2]) Volgens de voorloopig vastgestelde kiezerslijst; de definitief vastgestelde lijst is hier te lande niet beschikbaar.

DE LEGUANO.

(Iguana tuberculata Laur).

DOOR

P. A. EUWENS O. P.

Curaçao is met de zustereilanden Bonaire en Aruba het luilekkerland der hagedissen. Juist het droge weer en de felle zonneschijn is hun element. Bij voorkeur op de uren, dat ieder binnenshuis beschutting zoekt tegen de gloeiende middagzon, ziet men deze dieren op de buitenwegen bij elke schrede in pijlsnelle vaart heenstuiven, of, door hun geritsel opmerkzaam gemaakt, langs de cactusheggen behoedzaam voortsluipen en als onkwetsbaar tusschen de scherpe doornen der toortsdistels opklauteren.

In verschillende variëteiten, grootte en kleuren is de hagedis (*Anólis*) hier vertegenwoordigd. De meeste exemplaren zijn echter van 20 tot 30 c.M. lang.

Verreweg de grootste, een reus onder de hagedissen, is zonder twijfel de Leguano of Iguano (*Iguana tuberculata*), door onze inlanders Joewána genoemd. Hij behoort tot de soort *Dendrobatae*, d. w.z. tot de leguano's, die op boomen leven.

Zelden vertoont hij zich in bewoonde streken; tegenwoordig is zijn bestaanssfeer meer beperkt tot de uitgestrekte, woeste en heuvelachtige terreinen van den St. Christoffelberg (372 M. hoog) op Curaçao en Slagbaai van Bonaire; die den geheelen Noordelijken kop van dit eiland omvat, waarop zich ook de hoogste berg, de *Brandáris* tot een hoogte van 254 M. verheft.

In tegenstelling van de hagedis, die slank en lenig van lijf en leden is, en een langwerpigen ietwat spitsen kop

heeft, is de Leguano veeleer log en plomp, heeft zijn aanblik iets weerzinwekkends, vertoont zijn kop een korten, ineengedrongen, bijna vierkanten vorm. Zijn pooten zijn stevig en vleezig, van 5 lange teenen met scherpe hoekvormige nagels voorzien, die het dier in staat stellen met veel behendigheid tegen boomen en rotsen op te klimmen.

Ondanks zijn log uiterlijk kan het dier, waar het achtervolgd wordt, ook op den vlakken grond een snelheid ontwikkelen, die men geenszins van hem zou verwachten. Bij zoo'n vaart verheft hij zich hoog op zijn pooten en schijnen zijn teenen ter nauwernood den grond te raken.

Zijn geheele lichaam is met kleine fijne schubben bezet, die rondom den kop veel grooter worden en spits toeloopen. De staart is buiten verhouding lang en bedraagt zeker de dubbele lengte van het lichaam, en is door 8 tot 10 zwarte, smalle ringvormige strepen in vakken afgedeeld, die dichter naar de punt allengs kleiner worden. Onder den kop draagt hij een slappen, stekelachtigen kam, die verder in een grooten afhangenden keelzak uitloopt, waaraan het dier ook zijn specifieken naam: *tuberculata* (*tuberculum* = gezwel) te danken heeft. Wanneer hij in het nauw gebracht of getergd wordt, schijnt hij dien keelzak tot een grooter volume op te blazen. In werkelijkheid is het anders. Die keelzak is eigenlijk een lel, die in rust met een plooi tegen de onderkaak ligt opgevouwen. Inwendig zijn er twee dunne baleintjes in, die het dier kan bewegen en willekeurig uitstrekken. Door die baleintjes recht vooruit te steken ontplooit hij tegelijk dien keelzak en heeft het den schijn alsof hij hem opblaast. De inlanders, die voor deskundigen doorgaan, hebben opgemerkt, dat de keelzak van het mannetje aanmerkelijk grooter is, waarom het mannetje hier altijd met den naam van *barbáche* (barba = baard) wordt aangeduid. Met een dergelijken kam van stekels is ook de geheele rug en een gedeelte van den staart begroeid.

Eenigszins naar achteren ter zijde van den kop ziet men duidelijk het onbeschermde trommelvlies liggen en vooraan boven den bek de wijdgeopende neusgaten. Een

sterk gebit met deels ronde, deels spitse, driehoekig gevormde tanden stelt den Leguano in de gelegenheid duchtig van zich af te bijten en ook met geweld zich voedsel te verschaffen. Wie onvoorzichtig het wagen zou hem aan den tand te voelen, zou zich zijn vinger met een enkelen beet radicaal zien afgebeten, zooals op Bonaire is voorgekomen. Men kan best begrijpen, dat zoo'n beest respect inboezemt, vooral wanneer het exemplaren betreft, zooals mij onder de oogen kwamen, die anderhalven meter lengte hadden, waarvan echter zeker een vollen meter aan den staart alleen toekwam.

Het mannetje is ook hieraan herkenbaar, dat het boven aan de binnenzijde der achterpooten een rij puntige schubben heeft, die de inlanders cuenta (kraaltjes) noemen. Ook is het achterlijf der wijfjes veel platter en breeder.

Het staat vast, dat de Leguano evenals de slangen van huid verwisselt en dat de nieuwe een mooier, frisscher aanzien heeft dan de oude afgelegde plunje. De kleur van het dier is verschillend. Ik heb exemplaren gezien met een prachtige, frissche, bladgroene kleur, anderen donkerbruin, grauw, ook lichtgrijs, dikwijls met een glimmend gouden weerschijn. Op Bonaire beweren de kenners, dat de Leguano evenals de kameleon naar willekeur zijn huidskleur kan veranderen en met de kleuren der omringende planten en rotsen in overeenstemming brengen. Het komt mij voor, dat deze willekeurige kleurwisseling niet voldoende geconstateerd is, doch het geloof daaraan waarschijnlijk zijn ontstaan te danken heeft aan het feit, dat alleen een geoefend jagersoog hem in de omgeving van takken en bladgroen weet te onderscheiden. Men kan het beschouwen als een geval van *mimicry*, of meer in eigenlijken zin van *homochromie*, dat nl. de Leguano in zijn huidskleur een natuurlijke beschutting heeft tegen zijn vervolgers.

Van den Leguano in Brazilië is bekend, dat hij een bekwaam zwemmer is en zich even vlug in het water als tegen de takken der boomen beweegt. In zoover is zijn rasgenoot op onze dorre, droge eilanden wel te beklagen.

Want zelden of nooit zal hij zich op onzen waterarmen bodem de weelde van een verfrisschend bad kunnen veroorloven. Toch heeft hij daarbij de vaardigheid in het zwemmen geenszins ingeboet. Er zijn hier gevallen bekend, dat een Joewána, rusteloos achtervolgd, zich in de mangrove-boschjes (Rizophoren) of van de rotsen met een plons in zee liet vallen en door behendig zwemmen en duiken de jagers wist te misleiden, of eerst, met een roeiboot nagezet, kon worden buitgemaakt. Zelfs is mij een geval ter oore gekomen, dat een Leguano, door twee personen in het nauw gebracht, opeens zijn uitvlucht koos naar het op eenigen afstand gelegen strand en zonder de minste aarzeling te water ging en onderdook.

Men heeft wel eens beweerd, dat de Leguano zich met insekten voedt. Het staat evenwel genoegzaam vast, dat zijn voedsel uit bladeren en planten bestaat. In gevangen staat kan men hem soms met het loof van den dividiviboom (*Caesalpina coriaria*) in het leven houden. Meestal echter weigert hij dan volstrekt eenig voedsel tot zich te nemen.

Tusschen de maanden Mei en October, vooral in de maand Juni legt het wijfje haar eieren ten getale van 25 tot 30. Dat eierleggen noemen de deskundigen: *haci aboesacoe*; een onverstaanbaar woord, waarvan niemand de beteekenis weet op te geven. De bewering, dat de Leguano haar eieren zoo lang mogelijk met zich draagt, ze eerst wanneer ze bijna uitkomen, in een kuiltje graaft en met aarde bedekt, om ze zoodoende zoo lang mogelijk tegen de vraatzucht der mieren te vrijwaren, is met de ondervinding in tegenspraak. Meestal vindt men bij het slachten van een Leguanowijfje een eierstok gelijk bij een kip met een groot getal onvoldragen roodachtige eieren, als groote knikkers. Eieren, die na vijf dagen werden uitgegraven, waren nog frisch en zeer goed eetbaar. Vermoedelijk zal het embryo ongeveer een maand noodig hebben om zich onder de aarde door de zonnewarmte te ontwikkelen. Het ei heeft een weeke schaal, is vuilwit van kleur, eenigszins langwerpig van vorm en nog kleiner dan een duivenei.

Voor een Europeaan zal, bij het zien van de afbeelding van dit afzichtelijke dier, het moeielijk te gelooven vallen, dat het vleesch van den Leguano ook gegeten wordt. Hoeveel weerzin dit dier ook inboezemt, toch kan ik uit eigen ondervinding getuigen, dat dit vleesch gestoofd of gebraden een heerlijken schotel geeft, dat in kleur en smaak nog het meest met kippenvleesch overeenkomt. Velen houden het werkelijk voor een lekkernij en een krachtvoedsel voor zieken en herstellenden. Om die reden draagt het dier ook wel den wetenschappelijken naam van: *Leguana delicatissima*. De inlanders nemen bij de kleine exemplaren niet eens de moeite het vel af te stroopen. Alleen de schubben worden er afgeschrapt en het geheel samen met een groente, *giambo* (*hibiscus esculentus*) gekookt of gestoofd.

De Fransche Dominikaner missionaris J. B. Labat geeft het volgende verhaal van een jachtpartij op den Leguano, waaraan hij in 1694 op het eiland Santo Domingo deelnam: „Wij werden vergezeld door een neger, die een langen stok droeg, aan welks einde een touwtje met een strikknoop was vastgemaakt. Na lang zoeken ontdekte onze neger er eindelijk een (leguano), die op een dorren tak zich in de zon lag te koesteren. De neger begon terstond te fluiten, waarin de leguano zooveel vermaak schiep, dat hij zijn kop ophief om te zien, waar het geluid van daan kwam. Intusschen naderde hij het dier langzaam aan tot hij het kon bereiken en kittelde toen met het einde van zijn langen stok de zijden en den nek van het beest. De Leguano scheen dat werkelijk behagelijk te vinden, want hij strekte zich nog meer uit, wentelde zich zachtjes ter zijde, gelijk een kat, die zich 's winters bij het vuur warmt. Door dit voortdurend kittelen en fluiten wist de neger het dier, om zoo te spreken, in slaap te wiegen, waarbij hij hem zijn kop ver genoeg deed oprichten, om hem opeens den strik om den nek te werpen. Tegelijk rukte hij het dier met een geweldigen slag neer, zoodat het als verdoofd ter aarde viel. Zonder het dier den tijd te geven tot bezinning te komen, greep de neger hem bij den staart ter plaatse waar deze aan het lichaam

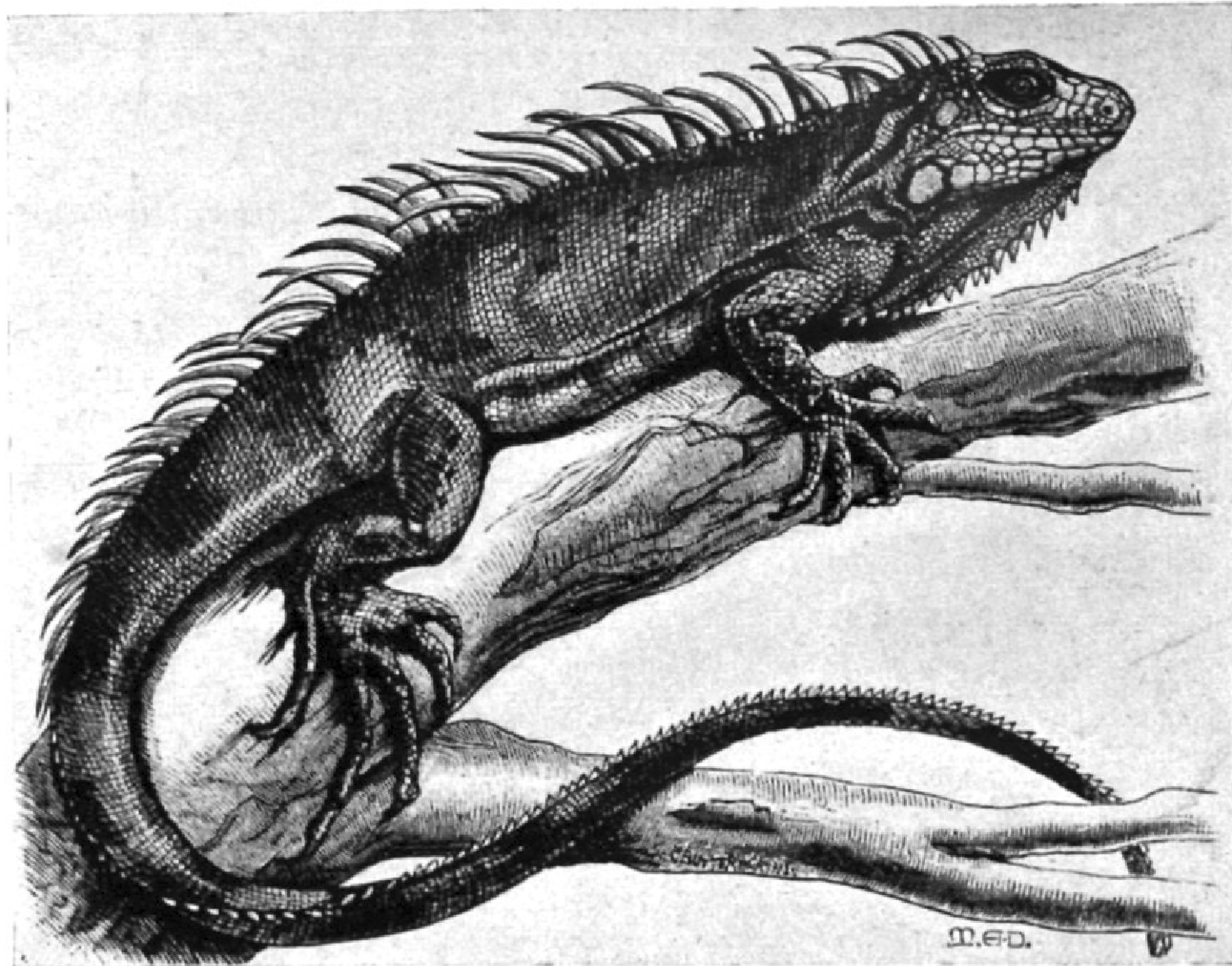
vastzit en ging met zijn voet op het lichaam staan. Het was toen vermakelijk te zien, hoe de Leguano zijn bek opensperde, zijn vonkelende oogen heen en weer draaide en zijn keelzak als een kalkoensche haan opblies. Daar waar hij hem eerst met zijn rechterhand beet hield, zette hij nu zijn anderen voet op zijn lijf, trok de beide achterpooten over den rug en bond ze daar met een paar reepen van den bast van den Mahotboom [1]) aan elkander vast. Gelijkerwijze bond hij ook de voorpooten bovenop den rug aaneen, haalde vervolgens de punt van den staart tusschen de vastgebonden pooten en den rug door en bond ook dezen stevig vast. Ten slotte schoof hij het dier nog een halster van gespleten riet om den bek, zoodat de gevangen Leguano noch zijn bek kon openen, noch zijn staart verroeren, noch zijn pooten bewegen kon" [2]).

Op onze eilanden is het kunstje van het fluiten bij de jacht op den Leguano eveneens bekend, maar, zoover ik kon nagaan, wordt het niet veel in toepassing gebracht. Onze inlanders weten het beest ook wel zonder muziek in hun macht te krijgen. Sommigen hunner hebben er bijzonder slag van. Niet zelden maakt men op die jacht van een hond gebruik, die afgericht en door zijn geblaf terstond verraadt, als een Leguano zich ergens in de nabijheid schuil houdt. Heeft men hem ontdekt en is de plaats door doorn- of struikgewas moeielijk te genaken, dan wordt het beest eerst opgejaagd. Zoodra het zich genoegzaam bloot geeft, schuift men hem den strik over den kop. Eenmaal zóóver, is ontvluchten onmogelijk en sleurt men hem ondanks zijn heftig en verwoed tegenspartelen naar zich toe. Het touw, waarmee men hem gevangen houdt, noemen onze inlanders, *aboecéboe*, alweer zoo'n onverstaanbaar woord, dat waarschijnlijk van Afrikaanschen oorsprong is. Soms bestaat er gelegenheid nog een andere methode om hem te vangen in practijk te brengen.

---

[1]) De Mahotboom is de witte mangel of mangrove, door Dr. Ernst en Prof. Suringar gedetermineerd als de *Languncularia racemosa*. Zij behoort tot de familie der *Combretaceën* en niet tot de Rhizophoren.

[2]) Pater J. B. Labat, O. P. — *Nieuwe Reizen naar de Franse eilanden van America.* — (Amsterdam, 1725. Dl. I, bl. 97.

IGUANA TUBERCULATA $\times \frac{1}{5}$

Wordt een Joewána over de bergen nagezet, dan gebeurt het, dat het dier plotseling in een holte of spleet in de rotsen verdwijnt. Hier echter is hij nog minder in veiligheid. Die holte wordt terstond met steenen en takken voorloopig afgesloten om ontsnappen te voorkomen, en daarna een sterk rookend vuur aan den ingang der holte aangelegd. Is de opening met rook en walm opgevuld, dan laat de Leguano niet lang op zich wachten. Half bedwelmd en suf en met gesloten oogen komt hij voor den dag en biedt dan weinig weerstand. Altijd pakt men hem achter op den rug beet. Om hem weerloos te maken, gebruikt de Bonairiaan minder omslag dan ten tijde van Pater Labat op Santo Domingo de jagers in toepassing brachten. Meedoogenloos breekt men hem de pooten stuk, zoodat hij zich niet meer van zijn plaats bewegen kan. Zóó wordt hij soms nog verscheidene dagen levend bewaard tot zich voor een redelijken prijs een kooper opdoet.

Ofschoon gebonden en gekneusd is het toch raadzaam buiten het bereik van zijn tanden te blijven en hem met omzichtigheid te naderen. Want in wilde razernij slingert hij soms op het onverwachts zijn geweldigen staart langs den grond, waarmee hij een geduchten slag kan toebrengen. Volgens het zeggen van Pater Labat heeft de Leguano een zeer taai leven. „Hij heeft zulk een hard leven, dat men hem met geen honderd stokslagen zou kunnen dooden. Het eenige geheim om het dier te dooden is, dat men hem met een dun takje of een stukje stroo in de neusgaten steekt. Want zoodra hij op die plaats aangeraakt wordt, stort hij eenige druppels bloed en sterft." Ik voor mij moet evenwel bekennen, dat de proef, die ik hiermede genomen heb, volkomen mislukte. De eenige hinder, die het arme beest ervan ondervond, was dat het even nieste.

De inlanders zelf bekennen, dat het aantal Joewána's op Bonaire sterk vermindert. Het geheele jaar door wordt er jacht op gemaakt. Het ware zeker te wenschen, dat als regel de wijfjes gespaard werden.

BOEKBESPREKING.

A. Reyne: *De Cacaothrips (Heliothrips rubrocinctus Giard). Dep. v/d. Landb. in Suriname. Bull. no. 44, Augustus 1921. 214 bldz. en XX pl.* Door Prof. Dr. W. Roepke, Wageningen.

Een lijvige en grondige studie ligt voor ons, die tot onderwerp heeft de levensgeschiedenis en de bestrijding van een der allerbelangrijkste Cacao-vijanden, Heliothrips rubrocinctus. Het geldt een klein insect uit de orde der blaaspootigen, ook Physopoden of Thysanopteren geheeten, in de wandeling kortweg Thripsen genoemd. Dit insect, dat volwassen 1 tot nauwelijks 1.5 m.M. lengte bereikt, is verspreid over de Cacao-produceerende streken der Nieuwe Wereld en richt er ernstige schade aan, o.a. in Suriname. Ook in West-Afrika komt het voor en treedt het thans b.v. zeer schadelijk op het eiland St. Thome op. In Oost-Indië ontbreekt het gelukkig tot nogtoe.

Merkwaardigerwijze is onze kennis van de plaag, die dit insect in de Cacao doet ontstaan, pas van nieuweren datum. Men kent den veroorzaker althans eerst sedert 1900, voor Suriname speciaal wordt het insect het eerst in 1906 vermeld; de onderzoekingen over dezen vijand hebben dan ook pas in de laatste 10 jaren plaats gehad.

Ongetwijfeld bestaat echter volgens Reyne de plaag al langer in West-Indië, alleen heeft men haar als zoodanig niet herkend, doch de schade toegeschreven aan verschillende andere omstandigheden, in Suriname o.m. aan de gevolgen der krullootenziekte.

De volwassen Cacaothrips legt eieren, in het geheel eenige tientallen, verdeeld over een tijdsverloop van eenige weken. Zij worden met behulp van den legboor afgezet in het levende weefsel van de plant, en wel van het jonge of volgroeide blad en in de vrucht. Een excrementdruppel bedekt de plaats, waar het ei zich bevindt. Na ongeveer 12 dagen komen de larfjes uit; deze zijn wit, met de basis en de punt van het achterlijf rood. Het larvestadium duurt ongeveer 10 dagen, gedurende welken tijd

twee vervellingen plaats hebben. Het stadium dat op de tweede vervelling volgt is dat der voorpop of praepupa. Reeds na 24 uur heeft weer een vervelling plaats en ontstaat de eigenlijke pop, waaruit na 2 à 3 etmalen de zwartkleurige imago (volwassen insect) te voorschijn komt. De geheele ontwikkeling, gerekend vanaf het afzetten van het ei t/m het verschijnen der imago, duurt 21—28 dagen. De levensduur der imago kan op ongeveer een maand worden gesteld.

Mannetjes zijn veel zeldzamer dan wijfjes (slechts ongeveer ½ %), zoodat met parthenogenese moet worden gerekend. Reyne constateert dat de nakomelingschap van gepaarde zoowel als van ongepaarde wijfjes geenerlei verschillen te zien geeft, zoodat hij het voor mogelijk houdt dat ondanks de paring slechts onbevruchte eieren worden voortgebracht.

De schade wordt teweeg gebracht doordat de insecten zuigen aan den onderkant der bladeren en daardoor „vreetplekken" doen ontstaan die aanvankelijk wit zijn maar spoedig bruin verkleuren door afsterven van het bladweefsel. Karakteristiek zijn voorts de talrijke excrementstippen die de insecten als sporen hunner werkzaamheid op de aangetaste bladeren achterlaten. Bij tijden nu treden de insecten talrijker op en de bladeren worden bezaaid met bruine vreetplekken,dieweldra tot grooter complexen van dood weefsel versmelten. Zulke bladeren vallen af en de boomen staan min of meer kaal. Als deze ontbladering zich meermalen herhaalt, raken de boomen uitgeput door verbruik van het reservevoedsel (zetmeel). Bij jongere boomen heeft dit groeistagnatie ten gevolge, bij ouderen lijdt de vruchtdracht er ernstig onder. Wanneer de aantasting erg is gaat ook een zeker percentage der boomen dood, waarbij het eerst de zg. instervingsverschijselen zich voordoen die men vroeger altijd aan andere ziekten (Diplodia) heeft toegeschreven. De schrijver meent dat de sterke achteruitgang der Cacao-cultuur in Suriname gedurende de laatste jaren vnl. aan deze Thripsbeschadiging is te wijten.

Niet alleen de levenswijze van den Cacaothrips wordt uitvoerig onderzocht, doch ook aan andere kwesties schenkt de schrijver de noodige aandacht, zooals aan de „wilde" voedsterplanten, aan de beteekenis van sommige uitwendige omstandigheden, bv. licht, temperatuur, regenval, e.a.

Vervolgens wordt de uitwerking van verschillende bestrijdingsmiddelen aan een systematisch onderzoek onderworpen. De schrijver komt tot de conclusie dat 2 % kalkmelk, als bespuiting toegepast, het beste bestrijdingsmiddel is. Weliswaar heeft deze op

zich zelve geen insectendoodende eigenschappen, zij vormt echter op de bladeren een laagje, dat de plant mechanisch tegen de Thripsaantasting beveiligt. Alleen moet ervoor worden gezorgd dat in de eerste plaats de onderkant der bladeren met het bespuitingsmiddel in aanraking komt. Uitvoerig wordt stil gestaan bij de methode der bespuiting en bij de constructie en werking van eenige hiervoor het meest in aanmerking komende toestellen.

Een litteratuuroverzicht en een Engelsch „Summary" besluit deze publicatie. De 20 platen hebben betrekking op het insect, zijn ontwikkeling en lichaamsbouw alsmede op de beschadiging der Cacao-plant.

Reyne heeft met deze studie een waardevolle bijdrage tot de kennis der Thripsbiologie geleverd. Het onderzoek is even uitvoerig als duidelijk en overzichtelijk op schrift gesteld. De vakman vindt er waardevolle gegevens in; o.a. is voor hem van belang de door Reyne gevolgde methode van het volstrekt niet eenvoudige kweeken en observeeren der Thripsen. Groote waarde heeft het onderzoek echter ook voor de practijk aangezien het de beteekenis van het insect helder uiteenzet en het den planter een eenvoudig middel aan de hand doet om een der ernstigste Cacaoplagen met succes te bestrijden. Het werk van Reyne is dus als een mooi voorbeeld van toegepast entomologisch onderzoek te beschouwen, waarbij een op de practijk gericht onderwerp op geheel wetenschappelijke wijze even grondig als deskundig wordt uitgewerkt.

UIT DE PERS.

Knotsen van de Guiana's. — Aan hetgeen wij 't vorige jaar in de courant van 14 Aug. schreven over de Amerikaansche afdeeling van 's Rijks Ethnographisch Museum, die toen was gereed gekomen, werden we herinnerd door een boekje uitgegeven door het Newyorksche Museum of the American Indian Heye foundation, een curieus boekje, in zooverre, dat 't er uit ziet als een geïllusteerde prijscourant van een sport-magazijn; inderdaad handelt het over *bladed warclubs from British Guiana*, dat men zou kunnen vertalen door geklingde oorlogs-knotsen of knotsen van een kling voorzien, d. w. z. in hout gevatte bijlsteenen. Ten Kate schrijft, dat zij evenals de min of meer wigvormige klingen van zoogen. Skandinavisch type ,werden gevat in een steel van apoetoe-hout, afkomstig van Swartzia tomentosa, in Suriname als ijzerhout bekend, dat bijonder hard is. De steenen kling is amandelvormig of petaloïde, gelijkend op een bloemblad, en het was in vroeger tijd, althans bij den stam der Kalinja, de gewoonte om de steenen klingen een eind in een levenden boom te slaan, waarna het hout er omheen groeide en de steen onverwrikbaar in het hout zat, op dezelfde manier als de spijl van een tuinhek langzamerhand kan verdwijnen in een boom. De Indianen hakken later het stuk hout, waarin de steen zit, uit den boom en fatsoeneeren het tot knots.

Men vindt deze knotsen, die eenigszins gelijken op twee groote wiggen met de punten aan elkander bevestigd, tegenwoordig veel meer in de musea dan bij de Indianen; in het midden zijn zij met katoenen koord omwonden en van een lus voorzien, die om den pols werd geslagen. Joest geeft van deze knotsen geen afbeeldingen in Ethnographisches und Verwandtes aus Guayana, schrijft alleen, dat de knotsen „mit dem breiten, aus Baumwolle gewebten Griff' thans alleen worden gebruikt als pronk bij het dansen. Maar in een niet moeilijk vindbaar boek, 't door het Britsch Museum uitgegeven Handbook to the ethnographical collections staan er vijf op een rij afgebeeld, waarvan één met een van hout nagemaakte kling; drie missen de kling geheel, en dit is de meest vóórkomende soort: knotsen met steenen kling zijn vrij zeldzaam; over het exemplaar bij Saville met ijzeren kling zullen we maar zwijgen.

Deze Marshall H. Saville, die in bovenbedoelde Series of publications relating to the American aborigenes, over geklingde knotsen van Britsch Guiana schrijft, geeft vele afbeeldingen ervan, en o.a. een van een exemplaar uit Nederlandsch Guiana, naar Stedman, een Engelschman, wiens levensgeschiedenis men kan lezen in de W. I. Encyclopaedie; zijn beroemd, boek Narrative of a five years' expedition against the revolted negroes of Surinam, is in het Duitsch, Fransch en Hollandsch vertaald; en daarenboven heeft zijn liefdesgeschiedenis met een schoone mulattin de stof geleverd voor een tooneelspel in 5 bedrijven: Die Sklavin in Surinam, voor een roman: Joanna, or the female slave, en voor: Aventures d'Hercule Hardi, waarvan Eug. Sue de schrijver is.

Saville vertelt, dat volgens Im Thurn 40 jaar geleden deze knotsen niet meer door de Karaïben werden gemaakt, en dat de lijnversieringen die bij sommige exemplaren opvallen, zijn ontstaan door in het hout gegroefde kanaaltjes, die worden opgevuld met white earth, de witte leem, vermoedelijk dezelfde pimba doti waarmede de Boschnegers alles besmeren, dat met hunne afgoderij verband houdt, en ook zichzelf: „ils s'enduisent le corps avec une espéce d'argile blanche, ce qui leur donne un aspect tout particulier", schrijft Roland Bonaparte. Nu heeft Saville flink groot afgebeeld de vier zijden van een versierde knots en het boekje krijgt hierdoor een bijzondere waarde voor hen die naar een diepere beteekenis dezer ornamentiek zoeken. In een proeve ter verklaring der versieringen van Boschnegers en van Indianen heeft Jhr. L. C. van Panhuys (Int. Archiv f. Ethn. XI, Z898) erop gewezen, dat nabootsing van natuurvoorwerpen het begin der versiering is en dat daarop styleering van het nagebootste is gevolgd. Schrijvende over de benedenlandsche Indianen, zegt Ten Kate, dat de versieringskunst der primitieven overal samenhangt met hun zieleleven, vaak ook met hun myhtologie, folklore, enz.; zoo ook in Suriname. Een der voornaamste figuren der Indiaansche ornamentiek is de menschelijke gestalte, identiek, naar het schijnt, met de afbeelding van den kikvorsch; op de siervlakken van de knots is de menschfiguur met eenigen goeden wil terug te vinden en misschien door ingewijden de kikvorsch; de versiering met meanders op de smalle kanten is goed gevonden, met krachtige hand uitgevoerd; there are, schrijft Saville, at present no traces of pigment filling the lines. Menschen en kikvorschen zijn gewoonlijk dermate tot versierings-figuren geworden dat de oorspronkelijke gedaante niet hervindbaar is zonder kennis der talrijke overgangsvormen; er is gestadig evolutie. Of het meandroïde ornament eveneens uit de mensch-kikvorsch-figuur is afgeleid, schijnt onzeker. Of er nog Indianen in leven zijn die iets betrouwbaars weten te vertellen over de beteekenis dezer figuren, mag hoogst onwaarschijnlijk heeten. Van de Boschnegers sprekende zegt Van Panhuys, dat hun ornament, behalve de voor de hand liggende beteekenis, nog een tweede, verscholen liggend te zien geeft aan ingewijden; dit maakt de zaak bijster moeilijk; soms geven de namen waarmede kinderen het ornament aanduiden wel eens inlichting omtrent datgene wat volwassenen angstig geheim houden.

(*Nieuwe Rotterd. Courant* 10 Maart 1922, Av.bl. B).

Een onderzoekingsreis naar de Nederlandsche West-Indische eilanden. — „Waar zitten toch onze reizigers?" vroegen wij in een artikel halfweg het vorige jaar, waarin we bespraken de toen gereedgekomen Amerikaansche afdeeling van 's Rijks ethnographisch museum te Leiden. Het is wel een bijzonder toeval, dat we nu juist den conservator dezer afdeeling, dr. J. P. B. de Josselin de Jong kunnen noemen als een lid van den wetenschappelijken staf dezer inrichting, verdiept in de studie van een reisplan naar de Antillen, een deel dus van het land welks verzamelingen in het Leidsche museum aan zijn zorg is toevertrouwd. Niet lang geleden nog hebben we geschreven over zijn magistrale opstellen in het Internationales Archiv für Ethnographie en in den W.-I. Gids over de prae-Columbiaansche bevolking van Aruba, Curaçao en Bonaire, naar aanleiding van de collectie-Van Koolwijk, die in het museum wordt bewaard: graf-urnen en ander pottenbakkerswerk, scherven met en zonder ornament, steenen gereedschap,

bijlen en beitels, zoomede voorwerpen van schelp en van koraal.
Komt het plan tot werkelijkheid, dan zullen dr. Gudmund Hatt te Kopenhagen en dr. De Josseling de Jong samen de leiders zijn eener expeditie die in October zal vertrekken en tot Juli 1923 zal duren, met het doel nauwkeurige archaeloogische onderzoekingen te doen, in de eerste plaats op de voormalige Deensche Antillen en de *NederlandscheBovenwindsche eilanden*, zoo mogelijk ook op enkele der meer zuidelijk gelegen eilandjes, ten einde de archaeologische stratigraphie (de ligging der kultuurlagen) van de eilanden-reeks die het vasteland van Zuid-Amerika met de Groote Antillen verbindt, zoo goed mogelijk te bepalen. Het staat vast, dat verschillende belangrijke volksverschuivingen in dit gebied hebben plaats gehad, en een grondiger kennis dan we tot nu toe bezitten van de ethnische elementen die in de onderscheidene lagen zijn vertegenwoordigd, zou veel licht werpen op de kultuurhistorie van een groot stuk van Amerika. Want aan den eenen kant vertoont de kultuur die men in het Z.O. gebied van deVereenigde Staten aantreft, de duidelijke sporen van een sterken Antillischen invloed, terwijl wij aan den anderen kant gegevens bezitten, die erop wijzen, dat van het Midden-Amerikaansche kultuurgebied een strooming is uitgegaan, die over de groote en de Kleine Antillen het noord-oostelijk gebied van Zuid-Amerika heeft bereikt.

De hoogst merkwaardige beschaving van de Groote Antillen, die ook op de Kleine Antillen overal sporen heeft nagelaten, kreeg nog steeds niet haar juiste kultuur-historische plaats, omdat archaeologische onderzoekingen volgens de moderne wetenschappelijke methode op dit gebied nog nooit hebben plaats gehad. Wel is waar deden de onderzoekers die hier tot nog toe aan 't werk zijn geweest belangrijke vondsten, maar dikwijls hebben zij vindplaatsen waardeloos gemaakt voor later degelijker onderzoek, door de situatie te verstoren zonder de stratigraphie behoorlijk te hebben vastgesteld. „It should always be kept in mind," schreef Hatt in de Dec.-aflev. van den W.-I. Gids, „that careless and insufficient observation causes irretrievable damage because the excavation of an archaeological site *cannot be made over again*". Ook daarom mag een goed ingericht onderzoek niet langer worden uitgesteld: wij moeten het dilettantisme vóór zijn. De Antillische archipel begint als onderzoekingsgebied in trek te komen, bepaaldelijk de vroegere Deensche Antillen sedert zij in Amerikaansch bezit zijn overgegaan; maar wat daar in de laatste jaren is gedaan wettigt de vrees, dat er over eenigen tijd niets meer zal zijn te ontdekken, zonder dat onze kennis erop is vooruitgegaan. Dat men ook in Denemarken van dit gevaar zich bewust is, blijkt uit het feit, dat het hier omschreven onderzoekingsplan aan Deensch initiatief is te danken en in Denemarken onmiddellijk krachtigen financieelen steun heeft gevonden.

Eén Deensch wetenschappelijk fonds heeft 25.000 kronen toegezegd en twee Nederlandsche wetenschappelijke lichamen stelden samen *f* 6000 beschikbaar. De kosten raamt men op 50.000 kronen, en er *moet dus nog f 8000 worden gevonden.* Het plan schijnt ons zóó aantrekkelijk, dat die ontbrekende som, naar wij meenen, *moet* worden bijeengebracht. Wij twijfelen niet of dr. De Josselin de Jong te Oegstgeest en dr. Gudmund Hatt, Voldmestergade 21 Kopenhagen, zullen nog meer inlichtingen willen geven omtrent den beraamden tocht aan hen die ze verlangen.

De firma R. Mees & Zonen heeft zich bereid verklaard de bijdragen, die het ontbrekende bedrag zullen opbouwen, in ontvangst te nemen.

(*Nieuwe Rotterd. Courant,* 19 Mei 1922 Avondblad D).

BIBLIOGRAPHIE.

Annual Report of the Smithsonian Institution. 1919 (1921). A. S. Hitchcock. Floral aspects of British Guiana.

Edison Life. (Published by the Edison electric illuminating Company, 39 Boylston Street. Boston Mass). Vol. XII, no. 12, December 1921. A letter from Thomas E. Penard. (Uit Paramaribo geschreven). Met 8 kiekjes.

Quellen der Religions-Geschichte, herausgegeben im Auftrage der Religionsgeschichtlichen Kommission bei der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Gruppe II: Amerikanische Religionen. Religion und Mythologie der Uitoto. Textaufnahmen und Beobachtungen bei einem Indianerstamm in Kolumbien, Sudamerika, von Professor Dr. Konrad Theodor Preuss, Direktor am Museum für Völkerkunde in Berlin. Erster Band. Einführung und Texte (erste Hälfte). Mit 3 Tafeln. Göttingen & Leipzig 1921.

Vragen des tijds. Februari 1922. † Gerhard Jan Fabius, door Mr. J. Kosters.

British Guiana. Blue Book, 1920. Georgetown 1922.

Vereeniging Koloniaal Instituut. Amsterdam. 11de Jaarverslag 1921. Amsterdam.

„Gemeente van gedoopte Christenen" (Baptisten). jaarverslag over 1921. Paramaribo 1922.

De Economisshe toestand van Suriname in 1921. Verslag uitgebracht door de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname. Paramaribo (1922).

Tijdschrift v. h. Kon. Nederl. Aardrijksk. Genootschap. Mei 1922 (Tweede reeks, dl. XXXIX No. 3). Surinaamsche reisherinneringen, door Prof. Dr. A. Pulle (Referaat eener op 25 Maart 1922 gehouden voordracht).

Zeitschrift für praktische Geologie, 30er Jahrgang, 1922, no. 12. Die Eisenerzlateritlagerstätte des Donderbary und die Möglichkeit einer Hochofen bezw. Eisenindustrie in Surinam (Niederländisch Guyana), von Dr. F. W. Voit.

La Renaissance de l'Art français et des Industries de luxe. Les richesses artistiques de la France Coloniale. Avril 1922.

ALLODIAAL EIGENDOM EN ERFELIJK BEZIT IN SURINAME.

DOOR

MR. A. S. DE BLÉCOURT,
Hoogleeraar te Leiden.

Bij het octrooi voor de West-Indische Compagnie van 3 Juni 1621 (Groot Placcaatboek, I, 565 e. v.) verkreeg deze Compagnie van de Staten-Generaal der Vereen. Ned. het privilege, om, met uitsluiting van alle anderen, op Amerika en Afrika te mogen varen en handel te drijven, en om op naam van de Staten-Generaal verbintenissen aan te gaan met de „princen" en „naturellen" van deze landen, aldaar forten te bouwen, en, eveneens op naam van de Staten-Generaal, er het beleid van regeering te hebben, en vooral om te bevorderen de „populatie van vruchtbare ende onbewoonde quartieren". Het octrooi regelt de keuze der bewindhebbers en haar rekenplicht tegenover de participanten. Uit het onderling verband der verschillende bepalingen blijkt, dat publiekrechtelijk de Bewindhebbers der Compagnie de lasthebbers van de Staten-Generaal, en dat zij, privaatrechtelijk, de lasthebbers van de participanten waren; voorts dat van de te bezetten landen privaatrechtelijk de eigendom (of mogelijk een minder recht) zou komen aan de Compagnie zelf, en dat de Staten-Generaal er niet anders dan publiekrechtelijk gezag, souvereiniteit, zouden krijgen, en dat zij dit overheidsgezag zouden doen uitoefenen door en op kosten van de Compagnie.

Den 13en October 1629 (G. P., II, 1235 e. v.) vaardigden de Staten-Generaal een „ordre van regieringe, soo in policie als justitie" uit, voor de streken in West-Indië. Deze „ordre" werd uitgevaardigd in verband met het feit, dat men plaatsen in Brazilië had veroverd, en schijnt

dan ook enkel als voor Brazilië geldend, beschouwd te moeten worden (Vgl. Wagenaar, Vad. Hist., XI, 117 e.v.). Maar dit neemt niet weg, dat het zijn nut kan hebben aan enkele bepalingen dezer „Ordre" hier even eenige aandacht te schenken. De Raden van de W. I. C. zouden onbebouwde landen aan koloniën mogen uitgeven, welke landen aan die koloniën zouden worden verstrekt gedurende 5 jaren om niet, doch daarna tegen cijns of erfpacht (art. 18); volgens art. 59 van deze „Ordre", welk artikel klaarblijkelijk corrupt in 't Placcaatboek is afgedrukt, werd toepasselijk verklaard in alle landen (staande onder de gehoorzaamheid van de Staten-Generaal en van de W. I. C.) de politieke ordonnantie voor Holland van 1582 (bedoeld is: *1580*) in zaken van huwelijk en erfrecht, en voorts de costumen van Zeeland en Zuidholland, terwijl art. 61 voor 't contracten-recht het Romeinsch recht toepasselijk verklaart.

Uit evengemeld art. 18 is niet te halen (gelijk ten onrechte wel is geschied) een verbod van uitgifte van grond in vollen eigendom. Dit is een argumentum hetzij e contrario hetzij e silentio, dat, gelijk gemeenlijk, zoo ook hier, gevaarlijk is. In de „Ordre" van 1634 (G. P., I, 621), eveneens van de Staten-Generaal uitgegaan, wordt dan ook in de artikelen 7 en 8 met zooveel woorden de mogelijkheid verondersteld, dat er van de landen, die de W. I. C. in Brazilië heeft veroverd, in vrijen eigendom zullen worden uitgegeven, behoudens tiendplicht. Dezelfde „Ordre" voorziet de mogelijkheid van uitgifte van landcomplexen in leen (d. w. z. volgens leenrecht) aan „sociëteiten", die in Brazilië koloniën willen vestigen (artt. 16 e. v.). Eenig overheidsgezag (heerlijkheid m. a. w.) en enkele dusgenaamde (oneigenlijke) heerlijke rechten, als jacht en visscherij, zouden er dan bij gegeven worden in leen. Uit het verband der bepalingen van deze „Ordre" blijkt, dat men slechts aan degenen, die groote landcomplexen kregen, er overheidsgezag bij verstrekken zou, en dat wel in leen. Heerlijkheden immers, hoezeer geenszins uit het leenrecht, het leenstelsel, afkomstig, werden gewoonlijk in leenverband gebracht, in leen gehouden.

Enkele gronduitgiften of voorwaarden, waarop gronden uitgegeven konden worden in de W. I. bezittingen zal ik nu ter sprake brengen. 8 Maart 1628 (Rijksarchief, Oude W. I. Comp., 142), „Vrijheden en exemptiën" voor particulieren, die op de wilde kusten van Brazilië of op eilanden, daarbij gelegen, koloniën willen aanleggen. In deze „Vrijheden en Exemptiën" staat, dat de patronen het land, dat zij in cultuur brengen, zullen bezitten voor altoos als een onversterfelijk erfleen, met „middele en lage jurisdictie, tienden, visscherij, malerij". Hier zouden dus de kolonisten behalve den grond zelf ook nog overheidsrecht (heerlijkheid) in leen krijgen, en daarnaast nog tiendrecht, vischrecht en recht van den wind of van ban-, of dwangmolen.

1630. In dit jaar werden „vrijheden en exemptiën" voor Nieuw-Nederland uitgevaardigd, van welke ik niet anders heb aangetroffen dan de Engelsche vertaling (opgenomen bij Brodhead, Documents, II, 55); in deze voorwaarden is een andere regeling opgesteld; de kolonisten zullen het land niet in leen krijgen, doch hun wordt gegeven „absolute property of such lands as they have there chosen" (art. 4), en zij zullen dit land, zegt art. 6, voor altijd bezitten met de vruchten, rechten, mineralen, rivieren, fonteinen, en hooge en lage jurisdictie, vischrecht, jachtrecht, molenrecht, „to be holden from the Company as a perpetual inheritance, without it ever devolving again to the Company"; er volgt intusschen eenigszins wonderlijk op: „and in case it should devolve, to be redeemed and repossessed with 20 guilders". In het voorafgaand geval land en heerlijkheid in leen, hier land met heerlijkheid in vollen eigendom.

1640. Concept-voorwaarden van vrijheden en exemptiën voor N. Nederland (Rijksarchief, Staten-Generaal, 5772; Engelsche vertaling bij Brodhead, I, 119). De patroons — zoo vindt men hier — zullen eeuwig bezitten al de landen en daarnevens hooge middelbare en lage jurisdictie, jachtrecht, vischrecht, vogelarij, malerij; het land zal allodiaal blijven, doch de jurisdictie zal een onversterfelijk erfleen zijn, vererfelijk op mannen en vrou-

wen. Dus in dit geval weer een andere nuance: den grond zal men in vollen eigendom krijgen, en de heerlijkheid, het overheidsgezag, in erfelijk leen.

24 Mei 1650. Dezelfde regeling in de Vrijheden en exemptiën voor N. Nederland (Rijksarchief, Loket, Kas Staten-Generaal, divisie W. I. C., no. 30, vertaling bij Brodhead, I, 401).

30 Augustus 1655. „Vrijheden en exemptiën", door de W. I. C. toegestaan aan A. en C. Lampsins, als patronen van een kolonie op Tabago (in het stuk, Rijksarchief, W. I. C., oude comp., 42, is overal, waar Tabago voorkomt, doorgehaald „St. Maarten"; het stuk is afgedrukt bij Hamelberg, De Nederlanders op de W. I. eilanden, Documenten, II, 1903, blz. 13, no. 15). Hier wordt grond en overheidsgezag in vollen eigendom gegeven; de heerlijkheid is hier dus niet feodaal maar allodiaal.

24 Dec. 1657 (Hartsinck, II, 938). Contract tusschen de W. I. C. en de steden Middelburg, Vlissingen en Veere. Deze steden zouden een kolonie op de vaste wilde kust stichten in overeenstemming met de vrijheden en exemptiën door de vergadering van XIX reeds gemaakt of nog te maken. De steden zouden de hooge, middelbare en lage jurisdictie op de vaste wilde kust in leen krijgen; de „souvereiniteit en hooge overheid" verbleef aan de Staten-Generaal en aan de Compagnie, voor zoover deze volgens octrooi daarop recht had (vgl. het hierboven opgemerkte nopens het octrooi van 1621). Vermoedelijk dus kregen de drie steden de gronden zelf in eigendom en de heerlijkheid in leen. In dit contract wordt dus onderscheiden tusschen souvereiniteit en heerlijkheid; cf. mijn opstel: Heerlijkheden en heerlijke rechten, in Tijdschr. voor Rechtsgesch., I, blz. 89).

12 Sept. 1659 (Hartsinck, II, 940 e. v.). „Vrijheden onder exemptiën", door de Bewindhebbers van de W. I. C. toegestaan aan David Nassy c. s., als patronen van een kolonie „op 't eiland Cayana of andere plaatsen aan de wilde kust van W. I. bij haar op te rechten". Hierbij werd bepaald, dat, wat binnen vier jaar niet gecultiveerd was, weer vervallen zou zijn aan de W. I. C. Art. 2 bepaalt

dat D. Nassy c. s., zouden hebben de jurisdictie over de baaien en den vrijen en allodialen eigendom ten eeuwigen dagen „van de voors. colonie met de appendentiën ende dependentiën" en hooge, middelbare en lage jurisdictie, en dat zij de kolonie in leen zouden hebben. Dit laatste strijdt oogenschijnlijk met 't begin, waar vrije en allodiale eigendom wordt toegezegd, maar vermoedelijk zou alleen de jurisdictie, de heerlijkheid, leen zijn, en dan hebben we hier dus weer de figuur: eigendom van den grond en leen van de heerlijkheid of het overheidsgezag.

20 Mei 1660. De W. I. C., kamer Zeeland, eener – en Abraham van Pere en Pieter van Ree, als patronen van de kolonie Berbice, anderzijds, zijn overeengekomen, dat deze patronen zullen „continueeren in absoluten eigendom, bij forme van een onversterffelijk erfleen, te bezitten en behouden haare voors. colonie, op en ingevolge van de vrijheden en exemptiën anno 1627 en 1628 aan haeren vader verleent", behoudens de vervallen bepalingen (Rijksarchief, W. I. C., Oude Compagnie, 42). Hier is een contradictie van termen: absolute eigendom sluit leen uit. De bedoeling is klaarblijkelijk dat zij het geheel, grond plus heerlijkheid, in leen zouden behouden, of misschien den grond in eigendom en de heerlijkheid in leen.

18 Juli 1669 (Hartsinck, I, 217 e. v.). De W. I. C. verleent aan Frederik Casimir, graaf tot Hanau, een streek land „op de wilde kust van Amerika, tusschen Rio d'Oronoque en Rio de las Amazonas"; grond en overheidsgezag kreeg hij in leen; intusschen er schijnt niets van gekomen te zijn.

4 Sept. 1678 (Hartsinck, I, 295). De W. I. C. geeft aan Abraham van Pere tot onversterflijk erfleen uit de kolonie, „gelegen op de rivier Berbice", met regalen, hooge, middelbare, lage jurisdictie, tienden, visscherijen, malerijen.

Ik zal de landstreken der W. I. C. buiten Suriname nu verder buiten bespreking laten.

Inmiddels had in 1667 Abraham Crijnssen Suriname genomen in naam der Staten van Zeeland. In 1674 was de W. I. C. ontbonden en een nieuwe W. I. C. opgericht, die de Staten-Generaal van een octrooi voorzagen op 20

September 1674, in welk octrooi art. 45 bepaalde, dat alle beschikkingen, ten gunste van de oude Compagnie genomen, in dit nieuwe octrooi geinsereerd geacht moesten worden (G. P., III, 1342, 2e kolom); hetzelfde in een placcaat van denzelfden dag (G. P., III, 1332, 2e kolom).

In 1682 verkocht Zeeland voor 26000 gld. Suriname aan deze nieuwe Compagnie en de Staten-Generaal keurden deze overdracht goed bij octrooi van 23 September 1682 (G. P., III, 1424 e. v.). Bij dit octrooi kreeg de compagnie bevoegdheid Suriname te abandonneeren als de zaken slecht gingen, in welk geval de Staten-Generaal orde op zaken zouden stellen buiten de compagnie om. De compagnie abandonneerde niet, doch droeg voor $\frac{2}{3}$ Suriname over, namelijk voor $\frac{1}{3}$ aan Amsterdam en voor $\frac{1}{3}$ aan Van Aerssen van Sommelsdijk (Hartsinck, II, 638 e. v.). Dit had plaats in 1683. De toestand was toen dus als volgt, dat de W. I. C., Amsterdam en Aerssen elk voor $\frac{1}{3}$ eigenaar waren van de gronden — verkregen rechten van derden daargelaten — en dat het publiekrechtelijk gezag hun toekwam, welk gezag zij namens de Staten-Generaal, aan wie de opperste souvereiniteit verbleef, deden uitoefenen. Immers het oude octrooi van 1621 bleef gelden ook voor de nieuwe W. I. Comp., ook voor dit consortium, de Sociëteit van Suriname (de W. I. C., Amsterdam en Van Aerssen van Sommelsdijk).

In de evengemelde „Ordre" van 1629, die, gelijk gezegd, waarschijnlijk enkel voor „Brazilië" gold, stond naar welk recht de privaatrechtelijke verhoudingen in de landen der W. I. C. (d. w. z. in Brazilië) zouden worden geregeld. Ofschoon nu een dergelijke toepasselijk verklaring voor Suriname mij niet bekend is, zoo is het echter van algemeene bekendheid, dat tot op de invoering van het Burgerlijk Wetboek voor de kolonie Suriname in 1869 het z.g. Roomsch-Hollandsch Recht in deze kolonie heeft gegolden (vgl. Lee, An Introduction to Roman Dutch Law, ed., 1915, p. 7/8). Het zal overbodig zijn er in dit verband aan te herinneren, dat voor de beoordeeling van gronduitgiften, die in Suriname geschied zijn vóór de invoering van evengemeld Burgerlijk Wetboek, men

de bepalingen van dit wetboek ten eenenmale buiten beschouwing moet laten. Voor zulke gronduitgiften is het recht, geldend ten tijde van de totstandkoming der uitgiften, geldig gebleven (art. 3 der Algemeene Bepalingen van Wetgeving voor de kol. Suriname en art. 1 van de Bep. op den Overgang).

Van uitgifte van grond in Suriname aan particulieren of aan „sociëteiten", die gepaard ging met uitgifte van overheidsgezag, heerlijkheid, vond ik geen bewijzen.

Werden er groote grondcomplexen uitgegeven, dan heetten de begiftigden veelal patronen en dan werd den patroon of den patronen er vaak overheidsgezag bij gegeven in eigendom of in leen, zooals uit het hierboven vermelde is gebleken. Kleinere grondcomplexen werden uitgegeven niet aan zoogenaamde patronen, maar aan planters, zonder dat er heerlijkheid bij verstrekt werd. Ik neem aan dat in Suriname enkel aan planters en niet aan z.g. patronen grond is uitgegeven.

Van erfpacht of erfpachtscanon wordt in geen der grondbrieven, die hierboven ter sprake kwamen, gerept. Slechts in een er van, die aan A. en C. Lampsins in 1655 werd verleend, wordt vermeld dat de eigenaren recognitie zullen betalen, maar van consent verleenen van de zijde van den uitgever op eventueele overdracht van het recht van Lampsins op een ander of van betaling van eenig bedrag aan de W. I. C. bij zoodanigen overgang, of van voorbehoud van eigendom der W. I. C., of van naasting, of van verlof tot testamentaire beschikking over het recht vind ik niet. Aangezien hier land in eigendom is gegeven onder de werking van het Roomsch-Hollandsch Recht, toen men kende, althans verondersteld moest worden te kennen het onderscheid tusschen eigendom en erfpacht, durf ik op grond van de weinige gegevens tot geen andere conclusie te komen dan dat de heeren Lampsins den grond in vollen eigendom kregen. De recognitie zal dan als grondrente moeten worden opgevat. Ik vind geen vrijheid het woord recognitie te nemen in den zin van grondbelasting (verponding); bij mijn weten trof ik het in die beteekenis nimmer aan.

Gedurende het Zeeuwsch bewind, dat, gelijk gezegd, in 1667 aanving en in 1682 eindigde, heeft de Gouverneur van Suriname, Lichtenberg, den 19en Februari 1669 een oproeping gericht tot allen, die „land bezitten", om te komen voor den Politieken Raad op 18 Maart en volgende dagen met hun documenten, waardoor zij „den eigendom van haer landt pretenderen", op straffe van verval van hun recht. Uit deze oproeping valt natuurlijk niets te beslissen ten aanzien van de vraag, of er toen gronden in erfpacht uitgegeven waren in Suriname, — men kan er alleen uit afleiden, dat, als de gekozen terminologie juist is, er toen planters waren, die hun plantages in eigendom hadden. — Dat er inderdaad in deze periode plantages in vollen eigendom waren bij de planters, wordt waarschijnlijk gemaakt door een grondbrief van 1 Mei 1675 (Br. Sur., 1685, I, 176), waarin men leest als volgt: „Pieter Versterre, gouverneur van de provincie, rivieren en districten van Suriname, etc., vergunne ende permittere mits dezen aen Jan N., omme op te neemen ende in vrijen eigendom te besitten een stuck lant, groot 800 ackers, waer hij hetselve bequaem sal vinden, mits niet doende tot nadeel van d'Indiaenen ofte eenige vorige concessiën, ende sal tselve ter behoorlijcker tijt ter secretarie laten prothocolleren. Actum Paramaribo, den 1 Mey 1675". Een andere, van 1683, luidt: „Laurens Verboom, commandeur van de provintie van Suriname, etc., vergunnen en permitteeren bij deesen aen Andries Masserd op te nemen en in vrijen eigendom te besitten de nombre van 1500 ackers lant in de riviere de Commewine, etc., mits niets doende ten nadeele van de Indianen ofte eenige vorige concessie"; voorts houdt deze brief in de bepaling dat de grond binnen 1 jaar en 6 weken moet zijn in cultuur genomen en dat deze grondbrief ter secretarie moet worden geregistreerd (Aanwinsten Rijksarchief, 1888, A., 3 d., 1683; in denzelfden bundel ook een uitgifte van 1698 in dezelfde termen). Ik kan in deze serie uitgiften niet anders zien dan overdracht van vollen eigendom. Een poenaal beding of ontbindende voorwaarde bij niet-nakoming van eenig voorschrift is

er niet aan toegevoegd. Recognitie of grondrente is niet bedongen.

Zeker is dat de gouverneur van Aerssen van Sommelsdijk minder gunstige bepalingen voor de planters in de grondbrieven deed opnemen.

Men mag op grond van het voorafgaande dus aannemen, dat, toen in 1683 de Sociëteit overnam van de W. I. C. den eigendom en het publiekrechtelijk gezag (behoudens de oppersouvereiniteit der Staten-Generaal) van de kolonie Suriname, er in deze kolonie dus reeds plantages waren, die volledig eigendom der planters waren, ten aanzien van welke dus enkel publiekrechtelijk overheidsgezag, geen privaatrechtelijke bevoegdheid voor de Sociëteit bestond. Daarnaast zullen andere plantages grondrente, weer andere erfpachtscanon aan de Societeit verschuldigd zijn geweest. En — zooals zal blijken — van de gronden, die in vollen eigendom aan de Sociëteit toebehoorden, werden er in vervolg van tijd stukken als plantages uitgegeven. En, zooals ik zooeven opmerkte, ten aanzien van deze uitgiften staat vast, dat Van Aerssen bepalingen in de grondbrieven deed opnemen, die minder gunstig waren voor de planters dan vervat waren in de zooeven geciteerde, door Versterre en Verboom uitgegeven brieven.

Men leest in de Notulen van Gouverneur en Raden van Suriname van 7 Maart 1685, p. 168 vso. e. v. (Brieven uit Suriname, I, 1685, fol. 166 e. v.): „De heeren raeden, gesien hebbende de nieuwe warrants ofte grondtbrieven, soo door Syn Excellentie uitgegeven worden, bevinden deselve op een geheel ander manier gestelt dan de voorgaende sijn geweest, bevindende dat sal moeten betaelt worden ackergelt, 't welck strijdigh is tegens 't verleende octroy van Haer Hoog Mogenden, oock dat daerin gestelt wordt diegene soo sijn plantagie comt te verkoopen binnen den tijt van 12 jaeren, sal moeten betaelen 10 per cento, ende, naer de 12 jaeren vercopende, dan betaelen 5 percento, alsmede dat Sijn Excellentie voor de Ed. Societeijt behout ende reserveert het recht van naastinge, 't welck de heeren raeden vermeynen gansch niet is

streckende om de menschen te animeren van nieuwe plantagies te beginnen." Weshalve men den Gouverneur verzocht de bepalingen te schrappen. Maar Aerssen apostilleert als volgt: „Z. E., hebbende gehoort het versoeck van de H. H. van den Raedt," beslist, dat „de Ed. Sociëteyt sijnde grontheeren, eygenaers ende possesseurs van de colonie, haer is competerende het recht" om over de gronden te „disponeren", op „chyns" of erfpacht of akkergeld naar haar goeddunken en welgevallen en dat dit niet onder 't oogpunt van belasting kan worden gebracht maar is een „accoort ende bedingh" en dat desgelijks het recht van naasting een beding is, dat in alle plaatsen en gewesten van Europa als een „point van hooge jurisdictie wordt geconsidereert." En een en ander zal — zoo gaat hij voort — de menschen niet afschrikken, om zich hier te vestigen, want reeds 5 à 6 jaar voor mijn komst zijn er zulke warrants of grondbrieven uitgegegeven. Van Aerssen had gelijk. Het bedongen akkergeld kon niet als een grondbelasting of verponding worden beschouwd; het was eenvoudig een grondrente als hier nl. eigendom was gegeven aan de planters; het was een canon als de planters erfpacht hadden gekregen. De bepaling van het octrooi voor de nieuwe W. I. Comp., die men hier overtreden achtte, hield in verbod van heffen van belasting, doch niet van het bedingen van grondrente, canon, huur.

Het bedoelde artikel luidt: „Dat de voorsz-compagnie gehouden sal sijn", etc. „aen alle de coloniers indistinctelijk te verlenen exemptie van alle lasten", etc., welke exemptie 10 jaar zou duren (art. 2); zie ook art. 3; art. 4 bepaalt dan welke lasten voor het vervolg geheven mogen worden. In dezelfde collectie Brieven uit Suriname (1687, fol. 286 e. v.) komt een brief voor van van Aerssen, waarin hij zich verweert tegen hen, die geinsinueerd hadden, dat hij zich met die akkergelden zou hebben verrijkt; hij had geen cent genoten; ja, voor elken stuiver wilde hij 1000 rijksdaalders restitueeren; hij bood zijn hoofd op het schavot te brengen als men hem iets bewees van dezen aard, waartegens ick van zoo een schijnheiligen" (beschuldiger) niet anders en desireer als een geesselinge en

een brantmerck naer sijn eigen keuze, van het wapen van Amsterdam ofte wel dat van Hun Hoog Mogenden, tot goeder gedagtenisse wegens alle de vuyle leugens." Als bijlage bij dezen brief geeft hij een model grondbrief, zooals hij placht uit te geven, en waartegen de bezwaren waren gericht. Deze luidt:

„Vergunnen en permitteren mits dezen aan A. A., omme op te nemen ende in vrijen eygendom te besitten de nombre van.... lant, gelegen...., ofte ter plaetse, daer hij het raetsaemst vinden sal, mits betaelende alle jaeren 1 stuyver per acker, ende deselve te besitten den tijt van 12 jaeren", zonder te mogen verkoopen dan met consent van den gouverneur, na 12 jaren tegen 5 % van den verkoopsprijs en binnen de 12 jaren tegen 10 % er van, behoudens het recht van naasting, dat de Gouverneur zich reserveert. Binnen 1 jaar en 6 maanden moet het land gecultiveerd zijn; het moet binnen 3 maanden door een landmeter worden uitgemeten, op straffe van verval van het recht, en na uitmeting moet het worden geregistreerd ter secretarie."

De „vrijheid" van dezen vrijen eigendom is niet bijster groot en althans gedurende de eerste twaalf jaren kon het nauwelijks eigendom heeten. Deze grondbrief; kan men zeggen, verschaft onder den naam eigendom inderdaad een recht van eeuwigdurende erfpacht; het akkergeld is de canon; de 5 en de 10 % zijn de casueele praestaties, die bij gebruiksrechten van den grond zeer bekend en ook bij de uitgiften volgens Rom. rechtel. emphyteusis voorkwamen (C., IV, 66, 2—3); ook het naastingsrecht wordt t. a. p. in den Codex toegekend; trouwens het is een bijna noodzakelijk complement van het recht op casueele heffing bij overgang (wanneer dit nl. in een evenredig deel van den koopprijs bestaat), om op die wijze knoeierij in de opgaven van den koopprijs te voorkomen, althans te beperken.

Intusschen van Aerssen en zijn raadgevers kenden het verschil tusschen eigendom en erfpacht, en, waar nu de grondbrief zelf van eigendom spreekt, mogen we m. i. niet tot erfpacht besluiten zoolang eigendom te aan-

vaarden is. Het is dus maar de vraag of de bedingen van dezen grondbrief vereenigbaar zijn met eigendom.

Nu verzet zich daartegen het meest het z.g. consent op de overdracht, ook bij emphyteusis niet onbekend (zie de geciteerde plaatsen). Ware dit niet opgenomen, de overige bepalingen zouden zoowel bij een grondrenteplichtig eigendom als bij een eeuwigdurende erfpacht mogelijk zijn. Het akkergeld is dan niet canon, maar grondrente; de casueele praestaties kwamen naar oud-Nederlandsch recht ook bij grondrenteplichtige (cijnsplichtige) erven voor, al moet dan worden erkend, dat men in zoodanig geval licht te doen kan hebben met erfpachten, die in grondrenteplichtigen eigendom zijn overgegaan door verloop van tijd. Het beding dat het land binnen 1 jaar en 6 maanden moet zijn gecultiveerd, aangenomen dat het onder de bedreiging van het verval is begrepen, is een ontbindende voorwaarde, over welker zakelijke werking tegen derden hier niet behoeft te worden getobd, omdat een ander beding immers inhield, dat derden in de eerste 12 jaar toch niet de plantage konden krijgen; evenmin en om dezelfde reden geldt eenig bezwaar tegen de uitmeting binnen 3 maanden en de registratie. En wat ten slotte de naastingsclausule betreft: Naasting is een instituut, stammende uit het familierecht; door naasting voorkomen de naaste bloedverwanten van den verkooper, dat een stuk familiegoed uit de familie geraakt. Het gold volgens gewoonterecht ook ten bate van aangelanden en dorpsgenooten. Verder gold het in het leenrecht ten bate van den leenheer, als de leenman zijn recht op het leen overdroeg, en ten onrechte heeft men alle naastingsrecht uit het leenrecht doen spruiten. Eindelijk was er naastingsrecht, doch dan niet krachtens wet of gewoonte doch krachtens beding, bij uitgifte van gronden. B.v. in Zeeland hadden de inpolderaars de gewoonte, om na de inpoldering het land bij perceelen te verkoopen, doch zich naastingsrecht voor de toekomst voor te behouden; dit deden zij gemeenlijk ook hierom omdat alle grond, dien zij verkochten, hun grondrente- (cijns-)plichtig werd; deze cijns was een jaarlijksche

cijns, doch bij overgang werd soms nog een evenredig deel van de koopsom als cijns bedongen. Het aldus bedongen naastingsrecht was een zakelijk recht, dat op den grond werd „geaffecteerd", zooals men placht te zeggen. Uit het feit nu, dat de inpolderaars gemeenlijk ook ambachtsheeren werden van het ingepolderde gebied en dat ze dit ambacht (deze heerlijkheid) in leen kregen, is ten onrechte geconcludeerd, dat het naastingsrecht dus uit het leenrecht stamde. Noch uit het leenrecht, noch uit de heerlijkheid, doch uit groot-grondeigendom stamde op de aangegeven wijze dit naastingsrecht; het kon evenals de grond zelf en evenals de heerlijkheid in leen gehouden worden, in leenverband gebracht zijn, doch het nam niet zijn oorsprong in leen of leenrecht of leenstelsel [1]). Zoodat dus ook in het geval van Aerssen van Sommelsdijk de naastingsclausule is het gewone beding van een grootgrondeigenaar, die afstand deed van grond, een beding, dat zoowel bij uitgifte van grond in erfpacht als bij uitgifte in vollen en vrijen, of in cijns- (grondrente-)plichtigen eigendom bestaanbaar is. Voor de Sociëteit van Suriname en voor haar rechtsopvolgers was en is het onverschillig of een plantage in eeuwigdurende erfpacht dan wel in grondrenteplichtig eigendom is uitgegeven. Bij gebreke van wettigen of van testamentairen erfgenaam of van legataris vervalt een grondrenteplichtige plantage aan den Lande (den rechthebbende op de bona vacantia, naar art. 576 van het Burgerlijk Wetboek voor de kolonie Suriname), een eeuwigdurende erfpacht caduceert in zoodanig geval ten bate van den bloot-eigenaar, hier dus eveneens aan den Lande.

De opvolger van van Aerssen was van Scherpenhuysen (zie zijn instructie in G. P., IV, 1337 van het jaar 1689). Hij keerde tot den model-grondbrief van voorheen terug. Hier volgt een, door hem uitgegeven, van 17 Maart 1690 (Brieven uit Suriname, 1732, fol. 727): Jan van Scherpen-

[1]) Over het naastingsrecht raadplege men een uitstekend opstel van Mr. W. Bezemer, in Rechtgel. Mag., 1892 ; verder mijn Heerlijkheden en Heerlijke Rechten, Tijdschrift voor Rechtsgesch., I, p. 101, 498, 504/505, 512/513; II, p. 84, 91, 102, 103, 202—208.

huysen, Gouverneur, etc. „permitteren en vergunnen mits deesen aan Pieter van Houtten *omme in allodialen eigendom op te neemen en erfelijk te besitten* een stuk lands, groot 1000 ackers, geleegen etc." mits binnen 1 jaar en zes weken het in gebruik en bewoning wordt genomen, op straffe van verval aan de Sociëteit. „Verders zal hij niets mogen doen tot nadeel van de Indiaanen off eenige voorige concessie, ende dat dit ten behoorlijke tijt werde uytgemeeten ende geprotocolleert."

Iets anders luidt een door Scherpenhuysen uitgegeven grondbrief van 12 Sept. 1691 (Recueil van Privilegiën aan de Portug. Jooden, Priv., 1754, Rijksarchief den Haag): „Jan van Scharpenhuysen, Gouverneur, etc., permitteren en vergunnen *mits deesen in allodialen eigendom en erfelijke besittinge* aan de Joodsche Natie, tot gebruik van haar synagoge, begraefplaets haerer dooden", etc., een stuk land, etc.

Scherpenhuysen is de man, die dezen term allodiaal eigendom en erfelijk bezit het eerst heeft gebezigd. Zijn bedoeling is klaarblijkelijk geweest, om eens extra goed uit te laten komen, dat zijn ambtsvoorganger een bezwaard eigendom, maar hij inderdaad eigendom verschafte aan de planters. Van daar het dubbel pleonasme; eigendom is allodiaal perse; feodaal is wat karakter heeft van leen (een zakelijk recht); allodiaal is het tegengestelde van feodaal; de eigendom, ook die van den leenheer, is niet feodaal maar allodiaal; slechts wat in leen wordt gehouden is feodaal; des leenmans recht is feodaal. Bezit is de nabootsing van eigendom; een eigenaar behoort tevens bezitter te zijn; en dat dit bezit erfelijk is, deze feitelijke uitoefening van het zakelijk recht bij uitnemendheid, is waarlijk niet noodig te vermelden. Wat nu *het recht van allodiaal eigendom en erfelijk bezit* ook geworden moge zijn na verloop van tijd, het kan zijn nut hebben hier, waar we bij den oorsprong van deze gedrochtelijke uitdrukking staan, terstond goed in het oog te vatten, dat de schepper van deze mondvol woorden er inderdaad eigendom en wel een onbezwaard eigendom mee heeft willen aanduiden; dat blijkt èn uit de voorgeschiedenis van van Aerssen's

grondbrieven èn uit het feit dat Scherpenhuysen zelf de man der planters was [1]), èn uit den inhoud van zijn grondbrieven, van welke ik hierboven twee in hoofdzaak en zoo goed als volledig meedeelde.

In latere grondbrieven uit de 17e en 18e eeuw, van welke ik er eenige zal meedeelen, leest men als in den eersten van de twee hierboven geciteerde van van Scherpenhuysen: „in allodialen eigendom op te nemen en erfelijk te bezitten", in welke uitdrukking het pleonasme niet zoo hindert als in den term „allodiaal eigendom en erfelijk bezit". De uitdrukking „in allodialen eigendom erfelijk te bezitten", die men ook aantreft, is ook, doch minder, pleonastisch.

Zonder eenig beding van ontginning of van het bouwen van een huis binnen zekeren termijn na de uitgifte, heeft de Gouverneur van der Veen in 1704 aan Jan Chevallier *in vollen eigendom* opgedragen de plantage Acaribo. Hier is voor twijfel, of er eigendom dan wel erfpacht is verstrekt, geen ruimte.

Of het poenaal beding of de ontbindende voorwaarde, het vervallen verklaren van het recht des planters, het intrekken van den grondbrief, wegens niet nakoming van die bepaling nopens ontginning of bebouwing binnen zekeren termijn, ooit werd toegepast? Men zou zeggen van neen, want weesmeesteren van Suriname schrijven in 1712 (Brieven uit Suriname, 1712, fol. 62 e. v.) dat de erven Posselt „in de possessie willen komen" van een stuk land van dezen Posselt; deze evenwel had zich niet naar den inhoud van zijn warrand gedragen, want hij had niet binnen 1 jaar en 6 weken gecultiveerd en niet binnen 4 jaar een goed woonhuis gezet, zoodoende hadden de weesmeesteren (die opkwamen voor de erven Posselt, minderjarigen) het land niet durven verkoopen; dat kon niet, want het was om opgemelde reden aan de Sociëteit van Suriname vervallen. De vraag van weesmeesteren luidt nu: hoe te doen voortaan in boedels, waarin war-

[1]) Deze en meer andere geschiedkundige bijzonderheden dank ik aan de welwillende hulp en inlichtingen van Mr. R. Bijlsma, Archivaris aan het Algemeen Rijksarchief, den Haag.

rants van ongecultiveerde gronden zijn. De afloop van dit geval is mij onbekend.

De liberaliteit van van Scherpenhuysen jegens de planters bleef niet gehandhaafd, want eenige tientallen jaren verder ziet men nog wel zijn model en zijn fraaien term (den eersten van de twee hierboven vermelde) gehandhaafd, maar stuk voor stuk worden al de door Scherpenhuysen geelimineerde bedingen van het model van Aerssen van Sommelsdijk in het model Scherpenhuysen ingevoegd.

Men oordeele: In een brief van 28 Maart 1706 van den Gouverneur van der Veen aan de Sociëteit (Brieven uit Suriname, 1706, bl. 2 e. v.) zegt deze, dat als er grond wordt uitgegeven, ieder graag zooveel mogelijk grond aan de rivier wil hebben; er zal beter toezicht op gehouden moeten worden, dat men niet te veel grond vlak aan de rivier in beslag neemt. In de aan van Aerssen in 1683 verstrekte instructie werd dezen in art. 17 ook reeds tot taak gesteld er tegen te waken, dat niemand breeder aan de rivier kwam te liggen dan noodig was. Aerssen was er de man naar, om zoowel op dit punt als op andere punten zijn gezag te laten gelden en goed toezicht te houden. Na hem zal dit toezicht zijn verslapt. In dien brief van 28 Maart 1706 vervolgt de gouverneur van der Veen met op te geven de clausules van den grondbrief; hieruit blijkt dat deze nog waren die van van Scherpenhuysen. Hij zegt dat aan het beding uit dien grondbrief nopens de meting (zie hierboven) zou kunnen worden toegevoegd de bepaling, dat er 3 kaarten van werden opgemaakt, 1 voor den planter, 1 voor den gouverneur en 1 om nevens den warrand of grondbrief ter secretarie te worden geregistreerd; en op die kaart moest dan de approbatie van den gouverneur op de maten worden gesteld, op straffe van waardeloosheid van den warrand. Het is duidelijk dat deze toevoeging is gericht tegen het te veel grond aan de rivier innemen.

De registratie of protocollatie kwam in de warrands van Aerssen en Scherpenhuysen ook voor; de kaart is iets nieuws. Aan den wenk van van der Veen is nl. gehoor ge-

geven, men vindt in volgende warrands steeds het vereischte van in kaart brengen en registratie der kaart opgenomen.

In een grondbrief van 30 Juli 1742 (Brieven uit Suriname, 1742, bl. 735) leest men als volgt: „Gerard van de Schepper, Gouverneur, etc., vergunnen en permitteeren aan Thomas Gierken, om in allodialen eigendom op te neemen en erfelijk te bezitten een stuk land van 1000 akkers in Matopikakreek, ter plaatse hij het bequaamste zal vinden, mits niet strekkende in prejudicie van de vorige vergeevene gronden, werdende de landmeeter gelast gemelde land uit te meeten — „en 4 kaarten er van te maken, die door Ons moeten worden geapprobeerd"; binnen 1 jaar en 6 maanden moet er zijn gecultiveerd en een goed woonhuis er op gesteld zijn; bij gebreke van voldoening aan de bedingen of in geval van verlating van deze plantage vervalt het aan de Societeit, te wier behoeve in geval van verkoop te allen tijde het recht van naasting wordt gereserveerd. Behalve het nieuw vereischte van den gouverneur van der Veen nopens het in kaart brengen, vinden we hier de door Aerssen bedongen naasting terug. Het beding van verval aan de Societeit als de plantage verlaten wordt, is onder andere formuleering hetzelfde wat van Aerssen noemde het niet cultiveeren, waarop hij ook verval stelde; in latere grondbrieven wordt dit weer opgenomen.

Het recht op de verlaten gronden was ook in Holland ten tijde der Republiek een regaal; ook de Overheid in Suriname kon er dus aanspraak op maken. Was het dus wel noodig hier contractueel verval aan den Lande te bedingen? Het verlaten zijn te constateeren was gemakkelijk bij overstrooming, maar naar Roomsch-Hollandsch recht was overstroomd land niet onmiddellijk verloren voor den eigenaar, doch eerst na 10 jaar had het Domein er recht op. Hoe nu bij woest land, dat niet tengevolge van overstrooming was verlaten? Het verlaten zijn was hier moeilijk te constateeren. Was een stuk land verlaten omdat de eigenaar de hooge dijklasten niet kon betalen, dan deed hij door spasteking symbolisch afstand en dan

was hij den grond kwijt ten bate van den Souverein en niet meer aansprakelijk voor de lasten, die er op drukten. Maar in Suriname zal voor zulk een symbolischen afstand geen reden geweest zijn, omdat er geen dijklasten vielen te betalen; en betrof het een plantage, waarvan geen akkergeld verschuldigd was, dan bleef er dus geen last van dezen aard op drukken; voor opzettelijke manifestatie van het verlaten van den grond was dan geen reden; men liet den grond braak liggen en zoolang de termijn van extinctieve verjaring niet compleet was bleef de planter gerechtigd elk ingrijpen van de zijde der Overheid krachtens haar recht op de verlaten gronden te verijdelen, door weer recht op de plantage te doen gelden of haar in bewerking te nemen [1]). In verband met deze moeilijkheden heeft men misschien termen gevonden om een bepaling nopens verval op te nemen in de grondbrieven. Maar gold zoo'n bepaling ook tegen opvolgers onder bijzonderen titel van den planter? We hebben hier evenals bij de naastingsclausule te doen met een z.g. zakelijk beding. Kon men aan deze bedingen, beide in wezen ontbindende voorwaarden, zakelijke werking verleenen, golden ze m. a. w. tegen derden, tegen rechtverkrijgers onder bijzonderen titel, b.v. tegen opvolgende koopers der plantage? Het aantal zakelijke rechten was naar Germaansch, naar Oud-Vaderlandsch en ook naar Romeinsch-Hollandsch recht onbeperkt. Waar dit zoo was, kon dus tegen de zakelijke werking eener ontbindende voorwaarde niet het bezwaar geldend gemaakt worden dat er het beginsel van de beperktheid van het aantal zakelijke rechten door werd geschonden, want dit beginsel gold niet. Wilde men aan eenig beding zakelijke werking verleenen, zoodat het dus tegen derden kon werken, dan verklaarde men bij de constitutie gemeenlijk, dat het bedongen recht (b.v. dat van verval bij verlating der plantage of het recht van naasting bij verkoop) werd „ge-

[1]) Over het regaal op de verlaten gronden zie mijn: Heerlijkheden en Heerlijke rechten, Tijdschr. voor Rechtsgesch., II, p. 202, sub G, Recht op woeste gronden, en de daar geciteerde plaatsen; zie ook de Waal, De ambachtsheerlijkheid en de grondheerlijkheid Charlois, p. 16 en 19.

affecteerd" op den grond of op het recht. Ik zeg: op den grond *of op het recht,* want ook ten aanzien van verkoop van onlichamelijke zaken, b.v. bij overdracht van een ambachtsheerlijkheid, werd wel naastingsrecht voorbehouden [1]). Zorgde men nu daarnevens voor protocollatie van de acte van constitutie, dan waren derden gewaarschuwd en ook tegenover hen was dan de werking van het recht gewaarborgd. Dergelijke protocollatie is ten aanzien van actenvan eigendom en allerlei zakelijke rechten in alle provinciën van de Republiek door de gewestelijke overheid herhaaldelijk voorgeschreven; in Holland, wat hier van belang is, door Karel V [2]).

Ik ga nu door met aan te toonen, dat de liberaliteit van van Scherpenhuysen jegens de planters hoe langer zoo meer is verlaten, en dat men, met behoud van zijn langademige qualificatie van het recht des planters, tegen zijn bedoeling in, al de bedingen van van Aerssen, tegen welke Scherpenhuysen had gereageerd, weer in de grondbrieven heeft opgenomen, ja nog andere voor de planters beperkende bepalingen bovendien. Van deze laatste, deze nieuwe, ten tijde van Aerssen nog niet bekende, beperkingen noemde ik er reeds. Den 19n November 1744 vergunde de Gouverneur Mauritius aan Pierre de la Chau, om „op te neemen en in allodialen eigendom erfelijk te bezitten" een stuk land, groot 1000 akkers, gelegen in de kreek Paraca, achter de plantagie van Cornelis Fok; „binnen 6 maanden moet er approbatie verzocht worden van „directeuren der colonie" en dan binnen 12 maanden

[1]) Deze werking van een dergelijk beding werd in het Roomsch-Hollandsch recht niet zoo algemeen aanvaard, vooral niet door de Romanisten. Men zie Cleveringa, De zakelijke werking der ontbindende voorwaarde, diss., Leiden, 1919. De door hem op p. 110 meegedeelde beslissing van den H. R. is echter niet tegen deze leer. Er werd in het daar bedoelde geval niet beslist dat een dergelijk beding nooit tegen derden werkt, doch dat het in het aanwezig geval dit niet deed omdat het beding (van naasting) niet op de verkochte ambachtsheerlijkheid was *„geaffecteerd"*.

[2]) Zie Wessels Boer, Eigendomsoverdracht v. onr. goederen, diss., Leiden, 1887, p. 261—323. In Suriname is tegen de zakelijke werking van dit beding van naasting te minder bezwaar, omdat iedereen weet, althans kan en moet weten, dat dergelijk beding gemeenlijk in den grondbrief voorkomt.

moet de grondbrief worden geregistreerd ter secretarie, en moet worden uitgemeten, een kaart opgemaakt, etc., er moet binnen zekeren tijd behoorlijk gecultiveerd zijn; en bij niet nakoming van deze conditiën vervalt het land aan de Sociëteit, die ook naastingsrecht voorbehoudt.

Dezelfde gouverneur Mauritius vergunt den 11en Februari 1747 aan J. F. Knöffel, om „in allodiaal eigendom op te nemen en erfelijk te bezitten" 500 akkers land; hij moet een stuk er van ongecultiveerd laten liggen, opdat de societeit er een rijweg kan aanleggen, moet binnen 18 maand een woonhuis zetten en altijd 10 slaven houden op deze akkers en mag dit land in 10 jaar niet verkoopen of wegschenken; tenzij bij insolventie of versterf mag het niet overgaan aan anderen; deze warrand moet met een kaart worden geregistreerd ter secretarie; alles op straffe van verval aan de Sociëteit.

Het is dubieus in hoever sommige dezer bepalingen bedoeld zijn ook tegen derden te moeten werken. M. i. kan men de tot dusver meegedeelde brieven, posterieur aan het optreden van van Scherpenhuysen, aanmerken als omschrijvende een bezwaard eigendom en niet dus een recht van eeuwigdurende erfpacht. Voor de motiveering dezer uitspraak neem ik de vrijheid mij te refereeren aan hetgeen hierboven naar aanleiding van het model van Aerssen is meegedeeld. En het daar opgemerkte klemt te meer hier waar 1°. geen jaarlijksche betaling van een of ander bedrag en dus geen canon bedongen is en

2°. de brieven na het optreden van Scherpenhuysen nog altijd diens qualificatie van het recht des planters hebben behouden en wij weten wat Scherpenhuysen er mee bedoelde.

Voor nieuwe uitgiften wordt op 5 Maart 1755 het akkergeld weer algemeen bedongen en wel een bedrag van 2 stuivers per akker, bij wanbetaling 4 stuivers. In de resolutie staat dat reeds eenige jaren dergelijk bedrag in de grondbrieven was bedongen, maar dat de naleving er van te wenschen overliet (Suriname-rapport, 1911, pag. 115). Trots deze algemeene resolutie geloof ik toch, dat als in een grondbrief van na 5 Maart 1755 over akkergeld

wordt gezwegen, er van de desbetreffende plantage geen akkergeld geheven kan worden, er dus stilzwijgend aan dit voorschrift zal zijn gederogeerd, en wel hierom wijl er redenen voor bestaan kunnen hebben, om in een bepaald geval dezen vrijdom te verleenen en omdat trots de resolutie van 1755 men het beding in elken grondbrief ook na 1755 placht op te nemen, met of zonder verwijzing naar die resolutie. Bovendien zijn er gevallen aan te wijzen, waarin de requestrant opmerkt, dat hem is gebleken, dat hij als planter vrij is van betaling van recognitie of canon, en dat hij gaarne een nieuwen grondbrief had, omdat de oude was zoek geraakt. In zoodanig geval wordt dan een grondbrief uitgereikt en over de akkergelden gezwegen.

Een bloemlezing van grondbrieven uit de periode, die nu volgt, gaf dit resultaat (voor de jaren 1755—1821):

1°. Er wordt vergund en geconcedeerd „om in allodialen eigendom op te nemen en erfelijk te bezitten"; nog altijd dus de eerste, de minst onzinnige, van de 2 formules van van Scherpenhuysen.

2°. Er wordt, behoudens enkele uitzonderingen, akkergeld bedongen en verdubbeling bij wanbetaling gedurende 3 maanden; de casueele prestaties, die van Aerssen bedong bij overgang op nieuwe planters, zijn niet herleefd.

3°. Na 10 jaar pas mag de concessionaris verkoopen en anders dan in geval van insolventie of sterfgeval mag geen overgang binnen dien termijn plaats hebben. Daarna mag worden verkocht, doch het consent op overdracht, dat Aerssen bedong, is niet hersteld. M. a. w. de Sociëteit en haar rechtsopvolgers moeten genoegen nemen met den persoon des koopers, wie hij ook zij. Ongeveer 1770 vervalt de bepaling nopens verbod van overgang gedurende de eerste tien jaren, doch deze bepaling herleeft in grondbrieven van 1795 en later.

4°. Het naastingsrecht wordt bedongen bij elken verkoop.

5°. Binnen 1½ jaar moet gecultiveerd en binnen 3 maand een woonhuis gezet.

6°. Er moet worden uitgemeten, kaarten moeten worden opgemaakt, approbatie moet verzocht van directeu-

ren, en van dit alles registratie ter secretarie (wat de approbatie betreft wordt verwezen naar resoluties van 5 Maart en 7 Mei 1755).

7°. Er moeten 2, 3, 4, 5, 8, 12 of meer slaven *geaffecteerd* zijn en blijven op de plantage (ik onderstreep het woord „geaffecteerd" en breng in herinnering wat hierboven is opgemerkt, dat nl. met het woord een zakelijke last wordt aangeduid, bestemd dus om ook tegen derden, tegen rechtsverkrijgers onder bijzonderen titel, te werken).

8°. Er moet ruimte ongecultiveerd worden gelaten voor eventueelen wegenaanleg.

9°. Gansch in het algemeen wordt verval van het recht bedreigd tegen niet nakoming van de bepalingen van den grondbrief.

Men ziet dus, dat behalve het consent op overdracht en de casueele praestaties, alle bepalingen van van Aerssen zijn herleefd en dat er nog andere beperkende bepalingen bijgevoegd zijn. Hetzelfde wat ik opmerkte ten aanzien van het model van Aerssen geldt m. i. ten aanzien van een grondbrief ingericht naar dit nieuwe model, als nl. al deze requisieten zijn opgenomen. Het komt echter voor, dat ook na 1755 grondbrieven zijn uitgegeven waarin enkele bepalingen niet zijn opgenomen en dan kan men er aantreffen, die uitgifte van al of niet grondrenteplichtig eigendom (het akkergeld is dan grondrente), andere, die uitgifte van eeuwigdurende erfpacht bevatten, andere, ten aanzien van welke men blijft twijfelen. Maar, zooals ik gezegd heb, het doet er niet veel toe, want bij gebrek van wettigen of testamentairen erfgenaam of van legataris vervalt een grondrenteplichtige plantage (en ook een plantage, die in niet grondrenteplichtigen eigendom was uitgegeven) aan den Lande, een eeuwigdurende erfpacht caduceert ten bate van den Lande (als bloot-eigenaar), een verlaten plantage is evenzeer vervallen aan den Lande krachtens art. 576 van het Burgerlijk Wetboek voor Suriname, bevattende het aloude regaal van den Heer van den Lande op de bona vacantia, de verlaten, woeste gronden.

Dat er ook na 1755 grondbrieven zijn uitgegeven met

minder beperkende voorwaarden, zal ik nu door een paar voorbeelden toelichten. In enkele van de te bespreken gevallen was er voor dit verschijnsel een zeer verklaarbare reden, de oude grondbrief was zoek geraakt en de nieuwe werd nu conform den verloren geraakten ingericht. Zoo in het geval van 14 October 1756, toen weesmeesteren, die als voogden over de minderjarige kinderen Metzger zich hadden geadresseerd tot den gouverneur, een nieuwen warrand kregen, waarbij werd „geconcedeerd" aan de erven Metzger, om „in allodialen en erfelijken eygendom te moogen *blijven* bezitten derselver plantagie, genaamd Nieuw Java", waarin enkel het beding van inlevering van warrand en kaart en van het vragen van approbatie wordt gemaakt en voorts het recht van naasting wordt gereserveerd ingeval van verkoop, zonder eenige verdere bepaling.

Op 30 Mei 1758 vergunt de Gouverneur Crommelin aan Samuel Robles de Medina „omme in allodialen eygendom op te neemen en erfflijk te moogen bezitten" eenig land, onder gehoudenheid van registratie en aanvrage van approbatie, cultivatie en oprichting van een huis binnen zekeren tijd; voorts werd bepaald dat bij dit land moeten zijn en blijven *geaffecteerd* ten minste 10 slaven. De bepaling omtrent het niet verkoopen binnen 10 jaar is ook opgenomen, doch van akkergeld wordt gezwegen.

Aan R. Trowis wordt 11 Januari 1780 een plantage vergund, om die „in allodialen eigendom op te neemen en erfelijk te moogen bezitten", welke plantage sinds 1752 verlaten was; akkergeld wordt niet bedongen in dezen grondbrief van 1780.

Den 23 Juli 1806 wordt aan de executeurs-testamentair van H. M. Wolff vergund, om een plantage „in allodialen en erfelijken eigendom te blijven bezitten"; ook hier wordt geen akkergeld bedongen. (De oude grondbrief was zoek geraakt.) Soortgelijke gevallen op 20 Sept. 1809 en 25 Juni 1810, plantages Belwaarde en Welbedagt.

Op 24 Maart 1813 wordt aan de beheerders van zekeren Grooss vergund „in allodialen en erfelijken eigendom te blijven bezitten" een stuk verlaten grond, dat voornoem-

de Grooss had gekocht van den vorigen eigenaar (zie hier dus een verlaten plantage, waarover niet de Overheid als eigenaar van bona vacantia maar de eigenaar, die den grond verlaten had, beschikte); de warrand was zoek, maar requestranten verzekerden dat er geen canon of recognitie was bepaald; in den nieuwen grondbrief wordt dan ook geen akkergeld bedongen.

En eindelijk nog twee grondbrieven uit de jaren 1818 (12 Nov.) en 1819 (18 Jan.) betreffende de plantages Naaldwijk en Bijenhoop; in geen van beide wordt akkergeld bepaald; in beide gevallen hadden requestranten verklaard, dat de grond bevrijd was van canon of recognitiegelden „op grond van oude concessie". Twee grondbrieven kwamen mij onder oogen (van 7 Dec. 1786, betreffende een plantage gelegen tusschen de forteresse Zeelandia en de redout Purmerend en van 29 Maart 1787, betreffende een mede aldaar gelegen plantage), waarbij verboden werd te planten, doch die enkel voor veeweide en teelt van „kostgroenten" werden vergund, om „in allodialen eigendom op te neemen en erfelijk te bezitten".

Bij de bekende resolutie van 23 Juli 1821, G. B., 1821, no. 7, werden in een model-grondbrief de voorwaarden uiteengezet, waarop nieuwe gronden ter cultuur zouden worden uitgegeven. Hierin is niet vergund „in allodialen eigendom op te nemen en erfelijk te bezitten", maar hier wordt vergund „de allodiale eigendom en het erfelijk bezit". Deze, de tweede term van Scherpenhuysen, wordt nu voortaan de gebruikelijke, nadat meer dan een eeuw de eerste in gebruik was geweest.

Ik behoef bij deze bepalingen niet lang stil te staan. Art. 1 handelt over uitmeten, in kaart brengen en registratie, art. 2 stelt een koopsom vast; art. 3 regelt de recognitie. of het akkergeld; art. 4 bepaalt dat binnen 2 jaar althans een deel in cultuur gebracht moet zijn en dat er een zeker aantal slaven blijvend aan de plantage moet zijn verbonden; art. 5 houdt in een verbod van aliënatie gedurende 10 jaar anders dan tegen betaling van overgangsgeld; art.6 gelast het vrij laten van een strook voor

wegenaanleg; art. 7 reserveert een naastingsrecht (d.w.z. bevat een onteigeningsclausule) in geval het algemeen belang onteigening eischt; art. 8 reserveert het naastingsrecht bij verkoop in dier voege dat de planter, zijn erven of rechtverkrijgenden telkens, alvorens tot verkoop over te gaan, het welmeenen van den Gouverneur moeten inwinnen, m. a. w. dezen moeten vragen afstand te willen doen van het naastingsrecht; art. 9 is van geen belang; art. 10 bepaalt dat het Gouvernement bevoegd blijft den grondbrief in te trekken en het land in den boezem van het Domein te doen terugkeeren, als niet wordt voldaan aan zoodanige voorwaarden waarop geen boete is gesteld.

Om herhaling te vermijden, meen ik hier te mogen volstaan met de opmerking dat hier eigenlijk eeuwigdurende erfpacht wordt verleend.

Over een paar punten van dezen grondbrief nog een enkel woord.

Vooreerst over het naastingsrecht. In 1848 was men in de kolonie Suriname bevreesd voor moeilijkheden met slaven als een plantage van een in schulden geraakt plantagehouder bij gedeelten werd verkocht en de slaven dan niet meer bijeen zouden blijven. De vraag rees toen of het Gouvernement bij gesplitsten verkoop niet gebruik zou maken van het naastingsrecht. Men vreesde in Paramaribo dat men dit recht niet mocht uitoefenen bij executorialen verkoop en dat wel op grond van van Leeuwen, R. H. R., IV, 19, 12. Hierover is toen het advies van den landsadvocaat Faber van Riemsdijk gevraagd, die dd. 8 Februari 1849 aan Z.E. den Minister van Koloniën ongeveer als volgt schreef:

't Geldt hier niet de statutaire naasting op grond van oude costumen of wetten maar een krachtens beding en dus is de geciteerde plaats van van Leeuwen hier niet van toepassing. Dat van Leeuwen t. a. p. over de costumiere en niet over de bedongen naasting handelt, blijkt uit het feit, dat hij daar citeert, de Groot, Inl., III, 16, 5, Keuren-Rijnland, 36; Neostadius, dec. 29. Verder verwijst Faber van Riemsdijk naar Voet, de lege comm. no. 23, en 30, v. d. Keesel, 647, 643 en betoogt dat als retractus

legalis en conventionalis samengaan, deze den voorrang heeft. Het hier bedongen recht is niet in onbruik geraakt, wat wordt bewezen door het telkens vragen aan den Gouverneur om niet te naasten. Bij openbaren verkoop kan dit recht in Suriname ook worden uitgeoefend. De vraag rijst: hoe nu bij executorialen verkoop? Dit hangt van het gebruik af, zegt Faber van Riemsdijk. Naar aanleiding hiervan schreef 30 April 1849 de President van het Gerechtshof van Suriname aan den Gouverneur van Suriname dat bij executorialen verkoop nooit het verzoek was gedaan om van naasting af te zien, alleen korten tijd na 1824 wel naar aanleiding van de publicatie van 1821, G. B., no. 7, en van 1824, G. B., no. 3. De President zegt verder, dat bij executorialen verkoop het naastingsrecht niet bestaat, omdat als het Gouvernement liefhebber is het immers zelf kan bieden en kooper worden. Tegen deze redeneering van den President zou men kunnen aanvoeren, dat ook bij gewone, vrijwillige openbare verkooping het Gouvernement kan bieden. Maar bij de costumiere naasting gold in sommige streken dat wèl bij vrijwilligen, doch niet bij executorialen openbaren verkoop zou worden genaast [1]). Als er een soort openbare verkoop behoorlijk te voren wordt geannonceerd en dus elk liefhebber te voren gewaarschuwd, ook dus de naastingsgerechtigden, dan was en is dat de executoriale. En bij de costumiere naasting was het naasten dan ook bij executorialen verkoop algemeen uitgesloten; dezelfde ratio als hier gold bij de bedongen naasting. Op dezen grond schaar ik mij aan de zijde van den President, dus concludeerende dat bij executorialen verkoop geen naastingsrecht bestond of bestaat.

In 1887 heeft Minister Smidt gebruik gemaakt van het recht van naasting na jarenlang „ongebruik". Een vader van kinderen uit twee huwelijken had een plantage verkocht voor een lagen prijs; men achtte de rechten der kinderen uit het eerste huwelijk er door verkort. Er volgde de gebruikelijke vraag aan den Gouverneur om

[1]) Zie het geciteerde opstel van Bezemer.

afstand te doen van het recht van naasting. De Gouverneur naastte; toen de kinderen uit het eerste huwelijk allen meerderjarig waren geworden, is het hun voor hetzelfde geld gelaten. (In de over deze zaak met den Haag gevoerde correspondentie liet de Gouverneur zich over den term allodiaal eigendom en erfelijk bezit uit, verklaarde deze contradictie niet in bescherming te nemen. Dit is de eerste keer — voor zoover mij bekend — dat hierop werd gewezen. In 1899 heeft de Gouverneur Tonckens, secretaris van Suriname in 1887, toen deze naastingsgeschiedenis voorviel, zich breeder hierover uitgelaten in zijn schrijven van 17 Januari 1899, la. B, no. 401a).

Thans een paar woorden over de z.g. akkergelden.

Van Wieringen, in zijn Geschiedenis der belastingen in Suriname, 1912, p. 196 e. v., zegt, dat krachtens de resolutie van 18 Maart 1818, G. B. no. 2, de akkergelden ten onrechte zijn verhoogd, dat immers bij die resolutie al de belastingen werden verhoogd, doch dat hier niet onder te brengen viel het akkergeld, vermits dit niet was een belasting. Het Surinamerapport, bl. 119 e. v., brengt deze quaestie ook ter sprake. Het arrest van 13 April 1894 van het Hof van Suriname beslist dat de akkergelden belastingen waren. Ik kan mij hiermee niet vereenigen en houd het met de meening van den heer van Wieringen en wel op deze gronden: Vaststaat, dat al in de middeleeuwen en ook nog in de dagen der Republiek de woorden lasten en belastingen zoowel publiek- als privaatrechtelijke heffingen van den grond omvatten. Men onderscheidde toen niet nauwkeurig tusschen een belasting in onzen modernen zin, die de Overheid heft ter richtige vervulling van de staatstaak en een privaatrechtelijke last als een canon of een grondrente. In het algemeen werden publiek- en privaatrecht niet onderscheiden. Overheidsgezag, belangrijke deelen er van althans, was in den handel; men denke aan de hooge- en ambachtsheerlijkheden [1]). Ja, in zijn

[1]) Zie hierover Hübner, Grundzuge des D. Priv. Rechts, par. 46 en 51, 3e druk, p. 292, 294, 312—322 en ook par. 52, p. 322—327. Zie ook a. w. par. 1, p. 13.

geldverlegenheid, heeft de Landsheer zich vaak niet ontzien heffingen, die wij zuiver als belastingen zouden aanmerken, voor een som in eens te verkoopen en dus het recht van belastingheffing in privaat eigendom van een particulier te brengen [1]).

Zoo is aan de namen van sommige grondrenten de publiekrechtelijke oorsprong te herkennen [2]). Was er dus op het gebied van heffingen van den grond ook al geen onderscheid tusschen publiek- en privaatrecht, tusschen wat wij belasting noemen eener- en grondrenten en canones anderzijds, te minder was dit het geval als de Overheid zelf als privaat persoon canonheffer of grondrenteheffer was, zooals zij was ten aanzien van de planters in Suriname. Dat zij dan, publiek en privaatrecht dooreenmengende, van haar publiekrechtelijke bevoegdheid gebruik maakte om haar privaatrechtelijke belangen te dienen, is zeer begrijpelijk. Wat was dus gemakkelijker, om de richtige nakoming van de plicht der planters om akkergeld te betalen te verzekeren, dan door de invordering bij parate executie toe te laten.

De overheid-wetgever, die de overheid-contractante ter hulp komt, deze zelfde figuur ziet men in het beklemrecht en in het stadsmeierrecht der Groninger veenkoloniën herhaaldelijk [3]).

Maar al loopen nu privaat- en publiekrecht dooreen en al hebben onze voorvaders als belastingen behandeld wat re vera grondrente of canon was, dit neemt niet weg dat het akkergeld van meet af — dit behoef ik hier niet opnieuw te betoogen — hetzij canon hetzij grondrente was en dat ook is gebleven, m. a. w. van meet af betaald werd krachtens het contract, krachtens den constitutieven titel van een privaatrechtelijk recht en terzake van en in verband met dit recht, en dat het werd betaald aan dengene,

---

[1]) Zie hiervan een schijnvoorbeeld, besproken in mijn Heerlijkheden en Heerlijke rechten, Tijdschr. v. Rechtsg., II, p. 207 en 208, over de riemtalen en bottingen, doch een werkelijk en zeer treffend voorbeeld in hetzelfde opstel, T. v. R., II, p. 95/96; zie verder in dit opstel p. 94, 108/109, 164.

[2]) Zie de in de vorige noot opgegeven bladzijde, waar ook naar andere literatuur wordt verwezen.

[3]) Zie mijn Beklemrecht en Stadsmeierrecht, passim.

die hetzij den bloot eigendom hetzij jus in re aliena had voorbehouden. Dit is waar voor de grondbrieven vóór 1821, het is evenzeer waar voor de grondbrieven overeenkomstig het model 1821. En nu moge deze model-grondbrief tot stand gekomen zijn in een nieuwe periode van staatkundig leven, akkergeld bleef akkergeld,bleef canon. Heeft men op de invordering van dezen canon ook na 1821 toepasselijk geacht conform den model grondbrief 1821 de parate executie, dan is dit een bewijs, dat men ook in de 19e eeuw nog publiek -en privaatrecht dooreengemengd heeft, misschien willens en wetens, misschien onwetend, in elk geval gemakshalve en uit practisch, al te praktisch, oogpunt. Maar dit alles neemt het feit niet weg, dat hier de Overheid-wetgever de Overheid-contractant ter hulp is gekomen en dat nooit iets wat canon is moderne belasting mag heeten.

Met welk een grondbrief we ook te maken hebben, hetzij met een van voor of na 1821, als er krachtens een grond brief akkergeld moet betaald worden *nu in dezen tijd*, dan moet er betaald worden een *canon of mogelijk een grondrente* en niet belasting, en dan mogen dus de voor belastingen alleen voorgeschreven invorderingsmaatregelen, die der Overheid als Overheid ten dienste staan, niet in het werk gesteld worden ten bate van de Overheid, als privaatpersoon, als bloot eigenaar *van* een plantage, of als gerechtigd tot de heffing eener grondrente *uit* een plantage. Doet men dat niettemin toch, dan geldt de m.i. volkomen juiste opmerking van het rapport der Agrarische Commissie, p. 20, dat deze heffing geen „belasting *wordt* doordat men haar als zoodanig *behandelt* en haar een belasting *noemt*".

Ik wil er nog even op wijzen, dat gelijk hierboven reeds is vermeld, ook van Aerssen in zijn tijd dat verschil tusschen impositiën en canon, grondrente of recognitie reeds gevoeld heeft. Zijn opvolger Scherpenhuysen, de vriend der planters, is hiertegen ingegaan en heeft — men kan het in het arrest van het Hof van 1894 lezen — zelfs terugbetaling van „onverschuldigd" betaalde akkergelden voorgeschreven. Ik geloof dat, al onderscheidde men

toen niet nauwkeurig tusschen lasten en belastingen, toch van Aerssen het bij het rechte eind had, toen hij beweerde dat de beloofde 10 jaar vrijdom van art. 3 van het octrooi der W. I. C. van 1682 niet kon slaan op recognitie, grondrente of canon maar enkel sloeg op impositiën. Het onderscheid van deze publiekrechtelijke en gene privaatrechtelijke heffingen kende men toen wel. Alleen als men sprak van lasten of belastingen bedoelde men gemeenlijk alles, van welken aard of oorsprong ook, wat op den grond en *dus op den grondgebruiker* drukte, want het was een vaste stelregel: de grondgebruiker, hetzij vol eigenaar hetzij grondrenteplichtig eigenaar, hetzij erfpachter, pachter, huurder, meier, hij die den grond bewerkt en gebruikt, betaalt alle lasten (publiekrechtelijke en privaatrechtelijke) die op den grond drukken [1]). Maar al heeft Scherpenhuysen in deze gelijk gehad, dit verandert niets aan den aard der akkergelden en aan de wijze, waarop ze nu moeten worden behandeld *in onzen tijd.*

---

[1]) Zie mijn Beklemrecht en Stadsmeierrecht, p. 25.

DE CURAÇAOSCHE BEGROOTING VOOR 1922.

DOOR

DR. B. DE GAAY FORTMAN.

Het is de vierde maal, dat ik mij zet tot eene bespreking van de behandeling der Curaçaosche begrooting, maar nimmer tevoren stond ik zoo vreemd tegenover deze vrijwillig aanvaarde taak.

De eerste vraag, die zich opdringt is deze: kan ditmaal wel van eene *behandeling* der begrooting gesproken worden? De Koloniale Raad stopte vóór de openbare bespreking, de Tweede Kamer gaf een veelbelovend voorloopig verslag en zweeg verder, terwijl de Eerste Kamer reeds aanstonds merken liet, dat van haar dezen keer niet veel te hopen viel; niet ten onrechte werd in het *Koloniaal Weekblad* haar Verslag aangeduid als „min of meer (bedoeld zal zijn: weinig meer dan) een uittreksel uit Voz di pueblo" van zekeren datum.

En er was toch alle reden, om ditmaal eens heel uitvoerig te zijn, althans voor de Staten-Generaal. Wij staan aan den vooravond van eene herziening van het Regeeringsreglement, de belangrijkste sedert 1865, en daarin was genoegzame grond te vinden, om nu eens de balans der laatste halve eeuw op te maken op staatkundig, economisch en meer bepaald geldelijk gebied. Het heeft niet zoo mogen zijn. En ware het niet, dat het voortvarend beleid van den oud-Gouverneur Helfrich hem tijdig het gevoelen van den Kolonialen Raad had doen vragen over de meest gewichtige politieke vraagstukken, die nu aan de orde komen, wat tot eene bespreking in de Koloniale pers heeft aanleiding gegeven, — de onlangs ingestelde commissie voor de herziening van het Regeeringsregle-

ment en de Regeering zelf, zou voor eene hopelooze taak staan, waarbij het, na het dit jaar met de begrooting gebeurde, zeer de vraag zou zijn, of van de Kamers der Staten-Generaal eenige steun redelijkerwijs verwacht mocht worden. Curaçao heeft zich in de laatste jaren nimmer in groote belangstelling van die zijde mogen verheugen, maar het is toch wel zeer te betreuren, dat eene zoo algeheele afwezigheid van interesse juist in dezen tijd waar te nemen viel.

Er is nog meer. Een nieuwe Gouverneur is opgetreden, sedert Curaçao de laatste maal in de Staten-Generaal ter sprake kwam, wiens beleid zich reeds aanstonds in zekere richting afgeteekend heeft, terwijl dat van den afgetredene diende getoetst te worden.

Niets daarvan. Wel hebben „vele leden" der Tweede Kamer hunne teleurstelling uitgesproken over het aftreden van den Gouverneur Helfrich „wiens kort bewind zoo gunstige verwachtingen voor de kolonie deed koesteren", en naar aanleiding van dit heengaan vragen gesteld, maar daarbij is het gebleven. Die vragen zijn beantwoord natuurlijk in de Memorie van Antwoord, doch op eene wijze, die noopte tot het trekken van andere conclusiën, dan schenen bedoeld te zijn. Men mag nu wel aannemen, dat de gezondheidstoestand van den heer Helfrich niet de *hoofd*reden van zijne ontslagaanvrage is geweest, gelijk de Minister verleden jaar in de Eerste Kamer meende te kunnen meedeelen op grond van een ontvangen telegram, dat meer bepaald blijkt te moeten worden opgevat als eene motiveering der weigering van des Ministers verzoek, om nog eenige maanden aan te blijven en eenen opvolger af te wachten.

Reeds verleden jaar schreef ik, dit heengaan zeer te betreuren. Het beleid van den heer Helfrich verdient toch alle hulde naar wat daarvan in eene tweejarige bestuursperiode blijken kon en gebleken is. Het beantwoordde alleszins aan den voortreffelijken roep, die van dezen oud-Oost-Indischen bestuursambtenaar was uitgegaan. In een der moeilijkste tijden, die de nieuwere koloniale geschiedenis kent, aan het bewind gekomen, heeft Gouver-

neur Helfrich eene werkkracht ontwikkeld, die hem recht geeft op eene eerste plaats onder de gouverneurs der kolonie. Er is geen vraagstuk van beteekenis, dat hij niet òf persoonlijk aan grondige studie heeft onderworpen, òf onder zijne leiding doen onderzoeken. Behalve op hetgeen ik reeds hiervoren wees, en op de economische opheffing der kolonie, die ik verleden jaar besprak, mag de aandacht vallen op de reorganisatie der politie, de hoedenvlechtnijverheid en de bezoldiging der ambtenaren. Dit alles had wel eens in het openbaar in 's Lands vergaderzaal gezegd mogen worden; het zou niet alleen dien afgetreden landvoogd voldoening geschonken hebben.

Genoeg hiervan; niettemin geven enkele opmerkingen, die de Minister in dit verband tegenover de Tweede Kamer maakte, aanleiding tot korte beschouwingen dezerzijds.

De uitzending van personeel, zoo wordt gezegd, moest lijden onder de voor de kolonie geldende bezoldigingsnormen. Hoe is dit mogelijk? zoo mag worden gevraagd, waar reeds lang aan het Departement van Koloniën de gewoonte gevolgd werd, aan uitgezonden ambtenaren in den vorm van toelagen hoogere bezoldigingen dan de wettelijke toe te leggen: b.v. aan een lid van het hof van justitie, den directeur van openbare werken, den hulplandbouwkundige en aan een aantal onderwijskrachten, wat voor eenige jaren nog aanleiding gegeven heeft tot een adres uit de kolonie van ambtenaren, die zich hierdoor achtergesteld gevoelden, aan de Staten-Generaal. En dat dit stelsel niet plotseling verlaten is, blijkt wel hieruit, dat juist eenige maanden geleden nog een directeur van den openbaren gezondheidsdienst is uitgezonden op een honorarium, nog belangrijk hooger dan de thans voorgenomen salarisherziening zou wettigen.

Ook van „verschil van inzichten" spreekt de Minister. Allereerst mag opgemerkt, dat de Gouverneur toch ook wel de man is, die, toegerust met plaatselijke kennis en vertrouwd met den toestand van het oogenblik, het best de zaken beoordeelen kan. Dit is ook nu gebleken ten opzichte van den steun aan de sisalcultuur. In zijne

M. v. A. Begr. 1922 aan den Kolonialen Raad bladz. 6 schreef de Gouverneur, dat *tegen zijn advies* bij K. B. van 29 Maart '21 aan de „Eerste Sisal Cultuur Maatschappij" op zekere voorwaarden een renteloos voorschot van *f* 2500— was verleend, en op bladz. 7, dat de Minister *zonder het advies van dien Gouverneur af te wachten* goedgunstig had beschikt op een verzoek om steun van de Cultuur Maatschappij der Nederlandsche Antillen, welke steun de Gouverneur alleen onder bepaalde voorwaarden had willen verleenen. En nu blijkt uit de M. v. A. aan de Tweede Kamer, dat de Regeering heeft moeten afzien van verderen geldelijken steun aan eerstgenoemde Maatschappij, terwijl verdere deelneming in het kapitaal der andere weer een punt van overweging is. Wel een bewijs, dat de Gouverneur destijds goed gezien heeft, en de Minister diens advies had moeten volgen. Het bedrijf van de „Eerste Sisal" ligt nu reeds maanden stil en het Gouvernement zal daaraan geen klein bedrag verspelen.

Hoewel daarnaar door de Tweede Kamer in haar V. V. is gevraagd, blijkt uit de M. v. A. niet, waarom ondanks aanvankelijke overeenstemming niet het tijdstip van indiening der begrooting bij den Kolonialen Raad is verlaat.

Nu ik dit punt aanroer, moet ik, verwijzende naar hetgeen ik hierover in een afzonderlijk opstel schreef, meedeelen, dat naar des Ministers gevoelen de K. R. volkomen vrij was om de te laat ingediende begrooting te behandelen, zonder dat evenwel eene dan goedgekeurde begrooting de beteekenis zou hebben gehad, welke artikel 105, eerste lid, van het Rr. aan de voorloopig vastgestelde begrooting toekent. Ik kan deze afwijking van de door mij verdedigde opvatting heel goed zetten, maar houd het dan toch liever met den K. R., die het op dat standpunt beter vond zich te onthouden.

De nieuwe gouverneur heeft reeds bij zijn optreden zekere instemming betuigd met de plannen van zijnen voorganger, met name wat betreft die tot economische opheffing der bevolking. In de M. v. A. aan de Tweede Kamer deelt de Minister daaromtrent mee, nog geen

verslag te hebben ontvangen van hetgeen tot nu toe gedaan is, maar intusschen is de betrekking van landbouwkundige voor de benedenwindsche eilanden opgeheven. De aard van de voorgestelde maatregelen, landbouw en veeteelt, zal echter technische leiding moeilijk kunnen ontberen, gelijk ook de vorige landbouwkundige secretaris der zoogenaamde „economische commissie" was. Dit wettigt de vraag, of er wel voldoende continuiteit bij de uitvoering der voorgenomen maatregelen zal zijn, en of er nu geen deskundige leiding zal ontbreken. Is het de bedoeling, dat de landbouwkundige voor de bovenwindsche eilanden nu ook zijn werkkring zal uitbreiden tot de benedenwindsche eilanden, gelijk het vroeger omgekeerd was? Het is anders wel opmerkelijk, dat te dezen aanzien, een landbouwkundige dienst gevestigd op de bovenwindsche eilanden, nu eindelijk een maatregel genomen is, die door den Kolonialen Raad allang is aanbevolen, — zelfs heeft deze, naar ik meen, de aangevraagde gelden eens geweigerd — maar steeds tegengegaan is door vorige gouverneurs of door de Regeering in het moederland. Dit geldt ook van de eveneens onlangs plaats gehad hebbende opheffing van de betrekking van leider der hoedenvlechtindustrie. Ook tegen de kosten hiervan heeft de K. R. zich meermalen verzet. Overigens komt dit ontslag wel wat vreemd, juist nu ook hiervoor opnieuw gelden waren toegestaan in verband met de zoogenaamd „coöperatie-plannen".

In de Tweede Kamer is ook aangedrongen „op verbetering der havens", een aandrang, die wel eenige omschrijving en toelichting noodig had, om begrepen te worden, en de Minister antwoordde dan ook met de wedervraag: welke havens men op het oog had? Al moge het overigens waar zijn, dat de haven van Curaçao in goeden toestand verkeert, er zijn niettemin verschillende vraagstukken, daarmee in verband staande, die nog oplossing behoeven. De zeer gunstige jaarcijfers over 1921 wijzen alweer op een toenemend havenverkeer en het is niet alleen de vraag of de *ingang* van de haven na de uitdieping *toegang* biedt aan alle schepen, die vóór de haven komen, maar ook of

de haven zelf voldoende *ligplaats* biedt en geoutilleerd is. In dien zin is, meen ik, ook de vraag van den Heer Van Vuuren te verstaan, die bij de behandeling der begrooting voor 1919 bladz. 2162/3 de hoop uitdrukte, dat de nieuwe Gouverneur ook zijn aandacht zou schenken aan de havenkwestie en dat de Minister meer in het bijzonder de *exploitatie* der haven onder des gouverneurs aandacht zou brengen. waarop de Minister toen antwoordde, dat een en ander de belangstelling van den benoemden landvoogd had. Dit zal er toch wel toe hebben geleid, dat de afgetreden gouverneur ook hieromtrent voorstellen heeft gedaan. Bovendien is bekend het plan om in de haven ruimte te maken door een gedeelte van het Waaigat te bestemmen voor de zeilvaart, waaraan 26 November 1921 de *Amigoe di Curaçao* herinnerde. Het zou te betreuren zijn, als uit des Ministers woorden moest worden gelezen, dat aan de haven van Curaçao niets meer gedaan zal worden. In de onlangs ontvangen Curaçaosche bladen kan men lange klachten lezen over een Italiaansch schip, dat door oliestoken een voor de omgeving in hooge mate onaangename hoeveelheid roet verspreidt, maar waarvoor geen andere ligplaats te vinden schijnt, wel een bewijs, dat men ruimte te kort komt. Handel en scheepvaart zijn te allen tijde geweest de bestaansbron voor de groote meerderheid der bevolking, die zelfs in dezen tijd van malaise op beteekenisvolle wijze vooruitgaan.

Voor velen zal het eene teleurstelling zijn, dat ondanks de bezwaren, in de Tweede Kamer daartegen geopperd, de Minister handhaaft den eisch, dat de helft der uitgaven voor salarisverbetering van de ambtenaren uit de koloniale middelen moet bekostigd worden. Dat de K. R. hiertegen geen bezwaren heeft ingebracht, moge formaliter juist zijn, doch de eenige keer, dat dit college daarover zich uitte, getuigde toch ook van weinig instemming; het was in het V. V. over de loodsgeldenherziening, die eenige leden uitdrukkelijk verklaarden slechts te willen aanvaarden ter wille van bovengenoemden eisch.

De Curaçaosche ambtenaren zijn jarenlang zeer abnormaal bezoldigd geweest, en dit heeft zich eindelijk ge-

wroken toen particulieren kwamen, die meer wilden betalen en toen begon het verloop onder de ambtenaren. Duurtetoeslagen hebben dit niet kunnen verhelpen. Hoe kan de Minister zeggen, dat na 1918 dit verloop van geen beteekenis meer was, want nog in het najaar van 1920 heeft de Gouverneur over deze kwestie een rondschrijven gericht tot de voornaamste particuliere werkgevers, waarover toen in de plaatselijke pers nog heel wat is te doen geweest. Dat dit verloop niet betreft de hoogere ambtenaren ligt voor de hand: deze zouden met het oog op hun diensttijd en pensioen te veel verliezen. Er zijn dan ook verscheidene goede ambtenaren geweest, die de koloniale dienst heeft moeten verliezen. De laatstelijk weer toegekende duurtetoeslagen zijn onvoldoende, al was het maar alleen hierom, dat zij de bestaande onzekerheid bestendigen. De Minister zegt wel, „dat de levensomstandigheden in de kolonie tengevolge van de verminderde duurte verbeterden", maar hiertegenover staat de indruk, die de Rede van den voorzitter der Curaçaosche bank, op 31 Jan. ll. gehouden, maakt, wanneer hij laat uitkomen, dat niettegenstaande de malaise de prijsdaling in den kleinhandel nog niet zoo belangrijk is. Juist als bij ons dus eigenlijk.

Het onderscheid tusschen gewone en door leening te dekken uitgaven heeft de Raad weer bezig gehouden, en is nog niet tot oplossing gekomen. De K. R. vroeg, of er ook een systeem bestaat, waarnaar gewerkt wordt. En de M. v. A. meende, dat het alleen eene kwestie van „boeking en administratie" was. Maar nadere inlichtingen van „Koloniën" werden in uitzicht gesteld. Ook over de rente van voorschotten uit 's Rijks kas, waaromtrent, naar het oordeel van den K. R. niet duidelijke nadere inlichtingen waren verschaft bij de M. v. T.

De K. R. heeft nogmaals een ernstig pleidooi voor bezuiniging gehouden en oude klachten herhaald:

„Men kon niet verhelen, dat men in verband met de uitspraak van den Ministerraad in de Memorie van Toelichting aangehaald, (dat de Rijksbijdrage de grens van het in redelijkheid toelaatbare heeft overschreden en dat

de toestand van 's Rijks financiën niet gedoogt een dergelijke bijdrage aan de koloniale geldmiddelen op den duur te haren laste te nemen), reeds in deze begrooting meer teekenen van bezuiniging had verwacht en vond het vreemd, dat waar er op zooveel meer gewichtige posten te bezuinigen viel, men begonnen is met wijziging der werkkring van de boden; een wijziging, die op zich zelf beschouwd althans, aanvankelijk duurder schijnt uit te komen dan de oorspronkelijke regeling. ..... Afgezien van de omstandigheid, dat Nederland belang, ook zuiver financiëel belang bij Curaçao heeft voor zijn handel en scheepvaart en het dus niet onredelijk kan zijn, dat het bijdraagt in de kosten, nu de kolonie zich, helaas, voorloopig niet kan bedruipen en de belastingen in verband met de bijzondere omstandigheden, niet beduidend verhoogd kunnen worden, moet hier gevraagd worden: aan wien de schuld? Hoe dikwijls worden geen posten — en dan nog juist van de aanzienlijkste — op de begrooting gebracht zonder dat de Raad erin wordt gekend, ja zelfs soms tegen het oordeel van den Raad in?

Zeker, de Raad zal gaarne zijne medewerking er toe blijven verleenen om de koloniale huishouding zoo economisch mogelijk te voeren, maar dat de Regeering in Nederland dan ernstig van haar wensch blijken doe, door niet, nota bene het budgetrecht van den Kolonialen Raad schendende, zware posten buiten dat College om op de begrooting te brengen."

Misschien dat Gouverneur Brantjes het den Raad beter naar den zin maakt.

Dordrecht 7 Mei 1922.

TWEE OUDE BOEKJES OVER SURINAME.

Wahrhaftige Erzehlung von einem Gespräch / welches Anno 1720. zwischem einem Studioso Theologiae und einem Christlichen Mann, welcher in der neuen Welt gewesen, von dem Zustand Suriname / einer dortigen Holländischen Provintz, gehalten worden.

Woraus unter andern zuersehen ist, wie die Heyden an der Annehmung der Christlichen Religion gehindert werden.

Gedruckt 1731.

[*Halle. Buchdr. d. Jüdischen Instituti*].

Lettres, ecrites d'un Fils à son Pere, au sujet Du Voyage de Surinam. Transcrites avec la derniere exactitude soit pour l'Utilité du public, soit pour satisfaire la Curiosité de plusieurs Personnes de Consideration, qui ont souhaité qu'on les mit sous la Presse. Par Mr. D.

Imprimé l'an 1739.

De Firma Martinus Nijhoff heeft een gelukkige hand. Eenige jaren geleden kwam zij in het bezit van het eerstgenoemde boekje en nu heeft ze het tweede weten machtig te worden.

Beide boekjes — waarvan de plaats van uitgifte niet is vermeld — zijn uiterst zeldzaam. Ik heb ze nergens vermeld gevonden en voor zooveel ik weet zijn ze hier in geen openbare bibliotheek te vinden. In het midden van de vorige eeuw bezat de heer E. van Emden te Paramaribo een rijke boekerij, waarin de zeldzaamste geschriften over Suriname vertegenwoordigd waren. In zijn *Beschrijving van Suriname*, 's-Gravenh. 1854, geeft Jhr. C. A. van Sypesteyn daarvan een lijst [1]). Het ontbreken daarin van de beide boekjes getuigt van hun zeldzaamheid toen reeds. In de bibliotheek van het Britsch Museum is het eerstgenoemde boekje niet aanwezig, wèl het tweede. De Bibliothèque Nationale te Parijs bezit ze niet.

---

[1]) Wat er van deze kostbare verzameling is geworden, is mij niet bekend.

En nu de inhoud. Heel belangrijk is die niet. De *Wahrhaftige Erzehlung* telt slechts 16 kleine bladzijdjes, vragen van den Studiosus Theologiae en antwoorden van den Christlichen Mann.

Eenige der vragen en antwoorden mogen hier volgen in hun aardig, naief Duitsch:

7. Was findet man daselbst vor Feldfrüchte?
Wegen der allzuvielen Feuchtigkeit kan nichts gepflantzet werden, ausser einem Rohr, so dem Stengel des Welschen Korns ähnlich siehet, aus welches Zucker präpariret wird; Wurtzeln, daraus sie Brod backen, und einer andern Art Wurtzeln, welche den Sclaven zur Speise dienet.

14. Was grassiren daselbst vor Kranckheiten?
Keine, als welche sich die Menschen durch Unmässigkeit zuziehen. Es hat sich mancher zu tode gesoffen. Die sogenannte Frantzösische Kranckheit ist auch so gemein, dasz viele daran sterben. Zweymal wird sie curiret, aber wer sie zum drittenmal bekömmt, musz daran sterben.

16. Was sind vor Städte darinnen?
Nur eine, nemlich Fort *Marburg* [1]: und nicht weit davon liegt die Forteresse, von welcher die Stadt beschossen werden kan.

17. Ist die Stadt vest?
Sie hat keine Mauren, weil der Grund so wässericht [2]), dasz er keine Mauren trägt.

26. Was ist daselbst nebst dem Gouverneur vor eine Obrigkeit vorhanden?
Der Stadt-Rath, welcher aus den vornehmsten Kaufleuten besteht. Da gehet es aber gar ungerecht zu: wenn z. E. einer den andern straffen will, dasz er mit den Seinigen so unbillig verfähret; so wirft ihm der Bestrafte gleiche Sünden vor, und bringt dadurch jenen zum Stillschweigen.

31. Worin bestehet der Handel mit den Wilden?
Diese bringen wöchentlich zweymal zu Marckte Fische, Vögel, Affen, Brot von der Wurtzel Kirsave [3]) bereitet: be-

---

[1]) Waarmede Paramaribo zal bedoeld zijn.

[2]) Meer dan anderhalve eeuw later werd het aan den „drassigen grond" van Paramaribo toegeschreven dat er geen slanke spitsen van hooge torens zijn. (Zie „*Foto*". *Een bezoek in Paramaribo*, door H. G. Schneider, Nijmegen 1893, blz. 53).

En Amsterdam dan? De schrijver ziet de harde schelpbanken, waarop een deel van Paramaribo gebouwd is, over het hoofd, misschien omdat het bezoek niet werkelijk gebracht is.

[3]) Kassave.

kommen davor Messer, Corallen u. d. gl. Es wird ihnen aber nur der 10te Theil bezahlet.

40. Wie theuer kauft man einen Sclaven?
Ein Neger, nachdem er wohl aussiehet, kostet 140, 150, auch 200 Holländische Fl. Eine Negrin 50 Fl. ein Kind 20 bis 40 Fl. Man kauft gern einen Neger und Negrin zusammen, damit sie sich vermehren. Einen Indianer aber kan man um 15 Fl. bekommen: hat er aber erst was gelernet, so musz man wol 200 Fl. vor ihn zahlen.

43. Wie werden die Sclaven gehalten?
Wie das Vieh, und noch schlimmer. Man brandtmahlet sie am Arm, an den Schultern, oder auf der Brust. Sie müssen dem Herrn arbeiten; und so sie nicht genug thun, werden sie grausam gepeitschet, dasz mancher darüber stirbet. Dabey giebet er ihnen nichts zu essen, als etwas Saltz, alle viertel oder halbe Jahr. Daher müssen sie Sonntags, welchen er ihnen frey giebt, ihre Nahrung auf die gantze Woche suchen. Ihrer 10. haben einen Platz ungefehr so grosz, als diese Stuben, innen, darauf sie eine Wurtzel, *Theere* [1]) genannt, pflantzen, welche sie wie Rüben kochen, und damit müssen sie sich sparsamlich das gantze Jahr hindurch behelffen. Bisweilen Schiessen sie auch wol ein Wild, welches aber selten geschieht, indem sie ausser dem Bogen und Pfeil kein Gewehr brauchen dürfen. Ihr Tranck ist Wasser. Sie müssen danebst auch ihre Kinder ernehren, welche vor Hunger Mäuse zu jagen pflegen. Wenn diese deren eine bekommen, setzen sich ihrer etliche zusammen, und nachdem sie Feuer angemachet, und die Maus gebraten, so theilen sie dieselbe unter sich; da denn ein ieder sein Stückgen, als eine delicatesse zu dem von obgemeldter Wurtzel bereitetem Zugemüsz verzehret. By den Juden werden sie etwas gelinder gehalten, und ausser dem, dasz sie wöchentlich zween Tage, Sonnabend und Sonntag frey haben, werden auch die alten los gelassen. Daher die Wilden zu sagen pflegen, der wäre von Gott, welcher zu einem Juden käme.

58. Wie ist es euch daselbst ergangen?
In het kort komt het antwoord hierop neer, dat de man in November 1713 uit Holland naar Suriname vertrok om blankofficier op een plantage te worden. Hij wilde met den directeur niet „voll und toll saufen" en ook niets weten van

---

[1]) Tajers.

de twee slavinnen, die tot zijn beschikking gesteld werden. Daar hij ook de slaven niet zoo wreed wilde behandelen als hem bevolen was, werd hij zóó mishandeld, dat hij ernstig ziek werd. Na hersteld te zijn vertrok hij naar Holland, waar hij in Maart 1715 aankwam.

Het boekje eindigt met een aanhangsel: „von der Unmöglichkeit *Gott* und dem Mammon zu gleich zu dienen".

In 16 jaren tijds (het boekje verscheen in 1731) kan men heel wat vergeten.

Daaraan mag het misschien toegeschreven worden.... dat de vragen beter zijn dan de antwoorden.

* * *

Het in de tweede plaats genoemde boekje is uitvoeriger en telt 98 bladzijdjes. Boven de woorden „Imprimé l'an 1739" staat een regel, die in het exemplaar, dat voor mij ligt, met opzet volkomen onleesbaar gemaakt is. De heer de Villiers is zoo vriendelijk geweest mijne nieuwsgierigheid te bevredigen door mij mede te deelen wat daar staat in het exemplaar van het Britsch Museum: „Le prix est de cinq Baches [1]) sans être relié".

Erg geheimzinnig is dit niet, maar het motief voor de doorhaling is niet duidelijk, tenzij de dader zijn exemplaar duur wenschte te verkoopen.

De brieven zijn niet gepubliceerd door den schrijver. Waarschijnlijk door zijn vader. Het boekje bevat tien brieven, vier uit Amsterdan, een uit Texel en vijf uit Paramaribo geschreven, allen zonder datum, zoodat niet blijkt in welk jaar de reis gedaan is.

Een aanwijzing geeft de volgende mededeeling op blz. 72: „On a mis depuis peu un Impôt considerable icy sur la sortie du Caffé, du Sucre & du Cacao, cela fait murmurer toute la Colonie".......

Op 8 December 1733 werd tusschen de Geoctroyeerde Societeit en Gouverneur en Raden overeengekomen om een extra-kas — de „contributiekas" — in het leven te roepen voor den aanleg van het fort Nieuw-Amsterdam, aan de samenvloeiing van de Suriname- en Commewijne rivieren. Door de Hoogmogenden werd deze conventie op 19 December 1733 goedgekeurd. De bouw van het fort zou *f* 80.000 Nederlandsch kosten, waarvan *f* 20.000

---

[1]) Quaeritur: wat voor munt was een Bache? Misschien de Zwitsersche munt een Batzen = 8 cent.

door de Societeit zou worden bijgedragen. De rest zou door de kolonie betaald worden. Daartoe werd o.m. in 1734 van de uitgevoerde producten 4 % van de waarde geheven, in 1735 en 1736 5 % [1]).

Op deze belasting doelt waarschijnlijk de schrijver, waaruit volgt dat de brieven uit Paramaribo na 1734 zijn geschreven. De Gouverneur van wien hij zegt: „on est trés content de celui que nous avons présentement", moet dan geweest zijn Alexander Henry de Cheusses (overleden te Paramaribo 26 Januari 1735) of Mr. Joan Raye.

Het oogmerk van de reis was het opsporen van zekeren heer P., die met de noorderzon was vertrokken en aan schrijvers vader een som gelds schuldig was. De heer P. wordt te Paramaribo gevonden. Hij heeft het oog op een rijk meisje, maar de vader wil niets weten van den pretendent: . . . . . . „il m'a fait confidence de ses vües & il m'a fort prié de l'aider & de mes conseils & de toutes mes petites facultés, sous promesse en cas de réussite de me payer non seulement tout ce qu'il vous doit en Capital & Intérêts, mais encore les fraix de mon voyage d'Amsterdam icy & une bonne paire de gans au bout. Je vous avoüe, que j'ay goûté sa proposition, & que j'ay commencé à travailler pour l'aider à réussir."

's Mans geweten schijnt bij deze intrigue niet geheel gerust te zijn geweest. Hij verzoekt zijn vader „de proposer cette affaire à quelque Casuiste chez vous, pour sçavoir de lui s'il m'a été licite de me prêter comme je fais dans cette affaire, pour parvenir à mon but, qui est uniquement de vous faire payer". . . . .

Hoe de kleine roman eindigt vernemen wij niet.

De uit Amsterdam en Texel geschreven brieven bevatten een langdradige uiteenzetting van de voorbereiding tot de reis en van het wachten op een gunstigen wind om uit te zeilen.

Een enkele opmerking neem ik hier over:

Die zich verbond in dienst der „Compagnie" de reis te ondernemen mocht als eenige bagage meênemen een kist, lang zes, breed en hoog vier voet, welke niet onderworpen was aan de visitatie door het bureau van de Admiraliteit of eenig ander bureau. In Amsterdam waren verscheidene timmerlieden, die gedurende het geheele jaar niet anders deden dan zulke kisten maken;

---

[1]) Zie *Geschiedenis der belastingen in de kolonie Suriname*, door A. G. van Wieringen. Den Haag, 1913, blz. 47.

de afmetingen waren vastgesteld en ook de prijs van ƒ 10.— het stuk, „tout comme le pain chez le Boulanger".

De reis kostte ƒ 100. Daarvoor kreeg men een bed voor zich alleen. De tafel was als van een „bon Bourgeois d'Amsterdam", versch brood tweemaal in de week, gebraden vleesch om den anderen dag en bier à discrétion. Voor wijn, thee, koffie en brandewijn moest afzonderlijk betaald worden. Voor de dagen dat men op gunstigen wind lag te wachten werd bovendien ƒ 1.— per dag geëischt.

De kapitein bleek een ruwe, onbeschofte vlegel te zijn. Kaartspel, dobbelen en vloeken waren aan boord verboden op straffe van een boete van twee stuivers voor de eerste, vier stuivers voor de tweede maal „& du Plot pendant deux heures pour la troisième." De „plot" was een ijzeren ring, bevestigd „dans un fort villain endroit au fond du Vaisseau."

Geen gemeenzame omgang tusschen den kapitein en de passagiers en het scheepsvolk, waarmede de kapitein nooit spreekt „que d'un thon fier". De lange reis was dan ook een aanhoudende kwelling voor de passagiers.

Bij aankomst moesten deze — naar oud gebruik — aan elken matroos een flesch brandewijn geven.

De uit Paramaribo geschreven brieven handelen grootendeels over de zorg voor en den verkoop van de goederen die de schrijver — handig zakenman — zelf meegenomen en van vrienden ten verkoop meegekregen had, hoofdzakelijk Parijsche artikelen, waarvan de lange lijst aantoont hoeveel weelde er te dien tijde in de kolonie heerschte.

Hoe weinig belangrijk de correspondentie ook is, komt er toch het een en ander in voor dat de vermelding waard is, omdat het een kijk geeft op de toestanden in die dagen.

Hotels waren er toen niet en het had weinig gescheeld of de man had den eersten nacht „à la belle étoile" moeten doorbrengen, maar door de bemiddeling van een Hollander dien hij op straat ontmoette, vond hij een onderdak bij een burger, en at aan diens tafel gedurende vier dagen tegen vijf gulden per dag.

Zijn goederen verkoopt hij tegen koffie, suiker en cacao. „On vend aussi contre des Espéces d'or & d'argent, alors seulement il faut demander un prix fixe de ce qu'il a dessein d'acheter, parce que l'or & l'argent est fixé."

De muntsoorten met vastgestelde koers waren:

„Les Escus Patagons, valent 3. liv. Les demis, quarts & sixièmes proportionellement,

Les Bajoires 3. liv. 15 sols.
Les Croisats 4. liv. 10 sols.
Les piéces d'un Florin d'Hollande en argent 24. sols.
Les Ducats d'or 6 liv. 5 sols.
Les Louis Mirlitons 11 liv. 5s.
Les Louis vieux du poids de 5 d. 5 gr. 11 liv. 10.s.
Les Louis au Soleil 14. liv.
Les Louis à la Croix de Malte. 16. lb. 16. sols.
Les Louis de Nouaille 21. liv.
Zonder vastgestelde waarde waren nog in omloop: des Croisades d'or de Portugal, des Piastres en argent d'Espagne, des Guinées en or d'Angleterre.

Verkoop op crediet aan wien ook was in de kolonie volstrekt onbekend; „on donne d'une main & on reçoit de l'autre valleur pour valleur. L'on solde les differences qu'il peut y avoir dans les occasions en argent."

Suriname was, naar men daar zeide, het graf der mannen en het paradijs der vrouwen. „Cette verité se verifie journellement; car il n'est pas rare de voir icy des femmes de 40. a 50. ans avec leur septieme & huitieme Mary; Les excés que les hommes font de toute espece, les couchent au tombeau pour l'ordinaire à la premiere maladie." Moet men dezen Franschman gelooven, dan was het toen erger dan ten tijde van kapitein John Gabriel Stedman, die van 1773—1777 in Suriname deelnam aan de tochten tegen de Boschnegers. Deze schrijft — zie zijn *Reize naar Surinamen*, Amsterdam 1799, I, 41 —: „De Surinaamsche vrouwen leven in waarheid zoo lang in vergelijking van hunne mannen, dat ik er verscheide gekend heb, die 'er vier begraven hebben, en dat ik in dit Land nooit een enkel man gezien heb, die twee vrouwen overleefd heeft."

Bij het lezen van Jhr. C. A. van Sypesteyn's biographie van Mr. Jan Jacob Mauricius (1742—1751), 's-Gravenhage 1858, valt het inderdaad op hoe groot te dien tijde de huwelijkskansen van weduwen in Suriname waren. De verklaring van dit verschijnsel is vermoedelijk daarin te zoeken dat er toen — als in vele koloniën — meer huwbare blanke mannen dan vrouwen waren. [1]) Een bekend voorbeeld van een mannenverslindster was Char-

[1]) In de laatste jaren trekken tal van jonge mannen — die daar geen toekomst hebben — uit de kolonie weg. Voor de meisjes wordt dat een bedroevende toestand. Gaat het zoo voort dan zullen de weduwnaars opgeld gaan doen.

lotte Elisabeth van der Lith, een Haagsche dominee's dochter (geb. 19 November 1700) die in 23 jaren 5 echtgenooten heeft begraven. Op haar 37ste jaar was zij weduwe van 3 gouverneurs en daarna nog van 2 predikanten. [1])

De schrijver der brieven vond de stad Paramaribo „trés bien battye" en vertelt dat er tal van baksteenen huizen waren; in dat opzicht is de stad er dan niet op vooruitgegaan, want het getal bepaalt zich thans tot tien waaronder 2 kerk- en 3 publieke gebouwen en een hospitaal van beton.

Er zouden destijds ongeveer 1600 blanke familiën gevestigd zijn, Nederlanders, Engelschen, Franschen, Duitschers, Zwitsers, Walen, Denen en Portugeesche Joden. Dit getal lijkt mij te groot. Volgens een gedetailleerde opgave [2]) woonden er in 1738 in de geheele kolonie 2133 blanken.

Men leefde in evenveel weelde als in Holland, was er op zijn Hollandsch gekleed, zoowel mannen als vrouwen; „on y fait fort bonne chére, mais trés chérement." Bij doop-, trouw- en begrafenisplechtigheden werden buitensporige uitgaven gedaan. Er waren tal van zeer rijke families, die equipage hielden. De algemeene wensch der blanken was hun leven te eindigen in Holland of een ander land van Europa. Alle welgestelden zonden hun kinderen reeds op zeven- of achtjarigen leeftijd voor hun opvoeding naar Holland. Men zag even weinig tegen de reis op als in Europa tegen een reisje overland van tien mijl. „On en parle pour l'ordinaire comme si on faisait une promenade de plaisir". Dat de reis van Holland naar Suriname in den regel langer duurde dan omgekeerd is niet juist.

„La Mer a une certaine odeur trés desagreable". De lucht zal wel uit het ruim van het schip gekomen zijn.

De gerechtskosten waren buitensporig hoog. Het voeren van een proces was de zekerste en kortste weg „pour être reduits à l'Hopital", zoowel de winnende als de verliezende partij. Appelleeren moest men in Holland, maar dat was iets van langen adem; „à peine on peut voir la fin pendant la vie d'une personne."

De hangmatten schijnen er in dien tijd anders te hebben uitgezien dan thans; ze hingen met vier ijzeren kettingen van de zoldering en waren niet zoo gemakkelijk op reis mee te nemen en op te hangen als de thans gebruikelijke van het Indiaansche

---

[1]) Zie over haar de *Encyclopeadie van Nederlandsch West-Indië*, sub voce *Audra*.

[2]) Zie *Encyclopaedie*, blz. 665.

model. „Nos Negres nous bercent des le moment que nous sommes couchés.” Gezien de wijze van ophangen moet dat een beweging geweest zijn om er zeeziek van te worden.

Suriname was, even als Holland, een buitengewoon vrij land, „& il est permis à un chacun d'y faire le fol à ses depens” ...... „On est au reste trés feneant icy autant les hommes que les femmes; la molesse est des deux sexes, on employe je vous assure autant de tems à manger & à boire qu'à travailler.”

Vooral Fransche brandewijn viel in den smaak. Men betaalde die zeer duur. Het kwam voor dat men een vat suiker voor een flesch gaf. Ook Fransche wijnen en Rijnwijn werden veel gedronken, maar Hollandsch bier was de gewone drank.

De briefschrijver heeft zich laten wijsmaken dat apen zich in een strik laten vangen door na te doen wat zij den jager zien doen. En hij voegt deze opmerking bij: „Il faut être trés mal vêtû quand on va à cette Chasse un mechand Sarrot de Toile, une mechante Peruque sans Fusil, ni Epée, & seul; on a remarqué que quand on y a été en Compagnie & bien habillié le Singe n'est pas pris; on ne les prend pas absolument autrement.”

Vruchten moet men niet eten dadelijk nadat ze geplukt zijn, omdat men zeker dysenterie krijgt. „Ils sont touts chauds presque brulant quand on les coeuïl”. Men moet ze acht dagen bewaren vóór men ze eet!

In de aardrijkskunde is de man niet sterk. Hij meent dat Paramaribo 5° bezuiden den evenaar ligt. Men had hem verzekerd dat de planters *over land* een verboden handel dreven met de Brazilianen. De handelaars zien elkaar nooit. Zij deelen elkaar bij brief mede, waar en wanneer zij hun waren zullen neerleggen. „Quand les effects sont enterrés d'une part à l'endroit convenû, on va de l'autre part aussi enterrer la valeur convenûe à un autre endroit distant à l'ordinaire d'une journée de chemin d'un endroit à l'autre toujours sur les frontières des deux Colonies”. Men heeft hem verzekerd, „que ces honnettes fripons sont de fort bonne foy entre eux”. ....

De handel is door de „Souvereinen” verboden „mais Monsieur nôtre Gouverneur n'en fait faire aucune recherche; il en resulte effectevement un bien general dans toute cette Colonie de Suri nam.”

Wat hij met „Brazilianen” bedoelt is moeilijk uit te maken. Een handel *over land* met Brazilië!

„Nous somēs aussi frontieres des Colonies de la Virginie & de la

Caroline" en de planters in Suriname drijven met deze koloniën op dezelfde wijze handel als met Brazilië! En Dr. Bernbaum noemde de gebrekkige aardrijkskundige kennis van de kolonie, door Aphra Behn aan den dag gelegd, één van de bewijzen dat zij er niet geweest was. (Zie *De West-Indische Gids*, 2e jg. blz. 527).

Deze briefschrijver is er toch geweest. [1])

Het fort — waarin een garnizoen van 800 man! — was van baksteen gebouwd, uit Holland aangevoerd, „car il n'y a dans toute cette Colonie que du Sable". Zou de man daar nooit klei gezien hebben?

Over den gezondheidstoestand van het land had de schrijver geen hoog denkbeeld, evenmin als zijn vader. „Plaise à ce grand Dieu de m'accorder la continuation de santé dans ce pays où elle est aussi rare que nécessaire", schrijft hij in zijn eersten brief uit Paramaribo. En in zijn derden brief: „La melancolie est icy beaucoup plus dangereuse qu'ailleurs, & il semble que les hom̄es y ont beaucoup de penchant; Si la melancolie jette un Européen dans une maladie il est trés rare qu'il en échappe des la toute premiere fois". In den zelfden brief zegt hij nog, dat het hem geen moeite zal kosten zijn slaaf — gekocht voor *f* 275.— weer te verkoopen, wanneer hij de kolonie verlaat, „c'est à dire que si Dieu me fait la grace de repasser en Europe."

Nog lang na zijn verblijf had Suriname en missschien terecht den naam van een ongezond land. De markies de Mirabeau — die de gewoonte had zijn familieleden in gevangenissen en kloosters te doen opsluiten — heeft meermalen getracht zijn zoon Gabriel, den later beroemd geworden Mirabeau, naar een van de Nederlandsche koloniën te zenden. In een zijner brieven schreef hij: .... „Vous jugez bien que si le Bailli le condamne, il sera tiré de là. Oui, mais pour aller mourir à Surinam". (Zie Jhr. C. A. van Sypesteyn, *Historische Herinneringen uit de Achttiende Eeuw*, 's-Gravenhage 1869, blz. 176.)

Den Haag, Juni 1921. H. D. B.

[1]) Ook de schrijver van het eerst besproken boekje heeft langer dan een jaar in de kolonie gewoond, wat hem niet belet te zeggen: „Suriname ist eine Landschaft im Südlichen Theil von America / an dem Amazonen Flusz."

INSTALLATIE DOOR DEN MINISTER VAN KOLONIEN, DEN HEER S. DE GRAAFF, VAN DE COMMISSIE IN ZAKE HERZIENING DER WEST-INDISCHE REGEERINGSREGLEMENTEN, ENZ. OP 5 MEI 1922, IN HET GEBOUW VAN HET DEPARTEMENT VAN KOLONIEN.

REDE VAN DEN MINISTER.

M. d. V., Mijne Heeren,

Het is mij een voorrecht met enkele woorden den arbeid te mogen inleiden, dien U op mijne uitnoodiging op U hebt willen nemen: de taak namelijk om mij Uwe voorlichting te verschaffen omtrent eene herziening van de Regeerings-reglementen van Suriname en van Curaçao en van de ten aanzien van die koloniën gevoerde begrootingspolitiek.

Zooals uit mijne beschikking tot instelling van Uw Commissie blijkt, heb ik mij Uwe taak van tweeledigen aard gedacht.

In de eerste plaats omvat zij de overweging van de vraag, welke wijzigingen en aanvullingen de Regeeringsreglementen zullen moeten ondergaan in verband met de nieuwe grondslagen, waarop de voorgenomen herziening van de Grondwet de staatsrechtelijke verhouding tusschen het Moederland en de Overzeesche gebiedsdeelen van het Rijk zal doen berusten.

Die grondslagen, neergelegd hoofdzakelijk in het Tweede Hoofdstuk van de Grondwet, zijn in eersten aanleg de Nederlandsche Volksvertegenwoordiging reeds gepasseerd en de verwachting schijnt gewettigd, dat ook de eindbehandeling tot geene bezwaren aanleiding zal geven.

De rechtstreeksche aanleiding tot die herziening van de grondbeginselen van ons koloniaal bestuur is geweest de meer en meer inzonderheid voor *Nederlandsch-Indië* op den voorgrond tredende noodzakelijkheid tot het scheppen van een ruimer perspectief op staatkundig gebied; van een perspectief, waarbij aan de geregeerden in de kolonie een ruimere baan wordt geopend in de

richting van eene *autonome* bestuursvoering. Hoezeer echter om alleszins verklaarbare redenen de koloniën in het Westen in dat opzicht sinds lang een veel meer geavanceerd standpunt konden innemen dan dit met Oost-Indië het geval was, — dit neemt niet weg, dat de bedoelde herziening van de regelen, welke in de artikelen 61 en 62 van de bestaande Grondwet zijn neergelegd, ook voor de staatsinrichting van Suriname en Curaçao niet zonder gevolgen zullen blijven.

Het is U bekend, dat voor Nederlandsch-Indië in het jaar '18 de toenmalige Gouverneur-Generaal, de heer Van Limburg Stirum, aanleiding heeft gevonden tot instelling van een Commissie, welker taak het was der Regeering daar te lande van advies te dienen nopens de vereischte herziening van de grondslagen der Staatsinrichting.

Naar analogie, min of meer, van dat feit scheen het mij noodzakelijk toe, ook voor de West-Indische koloniën eene soortgelijke voorlichting te verkrijgen van eene Commissie, welke door eigen aanschouwing dan wel door studie of door jaarlijksche bemoeienis met de regeeringshuishouding van die koloniën zich een oordeel heeft kunnen vormen omtrent hetgeen mogelijk en wenschelijk zal zijn voor Suriname en Curaçao in de lijn van de nieuwe koloniale bepalingen in het tweede hoofdstuk van de Grondwet.

In zoover staat die Commissie op meer positieve basis, dat inmiddels de Rijkswetgever in eerste instantie zich omtrent die grondbeginselen heeft uitgesproken.

Van de in Oost-Indië geconstitueerde Commissie verschilt zij bovendien in zoover van karakter, dat haar advies in de allereerste plaats bedoeld wordt tot voorlichting van den *Minister*. Het spreekt vanzelf, dat haar arbeid daarom niet minder bestemd zal zijn om onder de aandacht te komen van den Vertegenwoordiger der Kroon in de koloniën zelve en van de verdere Regeeringsorganen aldaar. Gegeven den stand van het vraagstuk en de wenschelijkheid om in korten tijd tot een wèloverwogen inleidenden arbeid te komen, meende ik echter de instelling van een Commissie van advies *hier in het Moederland* den aangewezen weg te moeten achten. Die oplossing biedt bovendien het groote voordeel, dat het op die wijze doenlijk zal zijn de wenschen en de mogelijkheden voor beide zusterkoloniën te zamen in onderling verband en naar dezelfde leidende gedachten overwogen en beoordeeld te zien. Waar zoowel voor Suriname als voor Curaçao in de Commissie zitting heeft willen nemen een van de oud-Gouverneurs der kolonie, die beiden verschillende jaren daar het bewind hebben ge-

voerd, mag te meer nog een zoodanig onderling verband in de resultaten van den Commissorialen arbeid verzekerd worden geacht.

Min of meer als een onderdeel van dit *eerste* gedeelte van de taak der Commissie, in zekeren zin echter *daarnaast* staande, is in het besluit tevens genoemd de overweging ook van de wijzigingen, die in de Regeeringsreglementen wellicht alsnog worden vereischt, met het oog op de instelling van plaatselijke besturen in bevolkingscentra, welke er zich toe leenen om ter voorziening in locale behoeften geheel of ten deele op eigen krachten te steunen. In de bestaande redactie van die reglementen is de instelling van plaatselijke besturen niet voorbijgezien. Aan het beginsel, dat de uitoefening van dat bestuur zoo veel mogelijk *met behulp van eigen middelen* zal moeten plaats vinden, met andere woorden, dat ook daarin het beginsel van *autonomie* zooveel mogelijk neergelegd zal moeten zijn, tot versterking vanhet eigen *kunnen* en daarmede van de inwendige bestuurskracht der kolonie *in haar geheel*, zal echter, naar het mij voorkomt, op meer sprekende wijze uitdrukking zijn te geven. Ook de practische zijde van de zaak, in hare naar de locale omstandigheden uiteenloopende vormen, zal aan de aandacht van Uwe Commissie niet ontgaan.

Het tweede vraagstuk, waarvoor ik op Uwe Commissie een beroep meende te mogen doen, betreft een onderzoek naar de mogelijkheid van verwezenlijking van het denkbeeld, om op eene wijze, die ook uit een practisch oogpunt aannemelijk is, voor Suriname en voor Curaçao te komen tot een stelsel van sluitende koloniale begrootingen. Waar in de grondwet niets anders dan de *principieele gedachte van autonomie* was neer te leggen, ligt het in de bedoeling van het tweede vraagstuk, om voor de kolonie in haar geheel dat streven zoo mogelijk in practisch uitvoerbaren vorm te gieten.

Dat de thans bestaande toestand, waarbij jaarlijks het middel van Rijkssubsidies te hulp moet komen, om het koloniaal budget sluitend te maken, maar waarbij dientengevolge ook het gezond begrip van *drijven op eigen krachten* en van *regelen in eigen woning* teloor gaat, een bron van voortdurende wrijving en van aanhoudende grieven is, behoeft hier niet in herinnering te worden gebracht. Aan den anderen kant zal ik de laatste zijn om mij de groote moeilijkheden te ontveinzen, die vooral in een tijdsge-

wricht als het gegenwoordige aan een juiste, in de practijk bruikbare, oplossing van duurzamen aard in den weg staan.

Waar de gelegenheid, om in een kring van deskundigen als dezen ook op dit punt voorlichting in te winnen, zich in de naaste toekomst vermoedelijk niet herhalen zal, heb ik niettemin gemeend mij niet aan onbescheidenheid schuldig te maken, door ook dit onderwerp binnen de sfeer van beraadslaging van Uwe Commissie te brengen. De omstandigheid, dat in de bestaande Regeeringsreglementen reeds het beginsel is gehuldigd om bepaalde uitgaven ten laste van de Staatsbegrooting te doen komen, gaf mij daarbij aanleiding, om terloops meer in het bijzonder de aandacht te vestigen op de vraag, of wellicht de bedoelde oplossing te vinden zal zijn langs den van verschillende zijden op verschillende wijzen getraceerden weg van *verdere overbrenging* van bepaalde uitgaven, *geheel* of *ten deele*, naar die begrooting, zij het voor dit geval uitsluitend als *overgangsmaatregel*, als maatregel van *tijdelijken aard*, bestemd om te zijner tijd geleidelijk weer te worden opgeheven.

Meer dan eene aanwijzing tot fixeering van de gedachten, is intusschen daarmee niet bedoeld. Met graagte zal voor dat denkbeeld elk ander worden overgenomen, dat meer proefhoudend of voor verwezenlijking beter vatbaar mag heeten.

Ter bevordering van eene gereede behandeling van zaken, zou ik Uwe Commissie willen verzoeken, de beschouwing van dit tweede vraagstuk te willen uitstellen tot ten aanzien van het eerste deel van Uwe taak Uw arbeid voltooid zal zijn. Wordt Uw advies omtrent deze eerste materie afzonderlijk uitgebracht, dan zal het mij mogelijk zijn al dadelijk daaraan de aandacht te wijden, in afwachting van den arbeid van Uwe Commissie met betrekking tot het begrootingsvraagstuk.

M. d. V., Mijne Heeren, na deze korte uiteenzetting van de *wording* en van de *strekking* van Uwe Commissie, zooals ik mij deze heb gedacht, rest mij alleen nog U van harte toe te wenschen een vruchtbare, aangename samenwerking.

Dat U aan mijne uitnoodiging, om tot deelneming aan dezen in verschillende opzichten moeilijken arbeid U bereid te verklaren, aanstonds gevolg hebt willen geven, mijn oprechten dank betuig ik U daarvoor.

Het spijt mij, dat de Hoofdambtenaar van mijn Departement, dien ik als Secretaris, tevens lid, van Uwe Commissie aan U ter

zijde heb gesteld en wiens bereidwilligheid tot die medewerking eveneens ten zeerste door mij wordt gewaardeerd, door een samenloop van omstandigheden niet aanstonds zijne plaats in Uw midden heeft kunnen innemen. In overleg met Uwen Voorzitter zal de Heer Van Romondt [1]) voor deze bijeenkomst wel de plaats van Uwen Secretaris willen innemen. Ook van Uwe medeleden, de Heeren Van Vuuren en Jhr de Jonge, ontving ik tot mijn leedwezen de mededeeling dat zij, tengevolge van de in de Tweede Kamer der Staten-Generaal aan de orde zijnde aangelegenheden, verhinderd zijn bij deze vergadering tegenwoordig te zijn.

Aan U allen, Mijne Heeren, ten slotte de verzekering, dat het advies van Uwe Commissie door de Regeering hier te lande zoowel als door de beide koloniën, wier staatkundige toekomst het onderwerp van Uwe beschouwingen zal uitmaken, *met groote belangstelling* zal worden tegemoet gezien.

M. d. V., Mijne Heeren, ik verklaar hiermede Uwe Commissie geïnstalleerd.

* * *

De Voorzitter der Commissie betuigt Zijne Excellentie de waardeering der Commissie, dat de Minister heeft goed gevonden persoonlijk haar te installeeren en eene nadere toelichting van de opdracht te geven. Hij doet uitkomen dat de opdracht voor de Commissie eene gewichtige taak vertegenwoordigt, aangezien zij erop bedacht moet zijn, dat hare voorstellen zullen moeten zijn berekend op voorzieningen voor geruimen tijd, want ook al mocht de nieuwe wetgeving niet zoo'n lang leven hebben als de thans geldende — daar wij immers sneller leven dan voorheen — toch zal zij waarschijnlijk wel voor een lange periode moeten dienen. Spr. is overtuigd dat alle leden der Commissie naar beste vermogen hunne taak zullen volbrengen. In aansluiting aan hetgeen de Minister deed opmerken met betrekking tot het verschil in toestanden en wetgeving tusschen Oost- en West-Indië wijst de Voorzitter op eenige verschillen onderling tusschen Suriname en Curaçao aan de hand van de onderdeelen der opdracht. Terwijl beide een autonome bestuursinrichting bezitten, heeft Suriname een vertegenwoordigend orgaan in den vorm van een door verkiezing samengesteld lichaam, terwijl Curaçao in den Kolonialen Raad een mede-wetgevend orgaan telt, dat geheel door benoemde leden wordt gevormd; de verklaring in het Regeeringsreglement

[1]) Referendaris aan het Departement van Koloniën.

van Suriname, dat de Koloniale Staten het vertegenwoordigend lichaam der Kolonie uitmaken, mist men ten aanzien van den Kolonialen Raad in het reglement voor Curaçao. Hier divergeeren dus al dadelijk de lijnen van beleid met opzicht tot het eerste deel der opdracht. Wat de locale autonomie aangaat, in punt 2 der opdracht begrepen, valt op te merken dat Suriname, met uitzondering van enkele autonome polders, feitelijk niet kent wat hier onder locale ressorten moet worden verstaan en daarentegen Curaçao in de Raden van Politie beschikt over organen van plaatselijke autonomie.

Wat aangaat het financieel vraagstuk is het opmerkenswaard dat ten aanzien van Suriname's financiën in betrekking tot de Rijks-geldmiddelen verschillende stelsels zijn voorgesteld en ten deele toegepast, in tegenstelling met de financiën van Curaçao, waaromtrent nog geen stelsels in practijk gebracht zijn.

Spr. meent dus 's Ministers opdracht aldus te kunnen weergeven dat de Commissie zal moeten trachten recht te richten wat thans in zig-zag-lijn loopt.

Ook na de uiteenzetting van den Minister kan het noodig blijken, dat de Commissie omtrent eenig punt verdere voorlichting van zijne Excellentie ontvangt. Spr. veroorlooft zich een beroep op Zijne Excellentie te doen om zulke voorlichting eventueel te verschaffen.

* * *

Een extract uit de Resolutie van 27 April 1922, waarbij de Commissie is ingesteld volge hier:

Departement van Koloniên.
10e Afdeeling.
N°. 66.

De Minister van Koloniên.
Gelezen enz.
heeft goedgevonden:

I. in te stellen eene Commissie, aan welke wordt opgedragen aan hem, Minister, advies uit te brengen:

A. omtrent de wijzigingen, welke met inachtneming van de wederzijdsche belangen van moederland en koloniën in de Regeeringsreglementen van Suriname en van Curaçao zouden moeten worden aangebracht:

1°. in verband met de art. 61, 62 en 62bis van de Grondwet, zooals die luiden in de wet tot het in overweging nemen van een voorstel van verandering van het IIde hoofdstuk der Grondwet;

2°. in verband met instelling van plaatselijke besturen in bevolkings-

centra, welke er zich toe leenen om ter voorziening in locale behoeften geheel of ten deele op eigen kracht te steunen;

B. omtrent de mogelijkheid van verwezenlijking van het denkbeeld, om door tijdelijke overbrenging geheel of ten deele, naar de Staatsbegrooting van bepaalde uitgaven, dan wel op uit een practisch oogpunt aannemelijke andere wijze,voor Suriname en voor Curaçao sluitende koloniale begrootingen te verkrijgen en te behouden;

II. te benoemen in deze commissie:

tot lid en voorzitter den heer G. J. Staal, oud-Gouverneur van Suriname, te 's-Gravenhage;

tot leden de heeren: Prof. Mr. Dr. H. W. C. Bordewijk, Hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen; D. Coutinho, oud-lid van de Koloniale Staten van Suriname, te 's-Gravenhage; Mr. Dr. W. Dijckmeester, oud-lid van de Koloniale Staten van Suriname, te Amsterdam; Mr. B. de Gaay Fortman, oud-lid van het Hof van Justitie in Curaçao, te Dordrecht; Jhr. W. C. de Jonge, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal ,te Bilthoven; Mr. Th. J. A. Nuijens, oud-Gouverneur van Curaçao, te Haarlem; A. C. A. van Vuuren, lid van de Tweede Kamer, te 's-Gravenhage, en tot lid en secretaris den heer W. G. van Wettum, oud-Nederlandsch-Indisch hoofdambtenaar, te 's-Gravenhage.

III. aan de Commissie mede te deelen, dat het den leden geoorloofd is bij de inzending van elk der beide adviezen van afwijkende meeningen te doen blijken door bijvoeging van afzonderlijke nota's;

IV. enz.

REDE DOOR DEN GOUVERNEUR VAN SURINAME, MR. A. J. A. A. BARON VAN HEEMSTRA, OP 9 MEI 1922 GEHOUDEN TER OPENING VAN DE ZITTING DER KOLONIALE STATEN.

Mijnheer de Voorzitter!

Mijne Heeren.

Het is mij een groot voorrecht bij de opening van deze Vergadering enkele oogenblikken in Uw midden te vertoeven en eenige woorden aan het naaste verleden en aan de toekomst te mogen wijden.

Met dankbaarheid valt te constateeren, dat de betrekkingen met de beide aan ons gebied grenzende *Guyana's* gunstig zijn te noemen en dat de wolken, welke tusschen onze Fransche naburen en ons waren gerezen, thans geheel zijn opgeklaard.

Werd onze kolonie in het afgeloopen jaar voor buitengewone rampen gespaard, niettemin bleef zij mede een slachtoffer van de algemeene wereldontreddering en had zij in economisch opzicht te lijden van de verarming van *Europa*, welke tezamen met de valuta-crisis onzen uitvoerhandel zulke ernstige belemmeringen in den weg hebben gelegd.

Men behoeft slechts van het zorgvuldig samengesteld verslag van de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in *Suriname* over 1921 kennis te nemen, om naast hetgeen met eigen oogen kan worden waargenomen, de ongunst der tijden in vollen omvang te gevoelen, en helaas moeten de ouderen in ons midden het met droefheid verklaren, dat zij de wedergade van eene zoodanige depressie niet eerder hebben gekend.

Ten aanzien van koffie en cacao heeft de Moederlandsche Regeering op dezerzijds aandringen een zeer te waardeeren poging gedaan om de daarbij betrokken bedrijven, door voorschotten op het product van den laatsten oogst, geldelijk te steunen, doch het daarmede beoogde resultaat is niet bereikt, zoodat de meeste plantages op zichzelf bleven aangewezen; en al was er voor deze producten eene prijsstijging waar te nemen, toch is deze verbetering nog onvoldoende om alle kosten der productie te dekken.

Het bedrijf der suikerfabrieken bleef nog gebukt gaan onder den zeer onvoldoenden marktprijs van dit product en het valt te betreuren, dat waar naburige kolonies baat vinden bij de beschermende rechten van hun Moederland, dit middel voor *Suriname* geen redding kan aanbrengen.

Met den verkoop van eenjarige producten, welke vooral door den kleinen landbouw worden geteeld, bananen, bacoven, bataten, mais en rijst ging het ook niet naar wensch, wijl er buiten de kolonie weinig afzet was te vinden en het overschot der binnenlandsche productie de markt zeer bezwaarde.

De afzet van boschproducten was evenmin bevredigend.

De prijs van balata daalde en de aanvankelijk bestaande vraag naar Surinaamsch hout nam meer en meer af, zoodat de uitvoer weldra onbelangrijk werd.

Ook de veeprijzen, werden minder, deels tengevolge van aanvoer uit den

vreemde, hetgeen de consumptie ten goede kwam, deels door de lage rijstprijzen, welke de landbouwers deden besluiten aan het bewaren van dien oogst de voorkeur te geven boven het instandhouden van hun veestapel.

Dat nijverheid en handel, welke voor hun binnenlandsch bedrijf uiteraard met den bloei van den landbouw samenhangen, ook in de algemeene depressie deelden, ligt voor de hand.

Is het wonder, dat een ieder die voor- en met deze weleer zoo bloeiende kolonie medeleeft, bij het beluisteren van deze droeve klanken, den indruk van neerslachtigheid gevoelt en men met somberheid de toekomst tegenblikt?

En toch, Mijne Heeren, moeten wij blijven hopen en van die toekomst verwachten, dat zij ons de zoo vurig begeerde verbetering zal brengen.

Het is onze plicht om niet te versagen en voorzooverre onze krachten iets ten gunste der kolonie vermogen uit te richten, hebben wij onder denzelfden kreet „God wil het" als eenmaal te *Clermont* de groote schare in geestdriftige beroering bracht, gezamenlijk en aaneengesloten te strijden, om ons *Suriname* te ontworstelen aan de banden, waarin zij bekneld ligt.

Indien ik, zeer in het kort, enkele factoren, welke het wezen van *Suriname* ongunstig beïnvloeden, mag nagaan, zou ik deze allereerst willen splitsen in uitwendige en inwendige.

Van buiten wordt onze kolonie nog steeds in ernstige mate geschaad door hare onbekendheid.

Het Volk van *Nederland* is helaas nog veel te weinig doordrongen èn van het bestaan, èn van den toestand van dit zijn *West-Indisch* wingewest.

Een oordeelkundige reclame, waaraan reeds in het Moederland wordt gearbeid, waartoe onze eventueele *Suriname-film* het zijne zal kunnen bijdragen, waartoe het Bestuur van de *Utrechtsche* Jaarbeurs welwillend bereid is gevonden mede te werken, en waaraan hoe langer hoe meer zorg dient te worden besteed, moet Jong-Nederland opvoeden in het bewustzijn, dat een volk, hetwelk op Koloniaal bezit boogt, ook de plicht heeft voor die bezittingen te leven en dezelve als gelijkgerechtigde onderdeelen des Rijks te behandelen.

Het smalend afgeven op die rampzalige kolonie moet plaats maken voor eene waardeerende erkenning van haar bestaans- en ontwikkelingsrecht.

Hoe weinig men in het Moederland van de werkelijke toestanden in *Suriname* op de hoogte is, is helaas weder bij de jongste behandeling onzer begrooting in de IIde Kamer gebleken, en trots de belangstelling, welke daar voor onze nooden werd gevonden, is het andermaal duidelijk geworden, dat het *niet kennen* van *Suriname*, het waarlijk behartigen van hare belangen onmogelijk maakt.

Als tweede uitwendige factor, welke onze kolonie nadeelig beïnvloedt, zou ik willen noemen het scepticisme van het kapitaal ten aanzien van hare ontwikkeling.

Eensdeels is dit verklaarbaar.

Het valt niet te loochenen, dat de vele teleurstellingen hier opgedaan, ontmoediging hebben gewekt; dit is een droeve waarheid.

Doch ontmoediging behoeft nog niet te leiden tot algeheele onthouding en er zijn zichtbare teekenen, welke de waarheid hiervan bevestigen.

In dit verband wensch ik te vermelden met welke bewonderenswaardige volharding onze landbouw en meer in het bijzonder onze plantagebeheerders dezer moeilijke jaren doorworsteld hebben.

Dit loffelijk voorbeeld kan tot navolging prikkelen en er zijn inderdaad aan den horizon verschijnselen van nieuwe energie waar te nemen, en er verrijst meerdere belangstelling voor den sluimerenden rijkdom van ons grondgebied.

Er moge hier gewezen worden op de weder ernstig aangevatte pogingen om de teelt van bacoven voor export, onder toepassing van koelruimte, te doen herleven en op de gunstige ontvangst van Surinaamsche sinaasappe-

len in *Europa*; op de van *Amerika* uit ondernomen poging voor een onzer vrijwel voor uitvoer verwaarloosde houtsoorten een markt te vinden, en op ernstige betrekkingen, welke verschillende Europeesche houtexploitanten met de kolonie bleven onderhouden, in afwachting van beter tijden, terwijl de te *Amsterdam* gevestigde Commissie van advies en onderzoek inzake Surinaamsche houtsoorten haar hulp verleent om den waardevollen houtrijkdom onzer wouden meer en meer bekend te maken.

Ook de belangstelling in de mineralen, welke onze binnenlanden bevatten en heeten te bevatten is niet verflauwd, en het laat zich aanzien, dat nieuwe pogingen om meerdere zekerheid omtrent die verborgen schatten te verkrijgen niet onbeproefd zullen blijven.

Het is thans aan ons Mijne Heeren, om die energie te steunen en de behulpzame hand te bieden bij hare ontwikkeling; het is onze gemeenschappelijke plicht om al dat streven krachtig ter zijde te staan, want wat geen wereldconjunctuur ons kan ontnemen, is de vruchtbaarheid onzer akkers, welke weder oogsten gaven, waarop *Suriname* trotsch mag zijn, en aan allen, die kapitaal in dit land zouden kunnen beleggen, kunnen wij wijzen den stadigen aanvoer van werkkrachten uit *Oost-Indië*, hetgeen ons voor landbouw- en nijverheidsexploitaties ver boven de ons omringende landen blijft stellen.

Zoo moge gaandeweg het scepticisme ten aanzien van *Suriname's* ontwikkeling plaats maken voor eene tastbare zekerheid in opgaande richting.

Sprak ik tot hiertoe van de uitwendige factoren, welke onze kolonie benadeelen, ook inwendig zijn er meerdere, welke onze aandacht verdienen.

Is het voor een harmonische volkseenheid, in het algemeen een gebiedende eisch, dat zij is opgebouwd uit regelmatige gezinnen, dat alle werkkrachten in een economisch juiste verhouding staan en dat hare productie, na aan eigen behoeften te hebben voldaan, een ruimen uitweg naar buiten vindt, in deze opzichten vertoont *Suriname* nog zoovele onvolkomenheden, dat elke ingrijpende hervorming zich in de eerste plaats met het verkrijgen van zoodanig evenwicht zal hebben bezig te houden.

Het stempel, dat de wreede slaventijd op onze bevolking heeft gedrukt, is helaas, wat het gezinsleven betreft, nog geenszins uitgewischt en al is het streven om daarin verandering te brengen bij het volk zelf ontwaakt, de Overheid zal dit streven door verbetering der Volkshuisvesting, door ontwikkeling van het moraliteitsgevoel, en door behartiging van het arbeidsvraagstuk met beleidvolle maatregelen hebben te steunen.

Ligt het in mijn voornemen voorstellen daartoe bij Uw College in te dienen, waarbij ook de arbeidsvoorwaarden van eigen ambtenaren en werklieden in betere regelingen zullen worden belichaamd, evenzeer hoop ik maatregelen tot verbetering der algemeene hygiéne aan U voor te leggen.

Wanneer men bedenkt, hoe talrijke contagieuse ziektekiemen, sedert eeuwen, het bloed van ons Volk hebben aangetast, dan kan het geen verwondering wekken, dat de volkskracht, in het algemeen gesproken, gedaald is beneden het peil, hetwelk zij behoorde in te nemen, en dies is het dringend noodzakelijk alles in het werk te stellen om de moderne wetenschap te dien opzichte ook hier, zooveel mogelijk, toepassing te doen vinden.

Een voorstel tot het in het leven roepen van gezondheidscommissies is in bewerking, waaraan de stichting van een gezondheidsfonds zal worden verbonden.

Zullen deze gezondheidscommissies zich op den duur ten aanzien van de grootere bevolkingscentra van adviseerende colleges tot gemeentebesturen kunnen ontwikkelen, het ligt in de bedoeling de genoemde fondsen van de inmenging van het Moederland onafhankelijk te maken, omdat al reeds aanstonds op dit onderdeel een meer feitelijk zelfbestuur kan worden verkregen.

De vorming van een of meer ziekenfondsen is in studie en hiermede hangt samen het zwaarwichting vraagstuk van de Armenzorg, waaraan de overheid tot dusverre te weinig aandacht heeft geschonken.

Bij dit, en ook bij andere onderwerpen zal het algemeen beginsel ter sprake komen, dat tot hiertoe teveel op 's Lands financiën alléén, en te weinig op eigen krachten is gesteund.

Getracht zal worden de landelijke vestiging in de districten meer te systematiseeren, wijl de mogelijkheid hiertoe reeds proefondervindelijk is gebleken, en de aandacht van het Bestuur zal uitgaan naar de vorming van een stand van eigengeërfden, wier economische ontwikkeling een onmisbare factor is voor een krachtiger *Suriname*.

Het oude maar geenszins verouderde kolonisatieprobleem vinde hierbij zijne oplossing, waarbij uiterst behoedzaam het zwaartepunt dient te worden gezocht niet in de vraag alleen, *of* de bevolking vermeerdert, maar ook en vooral, *hoe* deze bevolkingsaanwas heeft plaats te vinden.

Bij het groote verschil van mentaliteit onder de thans reeds hier gevestigde rassen, zal het uiterst zwaar vallen den juisten weg naar noodzakelijke unificatie, met behoud van individualiteit uit te vinden.

Wat ten slotte de algemeene productie van onze kolonie betreft, waarin zoowel de groote als de kleine landbouw, elk een eigen, zij het ook een verschillende plaats innemen, zal de Overheidszorg, waar mogelijk, uiteraard niets onbeproefd laten.

Heeft de wisselvalligheid der seizoenen steeds iets onberekenbaars, met verstrekkende gevolgen, ten aanzien van plantenziekten en selectie gevoelt *Suriname* zich weder veiliger, nu Dr. *Stahel* aan een terugkeer in de kolonie de voorkeur heeft gegeven boven zijn hoogleeraarsambt te *Wageningen*.

Voor het vooruitbrengen van den kleinen landbouw schijnt een meer intensieve grondbewerking geboden en daarin zal van Bestuurswege hulp worden verschaft, en met betrekking tot onze grootere landbouwcomplexen dient te worden afgewacht, of de gewaardeerde onderzoekingen van den heer *Pyttersen* inderdaad eenig practisch nut zullen kunnen afwerpen.

Naast den dienst van het boschwezen, welke zich zooveel mogelijk blijft beijveren zijn reuzengebied te leeren kennen en deszelfs exploitatie te bevorderen, had reeds sedert lang eene mijnbouwkundige afdeeling onzen bodem in de binnenlanden moeten investigeeren.

De middelen om zoodanigen dienst te vormen zullen ons thans wel niet worden verschaft, maar niettemin zal mede door de voorlichting van eene Commissie van belanghebbenden overwogen worden in hoeverre de wetgeving op dit gebied zoodanig kan worden vereenvoudigd, dat de belangen der praktijk meer tot hun recht kunnen komen.

Hiermede, Mijne Heeren, heb ik in het kort enkele onderwerpen aangegeven, welke in de naaste toekomst onze aandacht zullen vragen, en welke, als klein onderdeel van mijn tevoren aangekondigd algemeen werkplan, voor het oogenblik het meest urgent en ook bereikbaar schijnen.

Men heeft er mij een grief van gemaakt, dat dit werkplan niet reeds bij de zoo juist afgehandelde begrooting is overgelegd.

Was mij dit eensdeels onmogelijk, omdat de bestudeering en de uitwerking van een geheel afgerond stelsel, dat in den meest ruimen zin alle onze koloniale desiderata zal omvatten, dat de ontwerpen om tot derzelver vervulling te geraken zal inhouden en dat bedoeld zal worden voor jaren te kunnen gelden, niet in een kort tijdsbestek kunnen worden uitgevoerd, aan den anderen kant heeft de onverwachte bezuinigingspolitiek, welke de Nederlandsche Regeering plotseling heeft bevangen, elke kans op verruiming voor *deze* begrooting vrijwel afgesneden, zoodat ik gemeend heb mij daarbij noodgedrongen, tot het allernoodzakelijkste te moeten beperken.

Laat ons hopen, dat een herstel ban het financiëele evenwicht de meest pessimistische prognose moge beschamen, opdat wanneer het oogenblik aanbreekt, dat wij in onderlinge samenwerking het bestek voor den algeheelen opbouw van *Suriname* zullen hebben opgemaakt, ook de noodzakelijke hulp van het Moederland in voldoende mate zal kunnen verkregen worden.

Ongaarne zou ik besluiten zonder met een enkel woord te hebben melding gemaakt van de hoogst belangrijke herziening van het Regeeringsreglement, welke aanstaande is.

Het is voorzeker toe te juichen, dat de Minister van Koloniën de voorbereiding van dezen arbeid aan Vrienden van *Suriname* heeft opgedragen, maar wij mogen vertrouwen, dat ook wij ons aandeel in die voorbereiding zullen ontvangen.

Zal ook daarbij principieel kunnen uitkomen, dat het parasitaire stelsel ten aanzien van de kolonies dient plaats te maken voor de symbiose, dat het Moederland hebbe te toonen, ook eene ware Moeder te willen zijn, de verantwoordelijkheid, welke in deze op onze schouders komt te rusten, moet waarlijk niet worden onderschat.

Moge bij deze en bij de overige taak, welke ons in dit zittingsjaar wacht, elk klein motief, opwellend uit de menschelijke ijdelheid, verdrongen worden door het krachtig besef, dat wij hier niet zijn om onzentwille, maar voor een reëel en ondeelbaar doel: „het heil van *Suriname*".

Moge ons door dien God, dien wij als Christennatie eeren, de wijsheid en de kracht en de eensgezindheid worden verleend, welke wij nietige schepselen zoo zeer bij onzen arbeid behoeven.

En al zal ons aller inspanning in dit jaar niet die uitkomst bereiken, welke wij ons als vervulling onzer vurigste idealen kunnen denken, toch moge zij gezegend worden en rijke vruchten dragen ten bate van het Volk, dat ons lief is en dat aan onze zorgen is toevertrouwd.

In naam van Hare Majesteit de Koningin verklaar ik deze vergadering van de Koloniale Staten van *Suriname* geopend.

REDE DOOR DEN GOUVERNEUR VAN CURAÇAO, Mr. N. J. L. BRANTJES, OP 9 MEI 1922 GEHOUDEN TER OPENING VAN DE ZITTING VAN DEN KOLONIALEN RAAD.

Mijne Heeren!

Nu ik het voorrecht heb voor de eerste maal in Uw midden te verschijnen om ingevolge artikel 77 van het Regeeringsreglement Uwe vergadering voor het nieuwe zittingsjaar te openen, gevoel ik mij in de allereerste plaats gedrongen een woord van hulde te brengen aan de nagedachtenis van den heer J. C. B. Forbes, die in het afgeloopen jaar door den dood aan Uwen Raad ontviel.

Ofschoon het mij niet gegeven was hem te kennen, is het mij toch niet onbekend gebleven, dat hij jaren zijne beste krachten aan het welzijn der kolonie gegeven heeft.

Voorts constateer ik met leedwezen de afwezigheid van iemand, die ik bij mijne intrede in Uwen Raad hier nog aanwezig mocht zien, den heer F. W. P. Winkel.

Aan de woorden door Uwen Ondervoorzitter aan hem gewijd toen in Uwen Raad voorlezing was gedaan van het bericht, dat hij ophield deel van Uw College uit te maken, heb ik niets toe te voegen. Zij vertolken ook mijne gevoelens.

Ofschoon het afgeloopen jaar in enkele opzichten verre van voordeelig was en de algemeene werelddepressie zich ook in de kolonie gevoelen deed, gaf dat jaar toch ook aan den anderen kant weer vele redenen tot dankbaarheid.

Orde en rust werden in de kolonie niet verstoord.

De gezondheidstoestand der bevolking was over het algemeen niet ongunstig.

De verhouding tusschen onze kolonie en de naburige republieken was steeds vriendschappelijk.

Speciaal was dit het geval met de Republiek Venezuela.

Op 23 Februari 1921 zijn de akten van bekrachtiging van het verdrag tot herstel der diplomatieke betrekkingen tusschen Nederland en Venezuela uitgewisseld.

Niet alleen mocht ik bij mijn niet-officieel bezoek aan Venezuela op mijn reis naar de Bovenwindsche eilanden, reeds de ondubbelzinnige blijken ontvangen van de oprechtheid der jonge vriendschap, ook de uitkeering van de schadevergoeding voor de destijds opgebrachte barkjes, bewijst, dat de gevoelens van vriendschap, die de naburige groote Republiek ten onzen opzicht koestert, oprecht zijn en zich niet beperken tot woorden alleen.

Naar verbetering van het onderwijs, zoowel het openbare als het bijzondere werd voortdurend gestreefd.

De opening der openbare leeszaal kan binnen zeer kort worden verwacht.

Wat handel en scheepvaart betreft, vertoont het afgeloopen jaar niet slechts schaduwzijden.

De waarde van den invoer over het afgeloopen jaar bedroeg ± 19 mil-

lioen gulden of bijna 1 millioen meer dan in 1920, hetgeen voornamelijk te danken is aan den meerderen invoer van ruwe olie. Immers, de invoer van ruwe olie bedroeg ƒ 7.344.000 of ruim 3 millioen gulden meer dan in 1920.

De invoer uit Nederland bleef vrij constant. Bij de uitvoercijfers doet zich eveneens de invloed van de olie gevoelen.

Bedroeg de geheele uitvoer in 1920 bijna 11 millioen gulden, in 1921 bedroeg ze ƒ 13.296.000 of ongeveer 3 millioen gulden meer.

De uitvoer van ruwe olie en olieproducten bedroeg in 1921 bijna 5 millioen meer. De waarde van den uitvoer van alle artikelen, met uitzondering van olie, is dus evenals de waarde van invoer achteruitgegaan, hetgeen te wijten is aan de lage marktprijzen.

De uitvoer van stroohoeden verminderde sterk. Bedroeg deze in 1920 166.000 dozijn, in 1921 bedroeg ze 123.000 dozijn.

De doorvoer bedroeg 6770 ton, minder dan in 1920.

De algemeene wereldmalaise was hiervan de oorzaak.

De havenbeweging nam echter gestadig toe, voornamelijk ook in verband met de ontwikkeling van Willemstad als petroleumhaven.

De Curaçaosche Petroleum Maatschappij breidde voortdurend haar werkzaamheden uit. De olie werd aangebracht met 8 tankschepen en 2 sleepbooten met lichters. Bedroeg de aanvoer van ruwe olie in het jaar 1918 21.000 ton, 1919 14.000 ton en in 1920 145.000 ton, in 1921 bedroeg ze 173.000 ton.

Voor het bunkeren van stoomschepen werd dit jaar 43.000 ton stookolie geleverd, terwijl het surplus ad 120.000 ton naar Europa en Centraal Amerika werd uitgevoerd.

De West India Oil Co. voerde 9000 ton olie voor het bedrijf in.

Het aantal ingekomen stoomschepen bedroeg over 1921 890 met een netto-inhoud van 2.352.396 $M.^3$, tegen 580 in 1920 met een netto inhoud van 2.195.298 M^3.

De Horn stoomvaartlijn nam Curaçao in haar vasten dienst op en de eerste Duitsche boot met lading uit Hamburg arriveerde 20 December jl. Ook de Hamburg-Amerika lijn trof maatregelen om Curaçao voortaan geregeld aan te doen. Op 1 Januari 1922 liep eindelijk een boot van die Maatschappij de St. Annabaai binnen. Sedert mochten wij ons verheugen in het feit dat de Cie. Générale Transatlantique een vasten dienst op Willemstad opende.

Een nieuwe Venezolaansche en Amerikaansche lijn staan op het punt onze haven geregeld aan te doen.

Wat de zeilvaart betreft de malaise het vorige jaar ontstaan is niet verminderd. De schoeners hadden weinig vracht en veel te lijden van de concurrentie der stoomschepen speciaal bij de vaart op Maracaibo met de stoomschepen.

De vuurtoren op de Noordwest punt van Aruba werd in dit jaar in gebruik gesteld.

Het station voor Draadlooze telegrafie te St. Martin hief het isolement van de Bovenwindsche eilanden op.

Ook de Phosphaat Maatschappij „Santa Barbara" bleef voortdurend werkzaam. Haar uitvoer bedroeg in 1921 60.878.720 KG. tegen 61.440.000 KG. in 1920. De Maatschappij had te kampen met afzetgebied voor haar product, waar deze voornamelijk in Midden- en Noord-Europa te vinden is.

De toestand van den winkelhandel te Curaçao was in vele opzichten slecht. Immers deze bestaat voornamelijk in verkoop aan vreemdelingen, en deze konden door de crisis in de Zuid-Amerikaansche Staten, ondanks de hooge invoerrechten aldaar goedkooper koopen dan in Curaçao, waar deze barière niet bestaat.

De in 1921 naar Cuba geëmigreerde arbeiders werden door de suikercrisis aldaar broodeloos, zoodat vanwege het Gouvernement ingegrepen moest worden. De meeste kwamen hier in zeer slechten toestand aan. Zij hadden niets en kwamen vaak ziek aan.

Gelukkig, dat een deel van hen werk kon vinden, hetzij bij de verschillende scheepvaartmaatschappijen, hetzij bij de Phosphaat Maatschappij, hetzij bij de Curaçaosche Petroleum Maatschappij.

De aanhoudende droogte van 1920 op de Benedenwindsche eilanden zette zich voort tot October 1921, zoodat de plannen van het Bestuur tot opheffing van veeteelt niet ten uitvoer konden worden gebracht. De voortdurende regens sedert October 1921 brachten gelukkig verbetering, zoodat de arbeid besteed aan de bebouwing der velden met mais, bekroond werd met een goeden oogst.

De aloecultuur van Aruba had evenzeer als de katoenteelt op de Bovenwindsche eilanden sterk te lijden van de wereldcrisis. De verkoopprijzen van beide producten waren vaak van dien aard, dat de teelt niet rendeerde. Daarbij had de katoenteelt te lijden van de pinkbollworm.

Verwacht mag worden dat de bestrijding daarvan, waarbij een gesloten seizoen wordt vastgesteld, succes zal hebben.

Een in de kolonie gevonden nieuw procedé van aloïnebereiding opent uitzicht op een betere toekomst voor de aloëcultuur.

De Eerste Sisal Cultuur Maatschappij kon in 1921 haar werkzaamheden door gebrek aan werkkapitaal niet hervatten terwijl er niets geoogst is.

Ook de Cultuur Maatschappij Nederlandsche Antillen te St. Eustatius was door geldgebrek genoodzaakt haar werkzaamheden geheel stop te zetten.

De afzet van zout liet nog te wenschen over. In 1921 werd te St. Martin ruim 7000 ton uitgevoerd, terwijl de uitvoer van zout in de kolonie 18.000 ton bedroeg.

Met het onderzoek naar de mogelijkheid om Willemstad van een drinkwaterleiding te voorzien, werd in 1921 een aanvang gemaakt.

Ik eindig, Mijne Heeren, met den wensch, dat onder Gods onmisbaren zegen het nieuwe zittingjaar vruchtbaar moge zijn voor het welzijn der kolonie.

Ik verklaar de vergadering van den Kolonialen Raad voor het zittingjaar 1922—1923 geopend.

BIBLIOGRAPHIE.

De Indische Mercuur, 28 April 1922. Les bananiers, par L. Pynaert (voor zoover de Surinaamsche cultuur betreft, kritisch) besproken door Prof. Dr. F. A. F. C. Went.

Mededeelingen van het Instituut voor Plantenziekten. N°. 48 en 50. Buitenzorg 1921. Dr. Ernst Gäumann. Onderzoekingen over vaatziekten van den pisang in Oost-Indië. (Zie referaat door Prof. Westerdijk in *Vakblad voor Biologen*, Mei 1922, blz. 140).

In- en Uitvoer, 24 en 31 Mei 1922. De economische toestand van Suriname.

Koninklijke Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij en Koninklijke West-Indische Maildienst. Jaarverslag 1921.

Indië, Geïllustreerd Weekblad, 31 Mei 1922. Onderzoekingsreis in Suriname.

Ons Element, 20 en 27 Mei 1922. Berbice (1763—1764) door J. R. J. Ph. Cambier.

Neerlandia, Juni 1922. Reenbertus Aloïsius Tammanga † (met portret) door J. J. Leijs. — Uit het jaarverslag 1921 der Groep Suriname, door Fred. Oudschans Dentz.

Oud-Archief van Deventer. Deventer's participatie in de West-Indische Compagnie, door Mr. J. Acquoy, Archivaris der gemeente. Deventer 1922. (Niet in den handel).

Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Afdeeling Letterunde. Deel 54, Serie B, N°. 4. De Couvade door J. P. B. de Josselin de Jong.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Juni 1922. De Britsch-Indische immigratie en het Surinaamsche Missiewerk, door W. Austermöller C.s.s.R. — In Memoriam den ZeerEerw. Pater Cornelis van Coll.

West-Indië. Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. 7de j.g. N° 1. Januari 1922. (Inhoud: De Sinaasappelcultuur, door J. A. Liems. — Proefneming met sinaasappel op Lemmetje onderstam op Lelijdorp, door J. A. Liems. — Footrotziekte bij sinaasappelen, door J. A. Liems. — Begrooting voor den aanleg en onderhoud van een sinaasappelplant, groot 1000 akkers (429 H.A.). — Nieuwe suikerriet-variëteiten, aan het einde der 18de eeuw in West-Indië ingevoerd, door A. Reijne. — Over grondonderzoek in de Tropen, en in Suriname in het bijzonder, door Dr. E. C. J. Mohr. — Vanille-cultuur.

Leerboekje der Plantkunde voor Suriname, door G. H. van Croonenburg. Paramaribo 1922.

Surinaamsche Bank. Verslag 1921. Amsterdam 1922.

KOLONISATIE VAN HET BLANKE RAS IN DE TROPEN.

DOOR

C. VAN DRIMMELEN.

In December van het vorige jaar is door den Gouverneur van Suriname een commissie ingesteld met uitnoodiging om het Bestuur voor te lichten „omtrent de vraag, „welke maatregelen het zal kunnen en moeten treffen om „te bevorderen, dat niet alleen het zielental der kolonie „door aanvoer van nieuwe kolonisten in verhouding „sneller toeneemt, maar dat ook deze aanwas der bevolking op geestelijk, oeconomisch en lichamelijk gebied „een zoodanige zij, dat het sociaal peil der bevolking er „door worde verhoogd".

De bewoordingen, waarin deze opdracht is vervat, verder het feit dat in die commissie twee leden zitting nemen, die verleden jaar in het Moederland propaganda hebben gemaakt voor een kolonisatie met Hollandsche boeren in Suriname, maken het zeer waarschijnlijk, dat het eeuwenoude vraagstuk of kolonisatie met Noord-Europeanen in de tropen mogelijk is bij deze gelegenheid weer actualiteit zal verkrijgen.

Dat de commissie zich deze vraag zal voorleggen, spreekt haast vanzelve, nu duizenden hier te lande, worstelend met werkloosheid en tegenspoed, als 't ware reikhalzend uitzien naar een gelegenheid om elders te gaan zoeken, wat de geboortegrond hun niet kan aanbieden, namelijk de kans op een onbezorgd bestaan en de vorderingen, welke de tropische gezondheidsleer in de laatste jaren heeft gemaakt, bij velen weer twijfel doet rijzen of de bezwaren tegen een Noord-Europeesche ar-

beiders-immigratie tusschen de keerkringen, tot nu toe niet te hoog zijn aangeslagen.

Voldingend toch is aangetoond, dat de meeste ziekten, welke een zoo groot gevaar opleveren voor hen die op die breedten wonen, met goeden uitslag kunnen worden bestreden, zoo zelfs, dat in geassaineerde streken in warme landen het sterftecijfer haast even gunstig is als in de gezondste landen der gematigde zône.

Doch dit slaat op de bestrijding van door parasieten, in 't algemeen, veroorzaakte ziekten. De vraag of de tropen een nadeeligen invloed uitoefenen op het gestel van den Europeaan is echter blijven bestaan, alleen worden de oorzaken daarvan nu op ander gebied gezocht dan vroeger. Allerminst staat vast, dat de Europeaan tusschen de de keerkringen evengoed kan leven als de daar thuisbehoorenden.

En evenmin staat vast, dat het Europeesche ras zich daar kan handhaven, m.a.w. zich daar kan vermenigvuldigen als op een bodem en in een klimaat overeenkomende met die van den geboortegrond.

Konden deze twee vragen in bevestigenden zin worden beantwoord, Suriname zou spoedig de bevolking krijgen, noodig om het uit zijn vernederende positie van armlastige, achterlijke kolonie te verlossen en den ontwikkelingsgang volgen van Argentinie [1]), Uragay en Zuid- Brazilië, welke landen hun snellen vooruitgang vrijwel uitsluitend te danken hebben aan een sedert jaren goed georganiseerden Europeeschen-bevolkingsdienst.

Ook Suriname bezit zulk een immigratie-dienst, waaraan het, vooral gedurende de laatste 25 jaren, een bevredigenden aanwas der bevolking heeft te danken, doch die dienst bevordert uitsluitend den aanvoer en de vestiging van Aziatische contract-koelies, waaruit uiteraard slechts langzaam en dan nog spaarzaam, de elementen voortkomen onontbeerlijk voor de ontwikkeling van een nog weinig ontgonnen land.

---

[1]) Dr. Georg Hiller. *Einwanderung und Kolonisation in Argentinien.* Dietrich Reimer, Berlijn 1912.

De Surinaamsche maatschappij is nog in de maak, niet af, als zooveel in Zuid-Amerika.

Een paar duizend blanken en daarmede in ontwikkeling gelijk te stellen personen van gemengd ras voeren er den boventoon, terwijl het gros der bevolking, misschien wel 90 %, uit economisch, sociaal en politiek onmondigen bestaat.

Wel is er, wat men in Europa zou noemen, een lageren middenstand, bestaande uit opzichters, winkeliers, lagere ambtenaren, ambachtslieden en dergelijke, doch deze is weinig talrijk en van weinig economische en politieke beteekenis. Maar wat in dit akkerbouwend land vrijwel geheel ontbreekt, is een landbouwende middenstand, die stand van intelligente, zelfwerkende landbouwers, welke aan landen als de Vereenigde Staten, Zwitserland, Frankrijk e.z.a. een zoo groote innerlijke kracht en voortdurenden bloei schenkt, de financiëele draagkracht dier rijken zoo helpt versterken.

Dit gemis vooral is oorzaak, dat in Suriname, behalve door een enkelen koopman of winkelier, geen inheemsch kapitaal wordt gevormd, wat weer belemmerend werkt op den ondernemingsgeest der inboorlingen. De concessies, meerendeels ook de ondernemingen, zijn in handen van buitenlanders of maatschappijen, welke met buitenlandsch kapitaal werken, wat dit nadeel heeft dat het de winsten wegvoert, terwijl met de passagère blanke leiders van zaken, ook de ondervinding uit de kolonie gaat.

Voor de ontwikkeling harer nauwelijks aangeraakte hulpbronnen heeft de kolonie, behalve buitenlandsch kapitaal, groote behoefte aan burgers van het peil, waarop de gemiddelde Nederlander kan gerekend worden te staan, van vooruitstrevende menschen dus, wier karakter voldoende waarborg biedt voor een geordend maatschappelijk bestaan en met voldoende belangstelling in de politiek om het koloniaal Bestuur wakker te houden en tot voortdurende inspanning aan te zetten.

Dit levend kapitaal, dat Suriname niet bezit, althans in veel te geringe mate, is in Nederland overvloedig aanwezig. Geen wonder dus, dat bij het noemen van Suri-

name's nooddruft, de blik zich onwillekeurig op het Moederland richt, waar emigratie naar een gebied, ruimte aanbiedend voor meer dan de geheele Nederlandsche bevolking en met onuitputtelijke hulpbronnen, een zegen zou zijn, omdat die in de plaats zou kunnen treden van de zooveel geld verslindende werkloosheidbestrijding, welke zoo licht het verderflijk karakter aanneemt van armverzorging.

Doch dan rijst onmiddellijk de vraag: kan een Nederlander in Suriname landbouwen en daar landbouwend een goed bestaan vinden? en ook die andere vraag: kan hij er zich als afstammeling van een Noord-Europeesch ras handhaven?

Wij die eenige ervaring bezitten op het gebied van immigratie en kolonisatie en zoo bij herhaling in de gelegen heid zijn geweest de uitkomsten te vergelijken, behaald door Nederlandsche landbouwers in Iowa, Michigan en Dacota, met die, in een zelfde tijdvak bereikt, door de z.g. Hollandsche boeren in Suriname, staan tegen dat vraagstuk zeer twijfelmoedig. Hebben genen het bijna zonder uitzondering tot welstand gebracht, in Suriname moeten zelfs de best geslaagden, zich nog met een bescheiden bestaan tevreden stellen. Genieten die in het Noorden, als regel, een robuste gezondheid, is het leven daar krachtvol, opent zich er voor de kinderen een goede toekomst, welk nauwgezet kenner van Surinaamsche toestanden zou zulks durven beweren van de Hollandsche boeren aldaar?

In verband met het vorenstaande zij er aan herinnerd dat Suriname een land is grootendeels braakliggend nog, waar voor de uitvoering van elk kolonisatie-plan eerst een plek in het moerassig oerwoud moet worden bewoonbaar gemaakt. Woudreuzen moeten worden geveld en opgeruimd, polderdammen opgeworpen, de bodem voor cultuur geschikt gemaakt en dat alles onder een gloeiende zon, in een hitte beslist kritiek voor een blanke; die pas ontgonnen bodem mag geen oogenblik aan zichzelf worden overgelaten en een voortdurende strijd moet worden gevoerd tegen het alles overwoekerend onkruid, dat in

dezelfde mate van den vruchtbaren grond geniet als de jonge aanplant.

Nooit is nog gebleken dat Europeanen voor dergelijken arbeid geschikt waren; niettemin de pioniers zullen dezen moeten verrichten.

Zoodanige kolonisatie is in strijd met de wetten der natuur; de geschiedenis heeft geleerd, dat die, zelfs onder gunstige omstandigheden, steeds leidt tot physieken ondergang van het noordelijk ras.

Gronden ter staving van een en ander zullen wij hieronder aanvoeren.

Sedert prae-historische tijden heeft in de oude wereld een emigratiestroom bestaan, welke zich van het Noorden naar het Zuiden heeft bewogen. De immigranten zijn verdwenen, als het gletscher-ijs gruis en zwerfblokken achterlatend, doch hun gedachten zijn gebleven [1]).

Ariërs, wier bakermat waarschijnlijk in Noord-Europa ligt, zijn door Azië naar Voor-Indië en vandaar over Ceylon naar Java en verder getrokken, maar zijn daar uitgestorven of in de autochtonen opgegaan. Sporen van hun verblijf en van hun cultuur zijn daar nog allerwege te vinden.

De heerschende klasse in Griekenland in den bloeitijd van dat land, de stichters van het Romeinsche Rijk behoorden eveneens tot een blond menschenras uit Noord-Europa. Ook zij hebben zich niet kunnen handhaven, hebben plaats moeten maken voor minder ontwikkelde zuidelijke rassen, of hebben zich vermengd met de inboorlingen dier streken.

Ook de in het begin onzer jaartelling plaats gehad hebbende volksverhuizingen, hebben in Zuid-Europa maar weinig sporen nagelaten.

Maar niet alleen uit de oudheid ook uit later eeuwen zijn tal van voorbeelden aan te halen van mislukte landverhuizing door Noord-Europeanen.

In Florida b.v., op de Bahama-eilanden, op Barbados

[1]) Uitvoerig en helder wordt dit onderwerp behandeld in Ch. Pearson's „*National Life and Character, a Forecast*". London 1894.

wonen nog afstammelingen van in de 17e eeuw om staatkundige redenen in grooten getale uitgeweken Engelschen. Zij zijn blijkens het rapport uitgebracht door de wetenschappelijke expeditie der Baltimore Society (Science, Oct. 1903) in hooge mate gedegenereerd en in aantal afgenomen, hier en daar te midden eener gekleurde bevolking een klasse van proletariers vormende, paupers voor geen gering deel.

Van de vele Franschen, die zich in de 18e eeuw op Martinique en Guadeloupe hebben gevestigd, is geen enkele afstammeling van zuiveren bloede meer over. Zij zijn als 't ware opgeslorpt door de negerbevolking aldaar.

De Hollandsche boeren-kolonisatie in Suriname is nog te jong om daarover een oordeel te mogen uitspreken, doch uit de daarover gedane mededeelingen, gevoegd als bijlagen bij het Kol. Versl. van Sur. van 1908 en 1920 valt op te maken, dat de uitkomsten in geenen deele aan de verwachtingen hebben beantwoord.

Doch niet alleen het Noord-Europeesche blonde type, ook de donker getinte Zuid-Europeanen kunnen zich op den duur tusschen de keerkringen niet handhaven.

Mexico welks bevolking een eeuw geleden voor bijna een derde uit Spanjaarden bestond, had enkele jaren geleden nog maar 9 % blanken, daarentegen 36 % Indianen en 55 % mestiezen. De Spanjaarden die er eeuwenlang de heerschende klasse waren, maken al weer lang plaats voor de zich sneller vermeerderende oorspronkelijke bevolking of vermengen zich daar mede, zoo als uit het toenemend aantal halfbloeds blijkt.

Op 't oogenblik zijn in Mexico ruim 8 millioen Indianen, dat is veel meer dan ten tijde van Cortes.

In dit land vindt altijd nog immigratie van Spanjaarden plaats. Het eerste geslacht dezer immigranten is ijverig en spaarzaam, brengt het in den regel al spoedig tot welstand; de kinderen zijn reeds minder energiek en het derde geslacht onderscheidt zich in den regel weinig meer van de Indianen.

Ook in Peru, Bolivia, Venezuela en andere door Span-

jaarden sterk bevolkte staten in Zuid- en Midden Amerika, verdwijnen de afstammelingen der veroveraars om plaats te maken voor de autochtonen en halfbloeds. Ook hier het gewone verschijnsel. Een blanke bevolking welke zich de suprematie aanmatigt over een achterlijk, inheemsch ras. De blanke kan, ter oorzake van het klimaat, of wil geen handenarbeid verrichten, zoekt daarom emplooi als ambtenaar, koopman, beheerder of opziener. Het primitieve ras, dat vroeger of later een hoogte van beschaving bereikt, waarop het zijn aandeel vordert in de aanzienlijker en beter beloonde bezigheden der blanken. De blanken trekken er weg of doen afstand van hun gevoel van meerderheid en vermengen zich met de bevolking, nalatende een dun straaltje bloed, doch meestal ook hun taal, godsdienst, wetten en zeden.

Neen, het is nog niet bewezen, dat de Europeaan in warme gewesten kan leven en vruchtbaar zijn en het is zeer waarschijnlijk, dat de in tropisch Amerika gevestigde blanken ten slotte het zelfde lot zullen ondergaan als de Arische heerschers over Indië, Griekenland en Rome. James Bryce [1]), wien grondige kennis van de nieuwe wereld zeker niet kan worden ontzegd, toont aan, dat die landen van Zuid-Amerika, waar Europeanen den akkerbouw kunnen uitoefenen, zooals Chili, Argentinië, Uraguay en Zuid-Brazilië, ten slotte een overwegend sterke Europeesche bevolking zullen verkrijgen, doch dat de Amazone-vallei, de Guyana's en de andere tropisch Amerikaansche staten bestemd zijn om bevolkt te worden door Indianen, negers en allerlei overgangsrassen, misschien ook wel door Hindoes en Chineezen, die getoond hebben er zich thuis te gevoelen. Het Europeesche ras heeft z.i. in deze streken geen toekomst, omdat het ongeschikt voor zwaren arbeid in tropische hitte, in menig opzicht de concurrentie niet zal kunnen volhouden met hen die voor dat klimaat geschikt zijn, doch ook, omdat het daar in vruchtbaarheid onderdoet voor de gekleurde rassen. Met betrekking tot dit laatste zij hier medegedeeld, dat de blanke bevolking in Australië en

[1]) James Bryce. *South America.* London 1912.

Nieuw-Zeeland, landen met een gematigd warm klimaat, in getalsterkte afneemt en alleen op sterkte is te houden door een gestadige immigratie uit Engeland. Een steeds lager wordend geboortecijfer is de verklaring van dit verschijnsel.

Hetzelfde is waargenomen in sommige staten van Noord-Amerika. De gemiddelde leeftijd van hen die afstammen van Noord-Europeanen neemt daar af, hun vruchtbaarheid vermindert en zenuwstoornissen zijn er een gewoon verschijnsel.

Is het niet opmerkelijk, dat de Nederlanders in Nederlandsch-Indië en de Engelschen in Britsch-Indië, het na eeuwen, daar niet verder hebben kunnen brengen dan tot een beperkte ambtenaarswereld en een militaire bezetting? Blanke kolonisten hebben zich daar bij herhaling gevestigd, doch er bestaan geen voorbeelden, dat zij zich langer dan enkele geslachten hebben kunnen handhaven. Zij zijn uitgestorven of opgegaan in het volk dat daar thuis behoort.

Ook Suriname, de meest Nederlandsche kolonie, zooals het terecht heet, is nooit een eigenlijke volksplanting geworden. Van de vele duizende Nederlanders, Franschen, Duitschers en Engelschen, die er zich in den loop der eeuwen hebben gevestigd is geen spoor achtergebleven dan eenige bloedmenging en met de afstammelingen der sedert 1845 daar gevestigde Nederlandsche boeren gaat het denzelfden weg op. Reeds meer dan 25 % is van gemengden bloede.

De taak van den blanke in de tropen is daar rust en orde te brengen, zijn betere werkwijzen in te voeren, ook om den weg te wijzen, welke naar een hooger maatschappelijke ordening voert. Die taak is echter een tijdelijke en vroeger of later ondervindt hij, dat de streken, waar hij als veroveraar of leider optreedt, steeds het onvervreemdbaar eigendom blijven van hen die daar thuis behooren. Hij moet dan vertrekken of één worden met het daar thuis behoorend type; er werken en zich vermenigvuldigen, zooals binnen de grenzen voor zijn ras gesteld, kan hij niet; tot heden althans bestaan daarvan geen overtuigende bewijzen.

Honderde kolonisatieproeven zijn er genomen met Europeanen in Noord- en Zuid-Amerika. Buiten de keerkringen zijn die als regel gelukt, maar daarbinnen, welke voorzorgsmaatregelen er ook getroffen werden, nooit. Zou het geen dwaasheid zijn te veronderstellen, dat Suriname daarop een uitzondering zou kunnen maken?

Berust tot nu toe ons betoog op geschiedkundige en statistische gronden, ook natuurwetenschappelijk kan worden aangetoond, dat van een Noord-Europeesche kolonisatie in de tropen nooit iets te verwachten valt.

Met dit doel een enkel woord eerst over de evolutie-leer. Deze leert, dat typen of grondvormen van dieren en planten aan verandering onderhevig zijn en alleen zij blijven bestaan, die het best zijn toegerust voor den strijd om het bestaan. De overlevenden zijn steeds zij, die het best geschikt zijn voor de omstandigheden, waaronder zij leven.

Wij stammen waarschijnlijk allen af van dezelfde voorouders, die hun bakermat in Noord-Europa hadden, doch een geleidelijke emigratie naar streken met telkens vermeerderden warmtegraad heeft het aanzijn gegeven aan de rassen, ten slotte ook aan het type geschikt voor veldarbeid in de tropen.

Met deze evolutie zijn natuurlijk vele honderd-duizende jaren gemoeid geweest.

Elke luchtstreek heeft zoo zijn type en historische feiten toonen aan, dat acclimatisatie onmogelijk is als de mensch eenigszins ver van zijn bakermat verhuist. Vandaar dat de volksverhuizingen, waarvan hierboven sprake is, zoo weinig sporen hebben nagelaten.

Er is evenwel geen plaats op aarde, waar een uitheemsch persoon niet oud zou kunnen worden, indien hij zich slechts weet te beschermen tegen de nadeelige invloeden, welke hem daar bedreigen. Dit feit is niet te weerspreken, doch die even nadenkt, voelt dadelijk, dat individueele voorbeelden in deze al zeer weinig zeggen.

In de tweede plaats zouden wij de aandacht willen vestigen op den invloed van de zon op den mensch.

Dat het licht de bron van alle leven op aarde ook de oorzaak kan zijn van ziekteverschijnselen, is van genoegzame bekendheid. Die lichtbron kan het organisme soms ernstig schaden. Er zijn heel wat menschen die reeds door geringe bestraling huidontsteking krijgen. Pellagra, een ziekte veel voorkomend in Italië, Zuid-Frankrijk, Egypte en Zuid-Amerika, waar men mais verbouwt, wordt door het zonlicht veroorzaakt.

De ultra-violette stralen kunnen diep doordringen en hebben een nadeelig effect. Het pigment, de kleurstof in de huid van den mensch, neutraliseert echter den nadeeligen invloed dier ultra-violette stralen.

Elk mensch bezit voldoende pigment om te kunnen leven in de streek, waar zijn voorouders reeds duizende jaren woonden, doch gaat hij daarbuiten, dan worden door den invloed der ultra-violette stralen weer andere eischen aan zijn organisme gesteld, eischen waaraan hij veelal niet kan voldoen.

De lucht absorbeert hitte en licht naarmate van de breking der zonnestralen en den afstand die deze moeten doorloopen. Tot 10° boven den horizon hebben de zonnestralen weinig intensiteit. Deze neemt echter geleidelijk toe om boven de 65° snel te stijgen tot het zenith. Meer dan de helft van het op aarde uitgestraalde licht valt daarom tusschen 10 en 2 uur, $^{7}/_{10}$ tusschen 9 en 3 uur. Op hooge breedte, waar de zon dus nimmer dicht bij het zenith staat, is bijgevolg weinig behoefte aan pigment, uitgezonderd tegen sneeuwglans, doch beneden 47° neemt het effect der zonnestralen, ook die der ultra-violette stralen, steeds sneller toe en daarmede ook de behoefte aan pigment.

Rubber verliest in de tropen spoedig zijn elasticiteit door de vernielende kracht der ultra-violette stralen aldaar. Proefondervindelijk is dit vast te stellen door rubber bloot te stellen aan de stralen van ultra-violet-lamplicht. In een uur ondergaat de rubber dan grooter chemische veranderingen dan in twee jaren blootgesteld aan het diffuus licht der gematigde zône. Ultra-violette stralen hebben dus een zeer grooten invloed op vaste stoffen,

waarin ze diep kunnen binnendringen. Een gebruinde huid sluit deze stralen buiten, een blanke echter niet, tenzij deze rood verbrand is. Hoe blonder iemand is, hoe meer hij is blootgesteld aan actinische verbranding. Voortgezette prikkel veroorzaakt eczeem, zooals men wel op de huid van witte varkens en op witte plekken bij paarden kan waarnemen.

De zonnestralen in de tropen zijn dus geenszins onschuldig voor menschen met weinig pigment, en dat die de zenuwcellen kunnen verlammen, zonder ze nog te vernietigen, is volgens Ch. E. Woodruff [1]), medisch vastgesteld.

In het voorbijgaan zij er opgewezen, dat de mate van pigmenteering ook van grooten invloed is op de verdamping en uitstraling van het individu. Zwart slorpt veel warmte op, doch staat die ook weer spoedig af. Wit weerkaatst de hitte maar houdt deze veel langer vast. Een in het wit gekleed Arabier, een wit Arabisch paard, dat evenwel een donkere huid bezit, gevoelen zich in een woestijn-hitte nog behaaglijk. Het wit van kleed en haren weerkaatst de warmtestralen, de donkere huid bevordert echter de verdamping en de uitstraling. Is het nu niet begrijpelijk, dat een blanke in de tropen, die niet voldoende kan uitstralen, al spoedig lijdt aan oververhitting en bij herhaling, aan de beslist nadeelige gevolgen daarvan.

Warmte en licht zijn wel de hoofdoorzaken, dat de weinig-gepigmenteerde mensch op den duur in de tropen niet kan aarden en daar steeds plaats zal moeten maken voor de aan die omgeving geadapteerden.

Hierbij zullen wij het laten, hoewel de stof allerminst is uitgeput. Wij behandelden haar slechts oppervlakkig en veel bleef onaangeroerd, omdat het op een ons vreemd terrein ligt. Intusschen hopen wij te hebben aangetoond, dat kolonisatie met blanken in de tropen een terrein is vol voetangels en klemmen, dat een nauwgezet Bestuur beter doet niet te betreden.

Persoonlijk zijn wij tegenstander van kolonisatie met

[1]) Ch. E. Woodruff A. M. M. D. — *Medical Ethnology*. London 1913. Aan dit merkwaardige boek ontleenden wij een en ander voor ons opstel.

Nederlandsche landarbeiders in Suriname, niet alleen op grond van de hierboven aangevoerde bezwaren, maar ook, omdat de landbouw in Suriname, gelijk die nu gedreven wordt en door het beperkt aantal cultures voor uitvoer, inzonderheid van jaargewassen, een zeer wisselvallig bedrijf is, ten hoogste een bestaan opleverend voor menschen van bescheiden levensstandaard.

Het Suriname-probleem is dan ook niet zoozeer een bevolkings- als wel een landhuishoudkundig vraagstuk. Aan den landbouw aldaar moet grooter bedrijfszekerheid worden verschaft, de productiviteit daarvan zal aanmerkelijk moeten worden verhoogd.

Eerst wanneer de landbouw in Suriname een verschiet opent voor klein- en middenstandlandbouwers, zooals in Argentinië en Zuid-Brazilië, zal het tijd zijn kolonisten aan te lokken van het peil, waarop hierboven gedoeld is en eerst dan zal de kolonie den welvarenden burgerstand kunnen verkrijgen, de kern van welstand, welke het grootkapitaal er nooit heeft kunnen scheppen.

Nederlanders zullen daarvoor wel niet in aanmerking komen en dit valt te betreuren, want daarmede is dan tevens uitgemaakt, dat Suriname alleen een volkplanting van niet-Nederlandschen landaard kan worden, waar Nederland nog slechts zoolang het leiderschap zal voeren tot de daar zich gevormde volkseenheid, naar het model van ons volk, willen we hopen, dat zal kunnen ontberen.

Dit vooruitzicht ontslaat Nederland echter geenszins van zijn verplichting om voor het land, waarover het een tijdelijk rentmeesterschap voert, alles te doen, wat een goed beheer vermag, opdat het niet alleen ongerept, doch verrijkt aan de nakomelingschap zal worden overgegeven. De verrijking van Suriname zal voornamelijk moeten bestaan in een veredeling van hare bevolking en niets mag worden verzuimd, wat daartoe zal kunnen bijdragen.

Den Haag, April 1922.

BIJ DE AUCANERS. [1])

II.

DOOR

WILLEM F. VAN LIER.

In het nummer van Mei 1921 van dit tijdschrift, schreef ik een artikel over het ontstaan van het Posthouderschap bij de Aucaners, hetwelk eindigde met het een en ander betreffende mijne installatie en vestiging in de Tapanahony.

In de veronderstelling dat de lezers van de West-Indische Gids genoeg belang in het door mij aangevangen werk stellen, wil ik nu verhalen hoe het verder gegaan is en tevens eenige mededeelingen doen betreffende de werkstaking onder de Aucaners in het transportbedrijf op de Marowijne gedurende Februari—Mei 1921.

Nadat te Drie Tabbetje besloten was, dat ik mij „Bilo" (Beneden Tapanahony) zou vestigen en kapitein Jenta van Powie, het hoofd van de Compagnie-loô negers, op verzoek van Granman Amakti had aangenomen mij op zijn dorp onderdak te verleenen tot ik gereed zou zijn met het aanleggen van een eigen standplaats, verhuisde ik tegen het einde van Januari 1920 van Poeketi naar Powie.

Het toeval wilde, dat ik juist tegenover Powie een nagenoeg in elk opzicht geschikte plaats vond voor den aanleg van een Bakra- (Blanken)nederzetting. Ongeveer

[1]) De heer Van Lier verzoekt ons alsnog mede te deelen dat de foto's bij zijn vorig artikel — *West-Indische Gids*, 3e Jaargang no. 1 (Mei 1921) — genomen zijn door den heer J. W. Gonggrijp. Aan de niet-vermelding hiervan onder de foto's draagt de redactie schuld.

Redactie.

in het midden van de streek gelegen, is het terrein daar hoog en beantwoordt aan de eischen voor landbouw en veeteelt. Het voornaamste is evenwel dat de gezondheidstoestand op die plaats niet te wenschen overlaat, terwijl de onmiddellijke nabijheid van vier groote dorpen — Clementie, Sajé, Moenproesoe en Powie — die door Biloonegers (de vooruitstrevenden) bewoond worden, een waarborg oplevert voor eventueel trouw schoolbezoek.

Op Powie werd mij als logies aangewezen het „onderhuis" van kapitein Jenta. De voorname Boschnegers bouwen nl. hunne hutten op hooge palen. Men moet zich echter geen te ruim begrip van „hooge palen" vormen, want zelden bedraagt die hoogte meer dan vijf voet. Het gevolg hiervan was dan ook, dat ik nooit rechtop kon staan „in huis" en dat mijn hoofd vaak kennis gemaakt heeft met de vloerbalken. Was dat echter maar alles. Erger vond ik het onder dat huis tusschen allerlei ongedierte gehuisvest te zijn. Ratten, muizen, kakkerlakken en vooral wandluizen waren mijne medebewoners. Neen, de dagen bij Jenta doorgebracht, waren niet direct als picnic te beschouwen. Had ik van het ongedierte veel last, van de menschen ondervond ik dat om zoo te zeggen, in nog hoogere mate. Ik dreigde wanhopig te worden onder de indringerigheid en vrijpostigheid der Boschnegers, vooral van de kinderen. De druppel die den emmer deed overloopen was evenwel, dat ik af en toe in den nacht beplast werd door twee kleindochters van den kapitein, wier slaapvertrek zich bevond boven de plaats waar mijn hangmat gespannen was. Ten einde raad verhuisde ik van het onderhuis van Jenta naar het lijkenhuis, de „krei-hoso" (lett. vertaald „huis van geween") [1]).

Ik zal de lezers van dit artikel niet te lang ophouden met mijn vele wederwaardigheden te Powie. Ik kan echter den lust niet bedwingen nog het volgende te vertellen. Ik was voor eenige dagen op reis gegaan en vernam op

[1]) Gelijk bekend staat op elk Boschnegerdorp een lijkenhuis, waarin de lijkdiensten worden gehouden.

den terugtocht dat een oude man, „Batrafatoe", in mijn afwezigheid op Powie gestorven was. Het lijk was reeds 4 dagen boven aarde — en dit beteekent in de tropen, waar dat niet langer dan 24 uur zijn mag, nogal wat — en te voorzien was dat de begrafenis in de eerste week nog niet zou plaats hebben. Ik besloot dus door te reizen naar een ander dorp. Ik was echter verplicht even aan wal te stappen om 't een en ander te halen, dat ik noodig had. Ook zou het niet te pas komen dat ik langs voer zonder eerst aan de familie mijn deelneming te hebben betuigd. Toen ik in het dorp aankwam, viel het mij op dat de stank die ik verwachtte, minder groot was dan ik dacht. Ik haastte mij evenwel, om zoo spoedig mogelijk door te kunnen gaan. Bezig uit een trommel het een en ander te halen, werd ik plotseling door een ondragelijke pestlucht overvallen. Naar buiten kijkende, ontdekte ik dat de lijkkist vlak voor de deur was neergezet en het deksel er afgenomen; Batrafatoe, het lijk had, terwijl hij rondgedragen werd, door bemiddeling van de dragers kenbaar gemaakt, dat hij door Kapitein Jenta op een borrel onthaald wenschte worden. Het lijk was daarom voor de woning van Jenta gebracht en de kist opengemaakt om Batrafatoe de tractatie toe te dienen. Overbodig hier aan te stippen dat bij zoo'n gelegenheid de dragers niet onbedeeld blijven.

Met het aanleggen van mijn standplaats heb ik veel moeite gehad. Gedeeltelijk door zware regens, maar voor het grootste deel ten gevolge van de luiheid en gemakzucht der Boschnegers. Hier moest een stuk oerbosch, met vele woudreuzen worden herschapen in een behoorlijk bewoonbare plaats, met ruimte voor het aanleggen van een kostgrond. De ontwouding ondervond bezwaar doordien dichtbij veel zware boomen een Katoe-boom, een groote Ficus stond en volgens het bijgeloof der Boschnegers mag een Katoe niet geveld worden, omdat daarin een booze geest huist. Erger nog, men mag geen boom in de nabijheid omkappen, omdat de kans bestaat, dat hij bij het neervallen in aanraking zou kunnen komen met

de Katoe, hetgeen dan gelijk staat met het moedwillig slagen toebrengen aan de „Takroe-sani" (booze geest) die in de Katoe verblijf houdt. Met vuur kan men den toorn van den Katoe-geest eerst goed opwekken. Geen Djoeka zal het dan ook in zijn hoofd krijgen vuur te stoken in het gevelde hout op een kostgrondje, indien daar dichtbij zoo'n boom staat. Het vuur mocht eens de wortels van de Katoe bereiken en wee dan onzen djoeka en de zijnen. De dood, doch ten minste zware ziekte, zal onverbiddelijk hem of een zijner bloedverwanten treffen. De Katoe op mijn standplaats was voor mij, maar vooral voor mijn knecht, die uit Paramaribo met mij was mede gekomen, in werkelijkheid een *booze geest,* want zwaren arbeid heeft die jonge man moeten verrichten en lang heeft het geduurd, eer de Katoe en al de groote boomen er om heen op den grond lagen.

Op 18 Mei 1920 was ik echter gelukkig zoover dat,onder toeschouwing van een groot aantal Aucaners, onder een salvo van geweerschoten de Nederlandsche driekleur op „Granman Staalkondré" [1]) kon worden geplant.

Ik moest nu allereerst trachten het vertrouwen van het volk, maar vooral dat van hun leiders te winnen. Uit ervaring wist ik, dat het beste middel om daartoe te geraken is, de verstrekking van medicijnen, en zoo mogelijk genezing van zieken. Uit dien hoofde werd dan ook een voldoende hoeveelheid geneesmiddelen en verbandstoffen door mij medegenomen. Reeds van den eersten dag van mijn komst in de Tapanahony kon ik aanvangen met het „doktertje spelen", en er gaat nu geen enkele dag

---

[1]) = „Gouverneur Staal's dorp." Met het „Bakra kondré" (blanken dorp) in de Tapanahony, naar den Gouverneur op wiens last het gesticht werd, te noemen, wordt geheel in Djoeka's geest gehandeld. Een Djoeka geeft bij voorkeur aan plaatsen (dorpen, kreken, watervallen enz.) den naam van den persoon die het gesticht heeft, of door wiens toedoen de plaats of kreek bekend geworden is. B.v. heet Albina bij de Boschnegers tot nu toe „Kaplari", naar den stichter er van, den heer Kappler.

Zijne Excellentie Gouverneur Baron Van Heemstra kon zich met mijne zienswijze, betreffende den aan mijn standplaats te geven naam vereenigen en werd bij G. R. van 27 October 1921 no. 3729 bepaald, dat die plaats den naam van „Granman Staal kondré" zal dragen.

FOTO OOSTERLING

VAN LINKS NAAR RECHTS: GRANFISKARI GAGOE, GRANMAN AMAKTI, HOOFDKAPITEIN KANAPÉ

om waarop ik niet vele zieken te behandelen krijg. Veel succes heb ik tot dusver met het genezen van wonden. Joodkali, Jodoform en Peru-balsem, plus watten en windsels, zijn dan ook zaken die ik op reis, of waar ook, altijd bij mij heb. Ook met het toedienen van chinine aan de vele malarialijders en het behandelen van influenza (er heerscht vaak influenza onder de Boschnegers) heb ik mij verdienstelijk kunnen maken. Kortom, het eerste middel om het vertrouwen te winnen, faalde gelukkig niet.

Hoe aangenaam ik echter dit deel van mijn werk vind, ik beschouw dat als zeer ondergeschikt en heb van den beginne af dadelijk alle aandacht aan het hoofddoel, de stichting van een school in de Tapanahony, geschonken. *Zonder school is de poging tot beschaving van de Aucaners onbegonnen werk.* Als gevolg van deze overtuiging heb ik dan ook niets nagelaten, om wat tot bereiking van dit doel kon bijdragen, aan de hand te nemen.

Profiteerende van het verlangen naar onderwijs bij de Biloo-negers, begon ik dadelijk bij mijn aankomst te Powie, met spelenderwijs aan een 7-tal kinderen aldaar onderricht in het lezen (Methode Hoogeveen) te geven. Aanvankelijk leek het succes verzekerd; de gekleurde leesplankjes vielen zeer in den smaak der kleintjes en de ambitie leek groot. In twee weken klom het getal van 7 tot 15 leerlingen, die getrouw „ter school" kwamen. Ook bij de ouders was de belangstelling groot en ik verheugde mij al in dit succes, toen op zekeren dag eensklaps *alle* leerlingen wegbleven. Bij de kinderen naar de reden daarvan informeerende, kreeg ik de meest verschillende antwoorden, maar niet de waarheid nl. dat hun het „gaan naar school" verboden was.

Granman Amakti had vernomen dat ik te Powie onderwijs gaf en had zijne afkeuring daarover aan kapitein Jenta doen weten. In verband met het bovenstaande lijkt mij het volgende interessant genoeg om hier verteld te worden.

De verschillende loo's der Boschnegers leven in voortdurenden naijver tot elkaar en geen die den ander een voorsprong in wat ook, gunt. Gelijk ik in het geschriftje „Iets

over de Boschnegers in de Boven-Marowijne" schetste, worden de Compagnieloo-negers als de laagste kaste onder de Aucaners beschouwd. Toch kan deze loo op een geschiedkundig feit in zijn voordeel wijzen waarop alle andere jaloersch zijn. en welk als een soort van adelbrief voor hen door de betrokkenen beschouwd wordt. Dit voor hen zoo grootsche feit was het volgende. Toen in de 18de eeuw vrede tusschen de Blanken en Aucaners gesloten werd, was dat het gevolg van een desbetreffend voorstel van de Aucaners. Hun verlangen om vrede te sluiten maakten zij kenbaar door op de plantages, die zij in den nacht bezochten om te stelen hetgeen zij noodig hadden en niet zelf konden produceeren, briefjes achter te laten waarin zij het vredesvoorstel deden. Deze briefjes werden door zekeren Boston, die de Engelsche taal machtig was, geschreven.

Volgens de overlevering was Boston, een der stamvaders van de Compagnie-loo-negers. De begeerte naar onderwijs bij de Biloo — inzonderheid bij de Compagnieloo-negers — is, volgens hen, voortgevloeid uit het feit dat de eer van de verkregen vrijheid hun toekomt, als gevolg van de schrijfkunst van hun voorvader Boston.

De eer, van den vrede voor den ganschen stam te hebben verkregen, kan niet aan de Compagnieloo-negers betwist worden en is een doorn in het oog der „aristocraten" in de Tapanahony.

Uit een vertrouwelijk gesprek met kapitein Jenta, een zeer liberale grijsaard, kwam ik te weten, dat Amakti waarschijnlijk niet zoo dadelijk zijn misnoegen over het stichten van een schooltje te kennen zou gegeven hebben als dat niet bij de Compagnieloo-negers geschied was.

„De Otto-negers" (de loo waartoe de Granman behoort) „zullen het geen tweeden keer kunnen verdragen „dat djoeka" (de stam) „door ons" (de Compagnienegers) „groot gemaakt wordt" verklaarde de grijsaard met onverholen trots. Jenta draagt de overtuiging, dat zijn volk eenmaal door het onderwijs groot zal worden.

Hoe het dan ook gegaan is, het kon mij niet gelukken

voort te gaan met het geven van onderwijs. Trouwens ik had mij nooit voorgesteld dat ik zonder medewerking van den Granman en zijne raadslieden (de conservatieve partij) ooit een school op hechten grondslag zou kunnen stichten.

Ik stelde het mij daarom dan ook tot taak, de tegenstanders van de school van het nut daarvan te overtuigen en hunne medewerking daarvoor te verkrijgen. Van een leien dakje is dat niet gegaan. Veel hoon en bespotting moest ik verdragen, eer ik, dank den krachtigen steun van Kanapé [1]) zoover kwam, dat de tegenstanders van het onderwijs vertrouwen zijn gaan stellen in mijne verklaring, dat de school niet als middel gebruikt zal worden om de kinderen te doopen, waardoor de school ten slotte — dat was in Januari j.l. — door alle partijen en door Amakti persoonlijk werd aanvaard.

Ik wil met betrekking tot de verklaring, „dat de school niet als middel gebruikt zal worden om de kinderen te doopen," ter voorkoming van misverstand, even aanstippen, dat ik geheel behoor onder degenen, die cultuur zonder godsdienst uit den booze achten. Het gaat bij mij echter om het systeem. Ik draag nl. de overtuiging, dat elke poging om bij den aanvang van het werk Christelijk

---

[1]) Voor bijzonderheden betreffende den persoon van Kanapé verwijs ik naar blz.55 en vlg. van „Iets over de Boschnegers in de Boven-Marowijne". Aan de lezers, die niet de gelegenheid hebben dit boekje op te slaan, wil ik hier in het kort vertellen wie Kanapé is. Kanapé van Otterloo was de aangewezen troonopvolger van Amakti's voorganger, Oseisie van Otterloo. Hij is een persoonlijkheid, zooals niet velen in de Tapanahony gevonden worden. Een man met helder doorzicht, die precies weet wat hij wil. Een geboren regeerder, die de kunst verstaat eerbied af te dwingen en zijn woord te doen gehoorzamen.

Hij is den blanken zeer wel gezind en, zooals ook uit dit artikel zal blijken, een warm voorstander van het onderwijs. Zijne liberale opvatting en goede gezindheid jegens de blanken als ook de vrees dat hij den stam streng zou besturen, waren aanleiding voor de conservatieve kapiteins om hem ten behoeve van Amakti te verdringen.

Daar tot vóór Amakti's bestuur, het hoofd van den Staat tevens hoofd van de Kerk bij de Aucaners was, en Kanapé van Oseisie de opleiding tot Opperpriester ontvangen had, kwam bij Amakti's installatie scheiding van Kerk en Staat onder de Aucaners. Als Opperpriester, maar meer nog door zijne persoonlijke goede eigenschappen, is Kanapé altijd een man van veel invloed in de Tapanahony geweest.

onderwijs te verstrekken, het onderwijs bij de Aucaners zal tegenwerken. Bewijzen daarvoor heb ik te over. Ik herhaal daarom hier wat ik te voren reeds elders schreef

„Geef de Djoeka onderricht in het lezen en schrijven, „waardoor hij in staat zal worden gesteld zijne gedachten „behoorlijk te kunnen ordenen en geregeld te denken. „Geef hem daarna lectuur, die hem opvoedt en zie of hij niet „als ballast wegwerpt, al de wetten van „Grantata" [1]), die „hem in zijn ontwikkeling en economische vooruitgang „hebben tegengehouden. Ik herhaal het, geef hem onder-„richt, maar in een vrije school, en met één onderwijzer „zult gij in betrekkelijk korten tijd meer bereiken dan „tien evangelisten gedurende een menschenleven. Be-„schaaf de Djoeka door het onderwijs, en zijn godsdien-„stige aard, (want een Djoeka is zeer godsdienstig) zal „hem vanzelf tot den Heer brengen."

Op Granman Staalkondré heb ik een perceel groot ruim 3 H.A. voor kostgrond tevens demonstratieveld ingericht. Bedriegen de teekens niet, dan schijnt de belangstelling voor wat ik op het gebied van landbouw en pluimveeteelt [2]) daar verricht, bij den Djoeka er in te komen.

Het systeem, dat bij het beschavingswerk gevolgd wordt, is als volgt. Door behartiging van hunne physieke en materieele belangen wordt getracht het geheele vertrouwen der Aucaners te winnen, waardoor het gelukken zal, dat de opvoeding en leiding van de jeugd aan de bakra's wordt overgelaten. Want ommekeer in de zeden en gewoonten van dit volk kan pas verwacht worden, wanneer een geslacht onder den invloed der beschaving is opgegroeid.

Van het huidig geslacht verwacht ik niet veel meer dan dat het mij gelukken zal het te leeren zijn arbeid productiever te maken en hygiënischer te gaan leven. Een gunstig teeken is dat de jongeren hoe langer hoe meer af-

---

[1]) Met de wetten van „Grantata" worden hier de godsdienstige leerstellingen der Aucaners bedoeld.

[2]) De bedoeling is, zoo spoedig dat mogelijk zal blijken, ook geiten en vooral varkens te fokken, ter demonstreering en aanmoediging om veekweekerij ter hand te nemen.

keer er van beginnen te krijgen de lijken zoolang boven aarde te houden en dagen achtereen, op de hoofden gedragen, er mede door de dorpen te sjouwen. Dat ik dien afkeer prikkel, behoeft niet vermeld te worden.

Als hiervoren vermeld was het mij in Januari d. j. gelukt allen tegenstand tegen het onderwijs te overwinnen en ik verheugde mij reeds in het vooruitzicht nog in den loop van het jaar een goed bevolkte school te krijgen, toen er een kink in den kabel kwam door de

Werkstaking.

Om de lezers een duidelijk inzicht in deze vervelende zaak te doen krijgen, moet ik eerst het een en ander mededeelen betreffende den toestand in de Tapanahony vóór het uitbreken van de staking.

Amakti, die door gekuip van de tegenstanders van Kanapé (zie noot 1 op blz. 211) tot Granman (Groot Opperhoofd) werd uitgeroepen, omdat men in hem een zwakkeling zag, die zich zou laten ringelooren, ontpopte zich reeds dadelijk na zijne installatie als Alleenheerscher en ontzag niemand. Zelfs degenen die hem op de been geholpen hadden, hoonde hij vaak in het openbaar, waardoor hij ten slotte alle hoofden van zich vervreemdde op een of twee na, aan wie hij nog af en toe om raad vroeg. Ook aan het Koloniaal Bestuur stoorde hij zich weinig en verklaarde onomwonden een zelfstandig regeerder te zijn. Was Amakti een verstandig mensch, zijn alleenheerschappij zou waarschijnlijk niet zoo'n chaos in de Tapanahony geschapen hebben als welke nu daar bestaat.

Onoordeelkundig en op zijn onfeilbaarheid als Granman vertrouwende, zondigde hij keer op keer tegen den Adat en pleegde de meest willekeurige handelingen, waardoor hij hoe langer hoe meer gehaat en veracht werd, zoodat ten slotte niemand zich meer aan zijne bevelen stoorde.

In 1916 verscheen in de *Bijdragen tot de Taal, Land en Volkenkunde van Nederlandsch-Indie*, deel 72 afl. 3 en

4 blz. 590—598 een artikel „Hoofdenverkiezing bij de Boschnegers in Suriname". In dat artikel komt o.m. het volgende voor:

„De Opperhoofden bij de Boschnegers hebben geen „politie of militaire macht tot hunne beschikking. Slechts „bij groote uitzondering zal het voorkomen dat hunne „krachtige persoonlijkheid alleen reeds voldoende is om „zich door den geheelen stam te doen erkennen. In den „regel zullen zij hun gezag ontleenen aan hunnen aan- „hang."

De waarheid van dit betoog heb ik in Tapanahony van nabij kunnen beoordeelen. Amakti verloor door het afstooten van de kapiteins geheel zijn aanhang en daarmede ook zijn gezag, en te dom om te begrijpen dat de onfeilbaarheid van een Granman slechts zoo lang duren kan als die Granman blijkt een krachtige persoonlijkheid te zijn, die zijn onfeilbaarheid weet te handhaven, ondervond hij spoedig, dat hij toch weinig onder zijn volk te beteekenen had. En had het Koloniaal Bestuur niet tijdig ingegrepen, er zou een toestand van volslagen anarchie in de Tapanahony ontstaan zijn.

De Granman, die zijn macht tot nul gereduceerd zag, probeerde op vele wijzen die te herwinnen. B.v. vond hij het een prachtmiddel om daartoe te geraken, het volk te doen zien hoe weinig hij zich aan de bakra's stoorde.

Het zou mij te ver voeren de vele ergerlijke staaltjes van Amakti's ontrouw en laatdunkendheid tegenover het Bestuur hier te releveeren. Genoeg zij dat zijne aanmatiging hoe langer hoe grooter werd. Verre echter, dat hij daardoor zijn verloren gezag herwon, nam de bandeloosheid onder het volk hoe langer hoe meer toe. Een geest van ontevredenheid, welke steeds grooter werd, trad in bij de Aucaners. Aan de eene zijde was die ontevredenheid gericht tegen den Granman om diens wanbestuur, aan den anderen kant tegen de Bakra's, „die maar voortdurend de prijzen van winkelgoederen verhoogden, zonder dat het loon voor de vrachtvaart in evenredigheid daaraan verhoogd werd".

Een uitkomst was het daarom, toen uit de Lawa het

voorstel tot den Granman kwam, om samen met de Boni-negers, door eene werkstaking in het transport op de Marowijne, een einde aan de „uitbuiting" van de vrachtvaarders te maken. De staking — zoo werd algemeen vertrouwd — zou onmiddellijk een normalen toestand tot gevolg hebben. Enthousiast werd daarom dit voorstel door den geheelen stam begroet, en Amakti wilde deze „schoone gelegenheid" niet onbenut laten, het volk weer op zijn hand te krijgen. Na met slechts enkele hoofden hier over gesproken te hebben, nam de Granman het voorstel der Boni's [1]) aan en werd de werkstaking afgekondigd. Kanapé, die toen ziek was, vernam niets van het plan tot staken eer het een voldongen feit was. Vermeldenswaard is het, hoe die stakingsgeschiedenis in elkaar zit.

Het plan tot staken werd uitgedacht door kapitein Bajoo [2]).

Het Groot-Opperhoofd der Boni's, Awensai, was daarvoor echter niet te vinden, doch Bajoo liet niet los en plaatste Awensai voor een fait accompli. Terwijl deze Granman een bezoek bracht aan zijne Indiaansche vrouw [3]) in de Boven-Lawa, zond Bajoo een boodschap namens hem naar Amakti, waarin het voorstel tot staking gedaan werd.

Als reeds vermeld, ging Amakti daarop gretig in en de boodschap werd naar de Lawa teruggezonden, dat men slechts van Awensai bericht wachtte, op welk tijdstip de afkondiging van de staking zou plaats vinden.

Toen Awensai terugkeerde van de Boven-Lawa vernam hij wat in zijn afwezigheid gebeurd was. Hij bleef echter zijn standpunt handhaven, niet mede te werken aan eene werkstaking. Als een goed Boschneger kon hij echter zijn stam-solidariteit niet schenden en Bajoo desavoueeren.

---

[1]) De Boni's vormen een kleinen stam (± 300 zielen) en zijn gevestigd aan de Lawa. Op een 75-tal na, die Nederlandsch bleven, hebben de Boni's de Fransche nationaliteit aangenomen.

[2]) Bajoo staat aan het hoofd van de Nederlandsche Boni's en is een man van bijzonder grooten invloed in de Lawa.

[3]) Een der drie vrouwen van Awensai is een Indiaansche uit den stam der Merionsindianen in de Boven-Lawa.

Hij zond daarom een boodschap aan Amakti, dat hij bij nadere beschouwing tot het oordeel gekomen was, dat men niet tot staken mocht overgaan, zonder van te voren de Bakra's met hunne grieven bekend gemaakt te hebben. Hij zou daarom naar St. Laurent afvaren en de grieven van de Boschnegers ter kennis van het Fransche Bestuur brengen. Bij zijn terugkeer naar de Lawa zou hij aan Amakti de resultaten zijner onderhandelingen doen weten, en kon de zaak nader overwogen worden. *In elk geval moest Amakti geen werkstaking afkondigen, voordat hij, Awensai, terug was.*

Het is van belang hier mede te deelen, dat Awensai niet slechts om het bovenstaande naar St. Laurent wenschte af te varen. Hoofddoel van zijn reis was om te gaan onderzoeken waarom zijne toelage als „Granman" hem gedurende 3 jaren niet was uitbetaald [1]).

Awensai vertrok naar St. Laurent. Zoodra Amakti dat vernam, stuurde hij zijn neef Aliamba van Otterloo af naar Albina [2]). Aliamba had in opdracht, met Awensai de zaken bij de bakra's te regelen en zoo noodig namens hem, Amakti, de werkstaking aan de Djoeka's af te kondigen. Op zijn reis naar Albina ontmoette Aliamba (enkele uren nadat hij Drie Tabbetje verlaten had) den boodschapper van Awensai, die aan hem de boodschap aan Amakti mededeelde en hem den raad gaf terug te keeren naar Drie Tabbetje en den Granman mede te deelen, welk standpunt door diens collega werd ingenomen. Aliamba antwoordde daarop dat hij zou doorreizen; hij had volmacht van zijn Granman en zou, na gedachtenwisseling met Awensai, naar bevind van zaken handelen. Te Albina aangekomen, wist hij den Districts-Commissaris omtrent het voornemen tot staken zoo te misleiden, dat deze, ondanks de desbetreffende waarschuwingen van den Posthouder, toch onder den indruk kwam, dat er geen wolkje aan den hemel was. Op St. Laurent ontmoette

[1]) De Groot-Opperhoofden der Boschnegers ontvangen van de respectievelijke Gouvernementen (Hollandsch en Fransch) een jaarlijksche toelage.

[2]) Albina en St. Laurent liggen tegenover elkaar.

Aliamba Granman Awensai en drong bij dezen namens Amakti er op aan, de werkstaking af te kondigen. Awensai hield voet bij stuk en verklaarde, dat de Boni's niet zouden meedoen aan de staking.

Het noodlot kwam den kwaadwilligen in deze tegemoet. Awensai ontving geen gunstig bescheid op zijn verzoek om uitkeering van de toelage welke niet aan hem was uitbetaald, en deze teleurstelling schijnt hem ten slotte te hebben doen toegeven aan het aandringen van Aliamba.

Zoo werd de werkstaking te Albina en St. Laurent afgekondigd.

Aliamba keerde terug in de Tapanahony en op den dag van zijn aankomst ging van Drie Tabbetje het bevel uit, dat geen Djoeka mocht afvaren (ook niet om eigen inkoopen te doen). Bij hooge uitzondering zou de Granman daartoe vergunning verleenen, indien hij zich met de redenen waarom de verzoeker wenschte af te varen, kon vereenigen. Ook tusschen de magazijnen en werkplaatsen in het binnenland mocht geen verbinding onderhouden worden.

Allicht rijst de vraag hoe het komt, dat de Posthouder de staking niet heeft kunnen voorkomen. Hierop wil ik antwoord geven. De achterbaksheid der Boschnegers kennende, begreep ik dat, zoodra ik mij openlijk met de zaak inliet, het dan heeten zou, dat de Granman daar geheel buiten stond. Niemand zou in deze dan aansprakelijk gesteld kunnen worden en het zou niet gelukt zijn het werk weer te doen hervatten, zonder aan buitensporige eischen der Djoeka's toe te geven. Het bleek later dat ik goed had gezien, want toen ik na de afkondiging in de Tapanahony, mij naar Drie Tabbetje begaf om van den Granman te eischen dat hij het verbod tot werken weer zou intrekken, bezwoer Amakti mij, dat hij niets van de staking vooraf geweten had. Pas nadat die uitgebroken was, kwam het volk tot hem om hem te verzoeken namens den stam meer loon voor het vrachtvervoer en vermindering van winkelprijzen van de Bakra's te eischen. Hij kon

niets aan de zaak veranderen. Dank zij het feit dat ik haarfijn wist, hoe de vork in den steel zat, kon Amakti zijn gehuichel niet volhouden en moest toegeven dat alles op zijn last geschied was. Aan mijn eisch om dadelijk de staking op te heffen, kon hij echter niet onmiddellijk gevolg geven, omdat hij verbonden was aan Awensai en niet eenzijdig de met dezen gesloten overeenkomst mocht verbreken. Intusschen kwamen er strenge brieven van den Gouverneur met den last aan den Granman om zorg te dragen, dat het werk zoo spoedig mogelijk zou hervat worden. Amakti werd radeloos. Op mijn aandringen bij Kanapé, dat hij zich met de zaak zou inlaten en zorgen dat het werk weer hervat werd, trad deze handelend op [1]). Hij wist er dadelijk een mouw aan te passen, dat de staking kon worden beëindigd, zonder dat Awensai zich verongelijkt behoefde te gevoelen. De wijze, hoe hij de zaak inkleedde, maakte dat Awensai zonder tegenstribbelen er in toestemde, dat de vaart heropend zou worden.

Amakti had intusschen door zijn domheid en ontrouw een onhandigheid begaan, welke het optreden van Kanapé van nul en geener waarde maakte. In het geheim zond hij een boodschap naar den Districts-Commissaris van Marowijne om aan dezen te berichten, dat hij absoluut geen schuld aan de staking had. Dat was het werk van den Boni-Granman. Deze (Awensai) had hem, Amakti, een boodschap gezonden om hem mede te deelen, dat hij de Lawa voor vrachtvaarders had afgesloten en Amakti moest zorg dragen, dat de Aucaners daar geen inbreuk op maakten.

De Districts-Commissaris, niet beter wetende, deelde aan de te Albina aanwezige Aucaners mede, dat zij gerust met vracht mochten opgaan, daar het Gouvernement bereid was de booten door militairen te doen vergezellen. Het een en ander kwam Awensai ter oore en hij liet in een hoogst beleedigende boodschap aan Amakti zijn „verraad" verwijten. De overeenkomst met dezen achtte hij als

---

[1]) Kanapé die absoluut niet eer- of heerschzuchtig is, heeft zich nooit met zaken het bestuur van Amakti rakende, bemoeid. Hij bepaalde zich getrouw tot de stiptelijke vervulling van zijn ambt als Opperpriester.

verbroken. Hij had daarom geen bezwaar, dat de Aucaners vrachten voor de ondernemingen aan den Hollandschen oever zouden vervoeren, doch hij zou niet toestaan dat één boot „zijn grondgebied" binnenvoer [1]). Het gevolg hiervan was, dat het volk in de Tapanahony weigerde af te varen, om het werk te gaan hervatten. Als reden voor die weigering werd opgegeven, de vrees, door de Boni's afgeranseld te worden; in werkelijkheid was het omdat verwacht werd dat door de staking het begeerde doel bereikt zou worden.

Van Fransche zijde werd intusschen ook niet stil gezeten. Een deputatie uit St. Laurent vertrok naar de Lawa om van Awensai gedaan te krijgen, dat hij zijn verbod zou opheffen. Zijn toelage, welke was ingehouden, werd hem gebracht en daarbij nog vele cadeautjes, bestaande uit dranken en eetwaren. Awensai liet zich verteederen en verklaarde „zijn gebied" weer open voor de „vrije vaart". Dit was omstreeks medio Mei.

Wie nu denkt dat daarmede de zaak geëindigd was, vergist zich. Toen ik op eind Mei te Albina aankwam, was aldaar een groot aantal Boschnegers aanwezig, doch geen die met lading wilde opgaan. Zij kwamen er rond voor uit, dat de staking tot doel had vermindering van winkelprijzen en verhooging van loon en dat zij *onder geen voorwaarde* weer aan het werk zouden gaan, eer aan die eischen voldaan werd.

De toestand liet zich ernstig aanzien. De Boschnegers waren vastberaden. Mijn eerste werk op Albina was mij op de hoogte ervan te stellen, wie der Aucaners als leiders hier optraden. Met deze heertjes hield ik eene conferentie waarin ik het hun duidelijk maakte, dat hun optreden verkeerd was, dat zij aan het kortste eind zouden trekken en op den koop toe straks nog door het volk verweten worden het misleid te hebben. Wanneer zij echter vertrouwen in mij stelden en het bepleiten der belangen van de vrachtvaarders bij de bakra's aan mij

[1]) De Boschneger-hoofden beschouwen zich zelf als vorsten van de door hen bewoonde streken.

overlieten, dan zouden hun daarmede veel moeielijkheden gespaard blijven. Het mocht mij gelukken deze „leiders" te bekeeren. Besloten werd door hen de zaak aan mij over te laten.

Op 29 Mei werd een „gran-kroetoe" gehouden, bijgewoond door nagenoeg alle toen te Albina aanwezige Boschnegers. Ik verklaarde in deze vergadering, dat het de wil van den Gouverneur was, dat het werk aan den Hollandschen zoowel als den Franschen kant onvoorwaardelijk zou hervat worden. Pas als alles zijn geregelden gang weer ging, zou het Bestuur de grieven der Boschnegers onderzoeken.

Zij hadden, zonder zich vooraf met hun grieven tot het Bestuur te wenden, gestaakt en mochten dus niet verwachten dat het Bestuur hen tegemoet zou komen, vóór deze groote fout hersteld was.

Eenige der ouderen, w.o. de leiders, trokken zich terug om in comité te gaan beraadslagen; bij terugkeer in de vergadering werd het advies uitgebracht om de zaak der Boschnegers in handen van „masra van Lier" te stellen en gehoor te geven aan zijn verlangen om onvoorwaardelijk het werk te hervatten.

De rede door mij bij het begin van de „kroetoe" gehouden, scheen veel indruk gemaakt te hebben, want het advies van de ouderen werd toegejuicht met een „na dati hàbi" („dat is wat gedaan moet worden") [1]). Kapitein Andreas, de oudste in rang en in jaren, stelde bij het einde van de kroetoe eene motie voor, waarbij alle aanwezigen hun volle vertrouwen in „masra van Lier" uitspraken, en voegde namens *alle* Aucaners het verzoek er aan toe, dat als straks de Granman te Paramaribo zou zijn (Amakti was intusschen reeds door den Gouverneur opgeroepen om zich over de staking te komen verantwoorden), „masra van Lier" dan niet zou toestaan, dat de Granman slechts voordeel voor zichzelven en zijne vrienden zou bepleiten, doch zou opkomen voor de belangen

[1]) Ik heb het reeds zoo vaak verkondigd en herhaal het nu weer: Een boschneger is zeer voor overtuiging vatbaar; het komt er slechts op aan op welke wijze men hem die tracht bij te brengen.

van den geheelen stam. De motie werd met luide bijvalsbetuigingen van de kroetoe aangenomen.

Bedenkt men, dat Andreas de vertegenwoordiger van Amakti te Albina is, dan blijkt uit het bovenstaande genoeg, hoe weinig vertrouwen de Granman bij zijn stam geniet.

Op den dag na de kroetoe werd het werk weer over de geheele linie hervat.

Begrijpelijk is het dat het Bestuur deze ernstige zaak niet op zijn kant kon laten.

Amakti werd met zijn kapiteins naar Paramaribo ontboden om zich over de staking te verantwoorden. Hij kreeg bevel zich mede door Aliamba te doen vergezellen. Ook werd Kanapé door den Gouverneur ontboden, omdat Zijne Excellentie maatregelen wenschte te treffen om orde en tucht weer in de Tapanahony te herstellen en eene herhaling van het gebeurde onmogelijk te maken. Waar Kanapé zooveel invloed onder de Aucaners heeft en daarbij vertrouwen in de Blanken stelt, terwijl hij een man is, die weet wat hij wil, kwam het wenschelijk voor, hem met gezag te bekleeden.

Lang duurde het vóór Amakti te Paramaribo aankwam eensdeels werd hij door ziekte verhinderd, doch in hoofdzaak hield de vrees over wat met hem gebeuren zou, hem zoo lang terug. Op twee na weigerden de kapiteins hem op zijne reis te vergezellen. De reis deed hij niet over zee, doch door de Wanekreek. In de Cottica waar ook Aucaners, onderhoorigen van hem, wonen, vond hij drie kapiteins bereid hem te begeleiden en hem als raadslieden bij te staan gedurende de onderhandelingen met de Bakra's.

Reeds bij zijn aankomst in de stad ontdekte de Granman, dat het Bestuur ernstige plannen tegen hem had. Hij werd bij het landen opgewacht door een ambtenaar, die hem namens den Gouverneur mededeelde, dat hem verboden werd om de vlag uit te steken van het huis dat hij betrekken zou. Grooter hoon kon Amakti niet aangedaan worden. Door dit verbod werd het hem duidelijk, dat hij niet als Granman, doch als de eerste de beste ont-

vangen werd. Een tweede straf, die hij dadelijk te ondergaan had, was dat hem niet, als te voren bij zijn verblijf te Paramaribo, in de kom der stad een logies werd aangewezen, doch in de Saramaccastraat, waar gewoonlijk alle Boschnegers logeeren.

Na enkele dagen in de stad aanwezig te zijn geweest, werd de Granman met zijne kapiteins bij den Gouvernements-secretaris ontboden. Deze wenschte eerst te weten, waarom de kapiteins in de Tapanahony hem niet naar de stad vergezeld hadden.

„Waar zijn de kapiteins van de Tapanahony?"

„Ja [1]), die zijn ziek meneer."

„Waar is kapitein Sona". [2])

„Ja, die is werkelijk ziek." („I-ja dati de siki troetroe").

Ook zonder deze toelichting begreep de Gouvernements-secretaris volkomen waar het aan haperde en maakte het aan Amakti dan ook duidelijk dat het Bestuur volkomen op de hoogte was van den stand van zaken in de Tapanahony, nl. dat hij niet in staat was gezag over zijne kapiteins uit te oefenen.

„Waarom Aliamba niet mede gekomen was?"

Amakti meende thans dat hij geen te deemoedige houding moest aannemen.

„Alimaba had verklaard ziek te zijn en was niet medegekomen. Dat hinderde echter niet. Immers was al wat deze gedaan had op zijn, Amakti's, last geschied, en daarom verzocht hij dat niet verder naar Aliamba gevraagd zou worden, doch dat de Gouvernements-secretaris hem zou zeggen waarvoor hij eigenlijk was opgeroepen."

Verre van met deze oplossing genoegen te nemen, gebood de Gouvernements-secretaris Amakti zorg te dragen dat Aliamba zoo spoedig mogelijk uit de Tapanahony gehaald werd. Een termijn van eene week werd hem gesteld. Waren zijn boodschappers na dien tijd nog niet ver-

[1]) De Opo-negers plaatsen vóór elk antwoord dat zij geven het woordje „Ja".

[2]) Sona is gelijk ik reeds in het eerste in dit tijdschrift verschenen artikel „Bij de Aucaners" uiteenzette, een kapitein die den bakra's zeer goed gezind is.

trokken, dan zou Aliamba met de sterke hand gehaald worden.

Nu kwam Leiden in last.

Aliamba aan het Bestuur uitleveren beteekende, de als heilig beschouwde Adat op ernstige wijze schenden. Immers een Boschneger, van welken stam ook, mag nooit een stamgenoot aan het gerecht der Blanken overleveren.

Vele zijn de pogingen, die gedaan werden door Amakti en de zijnen, om het Bestuur te vermurwen van dien eisch af te zien. Niets mocht baten. Eén dag voor het ultimatum verstreek, deed de Gouvernementssecretaris aan Amakti weten, dat het Bestuur handelend zou optreden.

De gevolgen kwamen dan geheel voor zijn, Amakti's rekening.

Bemerkende, dat het ernst was bij het Bestuur en dat er niet meer te spotten viel, riep de Granman een groote kroetoe van alle in de stad aanwezige Aucaners bijeen. De zaak werd van alle kanten bekeken. Kanapé verweet den Granman zijn eigenwijsheid en wanbestuur, welke thans den stam dreigde te verwoesten. (Kaba wi na soso). Eindelijk stond de oudste (in jaren) kapitein op, om de vergadering er op te wijzen dat nood wet breekt, en er niets anders op stond dan Aliamba te doen afhalen. Alle aanwezigen konden zich daarmede vereenigen.

Op dienzelfden dag zond Amakti een deputatie van dertien kapiteins en anderen met Kanapé aan het hoofd naar den Gouvernements-Secretaris met de boodschap, dat Aliamba gehaald zou worden en voorts dat hij aan den Gouverneur vergiffenis liet vragen voor zijn slecht gedrag. Hij was naar de stad gekomen om „kroetoe" te houden met de Bakra's en zich te verdedigen. Hij was echter tot het inzicht gekomen, dat hij op elk punt ongelijk had en hij smeekte thans genade voor recht. Hij was er zich van bewust dat hij gestraft zou worden, doch verzocht dat die straf niet te streng en vooral zonder hoon zou zijn.

Twee dagen later vertrokken een kapitein en Gagoe (over de laatste later meer) naar de Tapanahony om Aliamba af te halen. Na 14 dagen keerde deze commissie

terug met bericht dat Aliamba, die te voren reeds vernomen had dat het Bestuur er op aandrong dat hij in de stad zou komen, gevlucht was. Vrij algemeen kreeg men den indruk, dat de Boschnegers een diplomatiek spel met het Bestuur speelden. Ik, die de zaak van nabij heb medegemaakt, kan echter met gerustheid verklaren, dat, zijn de Boschnegers in werkelijkheid groote diplomaten, de vlucht (het schuilhouden is beter gezegd) van Aliamba geen ondergeschoven kaart was.

Amakti werd bij het vernemen van dit bericht ziek. Het feit dat een onderhoorige, en nog wel zijn neef, hem op deze wijze in den steek had gelaten, aan de eene zijde, en de angst over de maatregelen, welke tegen hem genomen zouden worden aan den anderen kant, was meer dan de Granman dragen kon. Hij vroeg onmiddellijk gehoor bij den Gouvernements-Secretaris en herhaalde zijn bede om vergiffenis. Hij zwoer daarbij, dat hij geheel buiten de vlucht van Aliamba stond en verzocht, dat aan den heer van Lier zou opgedragen worden om bij diens terugkeer in de Tapanahony te onderzoeken, of dit al dan niet waar was. Verder erkende Amakti volmondig tot het inzicht te zijn gekomen, dat zijn bestuur over de Aucaners van het begin af verkeerd was geweest; dat was echter buiten zijn schuld, dat was het werk van den Duivel die hem in zijn macht had. Voortaan zou die echter geen macht meer over hem hebben, want de leiding zal voortaan in handen van Kanapé rusten „en met dien zullen de Aucaners niet spotten". Hij zou geen acht meer slaan op de adviezen van schijnvrienden, die hem steeds verkeerden raad gegeven hadden en hij zou zich voortaan slechts door „masra Van Lier" en Kanapé laten adviseeren. Hij betreurde het, pas nu begrepen te hebben, dat hij Kanapé als zijn vriend en niet als tegenstander moest beschouwen. Hij wist dat het Bestuur geen woord geloofde van al hetgeen hij nu verklaarde; dat was zijn schuld en de straf voor zijn gebleken ontrouw. Hij verzocht echter nog een laatste kans om aan het Bestuur te bewijzen, dat hij eergevoel heeft en in staat is woord te houden.

De vlucht van Aliamba had hem doen inzien, dat hij in

het geheel geen gezag meer over zijne onderhoorigen had, en daarom verzocht hij eerbiedig dat Kanapé tot kapitein benoemd en hem ter zijde gesteld zou worden om den stam te besturen. Kanapé, aan wien Amakti zijn plan om hem voor te dragen te voren had medegedeeld, had daartegen geen bezwaar, doch stelde slechts één voorwaarde, n.l. dat Gagoe eveneens met gezag bekleed zou worden.

De lezer wenscht natuurlijk te weten wie Gagoe is en waarom Kanapé die voorwaarde stelde. Gagoe is een der voornaamste leiders van de Missiedjan-negers, die de grootste tegenstanders van Kanapé in de Tapanahony zijn. Wetende, welk een „streber'' Gagoe is, begreep Kanapé (dit verklaarde hij ook aan mij persoonlijk) dat, zoodra deze door hem (Kanapé) een benoeming zou krijgen, en — wat voor een boschneger van onschatbare waarde is — een mooie uniform zou mogen dragen, hij van tegenstander onmiddellijk in voorstander zou veranderen. Amakti gaf daaraan gehoor en deed het verzoek, dat nevens Kanapé ook Gagoe benoemd zou worden.

De Gouverneur vond in het vorenstaande aanleiding terug te komen op zijn voornemen om Amakti als Granman af te zetten. De bede om vergiffenis werd aanvaard en het verzoek om Kanapé en Gagoe te benoemen toegestaan.

Voor wat betreft Kanapé was het verzoek *geheel* overbodig, want in elk geval zou deze met gezag bekleed terugkeeren naar de Tapanahony.

De Gouverneur deed door den Gouvernements-Secretaris aan Amakti weten, dat hij genade voor recht zou doen gelden en hem niet afzetten als Granman of zwaarder straffen dan reeds geschied was [1]). Zijne Excellentie wenschte echter eenigen waarborg te hebben, dat hij voortaan woord zou houden en dat voorvallen als het gebeurde zich niet meer zouden herhalen. Daarom was een

---

[1]) Behalve de vernedering die hij moest ondergaan en het inhouden van vroeger aan hem verleende gunsten, werd ook nog een kwartaal van Amakti's toelage ingehouden.

protocol ontworpen, dat door den Granman en zijne kapiteins met eede moest aanvaard worden.

Amakti kon zijn ooren niet gelooven bij het vernemen dat hij niet als Granman zou worden afgezet. Tot het laatste oogenblik toe had hij dit gevreesd.

Opdat de Aucaners goed zouden begrijpen, wat in het protocol staat, werd er eene bijeenkomst met hen door den Gouvernements-Secretaris gehouden, waarin gedurende *drie en een half uur* het betrekkelijk korte stuk behandeld werd. Dat de Boschnegers den inhoud ervan volkomen begrepen hebben, bleek overduidelijk uit de vele vragen die zij stelden en de opmerkingen die zij maakten.

Bij het behandelen van het punt betreffende onderwijs aan Aucanerkinderen, vroeg Kanapé dat met de school tegelijk *leerplicht* bij de Aucaners zou worden ingevoerd. „Het Bestuur moest niet toelaten, dat de kinderen van degenen, die niet voor onderwijs voelden, achtergesteld werden bij de anderen. Het onderwijs was daar, om allen heil aan te brengen, *allen* moesten het dus deelachtig worden."

De Gouvernements-Secretaris antwoordde daarop, dat het Gouvernement eerst de resultaten van deze proef wenschte af te wachten, alvorens verder te gaan.

Op 20 September 1921 werden Amakti en zijne kapiteins opgeroepen om in een plechtige zitting van den Raad van Bestuur het protocol te beëedigen.

In de receptiezaal ten Gouvernementshuize waren de leden van den Raad van Bestuur vereenigd, met de daarvoor uitgenoodigden: alle in de Kolonie aanwezige hoofdambtenaren, de Voorzitter en Griffier der Koloniale Staten, de Commandanten en Officieren van het Garnizoen en de Schutterij, allen in ambtsgewaad of uniform. Ook de pers was vertegenwoordigd.

Nadat allen hadden plaats genomen, werden de Boschnegers, ook in ambtsgewaad, vergezeld door den Posthouder, den heer De Mesquita, Commies ter Gouvernements-Secretarie belast met de Boschneger-zaken, en den heer Smit als tolk, binnengelaten. Te 10 uur trad

Zijne Excellentie Gouverneur Baron van Heemstra binnen en opende de vergadering in naam der Koningin. Aan Amakti werd vervolgens door den tolk, den heer Smit, die evenals bij de installatie van den Posthouder zich ook nu weer op zeer verdienstelijke wijze van zijn taak kweet, namens den Gouverneur gevraagd waarvoor hij gehoor verzocht had. De Granman antwoordde, dat hij aan den Gouverneur persoonlijk zijne bede om vergiffenis en zijn belofte van beterschap wilde herhalen. De Gouverneur verklaarde dat dit hem aangenaam was en verzocht daarop aan den Gouvernements-Secretaris het protocol voor te lezen. [1])

Amakti, die staande de voorlezing en de vertaling van het protocol had aangehoord, antwoordde na elken volzin: „I-ja". Op de vraag door den Gouverneur aan het einde gedaan of hij nog iets te zeggen had, verzocht Amakti Kanapé voor hem te antwoorden. Kanapé hieraan voldoende, zeide dat deze zaak tot drie hoofdpunten waar het om gaat teruggebracht kan worden:

1°. De Aucaners hebben misdaan en vergiffenis daarvoor gevraagd en verkregen.

2°. Het Bestuur heeft strenge maatregelen getroffen om orde en tucht in de Tapanahony te handhaven, welke maatregelen de Aucaners plechtig beloven te zullen naleven.

3°. Het onderwijs is een voldongen feit bij de Aucaners geworden.

Betreffende het eerste punt brengt hij namens den Granman en de kapiteins dank aan den Gouverneur voor de geschonken vergiffenis. Over het tweede punt zal de tijd beslissen. Hij durft niets toezeggen, doch laat alles over aan Gods bestiering. En het derde punt, daar valt niet meer over te spreken, want ook zonder de nu getroffen regeling was het onderwijs reeds aanvaard.

Hierop volgde de onderteekening van het protocol,

---

[1]) Dit protocol is in zijn geheel opgenomen in de aflevering van Mei 1922 van dit tijdschrift (3e jg. blz. 48v.) en daarom hier weggelaten.
Redactie.

dat in duplo was opgemaakt (één exemplaar voor de Boschnegers). De Boschnegers plaatsten een voor een hun kruismerk onder het stuk, na elk op zijn beurt de belofte te hebben afgelegd den inhoud daarvan te zullen naleven en doen naleven.

Nadat de Gouverneur en de leden van den Raad van Bestuur hunne handteekeningen gesteld hadden, hield Zijne Excellentie nog de volgende rede tot Amakti en de zijnen:

1. Granman Amakti, Hoofdkapitein Kanapé en gij anderen, Hoofden der Aucaners, het verheugt mij dat Granman Amakti zijn schuld tegenover het Bestuur volmondig erkend heeft, en nederig om vergiffenis heeft gevraagd.

2. Door die erkentenis en bede om vergiffenis ben ik van mijn besluit teruggekomen Amakti als Granman af te zetten of hem zwaarder te straffen dan de straf die hij hier ondergaan heeft, welke straf hoofdzakelijk daarin bestaan heeft, dat gunsten, die hij bij vorige bezoeken aan de stad genoten heeft, hem dezen keer zijn onthouden.

3. Ik heb echter bij het schenken van de vergiffenis voorwaarden gesteld.

4. Uit het stuk dat U zooeven is voorgelezen en door U met Uw kruismerk gewaarmerkt, zijn die voorwaarden aan U bekend gemaakt.

5. Gij hebt allen de belofte afgelegd die voorwaarden te zullen naleven.

6. Ik reken erop dat gij Uw woord gestand zult blijven. Want daarvan alleen zal het afhangen of de verhouding tusschen de Bakra's en de Aucaners bij voortduring een aangename zal wezen, of dat ik zonder aarzelen de strafbepaling aan het slot van dat stuk gesteld, zal toepassen.

7. De toekomst der Aucaners ligt dus geheel in hun eigen handen.

8. Gij hebt het ondervonden en gelijk mij gerapporteerd is zelf erkend, dat de Bakra's streng, doch rechtvaardig zijn. Dit zult gij altijd blijven ondervinden.

9. Blijft gij U voortaan goed gedragen, dan zult gij zelf de goede vruchten daarvan plukken.

10. Gouverneur Staal heeft het U reeds tevoren duidelijk uiteengezet, dat het de wil van Hare Majesteit onze geëerbiedigde Koningin is, dat *al* haar onderdanen, dus ook de Aucaners, geluk en welvaart zullen kennen.

11. Voor de vervulling van dien wil van Hare Majesteit ben ik verplicht te zorgen. Ik wil daarom ook Uw geluk bevorderen.

12. Dit kan ik echter slechts doen, wanneer gij U geheel aan het gezag onderwerpt en vertrouwen stelt in de maatregelen, die in Uw belang genomen worden.

13. In Uw midden woont een Bakra, de heer Van Lier, die zich geheel aan Uwe belangen wijdt.

14. Wanneer gij geheel vertrouwen in hem stelt, zal dat U in hooge mate ten goede komen. De heer Van Lier heeft getoond, Uw vriend te zijn, vooral in deze dagen, door steeds het goede voor U bij mij te bepleiten.

15. Ik vertrouw erop dat ge hem geen schande zult aandoen of reden geven berouw van zijn vriendschap te hebben.

16. De onderhandelingen met de Bakra's, waarvoor gij naar de stad werdt ontboden, zijn thans geëindigd.

17. Gij moogt, zoodra gij het zelve verkiest, terugkeeren naar Uwe woonplaats.

18. Ik wensch U een goede reis toe en spreek den wensch uit, dat wanneer gij weer naar de stad ontboden wordt, dit nooit zal zijn om bestraft te worden, doch om mij de blijde tijding te brengen, dat Uw volk vooruitgaat en in tevredenheid leeft.

Hiermede was de plechtigheid en tevens de stakingskwestie afgeloopen.

Op 22 September 1921 verscheen de Granman wederom met zijn gevolg bij den Gouvernements-Secretaris om afscheid van hem te nemen en nog eens dank uit te spreken voor de gunstige oplossing die aan de zaken gegeven was. Bewogen dankte Amakti den Gouvernements-Secretaris voor diens persoonlijke bemoeiing.

„Toen hij, Amakti, in de stad aankwam, dacht hij niet dat alles ten slotte nog zoo'n gunstige wending voor hem

zou nemen. Hij had vernomen dat de Secretaris binnenkort de kolonie zou verlaten en wenschte hem Gods besten zegen voor de zijnen. Hij vertrouwde erop, dat, waar ZijnHoogEdelGestrenge zich ook bevond, hij de tijding zou krijgen, dat hij, Amakti, zich werkelijk bekeerd had en woord gehouden had."

Deze dank en bede om Gods zegen werd door allen een voor een herhaald. Een grijsaard (Kapitein Adam van Loäbi) kreeg zelfs tranen in de oogen en zeide tot den Gouvernements-Secretaris, dat diens loon bij God niet zal uitblijven voor al hetgeen hij voor de Aucaners gedaan heeft.

Bij den dank der Aucaners voeg ik thans den mijne aan Mr. Eekhout.

Zoo iemand, dan weet ik het, met welke warmte en sympathie deze hoofdambtenaar steeds de zaak der Boschnegers heeft voorgestaan. En als straks het onder Zijn HoogEdelGestrenge, als beschermer van Boschnegers en Indianen, aangevangen beschavingswerk een succes geworden is, dan is dit voor een zeer groot deel *zijn* werk.

Er zijn er nog velen, ja zelfs zeer velen, die twijfelen aan dit succes; voor mij staat het echter vast, dat het voor de beschaving der Aucaners „daghet in den Oosten".

November 1921.

WAT DORRE CIJFERS. TOCH EEN BEELD VAN LEVEN.

STATISTISCHE GEGEVENS BETREFFENDE SURINAME.

DOOR

G. J. STAAL.

I. *De cijfers.*

	1900	1910	1920
A. Bevolking.			
1. Sterkte	72000	94000	113000
2. Geboorten per duizend . . .	28.5	30.8	29.3
3. Sterfgevallen per duizend. . .	23	22.1	18.4
4. Geboorte-overschot per duizend	5.5	8.7	10.9
B. Postspaarbank.			
1. Aantal inlagen	6600	11800	13400
2. Bedrag der inlagen	*f* 317.000	*f* 840.000	*f* 1.154.000
3. Bedrag per inlegger	- 48	- 50	- 64
C. Onderwijs.			
Aantal schoolgaande kinderen . .	7200	8900	11800
D. Geldmiddelen.			
1. Alle middelen	*f* 2.184.000	*f* 3.791.000	*f* 5.533.000
2. De middelen, genoemd in Bijlage K van het Kol. Verslag . . .	- 1.695.000	- 2.230.000	- 2.985.000
	1900	1910	1919
E. Invoer.			
Waarde van den invoer.	*f* 6.167.000	*f* 7.425.000	*f* 8.946.000
F. Uitvoer.			
Waarde van den uitvoer	- 5.541.000	- 9.202.000	- 8 988.000

	1900	1910	1920
G. Landbouw.			
1. Hectaren in bebouwing bij grooten en kleinen landbouw . . .	14000	23000	36000
2. Opbrengst suiker, koffie en cacao in kilogrammen	15430000	14000000	12528000
3. Opbrengst rijst, aardvruchten en koorn in kilogrammen . . .	1122000	3759000	15266000
4. Gezamenlijke opbrengst van suiker, koffie, cacao, rijst, aardvruchten en koorn in kilogrammen	16552000	17769000	27794000
H. Berekeningen per hoofd der bevolking.			
1. Inlagen postspaarbank	f 4	f 9	f 10
2. Aandeel in alle middelen . . .	- 30	- 40	- 47
3. Aandeel in de middelen, vermeld in bijlage K van het Kol. Verslag	- 23	- 24	- 26
4. Aandeel in den invoer	- 85	- 79	- 81 [1]
5. Aandeel in den uitvoer . . .	- 77	- 98	- 82 [1]
6. Hectaren in bebouwing . . .	0.19	0.24	0.31
7. Opbrengst suiker, koffie en cacao in kilogrammen	215	149	111
8. Opbrengst rijst, aardvruchten en koorn in kilogrammen . . .	15	40	135
9. Gezamenlijke opbrengst van de genoemde producten in kilogrammen	230	189	246

II. *Aanteekeningen.*

Waar het kon geschieden zonder schade voor het inzicht, werden — juist om het overzicht gemakkelijker te maken — de getallen afgerond tot honderden en duizenden, bedragen alleen in guldens, gewichten in kilogrammen weergegeven.

Bij *A*. Bevolking.

1. De indianen en boschnegers zijn niet begrepen in de vermelde getalsterkte.

[1]) Deze cijfers hebben betrekking op 1919.

2. Alleen de levendgeborenen zijn in aanmerking genomen.

3. In aansluiting hieraan zijn de dood-geborenen ook hier niet medegeteld.

4. In alle jaren van het beschreven tijdperk was er een geboorte-overschot, met uitzondering van 1919, toen ten gevolge van het heerschen van de griep 2.7 per duizend méér overleden dan geboren werden.

Bij *D*. Geldmiddelen.

2. De middelen, in bijlage K van het Koloniaal Verslag opgesomd, zijn: invoerrechten, accijnzen, recht op verlofbewijzen voor den verkoop van gedistilleerd, huurwaardebelasting, vergunnings- en concessierechten voor de zgn. boschbedrijven, retributie op balata, goudbelasting, opbrengst van spoor en koloniale vaartuigen, geneeskundige belasting, zegelrechten, posterij- en telefooninkomsten, schoolgelden.

Bij *E*. Invoer en *F*. Uitvoer.

Hier is het overzicht afgesloten met 1919 in stede van 1920, aangezien het laatstgenoemde jaar onder abnormale invloeden ook abnormale uitkomsten vertoont.

Terwijl toch de *invoer* in 1919 een waarde vertegenwoordigde van ongeveer *f* 9 millioen, steeg de invoer in 1920 tot een waarde van *f* 13.700.000. Aanvulling van ontstane tekorten, hoop op veel vraag na de jaren van onthouding, uitvoering van vroegere orders waren zoovele factoren, die invloed uitoefenden op den toevoer van goederen, terwijl de sterke prijsstijging, die, in Europa al eerder ingetreden, allengs doordrong tot Suriname, er mede toe bijdroeg de waarde van het ingevoerde te verhoogen.

Wat den *uitvoer* aangaat, haalde 1920 een lager waardebedrag dan 1910 en 1919, namelijk nog geen *f* 7½ millioen. Daling van den marktprijs van de stapelproducten, tot zelfs beneden kostprijs, had uiteraard een zeer nadeeligen invloed op den uitvoer.

Ook de uitvoer-waarde van 1919 is onbevredigend in-

vergelijking met die van 1910. De verklaring hiervan moet gezocht worden in de invloeden, die de jaren van ontwrichting tengevolge van den wereldoorlog in het bijzonder hebben uitgeoefend op een normalen gang van zaken in het groot-landbouwbedrijf, dat in hoofdzaak de stof voor uitvoer moet leveren.

Bij *G.* L a n d b o u w.

2. Zoowel 1910 als 1920 maken geen goed figuur tegenover 1900 wat de gewassen aangaat, die voornamelijk door den grooten landbouw worden geteeld. Bij de beschouwing van de uitkomsten van 1910 moet echter voor oogen gehouden worden, dat dit bedrijf zich destijds nog bezighield met de bacoventeelt en naast koffie, suiker en cacao in dat jaar nog ruim 850.000 bossen bacoven leverde.

De verminderde productie in 1920 — welk jaar overigens een vooruitgang op 1919 aanwijst — moet mede worden aangemerkt als een nawee van den oorlogstijd, die — zooals werd opgemerkt — den grooten landbouw geducht heeft aangepakt, terwijl tevens voor oogen gehouden moet worden, dat onder de andere gewassen — waarvan de opbrengst zoo buitengemeen steeg — nog iets van „plantages" zit. In den staat is „groote" en „kleine" landbouw niet scherp gescheiden. Slechts zijn saamgebracht in de eene groep die gewassen, welke in hoofdzaak door den grooten landbouw worden verbouwd, in de andere die, waarin het klein-landbouwbedrijf de hoofdrol speelt.

Bij *H.* B e r e k e n i n g e n p e r h o o f d d e r b e v o l k i n g.

4 en 5. Om gelijke reden als aangevoerd werd ter verklaring van het weglaten van 1920 in de opgaven betreffende den in- en uitvoer, zijn ook hier cijfers met betrekking tot 1919 opgenomen.

Indien het abnormaal hooge bedrag van den *invoer* in 1920 als maatstaf gebruikt ware, zou de omrekening per hoofd een bedrag van *f* 121 (in plaats van *f* 81 zooals 1919

uitwijst) hebben opgeleverd, wat echter een te zeer geflatteerde voorstelling zou hebben veroorzaakt.

De achteruitgang van den uitvoer in 1919 in vergelijking met dien van 1910 moet, naast de reeds aangevoerde motieven voor de daling van den export, ook worden toegeschreven aan de toeneming van de productie voor eigen gebruik, die onder 8 zoo sprekend aan den dag komt en die tengevolge heeft gehad, dat, ondanks de vermindering van de productie per hoofd van de stapelproducten, de einduitslag toch een belangrijke stijging van de hoofdelijke productie van alle gewassen te zamen aanduidt.

III. *Een korte beschouwing.*

Daar was een man die zichzelven zóólang in de duisternis had opgesloten, dat hij niet meer aan het licht geloofde. Een ander kwam bij hem en vertelde hem van het licht, dat buiten was, aan den anderen kant van de gesloten luiken. Maar hij kon het niet gelooven. Hij zag immers niets dan de luiken, waar geen licht doorbrak. Toen heeft de ander een luik gebroken — en nu zag hij het licht en mòest gelooven.

Dit is nu maar een verzinsel. Doch zijn als die ongeloovige man niet allen, die zich opsluiten in de duisternis van sombere wetenschap aangaande Suriname? En er zijn er velen, niet alleen hier in Nederland, ook in Suriname. Voor hen heb ik een luik opengebroken; zij kunnen nu wat licht zien en gelooven, dat er licht is. Want de cijfers zeggen het, dat de algemeene toestand zich gaandeweg betert en zij voorspellen, dat er wel degelijk gang in de zaken is te brengen. Mits het maar krachtig wordt aangepakt.

Ik heb sprongen gemaakt van tien jaren. Daardoor werden de tusschenliggende tijden te snel voorbijgegaan. Kleine stappen zouden beter gelegenheid geven het terrein zuiverder te overzien. Misschien kom ik echter nog wel eens met andere overzichten, bewerkt met gemiddelden in elk 10-jarig tijdperk afzonderlijk.

BOEKBESPREKING.

Vanille, Vanilline en Vanille-extracten, door Ir. W. C. UTERMARK. (Koloniaal Instituut te Amsterdam, mededeeling no. XVII. Afdeeling Handelsmuseum no. 3). Amsterdam 1922.

De afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut zendt aan de redactie van De West Indische Gids bovengenoemde 116 bladzijden tellende monographie ter bespreking.

„Dit boekje — aldus de schrijver in de inleiding — heeft geene „pretensies van volledigheid en wenscht zich niet aan de weten- „schappelijke wereld op te dringen.

„Het zal zijn doel bereikt achten wanneer de aandacht der „planters nog eens op de vanille-cultuur en de daarmede samen- „hangende vraagstukken gevestigd wordt.

„Ik ben mij echter wel bewust, dat deze Mededeeling ook pun- „ten behandelt, welke de belangstelling der planters niet zal heb- „ben, doch welker behandeling noodig is om te geraken tot het „ontstaan en de opkomst van twee nieuwe takken van tropische „landbouwnijverheid:

„1e. de fabricatie van vanille-extracten,

„2e. de fabricatie van grondstoffen voor de vanillebereiding.

„Ik twijfel er niet aan, of er zijn thans in Indië, waar zich de „chemische industrie steeds meer begint te ontwikkelen, ook „personen, die voor deze twee onderwerpen belangstelling zullen „toonen."

De schrijver is wel zeer bescheiden in de waardeering van eigen werk. Of het boek „volledig" is kan ik niet beoordeelen, maar het wil mij toeschijnen dat de planters en de toekomstige fabrikanten van vanille-extracten, enz. daarin alles zullen vinden wat zij noodig hebben.

Voor zooveel West-Indië betreft, verwacht ik dat de planters de meeste belangstelling zullen toonen voor de hoofdstukken die handelen over de cultuur en de bereiding der vanille.

In 1856 schreef Mr H. C. Focke („*West-Indië*, I, blz. 280) in zijn „*Aanteekeningen betreffende de in Suriname voorkomende soorten van het geslacht Vanilla*" : „Hier te lande wordt, behalve een enkele plant, die hier en daar in de tuinen voorkomt, van de vanille-cultuur geen werk gemaakt. Zij, die uit liefhebberij, voor eigen gebruik of om aan verwandten of vrienden in het moederland te verzenden, eenige weinige vruchten bereiden, krijgen die uit de bosschen, waar zij, niet verre van Paramaribo, in groote hoeveelheid voorkomen."

En dat is zoo gebleven tot op den huidigen dag. Van vanillecultuur is in Suriname geen sprake. En dit is te meer te verwonderen, wanneer men weet dat daar 8 soorten in het wild voorkomen, waaronder, naar het schijnt, de Vanilla planifolia Andrews, die het superieure handelsproduct voortbrengt, terwijl ook de insecten, die de bevruchting der bloemen teweegbrengen, er inheemsch zijn, waarmede ik evenwel niet zeggen wil dat men bij een mogelijke cultuur niet de voorkeur zou moeten geven aan de veel betrouwbaarder kunstmatige bevruchting.

In Fransch Guiana heeft men, naar ik meen, eenige vanillecultuur.

Op Java werden de eerste vanilleplanten in 1819 in den Botanischen Tuin te Buitenzorg ontvangen, waar ze mild bloeiden, doch geen vruchten droegen, omdat de bevruchtende insecten daar ontbreken. Het blijkt niet uit welk land ze afkomstig waren. Wigman vermeldt dit niet. Ik meen mij te herinneren ergens gelezen te hebben dat zij uit Suriname naar Java zijn overgebracht, maar het kan zijn dat ik mij hierin vergis en dat de overbrenging van de cassave van Suriname naar Java mij voor den geest staat. Eerst omstreeks 1850 werden in een tuin van Teysman de eerste vruchten verkregen en spoedig daarna werd de cultuur — waarbij kunstmatige bevruchting moet worden toegepast — op Java populair.

In Suriname is men niet verder gekomen dan toen Focke schreef. Waarom bepaalt men zich daar toch tot zoo weinig cultures?

De heer Utermark zegt in de voorrede dat men zich, voor het verkrijgen van nadere inlichtingen nopens de cultuur, tot het Departement van den Landbouw te Paramaribo kan wenden. Zou dit Departement hier niet den stoot kunnen geven? De cultuur vereischt geen kostbare installaties. Het klimaat van Suriname is er bij uitstek geschikt voor, zooals de 8 in het wild groeiende soorten bewijzen. En wat den grond betreft leest men bij Uter-

mark: „Juist het feit, dat de vanille niet diep wortelt, is voor de cultuur van groot belang. Dit maakt immers mogelijk, dat men vanille vrijwel op alle gronden kan cultiveeren, omdat men door het aanleggen van plantbedden een bovengrond kan verkrijgen, die aan de door de vanilleplant gestelde eischen voldoet. Als algemeene regel geldt, dat de vanillewortels een zachten, humusrijken grond vragen. Beschikt men dus over pas ontgonnen boschgrond, die rijk is aan organische stof, dan behoeft men geen plantbedden aan te leggen."

Wat de groeiplaatsen betreft schrijft Utermark: „Op plaatsen waar vanille in het wild voorkomt, treft men haar het meest aan de boschranden aan." Voor Suriname klopt dit met mijne ervaring. Het veelvuldigst heb ik vanilleplanten aangetroffen daar waar het bosch in savanne overging, dus aan den boschrand, hoewel ik ook dieper in het bosch planten heb gevonden.

„Wanneer in oude koffietuinen vanilletuinen worden aangelegd, kan men vaak van de daar aanwezige schaduwboomen nog profiteeren", lees ik verder bij Utermark.

Ook een lijst van voor de vanille schadelijke gewassen wordt aangegeven.

Ik zal niet verder op den inhoud van het boek ingaan, omdat ik zooals ik reeds zeide, niet twijfel of de Surinaamsche planters zullen er met belangstelling kennis van nemen, al zullen zij misschien niet veel voelen voor de scheikundige formules, die natuurlijk niet te vermijden zijn.

Ten slotte een paar vragen aan den schrijver: Op blz. 6 lees ik: „Mexico is het moederland der *Vanilla* van waar uit zich de *V. planifolia* heeft verspreid."Als de vanille ook in andere landen in het wild voorkomt, waarom zou Mexico dan het „moederland" genoemd moeten worden?

Focke zegt het in zijn bovengenoemd geschrift anders: „Ofschoon nu Mexico niet bij uitsluiting het vaderland van *Vanilla planifolia* Andr. is, zoo heeft nogtans de industrie zijner bewoners het langst en met het beste gevolg zich toegelegd op het regelmatig aankweeken dezer plant, om daarvan vruchten te verzamelen."

De tweede vraag is deze:

Op blz. 12 wordt als minimumhoogte boven de zee, waarop volgens Chalot en Bernard de vanille nog economisch te kweeken is, opgegeven 900 à 1200 voet. De schrijver trekt de conclusie: „Uit één en ander zou afgeleid kunnen worden, dat de vanille tusschen 900 en 3000 voet gecultiveerd kan worden."

Hoe nu? Lager dan 900 voet niet?

En in Suriname komen zoovele vanillesoorten in het lage, alluviale land voor!

Of heeft het cijfer alleen betrekking op het „economisch" kweeken? Is de grens juist, wat ik betwijfel, dan zou de cultuur in het bewoonde gedeelte van Suriname niet aan te bevelen zijn.

Dit doet mij denken aan een gesprek van een mijner kennissen met een Amerikaanschen koffie-expert op een mailboot. De expert vertelde dat Liberia-koffie niet lager kon groeien dan zooveel honderd voet above sea level. Hij kreeg daarop ten antwoord dat men hem dat in Suriname anders kon laten zien. Hoe hoog dan? Below sea level, waarop de expert, met de vuist op de tafel slaande, uitriep: Impossible, sir!

Den Haag, Maart 1922. H. D. B.

BIBLIOGRAPHIE.

Die wirtschaftliche Eroberung Mittelamerikas durch den Bananen-Trust Organisation und imperialistische Bedeutung der United Fruit Company, von Wilhelm Ritter. Braunschweig-Hamburg 1921.

Beknopt Overzicht der Economische Aardrijkskunde van Nederland en Nederlandsch Oost en West-Indië, door R. Schuiling, Zutphen 1922.

Neerlandia, Juli 1922. Verzuimd Brasil, door J. B. Scheepers. (Bespreking van Hermann Wätjen: Das Holländische Kolonialreich in Brasilien. M. Nijhoff, 's Gravenhage 1921).

Jaarboek van het geologisch-mijnbouwkundig Genootschap voor Nederland en Koloniën. Prof. Dr. K. Martin, door N. Wing Easton. (Met portret).

Nederlandsche-Indische Gas-Maatschappij. Verslag over 1921.

Berichten uit de Heiden-Wereld, Juli — Augustus 1922. Iets van ons Surinaamsch schoolwerk (met plaat: een viertal: Surinamer, Chinees, Br. Indiër, Javaan). — Uit het jaarverslag van 1921 over Suriname, door Br. Th. Müller. — Het Zendingswerk der Broedergemeente (uit „Gods Wonderen met zijn Kerk" door Th. Müller).

Handboek van de kennis van Nederland en Koloniën, samengesteld met medewerking van verschillende departementen van algemeen bestuur en uitgegeven door het departement van Buitenlandsche Zaken (directie van economische zaken). Met 19 kaarten en 34 afbeeldingen. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1922. (De kaarten no. 50, 51 en 52 zijn aan Suriname en de Nederlandsch-West-Indische eilanden gewijd).

West-Indië. Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. 7de j. g. n°. 2. Maart 1922. (Inhoud: Opmerkingen naar aanleiding van het artikel van Dr. Mohr in het vorige nummer, door A. Reyne).

Jaarverslag van het Militair Hospitaal te Paramaribo 1921.

Orang Peladang. Orgaan van het Deventer landbouwcorps „Nji-Sri". Juni 1922. (Referaat van een) Causerie over Suriname, 16 Juni te Deventer gehouden door S. de Hart, landbouwleeraar in Suriname, met verlof.

Onze Eeuw, Juli 1922. De Joden in Suriname, door D. Regeling.

Handelsberichten, 13 Juli 1922. De jaarbeurs te Utrecht.

HET ZOUTBEDRIJF OP ST. MARTIN.

Een onderzoek naar middelen te zijner verbetering.

DOOR

F. S. LANGEMEYER C.I.

1. *Inleiding.* Tusschen de Westelijke en de Oostelijke hoofdheuvelreeksen van St. Martin ligt de zoogenaamde Groote Vlakte, die ongeveer Noord-Zuid door het eiland loopt en aan beide zijden eindigt in een baai. De Zuidelijkste dezer baaien, 1700 M. breed, drong aanvankelijk 3800 M. het land in en stuitte daar tegen een dwars over de groote vlakte gerichten rug tusschen de heuvels Williamshill en Naked Boy. Waarschijnlijk ontstond deze baai door een rijzing van den zeespiegel ten opzichte van de landoppervlakte. Door de werking van den Noord-Oost-passaat ontstonden in die zuidelijke baai twee ongeveer Oost-West gerichte zandbanken, waarvan de Zuidelijkste 3 à 4 M. onder water blijft, doch de Noordelijkste thans ruim 2 M. boven de zee uitsteekt. Het is op dezen laatsten zandrug, dat de hoofdplaats van het eiland, Philipsburg, gebouwd werd. Bij grondboringen werd op verschillende plaatsen aan den zoom van het dorp de oude landoppervlakte op ongeveer 11 M. onder den zeespiegel aangetroffen.

Door het ontstaan van de Noordelijkste zandbank, werd een geheel van de zee afgesloten meer gevormd. Het schijnt evenwel, dat dit meer door kwel of op andere wijze voortdurend met de zee in verbinding stond, zoodat het water in het meer niet zoet werd. Lang voordat de toelaat van het zeewater door menschenhand beheerscht werd, had zoutvorming plaats. Thans is dit meer de voornaamste zoutwinningsplaats van het eiland.

Het is de eenige op Nederlandsch gebied. In het Fransche gedeelte van het eiland zijn nog een drietal zoutpannen: te Orient Bay, Grande Case en Bretagne. Zij worden geheel op dezelfde wijze bewerkt als de pannen in het zoutmeer van Philipsburg. De twee voornaamste Fransche pannen worden trouwens geëxploiteerd door dezelfde Nederlandsche Maatschappij, die ook te Philipsburg de grootste oppervlakte in bewerking heeft. In het volgende zullen de zoutpannen van Fransch St. Martin slechts terloops worden genoemd.

Het zoutbedrijf op St. Martin heeft niet beantwoord aan de oorspronkelijk daarvan gekoesterde verwachtingen. De vraag rees of er wellicht technische verbeteringen aan het bedrijf kunnen worden aangebracht. Teneinde dat te kunnen beoordeelen is een vergelijking met andere methoden van zoutwinning uit zeewater noodzakelijk. De wijze, waarop het zout wordt gewonnen aan de Fransche, Portugeesche en Madoereesche kusten zal derhalve kortelings moeten worden nagegaan. Allereerst moge hier een beschouwing in vogelvlucht volgen, van de beginselen, die aan alle zeezoutwinning ten grondslag liggen.

2. *De zee.* Behalve zuurstof en waterstof zijn in het zeewater 32 elementen ontdekt, die in verschillende verbindingen samengaan. Van deze elementen zijn *chloor*, sulphur, calcium, magnesium en *natrium* de voornaamste. Ongeveer 3,5% van het water der meeste zeeën bestaat uit hunne zouten. Het totale zoutgehalte is voor verschillende plaatsen verschillend, doch voor een bepaalde plaats eener bepaalde zee ongeveer constant. Dr. J. Boeke (Rapport over de Visscherij) vond voor de Groote Baai te St. Martin op 1 Sept. 1905 de volgende cijfers:

	Zoutgehalte.	Dichtheid.
100 M. uit den wal,	3,607 %	1,02898
400 M. uit den wal,	3,613%	1,02904
1500 M. uit den wal,	3,613 %	1,02904

Volgens het artikel in de „Ingenieur" no. 25 van 1905

van de hand van den gewezen directeur op St. Martin der „Exploitatiemaatschappij van zoutmeren op het eiland St. Martin", den heer C. Hudig, bevat het water van de Groote Baai 2,824 % chloornatrium, 0,281% chloormagnesium, 0,15 % magnesiumsulphaat, 0,143 % calciumsulfaat en 0,091% kaliumsulfaat. Het keukenzoutgehalte is derhalve hooger dan dat der Noordzee (2,358 % of dat van den Atlantischen Oceaan (2,518 %), doch is iets lager dan dat der Middellandsche zee (2,942 %). Al deze cijfers hebben betrekking op oppervlaktewater.

3. *De onttrekking van het keukenzout aan het water der zee.* Een niet gering gedeelte van het zout der aarde, voor menschelijk gebruik bestemd, is van oudsher onttrokken aan de zee. De drie werkwijzen, die daartoe werden gebruikt, zijn:

1°. Indamping in de vrije lucht in zoutpannen of zoutmeren, of door middel van gradeermachines.
2°. Indamping in ketels, waarbij de warmte wordt ontleend aan brandstoffen.
3°. Inzamelen bij bevriezen van zeewater.

Deze laatste methode werd in koude landen somtijds toegepast tot het verkrijgen van kleine hoeveelheden zout. Eveneens is de tweede werkwijze slechts economisch toepasselijk onder zekere voorwaarden. Wel heeft ze het voordeel van geheele onafhankelijkheid van weersinvloeden, doch het brandstofverbruik maakt haar te duur, zoodat de meerdere bedrijfszekerheid daardoor niet wordt goed gemaakt.

Ook de gradeermethode heeft het voordeel van mindere afhankelijkheid van den regenval. Het zout wordt ingedampt in lange overdekte houten stellages, die opgevuld zijn met takkenbossen en waardoor de wind vrijelijk kan spelen. De lengterichting staat loodrecht op de heerschende winden. Hunne afmetingen varieeren van 100 à 300 M. lengte bij een breedte van 2 à 3 M. en een hoogte van 10 à 15 M. Het zoute water, dat te voren in een reservoir gepompt wordt, wordt genoodzaakt zich door de takkenbossen naar een lager gelegen opvangbak

te bewegen, zoodat de verdampingsoppervlakte zeer groot is. Meestal zijn er 6 van deze getimmerten in serie geplaatst, waarin de pekel komt als zij achtereenvolgens de dichtheid heeft verkregen van 5,5 %, 7,5 %, 9,5 %, 13 %, 17 % en 22 %.

Het verlies in dergelijke inrichtingen is zeer groot. Zoo is er al 10 % verlies door het wegwaaien van een gedeelte van het water. Meestal is deze methode dan ook eerst economisch bij een aanvankelijk zoutgehalte van 5 %, dus niet voor zeewater, maar voor het water van zouthoudende bronnen. Toch heeft men zich omstreeks 1850 in Ned. O. Indie bezig gehouden met de vraag of men daar gradeermachines zou kunnen gebruiken. Ze werden aangeraden in een rapport van 9. Jan. 1851 van den deskundige Mr. A. G. Brouwer, doch daar men veel te hooge kosten vreesde voor wateropvoer, aanleg en onderhoud, is men er wijselijk niet toe over gegaan.

De beste en meest economische wijze van zoutwinnen, vooral onder de tropische en subtropische zon, en in streken, waar de regens zich tot bepaalde jaargetijden beperken, is de verdamping van het zeewater door de zonnewarmte, in zoutpannen. Dit kan op min of meer volmaakte wijze geschieden. De meest eenvoudige manier is het zeewater te leiden in een groote kom, waarin het aan de stralen der zon en aan den wind wordt blootgesteld. Het water zal dan geleidelijk uit de oplossing verdampen. De dichtheid van de oplossing kan geconstateerd worden met den areometer van Beaumé, die in de zoutlanden vaak pèse-sel wordt genoemd. Volgens C. J. Hudig krijgt men, als men 100 L. zeewater verdampt:

Pekel.	nog onopgelost zoutgehalte.
± 32 L. van 10° B. of ongeveer	10 %
± 21 L. van 15° B.	15 %
± 15 L. van 20° B.	21 %
± 11 L. van 25° B.	27 %
± 2 L. van 30° B.	33 %

In zulk een enkelvoudige zoutpan zonder het noodige

toezicht, zetten de zouten van het zeewater zich zeer vermengd en dus onzuiver af. Het middel om chloornatrium van grootere zuiverheid te verkrijgen wordt gezocht in benutting van de meerdere en de mindere oplosbaarheid der verschillende zouten. Zoo zet het calciumsulphaat of gips, een der voornaamste bijzouten, zich af tusschen 15,5° en 25° B. Het is dus minder oplosbaar dan keukenzout, dat zich het zuiverste afscheidt van 25°—27° B. waarna het tot 31° B. wel vermengd is met enkele magnesiumzouten, maar toch nog zeer goed bruikbaar blijkt. De moederloog, „les eaux mères" bevat de overblijvende, in hoogere mate oplosbare zouten. Eigenlijk moeten de eaux mères voor den volgenden oogst uit de pannen worden verwijderd, zoo mogelijk nuttig worden gebruikt, bijv. tot fabricage van bijproducten. Bij minder volmaakte inrichtingen (o. a. St. Martin) verwijdert men de moederloog niet. Dit schijnt geen merkbaren invloed op het product te hebben. Zoo wordt ook het overblijvende mengsel uit de zoutpannen van Setubal (Portugal) nooit verwijderd. Dit heeft wel ten gevolge dat de eventueele volgende oogsten in hetzelfde jaar minderwaardig worden, doch heeft op den eersten oogst van het volgende jaar geen storenden invloed meer. In Frankrijk heeft men het zelfde verschijnsel opgemerkt en schrijft men dit toe aan een werking van het zoog. feutre, een zeer dichte plantengroei (microcoleus corium), waarmede de Fransche kristalliseertafels zijn bevloerd. Volgens Hudig gaat echter deze verklaring niet op, daar in de pannen van St. Martin geen feutre voorkomt en toch ook daar de vervuiling van de pekel door de eaux mères niet in die mate plaats vindt als men dat, logisch redeneerende zou moeten verwachten. Een verklaring blijft hij echter schuldig.

Hoe dit ook zij, een zekere mate van vervuiling heeft er plaats en het wil mij voorkomen, dat het nuttig is de eaux mères op geregelde tijden te verwijderen.

De verschillende zouten zetten zich dus af bij verschillende dichtheden. Om zoo zuiver mogelijk keukenzout te fabriceeren, moet dit gekristalliseerd worden in

afzonderlijke afdeelingen, waar zich alleen pekel kan bevinden van 25°—31°B, terwijl voor de andere dichtheden weer andere afdeelingen aanwezig zijn, die de pekels achtereenvolgens moeten doorloopen. Hoe meer afdeelingen, binnen zekere grenzen natuurlijk, hoe volmaakter de zoutpan is ingericht.

Volledigheidshalve zij hier nog opgemerkt, dat de wijnroode kleur, die sterke pekel in de pannen soms kan aannemen en die op Madoera het sein is dat de kristallisatie voor de deur staat, moet worden toegeschreven aan met het bloote oog niet te onderscheiden, dierlijke wezens (Monas Dunallii).

4. *De methoden van zoutwinning op het eiland Madoera.* In Nederlandsch Oost-Indië wordt de zoutaanmaak geleid door het Gouvernement, dat de geheele verkoop van het zout aan zich heeft getrokken. De aanmaak geschiedt echter door inlandsche zoutmakers, die elk een bepaald gedeelte der zoutpannen voor hun rekening nemen. Sedert 1869 heeft het gouvernement nagenoeg de geheele zoutwinning geconcentreerd op het eiland Madoera. De drie zoutlanden op dat eiland zijn die van *Sampang*, van *Pamekasan* en van *Soemenep*. Het zoutland van Sampang is groot rond 1000 H.A., dat van Pamekasan rond 600 H.A., en dat van Soemenep rond 1200 H.A. De gezamenlijke grootte van 2800 H.A. is ongeveer 14 maal de oppervlakte van het zoutmeer van Philipsburg. Elk dezer zoutlanden is onderverdeeld in etablissementen, die van loodsen tot inname van het zout zijn voorzien. De zoutindustrie van Madoera heeft als monopolie het voordeel van een verzekerde markt. Door haar kwam omstreeks 1894 op Madoera onder ongeveer 30.000 personen 0,5 millioen gulden in omloop. Later zal dit wel meer geweest zijn. De zoutpannen zijn hier niet, zooals dat vroeger op St. Martin het geval was, het gemeenschappelijk eigendom van de geheele bevolking. Ze zijn particulier eigendom der inlanders, doch alleen gedurende den zouttijd. Meestal zijn de pannen gelegen in vischvijvers, die vaak een geheel anderen eigenaar hebben. De bezitters van de vischvijvers hebben volstrekt niets over hun oppervlakte te zcggen, zoolang die voor den zoutaanmaak gebruikt wordt, behoudens dan over dat deel, dat zij zelf als zoutpan bewerken. De ontginner van een zoutpan beschouwt zich als de wettige erfelijke bezitter van het terrein gedurende den tijd der zoutwinning.

Over de Nederlandsch- Indische zoutindustrie zijn bijzonderhe-

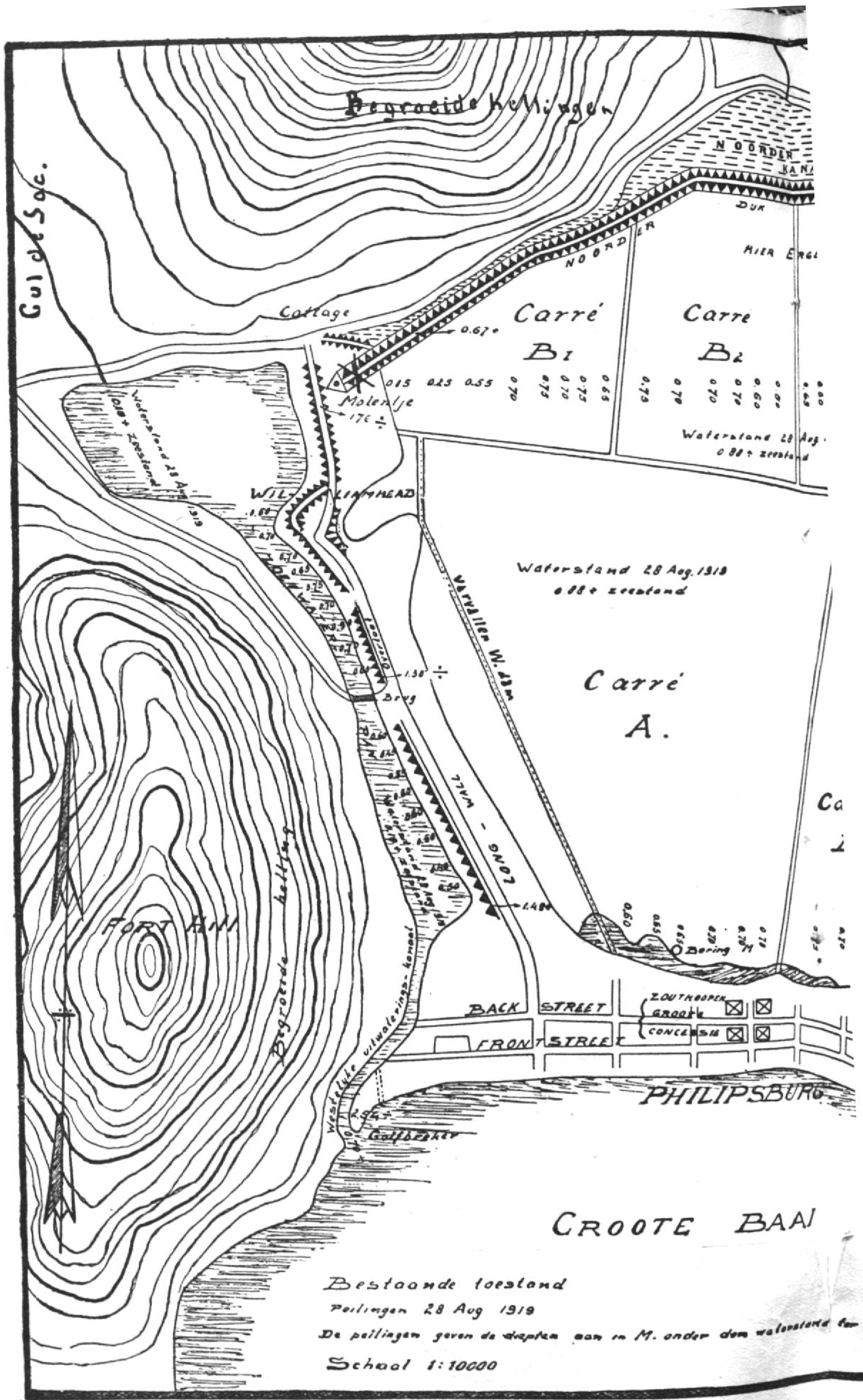
den ontleend aan het werk van het voormalige hoofd van den dienst der zoutregie P. H. van der Kemp: „Handboek tot de kennis van 's lands zoutmiddel in Nederlandsch Indië", en aan verschillende jaarverslagen van den zoutaanmaak op Madoera.

De gemiddelde jaarlijksche regenval te Pamekasan bedraagt 1726 mM. verdeeld over 120 regendagen. In de natte west-moesson staat de Madoereesche zoutindustrie geheel stil. De regenval op Madoera is belangrijk grooter dan die op St. Martin, waar gemiddeld per jaar 1030 mM. valt. Op St. Martin is echter niet zoo zuiver een natte jaarperiode aan te wijzen. Meestal zijn er op Madoera meerdere regenlooze maanden achter elkaar, doch vaak kan de regen de zoutindustrie ook daar wel eens overvallen en zware schade aanrichten. Zoo was 1916 een zeer ongunstig jaar. Maar toch werden nog 25.900 kojangs geoogst. Op St. Martin is de oogst in slechte jaren bijna niets.

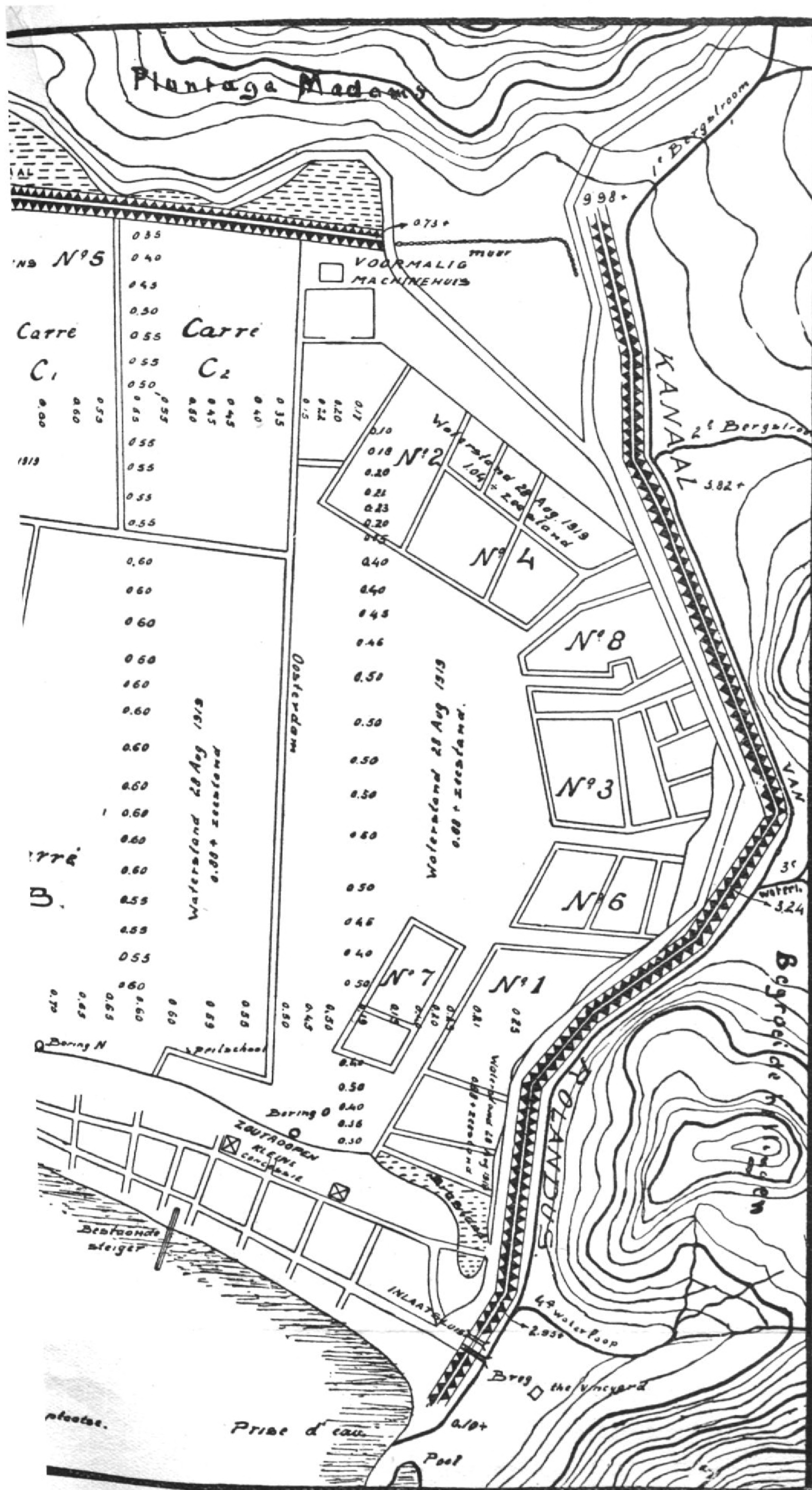
In de uitgebrachte rapporten werd de oorzaak van nijpend zoutgebrek in Oost Indië vaak op den regenval geschoven. Niet alleen op de Madoereesche zoutindustrie is van toepassing de volgende uitspraak van den heer van der Kemp: „Toen toch in de organisatie der winning veel gebrekkigs was, haalde men al spoedig ter verontschuldiging het hemelwater er bij en was men ook al gauw geneigd, daarmede genoegen te nemen, *ten einde voor de dringende noodzakelijkheid van radicale verbeteringen het oog te kunnen sluiten*".

In Nederlandsch Oost-Indië heeft men de noodige verbeteringen gezocht in „accumulatoren". Bij het Gouvernementsbesluit van 11 Jan. 1876 No. 14, werd bepaald, dat de voorraad op Madoera *minstens gelijk moet zijn aan de behoefte voor vier jaren debiet.* Betere en meerdere pakhuizen werden opgericht en een deel van den voorraad in de goede jaren geoogst werd bewaard voor slechte tijden. Het zout wordt daar trouwens als regel niet verkocht voor het een jaar oud is.

De Madoereesche zoutpannen worden door kleine dammen in vakken verdeeld. Het normale geval is vier vakjes per volledige pan. Het zeewater komt uit de toeleidingskanalen eerst in het grootste of bezinkingsvak. Hier moet het mechanisch meegevoerde vuil, de modder- en zanddeeltjes, bezinken en kan al een begin van indamping plaats vinden. Daarna komt de pekel in vakken, waarin zij achtereenvolgens van 10° tot 20° B. verdampt. Ten slotte komt het mengsel in de kristallisatiebak. „Hoe grooter het aantal reservoirs, hoe beter zout tot zekere mate wordt verkregen; waar weinig reservoirs zijn, heeft het product geen tijd ge-

Begroeide hellingen
Gul de Sac.
NOORDER KANA
DIJK
NOORDER
HIER ENGL
Cottage
Carré B1
Carre B2
Molentje
Waterstand 28 Aug. 0.88 + zeestand
WILLEMINAHEAD
Waterstand 28 Aug. 1919 0.88 + zeestand
Waterstand 28 Aug. 1919
Carré A.
LONG - WALL
Brug
Boring M
FORT HILL
Begroeide helling
Westelijke uitwaterings-kanaal
BACK STREET
FRONT STREET
ZOUTKOOPEN GROOTE CONCESSIE
PHILIPSBURG
Golfbreker
CROOTE BAAI
Bestaande toestand
Peilingen 28 Aug 1919
De peilingen geven de diepten aan in M. onder den waterstand
Schaal 1:10000

Plantage Madame
VOORMALIG MACHINEHUIS
muur
0.73+
9.98+
N°5
Carre C1
Carre C2
N°2
N°4
N°8
N°3
N°6
N°7
N°1
KANAAL
VAN
ROLANDUS
2e Bergalroom
3.82+
3.24
Oosterdam
Waterland 28 Aug 1919
0.88 + zeeland
Boring N
Boring O
Zoutkoopen
Bestaande steiger
INLAATSLUIS
2.95
4e waterloop
Brug
the Vineyard
Prise d'eau
0.10+
Pool

noeg om zoog. *oud* te worden. In een pan, die bijv. buiten den kristallisatiebak, slechts 2 reservoirs heeft, zal men reeds na 10 dagen moeten oogsten, *schrapen*, zooals men zegt; terwijl men in een met 4 reservoirs, het dubbel aantal dagen kan wachten. De kristallen zetten zich in het laatste geval beter; de hinderlijke bijzouten worden meer afgescheiden en daarmede ook vermindert het hygroscopische vermogen. In Soemenep voegt men steeds versch water op de pannen toe, bij de aan het verdampen zijnde vloeistof, die vrij hoog staat, zoodat er wel een twintigtal dagen overheen gaat voor er geoogst wordt; in Sampang daarentegen staat het water niet hooger dan 3 duim op de pan en voegt men in beginsel ook geen water bij, zoodat men er na een 8-tal dagen al schraapt. Door dikwerf te schrapen forceert men den aanmaak, de qualiteit van het zout lijdt er onder" (Van der Kemp).

Een goede verhouding der oppervlakte van de verschillende bakken, schijnt op Madoera te zijn, dat de aan de kristallisatiebak voorafgaande 1,5 × zoo groot is als deze, en dat men de eerste of bezinkingsbak wederom 1,5 × zoo groot neemt. De kristallisatiebakken zijn meestal 700 à 1000 M^2. groot en langgestrekt rechthoekig. Behalve te Soemenep is de breedte ongeveer 10 M., zoodat men op de lange dammetjes staande, met eenvoudig schraapgereedschap aan lange stokken, het zout naar zich toe kan halen.

Op Madoera zijn Augustus en September verreweg de droogste maanden. Elk jaar moeten na het natte seizoen, waarin ze als vischvijvers gebruikt worden, de zoutpannen opnieuw worden ingericht. Een der eerste werkzaamheden, is het droogleggen van het terrein. Daartoe wordt reeds in April of Mei begonnen met het opruimen en vernieuwen der kanalen, ringsloten etc., opdat het water gemakkelijk naar zee zal kunnen stroomen. Bijzondere zorg wordt, in tegenstelling met St. Martin, aan den bodem der kristallisatievakken besteed. Men begint met den grond over 1 à 2 voet diepte om te ploegen. Na 14 dagen wordt er geëgd, onder toelating van een weinig water. Daarna gaat men over tot het hard en effen maken van den bodem ,,Hardheid en effenheid van den bodem is een dubbele eisch, waaraan het kristallisatievak moet voldoen, anders ontstaat er onvoldoende kristallisatie en wordt bij het oogsten van het gezette zout vuil en aarde mee gevoerd". Het denkbeeld is wel eens opgekomen de dijkjes en den bodem der pannen te bepleisteren. Men heeft er echter van afgezien, ofschoon men overtuigd was, *dat het product er voordeel van zou hebben*, omdat in Frankrijk ook altijd dammetjes van klei worden gebruikt.

Bij normale weersgesteldheid behooren de werkzaamheden in

Juni zoo ver gevorderd te zijn, dat de bodem der kristallisatiebakken spiegelglad en hard is. Ook de bodem der andere vakken wordt gehard, doch daaraan behoeft veel minder zorg te worden besteed. In Juni wordt dan het zeewater ingelaten bij hoogwater. Reeds een paar dagen nadat het water in het laatste vak is toegelaten, wordt het rosachtig en in een week kan de zoutoogst aanvangen. Op Madoera zijn voor de eigenlijke zoutwinning twee methoden in zwang. Bij de eerste, *Soemenepsche*, laat men telkens nieuwe pekel op de kristallisatietafel toe, de daar reeds aanwezige pekel dus telkens verdunnende. Op deze wijze verkrijgt men na 3 à 6 herhalingen een 2 à 2,5 duim dikke zoutlaag, die er dan wordt uitgeschept. Deze methode vertoont eenige gelijkenis met de op St. Martin gebruikelijke, waar ook gewacht wordt tot het zout „rijp" is. De tweede methode, die meer lijkt op de fransche werkwijze, wordt de *Boendersche* genoemd, naar het landschap Boender, waarin Pamekasan gelegen is, en bestaat daarin, dat men telkens als er zout is, begint te oogsten, dat is reeds acht dagen na het toelaten der pekel op de tafel.

Op Madoera levert de eerste methode beter zout in grootere kristallen dan de tweede. Dit is echter toe te schrijven aan de onvolmaakte toepassing der tweede methode.Aan het wegvoeren der eaux mères toch, wordt niet voldoende zorg besteed, zoodat latere oogsten van eenzelfde seizoen hoe langer hoe bitterder en hygroscopischer zout beginnen te leveren. Trouwens, wijl men er niet voldoende op let, dat zooveel mogelijk gips is afgezet vóór de pekel op de kristallisatietafel komt, voldoet geen der Madoereesche zoutsoorten aan hooge eischen.

Een groot verschil met de St. Martinsche wijze van opstapelen in de open lucht, is de op Madoera gebruikelijke manier. Het zout wordt daar eerst door de zorgen van den zoutmaker in overdekte droogplaatsen gedroogd en wordt daarna tegen betaling in de zout pakhuizen ingeleverd. Het zout wordt dus bewaard in die overdekte pakhuizen. Vroeger werden de pakhuizen van bamboemateriaal gemaakt, goedkoop in aanleg, doch duur in onderhoud. Thans bouwt men ijzeren geraamten met golfijzeren wanden.

Ten einde eenig denkbeeld te geven van de productie der zoutlanden in Ned. O.-Indië zij hier vermeld, dat de gemiddelde aanmaak in het 20-jarig tijdvak 1874—1893 bedroeg 42000 kojang (d. i. 78 millioen K.G.) per jaar en over het tijdvak 1894—1913 zelfs 54.000 kojang (d. i. 100 millioen K.G.) per jaar. Dit laatste komt overeen met een gemiddelde productie van bijna 36.000 *K.G per H.A.* van het zoutland. Een zeer rijke oogst was die in 1913

van ruim 131.000 kojangs (242 millioen K.G.) en een buitengewoon slechte van 8000 kojang (ongeveer 15 millioen K.G.) in 1909.

Natuurlijk zijn de omstandigheden op St. Martin geheel anders. Het contrast van het bloeiende bedrijf op Madoera en de kwijnende zoutindustrie op St. Martin is echter wel zeer schril. „Wegens de tropische warmte is het zout maken onder en bij den evenaar een loonende arbeid", luidt de aanvang van hoofdstuk IV, 3e afd. van van der Kemp's standaardwerk. Deze uitspraak moet voor St. Martin, niettegenstaande zijn droog klimaat en bijna onafgebroken waaiende passaatwinden, nog worden bewezen.

5. *De methoden van zoutwinning in Portugal en Frankrijk.* Portugal is het oudste zee-zoutland van Europa. Reeds in den tijd van Plinius werd zout geoogst te Setubal. De meeste Portugeesche zoutpannen bestaan slechts uit een enkel concentratie-bassin, waarvan de bodem vaak is voorzien van „feutre". Dit bassin ontvangt water uit de zee, bij hoogen vloed, door een kanaal, voorzien van een schuif. Het seizoen begint meestal in Mei. Het water voor de eerste oogst heeft men laten overwinteren. Ongeveer 40 dagen na het eigenlijke begin, zet zich het gips af, *dat voorzichtig uit de pan verwijderd wordt.* Twintig dagen later begint de zoutafzetting en weer even zooveel dagen daarna is het rijp. Twintig dagen later begint men voor een tweede oogst, soms komt het zelfs tot een derde. Het Portugeesche zout schijnt buitengewoon geschikt te zijn voor het zouten van visch. Dit wordt ook gezegd van het zout uit de St. Martinsche „kleine concessies", waarvan de bewerking trouwens wel eenige overeenkomst met de Portugeesche methode vertoont. In de Nederlandsche kolonie wordt het gips echter niet weggeschraapt. De modderbodem zou dit niet goed mogelijk maken.

De meest volmaakte zoutpannen vindt men in Zuid-Frankrijk langs de Middellandsche Zee. „Les salins du Midi" worden gedurende het seizoen begunstigd door een hooge temperatuur, door betrekkelijk geringen regenval, en door de werking van den mistral. De gezamenlijke oppervlakte der pannen in Zuid-Frankrijk is ongeveer 8000 H.A. De meeste komen voor in de dalen van benedenrivieren: de Aude, de Herault, de Gard, de Rhone en de Var. Ze worden door vennootschappen geëxploiteerd. Het zijn deze inrichtingen, die den heer Perrinon voor oogen hebben gespeeld, toen hij zijn plannen voor een intensievere exploitatie van het St. Martinsche zoutmeer opstelde.

De werkwijze der „salins du Midi" berust op een ver doorgevoerde verdeeling in vakken, die de pekels achtereenvolgens moeten doorloopen. In elk vak heerscht een vastgestelde dichtheid. De afscheiding van ijzeroxyde, calciumcarbonaat en calciumsulfaat en later van keukenzout, geschiedt in bepaalde, daartoe bestemde afdeelingen, terwijl de eaux-mères wederom naar andere „pièces" worden geleid om daar verwerkt te worden tot de gewenschte bijproducten. De pan heeft een groote oppervlakte en de pekellagen hebben een geringe dikte, om de verdamping te bevorderen. De „chauffoirs", waarin het versche water komt, vormen meestal twee series afdeelingen, de „partènements extérieurs", en de „partènements intérieurs". In de laatste concentreert de pekel tot 24° B. Daarna wordt zij geleid naar de „tables salantes". Elk dezer hoofdafdeelingen is zelf wederom onderverdeeld in enkelvoudige vakken met flauwe hellingen en onderling verbonden door schuiven. Het water wordt door de zwaartekracht gedwongen ze achtereenvolgens te doorloopen. Het tijverschil is in de Middellandsche zee zeer gering. Om het water op te voeren wordt gebruik gemaakt van schepraderen. Soms zijn die schepraderen geplaatst voor de „chauffoirs" en moeten zij dus al het water, dat toegelaten wordt, oppompen. Meestal echter zijn er opvoerwerktuigen tusschen de „partènements extérieurs" en „intérieurs", en tusschen de laatste en de „tables salantes". Dit is voordeeliger, daar ze dan minder hebben op te voeren, dan bij plaatsing geheel vóór den aanvang der bewerking.

De kristalliseertafels zijn in drie afdeelingen achter elkander geplaatst. In de eerste afdeeling vormen zich de zeer zuivere groote kristallen bij een dichtheid van 25°—27° B. Dit zout is uitermate geschikt voor het inzouten van vleesch. De middelbare kristallen, die zich afzetten tusschen 27° en 29° B. zijn minder zuiver, doch geschikt voor huiselijk gebruik. De derde afdeeling geeft zout bij 29°—31° B. in kleine kristallen van grootere hygroscopiciteit. Voor het zouten van visch is het de gezochte soort. De dikte der pekellagen op de kristalliseertafels is hoogstens 30 cM.

De van de kristallisatoren afkomende „eaux mères" worden verzameld in de „pièces Balard" (genoemd naar den uitvinder) en gebracht naar de plaatsen, waar het natriumsulfaat, chloorkalium en chloormagnesium er uit bereid worden. Daartoe wordt echter van winterkoude gebruik gemaakt. In hoeverre de industrie van bijproducten uit de „eaux mères" op St. Martin een mogelijke en loonende arbeid zou zijn meen ik in het midden te mogen laten.

Vaak bevindt zich vóór de „partènements extérieurs" een be-

zinkingsbak, het „réservoir des eaux vertes" en is er ook een „pièce maitresse" of „réservoir des eaux en sel" tusschen de „partènements intérieurs" en de „tables salantes". De zoutindustrie in de Midi, is van September tot Februari gesloten.

De vloer der kristallisatietafels moet volgens de Fransche methode, glad en hard zijn. Vroeger werd dit bereikt door „le battage et le nivellage", een bewerking, die ieder jaar in April of Mei moest plaats vinden. Later is daarvoor in de plaats getreden „le feutrage des cristallisoirs", een bewerking, die eens voor altijd geschiedt. Men had n.l. opgemerkt, dat er een microscopische vegetatie ontstond van een bepaalde dikte, veel gelijkende op vilt (feutre), indien men over den bodem herhaaldelijk uitspreidde „eaux mères" van een zekere concentratie en deze daar liet indampen. Daardoor verkreeg men niet alleen het voordeel van jaarlijksche besparing van arbeidsloonen, maar men kreeg zuiverder zout, omdat het nu onmogelijk was, dat ook maar de kleinste partikeltjes aarde van den bodem der tafels met het zout werden ingezameld.

6. *Korte samenvatting van de eischen, die volgens het voorgaande aan een goede zoutpan moeten worden gesteld.* De zoutpannen, die in de beide voorafgaande paragraphen werden beschreven, hebben enkele trekken gemeen, die beschouwd kunnen worden noodzakelijk te zijn voor het verkrijgen van een goed product of voor een gunstige exploitatie van de pan. In de eerste plaats is een algemeene trek der bedoelde voorbeelden, dat er steeds met de grootste zorg wordt bewerkstelligd, dat de vloeren der afdeelingen, waar de kristallisatie plaats heeft, hard en glad zijn.

Ten tweede blijkt, dat het voor de kwaliteit van het zout beter is, de „eaux mères" na een bepaalden tijd te verwijderen van de kristallisatietafels, zelfs al is hun nadeelige invloed niet zoo groot als men wel zou verwachten.

Ten derde zien we uit de meeste voorbeelden, dat de pekellaag op de kristallisatietafels niet te dik moet worden genomen. De indamping geschiedt dan sneller. De gebruikelijke dikte der lagen varieert tusschen 8 en 40 cM. Bij al te weinig diepte schijnt de kristalvorming niet goed te kunnen plaats grijpen.

Ten vierde: De differentiatie moet zoo volmaakt

mogelijk worden doorgevoerd. Alleen in de kristallisatiebakken mag het mogelijk zijn zout te oogsten.

Ten vijfde: De inlaat van versch zeewater en de verdere manipulaties moet men zoo volkomen mogelijk in de hand hebben. Vóór het water in de eigenlijke afdeelingen komt, moet er gelegenheid zijn tot bezinken der mechanisch meegevoerde deeltjes.

Ten zesde: Het inzamelen, het brengen op kleine of groote hoopen of in pakhuizen, het laden in de schepen, enz., moet zoo economisch en vlug mogelijk kunnen plaats hebben. De verliezen moeten worden beperkt.

De schade door regenwater te veroorzaken, moet tot een minimum worden beperkt. In geen geval mag er water uit de omringende landstreken op de zoutpan komen. Doch ook het direct op de pan vallende water, moet zoo weinig mogelijk schade kunnen aanrichten. Van deze schade moge het volgende een denkbeeld geven: wanneer een regenbui valt van 100 mM. in 24 uur, dan wordt daardoor een 30 cM. dikke laag van een 30 % oplossing veranderd in een 40 cM. dikke laag van 22,5 %. Op St. Martin zijn wel buien voogekomen van 250 mM. in minder dan drie uren (6 Sept. 1910).

7. *De ligging en de grootte van het zoutmeer van St. Martin, N. G.* De oppervlakte van het zoutmeer benoorden Philipsburg, zooals het was vóór den aanleg van dammen en dijken, bedroeg ongeveer 220 H.A. Een klein gedeelte daarvan is thans een zoetwaterkanaal. Het meer voldoet van nature niet aan alle eischen, die aan een ideaal-zoutpan kunnen worden gesteld. Het is omringd door vrij hooge heuvels, die samen een aanzienlijk gebied vormen, dat zijn regenwater vroeger direct of indirect op het zoutmeer loosde. De totale oppervlakte van dit regengebied bedraagt rond 1200 H.A. Een regenval van 448mM., zooals bijv. in 1892 in 36 uren viel, zou 4,5 millioen M^3 naar de pan doen vloeien, waardoor de waterspiegel, als niets naar zee kon ontsnappen, verhoogd zou worden met 2.20 M. Natuurlijk stroomde zelfs in den oorspronkelijken toestand, toen voor de afvloeiing

van regenwater uit de pan nog geen maatregelen waren genomen, een groot deel van het water over lage gedeelten van de zandbank naar zee. Het zal evenwel duidelijk zijn, dat het kon voorkomen, dat het zoutgehalte daalde tot beneden dat der zee. Daar tegen stond men in die jaren machteloos en moest men kalm wachten tot na jaren van droogte de sterkte der pekel wederom zoo hoog was geworden, dat het zout zich kon gaan vormen.

In latere jaren zijn werken gemaakt langs het zoutmeer om de hoeveelheid van het daarin vloeiende regenwater te beperken. Ook is de pan thans door dammetjes verdeeld in betrekkelijk groote afdeelingen, die echter slechts gedeeltelijk een soort combinatie vormen.

De zandbank, die het zoutmeer thans van de Groote Baai scheidt, heeft een breedte van 150 tot 250 M. De kwel van zeewater door dat lichaam heen is zoo groot, dat dit vroeger de eenige geregelde toevoer was, van versch zeewater en wederom niet groot genoeg, om in een reeks droge jaren de zoutvorming te beletten.

De dagelijksche schommeling van den zeespiegel in de Groote Baai is meestal kleiner dan één voet. Het peil van de zoutpan is dan ook niet gelegen tusschen hoog- en laag water. Door waarnemingen eener peilschaal in een afdeeling der zoutpan, genaamd carré D, bleek, dat de waterstand aldaar gedurende de maanden Februari tot September 1919, gelegen was tusschen 80 en 90 cM. onder den gemiddelden zeestand, zooals die is berekend uit waarnemingen van een peilschaal aan den steiger in 1909 en 1910. Versch zeewater kan gemakkelijk worden ingelaten. De afvoer der moederloog is echter niet zoo eenvoudig en sinds 1874 heeft dan ook geen afvoer meer plaats gehad.

8. *Historisch overzicht.* Waarschijnlijk werd het zoutmeer ten noorden van de Groote Baai in 1627 ontdekt door eenige Nederlandsche zeevaarders. In 1648 ontmoetten vijf, uit Spaansche gevangenschap ontkomen Nederlanders op het eiland St. Martin vier Franschen en een mulat. Zij verdeelden het eiland onder elkan-

1. GEZICHT OP HET ZOUTMEER VANAF „NAKED BOY"

2. HET ZOUTDRAGERTJE

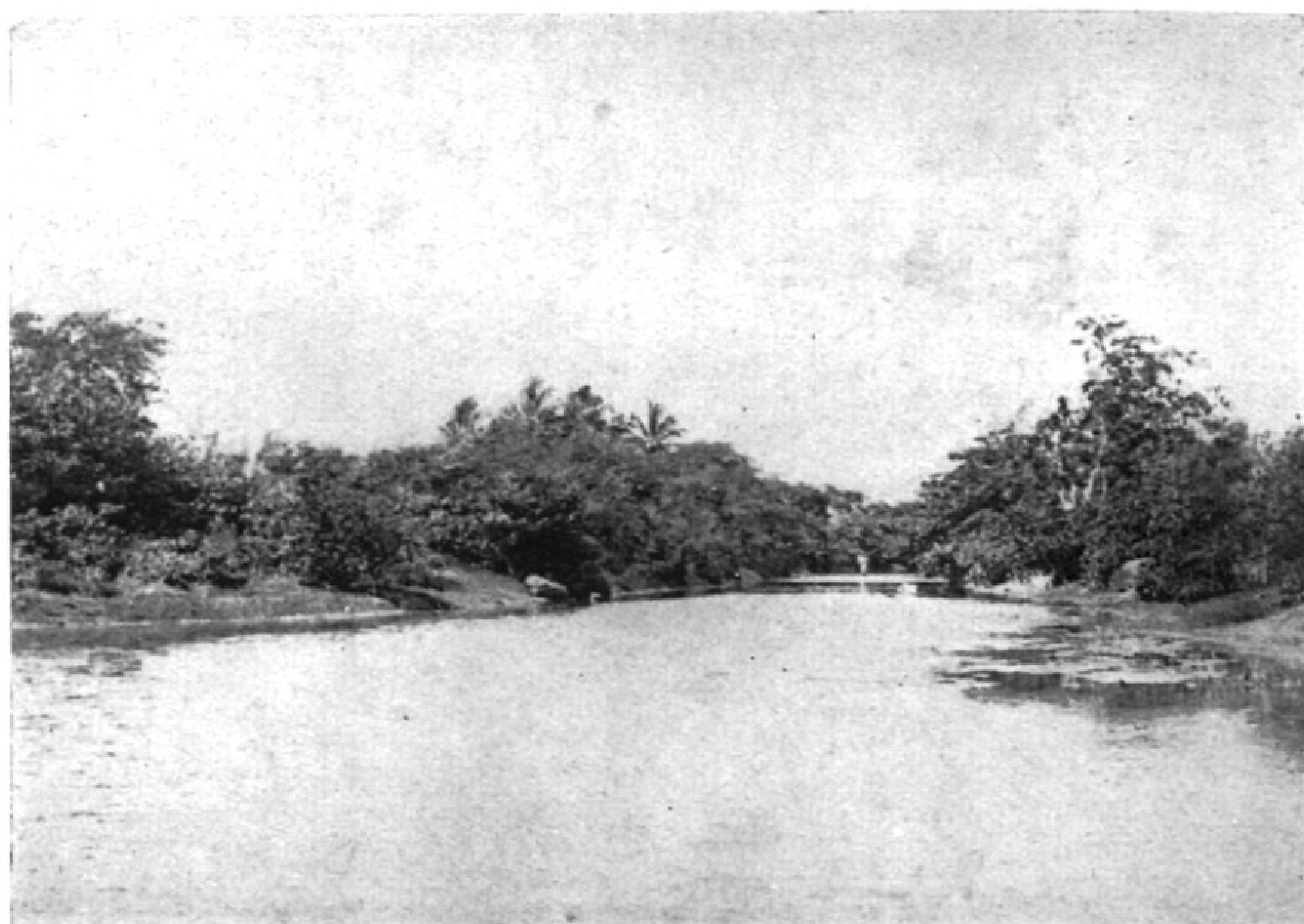
3. LOSHAKKEN VAN HET ZOUT VAN DEN ZOUTHOOP

4. HET INLAATSLUISJE

5. IN HET KANAAL VAN ROLANDUS

6. HET WESTELIJK AFWATERINGSKANAAL

7. DE MOND VAN HET WESTELIJK AFWATERINGSKANAAL
(LINKS IS EEN GESTAPELD HAVENHOOFDJE)

8. HET ZOUTGAREN

9. DE VLOTTEN (FLATS) VERVOEREN HET ZOUT NAAR DEN ZOUTHOOP

11 LADEN VAN EEN LICHTER

10. DE LICHTER LANDT

der[1]) en sloten een verdrag, waarbij onder meer de vrijheid van zoutgaren aan alle inwoners werd gegarandeerd.

Aan deze bepaling is de hand gehouden tot ongeveer 1830. Wanneer er gedurende die eerste twee eeuwen van het Nederlandsch bestuur gegaard kon worden, werd dit door de plaatselijke autoriteiten bekend gemaakt en een ieder, 't zij Nederlandsch, 't zij Fransch onderdaan, die er een vlotje op na kon houden en een stukje grond voor de opstapeling van het zout had weten te bemachtigen, kon dan zelf of met zijn slaven, zooveel zout garen als hij kon krijgen. De Nederlandsche onderdanen beschikten daarbij over stukjes domeingrond, die in een zekere evenredigheid met de opgebrachte belastingen in leen werden gegeven. Bij den uitvoer van het zout werd aan het Gouvernement een zekere premie betaald. Nu moet men zich van deze volksexplotatie geen al te democratisch denkbeeld vormen. Reeds de even genoemde maatstaf van belastingplichtigheid voor het verkrijgen van een opslagterreintje, doet zien dat een zekere mate van maatschappelijke welstand, althans voor het hebben van een zoutstapel, vereischt was. Ook kan de uitvoer van het zout niet door al de gaarders geschieden, daar de meesten hiervoor de noodige handelskennis misten. Het zout werd dan ook door enkele kooplieden van de eigenaars opgekocht voor 6 sous per vat, dezelfde prijs, die in latere jaren aan de werklieden voor het garen van een vat zout werd betaald.

Ook kan niet worden gezegd, dat de opbrengst van de zoutpannen in die eerste eeuwen ruimer was dan later. Wel kwamen er enkele overvloedige oogsten voor, die misschien grooter waren dan zij bij een geregelde exploitatie zouden zijn geweest, doch het aantal onvruchtbare jaren was daarentegen veel grooter. In het vijftigjarig tijdvak 1788—1837 kon slechts in 4 jaren een algemeene oogst worden gegaard. Later vormden nog de jaren 1848 (met 400.000 vaten), 1849 (met 213.000 vaten), en 1850

[1]) Zie de legende W. I. Gids, 2de j.g. blz. 223. *Red. W. I. G.*

(met 337.000 vaten) een zeer gunstige reeks. De oogst van het laatstgenoemde jaar ging door den orkaan van 11 Juli 1850 weer grootendeels te loor.

De ramp van 1850 was oorzaak, dat behalve financieele hulp, die van Gouvernementswege geboden werd, de tweede luitenant der artillerie T. D. G. Rolandus naar St. Martin werd gedirigeerd tot het bieden van directe hulp en tot het opstellen van verbeteringsplannen. Tot dien tijd had men den natuurlijken toestand, wat betreft den afvoer van het opperwater feitelijk laten bestaan. Het eenige aangelegde kunstwerk, was de „longwall", die in 1792 op aanraden van den landmeter Handleigh was gebouwd. Deze muur was ongeveer 1000 M. lang, 1 M, hoog en0,62 M. breed en diende alleen ter vergrooting van het waterbergend vermogen van den „Freshpond", een zoetwaterkom, waarin zich al het regenwater verzamelde, dat van de heuvelreeksen en dalen („Cul de Sac") ten westen van het zoutmeer afstroomde. Doordat nu een hoogere waterstand in de „Freshpond" kon ontstaan, werd de kans tot afvoer naar de zee over het lage westelijk gedeelte van de scheidende landstrook, grooter. Afdoende verbetering kon deze muur echter niet brengen.

Behalve herstel van den doorgebroken „longwall" was dan ook de eerste verbetering die door Rolandus in 1850 werd aangebracht, het tot stand brengen van een meer betrouwbare verbinding van den „Freshpond" met de zee. Daartoe werd een kanaal door de landstrook gegraven en werd een der drie doorlaatopeningen in den dam, die dwars door den „Freshpond" was gelegd, en waarover de weg van Philipsburg naar Marigot liep, verbreed. De oorspronkelijke breedte was 2, 10 M., welke breedte werd verdubbeld en overspannen met een houten brug.

Rolandus diende verschillende plannen in, waarvan het voornaamste was, dat, betreffende den aanleg van een afvoerkanaal langs den voet van de oostelijke heuvelreeks. Dit plan kwam in 1852 tot uitvoering. Het oostelijk afwateringskanaal draagt nog steeds den naam van Kanaal van Rolandus. Alleen de noordelijke oever van

het zoutmeer stond dus nog open voor de vrije invloeiing vanaf de hellingen der bergen. In later jaren is ook daar door aanleg van een dijkje, een zoetwatervlakte afgescheiden.

In 1831 werd voor het eerst inbreuk gepleegd op het algemeen eigendom der zoutpannen. Door een drietal combinaties van St. Martinsche ingezetenen werden particuliere rechten gevraagd op enkele stukjes van het zoutmeer. In April 1831 werden de concessies inderdaad van Gouvernementswege verleend. De autoriteiten oordeelden blijkbaar, dat de uitgifte van deze kleine perceeltjes niet in strijd was met art. 57 van het Reglement op het beleid van de Regeering van 14 Sept. 1815, luidende: „Gelijk van alle tijden de zoutpan op St. Martin is geconsidereerd als het gemeen eigendom der ingezetenen, zoo wordt ook dat eigendom aan hen bevestigd". Daar de aanvragers hier de St. Martinsche notabelen waren uit die dagen, de mannen dus, die in de praktijk toch het zout opkochten en verhandelden, ondervond de verleening van deze concessies geen tegenstand van de bevolking. Men zag niet in, dat hier een geheel ander principe van exploitatie werd ingevoerd en men kon niet weten tot welke gevolgen dit later zou leiden. Wel werd oorspronkelijk van wege het Fransche Gouvernement geprotesteerd tegen deze inbreuk op het verdrag van 1648, doch dit protest werd niet ernstig doorgezet en in 1858 liet de Fransche regeering door haren gezant in Den Haag de verklaring afleggen, dat zij het verdrag niet meer als geldig beschouwde.

Na 1831 werden nog een vijftal concessies uitgereikt (19 Mei 1835). Het grootste gedeelte van het zoutmeer, bleef echter vrij. Nadat evenwel eenmaal van het principe van den algemeenen eigendom der zoutpannen was afgeweken, werden ook voor het verkrijgen in concessie van de overblijvende oppervlakte, voortdurend pogingen in het werk gesteld. Deze stuitten telkens af, zoowel op het verzet van de koloniale autoriteiten als op dat van de bevolking. Eindelijk, in 1858, gelukte het aan A. F. Perrinon de concessie te veroveren. Deze wist den

toenmaligen minister van Koloniên te overreden, de autoriteiten in West Indië niet meer te hooren. Van deskundige zijde in Nederland, verkreeg hij een zeer enthousiast oordeel over zijn kennis en bevoegdheid. De concessie Perrinon werd verleend bij Koninklijk Besluit van 21 Juni 1858, N°. 12, voor den tijd van 80 jaar.

De rechten van de reeds verleende concessies moesten natuurlijk worden geëerbiedigd en hare bestaansmogelijkheid moest worden verzekerd. Daarom werd in art. 2 van het Koninklijk Besluit bepaald, dat de toegang van het zeewater naar de kleine concessies open moest blijven, terwijl hunne vlotten tevens de opslagplaatsen moesten kunnen bereiken. Dit heeft aanleiding gegeven tot het openlaten der afdeeling „Passage", die dus in naam tot de groote concessie behoort, doch in de eerste plaats dienst doet ten behoeve der kleine concessies.

Nog andere voorwaarden werden aan den heer Perrinon gesteld en wel ter verzekering, dat de exploitatie op betere wijze zou geschieden, dan bij volksexploitatie mogelijk was. Het eerste lid van art. 3 schrijft voor, dat de in te richten zoutpan zooveel mogelijk het Zuid-Fransche model zou moeten volgen en dat het plan der werken door den Gouverneur van Curaçao zou moeten worden goedgekeurd.

In een der vorige paragraphen werd een overzicht der Zuid-Fransche methode gegeven. Het op St. Martin uitgevoerde werk doet daaraan slechts in de verte denken. Een indeeling in zes vakken, waarvan de noordelijkste met eenigen goeden wil, kristallisatietafels zouden kunnen worden genoemd, maakt nog niet een pan naar het Fransche model. De „partènements" ontbreken geheel en de onderverdeeling der „tables salantes" is lang niet ver genoeg doorgevoerd. Ook is de diepte veel grooter dan in een „salin" en is de vloer niet hard of glad of van een feutrage voorzien. Perrinon had dan ook oorspronkelijk een geheel ander plan ingediend. Toen later evenwel de geldmiddelen ontbraken, moest men wel een eenvoudiger plan goedkeuren, als men niet tot intrekken der concessie wilde overgaan. Het nieuwe, daarna werke-

lijk uitgevoerde plan werd opgesteld door de heeren Godon en van Stolk, bij een bezoek ter plaatse en werd 9 Sept. 1868 goedgekeurd.

Volgens het tweede lid van art. 3 moesten de werken binnen 8 jaren voltooid zijn. Ook daaraan is niet voldaan. Het Gouvernement heeft echter uitstel verleend, daar men oordeelde, dat de Amerikaansche burgeroorlog „buitengewone omstandigheden" in het leven had geroepen.

Het derde lid van hetzelfde artikel bedong voor den staat een uitvoerpremie van ƒ 0,05 per uitgevoerd vat zout tot een minimum van 100.000 vaten. Dit minimum werd later opgeheven, daar men hierin een onrechtvaardige benadeeling zag tegenover het zout der kleine concessies en thans betaalt elk zout-exporteur eenvoudig een zeker bedrag per uitgevoerd vat zout.

Het vierde lid bepaalt, dat ƒ 100.000 in aandeelen van ƒ 50 gedurende 6 maanden moesten worden beschikbaar gehouden voor ingezetenen van St. Martin N. G. Dit is geschied, doch niemand schijnt hierop te hebben ingteekend.

De laatste bepaling van art. 3 eindelijk, dat bij voorkeur inwoners van St. Martin als arbeiders moesten worden gebruikt, is de eenige , die niet door de een of andere omstandigheid is mislukt.

Het lijdt geen twijfel, dat de regeering meende met het verleenen der concessie in het belang van de Kolonie en het Moederland te handelen. De particuliere zoutexploitatie heeft later niet zoo groote winsten afgeworpen als men verwacht had. Zij heeft met veel tegenslag te kampen gehad en de eerste opzet was niet voldoende onderlegd. Ik ben er echter van overtuigd, dat handhaving der oude wijze van werken gedurende datzelfde tijdsverloop òf langs natuurlijken weg geleid zou hebben tot het brengen van de groote voordeelen in de handen van enkelen, òf nog veel slechtere resultaten zou hebben opgeleverd dan die, waarop thans kan worden gewezen. Dat neemt evenwel niet weg, dat er formeel inbreuk is gepleegd op een recht van de bevolking, waardoor aan

het Gouvernement de moreele plicht is opgelegd, voor de belangen der bevolking in de bres te springen.

Op 20 Mei 1858 werd te Amsterdam opgericht de „Maatschappij tot Zoutwinning op het eiland St. Martin", waarin door Perrinon, behalve de concessie betreffende het zoutmeer van Philipsburg, ook twee Fransche concessies voor het exploiteeren van zoutpannen in het Noorden van het eiland werden ingebracht. De Nederlandsche concessie werd in de Maatschappij gebracht voor *f* 458.000 aan aandeelen.

Het is met die Maatschappij een lijdensgeschiedenis geworden. Het prospectus was zeer optimistisch gesteld. Zoo werd de opbrengst der groote concessie op minstens 50.000 ton van 1000 K.G. geschat. Aan markten en aan scheepvaartgelegenheid zou geen gebrek zijn. Geraamd werd zelfs een dividend van 39 à 40 procent.

Kan het verwondering baren, dat een onderneming, die met zulk een zorgeloosheid was opgezet, geen vertrouwen wekte? Noch Fransche, noch Nederlandsche financiers bleken er begeerig op de voorgespiegelde groote winsten. Ten slotte kon slechts voor 75.000 gulden aan aandeelen worden geplaatst. Met dit veel te kleine bedrag toog Perrinon aan het werk.

Door gewapend verzet der ingezetenen kon de Maatschappij pas op 19 April 1860 in het bezit der pan worden gesteld. In Juli werd met de werken begonnen. Echter was door de aanhoudende droogte veel zout in het meer aanwezig. Het geld bestemd voor de werken moest voor het garen worden besteed. Pas $^1/_5$ van dezen voorraad was verkocht, toen de Amerikaansche burgeroorlog uitbrak, waardoor het vervoer naar de Vereenigde Staten moest worden gestaakt. Ook van orkanen ondervond de onderneming veel schade. De directeur Perrinon overleed plotseling. De Fransche ingenieur graaf d'Adhémar, verspilde zeer veel geld en moest door den ingenieur Slotemaker worden vervangen. Ook het verkrijgen van een voldoend werkkapitaal wilde niet vlotten. Wel had men in 1860 nog een renteloos voorschot van de Regeering van *f* 30.000 weten te krijgen en was nog *f* 45.000

in aandeelen geplaatst, terwijl een 6 % leening van *f* 100.000 werd gesloten, doch dit alles was niet voldoende om de werken op tijd gereed te hebben. In April 1867, toen de gestelde termijn van 8 jaren ten einde liep, waren gereed gekomen de volgende werken:

1° een verbetering van het westelijk uitwateringskanaal,

2°. de bouw van een kapitale stoommachine met machinehuis,

3°. gedeeltelijke voltooiing van den dijk langs het kanaal van Rolandus,

4°. enkele verbeteringen van het kanaal van Rolandus,

5°. sluisjes voor de inlaat van zeewater voor de kleine concessies.

De nog uit te voeren werken konden onmogelijk vóór 23 November, den fatalen termijn, gereed komen, terwijl ook het voorschot der Regeering niet op den gestelden datum van 1 Juli kon worden teruggegeven. De Maatschappij wendde zich dus tot de Regeering bij adres van 18 April 1867, met verzoek om uitstel. Niettegenstaande aan alle kanten werd betoogd, dat de Maatschappij niet voor hare taak was berekend, vond de regeering een weigering van het verzoek niet verantwoord, daar de Amerikaansche burgeroorlog werkelijk als een buitengewone omstandigheid moest worden beschouwd. Het uitstel van drie jaar voor de voltooiing der werken werd verleend, mits het voorschot vóór 31 Dec. zou zijn teruggestort.

Het bleek echter voor de Maatschappij tot Zoutwinning niet mogelijk meer geld te krijgen en de zaak naderde dus een crisis. Om deze te voorkomen werd door enkele belanghebbenden opgericht de „Exploitatie Maatschappij van zoutmeren op het eiland St. Martin" te 's Gravenhage, met het doel door een meer vertouwenwekkende combinatie het noodige geld te bekomen tot afdoening vóór 31 Dec. der *f* 30.000 gouvernements voorschot, en verder om de werken der oude Maatschappij over te nemen en te trachten de exploitatie tot een gunstig einde te brengen. In het prospectus van deze nieuwe Maatschappij werd de toestand blootgelegd en werden

de benoodigde gelden begroot op *f* 200.000. De heeren Ph. Godon en Mr. van Stolk werden directeuren der Maatschappij en deden in die kwaliteit hunne reeds eerder aangestipte reis naar de kolonie.

Bij notarieel contract van 17 Mei 1868 werd de verhouding der beide Maatschappijen geregeld. „Alle rechten concessiën, goederen, zoowel roerende als onroerende", gingen „onherroepelijk in bruikleen" over aan de Exploitatie-Maatschappij. Deze laatste nam daarvoor de verplichting op zich, de werken te voltooien en te onderhouden, onder zekere controle van de Maatschappij tot zoutwinning. Bovendien werd aan de Exploitatie Maatschappij nog een algemeene procuratie verleend op de algemeene vergadering van 11 Februari 1873.

Artikel 23 der statuten van de Exploitatie-Maatschappij heeft wel eens aanleiding gegeven tot onjuiste beschuldigingen tegen die Maatschappij. Volgens dat artikel moest de winst, die overschoot, nadat 10 % dividend over alle jaren was uitgekeerd en nadat 20 aandeelen tegen 120 % waren afgelost, worden overgedragen aan de oude Maatschappij. Men beweerde nu dat niet alle zout uit de pan werd gehaald om dit laatste te voorkomen. Het onware van die beschuldiging ligt voor de hand. Men zou immers in ieder geval gezorgd hebben de 10 % dichter te naderen, dan thans is geschied. In de eerste 25 jaren werd gemiddeld 1,5 % dividend uitgekeerd, verdeeld als volgt:

1876 : 6 %	1883 : 5 %	1885 : 3 %	1887 : 6 %
1877 : 6 %	1884 : 4 %	1886 : 3 %	1888 : 6 %

In latere jaren is geen dividend meer uitgekeerd.

Het mocht niet gelukken meer dan 173 aandeelen van *f* 1000 te plaatsen. Dit te kort werd echter niet onoverkomelijk geacht en in 1870 vertrok de heer C. J. Hudig, als Directeur der Exploitatie Maatschappij naar St. Martin. Deze werd in 1893 opgevolgd door den heer A. M. W. ter Laag, terwijl de heer J.A. Gravestein directeur op St. Martin was van 1901 tot 1907. Daarna is de directie overgegaan aan de firma L. A. van Romondt's Sons,

waar zij thans nog berust en van welke onderneming de heer Gravestein sinds 1918 deel uitmaakt.

De Exploitatie-Maatschappij werd opgericht voor 25 jaren. Tweemalen werd haar mandaat verlengd en dit loopt thans tot 1939, het einde der concessie Perrinon. In 1907 werden alle aandeelen voor ongeveer *f* 25000 verkocht aan den heer L.A. van Romondt en thans zijn ze in handen van zijn erfgenamen.

De Exploitatie-Maatschappij had, in den tijd, dat zij nog vanuit Holland en door Hollandsche krachten gedirigeerd werd, veel tegenstand van enkele St. Martinsche kooplieden, die zich steeds beriepen op het oude recht der ingezetenen en die beweerden, dat de directie te duur en niet intensief genoeg werkte. Het is nooit gebleken, dat deze beschuldigingen juist waren, integendeel, ik ben, voor zoover ik de zaak naar de door mij geraadpleegde stukken kan beoordeelen, ervan overtuigd, dat de directie steeds haar uiterste best gedaan heeft, het hoofd boven water te houden en zelfs enkele malen de zoutgarende bevolking heeft gered van een loonsverlaging, die de andere concessionarissen wilden invoeren. Met veel tegenslag had zij te kampen en het kostte vaak moeite het hoofd boven water te houden. Men trachtte de werken in goeden staat te houden, doch voor het uitvoeren van de meest radicale middelen, ontbraken de noodige gelden. Kapitaal-gebrek is steeds het groote struikelblok geweest der St. Martinsche zoutindustrie.

Toen in 1907 de directie overging aan de firma L. A. van Romondt's Sons, een der beste handelshuizen van het eiland, hoopte men, dat zuiniger beheer alles zou redden. Inderdaad kon zij in de drie eerste jaren van hare bemoeiing een netto winst boeken van *f 59.285.78*, welk bedrag echter spoedig te loor ging door de schade der zware regens en der daarmede gepaard gaande dijkbreuken in 1910 en 1911. Sinds dat jaar is de onderneming wederom kwijnende, waaraan de buitengewone omstandigheden sinds 1914 wel het hare zullen hebben bijgedragen.

(*Slot volgt*)

KOLONISATIE OP PARTICULIER LAND IN SURINAME MET JAVANEN ONDER CONTRACT ONDER DE THANS GELDENDE IMMIGRATIEWETTEN

DOOR

H. AHRENS

Directeur van diverse Cultuurondernemingen.

Met 't oog op den aanhoudend ongunstigen economischen toestand der kolonie in 't algemeen en van den landbouw in 't bijzonder, welke steeds ernstiger wordt en waardoor het gevaar dreigt dat de met zooveel moeite en kapitaal opgebouwde landbouwondernemingen één voor één verloren gaan, terwijl zij toch eenerzijds de ruggegraat van 't geheele economische leven in de kolonie vormen en anderzijds het onontbeerlijke doorgangshuis voor „kolonisten", dus den eersten bestaansfactor van de gemeenschap uitmaken, veroorloof ik mij mijne ideeën te geven gegrond op mijne veeljarige ervaringen in den Surinaamschen landbouw over het m. i. meest voor de hand liggende middel om de voor de deur staande ramp, nl. eene geheele inzinking van den grooten en kleinen landbouw in de kolonie te voorkomen.

Sedert 1 Januari 1921 is met betrekking tot de onder contract werkende immigranten de werkdag-premie in de plaats gekomen van het $^{3}/_{5}$ aandeel aanvoerkosten,dat tot dusverre door den planter werd betaald; deze nieuwe regeling bracht naast rond 30 % loonsverhooging ook de gelegenheid en gedeeltelijk de verplichting voor den werkgever om aan den arbeider een stuk land ter bebouwing voor eigen rekening en risico af te staan, dus te „koloniseeren" op het land der plantage. Terwijl de loonsverhoo-

ging door de scherpe crisis, welke de landbouw nu doormaakt, zeer drukkend is, kan dunkt mij de tweede verplichting nl. het „koloniseeren" met Javanen een prachtige toekomst scheppen, zoowel voor de gemeenschap als voor de plantages in 't bijzonder; reeds vroeger is hierop door het Suriname-Studie Syndicaat en anderen, ik herinner ook aan het voorstel Brown-Zeiler indertijd, in allerlei vorm gewezen. De ontwikkeling van dit denkbeeld kon nog niet verder komen omdat geen der plantages meer arbeiders (de meeste zelfs te weinig) heeft dan voor het allernoodigste plantagewerk vereischt, zoodat er nòch arbeiders nòch tijd overblijft voor kolonisatie, zelfs niet voor het verplichte deel daarvan terwijl de crisis, welke nu met totalen ondergang dreigt, intusschen elke ontwikkeling van nuttige of noodige bijzaken onmogelijk maakte. Wel is in de laatste jaren kunnen blijken wat met kolonisatie van Javanen, *mits* onder leiding en voortdurend toezicht, kan bereikt worden, nl. bij den Javaan een zekere mate van welstand in het leven te roepen waartoe hij nooit komt, wanneer hij uitsluitend op loonarbeid is aangewezen. Dit maakte het aan verschillende plantages, welke voor den oogst '21 bijna hunne arbeiders niet meer konden betalen, mogelijk deze te kunnen behouden in afwachting van den oogst en betere prijzen.

Op de plantages welke zich eenige moeite hebben getroost voor de Jav. kolonisatie, ik noem maar De Maasstroom, Jagtlust, Sorgvliet, Vreeland, hoor ik dat er goede resultaten mede zijn bereikt en uit hetgeen ik zelf daarbij heb ondervonden, is mij gebleken dat — ik leg nogmaals den nadruk op „mits onder voortdurend kundig toezicht en leiding" — al het bebouwbare land onder loozing op de plantages, en dit is bij cacao en koffie minstens evenveel als de plantages nu in cultuur hebben, kan worden productief gemaakt tot heil van de Javanen, de kolonie en de plantages. Waar de Regeering tot hulp bereid is, en de Javanen voor Suriname te krijgen zijn, daar lijkt mij het aanvoeren van een surplus, stelle 50 % boven de jaarlijksche „aanvrage" voor eigen behoefte der plantages, binnen de grens der mogelijkheden, te meer

waar het hier geldt een reeds beproefd middel. Bewezen acht ik het dat het grootste deel onzer Javanen wil koloniseeren en met succes kan koloniseeren als zij in die richting voortgeholpen worden; de plantages zouden kunnen beginnen met een deel hunner oude arbeiders op perceelen te plaatsen in nieuwe eenvoudige, ruime kampwoningen die voor 6—8 personen ruimte bieden; de bestaande oude kampong wordt dan door de nieuwaangekomen Javanen betrokken en zoodra die ook geacclimatiseerd zijn, kunnen zij, die daarvoor geschikt bevonden worden, ook hun perceel krijgen om telkens opnieuw, zoo ongeveer om het jaar door weer anderen vervangen te worden. In beginsel blijft het dus eigenlijk zooals het was nl. de plantages voeden de immigranten tot goede arbeiders op en de gemeenschap krijgt na afloop van het contract de geschoolde en geacclimatiseerde kolonisten, alleen geschiedt alles in een versneld tempo en zóó dat ook de plantages van den aanvoer en de opleiding der kolonisten voordeelen hebben, welke hun voortbestaansmogelijkheid vergrooten en voor de toekomst betere arbeidsvoorwaarden verschaffen, nl.:

a) het productief worden van het onbebouwde deel der plantages;

b) het door de plantages kunnen beschikken over een variëerend aantal arbeiders naar de behoefte van de cultuur in verband met de seizoenen, oogsttijd, enz.;

c) het kunnen beschikken voor den plantage-arbeid over kwaliteitsarbeiders, in verband met den hoogeren loonstandaard en de werkdagpremie.

Tot dusverre namen de *Gouvernementsvestigingsplaatsen* het grootste deel der door de plantages gevormde kolonisten op; deze waren voor het overgroote deel *Britsch-Indiërs*. Deze „vestigingen" zijn echter tot heden van zoo weinig nut voor de gemeenschap gebleken, dat men gerust kan zeggen: „Resultaat verre beneden verwachtingen"! Zij hebben millioenen gekost! Voor een klein deel zijn hieraan schuld cultuurziekten zoomede de tegenwoordige economische crisis, maar zelfs in de jaren van voedselgebrek gedurende den oorlog, toen de kleine landbouwer

had kunnen rijk worden, bleven zij in gebreke en moesten de plantages, die zooveel duurder produceeren de situatie redden. De oorzaken van dezen slappen gang van zaken op de Gouvernementsvestigingsplaatsen zijn van verscheiden aard. Aanvankelijk zonder eenige deskundige leiding ten behoeve van de settlers bracht de latere tijd de landbouwleeraren wier invloed ongeveer nihil is, omdat zij eenvoudig niets te zeggen hebben; niemand is gehouden hunne aanwijzingen op te volgen en 't ontwikkelingspeil der immigranten is te laag om hen hun eigen belang te doen begrijpen; ook heeft de lagere *Britsch-Indiër* eigenschappen, b.v. het renteloos laten liggen van spaargeld, door het vastleggen in goud en zilversieraden of het in den grond begraven van zilvergeld enz., welke zijne opkomst, hoe werkzaam hij anders ook is begrenzen; de enkele uitzonderingen waarop dikwijls gewezen wordt zijn te gering in aantal om iets te beteekenen. M. i. opent de indruk welke de *Javaan* tot dusverre als kolonist maakt vele betere vooruitzichten voor de toekomst van Suriname; ook de opkomende hier geboren Jav. generatie blijkt veel meer „anpassungsfähig" als de Br.-Indiër, waarvan de hier aangroeiende generatie toch nog „stroef" blijft en nog wenscht vast te houden aan de door de vaderen medegebrachte gewoonten, welke hun opkomst in den weg staan.

Heden zijn de Gouvernementsvestigingsplaatsen dan ook eerder oorden van armoede, doch als men dan eene vergelijking maakt tusschen „koelie" (Britsch-Indische immigrant) en Javaan dan maken de Jav. nederzettingen, die onder 't Gouvernement's systeem evenmin veel vooruitkomen, toch eenen beteren en netteren indruk. Het Gouvernement bestede de sommen, welke nieuwe Gouvernementsvestigingsplaatsen zouden kosten, aan aanvoer van een surplus van Javanen en make bepalingen, welke „kolonisatie" met 't tegenwoordige contractsysteem samen kunnen doen gaan. De particulier, de planter weet na 1—2 jaren wel de „kolonisten" uit de Jav. arbeiders te kiezen en zal wanneer zijn eigen welvaart mede daarvan afhangt den voor zelfstandig land-

bouwer ongeschikten Javaan, die daarom nog geen slechte plantage-arbeider is, niet een „grondje" toewijzen.

Een deugdelijk *voorschottensysteem* is noodig om de kolonisten op gang te helpen; als de voorschotten worden gegeven op basis van taxatie van 't aankomend gewas te velde (ik denk aan maïs of rijst of groente en vruchten) dus op heel korten termijn, dan is daaraan voor partijen een heel gering risico verbonden, want ook bij een zeer lagen stand der prijzen, zóó dat de plantage niet meer met voordeel kan werken, kan de kleine landbouwer nog altijd zijn dagelijksch brood en meer erin vinden. Bij aanplant van stapelproducten koffie, cacao, cocosnoten behoeven voorschotten ook alleen in de oogstperiode gegeven te worden, dus eveneens op heel korten termijn.

De ervaringen van schrijver dezes zijn dat voorschotten op 't gewas aan Jav. kolonisten, mits deze onder voortdurend toezicht werken, niet riskant genoemd kunnen worden, ofschoon in algemeenen zin „voorschotten aan Javanen" gewoonlijk „uit den booze" zijn.

De plantage kan steeds als bemiddelaar tusschen den voorschotgever en de kolonisten optreden en ook verder hare bemiddeling verleenen bij den verkoop en het vervoer der producten.

De *productiemogelijkheden* van deze aan particuliere bedrijven aangesloten kolonisatie zijn natuurlijk groot zoowel wat betreft den aard der producten alsook kwantitatief. Ik denk daarbij in de eerste plaats aan rijst en maïs, met tusschenplanting van stapelproducten als cocosnoten, cacao, koffie, vruchtboomen; verder aan een export van bacoven, sinaasappelen en andere vruchten naar Europa, welke mede, en misschien grootendeels, zijn basis kan vinden in deze kolonisatie. Ook op Java (B.B.) is indertijd de export van pisangs (bacoven, in het Engelsch bananen) naar Australië onder den entomoloog Mr. Westdorp, nu wijlen, met succes ingeleid onder de Jav. bevolking. Ik denk verder aan veekweek en aan hoenderteelt, waarin de Javaan „thuis" is en welke ook indien veredeld groote beteekenis kunnen krijgen.

Hand aan hand met zulke kolonisatie zouden moeten

gaan goede scholen, welke de in Suriname werkende Missies gaarne zullen bevorderen en waaraan „praktisch" landbouwonderwijs moet worden verbonden. Ook zou elk district een goed hospitaal met kundig personeel moeten hebben, dat zich mede bemoeit met kamponghygiëne, verpleging, kinderzorg, prophylaxe. etc.; de tegenwoordige zg. plantagehospitalen (geheel uit den tijd) zijn daarvoor totaal onvoldoende en kunnen alsdan ook geheel vervallen.

Deze Jav. kolonisatie zou later ook de gelegenheid kunnen openen voor zg. middenstands-landbouwers, die voortkomen uit de intelligentere Javanen zelf of uit immigranten van anderen landaard van hooger gehalte die door 't in cultuur nemen van gedeelten land in of bij de door Javanen gevormde kolonies eene goede bestaansmogelijkheid kunnen vinden, waar zij in de reeds gevestigde Javanen de gewenschte helpers kunnen vinden voor den cultuurarbeid, terwijl omgekeerd de Javaan van hunne meerdere beschaving en grootere kennis van zaken om verder vooruit te komen, voordeel trekken kan.

De kosten van deze kolonisatie zullen niet meer behoeven te zijn dan die van den aanvoer van zegge 1000 Javanen per jaar boven de gewone aanvragen der plantages, zegge 3½ ton per jaar, waarbij dient gevoegd een ton per jaar voor hygiënische maatregelen of hulp daarbij, omdat de plantages eene uitzetting van deze uitgaven in den bijna faillieten toestand, waarin zij intusschen zijn beland, niet kunnen dragen. Gezien de noodzakelijkheid dat er iets gedaan *moet* worden — en de bereidwilligheid der Regeering om te helpen schijnt mij de hier beschreven kolonisatievorm de aangewezen weg om de voortbestaansmogelijkheid der plantages en daarmede de gelegenheid voor kolonisatie te behouden. Voorschriften, eventueel kleine wetswijzigingen zullen noodig zijn, doch zulks behoeft geen moeilijkheid op te leveren. Bij eene herziening der immigr.-wetgeving volsta men — op 't punt van woningen — met de bepaling: „ruime gezonde woningen"; maar men eische voor zoover mogelijk waarborgen dat de kolonist, wanneer hij voor loon wil werken, daarop ook rekenen

kan en verplichte dus de plantage bv. voor een minimum van 200 werkdagen per jaar per arbeider of beter 4 werkdagen per week; men garandeere daarbij dus den kolonist minstens 2 verlofdagen per week ten behoeve van zijn perceel. Verder beoordeele men de toewijzingsmogelijkheid van Javanen voor elke plantage afzonderlijk en late eenerzijds een zoo ruim mogelijke aanvrage toe voor die plantages welke bij voorkeur wenschen te koloniseeren maar verbinde anderzijds aan 't toewijzen van Javanen, indien noodig, tot zekere hoogte de „verplichting" tot kolonisatie, dus tot eene hoogere arbeidersaanvrage dan voor 't plantagebedrijf benoodigd. Men verschaffe den kolonist waarborgen, dat hij desgewenscht op 't land, dat hem tijdens zijn contract ter bebouwing was afgestaan, ook na afloop van zijn contract kan blijven wonen bv. als pachter met langen opzeggingstermijn, in elk geval zoodanige rechten daarop, dat ook 't verbouwen van stapelproducten voor hem aanlokkelijk wordt, natuurlijk zonder dat daardoor 't plantagebedrijf of uitbreiding daarvan gehinderd wordt. Misschien zou ook het verhoogen der premie voor afstand van den terugvoer naar Java mede kunnen helpen aan de kolonisatie, indien men er iets op vinden kan dat deze premie niet wordt verkwist, zooals thans veelal het geval is.

Men zorge voor scherpe bepalingen tegen leegloopers; ook bij 't werken op eigen perceel als kolonist registreere men de werkdagen en ontneme tijdig 't perceel, wanneer de verrichte arbeid zonder geldige redenen beneden een zeker minimum is gebleven; den kolonist stelle men dan terug tot loonarbeider.

Men bepale dat op elke kleine groep van zegge 30 kolonisten een speciale toezichthebbende kome (plantage-opzichter of kundige kleine landbouwer) die dagelijks voor voorlichting en controle zorgt.

Ook de suikerplantages zouden m. i. een volgende crisis beter het hoofd kunnen bieden, wanneer zij uit hun langzaam aan gevormde Javaansche kolonies het benoodigde aantal arbeiders volgens de behoefte van 't moment kunnen betrekken; misschien zullen zij 't cane-farming-

probleem aan dit kolonisatieschema kunnen aanpassen.

't Kapitaal is voor Suriname voorloopig niet „gewillig"; er moet dus een weg gevonden of een middel aangewezen worden om tot toestanden te komen die 't kapitaal van zelf zich doen aanmelden en welke voorloopig geen groot aanlegkapitaal vereischen; ik hoop met dit voorstel een bescheiden bijdrage te hebben geleverd om dien weg te vinden.

Plantage-Mon Trésor, Maart '22.

BOEKBESPREKING.

The Curse of the Caribbean and the Three Guianas (Gehennas). By G. L. Morrill („Golightly") Pastor of People's Church, Minneapolis, Minn., U. S. A. Lowell L. Morrill, Photographer. Pioneer Printers, Minneapolis. Minn. [1920].

Een eigenaardig boek, een eigenaardig auteur. Onder zijn portret, tegenover het titelblad, leest men: *„the accursed author"*. Het boek is „dedicated to the heathen dead, butchered to make a christian holiday". Of hij gevloekt is, waarom en door wien weet ik niet! [1]) Dit is het eerste van 's mans vele geschriften dat ik gelezen heb. Titels van eenige zijner andere boeken zijn: *Hawaiian Heathen and Others. —Rotten Republics. — Central America. — To Hell and Back. — South America. — The Devil in Mexico.*

De accursed author begint zijn boek met „the curse", die ik hier laat volgen:

„O! that Christopher Columbus had been pitched overboard by his mutinous crew to feed the sharks!
Deadlier than the Fever —
Darker than the Forest —
Fiercer than the Flood —
Fouler than the Swamp —
More venomous than the Serpent —
More cruel than the Savage —
More pestiferous than the Insects —
More lecherous than the Monkeys —
More treacherous than the Reef —
More desolating than the Vulcano —

[1]) In een advertentie achter in het boek lees ik omtrent zijn *„The Devil in Mexico"* : „Everybody from Alaska to Panama has read about it; President Wilson's personal envoy to Mexico, John Lind, tried to suppress it; the U. S. gouvernement barred it from the mails, caused the arrest and indictment of the author, and prohited him from leaving the country."

More destructive than Earthquake, Hurricane and Tidal
Wave —
Were the Christian Conquerors of the „heathen" Caribbean and Guianas, with their accursed Civilization of Massacre, Atrocity, Terror, Tyranny, Slavery, Greed, War, Piracy, Pestilence, Piety, Rum, Robbery and Debauchery —
Making the land a Cemetery
And the waters a Sea of Blood and Tears!
— Golightly.

De lezer is na deze vervloeking er op voorbereid wat hij te lezen krijgt. Ook des pastors verzekering: „After all, there are but two classes of beings — those hung and those who deserve to be", stemt de verwachting niet hoog.

William Beebe (wiens boek, *Jungle Peace* ik in een vorige aflevering besprak) zeide van de Caraïbische eilanden: „No one has ever attempted to tell of the soul of these islands — or even of the individuality of each, which is very real and very distinct. Some day this will be done, and the telling will be very wonderful, and will use up most of the superlatives in our language."

Aan superlatieven ontbreekt het niet in des heeren Morrill's reisverhaal, edoch, niet van de ziel der eilanden wilde hij vertellen, maar van de wreedheid en de verdorvenheid der overheerschers in het verleden — geen spiksplinternieuw thema — en van de algemeene verwording in het heden. Geen kleuren zijn dezen singulieren boetprediker donker genoeg om den poel van bederf te schilderen, die hij in de bezochte streken meent te zien. Maar gelukkig voor deze streken deelen zij zijn anathema met de heele wereld.

„What is this world?" vraagt de schrijver. Dan laat hij de antwoorden volgen van een 20-tal schrijvers uit verschillende landen en tijden, om te eindigen met dit weinige: „Now I voice the feelings of many when I declare this earth to be — a haunt of horror; a treacherous sea; a dog-kennel; a cockpit; a butcher's stall; a menagerie; a madhouse; hospital; jail; sewer; boneyard; God's experimental station; Satan's playground ...... ik sla 9 regels over ...... a court of injustice; a heathen, blood-soaked altar; a thieves' paradise ...... ik sla nogmaals een paar regels over ...... a maggoty cheese; a rotten apple, a cage full of jail-birds; a forest of monkeys; and much else that we love, live for, labor for, hang on to, and hate to lose."

Als de Pastor in de People's Church te Minneapolis zijn preeken zóó samenstelt vrees ik dat hij meer dichte oogen dan open ooren vóór zich zal hebben.

Zijn pas voor de reis naar „the Caribbean" kreeg hij niet zonder horten en stooten. Toen hij er om vroeg stelde het Department of State te Washington aan den „investigating agent" in St. Paul de vraag: „Do you think it advisable to let G. L. Morrill see the Devil in the West Indies?" De regeering had n.l. niet veel op met zijn boek „*The Devil in Mexico*". „For three years the government attempted to block every move I made." Kort te voren was hem door het „Department of Injustice" gevraagd of hij in een lezing gezegd had „to hell with the president", waarop hij geantwoord had: „I did n't have to — God had already fixed his future residence."

Na een maand wachten kreeg hij zijn pas. De „Caribbean" en de Guiana's — „the land of the volcano, earthquake, hurricane, fever and serpent" — hebben geen reden zich daarover te verheugen, want de pastor is op reis gegaan om den duivel te zoeken, dien hij overal vindt. Te prijzen vindt hij zeer weinig.

Zijn eigenaardige geschiedbeschrijving — die hij in denzelfden toonaard door het geheele boek voortzet — begint reeds in Montreal.

„Why did the French explorers come here anyway? To make the new world as bad as the old with its feudalism, monarchy and Romanism. They declared they came as missionaries to teach the Indians and convert them to Christianity, and accordingly emptied jails into their ships and were ready to civilize the savage with cargoes of criminals. A sort of drain was built across the Atlantic to pipe French off-scourings on the western shore. Immigration laws were evidently as lax then as now".

Voor ik verder ga, wil ik doen opmerken dat de heer Morrill in alle deelen van de wereld heeft gereisd, dat hij ontzaglijk veel boeken heeft gelezen en zooveel onthouden dat de lezer er het slachtoffer van wordt, overstelpt als hij wordt door eindelooze vergelijkingen: zooals die schrijver zegt, zooals gene dicht, enz. Men zou uit het boek een citaten-lexicon kunnen samenstellen.

En dan heeft hij een hebbelijkheid, die den niet-Amerikaanschen — en misschien ook den Amerikaanschen — lezer irriteert; ik bedoel een zeker spelen met klanken. Eenige voorbeelden: A fine place to cast anchor and become an anchorite. — Consult

the books riddled by bookworms, or ask some native full of hookworms. — The Edenic garden has grown all sorts of fantastic flowers with all scents but common „sence". — In our effort to cross the foaming, fuming river our boat hit a rock — a bad place to rock a boat. — Strange, that in this lava-formed isle there should be no lavatories. — Malestrom and femalestrom. — What is definite is that she was born, the main thing to be borne in mind. — The mill is not running, though vines run over it. — Hard wood is hard to get. — Reckless driving does not mean wreckless. — He took some bottles of wine, not for the radiator, but to make us radiant. — A skull was offered me, but there were enough numskulls in our party and I refused it. — Tumblers of beads and mumblers of words! — Instead of the Almighty Dollar there is almighty dolour. —

En nog een ander soort woordenspel, nog weeër: World „hell" otry. — Gym „nasty" cal dances. — „What little „Cinder" ella put you to sleep the night before the eruption? — The cathedral is a „mass" ive structure. —

Op zijn kruistocht gaat de pastor zeer in het bijzonder de priesteressen van Venus te lijf en het noodlot wilde dat hij van deze velen op zijn weg ontmoette en omtrent haar menige inlichting ontving.

Toen mij dit bij de lezing was opgevallen heb ik hier en daar in margine een potloodstreepje geplaatst. Ik bied den lezer een kleine bloemlezing aan:

Reeds in den trein in Canada een ontmoeting: „a handsome, heavy-set daughter of Rachael murmured, „„I see you're going to the tropic islands and South America; can 't you take me, I'm unmarried?" " Gelukkig kan hij Mrs. Morrill aan haar voorstellen, „which ended further parley and diplomatic discussion."

In Antigua zijn de inboorlingen vriendelijk tegen vreemdelingen: „one offered me a wife, but I politely refused, saying I had one and two were too many."

In Paramaribo vindt hij uit dat de hoofd-inspecteur van politie een lijst had van de misdadigers en van de adressen „of the women of easy virtue". Geruststellend voegt hij er bij: I didn't ask him for either list."

Van de hotels in Paramaribo heet het: „Do not be shocked if the hotel porter listlessly asks if you are not lonesome away from home, and if you would not like a „schone madchen" [sic!] to come to your rooms". Zou de schrijver deze ervaring hebben opgedaan, terwijl zijn vrouw bij hem was?

In de hotels op Martinique schijnt dat niet eens gevraagd te worden: „Servants are furnished with rooms for the night". Toch niet aan gasten, die met hun vrouw reizen ?

Op de Fransche mailboot vertelt hem de stuurman: „Ze girls of Martinique have all ze belle sentiment."

De pastor heeft werkelijk last van de vrouwen. In een casino te Castries (St. Lucia): „One temptress asked me to give her a good time — and my watch."

Op de Morue Rouge (Martinique) ontmoet hij meisjes met zware lasten op het hoofd. Aan een van deze bood hij de rest van zijn basket-lunch aan: „She smiled her thanks, and said a bad thing in good French — „I'd like to take a nap with you". But on this island, this new Cytherea, one becomes used to receiving the most startling proposals of love and marriage, by day and night, in hut, road, street, field, bush or park." De arme man heeft nergens rust.

Op weg naar Basse-Pointe (Martinique) gaat de pastor in een café „a combination of saloon, parlor, dining and bedroom. There were several girls to wait on the customers. The bed of one of these beauties was made from American boxes on which was printed in big red letters, „Danger — Inflammable". I took the hint and left."

Is het de pastor, die bij de ruïnen van St. Pierre zich heeft laten kieken naast een aardige Creoolsche van Martinique? (Zie de foto tegenover blz. 43).

En dan heeft de arme man, die zeer gevoelig is voor vrouwelijk schoon en alleen zachter gestemd is wanneer hij blikt in mooie vrouwenoogen, telkens het ongeluk te weinig gekleede meisjes en vrouwen te zien, in werkelijkheid of in zijn verbeelding: [1])

„Her ornaments [van de Indiaansche vrouw] are her husband and her bead-apron. The latter she will often give to a nice white tourist, thus exposing herself to criticism".

Op de volgende bladzijde: „The dozen girls thought we came to see them, and were disappointed when we took the only man they had from them, to guide us through the bush to the falls and pool where the wood-nymphs bath, wash clothes and themselves every morning. Unfortunately, it was late afternoon — when I come again I'll have a better time."

Op een auto-tocht naar de Mont Pelée (Martinique): „Black

---

[1]) Ook de foto's, die achter in het boek, à propos de rien, tusschen de advertenties voorkomen, geven te denken, maar daaraan heeft de schrijver geen schuld. De uitgever is fotograaf.

maidens, mythologically naked, were washing cloths by the bridges."

Een bladzijde verder: „Like Aphrodite rising from the sea, many St. Pierre girls dispense with bathing-suits altogether, which suits the onlookers. They were not troubled at our looking at them. I found swimming very attractive, in spite of the pebbly beach."

Zijn ergste wanbof had hij in het dorp La Trinité, nog altijd op Martinique: „Strolling into the back-yard to see the beauties of nature, I was startled to stumble on an ugly old woman, stark naked, taking a bath not in the ocean bay nearby, but in an old oaken bucket. I nearly fainted." [1])

Nog een paar confidenties: In het hoofdstuk „Savage life" in Britsch Guiana: „I wished to stay a while with the Indian squaws, but was informed that while they allow polygamy, they frown upon polyandry."

Even buiten Georgetown woont hij een negerdans bij: „The dance was unlike anything I had seen or care to see repeated — in the presence of my wife." Anders graag?

Is Pastor Morrill geen eigenaardige zieleherder? Wat deed hij in de dansholen op Martinique? Wilde hij het kwaad van aangezicht tot aangezicht zien? Zie hier hoe hij een dezer dansgelegenheden beschrijft:

„Orgiastic promiscuities! Uproar of voices, downpour of sweat! Dancers leaping about like epileptics, making vile and violent love to partners on the floor, at or under drinking tables! There was not so much danger of fire from the guttering candles as from the burning glances of the maskers. Evoe Bacchus, Venus, Priapus! Whirlpool of wantonness, abyss of animalism, malestrom and femalestrom of madness. The women dancers were victims of nymphomania — they lacked nothing but decency in their twisting, turning and embraces. The hula and shimmy are funeral marches in camparison. Plato, the philosopher, said he did not know whether to place women among the rational class of beings, or among irrational animals. Had he been at this Casino, I do not think there would have been any doubt in his mind as to where to put them. They guzzled rum, and what was left, threw over each other; danced over drunken sailors; rolled on the floor; accosted spectators in foul language; vaulted around until their stockings and some other articles of clothing fell off."

---

[1]) Hij moet niettemin goed toegekeken hebben, om te kunnen zien dat de bucket niet alleen oud, maar van eikenhout was.

Er volgt meer, maar ik eindig de aanhaling hier.

Het is mijn bedoeling niet een overzicht te geven van het 269 bladzijden bevattende boek. Slechts een greep hier en daar uit de door den reiziger bezochte plaatsen. Van de bezochte eilanden en de Guiana's wordt hier en daar de natuur — niet het klimaat! — bewonderd, maar de menschen, de menschelijke instellingen en het geheele maatschappelijke leven komen er bekaaid af. Vooral Martinique — „the Circe of the Caribbean" — waarbij het langst wordt stilgestaan, moet het ontgelden.

Het eerst wordt de *Bermudus*-groep aangedaan. „The islands are named after Juan Bermudez, the Spaniard, wrecked here in 1522 with his cargo of hogs. Today one finds drunken wrecks and money hogs."

Na nog eenige liefelijkheden van gelijke soort volgt een hoofdstukje over een landbouwvoortbrengsel van de Bermudas „ye onion", waarin Virgilius, Dostojewski en Mark Twain worden aangehaald.

„Sorrowful St. Kitts" is het volgende eiland dat bezocht wordt. Basseterre, de hoofdplaats, ligt aan den voet van Monkey Hill „whence many of the negro natives appear to have descended". De geschiedenis van het eiland gelijkt veel op die van al de andere in de buurt. St. Kitts was de eerste Engelsche nederzetting in West-Indië. Hoewel de Engelschen door de Karaïben verwelkomd waren, gingen zij er onmiddellijk toe over deze te vermoorden en van het eiland te verdrijven „having first selected their best women to be their slaves."

Onze *Bovenwindsche eilanden* worden op een afstand bezien en hebben het misschien daaraan te danken dat er geen kwaad van gezegd wordt. Van Saba lees ik: „The Hollander easily overcomes natural difficulties, builds boats in a volcano, and launches them down the sides of the mountain like airships. The Nederlander, who transformed a swamp into one of the mighty nations of Europe, works miracles here. The women make lace said to be as attractive and lovely as themselves. They have rosy cheeks and fair complexions."

Tot afscheid: „O, ye men and women of Saba, happy as mice in an Edam cheese, how I envy ye!"

Nevis is dan aan de beurt. De hoofdplaats is Charlestown

„known for sugar, slaves and style, the cynosure of the West Indies, the Spa spot where everybody from West Indies and England came to soak and slough off their ills of gout, lumbago, niotica and other rich men's diseases." Hier haalde Nelson zijn vrouw van daan, de betooverende weduwe Frances Herbert Nesbitt, 23 jaar oud, die hij verliet voor „the brazen charms of Lady Hamilton", geboren Amy Lyon, de vrouw van Sir William Hamilton, Britsch ambassadeur te Napels.

Hier was op 11 Januari 1757 Alexander Hamilton geboren, „one of the few big, brainy men of the world", staatsman, soldaat, aide-de-camp van Washington, de man die zoo'n groot aandeel heeft gehad in de constitutie van de Vereenigde Staten.

In de hoofdplaats van *Antigua* „a little pickaninny guided me to a club bar and a card game as the sights of godly St. John. I couldn't make him understand why I didn't engage in these popular pastimes. When he learned I was a minister, he took me to the lunatic asylum, training school and prison. Noticing my doleful cast of countenance, he led me to the Anglican cathedral."

„Among the benedictions showered on this island of hurricanes, pestilence, quakes, fires, slavery, massacres, insurrections and murders, is drought, which may furnish an explanation and excuse why everybody drinks rum."

„Along with mosquitoes, cockroaches, crabs, turtles, frogs, insects and crickets, the island raises many tons of sugar, puns of molasses, cotton and much rum. Adult morality is low and infant mortality high."

Antigua kan het hiermee doen!

Montserrat. „The town needs another tornado, like the one of 1899, to purify the air."

„Fruits in the market were fresh and sweet, but the pretty girls, forbidden fruit, just opening the stores, looked fresher and sweeter." Toch iets goeds van Monserrat, dank zij die meisjes, maar dan volgt: „Poor, begging wretches show the usual neglect of British rule". En dit: „Montserrat is only about 35 square miles, with a height of 3.000 feet — not much of a splash if it should sink, and a great boon that would end the misery of many". Een welmeenend mensch deze Pastor uit Minneapolis, Minn., U. S. A.!

Guadeloupe. „Columbus promised his monk friends of the monastery of Guadeloupe at Estremadura, one night between

his cups and hiccups, that if he ran into another island he would name it after their patron Lady. He did."

Na dit begin valt het mee wat de pastor over het eiland te zeggen heeft.

„Chris. [Columbus] landed here, saw a wrecked vessel, tasted his first pineapple, and began to „convert" the little village of the Caribs. They were wiser than historians have given them credit for, and ran away as fast as they could from the Spaniards. The isle is very attractive, very Frenchy, clothed in green, and wears a Liberty Cap of clouds. Kingsley thought the mountainous part of Guadeloupe the grandest in the whole archipelago."

Over Père Labat, den stichter van Basse-Terre, is de schrijver niet best te spreken. „He did not let his position as chaplain interfere with excursions he made with bands of pirates. He picked and bought slaves, treated them harshly, and as an excuse for the crime of keeping them, said that slavery would save their souls from hell." —

Bij de *Iles des Saintes,* tusschen Guadeloupe en Dominica had op 12 April 1782 de groote zeeslag tusschen een Engelsche vloot onder bevel van Rodney en een Fransche onder De Grasse plaats. Rodney overwon. De Engelschen hadden 261 dooden en 837 gewonden, de Franschen 14.000 [?] dooden en gewonden.

Deze zeeslag geeft aan Pastor Morrill aanleiding tot de volgende ontboezeming.:

„There are many splendid opportunities to die on land and sea, but how much, „nicer" it is for the sailor and soldier to perish on the wave, with mouth full of blood and salt water, ears filled with crash of gun and groan of dying, with a shark leisurely nibbling off their members, than to be left on land in the dark and cold, half-smothered in the mud of a battlefield, with rats gnawing their bones, vultures hovering around to pick out their eyes, hogs rooting their stomach, and wolves and hyenas prowling about to clean them up."

Zou dit een brokstuk zijn uit een preek in People's Church in Minneapolis, bestemd om de toehoorderessen te doen griezelen? Wat doet het in dit boek?

Dominica was a lucky find for Chris. Had he failed to pick it up, his already mutinous sailors, who were seasick and wanted to see land, would probably have picked him up and pitched him overboard."

Het was de nacht vóór Kerstmis toen de schrijver op Dominica aankwam. „Everybody was happy and perspiring." ....

„'T was a Kentucky Christmas with a Fourth of July celebration. True, it lecked the frensy and abandon of its „Martiniquitous" neighbor, but English pleasures must be very proper."

Onder het hoofd „Spanish sports" geeft de reiziger dan een beschrijving van de afschuwelijke wreedheid van de Spanjaarden tegen de inboorlingen, de Indianen. Ik ga deze voorbij als zijnde tallooze malen beschreven en algemeen bekend. Van hun kant waren de Karaïben kannibalen „only liking the white man to eat him. Even then they were fastidious, complaining that the French and Spanish were too flavored with garlic, the English with tobacco."

Hell in St. Lucia. „Helen never raised more hell in Troy than St. Lucia did in the West Indies". In drie jaren, van 1793 tot 1796, verloor Engeland 80.000 soldaten, waaronder 40.000 dooden. „Add to this yellow fever, malaria, the deadly fer-de-lance snake, hurricanes, earthquakes, bush bandits and runaway slaves the revolution set free, who kidnapped, ravished, maimed, burned and robbed, and St. Lucia's cup of gall and gore is running over."

St. Lucia is een kolenstation, de kolendraagsters verwonderlijke Amazonen. „What coal-black caryatides! wonderful models — not of manners or morality — but muscles that would give a sculptor fits."

Barbados. De gemiddelde schrijver over West-Indië „profoundly inform you the sky is blue, the grass green and the water wet. True, but Columbus discovered that — is there nothing else to describe?" Ja, de pastor beschrijft heel wat meer: „At different isles girls come aboard to sell beads, fruit and themselves." Altijd weer die meisjes .... en rum en nog eens rum. Ja, droog zijn die eilanden nog niet, behalve misschien de Amerikaansche. Toen de Amerikaansche marine onlangs op Barbados was, werden naar hij vernam, 1400 van de 2500 dronken aan boord gebracht. Hun vaderland was toen zeker reeds droog. Negers vindt hij geen mooi menschenras. „One must live in the Caribbean an eon or two to call the face of God's image done in ebony beautiful."

In de imposante Anglikaansche cathedraal zag de pastor een doopvont van 1680 met de inscriptie „Wash the sin, not merely the skin". „What a mockery and hypocrisy!" roept hij uit. Mockery ja, maar waarom hypocrisy?

Codrington College is de oudste in West-Indië.

De geschiedenis van Barbados is even bloederig als van al de andere eilanden en dus ook verhaal daarvan. Ik ga dat voorbij.

Een bewonderaar van Engeland is de schrijver niet. Dat blijkt ook bij zijn bezoek aan *St. Vincent*. „Threats, cruelty and usurpation — this is what English history calls „colonization." Great Britains' assimilation is the fraud and violence of the might that makes right."

„In addition to misery, poverty and despair, the island produces some live stock, cocoa, arrowroot, but principally sea-island cotton, though the natives I saw were not wearing much of it in manufactured form."

Grenada. „The French are said to have purchased the island for two bottles of rum. At present prices that is more than the island is worth." Deze schatting zal toch geen gevolg zijn van het feit dat de man daar is afgezet door een Syrischen chauffeur?

„The guide-book says the forests of the interior are inhabited by most ladylike and gentlemanly monkeys. I suggest that some of the St. Georgians go there and learn a few needed lessons." Het zou den pastor uit Minneapolis geen kwaad gedaan hebben zich daarbij te voegen.

Trinidad „this Paris of the West-Indies". „This is the home of Angostura Bitters and bitter anger against Americans."

„Officials screwed up their faces in severe scrutiny of the passports of our fellow passengers — school mistresses, pleasure seekers and commercial passengers — because they do not intend to contaminate their superior population of Venezuelan outlaws, outcasts, cutthroats, rioters, wife-deserters, wife-beaters, wife-killers, opium-sellers, dive-keepers, thieves, liars, pimps and prostitutes."

Nu, daar kunnen ze het mee doen, zou men meenen, maar neen, er moet nog wat bij: „Physical lepers are confined to an asylum in Coolie Town, the moral ones are everywhere." „The only respectable vices left to good Christians are drunkenness, and gambling on the races at the Savannah."

Dit was zijn derde bezoek aan Trinidad. Een vierde zou daar wel niet toegejuicht zijn.

En nu zijn de *Guiana's* aan de beurt. Van Trinidad komende eerst *Britsch-Guiana*.

„For hellish heat, horrific diseases, and a history of heartless helotry, the colony of British Guiana, South America, should be called British „Gehenna"."

Dit staat ongeveer aan het eind van de 67 bladzijden aan deze kolonie gewijd. De laatste regels luiden: „To seak surcease from marital infelicity, mud, malaria, mosquitoes, murder, maltreatment and misery, this little coolie man, without whom British Guiana would be wiped off the commercial map, has been in the habit of hitting the pipe. But alas! the law now has prohibited him the pleasure of smoking Indian hemp, and all that is left is the hempen rope by which he may swing away from the ills he has to those he knows not of — even this is unlawful, unless the government does it."

Dat er niet veel goeds van Britsch Guiana gezegd wordt in die 67 bladzijden, zal de lezer na deze aanhalingen wel beseffen. Een tweetal aanhalingen wil ik hier nog laten volgen:

.... „Guiana today, where men are drunk all the time, especially the gilded sugar lords."

„With all its law, Georgetown is a lawless community. Citizens feel complimented with the crimes they are accused of." ......

Had de man James Rodway niet ontmoet dan had hij niets goeds van Demerary weten te zeggen. Dezen beschrijft hij als een „fine, literary scholar — author as well as scientist. The professor is as bright and warmhearted as the native sunshine, years have not dimmed the lustre of his eye or brain. Socially, he is charming. I sat spell-bound listening to his talk about Guiana, its history and forests." Dat zou men niet verwacht hebben.

„*In the Guiana forest*" heet een hoofdstuk. „Monkeys were in the higher branches. One spoke to me, I answered, and he replied. In fact, we carried on quite an interesting conversation, and I found him as intelligent as the monkeys I had preached and lectured to around the world." Prettig voor de bezoekers van People's Church te Minneapolis.

De reis naar Suriname wordt gedaan met de *Prinses Juliana* „built on Dutch lines, small, squatty and slow". „No soap, no towels, no sheets on the bed." Weet onze Beheerder der Koloniale Vaartuigen dat?

De eerste plaats die aangedaan werd, was Nieuw-Nickerie — „Mosquito ville." „The mosquitoes were so thick they impeded the progress of the boat." Het zij dit zeldzaam zelfvoldaan heerschap van harte gegund. Jammer dat hij Coronie niet bezocht

heeft. In het „kanaal" had hij misschien een nog dikkere laag muskieten kunnen vinden.

De eerste indruk van Paramaribo is gunstig. De vloer van het hotel was „clean enough to eat off", de hotelkok een culinair artist. „The only occupation of many [van de vrouwen] is washing and ironing each other's clothes.

Hier hebben we eens een aardige opmerking. Het aantal waschvrouwen in Paramaribo is enorm.

„In Surinam every day is washday, and each woman a Dutch cleanser in this Spotless Town."

Dan volgt een, voor des Pastors doen, kalm hoofdstuk over de Boschnegers.

Acht bladzijden worden daarna gewijd aan de slavernij in alle tijden en landen, met deze weinig optimistische conclusie: „Slavery ever has been and ever will be. Earth will be a slave-pen and man a bondsman until Death, the divine abolitionist, sets him free."

„Sleepy Surinam" als head line doet zeker niet veel goeds verwachten, maar het valt mee. Alles is slaperig. „Is not the sluggish Surinam stream a tributary of Lethe?" Hij had eens tegen den stroom op moeten zwemmen of roeien.

„You hear good singing in the schools, and piano music in the homes, not jazz, but classic."

Van de gamelan houdt hij niet: „Frightful squeaks were emanating from it, [een tent waarin de gamelan speelde] as of dying pigs".

Maar hoe komt de man er aan dat de begraafplaatsen „are often depopulated by a „rain" of terror, and yearly washed away — quite unsanitary to say the least, and looking like a battlefield with the dead scattered about."

Dit maakt hij dan weer goed door deze opmerking: „One of the beautiful sights of Paramaribo is to see a plump, pretty, young woman, dressed in pure white, with hair beribboned, stunning socks and bare arms, holding the latest style parasol above her head, go spinning down the street on a bike. 'T was worth the trip to Surinam."

Op het bord in een school schreef hij dit acrostichon: „Surinam stands for Salubrity Universally Recognized, Interesting Natives, Attractions Many." Suriname heeft bij den schrijver een streepje voor.

Aan „Witchcraft" (Obeah, Obia of Obi) die in de drie Guiana's en in geheel West-Indië voorkomt, wordt een interessant hoofd-

stuk gewijd. „Their superstition [van het zwarte ras] is denser than the forests they inhabit."

„The terror of the Obeah system is in the skilful and secret use of poison."

Ziehier het afscheid van Suriname: „At night we bade farewell to this Low Country of naps and schnapps — of snores instead of roars — of anodyne dreamers — and were borne away from the opiate charm of the restful, rapturous Dutch Sans Souci — that Netherland necropolis of melting, flesh-dissolving airs."

Fransch Guiana heeft geen bezoek gehad, maar aan „the convict curse" en aan Dreyfus en het Duivelseiland worden 9 bladzijden gewijd. „The colony is full of physical as well as moral lepers." „La Belle France has succeeded in establishing and maintaining a hell on earth in French Guiana." Dit laatste is geen te gestreng oordeel.

De interkoloniale boot van de Compagnie Générale Transatlantique, waarmede de schrijver de reis van Demerary naar Martinique doet, krijgt menige welverdiende veeg uit de pan.

„The glory on mountain and bay [van Fort de France] suggested D'Annunzio's definition of color „ „the effort of matter to become light." " Maar daarop komt de boetprediker weer voor den dag: „The sublimest sight to many was the thousand big-bellied wine and rum casks in the shadow of the tropical palms."

Martinique beslaat 43 van de heetste blazijden van het boek, maar ik moet deze voorbijgaan. Hier slechts het afscheid van het eiland: „Adieu, island of eruption and corruption, earthquake and heavenly quack, of superstition, sensuality and smells."

De *Virgin Islands*, waarvan St. Thomas het voornaamste is, behooren sedert 31 Maart 1917 aan de Vereenigde Staten. (Zie *De West-Indische Gids* 1e jg., dl. 2, blz. 88). Ze zijn van Denemarken gekocht voor de kapitale som van $ 25.000.000, volgens Morrill „$ 20.000.000 more than it is worth for any conceivable purpose."

„Our deal with Denmark was dirty, and as an American I have always felt ashamed of it."

„In town morals seem to be as bad as ever, though not so flagrant as in the past. Many of our marines have not improved them much." ....

„During two years' occupancy our marines were immoral, attacked innocent people on the street, broke up furniture in their homes, and killed the defenceless."

Bij deze aanhalingen zal ik het laten. Men ziet het, de heer Morrill spaart ook zijn landgenooten niet.

De reiziger is nu „homeward bound." Hij treft het weer niet, want op de „*Manoa*" was de zedelijkheid onder de passagiers niet beter dan op andere booten, waarmede hij in de Caraïbische Zee gereisd had. Den 2en Maart 1920 bereikte hij New-York „this hive of heathendom, this settlement of savages who worship Stocks and Stones (oil and diamonds)."

De „New York World" vroeg hem 1500 woorden over zijn reis „and I made the interview warm enough to reduce the zero atmosphere." De „Chicago American" wanted some „hot stuff." They got it, and weren 't afraid to print it." Als de inhoud van het boek daarin is ingedampt tot een paar kolommen, dan zal de stuff wel hot geweest zijn.

Het slot van het boek mag ik den lezer niet onthouden; het is hot stuff:

„Glad to be home again among my many old friends — and enemies, who try to blacklist me in the press, blackguard me in private life, boycott my books, bar me from pulpit and platform work, and blaspheme me in general and on particular occasions. Well, in the words of Rostand's Cyrano de Bergerac, „To displease is my pleasure. I like to be hated. What amusing spots the gall of the envious and the slobber of cowards make on one's doublet". The Good Book says, „Love your enemies." I do. In the words of the christian poet —

„„May life be to them a succession of hurts;
May fleas by the bushel inhabit their shirts;
May aches and diseases encamp in their bones.
Their lungs full of tubercles, bladders of stones,
May microbes, bacilli, their tissues infest,
And tapeworms securely their bowels digest;
May corn-cobs be snared without hope in their hair;
And frequent impalement their pleasure impair,
Disturbed be their dreams by the awful discourse
Of audible sofas sepulchrally hoarse;
By chairs acrobatic and wavering floors —
The mattress that kicks and the pillow that snores!
Sons of cupidity, cradled in sin!
Your criminal ranks may the death angel thin.""

Den Haag, Aug. 1921. H. D. B.

OVER DE BESTUURSINRICHTING VAN CURAÇAO

DOOR

DR. B. DE GAAY FORTMAN.

I.

Het is te voorzien, dat de belangstelling voor onze West-Indische koloniën, nu reeds zoo lang geboeid door economische vraagstukken, in den eerstvolgenden tijd daarnaast zich zal moeten bezighouden met problemen van staatsrechtelijken aard. Ten aanzien van Curaçao is daarop reeds gewezen bij het optreden van den tegenwoordigen gouverneur, naar aanleiding van een personderhoud met Mr. Brantjes, kort na diens benoeming in *de Telegraaf* verschenen, en in verband met zijne rede in den Kolonialen Raad bij de aanvaarding van het bewind [1]). De grondwetsherziening was toen reeds in ontwerp verschenen. Na de behandeling daarvan in de Tweede Kamer heeft eerst Prof. van Vollenhoven *de uitslag van het Koloniale grondwetsdebat* besproken [2]), en kort daarop heeft de oud-Gouverneur Staal de beteekenis der herziening voor Suriname uiteengezet [3]), welk doorwrocht betoog bijna geheel ook voor Curaçao gelezen kan worden. In April van dit jaar benoemde de Minister van Koloniën eene commissie, die in verband met de herziening der West-Indische Regeeringsreglementen op den grondslag der grondwetsherziening, advies zal hebben uit te brengen over een aantal vragen, die zich in den loop der tijden voordeden, terwijl eerstgenoemde herziening zelve nog meer kwesties zal

[1]) *Koloniaal Weekblad* van 4 Aug. en 10 Nov. 1921.
[2]) In het *Koloniaal Tijdschrift* van Jan. '22,
[3]) *De West-Indische Gids* Maart 1922, bladz. 545,

hebben op te lossen, dan in de beperkte opdracht dier commissie begrepen zijn.

In de kolonie zijn eenige der belangrijkste problemen in het bijzonder onderwerpen van bespreking geweest in den allerlaatsten tijd. Eene in 1919 ingestelde commissie, die tot taak had „middelen aan de hand te doen om de koloniale kas te stijven en de financieele lasten van het Moederland ten opzichte van de kolonie eenigszins te verlichten" heeft aan den Gouverneur een uitvoerig advies gegeven over de *financieele decentralisatie*, welk advies in haar verleden jaar verschenen rapport is opgenomen. Verder wendde 1 Juni 1920 de Gouverneur Helfrich zich tot den Kolonialen Raad met een brief, waarin hij er op wees, dat de „decentralisatie" en het „stelsel van verkiezing voor den Kolonialen Raad" ook eenige weken te voren weer in dat college besproken waren, en verzocht, die onderwerpen nader in studie te nemen, met aanbeveling om te zijner tijd de zienswijze van den Raad te mogen vernemen. Anderhalf jaar later, 23 November 1921, is de Koloniale Raad met zijn antwoord voor den dag gekomen; het omvat nauwelijks acht halve folio bladzijden van des Raads notulen, en biedt, vooral wat het vraagstuk van de samenstelling van het „vertegenwoordigend lichaam" betreft, weinig zekerheid omtrent het gevoelen van het college, waar het niet veel anders doet dan weergeven de gevoelens pro en contra omtrent een viertal uiteenloopende stelsels.

In het algemeen kan men zeggen, dat wie studie maakt van hetgeen over de vraagstukken der bestuursinrichting van de kolonie Curaçao in den loop der tijden gesproken en geschreven is, met name in den laatsten tijd, stuit op eene onvastheid en ineenvloeiïng van staatsrechtelijke begrippen, die het meermalen niet gemakkelijk maken, zich op de hoogte te stellen van den stand der kwesties. Meer bepaald vindt men *autonomie, decentralisatie* en *budgetrecht* behandeld op eene wijze, die uitgaat van eene eigen, engere beteekenis dezer begrippen dan daaraan allicht zal worden gehecht door hem, die de staatkundige geschiede-

nis der kolonie en de ontwikkeling dezer begrippen daar niet kent.

Dit blijkt intusschen al spoedig, dat vooral in de laatste jaren in Curaçao het vraagstuk van de herziening der bestuursinrichting van de kolonie beheerscht wordt door de financieele kwestie. En deze laatste heeft twee zijden, die naast elkaar liggen en toch ook weer in elkaar grijpen: het vraagstuk der geldelijke onafhankelijkheid van het moederland en het belastingvraagstuk. Het is te bekend dan dat daarover veel gezegd behoeft te worden, dat de vaststelling der begrooting in de kolonie slechts eene voorloopige is, zoolang tot aanvulling der koloniale middelen een bijdrage uit 's Rijks schatkist gevorderd wordt (art. 104 Rr.). En de grief, die hierbij in het bijzonder gehoord wordt, is, dat het moederland van het recht der definitieve vaststelling der begrooting bij de wet gebruik maakt om der kolonie zware lasten op te leggen voor uitgaven, waarover zij niet gehoord is, of die zij zelfs uitdrukkelijk verklaard heeft niet te wenschen, niet tot haar voordeel te achten. Want al neemt het moederland het tekort feitelijk voor eigen rekening, dit gaat toch gepaard met een streven om dit te kort door versterking der koloniale middelen zoo klein mogelijk te doen zijn, waardoor de belastingdruk zwaarder wordt.

De Minister van Koloniën heeft bij de behandeling der Surinaamsche begrooting voor 1922 in de Tweede Kamer eene opmerking gemaakt, die voor beide West-Indische Koloniën zou moeten gelden, waarbij als hoofdoorzaak der jaarlijks geuite grieven werd aangewezen het stelsel van bestuur, dat voor uitgaven, „die geheel in de plaatselijke omgeving worden gedaan", zelfs de medewerking van de Staten-Generaal en van den Minister vordert [1]). M. i. is deze opmerking althans voor Curaçao niet juist. De grief is niet, dat de kolonie belemmerd wordt in hare uitgaven, maar dat het moederland ten laste der kolonie te veel uitgeeft.

Zeer sterk komt dit uit in het rapport der belastingher-

---

[1]) *Handelingen Tweede Kamer* 1921—1922 bladz. 2204 e.v.

zieningscommissie en in het „advies" van den Kolonialen Raad over de herziening der bestuursinrichting, hiervoor genoemd. Zoo leest men in het „belastingrapport": „De commissie, hoewel niet geheel tegen belastingverhooging gekant zijnde, meent voorop te moeten stellen, dat tegenover deze belastingverhooging niet alleen een ernstig streven tot bezuiniging moet bestaan, maar ook meerdere zeggenschap aan de kolonie moet worden toegekend. Immers de autonomie, zooals die in het regeeringsreglement nedergelegd is, is gebleken een wassen neus te zijn, wanneer de Koloniale Raad niet volledig het budgetrecht heeft". En de Koloniale Raad schrijft: „Zelfbestuur is een eisch des tijds. Het Regeersysteem, dat de bevolking der Kolonie geheel naar de inzichten van de Regeering, de Staten-Generaal of den door de Regeering aangestelden Gouverneur bestuurd wordt, kweekt langzamerhand een geest van ontevredenheid.... De steeds dringender eisch naar zelfbestuur vooral betreft (betreft vooral?) het budgetrecht. Ofschoon hier en daar stemmen vernomen worden, die volledige zeggenschap over het geheele bestuur bepleiten, betreffen de voorbeelden, die dan aangehaald worden, bijna altijd het financieel beleid. Omtrent de algemeene beginselen van wetgeving bestaat er inderdaad geen groot verschil in de Nederlandsche en Koloniale opvatting. Het rechtsgevoel en het rechtsbewustzijn zijn in Nederland en in de Kolonie in dezelfde richting ontwikkeld.... Het zelfbestuur, dat hier bepleit wordt, is dan ook slechts het zelfbestuur ten opzichte van het geldelijk beheer. Wat de algemeene wetgeving, de fundamenteele bestuursbeginselen dus betreft, kan het bestaande onveranderd behouden blijven, al zou er bij het samenstellen van wetten en koloniale verordeningen wat meer dan thans pleegt te geschieden op de specifiek koloniale toestanden moeten worden gelet en wat minder gedachteloos worden overgeschreven.... Blijft dus het budgetrecht en het zeggenschap over de financieele gestie van het locaal Bestuur. En er wordt niet teveel gevergd als in dit opzicht de meest volkomen bevoegdheid voor de kolonie geeischt wordt."

Men zal aanstonds toegeven, dat hier niet voldoende onderscheiden wordt. Eene aanduiding van *budgetrecht* als *financieele autonomie*, gelijk de *Amigoe di Curaçao* in haar nummer van 7 Januari 1922 naar aanleiding van de uit het rapport der Belastingcommissie aangehaalde opmerking ten beste geeft, moge ophelderend kunnen werken — ontkend kan niet worden, dat, wat het overige „zelfbestuur" betreft, de omschrijving van den Koloniaal Raad onvoldoende is.

Wanneer ten slotte èn de Belastingcommissie èn de Koloniale Raad eene financieele decentralisatie aanbevelen in dien zin, dat de begrooting voor de benedenwindsche eilanden van eene voor de bovenwindsche eilanden gescheiden wordt, dan doen beiden dit met de uitgesproken bedoeling om eerstgenoemde begrooting sluitende te kunnen maken mede door dit middel, met alle gevolgen, daaraan verbonden.

In dit opstel wil ik mij in hoofdzaak bepalen tot eene bespreking van die onderdeelen der bestuursinrichting, welke door den gouverneur bij den Kolonialen Raad aanhangig zijn gemaakt. De nadere omschrijving der beide aangehaalde onderwerpen: decentralisatie en stelsel van verkiezing van den K. R., doet deze uiteenvallen in een drietal vraagstukken:

I. de financieele decentralisatie
   a. voor wat betreft de groepen van eilanden,
   b. eilandsgewijs;
II. het budgetrecht;
III. de samenstelling van den Kolonialen Raad, voor wat betreft:
   a. het aantal leden.
   b. vertegenwoordiging der andere eilanden,
   c. benoembaarheid en verkiesbaarheid der leden (passief kiesrecht),
   d. eventueel de eischen, waaraan voldaan moet worden om het kiesrecht uit te oefenen (actief kiesrecht).

Decentralisatie.

Door dit opschrift boven het eerste hoofdstuk van zijn „advies" te plaatsen, geeft de K. R. blijk van oordeel te zijn, dat het decentralisatie-vraagstuk ruimer bespreking behoeft, dan eene beperking tot de *financieele* decentralisatie, door den gouverneur aangekondigd, zou vereischen. Sprekende van de benedenwindsche- en van de bovenwindsche eilanden als de ook door den gouverneur bedoelde „groepen", luidt de conclusie van den K. R., dat zijnerzijds wordt voorgestaan decentralisatie „in dien zin, dat de twee genoemde groepen financieel *en administratief* [1]) van elkander zullen worden gescheiden en twee geheel van elkaar onafhankelijke eenheden (gouvernementen of gemeenten) zullen vormen".

Het is wel jammer, dat de K. R. niet nader aangeeft, wat men onder die administratieve decentralisatie heeft te verstaan. Juist het als verduidelijking bedoelde gebruik van de begrippen „gouvernement" en „gemeente" werkt verwarrend. Aan het eerste, aan „gouvernement", kan inderdaad in zekeren zin de beteekenis van *een geheel van een ander gouvernement onafhankelijke eenheid* worden gehecht, maar bij „gemeenten" denkt men in den regel aan autonome gemeenschappen, te zamen behoorende in een grooter verband. Zelfs is dit het geval geweest met de West-Indische „gemeenten", die van 1828 tot 1833 bestaan hebben, en zooveel verschilden van de in het Nederlandsche staatsrecht bekende gemeenten [2]).

Dit is ten slotte de vraag, waarom het gaat: zullen de bovenwindsche eilanden als afzonderlijk geheel rechtstreeks met het moederland in verbinding staan?

Met een enkel woord moge ik eraan herinneren hoe de tegenwoordige toestand is geworden. Uit deze geschiedenis zijn lessen te trekken voor de toekomst [3]).

---

[1]) Ik cursiveer.

[2]) A. J. van der Houven van Oordt, *Het Regeerings-reglement van Suriname*, 1895, bladz. 28 en 29.

[3]) Het volgende is in het kort ontleend aan mr. dr. H. W. C. Bordewijk, *Ontstaan en ontwikkeling van het staatsrecht van Curaçao*, 1911, bladz. 38 e.v.

Nadat van 1815—1828 naast Suriname Curaçao en onderhoorigheden en St. Eustatius met Saba en St. Martin twee afzonderlijke koloniën gevormd hadden, kwam in 1828 door den Commissaris-generaal graaf Van den Bosch eene administratieve vereeniging van alle onze West-Indische volksplantingen in één kolonie tot stand, Doel van de uitzending van den commissaris-generaal was „vereenvoudiging en bezuiniging in onderscheidene takken van bestuur". De Koning had zelf als middel daartoe de vereeniging der drie koloniën in overweging gegeven, „bijaldien de in- en uitwendige gesteldheden der Colonien dit zonder merkelijk bezwaar toelieten en er gewenschte gevolgen van te verwachten zouden zijn". Van den Bosch vereenigde zich hiermee in het belang zoo van de ingezetenen der koloniën in het algemeen als van elke kolonie afzonderlijk en van het moederland. Wat het laatste betreft, meende men, dat eene subsidie zou kunnen worden gemist, terwijl door onderlingen steun der voormalige afzonderlijke koloniën „er . . . . altoos middelen ter beschikking (zouden) blijven om kwijnende takken van welvaart op te beuren en aan te moedigen"; en wat aangaat het belang der ingezetenen — eenheid van administratie en rechtseenheid zouden hen ten goede moeten komen [1]).

Vijftien jaren later bleek het „hoofddoel der vereeniging" gemist, en werd den Gouverneur-Generaal gevraagd of „er noodzakelijkheid bestaat, om die vereeniging alsnog te doen voortduren, en zoo niet, of de eilandjes St. Eustatius en St. Martin bij eene scheiding onder het oppertoezigt van Curaçao dan wel in onmiddelijke betrekking tot het Moederland geplaatst zouden behooren te worden". Het eerste gedeelte dezer vraag werd ontkennend beantwoord door den G.G. B. J. Elias; niettemin kwam de scheiding in 1848 tot stand. Voor de vereeniging van alle eilanden in één gouvernement wordt alleen aangevoerd, dat *„St. Eustatius, Saba en St. Martin te onbeduidend zijn om in onmiddellijke aanraking met het moeder-*

---

[1]) Uitvoeriger t.a.p. bladz. 41 e.v.

land te worden gebragt [1]." Het is goed er op te letten, dat dit dus ten slotte de oorzaak is geweest van de vereeniging in de tegenwoordige kolonie Curaçao van de beide eilandengroepen, die tevoren nimmer één geheel waren. De eigenaardige positie van St. Martin als min of meer zelfstandig onderdeel naast St. Eustatius en Saba is daarbij niet van onderscheidend belang. Wel is vermeldendswaard wat Minister Baud in 1845 schreef over het „onderling subsidieren" der voormalige drie koloniën, n.l. dat dit „wanneer het had kunnen geschieden, voor de meer vermogende kolonie een nieuwe en dusver onbekende lastpost en voor de minvermogende bezittingen eene onverschillige zaak (zou) zijn geweest, vermits het niet de oorsprong maar het cijfer van een subsidie is, hetwelk voor den gesubsidieerde van belang is. De eilanden hadden zelfs kans op ruimer subsidiën uit het moederland dan toen die ondersteuning werd gebragt op het reeds kwijnende Suriname....". Dit neemt echter niet weg, dat dit stelsel, had het gevolgd kunnen worden, het moederland stellig ten goede zou zijn gekomen.

Niet altijd heeft de bovenwindsche groep zich in het nieuwe verband geschikt. Mr. C. Belinfante, *Het eiland St. Martin, zijne toestand, uitzigten en goed regt naar de jongste berigten* [2]) doet mededeeling van eene beweging, om „van Curaçao te worden gescheiden en tot een afzonderlijk bewind te worden verheven, met een plaatselijken Raad die in regtstreeksche gemeenschap met het Ministerie staat". Hamelberg vond in 1894 aanleiding, om in *Vragen van den dag* een bespreking te geven, naar aanleiding van toen bestaande plannen, over „het kiesrecht in Curaçao en de afscheiding van de eilanden boven den wind van de kolonie". Later hoop ik gelegenheid te hebben vooral over de beweging van 1863 eens wat meer mee te deelen, thans is daarvoor te minder aanleiding, nu de omschrijving, die Mr. Belinfante van de toenmalige beweging in korte woorden geeft, vrijwel overeenkomt met hetgeen wij daar een drietal jaren geleden beleefden.

---

[1]) T.a.p. bladz. 52.
[2]) 1863.

Nadat toen een landraad, lid van den raad van politie, nog maar kort te voren in een „open brief" aan Wilson Amerika's machtige hulp had aangeroepen, kwam op St. Martin eene nieuwe beweging op voor meer zelfstandigheid, los van Curaçao en rechtstreeksche verbinding met het moederland. Intusschen had er op de bovenwindsche eilanden eene verandering plaats gegrepen, die misschien, onbedoeld, aan deze beweging voedsel heeft gegeven. Ik bedoel: de vereeniging dier drie eilanden onder één gezaghebber. De juiste beteekenis van den maatregel is destijds niet bekend geworden. Ik wees reeds eerder erop, dat het eenige licht daarover opgegaan, bij de openbare behandeling der Curaçaosche begrooting voor 1920 in de Eerste Kamer, niet meer gaf dan eene aanduiding der bedoeling als bevordering van „de verheffing van den economischen toestand van de bevolking". Misschien meende men ook op die wijze te bezuinigen. Een stap, reeds toen, in de richting van autonomie, is m. i. hierin niet te lezen.

Op 12 September 1919 werd dan onder leiding der heeren J. C. Waymouth, D. H. Nisbet en A. C. Wathey eene betooging gehouden, waarin besloten werd, zich tot de Koningin te wenden met een verzoekschrift, waarin gewezen werd op de beperkte macht van den aan den Gouverneur op Curaçao ondergeschikten gezaghebber, op de financieele lasten, aan de saamhoorigheid met Curaçao verbonden, op de rechtsspraak, op het ontbreken van eene vertegenwoordiging in den Kolonialen Raad en op de hinderpalen, die in den weg zouden staan aan eene gunstige ontwikkeling van den economischen toestand der bovenwindsche eilanden, die tal van bronnen zouden bezitten (katoenteelt en houtindustrie), niet- of onvoldoende aangeboord. Slechts drie opmerkingen hierover: de hernieuwing der rechtsspraak had juist haar beslag gekregen, een hulplandbouwkundige was onderweg, terwijl een enkel inzien der koloniale begrooting, gelijk nog nader blijken zal, aanstonds leert, dat het veeleer de benedenwindsche eilanden zijn, die aan deze „saamhoorigheid" geldelijke offers hebben moeten brengen.

Bij eene landraadverkiezing werd de leider der bewe-

ging op St. Martin, de heer Waymouth, tot lid van den raad van politie gekozen met 37 stemmen tegen 30 op den tegen-candidaat.

Kort daarop maakte de nieuwe Gouverneur Helfrich een reis naar de bovenwindsche eilanden, ontving den heer Waymouth, en men kreeg den indruk, dat de beweging aan 't verloopen was. Dit bleek echter niet zoo te zijn. In Februari 1920 kwam de zaak ter sprake in de Eerste Kamer, waar vooral de heer Kraus zich tot tolk maakte der protesteerende en requesteerende St. Martijners en in het bijzonder wees op de afhankelijkheid van Curaçao en den daar gevestigden Kolonialen Raad, die met de belangen der bovenwindsche eilanden niet vertrouwd is. Uit het antwoord van den Minister bleek aanstonds, dat deze voor de scheiding en meer staatkundige zelfstandigheid niets voelde om de financieele gevolgen; ook leek deze maatregel hem practisch niet bepaald noodig, mits het plaatselijk bestuur bevredigend zou kunnen worden georganiseerd, zoodat zuiver locale belangen zooveel mogelijk ter plaatse zouden kunnen worden geregeld.

Het blad van den heer Waymouth *St Martin Day by Day* ging voort propaganda te maken voor onafhankelijkheid van Curaçao en een eigen Raad der bovenwindsche eilanden. Het gelukte echter niet ook St. Eustatius en Saba in de beweging te betrekken. Op eerstgenoemd eiland werd door de heeren Waymouth en Nisbet van St. Martin eene meeting belegd, en den aanwezigen gevraagd, door handopsteken te kennen te geven, of zij er vóór waren, dat de bovenwindsche eilanden zich van Curaçao zouden afscheiden en onder een eigen gouverneur direct van Holland afhankelijk worden. Niet één hand ging in de hoogte. Toen echter gevraagd werd, of zij tegen die afscheiding waren gingen alle handen in de hoogte. En op Saba verklaarde eveneens niemand zich voor het streven van den heer Waymouth. Aldus verhaalt een correspondent in de *Amigoe di Curaçao,* wiens mededeelingen bevestigd zijn door die van dokter Nunes van St. Martin in een rede voor het Algemeen Nederlandsch Verbond te Paramaribo. Af en toe, na opheffing van *Day by day*, ver-

scheen in het Curaçaosche blad *Voz di pueblo* eene mededeeling van St. Martin, waarin telkens weer geklaagd werd over de ondergeschikte positie van den gezaghebber, den heer Tymstra.

In Augustus 1920 ging Gouverneur Helfrich andermaal naar de bovenwindsche eilanden. Toen werd hem een verzoekschrift aangeboden met meer dan 400 handteekeningen, waarin onder meer werd aangedrongen op meerdere zelfstandigheid en rechtstreeksch bestuur uit het Moederland voor de drie eilanden.

Men ging dus voort met het te doen voorkomen, alsof ook St. Eustatius en Saba met de beweging instemden; echter bleek ook tijdens het bezoek van den Gouverneur aan die eilanden afdoende, dat men daar van de plannen des heeren Waymouth c.s. niets moest weten. Op St. Eustatius las men op het muurvlak bij de gezaghebberswoning: Down with St. Martin, Curaçao for us.

Kort daarop werd de gezaghebber Tymstra op verzoek ontslagen, om vervangen te worden door den kapitein der infanterie O. I. L. Van der Zee. Na dien hoorde men ook niet meer van de beweging op St. Martin.

Intusschen is nu de grondwetsherziening gekomen, die toch eigenlijk het vraagstuk, zooals wij het hierboven stelden: twee koloniën of één kolonie binnen de grenzen van de tegenwoordige kolonie Curaçao beslist heeft in laatstbedoelden zin. Voor het eerst heeft men nu in artikel 1 der Grondwet de namen der, straks voormalige, „koloniën" opgenomen en wel in dezen vorm: „Het Koninkrijk der Nederlanden omvat het grondgebied van Nederland, Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao". Min of meer bij verrassing, althans zonder zich uitdrukkelijk rekenschap te geven van de gevolgen, die hieraan voor Curaçao kunnen verbonden zijn, is deze bepaling aangenomen. Over hare beteekenis is overigens zoowel in de Tweede Kamer als in de Eerste Kamer nog al wat te doen geweest. Men heeft o.a. gewezen op het verschil in beteekenis tusschen de geografische en de staatkundige benaming „Curaçao". Bedoeld is, volgens de Regeering, van het Koninkrijk der Nederlanden eene territoriale omschrijving te

geven, en daarvoor heeft men gebruik willen maken van staatkundige benamingen. Terecht is daartegen opgemerkt, dat die staatkundige begrippen, die men thans in de Regeeringsreglementen, uitvloeisel der Grondwet, omschreven vindt, niet vast staan. In het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer leest men uitdrukkelijk, dat eenige leden den verzamelnaam „Curaçao" voor de Nederlandsche eilanden in de Caraïbische zee niet juist achten. „Zij vestigden er de aandacht op, dat de Bovenwindsche en de Benedenwindsche eilanden te ver uiteen liggen, dan dat zij onder den naam van één der Benedenwindsche eilanden mogen worden samengevat. Ook konden zij er zich niet mede vereenigen, dat deze eilanden van één centrum uit worden bestuurd. Zij zouden namelijk verre de voorkeur geven aan eene administratieve splitsing dezer eilanden in twee groepen, elk onder een eigen Bewindhebber". Het is duidelijk, dat hier hetzelfde bedoeld wordt, als ook de Koloniale Raad wil. En nu heeft de Regeering in haar antwoord hierop wel toegezegd, met deze opmerkingen bij de aanstaande herziening der Regeeringsreglementen rekening te zullen houden, maar, als het staatkundige begrip „Curaçao", dat art. 1 der Grondwet gebruikt, inderdaad vast staat, gelijk de Regeering beweert, dan kan dit toch niet anders omvatten als de tegenwoordige kolonie van dien naam, die hier dus uitdrukkelijk als één geheel moet genoemd zijn, zoodat de uitslag der van regeeringswege toegezegde overwegingen wel reeds van te voren zal vaststaan. Wij kunnen het niet anders zien, dan dat de nieuwe redactie van art. 1 der Grondwet uitsluit wat de K. R. wil: twee geheel van elkaar onafhankelijke eenheden. Twee gouvernementen met één gouverneur, met één vertegenwoordigend lichaam en één begrooting — het zou eene contradictio in terminis zijn, en twee vertegenwoordigende lichamen, twee begrootingen binnen één gouverneurschap niet veel minder.

Ik meende niettemin wat uitvoerig te moeten stilstaan bij de laatste afscheidingsbeweging, juist om te doen uitkomen, dat zij zich op geheel ander standpunt stelde dan de K. R. doet. Men achtte ginds de belangen dier eilan-

den niet voldoende behartigd in hunne saamhoorigheid met Curaçao, Aruba en Bonaire. In de pers en in ander openbaar geschrift zag men geen *feiten* genoemd, waaruit zou moeten blijken, dat bijv. de afhankelijke positie van den gezaghebber der drie eilanden ten opzichte van den gouverneur bezwaren opleverde. Wel het omgekeerde, als men denkt aan den aankoop van het ten deele op Fransch gebied liggende landgoed „Belvedère" op St. Martin ten behoeve van den landbouw, zonder toestemming van den Gouverneur, terwijl onlangs, ongeveer 2 jaren later, de verkoop al weer was aangekondigd. De klacht ten opzichte van de rechtsspraak was reeds ondervangen, vóór de beweging begon; die over de samenstelling van den K. R. en diens onwetendheid aangaande de bovenwindsche eilanden is ongetwijfeld juist, maar kan opgelost worden in den door den Minister aangegeven zin. Men mag dan ook uit het verloop der afscheidingsbeweging, waaraan op St. Martin persoonlijke elementen waarschijnlijk niet vreemd waren, m.i. besluiten, dat de *behoefte* aan zelfstandigheid niet gevoeld wordt; niet tevens, dat het in 1848 geschapen koloniaal verband zoo uitdrukkelijk gewenscht wordt of voordeelig geacht. Althans in dezen tijd van bezuiniging lijkt de hoop ijdel, dat een rechtstreeksch verband met het moederland eerder zal leiden tot eene in ieder geval kostbare exploitatie van nog onzekere nieuwe bestaansbronnen. In het algemeen verzekert men, dat eene vergelijking uit het oogpunt van koloniaal beheer met de Fransche en Engelsche koloniën, waartoe op St. Martin al heel goed gelegenheid is, niet ten nadeele onzer bovenwindsche eilanden uitvalt.

Voor Curaçao, voor den K. R., is de scheiding der groepen eilanden, gelijkgezegd, niet zelfstandig *doel*, maar *middel* om te komen tot financieele zelfstandigheid. Daartoe echter acht ik andere middelen mogelijk, waarop ik in het vervolg dezer beschouwingen nog uitvoerig hoop te wijzen.

Het moet intusschen toegegeven, dat het gansch niet onjuist is, integendeel, wat de K. R. tot toelichting van

zijn verlangen opmerkt, als hij omtrent de beide eilandengroepen aldus schrijft:

„De zes eilanden, waaruit de kolonie bestaat, vormen geen homogeen geheel. Het tegendeel is het geval. Zoowel naar geografische ligging en klimatologische gesteldheid, als naar taal, aard en behoeften der bewoners is de kolonie te scheiden in twee, sterk van elkaar verschillende groepen, elk van drie eilanden: de benedenwindsche en de bovenwindsche eilanden.

Onderling liggen de eilanden van elke groep vlak bij elkaar; de twee groepen liggen echter een paar dagreizen van elkaar verwijderd.

Zijn de bovenwindsche eilanden, in verband met den meerderen regenval en het vochtig klimaat, door de natuur meer op den landbouw aangewezen, op de benedenwindsche maken de langdurige droogten, de felle zon en de verschroeiende N. O. passaat loonenden landbouw zoo goed als onmogelijk.

Daarentegen is het eiland Curaçao, door zijn ruime en veilige haven en door zijn ligging ten opzichte van Venezuela, de door de natuur aangewezen voorhaven van die republiek, tot overscheephaven van de producten van de westelijke helft van de noordkust van het Zuid-Amerikaansche vasteland; terwijl ook het eiland Aruba als hulpoverscheephaven een rol van beteekenis kan vervullen.

Naar taal en aard beschouwd zijn de bewoners van de bovenwindsche eilanden in te deelen bij het Angelsaksische ras.

Bij de bewoners van de benedenwindsche eilanden daarentegen treft men meer het vlottende karakter, het laisser aller van het Latijnsche ras aan.

Het is dan ook een fout geweest van het Nederlandsche bewind, die twee zoozeer verschillende groepen eilanden samen onder te brengen in één kolonie. Engeland heeft dit beter ingezien en heeft de Engelsche eilanden in verschillende kolonies ingedeeld".

Ook de verschilpunten, waarop hier gewezen wordt, kunnen m.i. binnen het verband van één kolonie tot hun recht komen.

Met de administratieve scheiding der beide eilandengroepen moet, naar ik meen, ook de *financieele decentralisatie groepsgewijs* van de baan zijn. Ik wees reeds op het staatsrechtelijk-wanstaltige van één gouvernement met twee begrootingen voor verschillende plaatselijke onderdeelen; nog onmogelijker wordt dit, wanneer men bedenkt, dat op grond der administratieve saamhoorigheid, er altijd zullen zijn wat men noemt „uitgaven voor de geheele kolonie", voor de „Kolonie" als geheel.

Bovendien zou men niet kunnen missen ten minste een tweeden „Kolonialen Raad" en misschien nog een college boven de twee.

Met decentralisatie eilandsgewijs tegelijk verdraagt de groepsgewijze decentralisatie zich in het geheel niet; dat zou de financieele regeling eerst recht ingewikkeld maken.

Er is ook een groot bezwaar tegen. De bovenwindsche eilanden mogen weinig of niets gemeen hebben met de benedenwindsche — ook onderling wordt weinig of geen band gevoeld. Dit bleek reeds afdoende uit het hiervoor meegedeelde omtrent de laatste afscheidingsbeweging.

En ten slotte acht ik ook groepsgewijze decentralisatie niet noodig voor het doel dat voor oogen staat.

De belastingherzieningscommissie beveelt intusschen deze decentralisatie aan om twee redenen: vooreerst omdat zij het dan mogelijk acht de begrooting der benedenwindsche eilanden in de toekomst sluitende te maken, en verder ook als kunnende lijden tot vermindering van belastingdruk.

Men voelt, dat dit in beiderlei opzicht zou gaan ten nutte van Curaçao c.a. en ten nadeele van het moederland: de tekorten der bovenwindsche eilanden zullen nu niet meer mede drukken op de benedenwindsche eilanden, en bovendien toenemen door het uitschakelen van de bijdrage der belastingopbrengst op laatstgenoemde eilanden in de uitgaven der bovenwindsche groep.

Hoe de commissie op haar tweeërlei aanprijzing van de splitsing der begrooting kan laten volgen, dat eene sluitende benedenwindsche begrooting eerder kan worden toegezien „aangezien verwacht kan worden, dat er bij de

belastingbetalers op deze (benedenwindsche) eilanden meer animo zal zijn om de koloniale kas te stijven, wanneer zij de mogelijkheid zien, om in de naaste toekomst de begrooting althans van de gewone uitgaven dezer eilanden, sluitend te maken", is onbegrijpelijk, want dan zou gevolg van de splitsing niet zijn belastingverlaging maar verhooging, zij het dan al, dat de belastingbetalers in den geest van de stellers van het rapport dan misschien niet meer van belasting*druk* zullen spreken.

Later zal nog blijken, dat ontlasting der benedenwindsche eilanden met de tekorten der bovenwindsche alleen inderdaad nog geen sluitende begrooting aan de benedenwindsche groep geeft, dat daarvoor belastingverhooging en nog iets meer noodig is.

De commissie becijfert dan wat de bovenwindsche eilanden kosten en hoe men de begrooting der benedenwindsche zou kunnen sluitend maken. Het is duidelijk, dat men precies hetzelfde bereiken kan door binnen het kader van één begrooting het tekort der bovenwindsche eilanden ten laste van het moederland te brengen.

Hierover dan later uitvoeriger bij de bespreking van het budgetrecht. (*Wordt vervolgd*).

HET ZOUTBEDRIJF OP ST. MARTIN.

Een onderzoek naar de middelen te zijner verbetering.

DOOR

F. S. LANGEMEYER C.I.

(*Slot*)

9. *De St. Martinsche wijzen van zoutmaken.* Behalve door kwel, waarvan vooral „carré A" (zie de overzichtskaart van het zoutmeer) der groote concessie den invloed ondervindt, wordt thans het versche zeewater ingelaten door een inlaatsluisje in den benedenloop van het Kanaal van Rolandus. Na het doorloopen van een gebrekkig geultje, dat in den moerassigen grond haast niet te onderscheiden is, komt het in de afdeeling „Passage". Vandaaruit wordt het door openingen, die met schuiven kunnen worden afgesloten, in de verschillende pannen toegelaten. Soms, bij lagen waterstand in de Passage, wordt de pekel over de dammetjes geschept.

a. *De kleine concessies.* In 1831 kwamen enkele invloedrijke kooplieden en combinaties van ingezetenen op het denkbeeld, kleine gedeelten van de rest van het meer af te scheiden door steenen dammetjes, waardoor men althans in die kleine ruimten van slechts enkele H.A. oppervlakte, de sterkte der pekel meer in de hand had en waardoor dus absolute mislukkingen van den oogst niet zoo vaak meer zouden voorkomen. Van een doorgevoerde differentiatie is daarbij geen sprake en het is niet de gewoonte verschillende vakken van een concessie te gebruiken voor verschillende dichtheden. Alle afdeelingen zijn volkomen gelijkwaardig.

Toen de werken der groote concessie werden aange-

legd, werd daarbij ingevolge de concessie-voorwaarden, de „passage” tusschen de kleine pannen en de groote gelaten.

Vaak heeft het verwondering gewekt, dat de oogst der kleine concessies betrekkelijk zooveel grooter was dan die der groote. Zoo was in de vrij normale reeks van 10 jaren: 1886—1895 de oogst op de 182 H.A. der groote concessie 677.608 vaten of 373 vaten per H.A. en per jaar en op de 31 H.A. der kleine concessies 216.997 vaten of 699 vaten per H.A. en per jaar. Deze berekening is echter niet juist, omdat de Passage, hoewel aan Perrinon geconcedeerd, technisch tot de kleine pannen moet worden gerekend. Wat toch is het geval? Het zeewater wordt in de Passage ingelaten en de zoutoplossing concentreert zich daar in den loop van het jaar. De oppervlakte der Passage is te klein en de waterstand te laag dan dat daaruit pekel in „carré D” der groote zoutpan zou kunnen worden getapt. Versch zeewater moet daartoe worden ingelaten. Een week te voren moeten echter de kleine concessionarissen worden gewaarschuwd, die dan zelfs dan nog pekel in hun gebied kunnen inlaten. Vaak is de pekel in de Passage 18° en 19°B. In Augustus 1919 was de dichtheid zelfs 25°B. Niet altijd zullen de kleine concessies kunnen wachten, tot de pekel in de Passage zijn grootste sterkte bereikt heeft, doch steeds laten de kleine concessies pekel in, die veel sterker is dan zeewater. Met andere woorden: de oppervlakte der Passage moet bij die der kleine concessies worden gevoegd, waardoor hun technische oppervlakte wordt 60 H. A., terwijl die der groote zoutpan niet meer dan 153 H.A. bedraagt. Dit in aanmerking nemende, waren de oogsten per jaar en per H. A. in het bovenbedoelde tien-jarige tijdvak voor de groote zoutpan 443 vaten en voor de kleine pannen 362 vaten, waaruit blijkt, dat de wanverhouding slechts in schijn bestaat.

Ofschoon dus de Passage deel uitmaakt van het systeem der kleine pannen, wordt daaruit niet dat voordeel voor de kwaliteit van het zout getrokken, dat er uit te halen zou zijn. De Passage wordt *niet* bewust gebruikt

als plaats, waar het calciumsulphaat zich moet afzetten en waar de pekel dus zou moeten blijven tot 24°B. Gemiddeld is de sterkte van de pekel, die door de kleine concessies wordt ingelaten, 12°à 15°B, dus lager zelfs dan die, waarbij het gips zich begint af te zetten (16°B). Ook worden de „eaux-mères" nooit afgevoerd. Het zout uit de kleine pannen is van mindere kwaliteit dan dat uit de groote zoutpannen. Het is melkwit van kleur, de kristallen zijn kleiner en het soortelijk gewicht is lager. Op St. Martin is men van oordeel dat een grootere diepte der pannen gunstigen invloed heeft op de kwaliteit van het zout. De kleine zoutpannen hebben inderdaad geringere diepte. Toch geloof ik, dat deze meening op een vergissing berust.

Is het zout „rijp", d.w.z. is de korst voldoende dik (4—5 cM.) en zijn de kristallen van voldoende grootte, dan kan er gegaard worden. De werklieden gaan dan in de pekel. Daartoe zijn ze ingedeeld in ploegen, elk bestaande uit 1 „captain", 1 „mate" en 6 à 9 „sailors". Onder de laatsten zijn vele vrouwen. Elke ploeg heeft als regel 3 kleine platte vaartuigjes „flats", (elk inhoudende 25 vaten) om het geraapte zout te bergen en 4 grootere „flats" (van 40 vaten elk) om het naar den wal te brengen. Het zout wordt geraapt door de handen onder den koek te steken en een brok af te breken, te wasschen en in de flats te werpen. Bij het overladen van het zout van de kleine in de groote flats, wordt het wederom gewasschen en eenigszins gebroken. Op den wal wordt het zout gemeten en opgestapeld op groote pyramidevormige hoopen.

b. De groote concessie. De afdeeling D wordt gevoed door den inlaat van versch zeewater door het sluisje en via de Passage. De kwel naar de afdeeling A, is, vooral als de zoetwaterpan zout water bevat, wat in droge tijden meestal het geval is, zoo groot dat daarin nooit versch zeewater wordt ingelaten. Soms wordt zelfs weleens D van uit A ververscht. Naar proeven kon worden geschat, dat de infiltratie langs de geheele long-wall-waterkeering ruim 80.000 M³ zeewater per jaar bedraagt. Een

bestrijding van dit euvel lijkt mij niet gemakkelijk en zeer kostbaar. Eenige meerdere zorg voor de wanden is daartoe niet voldoende.

De nadeelige invloed van de kwel kan ook nog blijken, uit de volgende cijfers, mij door den Directeur op St. Martin verstrekt, waarin zijn aangegeven de dichtheden van de pekel op 1 Nov. 1902 en 1 Nov. 1903, gedurende welk tijdperk er geen zeewater werd ingelaten, terwijl de gevallen regen eene gelijkmatige verdunning van alle vakken gaf.

	1 Nov. 1902.		1 Nov. 1903.	
	Pekel.	Peilschaal.	Pekel.	Peilschaal.
vak A :	14,8°B	49½ cM. Z.St.	13,8°B	48 cM. Z.St.
„ B^1:	15,7°B	id.	18,5°B	68 „
„ B^2:	15,9°B	id.	19,4°B	68 „
„ C^1:	16 °B	id.	20,2°B	68 „
„ C^2:	16 °B	id.	20,6°B	74 „
„ D :	15,3°B	id.	16,3°B	53 „

Terwijl dus de pekel in alle andere vakken dichter werd, verdichtte die in D onevenredig veel minder en werd de pekel in A zelfs zwakker. De waterstand in A daalde niet.

Theoretisch is nu de werkwijze deze, dat men de oplossing in A en D laat blijven tot ruim 20°B. Het meeste gips heeft zich dan afgezet. In de kristallisatiebakken B^1, B^2 C^1 en C^2 vormt zich dan het zout en daar moet het geoogst worden. In die bakken zorgt men dat de dichtheid steeds beneden 32°B blijft, zoodat de magnesium-zouten zich niet kunnen afzetten. Vaak schijnt het echter niet mogelijk zich daaraan te houden. Soms vormt zich in D reeds zout vóór de garing in B en C is afgeloopen. Men kan dan beter in D zelf gaan garen en in C^2 water uit de Passage inlaten. Blijkbaar is de verhouding van de oppervlakte der verschillende afdeelingen niet zoo, dat in alle gevallen de goede methode kan gevolgd worden.

Toch is het zout van de groote concessie van betere kwaliteit dan dat der andere pannen.

Het oogsten en opstapelen van het zout geschiedt

geheel op dezelfde wijze als bij de kleine concessies.

Soms is er vraag naar fijn zout. Daartoe wordt het machinaal gemalen. De verkoop van gemalen zout is echter niet voordeelig voor den fabrikant.

De zouthoopen worden niet afgedekt. Zooveel mogelijk wordt alle zout van een oogst in hetzelfde en het daarop volgende jaar verscheept. In slechte jaren wordt geen zout verscheept. Het kapitaal en onderhoud noodig voor loodsen schijnt niet op te wegen tegen het door regen geleden verlies. Onder den invloed van de eerste regenbui vormt zich een harde korst aan de oppervlakte. De spillage der Exploitatie Maatschappij is gemiddeld 11 %, die der kleine concessionarissen gemiddeld 14,6 %. Ook hier komt wederom de betere kwaliteit van het eerste aan den dag. Intusschen is op Madoera, waar het zout wel in loodsen bewaard wordt, de spillage op de aanmaakplaatsen niet meer dan 6 % (van der Kemp).

10. *Regenval en verdamping*. De fabricatie van zout in open pannen houdt nauw verband met den regenval en met de verdamping. In een hierbij gaand staatje zijn maand- en jaarregencijfers opgegeven voor het decennium 1909—1918. De maximale regenval in dien tijd is geweest 1399 mM. in 1916, de minimale 778 mM in 1917. Het jaargemiddelde was 1030 mM. Ofschoon op St. Martin een nat en een droog seizoen niet nauwkeurig afgeteekend zijn, blijkt uit de tabel toch wel, dat de maanden Januari, Februari, Maart en April nagenoeg nimmer groote regenvallen hebben, terwijl de aan deze reeks aansluitende maanden December en Mei, Juni, Juli meestal ook voldoende droog zijn. De zware regens vallen in Augustus, September, October en November. Een maandgemiddelde van beneden 100 mM. kan als laag worden aangenomen, daar dit dan zelden in een kort tijdsverloop gevallen is en dus niet veel schade aan de pekels gedaan heeft.

De verdamping staat onder invloed van de zon, van den wind en van den vochtigheidstoestand van de lucht. Gedurende de wintermaanden zijn de dagen korter en is de temperatuur lager, maar is de vochtigheid minder

en zijn de winden sterker dan gedurende de zomermaanden. De heerschende wind is de Noord-Oost passaat, die vrij groote sterkte kan bereiken, terwijl soms zuidelijke en zuid-westelijke winden voorkomen. Gedurende den orkaantijd, van medio Juli tot begin November is het weer meestal zeer kalm en warm, doch treden nu en dan luchtstoringen op, die daar ze gepaard gaan met regenbuien, de verdamping niet ten goede komen. De pekels zijn in de wintermaanden meestal zwakker.

Dit alles maakt, dat de verdamping over het geheele jaar gelijk mag worden aangenomen. Volgens waarnemingen, van wege de Exploitatie-Maatschappij verricht, o. a. in de periode 1 Sept. 1892—13 Jan. 1893 kan een gemiddeld verdampingscijfer worden aangenomen van 2,5 cM. per week. De verdamping per jaar kan derhalve geschat worden op 130 cM.

Afgezien van dijkdoorbraken, kan volgens de op St. Martin gevolgde werkwijze in een jaar zout worden gemaakt, wanneer de jaarverdamping den jaarregenval zoodanig heeft overtroffen, dat de bij den aanvang aanwezige pekels tot meer dan 26°B zijn ingedampt. Het is wel eens voorgekomen, dat er twee oogsten in een jaar konden worden geraapt. Sinds 1900 kwam het slechts 2-maal voor, dat het verdampingscijfer door dat van den regenval werd overtroffen, doch nog 4 à 5 malen kwamen de beide cijfers bedenkelijk dicht bij elkaar. In de 50 jaren sinds 1868 is het 15 malen voorgekomen, dat niet kon worden geoogst. Dit zeer ongunstige cijfer kan worden verminderd, door de dijkbreuken te voorkomen. Doch bij beschouwing der regencijfers blijkt, dat er toch nog verscheidene jaren zonder oogst zouden zijn geweest.

Waarom kan op Madoera, bij veel hooger regencijfers, wel op een jaarlijksche oogst worden gerekend? Volgens het werk van den heer van der Kemp is deze toch uiterst zelden minder dan ongeveer 13000 K.G. of 118 St. Martinsche vaten per H.A.

De oorzaak moet gezocht worden in de kortere indampingsperiode, die daar gebruikelijk is. Door dunne lagen pekel op de kristallisatietafels te nemen, loopen de oogs-

ten af binnen het droge seizoen. Op St. Martin is het, bij de daar gebruikelijke groote diepte in de kristallisatiebakken, noodzakelijk den zoutaanmaak door te laten gaan over het geheele jaar, en ook de regenval in den regentijd heeft schadelijken invloed. Zoo werd in het jaarverslag der Maatschappij over 1896 geklaagd: „Door de zware regens en voornamelijk door de overstrooming was de sterkste pekel in de pan te Philipsburg op 1 Jan. *slechts* ruim 11° B, *zoodat er op een oogst aldaar niet mag worden gerekend.*" Ja, zelfs werd in het jaarverslag over 1895 een sterkte van 17° B nog gering genoemd. En dat is dan aan het begin van het droge seizoen, wanneer in andere zoutlanden nog geen sprake van pekel is, doch versch zeewater van 3° B wordt ingelaten.

Wanneer men opmerkt, dat de gemiddelde verdamping van Januari tot en met April 425 mM. bedraagt en de gemiddelde regenval in die periode 197 mM. is, dan blijkt het verdampingsoverschot van 228 mM. niet veel minder te zijn dan het gemiddelde verdampingsoverschot over het geheele jaar (270 mM), terwijl in die maanden de verdamping nooit door den regenval wordt overtroffen en slechts zelden wordt benaderd.

Zelfs wanneer de meening der St. Martinsche deskundigen waarheid bevat, dat de kwaliteit van het zout bij geringere diepte der pan zou achteruitgaan, kan toch het groote voordeel van een regelmatiger en zekerder bedrijf bij ophoogen en hard maken van den vloer der kristallisatiebakken, niet worden ontkend. De aanmaaktijd zou dan kunnen worden verkort en het aantal oogsten in de goede jaren kunnen worden vermeerderd. Zou het inrichten van een proefpan op bescheiden schaal hier geen middel zijn om zekerheid te verkrijgen? Blijkt ze loonend, dan kan ze zonder bezwaar geleidelijk worden uitgebreid.

11. *De toestand der werken in 1919.* De weinig gunstige resultaten, die het zoutbedrijf tot nog toe heeft afgeworpen, hebben niet nagelaten hun stempel te drukken op het uiterlijk aanzien der werken. Doch behalve dit zijn de werken, vooral die tot afvoer van het regenwater,

niet op den maximalen afvoer berekend. Wel zijn door de betrokken personen over onderdeelen berekeningen opgezet, doch voor zoover mij bekend, heeft men nooit een stelselmatig onderzoek ingesteld naar het maximale vermogen der kanalen en naar het waterkeerend vermogen van de dijken. Indien dit geschied ware, en de absoluut noodige verbeteringen zouden zijn aangebracht, dan zou een doorbraak van een der werken niet tot de geregeld terugkeerende verschijnselen op St. Martin behooren.

Enkele opmerkingen betreffende den toestand der onderdeelen mogen hier thans volgen.

a. *Het Kanaal van Rolandus met den op den westelijken oever van dat kanaal opgeworpen dijk.* Het kanaal van Rolandus vertoont op vele plaatsen teekenen van niet voldoend onderhoud. De bodem is bezaaid met groote steenblokken en de oevers vertoonen soms een begin van afkalving. Ter hoogte van de uitmonding van het zuidelijkste der bergstroompjes, heeft het dwarsprofiel tot de hoogte van de dijkskruin, een inhoud van 22 M^2. Het houten bruggetje nabij de plantage „Vine-yard" even beneden het inlaatsluisje is een plotselinge profielsvernauwing. Daarna loopt het kanaal, bij hoog water, gedeeltelijk uit in een grooten poel, die wel eenige waterberging geeft, doch aan het profiel van afvoer geen meerdere doorsnede biedt, daar al het water toch door den mond van het kanaal van Rolandus naar zee moet. De dijk heeft geen overmatig dwarsprofiel en is begroeid met manzanilleboomen en onkruid, (vooral opuntia) en vertoont op enkele plaatsen sporen van verval. Meestal is dat ten gevolge van het vele passeeren van menschen en vee, daar aan de zijde der heuvels verscheidene woningen gelegen zijn, die alleen door de droge bedding van het kanaal kunnen worden bereikt of langs een zeer grooten omweg over particuliere terreinen. De slijtage door dit beloopen veroorzaakt, is door zware regenbuien vergroot, zoodat hier en daar geultjes over de kruin en over de taluds zijn ontstaan, die bij elke nieuwe bui grooter worden. Wil men ongevallen voorkomen, dan is in de

eerste plaats een volledig herstel en zorgzaam onderhoud van dezen dijk noodzakelijk.

Doch de eigenlijke oorzaak der doorbraken van den Rolandusdijk, is de te geringe capaciteit van het kanaal. De directeur van een combinatie der kleine concessies, de heer W. Netherwood, drukte dit uit in de volgende bewoordingen: „Whenever a great downpour of rain takes place within a few hours there is always danger of a break since the water accumulates in the „freshpond" and in „Rolandustrench", and is not carried off into the sea quickly enough".

Ten einde dit na te gaan, stelde ik een berekening naar den afvoer van het kanaal in, waaruit bleek, dat vooral de afmetingen van den mond van het kanaal veel te gering zijn. Zelfs bij een gunstigen zeestand is nog een hoogte van het kanaalwater van 1.80 M. boven den gemiddelden zeestand aan den mond van het kanaal noodzakelijk om den afvoer van een regenval van 90 mM. per uur op een watervang van 280 H.A. te kunnen beheerschen. Op eenigen afstand van den mond komt daar nog bij het noodige verval en de opstuwing ten gevolge van het bruggetje, zoodat de dijk een vrij groote kruinshoogte zou moeten bezitten. De kruinlijn verloopt echter zeer onregelmatig. Bij grooten afvoer loopt het water over de lage plaatsen heen en veroorzaakt daar ten slotte doorbraken. De laatste doorbraak was in 1910 iets beneden het derde bergstroompje, nabij de plantage „Experiment". De dijk is daar nog zeer laag.

b. *De oever van het zoutmeer vanaf het Noordeinde van het Rolanduskanaal tot aan het Oosteinde van het Noorderkanaal.* Over dit gedeelte is de oever van het zoutmeer totaal onbeschermd. Hoewel hier geen stroompjes van de bergen komen, is toch de algemeene richting der glooiing naar het zoutmeer toe, zoodat een gedeelte van het op deze helling liggende water daarop terecht komt. „I have noticed that a good deal of water runs into the cut alongside the John E Richardson ponds", aldus schreef de heer Netherwood. Een eventueel hier aan te leggen waterleiding, die slechts van geringe capaciteit zou be-

hoeven te zijn, zou moeten afwateren naar het Noorderkanaal, daar het kanaal van Rolandus op die plaats te hoog is gelegen.

c. *De Noorderdijk en het Noorderkanaal.* Het zoogenaamde Noorderkanaal is niets anders dan het deel van het zoutmeer, dat ten Noorden van den Noorderdijk is overgeschoten. Het heeft dan ook niet de minste gelijkenis met een kanaal, doch is een op twee plaatsen vrij breede watervlakte.

Het Noorderkanaal heeft een waterbergend vermogen van rond 45000 M^3. Het gebied, dat op het Noorderkanaal afwatert, is ongeveer 100 H.A. groot, zoodat het bij een regenval van 45 à 50 mM. reeds gevuld zou zijn, aannemende dat al dit water tot afvloeiing zou komen. Het Noorderkanaal loost door een kleinen duiker op de zoetwaterpan, doch alleen wanneer de waterstand aldaar lager is. Dit is pas geruimen tijd na het einde van een zware bui. Gedurende de bui kan het Noorderkanaal zijn water niet kwijt. Bij zeer zwaren regenval loopt het water over den Noorderdijk in de zoutpan. De heer Gravestein deelde mij mede, dat men indertijd het oostelijk uiteinde van dien dijk lager had aangelegd, als een soort overlaat. Bij mijn waterpassing kon daar evenwel niets van worden bespeurd. Het over den dijk stroomende water komt dus terecht in de kristallisatiebakken B en C, juist daar, waar het voor de fabricage de meeste schade kan doen. Als men overweegt, dat regens van 100 à 200 mM. allerminst zeldzaam zijn, kan men nagaan, hoe vaak hierin de oorzaak van het uitstel van een oogst kan liggen.

Een betere afwatering van het Noorderkanaal, zoodat dit niet alleen waterbergend, maar ook waterafvoerend vermogen zal hebben, is een eerste eisch. Een oplossing zal moeten gezocht worden in een open gemeenschap met de zoetwaterpan en daarmede gepaard gaande dijkverhooging

De Noorderdijk zelve ziet er over het algemeen genomen goed uit. De kruin ligt op rond 0,70 M. boven de zee, terwijl de kruinbreedte ongeveer 0,60 M. bedraagt. De dijk is met breuksteen bezet, zoowel op beide glooiingen als op de kruin, zoodat overvloeiend water weinig

schade kan doen. Tusschen de voegen vertoont zich hier en daar een groei van lage struiken, die, als zij niet gebreideld wordt, een gevaar voor het dijkje kan worden, daar de wortels de steenen losdrukken en uit hun verband halen, terwijl de daaronder liggende aarden kern zal kunnen gaan instorten. Dit was, toen de dijk door mij werd opgenomen, op een tweetal, enkele vierkante meters groote vakjes reeds geschied. Aan het einde van den Noorderdijk staat een kleine windmolen, die vroeger diende om de diepste waterschijf uit het Noorderkanaal in Freshpond te malen.

d. *De zoetwaterpan met het uitwateringskanaal naar zee en de long-wall-waterkeering.* Al het neerslagwater uit de vallei Cul de Sac verzamelt zich in de Fresh pond of zoetwaterpan, een ten westen van het zoutmeer gelegen watervlakte, die sinds de vijftiger jaren, door een gegraven kanaal in verbinding staat met de zee. Cul de Sac is een aan drie zijden begrensd dal tusschen de beide evenwijdige heuvelreeksen (Centry-hill en Williamshill). Om de kwel van zout water in „carré A" te beperken is de uitmonding van het kanaal bij langdurige droogte afgesloten door een dam, die er bij te verwachten regenval zoo spoedig doenlijk wordt uitgehaald. Om verzanding van het kanaal in den drogen tijd te voorkomen, werd een klein havenhoofd in zee uitgebouwd.

De breedte van Fresh pond varieert tusschen 400 M. en 50 M. De diepte is 0.40 à 0,50M. onder den gemiddelden zeestand. In den loop, die het water moet volgen, zijn eenige plotselinge vernauwingen, waarvan opstuwingen het gevolg zijn. Het water uit Cul de Sac komt na het verlaten van dat dal in een 400 M. breede kom. Door de vooruitstekende punt van de waterkeering, wordt de breedte plotseling teruggebracht op ongeveer 60 M. Ten gevolge van die profielsvernauwing is een opstuwing te verwachten van 12 cM. bij een afvoer van slechts 90 M^3 per sec., overeenkomende met een bui van 40 à à 50 mM. per uur. Vele malen met name in 1910 en 1911 heeft overvloeiing van water, gevolgd door doorbraak van het West-Oost gerichte dijkvak vlak boven „Williams

head", zooals dit punt genoemd wordt, plaats gehad.

Een nog veel grootere opstuwing heeft plaats vóór de brug in den weg van Philipsburg naar Marigot. Bij denzelfden matigen afvoer van 90 M^3 per sec. werd een opstuwing van 0,65 M. berekend. Deze brug is reeds vele malen veranderd en verbouwd, o.a. in de negentiger jaren. De, aan de toen slechts 4 M. wijde, brug aansluitende landhoofden, werden door de Exploitatie-Maatschappij verlaagd, zoodat de groote afvoeren er overheen konden gaan. Deze toestand is beschreven in het opstel van den heer Hudig in de „Ingenieur" n°.25 van 1905. In 1906 werd door het Gouvernement de thans bestaande brug gebouwd, die 12 M. doorstroomingswijdte biedt en waarvan het bovendek is gelegen op 2,40 M. boven den zeespiegel. Ook de beide kleine openingen in den dam zijn nog aanwezig. De brugwijdte van 12 M. is nog veel te gering.

Het eigenlijke uitwateringskanaal door de landstrook van Philipsburg, heeft een gemiddelde bodembreedte van 12 M. De diepte en de breedte nemen naar den mond toe af. De afmetingen van de uitmonding in zee zijn te klein. Bij gunstige aanname van den oogenblikkelijken zeestand kan het kanaal bij een hoogst waargenomen stand van 1,40 M. boven de zee, nooit meer afgevoerd hebben dan 46 M^3 per sec. Alle verdere aanvoer van regenwater gaat over den dijk of door daarin gevallen gaten naar het zoutmeer.

Deze opstuwingen in den westelijken waterloop zouden niet erg zijn, als de dijk aan de zoutpanzijde voldoende verdediging bood. Dat is echter niet het geval. De hoogste plek van den dijk is thans slechts 1,76 M. de laagste plek slechts 1,30 M. boven den zeespiegel. Deze laatste hoogte is ter plaatse van den 190 M. langen overlaat boven de brug. Deze overlaat bleef in 1896 bij een algemeene verhooging van den muur bestaan. Men berekende, dat een afvoer van 1" (25 mM.) regenval per uur, bij een totale doorgaande regenval van 2" (50mM) per uur over de overlaat zou stroomen. Het doel was een eventueele overstrooming van den dijk te localiseeren op een

plaats waar zoo weinig mogelijk schade aan den dijk kon worden toegebracht. Dat het zoete water op de zoutpan terecht kwam en de aldaar aanwezige pekels nog meer verdunde dan reeds door den directen regenval was geschied, werd als een secundair nadeel beschouwd.

De dijk is opgeworpen uit een soort zanderige specie, behalve de kleikist, die in het buitenbeloop van den overlaat werd aangebracht en is op de beloopen in sterke mate begroeid met struikgewas. Ook de oevers van het uitwateringskanaal, dat het laatst in 1896 is verbreed, bieden geen, voor de uitstrooming gunstig, regelmatig en glad verloop.

e. *De bescherming tegen de zee.* De vierde zijde van de zoutpan wordt tegen de zee beschermd door de zandstrook waarop het dorp Philipsburg is gebouwd. De hoogte van de Frontstreet varieert tusschen 2,50 M. en 2,77 M. boven den zeespiegel. Alleen aan het oostelijk einde is een lage plek. Overstroomingen van uit zee van eenige beteekenis, schijnen niet voor te komen.

f. *De werken in het zoutmeer.* De dammen van de meeste kleine concessies zijn geheel van gestapelde steen, die der groote concessies zijn van steen en aarde, gestort tusschen twee eenvoudige houten beschoeiingen. De ondernemingen konden in de laatste jaren weinig kosten aan onderhoud besteden, daar zij bedrijfskapitaal missen en zij door de ongunstige tijdsomstandigheden slechts geld tegen zeer hooge rente kunnen opnemen. Men stelde dus de reparaties uit tot betere dagen. Zooals de dammen thans zijn, is van eenige scheiding in verdichtings- en kristallisatiebakken alleen in naam sprake. In werkelijkheid zijn groote gedeelten der dammen onder de oppervlakte der pekels.

12 .*Het laden en het vervoer van het zout.* De Groote Baai wordt slechts zelden aangedaan door stoomschepen. De vrachten der stoomvaartmaatschappijen worden volgens vaste tarieven berekend en deze schijnen voor zoutvervoer te hoog te zijn. Het meeste zout wordt weggehaald door zeilschepen van 100 tot 300 ton. De kleine kust-

vaartuigen hebben minder inhoud, terwijl een enkele maal een grooter vaartuig moet worden geladen.

Dat het zoutvervoer niet drukker geweest is, moet aan verschillende oorzaken worden toegeschreven. Zoo gingen de schoeners uit Nova Scotia en New Foundland in de laatste jaren van den oorlog en in de eerste jaren daarna, veel naar de Middellandsche Zee en brengen vandaar zout als retourvracht mee. Waar in de toekomst een drukkere vaart in de richting dezer wereldstreken te verwachten is, is een vermeerdering der beschikbare scheepsruimte niet onwaarschijnlijk.

Maar er zijn ook eenvoudiger redenen, die maken dat de schepen niet gaarne naar St. Martin komen. In de eerste plaats is men nooit zeker op St. Martin zout te kunnen innemen. Het is na een of meer slechte jaren uiterst moeilijk weer eenige scheepvaart naar het eiland te lokken. Verbetering der productie-methoden zou hier het aangewezen geneesmiddel zijn.

Het grootste bezwaar evenwel, dat aan zout laden op St. Martin verbonden is, is de ontzettende langzaamheid waarmede geladen wordt. Het komt wel voor, dat een eenmastscheepje van 50 ton 2 of 3 dagen werk heeft om te laden. Vooral voor grootere en snellere vaartuigen is dit een reden om het eiland te mijden.

Als voorbeeld moge hier volgen de beschrijving van de lading van de Noord-Amerikaansche motordriemaster „Emily", die van 23 April tot 2 Mei 1919 in de Groote Baai lag tot het laden van zout en waaromtrent aanteekeningen door mij werden gemaakt. Het schip mat 600 B.R.T. en was uitgerust met een oliemotor van 160 P.K. Het kwam 5000 vaten zout laden, dat is voor St. Martin een belangrijke hoeveelheid. De komst was reeds weken te voren bekend en alle voorbereidende maatregelen waren getroffen om de lading zoo snel mogelijk van stapel te doen loopen. Er zou met dubbele kracht worden geladen.

Twee dagen werden verloren met het lossen van ballast, en toen kon met laden worden begonnen. De zouthoopen der groote concessie liggen niet meer dan 100 à 150 M. van het strand. Het zout wordt met houweelen

losgehakt door een viertal hakkers. Het naar beneden vallende zout wordt dan met de schop in zakjes van 14 à 15 K.G. gedaan en in twee ossekarren (elk van 1 ton inhoud) en een kar met paard (inhoudende 0,5 à 0,75 ton) geladen. Met het vullen dezer zakjes en laden op de karren waren een 40-tal menschen, vooral vrouwen, bezig. Op het strand werden de zakjes op hoopen gezet. Verder waren ploegen kinderen, elk gedreven door een opzichter, met een platte lat of een rietje gewapend, bezig de zakken op hun hoofd, in den looppas van den zouthoop naar het strand te brengen. Waarschijnlijk werden meer zakjes aangebracht door de kinderen dan door de ossewagens, die zich met majesteueuze langzaamheid heen en weer bewogen. Als een lichter met veel moeite zoo ver op het strand was getrokken, dat hij bereikbaar was, werd hij door dezelfde kinderen geladen, die daartoe vaak tot hun middel door het water moesten waden. De lichters hadden een laadvermogen van 30 vaten. Die ploegen van 20 tot 30 kinderen van 8 tot 15 jaar en soms nog jonger, die, door de ruwe woorden en de kastijdingen der opzichters gedreven met voor hun krachten zware lasten op het hoofd, in snellen pas naar het strand loopen of naar de booten waden, maakten, dat de Europeaan den indruk kreeg, alsof de slavernij nog niet afgeschaft zoude zijn, zij het dan dat deze kinderen de slaaf waren van hun ouders, die hen naar het werk zonden en misschien moesten zenden, omdat de verdiensten op St. Martin niet groot waren en de tijden duur.

Het laden van andere schepen zoowel met zout uit de kleine concessies als uit de groote, geschiedt geheel op dezelfde wijze. Alleen duren ze betrekkelijk nog langer omdat slechts met de helft van het personeel en het materieel geladen wordt. Een verbetering kan hier slechts worden verkregen door het invoeren van moderne transportmiddelen.

13. *Arbeidstoestanden.* Wanneer indertijd bij de uitgifte der concessie de bedoeling heeft voorgezeten een regelmatiger en meer intensieve industrie te doen ont-

staan, die direct en indirect ten voordeel zou strekken aan de geheele bevolking van het eiland, dan is dat in zekeren zin geslaagd. De arbeidsgelegenheid, het grootste voordeel voor de armere bevolking, werd regelmatiger dan ze geweest is, ofschoon nog verre van volmaakt. Toch is het ten gevolge van den grooten trek der arbeidende bevolking naar Santo Domingo soms zeer moeilijk voldoende arbeidskrachten te krijgen.

In vroeger jaren konden gedurende den oogsttijd in de pannen ongeveer 575 mannen en vrouwen werk vinden, verdeeld in 40 ploegen. Het oogstseizoen duurde 6 à 7 maanden. De werkuren werden geheel overgelaten aan de werklieden, omdat toch niet in uurloon betaald werd. Meestal werd gedurende den nacht gegaard en des morgens het gegaarde zout op de hoopen gebracht. De mannen bleven dan doorwerken, doch de vrouwen namen draagsters aan wie zij ¼ van hun loon moesten afstaan. Vroeger werd gewerkt van 1 à 2 u.v.m. tot 2 à 3 u.n.m. Tegenwoordig van 2 à 3 u.v.m. tot 9 à 10 u.v.m. Per dag en per ploeg werden vroeger wel tot 300 vaten gegaard. In 1919 niet meer dan 80 à 120 vaten. Voor 1 vat zout werd aan den captain van een ploeg vroeger uitbetaald 6 sous, in 1919 12 sous in Guadeloupe nikkel. De verdiensten per dag van een man kunnen voor 1919 worden geschat op 120 à 160 sous. Een vrouw kan slechts rekenen op 90 à 120 sous, daar zij 30 à 40 sous aan een draagster moet afstaan.

Behalve bij het oogsten van het zout, vinden enkele arbeiders en arbeidsters werk bij het laden der schepen. Er was echter in 1919 zoo weinig werkvolk beschikbaar, dat niet meer dan 1000 vaten per dag konden worden geladen, tegen 3000 vaten in vroeger tijd. De ondernemers klagen over gebrek aan arbeidskrachten en over mindere capaciteit der meeste arbeiders.

Volgens het koloniaal verslag van 1914 gingen 431 personen uit St. Martin N.G. in het voorafgaande jaar voor 3—6 maanden naar St. Domingo arbeiden. Volgens het verslag van 1915 was dat aantal vermeerderd tot 512. Op 1 Januari 1919 waren niet op het eiland aanwezig 447

personen, waarvan 150 gedurende ruim 5 jaar hun verblijf in het buitenland hadden gehad. Dit cijfer omvat niet *alle* arbeiders, die elders werk zoeken; velen toch gingen pas na 1 Januari. Vanaf ongeveer November of December tot Juni voeren een of meer malen per maand schoeners van Marigot naar St. Domingo, die soms wel 300 passagiers tegelijk vervoerden. Over het algemeen waren het de beste en meest ondernemende werklieden, die hun krachten elders en tegen hoogere loonen gingen verhuren.

14. *De handel in zout.* De handelswaarde van zout is afhankelijk van de zuiverheid en van de grootte der kristallen. De zuiverheid houdt wederom nauw verband met de hygroscopiciteit, die veroorzaakt wordt door de magnesiumzouten. Zuiver keukenzout is oplosbaar, doch trekt het water uit de lucht niet aan. Meestal is het grofstkorrelige zout het zuiverste. Het zoogenaamde sel-fin-fin wordt gevormd door zeer snel neerslaan. Dit kan geschieden door pekel van 25°B samen te brengen met eaux-mères van zeer groote dichtheid, bijvoorbeeld 38°B. Onmiddellijk vormt zich dan een witte wolk, die zich als zeer fijn wit tafelzout afzet. Sel-fin-fin wordt op St. Martin niet gemaakt. Als fijn zout wordt gevraagd, wordt dit verkregen door het grove zout te malen tusschen twee walsen.

De gouvernementsvaten, waarin te Philipsburg het zout wordt gemeten, moeten een inhoud hebben van 3 Am. Bushels of 105, 60 L. Bij weging vond ik de volgende volume-gewichten:

Grof zout der kleine concessies..	109 K.G.	per H.L.
„ „ „ groote concessie..	113 „	„ „

Het beste St. Martinsche grove zout is bij de Noord-Amerikaansche „packers" zeer gewild, voor het conserveeren van vleesch. Het heeft echter zware concurrentie van het zout der Amerikaansche zoutmijnen.

Het zout der kleine concessies werd vooral gebruikt in de vischzouterijen in Nova Scotia en New Foundland.

Daarvoor schijnt het zich beter te leenen dan zuiverder en grofkorreliger zout.

Door de groote transportkosten heeft het St. Martinsche zout de concurrentie met andere zoutsoorten op Europeesche markten nog niet kunnen opnemen.

15. *Kostprijs en winst.* De kostprijs per vat zout is afhankelijk van de grootte van den oogst, daar enkele vaste kosten over den geheelen oogst moeten worden omgeslagen. Zoo was de kostprijs op den zouthoop der Exploitatie-Maatschappij in 1898 bij een oogst van 39.125 vaten: *f* 22,64 per 100 vaten en in 1905 bij een oogst van 164.352 vaten: *f* 16,82 per 100 vaten. F. a. b. werden de kosten per vat in de beide jaren 20,85 en 17,26 Amerikaansche centen.

Het gewone onderhoud en herstel van dammen en dijken en andere vaste kosten worden door de Exploitatie-Maatschappij berekend op *f* 0,07 per vat, door den ondernemer der kleine concessies op *f* 0,05 pervat. Op calamiteiten is in dit bedrag niet gerekend.

De kostprijs per vat zout op den zouthoop kon in 1919 gerekend worden op rond 14 dollarcenten. F. a. b. werd de kostprijs 28,5 dollarcent.

De uitvoerpremie bedroeg in 1919 10 % van een nominale waarde van *f* 0,38 per H. L. Als uitvoerpremie op een vat van 105 L. wordt dus gerekend: *f* 0,0399. De handel in zout was in 1919 zeer slap. De betaalde prijzen waren *f* 0,33 à 0,37. In aanmerking nemende, dat op een risicopost voor slechte oogsten en voor doorbraken moest worden gerekend, kan de winst niet groot genoemd worden.

Vroeger werden wel schepen door de Exploitatie-Maatschappij gecharterd en werd het zout voor eigen rekening naar een der Noord-Amerikaansche havens vervoerd. De vrachten waren voor 1902: $ 0,065 à $ 0,07 p. bushel van 80 lbs. Later stegen deze prijzen en in 1905 werd $ 0,08 p. bushel bedongen, dat is *f* 0,60 per vat. In den laatsten tijd werd door de Maatschappij niet meer voor eigen rekening naar de V.S. verscheept. Voor $ 0,32 per bushel kon in 1918 en 1919 geen vaartuig worden gecharterd.

Naar het schijnt werd zout van de Turk-Islands vervoerd voor $ 0,50 tot $ 0,70 per bushel.

De prijzen, die voor ruw zout in New-York werden betaald, waren volgens een bericht in de Journal of commerce van 30 Aug. 1919 per vat van 280 lbs (126 K.G.): $ 3.—, en per zak van 200 lbs (90 K.G.) $ 2.

16. *De resultaten tot 1919.* De financieele resultaten van de groote concessie zijn nooit schitterend geweest. Slechts viermaal kon zij 6 % uitkeeren, eenmaal 5 %, eenmaal 4 % en tweemaal 3 %, doch meestal konden er in het geheel geen uitkeeringen plaats vinden, ofschoon niet bepaald met verlies gewerkt werd. Het wil mij voorkomen, dat de grondoorzaak van de bloedarmoede der St. Martinsche zoutindustrie vanaf hare geboorte moet worden gezocht in kapitaalgebrek. De Maatschappij tot zoutwinning begon met slechts 75000 gulden, en de Exploitatie-Maatschappij had evenmin haar aandeelenkapitaal volteekend. Nooit is er geld geweest om het bedrijf flink op te zetten en op zoodanige leest te schoeien, dat het een stootje en zelfs een flinken stoot zou hebben kunnen velen.

En stooten zijn de onderneming niet gespaard. De omstandigheden zijn haar niet gunstig geweest. Al spoedig was de Amerikaansche burgeroorlog een beletsel voor voldoende transport en later werd de Maatschappij in de Vereenigde Staten tegengewerkt, vooral toen zich daar een trust had gevormd, die de Amerikaansche mijnzout-industrie met meer dan gewone middelen bevorderde. Vaak ook deden zware regenvallen de dijken doorbreken en den oogst mislukken. Door deze bedrijfsonzekerheden, vergaten de schepen den weg naar St. Martin en gingen liever naar de Turks-islands, waar wel zout van mindere kwaliteit werd geleverd, doch waar op lading kon worden gerekend. Men heeft wel eens zout uit de Turks-islands in St. Martin ingevoerd en vandaar wederom uitgevoerd.

Toch kan, niettegenstaande de vele slechte jaren, de gemiddelde productie per H.A. van het St. Martinsche

zoutmeer niet slecht worden genoemd. De gemidelde opbrengst der kleine concessies over de jaren 1909—1918 was 25. 345 vaten per jaar, d.i. 422 vaten of 48000 K.G. per jaar en per H.A. (de totale oppervlakte der kleine pannen met de Passage op 60 H.A.gerekend), de gemiddelde opbrengst der groote concessie over het 50-jarig tijdvak 1868—1917 was 60.839 vaten per jaar d.i. 400 vaten of 46.000 K.G. per jaar en per H.A.

17. *Proeve van een ontwerp voor verbeteringen aan de werken.* De werken, die in de eerste plaats algeheele herziening behoeven, zijn de afvoer en verdedigingswerken rondom het zoutmeer. Het moet in de toekomst niet meer mogelijk zijn, dat een droppel regenwater, behalve het loodrecht neervallende, op de zoutpan komt.

a. *De zoetwaterpan, het afwateringskanaal, naar zee en de daarlangs gelegen dijken.* In de eerste plaats werd een berekening gemaakt naar de afmetingen, die de westelijke waterloop minstens zou moeten hebben, uitgaande van den zeker niet overdreven grooten regenval van 90 mM. per uur. De mond moet worden verwijd tot 30 M. en verdiept tot 1 M. onder den gemiddelden zeespiegel. Daardoor zal het niet meer zoo gemakkelijk zijn den mond in droge tijden af te sluiten. Dit geschiedde ter bestrijding der kwel onder den longwall. Wat het zwaarst is, moet echter het zwaarst wegen en een goede waterafvoer gaat voor alles. De vermindering der kwel naar carré A zal nader onder *h* ter sprake komen. Het kleine havenhoofd aan den mond van het uitwateringskanaal zal moeten worden verplaatst. Het doel is verzanding van den mond te voorkomen. Daar het nieuwe havenhoofd tot in dieper water zal moeten komen, zal de lengte grooter worden.

De dijken moeten minstens 0.50 M. boven den berekenden hoogsten waterstand worden gehouden. Dit komt neer op een verhooging van deze dijken van ruim 1 M. Het buitentalud moet van goede specie worden gemaakt en door breuksteenzetwerk worden verdedigd. De buitenglooiing zal minstens 2 op 1 moeten zijn. De kruin

en de beloopen voor zoover niet bezet met steen, moeten van een behoorlijke sterke en gladde grasbegroeiing worden voorzien en goed worden onderhouden. Op enkele plaatsen moeten dijksmagazijnen worden gebouwd, waar alle materiaal voor plotselinge voorzieningen in voldoende mate bij de hand moet zijn. De brug in den weg naar Marigot moet worden vervangen door een nieuwe met minstens 40 M. dagwijdte. De kosten dezer werken aan de westzijde van het zoutmeer werden in 1919 globaal begroot op *f* 53.000.

b. *Het Noorderkanaal en de Noorderdijk.* Het Noorderkanaal moet in open gemeenschap worden gebracht met de zoetwaterpan. Daartoe moet de dijk tusschen deze beide worden doorgegraven en moet een houten brug over de opening worden gelegd. De Noorderdijk moet worden opgehoogd tot 0.50 M. boven den berekenden hoogsten waterstand in het Noorderkanaal, dat is 2.41 M. boven den gemiddelden zeestand. Beloopen van 1 op 1 worden voldoende geoordeeld, mits het buitenbeloop van steenglooiing wordt voorzien, waarvoor gevoegelijk de thans reeds op het dijkje liggende steenen kunnen worden gebruikt. De Noorderdijk moet worden doorgetrokken tot het terrein de hoogte van 2,41 M. boven den gem. zeest. heeft bereikt. Daarboven moet tot aan het noorderlijk uiteinde van het Rolanduskanaal een sloot worden gegraven om het water van den weg naar Grand Case en van de heuvelhellingen op te vangen en naar het Nooderkanaal af te voeren. Er moet zorgvuldig voor worden gewaakt dat deze sloot niet dicht groeit. De kosten werden in 1919 geraamd op *f* 34000.

c. *Het kanaal van Rolandus.* Ook dit moet principieel worden verbeterd. De uitmonding van het kanaal moet worden gebracht op 30 M. breedte en 0.50 M. diepte onder den gem. zeest. Het normaal profiel beneden den mond van den laatsten bergstroom moet worden gebracht op een inhoud van 20 M^2 bij den berekenden hoogsten waterstand. De dijkskruin moet 0.50 M. boven den hoogsten waterstand worden genomen. Ook hier moet het geheele profiel doorloopend worden verruimd en ver-

beterd en moeten een paar gestapelde havenhoofdjes van breuksteen in zee worden uitgebracht. De kosten werden in 1919 geraamd op rond *f* 48.000.—

d. *De toelaatmiddelen voor versch zeewater.* Het toelaatsluisje moet worden vernieuwd en van behoorlijke schuiven met windwerktuigen worden voorzien. Het toelaatkanaal moet regelmatiger worden aangelegd en een behoorlijk aanzien krijgen en behouden.

Ook zal het om na te noemen redenen aanbevelenswaardig zijn, aan de westzijde van het meer een toelaat te maken voor versch zeewater, door een duiker, van goede afsluitmiddelen voorzien.

Een globale begrooting van deze werken beliep in 1919 *f* 10.000.—

e. *Inrichting van een terrein voor zoutbergplaats.* De zoutbergruimte der kleine concessies is te klein. Door ophooging van het drasland, waardoor thans het toelaat-kanaal loopt, kan een terrein worden verkregen van rond 1,5 H.A. De kosten van die ophooging worden geraamd op *f* 20.000.

f. *Bouw van twee pakhuizen.* Om te dienen als „accumulator" zouden pakhuizen moeten worden gebouwd. Met twee loodsen van gegolfd plaatijzer, elk inhoudende 1200 M^3 of 11500 vaten kan worden begonnen. Deze beide pakhuizen samen werden gesteld op *f* 12.000.

g. *Laadinrichting.* Drie of vier lichters van minstens de 4-voudige capaciteit der tegenwoordige, moeten worden aangeschaft. Het effect van deze groote lichters kan nog worden vermeerderd door het in dienst stellen van een sleepbootje met oliemotor. Zoowel de tegenwoordige zoutbergplaats van de Exploitatie-Maatschappij als de onder *e* bedoelde nieuwe bergplaats der kleine concessies moet van een eenvoudige mechanische los-, en laad-inrichting worden voorzien. De totale aanschaffings- en opstellingskosten van een en ander werden in 1919 globaal geraamd op *f* 29.000.—

h. *De werken binnen het zoutmeer.* In de eerste plaats moeten de bestaande dammen worden hersteld en op de goede hoogte gebracht. Deze kosten zijn in de begrooting gebracht ten bedrage van *f* 25.000.

Om de filtratie in carré A te beperken moet de westelijke dam, waarmede indertijd wel een begin werd gemaakt, doch die niet werd voleindigd, opnieuw worden aangelegd. Ook moet een zuidelijke dam worden aangelegd, echter zoo, dat de zoutvlotten den wal kunnen bereiken. Daar nu echter de infiltratie in carré A zal worden beperkt, zal die afdeeling, desgewenscht moeten worden gevoed, door het inlaten van zeewater. Bij aanwezigheid van slechts één inlaatsluis, n.l. aan de oostzijde zooals thans het geval is, zou al het zeewater voor A door de Passage moeten komen, waardoor deze vaker zou moeten worden verdund, en waarvan de kleine concessies groot nadeel zouden hebben. Daarom moet onder de long-wall-waterkeering de tweede duiker worden gebouwd, die onder *d* werd genoemd. Als de groote concessie al zijn water inlaat door dezen tweeden duiker, dan kunnen de oostelijke toelaatmiddelen geheel voor de kleine concessies worden gebruikt, waardoor ook de Passage uitsluitend te hunnen dienste komt, en dus zal kunnen worden benut voor het neerslaan der calciumzouten, waardoor de kwaliteit van het zout der kleine concessies zal winnen.

Het is economisch niet verdedigbaar reeds dadelijk het heele systeem van de zoutwinning te veranderen, omdat daarmede te groote kosten gepaard gaan en de verkoop van het zout altijd een twijfelachtige zaak blijft. De betere methoden moeten geleidelijk worden ingevoerd. Men zal moeten beginnen met het inrichten van een proefpan. De bodem der kristallisatie-tafels van dit proefvak moet hoog worden aangelegd, en van een harde onderlaag voorzien, in afwachting van het onderzoek of „feutrage" mogelijk is. Al deze werken tezamen werden in 1919 begroot op *f* 96.000.—

18. *Conclusie*. De toestand van het zoutbedrijf op St. Martin is niet op de hoogte van den tijd. De verdedigingswerken tegen het van de bergen stroomende zoete water, zijn te eenen male onvoldoende. De zoutpan is nooit naar Zuid-Fransch model ingericht. De inlaat

van versch zeewater heeft men niet volkomen in de hand. Het zout is van goede kwaliteit, doch de productie is onregelmatig. Het zoutverlies door regen en door diefstal is groot. Het transport is duur. Er is onvoldoende scheepsruimte beschikbaar. Het laden der schepen op de ree gaat veel te langzaam. De werken worden niet voldoende onderhouden.

De in de vorige paragraaf onder *a* tot en met *c* genoemde verbeteringen, zouden tezamen komen te staan op *f* 135.000.— Deze werken dienen voor betere afvoerkanalen van het water, en voor betere dijken langs die kanalen. De voorloopig noodige verbetering in de zoutpannen zou volgens *d* tot en met *h* een bedrag vorderen van *f* 167.000.— Wellicht kunnen thans deze, in 1919, opgemaakte ramingen, iets worden verlaagd. Op een totaalbedrag van *f* 250.000 zal echter wel mogen worden gerekend.

Worden deze of dergelijke verbeteringswerken niet aangelegd, en behoorlijk ruim gefinancierd, dan is opbloei van de St. Martinsche zoutindustrie absoluut uitgesloten. Het bedrijf zal dan nooit regelmatige resultaten kunnen afwerpen. Wordt behoorlijke en stelselmatige verbetering wel aangepakt, dan is er bij goede en zaakkundige leiding, geen enkele reden om aan te nemen, dat het bedrijf niet rendabel te maken zou zijn. Doch dan zal het niet bij verbeteringswerken ter plaatse moeten blijven, doch zal moeite moeten worden gedaan, de vraag naar het St. Martinsche zout te vermeerderen. De hulp van het Gouvernement, van de consultaten en handelsvertegenwoordigers in de verschillende staten van Noord- en Zuid-Amerika zou kunnen worden ingeroepen.

Alleen als het zoutbedrijf op een ruime, moderne leest wordt geschoeid, kan ten laatste ook voor St. Martin worden bewaarheid de uitspraak van den heer van der Kemp: „Wegens de tropische warmte is het zout maken onder en bij den evenaar een loonende arbeid".

BIJLAGE I.

Concessies tot het inrichten van particuliere zoutpannen te St. Martin (N. G.).

No.	Naam van de zoutpan.	Datum der concessie.	Grootte der pan in HA.	Opmerkingen
1	St. Martin Salt Company and Jumbe	April 1831	8	
2	The Renard	April 1831	5	
3	Old Bloomingdale ponds.	April 1831	5	
4	J. F. Richardson's pond.	19 Mei 1835	4½	
5	—	19 Mei 1835	—	nimmer ingedijkt; Overgegaan aan N°. 9.
6	Union pond.	19 Mei 1835	4	
7	St. George and Sebastopol.	11 Juni 1835	2½	
8	New Bloomingdale pond.	11 Juni 1835	2½	
9	De groote concessie.	21 Juni 1858	182	Waarin begrepen 29 H.A. voor de „passage."

Regenval te Philipsburg in het 10-jarig tijdvak 1909—1918.

Jaartal.	Jan	Febr.	Mrt.	April.	Mei.	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.	Totaal p. jaar.
1909	86	69	19	27	25	99	32	173	42	57	244	20	893
1910	81	54	25	9	6	34	78	212	295	40	208	118	1160
1911	110	94	16	24	110	29	26	33	78	140	134	252	1046
1912	47	15	41	38	27	83	53	62	47	141	252	66	872
1913	72	31	71	103	83	27	64	46	84	211	95	105	992
1914	20	92	68	40	253	115	76	55	30	47	162	40	998
1915	51	49	10	160	103	198	100	74	59	147	218	81	1250
1916	70	19	36	24	68	88	173	108	87	461	226	39	1399
1917	48	36	44	11	48	128	72	48	64	145	82	52	778
1918	34	51	45	19	31	99	40	60	87	122	248	79	915
Maand totalen	619	510	375	455	754	900	714	871	873	1511	1869	852	10303
10 jaar Gemiddelden.	62	51	38	46	75	90	71	87	87	151	187	85	1030

BIJLAGE II.

Productie, Uitvoer en Prijzen (1909—1918)
(1 vat = 1.05 H.L.)

Jaartal	Productie (in vaten)	Uitvoer (in vaten)	Gemiddelde prijs p. vat		
			Groote concessie	Kleine concessies	gemalen
1909	134.596	115.931	*f* 0.57½	*f* 0.56	*f* 0.52½
1910	134.739	102.868	- 0,60	- 0,47½	- 0,50
1911	—	74.584	- 0,69	- 0,52	- 0,56
1912	16.398	13.572	—	- 0,56	- 0,572
1913	61.592	26.497	- 0,59	- 0,56	- 0,59
1914	17.675	38.199	- 0,62½	- 0,57½	- 0,60
1915	7.578	26.454	- 0,62½	- 0,65	- 0,60
1916	7.476	21.460	—	- 0,70	—
1917	7.624	29.368	—	- 1,00	—
1918	170.147	38.184	- 1,10	- 1,20	- 1,05
Totaal p. 10 jaar	557.825	487.117			
Gemiddeld	55.783	48.712			

Bovenstaand lijstje werd opgesteld naar gegevens van de Koloniale verslagen. Volgens gegevens van de Exploitatie-Maatschappij was de gemiddelde jaarlijksche oogst van *hare* pannen gedurende het 50-jarig tijdvak 1868—1917 gunstiger en wel: 60.839 vaten.

HOE MET EEN VOORSTEL VAN GOUVERNEUR VAN RADERS WERD GEHANDELD.

MEDEGEDEELD DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS.

In de Encyclopædie van Nederlandsch West-Indië staat op blz. 229 op het woord „Coronie" vermeld, dat dit de naam is van een district in Suriname, aan de kust gelegen, en ook wel bekend als „de Zeekust" of „de Kust", vroeger *Opper-Nickerie* geheeten. Bij Publicatie van 10 October 1851 werd bepaald dat het district den naam van *Coronie* zou voeren.

Toevallig kwam ons aan het Departement van Koloniën het stuk in handen waaruit de beweegredenen blijken, die tot deze naamsverandering hebben geleid. Het stuk [1]) bevat een brief van den Gouverneur van Suriname, R. F. Baron van Raders, van 26 April 1851, n°. 518/95, te Paramaribo gedagteekend, en aan het Ministerie van Koloniën ontvangen op 28 Juni d. a. v.

De Gouverneur vangt zijne aan den Minister van Koloniën, toen de heer C. F. Pahud, gerichte dépêche aan met de mededeeling, dat „onlangs" het schip de *Helena Christina,* kapitein G. de Boer, bij charte partij te Amsterdam werd bevracht om te Newcastle een lading steenkolen in te nemen en daarmede naar „de Nickerie" te zeilen. Aldaar moest worden gelost en geladen, nadat vooraf „de zeekust" zou zijn aangedaan, ten einde orders te vragen aan den heer Gray, eigenaar van de plantage Burnside.

Om die orders te vernemen zou het schip niet „de Nickerie", waarvoor het bevracht was, binnenloopen,

---

[1]) Verbaal 2 Juli 1851, Lett. B., n°. 6/126.

maar „zekere kreek voor de genoemde plantage in zee uitstroomende". Bij pogingen om in de kreek te komen, geraakte het schip op het strand; het werd lek en moest naar Demerary afhouden. De herstellingsonkosten beliepen aldaar 2 à ƒ3.000, doch het vaartuig kon nu naar een punt aan de zeekust, gelegen ten oosten van de Nickeriepunt terugkeeren en daar worden afgeladen. Over het gebeurde werden tusschen aflader en schipper „onaangename boodschappen" gewisseld, en de aangelegenheid dreigde tot een of meer rechtsgedingen, tusschen genoemde partijen en met den assuradeur, aanleiding te geven.

Gouverneur van Raders had die bijzonderheden, bij gelegenheid dat hij zich te Nieuw-Rotterdam ophield, van den kapitein van de *Helena Christina* vernomen, en was daardoor (naar hij verder schrijft) weder gaan denken aan een zaak die hem reeds vroeger had getroffen: „als „tot verkeerde gevolgtrekkingen te moeten kunnen lei- „den, ook bepaaldelijk in het onderhavig geval, namelijk „aan de benaming van *opperdistrict Nickerie,* welke in- „dertijd bij wettelijke verordening werd toegewezen aan „de streek, welke in het dagelijksch verkeer bekend „staat als *Coronie*".

De Landvoogd haalt dan aan: artikel 1 van het „Reglement op het beheer der districten Nickerie, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 8 October 1835, ter kennis van het algemeen gebracht door den Gouverneur-Generaal der Nederlandsche Westindische Bezittingen E. L. Baron van Heeckeren bij publicatie van 9 Maart 1836 (Gouvernementsblad n°. 2), waarin het volgende staat:

> „Het district *Nickerie,* zich uitstrekkende van de „zamenvloeijing der rivieren *Saramacca* en *Coppe-* „*name* tot aan de rivier *Corantijn,* wordt verdeeld in „Opper- en Neder-District.
>
> „Tot het Opper-district behooren al de landen, „welke aan gemelde zamenvloeijing of langs de zee- „kust zijn gelegen; terwijl het Neder-District in zich „sluit de landen, welke langs en achterwaarts de „rivier *Nickerie* zijn gesitueerd".

Volgens de aangehaalde bepaling zou dus, zoo betoogt

de heer van Raders verder, ook tot het Opperdistrict Nickerie behooren die reeks van plantages die langs de zeekust zijn gelegen, sluitende aan de zoogenaamde Nickeriepunt, en dan mede het (op de Nickeriepunt gelegen) vlek Nieuw-Rotterdam (de „zetel" van den Landdrost van het Neder-district Nickerie) in het *Opper*-district zijn begrepen. Hetgeen — aldus de Gouverneur — „inderdaad niet zoo is, noch immer in dier voege is aan„gemerkt geworden. Zoo als hij", (de Landvoogd) „reeds „de eer had aan te merken, kent men in de wandeling „slechts de zeekust of de Coronie, en de Nickerie; met „het eerste wordt bedoeld de streek die reglementair „Opperdistrict Nickerie wordt genoemd en met het laat„ste verstaat men de streek, die langs of dicht bij de „rivier Nickerie gelegen is".

Wat Gouverneur van Raders nu nog verder tot ondersteuning van zijn voorstel aanvoert, is eigenaardig, en geeft een kijk op zijn optimistische opvattingen. Gaarne, zoo zegt hij, stel ik mij de zekerheid voor dat te eeniger tijd aan deze Kolonie een groote ontwikkeling zal te beurt vallen. De oevers harer rivieren zoowel als hare zeekust, zullen dan in de eerste plaats rijkelijk worden bevolkt; daarna zullen hare binnenlanden worden „betrokken". „Met die zekerheid voor oogen is het dunkt mij „van belang om reeds aanvankelijk elke streek der kolonie „Suriname bij haren waren naam te noemen en in dien „zin veroorloof ik mij bij deze de vrijheid, Uwe Excel„lentie voor te stellen om de anomalie, welke in de be„naming van *Opper* en *Neder* district bestaat, te doen „ophouden en te gedogen, dat aan het laatstgenoemde de „naam van Nickerie blijve kleven, terwijl aan het eerst„genoemde de reeds bestaande naam van Coronie officieel „worde toegekend".

Des Gouverneurs brief werd, zooals gezegd, den 28sten Juni 1851 aan het Departement van Koloniën ontvangen. Hoe werd die daar opgenomen?

Uit de Geschiedenis van Suriname door J. Wolbers [1]),

[1]) Amsterdam, H. de Hoogh, 1861.

blz. 705—730 blijkt, dat Gouverneur van Raders aan het Ministerie geen gezien persoon was. De Landvoogd had in 1846 het verleggen van de Steenbakkersgracht buiten Paramaribo doen aanvangen, met de hoop op deze wijze een bevaarbaar kanaal naar Kwatta te delven [1]) aan welks boorden ongeveer zestig boeren-huisgezinnen konden gevestigd worden. Dit plan, waarvan de kosten op ongeveer *f* 80.000 waren geraamd, werd verijdeld door tegenwerking der hooge regeering; den 27sten December 1846 had, volgens Wolbers, van Raders het bevel ontvangen het werk te staken. In de over die zaak ontstane briefwisseling had van Raders betoogd de bevoegdheid te bezitten om, zonder voorafgaande autorisatie van de moederlandsche Regeering, een zaak die met het welzijn of het nut der kolonie in nauw verband stond aan te vangen, doch bij ministerieël schrijven van 14 December 1847 was hem voorgehouden, dat zijn plicht, om te doen wat een goed Gouverneur betaamt, geheel ondergeschikt moet zijn aan een ongekrenkte naleving van het Regeeringsreglement en van de verdere door of van wege den Koning gegeven algemeene of bijzondere instructiën of bevelen. Behalve deze, zooals Wolbers opmerkt, den waardigen Landvoogd zeker grievende ernstige terechtwijzing, had van Raders 11 Januari 1849 een schrijven van den Minister ontvangen om zijn ambtelijk gezag aan te wenden om het bijeentrekken van de slavenmachten [2]) te bevorderen, en hierbij was hem weder aangezegd, dat het handelen naar eigen inzichten, zonder zeer overwegende redenen, wanneer die inzichten in strijd zijn met de stellige voorschriften van het opperbestuur, niet kan worden toegelaten.

Ten opzichte van het ontslag van Gouverneur van Raders, dat op 29 December 1851 werd verleend, wegens

---

[1]) Van de uitvoering is in een negerengelsch liedje melding gemaakt; daarin kwamen o. a. de volgende woorden voor:

„Granman Raders kon
„A meki wan njoe kanaar". Deze woorden zijn nog in 1894 door steller dezes in de kolonie gehoord.

[2]) De slavenmachten, d. w. z. de op de plantages gevestigde slavenbevolkingen.

het niet-ingrijpen bij den volgens de bestaande bepalingen noodzakelijken verkoop van het Oostenrijksche schip de *Venezia*, zegt Wolbers (noot, blz. 728), dat de onderscheiden bijzonderheden omtrent deze grievende en onrechtvaardige behandeling, een waardig man aangedaan, voornamelijk zijn ontleend aan de Memorie aan den Koning, ingediend „den 3den Juli 1852, door den Generaal-„Majoor R. F. Baron van Raders, rakende zijn bekomen „ontslag als Gouverneur van Suriname, benevens de „daarbij behoorende stukken en bijlage en verder daarop „gevolgde stukken." Van deze memorie is een tweede druk verschenen [1]), met een Vervolg [2]). Een op blz. 62 tot 65 in het Vervolg opgenomen brief van van Raders aan den waarnemenden referendaris aan het Departement van Koloniën G. S. de Veer, van 29 September 1850 laat geen twijfel bestaan over de minder aangename verhouding tusschen den Gouverneur en het hoofd van het bureau voor West-Indische Zaken. „Uwe letteren".... schrijft van Raders aan de Veer, „zijn zoodanig van in-„houd, dat ik nu niet langer in het onzekere behoef te „verkeeren ten aanzien van uwe gevoelens jegens mij, „waaromtrent ik intusschen reeds lang van verschillende „kanten waarschuwingen had ontvangen, met de ver-„zekering tevens, dat alles wat mij in stuk van on-„aangenaamheden, zijdens de over mij gestelde chefs, „onder welke U. W. ED. Geb. zoo *hier* als *daar* [3]) „werkzaam waart, ooit ten deele viel, voornamelijk „door uwe mij niet welgezinde bemoeiingen was voort-

---

[1]) 's Gravenhage, de Erven Doorman, 1852, Memorie, blz. 1—40, Bijlage A, I—III, blz. 1—37, Aanhangsel, blz. 37—40; Bijvoegsel, blz. 41—52.

[2]) Als voren, 1853, Bijlage B, I—II, Bijlage C, III—IV Aanhangsel, VI, blz. 1—85.

[3]) Volgens de Memorie, blz. 31, brachten „inwerkingen van derden" te weeg, dat van Raders als Gezaghebber van Curaçao: in zekere „spanning „geraakte met den hem anders zoo toegenegen en wederkeerig door hem „zoo hooggeachten Chef", de schout-bij-nacht J. C. Rijk, Gouverneur-Generaal der Nederlandsche West-Indische Bezittingen, die te Paramaribo resideerde. De Heer G. S. de Veer was, tijdens het bestuur van Rijk, Gouvernements-secretaris te Paramaribo. Zie o. a. de onderteekening in G. B 1839, nos. 11—16.

„gebragt en meestal uit Uwe pen was gevloeid."

Van Raders (Memorie, Bijlage A, blz. 35) deelde den 7den Juli 1852 den Minister (Pahud) mede, dat de oud-Minister G. L. Baud hem had gezegd te hebben bemerkt, dat er in het Departement veel animositeit tegen hem bestond; volgens van Raders bestond die vijandigheid nog voortdurend. Minister Pahud zeide er niets van te weten [1]) (Memorie, Bijlage A, blz. 37), doch toen de gewezen Landvoogd, bij schrijven aan Minister Pahud van 27 October d. a. v., zich gevoelig toonde over de bijvoeging „titulair" bij zijnen titel van generaal-majoor, welke hem vroeger niet toegekende en daarom thans eenigszins kleineerende bijvoeging voor het eerst voorkwam in het door den heer G. S. de Veer in de hoedanigheid van fungeerend secretaris-generaal bij het Ministerie van Koloniën als „accordeert met deszelfs origineel" onderteekend, en bij een kabinetsbrief van 30 December 1851 gevoegd Koninklijk besluit van 29 December te voren [2]), zal hem mogelijk zijn gebleken, dat deze speldeprik toch wel door „animositeit in het Departement" had kunnen zijn toegebracht [3]).

Hoe dit zij, een gewild persoon was Gouverneur van Raders, dit blijkt uit het voorgaande, ook in Juni 1851 aan het Departement van Koloniën niet. In het licht van de genoemde feiten zal de behandeling van het voorstel van van Raders om het district Coronie zijn' ouden naam terug te geven, dienen te worden beschouwd. Vermoedelijk heeft men echter aan het Dept. redenen gehad om de zaak zoo vluchtig en zoo vlug mogelijk te behandelen, opdat zoo min mogelijk vroegere tekortkomingen zouden uitkomen.

[1]) Van de animositeit, welke, volgens uw schrijven, tegen U, bij mijn Departement zou bestaan, is mij niets bekend; dit althans is zeker, dat dezelve op mijne beschikkingen, ten Uwen aanzien geenen invloed uitgeoefend.... heeft."

[2]) Het besluit houdende van Raders' ontslag.

[3]) Het teekent de „ambtelijke voorzichtigheid" van die dagen, dat men in een later schrijven aan van Raders (Vervolg der Bijlagen, blz. 184) den generaal-majoorstitel, al of niet met de bijvoeging van titulair, maar geheel wegliet. De onfeilbaarheid van het Ministerie kon zoodoende ongerept blijven.

Het is ons niet gebleken door welke oorzaak de verkeerde benamingen in het aangehaalde artikel 1 van het K. B. van 8 October 1835 in het leven waren geroepen. Onjuist waren die benamingen zeker, en dan ligt het voor de hand om aan te nemen, dat het, vermoedelijk in de kolonie ontworpen en bij de publicatie door van Heeckeren, door den adjunct-Gouvernements-secretaris de Veer mede onderteekende Koninklijk Besluit, niet behoorlijk was voorbereid. Wij achten het niet waarschijnlijk, dat de Minister op de gedachte zou zijn gekomen, dat het toch niet aanging den Gouverneur van Raders zóó stipte en letterlijke opvolging van voorschriften van de regeering voor te schrijven, omdat uit het voorstel van Raders eigenlijk wel kon blijken, dat één van die regeeringsvoorschriften, namelijk de besproken belangrijke bepaling in een Koninklijk besluit, geheel verkeerd was en tot verwarring bij de toepassing aanleiding moest geven. Evenmin kunnen wij hier vaststellen, of al dan niet bij het onderzoek van het voorstel van Raders aan het licht is getreden, dat een dergelijke regeling van een reglement voor het beheer van districten bij Koninklijk besluit minder raadzaam ware geweest, omdat wijziging feitelijk alleen door den Koning zou kunnen geschieden. Een ding is buiten kijf: de beantwoording van van Raders' verzoek is zoo snel mogelijk geschied. Vier dagen nadat de dépêche van van Raders aan het Departement was ontvangen, kon hem, bij schrijven van 2 Juli 1851, worden gemeld, dat tegen het voorstel tot naamsverandering bij den Minister geen bedenking bestond [1]).

Gouverneur van Raders heeft niet kunnen voorzien, dat, terwijl hij door zijn voorstel tot herstel van den naam van het district Coronie in het vervolg rechtsgedingen als waarmede de gezagvoerder van de *Helena Christina* bedreigd werd, voorkwam, de stipte handhaving zijner-

[1]) De brief is gericht aan den Generaal-majoor, Gouverneur van Suriname; in den inhoud is de titel „H.E.G." gebruikt. Van Raders was de eerste Gouverneur aan wien deze titel werd toegekend; zijne voorgangers, die in tegenstelling met v. R. tegelijkertijd het bewind voerden over Suriname en Curaçao werden in de ministerieële brieven „Excellentie" genoemd.

zijds van een eveneens bij Koninklijk besluit vastgesteld, en bij de publicatie door zijn goeden vriend den adjunct-gouvernementssecretaris G. S. de Veer medeonderteekend reglement [1]), ten gevolge waarvan het onbeheerde Oostenrijksche vaartuig, de *Venezia*, in het openbaar te Paramaribo werd verkocht, hem nog in hetzelfde jaar 1851 zijn ontslag zou bezorgen.

Niettegenstaande de ontkenning van den Minister van Koloniën, schijnt de opvatting te hebben postgevat, dat de Regeering ter zake tegenover de Oostenrijksche Regeering te weinig flinkheid heeft betoond. Prof. Vreede bleek die meening te zijn toegedaan [2]). Heeft de Nederlandsche Regeering ook wellicht op het behoud van van Raders als Gouverneur te weinig prijs gesteld? De geschiedschrijver Wolbers, die een deel van de stukken heeft geraadpleegd, meent dat dit zoo is. Doch niet dan nadat van alle ambtelijke stukken ter zake kennis zal zijn genomen zal over dit punt een oordeel kunnen worden uitgesproken. Mocht een ernstig onderzoeker zijne aandacht aan deze zaak willen wijden, dan kan stellig worden verwacht, dat hem de raadpleging en openbaarmaking van de desbetreffende stukken zal worden toegestaan.

NASCHRIFT.

In het aangehaalde Vervolg der Bijlagen behoorende tot de memorie aan den Koning van Baron van Raders, welk „Vervolg" naar wij vermoeden aan Wolbers onbekend is gebleven, komen enkele bijzonderheden voor, die wij hier willen aanwijzen.

---

[1]) K. B. van 8 October 1835, n°. 3. Reglement voor het Departement der onbeheerde boedels en weezen in Suriname, G. B. 1836, n°. 1.

[2]) Levensschets (niet in den handel) van G. W. Vreede naar zijn eigen handschrift uitgegeven, Leiden, E. J. Brill, 1883, blz. 402: Mr. H. van Sonsbeeck, uitstekend jurist maar onbedreven in diplomatie als Minister van Buitenlandsche Zaken. Idem, blz. 403: „de Oostenrijksche reclame „wegens een te Paramaribo verkocht vaartuig *de Venezia*, die zelfs de ont-„zetting van den Gouverneur van Suriname, Baron *v. Raders* als *satisfactie*, „van den kant van het al te deemoedige Nederlandsche Bewind, na zich „sleepte".

Belangrijk voor de kennis van de destijds over de afschaffing van de slavernij in Suriname heerschende denkbeelden — wij behandelden deze ter loops in ons artikel over „Denkbeelden en plannen nopens een kustspoorweg in Suriname" [1]) — is de volgende aanhaling uit een particulier schrijven van Minister J. C. Baud aan Gouverneur van Raders van 28 Mei 1846, n°. 2: „De slavernij is „in Suriname onhoudbaar, in eenen materiëlen zin; zij „vernietigt zich zelve door de jaarlijksche wegsmelting „der slaven".... „ook in een hoogere beteekenis is de „slavernij in Suriname onhoudbaar. De kracht der „openbare meening zal er een eind aan maken." (Vervolg, blz. 43). Van Raders zelf schreef 11 September 1847: „welken meer belangrijken stap kan men zich denken „in den tegenwoordigen toestand van zaken" (dan opvoe-„ding tot handarbeid door de kanaaldelving), „met het „oog op (wij cursiveeren) *„een aanstaande ontbinding der „slavernij?"* (Vervolg, blz. 47).

Het voor de kanaaldelving, uitgegeven bedrag beliep: *f* 33.693.72. Aan den Koning zou in een afzonderlijk rapport, zoo beloofde Minister J. C. Baud aan van Raders bij schrijven van 14 December 1847, n°. 436/1, Geheim, de vraag worden voorgelegd of en hoe het lofwaardig oogmerk, om de vrije bevolking aan veldarbeid te wennen op een regelmatige wijze [2]) zal kunnen worden bevorderd. (Vervolg, blz. 51). Indien dit voorstel werkelijk aan den Koning mocht zijn gedaan, welk gevolg is er dan aan gegeven?

Dadelijke staking van de kanaaldelving was noodig, om de buitengewone subsidiën, gedurende 1846—1848 ten behoeve van Suriname *uit de Oost-Indische remises af te zonderen*, niet voor andere oogmerken te laten versnipperen. Uit een rapport van Minister Baud aan den Koning van 3 December 1847. (Vervolg, blz. 52). Boven het door van Raders gepubliceerde rapport staat: Extract Geheim.

---

[1]) Dit tijdschrift, 4de Jaargang, blz. 29 vlg.

[2]) Van Raders' handelwijze, werd door de Regeering blijkbaar als *onregelmatig* beschouwd.

Een adres van sympathie aan den afgetreden Gouverneur aangeboden den 13den Maart 1852 (Vervolg, blz. 73) draagt o. a. de volgende namen: Bixby, Green, Bisschop J. Grooff, [1]) mede namens alle zijne ondergeschikte Geestelijken, Soesman, Pichot, H. W. Pfenniger, ook namens alle zijne medearbeiders bij de zending der Evangelische Broedergemeente, Wezenhagen, de la Parra, de Mesquita, Ruhman, Reelfs, van West, Eyken Sluyters, de firma Gebrs. Barnett, del Castilho, Dr. Arrias, Gummels, Köster, Muller, Hewitt, Batenburg, Emanuels, Reyeg, Morpurgo, Boeddinghaus, Alvares, Leysner, Colaço, Benjamins, Voet, Nahar, de Vries, Coronel, Rens, Halfhide, O Ferral, Juda, Gomperts, Robles d'Medina, Wolff, Mr. Bosch Reitz.

[1]) Mgr. Grooff was bij besluit van 19 Januari 1846 door den Gouverneur-Generaal Rochussen uit Nederlandsch-Indië verwijderd, omdat hij, om redenen van kerkelijken aard, een viertal pastoors had gesuspendeerd. De Nederlandsche Regeering keurde zijdelings het door den G.G. genomen besluit af, bereidde een betere regeling van de kerkelijke aangelegenheden in Indië voor, en liet Mgr. Grooff zijn titel van Apostolisch Vicaris van Batavia en het daaraan verbonden traktement, ook in Suriname behouden. Zie het Acad. proefschr. van den heer P. H. C. Jongmans, De Exorbitante Rechten van den Gouverneur-Generaal in de Praktijk, Amsterdam, J. H. de Bussy, 1921.

De G.G. Rochussen heeft echter zijne handelwijze verdedigd: Bij het afscheid van Bisschop Grooff, dat niet zonder aandoening plaats greep, verklaarden beide mannen elkander uit besef van plicht en noodzakelijkheid te hebben gehandeld en dit ook van elkander te gelooven. Toelichting en verdediging van eenige daden van mijn bestuur in Indië door J. J. Rochussen, 's-Gravenhage, Gebr. van Cleef, 1853, blz. 85—102.

OVER BODEMGESTELDHEID EN SUIKERPLANTAGE-EXPLOITATIE IN SURINAME 1765.

(VOLGENS DE ANNOTATIËN VAN GOUVERNEUR JAN NEPVEU).

MET EEN NASCHRIFT

DOOR

MR. R. BIJLSMA.

I. *De hooge en lage landen, derzelver bewerking enz.*

„De hooge of bovenlanden zijn thans meest verlaten; al wat tegenwoordig hooger als men met twee watergetijen kan opvaren, dat is omtrent 18 à 20 uren varens, is of geheel verlaten of van zeer klein belang en bestaat meest in houtmakerijen, alzoo het goed hout in de bovenlanden en niet in de beneede landen gevonden word. Een goed gedeelte van Boven-Commewijne, Tampati en verdere creecquen of spruyten daarboven zijn geheel verlaten, zoo ook Boven-Suriname, daar egter nog houtzagerijen zijn, insgelijks Boven-Para en onderhoorige creecquen, daar weinig culture van producten, maar nog eenige houtzagerijen zijn, die ook ten eynde loopen. Op alle die plaatsen zijn er schoone weyden, immers geweest, daar het vee, vooral koebeesten, wel voort willen en zeer vet en goed worden. Tampati pleegt alleen meer als vijf of zes honderd stuks vee te hebben, die jaarlijks wel 200 stuks ter slagting opgaven; zoo ook Para en dat nog maar als een bijval, alzoo de houtzagerijen of suyker en koffy de principaalste zaak was, dog genoegsaam alle die weyden en beeste-queekerijen zijn nu verlaten, niemand wil zig aldaar bepaalen om een boer te wesen, of zig alleen aan de queekerij te houden, yder zoekt planter te worden, vooral zeedert dat de groote credieten zoo in zwang zijn, dat een man die 5 of 6 duysend guldens gewonnen heeft, nu niet minder in 't oog heeft dan een plantagie van 50 à 100 of meer duysend guldens te koopen, al gelukt het van hondert, die het ondernemen, naaulijks aan een. Dit is een groot gebreck in die colonie, dat er geen luyden zijn, die zig bij middelmatige handteringen willen bepalen, dat alles uyt deselve grond voortkomt,

namentlijk de inbeelding of voorstelling van rijk terug te gaan, of zooals men het noemt te repatrieeren, immers zig niet aan een vast verblijf met familie aldaar te willen bepalen, schoon vele met diergelijke eerste handteeringen rijkelijk en gelukkig zouden kunnen leven.

De gemelde bovenlanden zijn verlaten voornamentlijk omdat de wegloopers vóór de vrede met deselve alle die plantagien of gedurig geharseleert of geheel afgeloopen hebben en de slaaven daar van weggeloopen zijn, als onder anderen geheel Tampati op eenmaal. Vele planters in die bovenlanden hebben hunne plantagien van zelfs afgebrooken en de slaaven op beneedengronden overgebragt, zo om de wegloopers als ook omdat die landen ter culture of beplantinge weinig nut, immers niet voordeelig meer waren, alzo alle de bovenlanden, daar weinig of geen veen of liever mist op te vinden is, en de kley rosagtig, los en brokkelig, vrij wat zand in hebbende schielijk verdroogt, niet meer als een of twee krop suikerriet kunnen geven; de eerste krop geeft wel 5, 6, ook 7 en 8 oxhoofden suyker de akker met schoone grijn, dog zoo er een tweede valt, dan krijgt men maar 1, uyterlijk 2 oxhoofden per akker en dan moet het verlaaten en men is dus genoodsaakt alle jaaren groote stukken lands te vallen, bewerken en beplanten, waardoor men eyndelijk zoo verre heen raakt, dat het de kosten en moeyten niet kan goed maken. Wel is waar, dat alle die landen, wanneer dezelve sommige 8 of 10 jaaren meer of min na de gelegentheit braak, of men daar zegt in cappewerie, gelegen hebben, dezelve weer kunnen bewerkt worden, dog niet met het zelve voordeel, en dus al gaande weg schraalende.

Mogelijk zoude er middel geweest zijn, om die landen meerder te verbeeteren, al was het maar met te zorgen, dat de springvloeden daar weder op kunnen komen, en dat het water zoo veel mogelijk daarop wierd gehouden; 't geen zooals bekend is, de landen veel vettigheid en voedsel bijzet. Ook zijn er exempelen dat op de landen, die in de reegentijden de overvloeyingen van de rivier, of zoo men het daar noemt friesjes, onderworpen zijn, als in Tampati, Boven-Suriname, Para enz., wanneer het water tot een matige hoogte op het land komt en niet te lang staan blijft, zulks de rendementen zeer verbetert; dog 't is nu en dan wel gebeurt, dat het water in tweemaal 24 uuren 15 voeten gewassen is, hetgeen voorvalt, wanneer het eerst aldaar de daalen vol gereegent heeft en het dan een paar maal 24 uuren zonder ophouden, gelijk het wel gebeurt, zeer zwaar regent, dan wordt het water dies hoog en zet alles onder. Het is zeker dus alle overstroomingen

de landen vet maaken, egter dewijl het riet meer als een jaar moet staan, zoude het gansch weg zijn, dog men plant het in die quartieren op de heuvels; en in de tusschenlanden tot 2 à 2½ getijen, dat is 20 à 22 uren vaarens, komt de overstrooming zelden hooger als van 1 tot 2 voeten, eenige jaren gantsch weinig of niet, dat dan goede jaaren geeft. Ook plant men daar in den droogen tijd, om 't riet teegen Februari zoo hoog te hebben, dat als er reedelijk friesjes komen, de toppen boven water komen te blijven; alzoo dan nadat het water gezakt en weg is, 't riet zeer wel voort groeit en goede rendementen geeft, dog als het water tot aan of over de toppen komt, kan daarvan niets komen en moet ten eerste verplant worden.

De coffy groeit wel in de bovenlanden, en zelvs in de tusschenlanden, dat is die boven een tot het tweede eynde van 't getij leggen, zeer fraay, dog geven weinig vrugten, zoodat het de moeiten en kosten niet kan goed maaken. Daar is waargenomen, dat alle de landen, die zoo verre gelegen zijn, dat het zee- of zoutwater er niet komt, zeer schraal dragen, mogelijk zijn de zoute dampen voor de coffy voordeelig. De cacao tiert er beter.

De beneedelanden hebben doorgaans van 8 duym tot 2 en 2½ voet veen, dat is de verrotte boomen en bladeren, die zeer voordeelig voor de coffy is, geven ook veel coffy, cacao en catoen, dog de eene plaats en landstreek meer als de andere. Het suikerriet geeft zo veel en zo goede suiker niet als in de bovenlanden door de vette van de grond; zelfs op vele plaatsen krijgt men de eerste en zelfs 2de en 3de krop niet als melassie of weinig swarte suyker en doorgaans maar 2 oxhoofden per akker, schoon wat schraalder landen ook wel 3 en 4 per akker geven, wanneer ze omgeslagen zijn. Als een beneedenplantage door malkander 2 oxhoofden suyker per akker geeft, word het voor zeer wel gehouden, dog daarentegen zijn ze op den duur, alzo veel van die goede landen 20 en 30 jaren duren, mits die van tijd tot tijd omgeslagen en als de rietstoelen los of al te wormstekelig zijn, nieuw verplant worden. Evenwel is het ook al verschillend, sommige landen willen wel een jaar 3, 4, 5, 6 en ook sommige meer, braak liggen, nadat ze 3, 4, 5 of 6 meer of minder kroppen gegeven hebben, al nadat de landen zijn; zelfs schelen de streken landen op een en dezelve plantagie zeer veel in deugt en duurzaamheid. Zelden wordt in die benedenlanden suikerriet geplant, voordat er eerst ten minsten een krop slavekost, dat is tayer, bananen, koren en sommige ook cassave, jammes, patatten enz., ingeplant en uytgetrokken zijn, zelfs wel

3, 4 en 5 kroppen (zooals men daar zegt) al nadat de landen vet en gulzig zijn, en totdat de meeste losse veen of mest er van af is, waaronder gemeenlijk een kostelijke, vette, blauwagtige en ook wel na het gele trekkende kley gevonden word, daar het riet wel in tiert.

Als die vette landen dus niet eerst wat getempert zijn, dan groeyt het riet daarin zeer dik, groot, gulzig en groen, valt met 7 of 8 maanden door de swaarte en lossigheid van de bovengrond om verre, en geeft geen of weinig suyker. De Franschen en Engelschen zegt men dat in zulke gevallen het riet met de 6 of 8 maanden afkappen, maalen en tot rum stooken, om alsoo een beter krop te krijgen."

II. *Kosten tot een suikerplantage enz.*

„Thans kost een suykerwaterwerk vrij meer als volgens opgave van den autheur [Herlein, Beschrijving van Suriname, 1718], een gansche plantage kostte; het minste dat men thans voor dusdanige moolens en kookhuys met verder toebehooren reekent, is 50.000 guldens; de heer ontvanger Van Zon heeft op zijn plantage Tout-lui-faut aan de rivier Suriname digt bij Paramaribo een waterwerk gezet, moolen en kookhuys onder één dak (zooals gemeenlijk gedaan word), dat gerekend word 80.000 guldens gekost te hebben, dog dat is alles zeer zwaar, groot en kostelijck; het gebouw, daar het onder staat is als een groote kerk, tot de steenen kom en verder metselwerk is wel 5 à 600.000 steenen met kalk en cement verbruikt.

De bedelvingen noodig tot dusdanige groote waterwerken zijn considerabel, gemeenlijk tragt men zooveel mogelijk de hoofdtrens tot waterberging voor de moolen op de midden van de plantagie te brengen, in een rechte linie na agteren zoo verre de bewerkte landen gaan, dan word van tien tot tien kettingen aan weerszijden dwars-trensen gemaakt, die op de hoofdvaartrens corresponderen; aan beyde zijden van de plantagie heeft men aparte loostrensen, daar goede steenen sluysen op staan. Vooraan de moolen, 't geen men den boesem noemt, is de mooletrens, gemeenlijk twee kettingen, dat is 132 voeten, wijd en 7 of 8 voeten diep, en voorts de rest na agteren op één ketting en zulks dat men ten minsten met de dwarsvaarttrensen 150 tot 200 kettingen verte of in lengte uytmakende kan rekenen, dienende de trensen teffens om het riet aan de molen te vaaren; die bedelvingen kunnen niet dan mettertijd gemaakt of gecompleteerd worden, alzoo het excessief veel slaven en werk kost.

Een dus welgestelde suykerplantagie met 100 à 120 slaaven te velde, waartoe men gemeenlijk 180 à 200 koppen hebben moet, kan 's jaarlijks 400 à 450 oxhoofden suyker maken, als het land redelijk willig is. En de kosten van zoodanige plantagie, de ordinaire sterfte van slaven daaronder gerekend met de lasten, beloopen ten minste 10 à 12000 guldens 's jaars, als:

10 slaaven à ƒ 450 het stuk [1])	ƒ	4.500
Directeurs-gagie	-	1.000
Drie of vier blanken, hetzij negerofficier, chirurgijn, schrijver, timmerman of kuyper door malkander.	ƒ	800
De provisie, drank enz., voor 4 blanken.	-	800
De uitdeelingen van de slaven, als van tabak, zoute visch, osnabrugs linnen, bont, ijsere-potten en medicijnen	-	1.400
Gereedschappen, spijkers, verf, molenhuys en keukengereedschappen, en eenige artikelen extra, met het hout tot onderhoud en reparatien der gebouwen.	-	2.000
Hoofdgelden, wegloopers-kas en verdere comptoiren.	-	1.500
te samen	ƒ	12.000

Het is zeeker, dat nergens in de West-Indien de plantagien kostbaarder zijn, zoo in de opbouw als kosten van onderhoud, en van welke men in tegendeel minder profijt maakt, schoon het zekerlijk tot een extra-vagantie gepasseerd is. Een welgestelde plantagie als voorschreven wordt waardig geschat 200 à 250.000 guldens, en mogelijk zoude dezelve niet veel minder om die dus te maken kosten, vooral als er wat sterfte van slaven mede gemoeid is. Als men nu daartegens de inkomsten berekend, geeft het in geen proportie van capitaal, die zoovele ongelukken onderhevig zijn; thans kunnen de planters geen 40 à 50 guldens van het oxhoofd suyker vrij geld houden, dat is dus van:

400 oxhoofden à ƒ 50 't oxhoofd	ƒ 20.000
De malassie en dram gesteld op	- 3.600
	ƒ 23.600
Af de kosten	- 12.000
Blijft. . .	ƒ 11.600

Het maakt in 't capitaal nog geen 5 percento, en dat nog als alles vrij wel gaat, en de ordinaire interessen die de planters in

[1]) Zeedert zijn de slaaven tot ƒ 550 à ƒ 600 het stuk gemonteerd. (Bijvoeging der vermeerderde Annotatiën van 1770).

Holland betalen, is 6 percento, de slijtagie en verouderingen, ja het vergaan van alles niet eens gerekend. Het is waar, dat gedurende den oorlog tusschen Frankrijk en Engeland de suyker tot ƒ 100 en ƒ 120 en vrij meer vrij geld hebben bedragen, dog die tijd is voorbij, en op den voet als het nu staat, gaan de planters, die de helft en vijfagtste van de waarde van hunne plantagien schuldig zijn, den kreeftsgang, in welken geval zig thans veele bevinden.

Evenwel is 't ook waar, dat een plantagie voordeelig genoeg kan worden aangelegd, zelvs is het niet wel doenlijk met den eersten of de primo plan zodanige plantagien en suykerwerken aan te leggen, alzoo die niet dan van jaar tot jaar vergroot worden, dog 't is niet te denken, dat er thans suykerplantagien de primo plan (ten ware men de bovenlanden wederom aanvatten) zullen aangelegt worden; maar zoo het ondernomen word, dat seedert lange jaren niet is gedaan, zal het zeekerlijk zijn de beneedelanden op de coffyplantagien, wanneer de coffy genoegzaam af zal wezen, dog vermits de beneedeplantagien maar op zijn hoogst 500 akkers hebben, zal het er op aankomen, of men per koop of anders meer van neevens aangelanden kan krijgen, alsoo in Suriname geagt word niet minder als 1000 akkers noodig te wezen, goed laag land om een suikerplantage van eenige duur te kunnen aanleggen, als wanneer de vermeerdering der kosten daar toe zouden bestaan in moolen, kookhuys en toebehooren, alles ordentelijk en suffisant een waterwerk met steene kom, want anders is het niets nut, vooral in de beneedenlanden daar de worm grasseert, dat men met 50 à 60.000 guldens Hollands zoude kunnen goed maken; dog zoo lang de prijzen der suykeren niet favorabelder word, zal denkelijk niet ligt daartoe overgegaan worden, immers zoolang men anders kan, te meer omdat met het maken van de moolen en bedelvingen in de eerste twee jaren niets, en in drie of vier daaraanvolgende jaren weinig revenuen vallen, dog jaarlijks verbeteren dezelve, zoodat als men na 7 of 8 jaaren zig in staat bevind om 400 à 500 oxhoofden suyker te maken, dat de hoogste top is ten ware men meerdere kosten in slaven doet, het al wel zoude zijn.

In de booven of hooge landen zoude men zekerlijk veel goedkooper een suyker plantage kunnen aanleggen, dog daar is geen, immers zeer zelden gelegentheid om een waterwerk te gebruiken, alzoo het water in de rivier geen val genoeg heeft en het land zoo hoog legt, dat geen water kan worden ingenomen; egter is er

een waterwerk in Cassawinica, de erven Morin toebehoorend, die tusschen twee hoogten staat, waarmede in de regentijd als er veel water gevallen is, alzoo het water dan overvloedig van boven komt vloeyen, kan gemaalen worden, maar niet in den droogen tijd of als het weinig regent.

Het is een groot voordeel in de hooge landen, dat men daar het kostelijk bouwhout vind, schoon het werk kost om het klaar te maken en aan te sleepen, dog alles waar men geen geld voor behoeft uyt te geven is als gewonnen.

Een beestewerk, moolen en kookhuys onder een dak kost beneeden, wanneer men alles moet koopen en de arbeidsloonen betalen, tenminste 14 à / 15.000, en boven zal men het kunnen hebben voor 7 à 8.000 guldens, gestelt dat men alle het hout zelvs maakt, als wanneer men, stel ik, zal betaalen:

Voor arbeidsloon	/	3.000
Voor spijkers, de 3 trommels, plaaten, carpoesen en verder ijzerwerk	-	1.000
Voor vier ketels, ieder à / 400 door malkander.	-	1.600
Voor koopere schuymers, leepels, overdragers enz.	-	400
Voor 40 duysent steenen tot de pilasters, voet van de galderij en de batterij met kalk en arbeidsloon.	-	2.500
Voor dramkeetels, koelders enz.	-	900
Extra vereyschtens als teer, verf enz.	-	400
	/	9.800
Woonhuys, keuken, magazijn (het hout zelfs hebbend), voor arbeidsloon en ijzerwerk enz.	-	2.500
De negerhuysen maken de slaven zelfs, dus alleen aan spijkers, enz.	-	200
60 slaaven (35 mannen, 25 wijven) door malkanderen à / 450	-	27.000
Twee spul ossen, ieder van 6 stuks à / 200 't stuk.	-	2.400
Drie spul paarden , ieder van 6 stuks à / 200.	-	3.600
Aan gereedschappen voor het huis en voor de slaven	-	1.000
Boot, ponten en andere vaartuygen	-	2.000
(Onderstelt men 't land voor niet krijgt): de warandekaart en uytmeting	-	500
	/	49.000

Hiermede zoude men na verloop van twee jaren na het eerste begin omtrent 50 oxhoofden, en na verloop van drie jaren omtrent 100 oxhoofden, en na 4 à 5 jaaren 180 à 200 oxhoofden suyker kunnen maken.

De jaarlijksche kosten zullen zijn:

10 slaaven tot suppleering van de te stervene en onderhoud van 't geen men meer aanbrengt à *f* 450. .	*f*	4.500
Een directeursgagie	-	700
Een negerofficier	-	200
Provisie voor beide	-	400
Slaavenuytdeelingen en jaarlijksche gereedschappen.	-	500
Hoofdgelden en verdere publicque comptoiren. . .	-	700
Extra kosten van verf, reparatien enz.	-	500
Haver voor de paarden	-	200
	f	7.700

Soodat tot het 4de jaar niet meer als de jaarlijksche kosten zullen goed gemaakt worden; het 5de jaar gestelt op 200 oxhoofden zoude zijn à *f* 50 per oxhoofd

	f	10.000
aan dram en malassie	-	1.800
	f	11.800
af de kosten berekend als hier boven op	-	7.700
Blijft	*f*	4.100

Dat circa (de interessen van het geld van de eerste twee jaaren bij het capitaal berekend) 8 percento zoude afgeeven.

Dog die som word heel dikwijls door de sterfte van paarden en beesten geheel verslonden; de ordinaire sterfte tien jaren door malkanderen gerekend, mag wel op een derde gestelt worden, dus 4 ossen en 6 paarden à *f* 200 is *f* 2000; men is daardoor van de beestewerken afgeschrikt, omdat de Engelsche slegte paarden brengen, en daar de sterfte eens begint, dikwijls jaarlijks meer als het benoodigde getal uitsterft, ja somtijds tot 50 en 60 stuks in een jaar, waardoor alle de inkomsten en revenuen geabsorbeert worden; ook moeten de paarden zeer wel gehavend en opgepast worden en haver hebben, want zoo 't een of 't ander manqueert is de sterfte altijd gemeenlijk zeer groot; de Engelsche hebben eenige muylezels gebragt, die tegen 4 à *f* 500 't stuk verkogt worden, waarbij men zig beter als bij de paarden bevindt. Daarbij is het niet beschrijfelijk, wat men met nieuwe slaaven voor ongemakken van ziektens als de jaas enz., heeft, en ook meest veel verlies, dat wel van de 60 tot 20 en de helft toe kan komen, dog dat zijn extra ongelukken; uyt dit alles kan men ligt besluiten,

dat zoo lang de slaaven zoo duur moeten betaalt [1]) en geen beter staat gemaakt kan worden op een verbetering van de prijzen der suykeren, in Surinamen geen nieuwe werken daartoe zullen aangelegt of ondernomen worden."

Aanteekening. Het plantagebedrijf was voor Gouverneur Jan Nepveu, aan wiens manuscript Annotatiën op Herlein's *Beschrijving van Suriname* het voorgaande ontleend is, geen onbekende zaak. Hij was eigenaar van drie koffieplantages, Spieringshoek en La Singularité aan de Commewijne en van Ma Retraite nabij Paramaribo, op welke ook cacao geplant werd. Verder bezat Nepveu bij zijn dood in 1779 de suikerplantage Crawassibo aan de Commewijne en een steenbakkerij en tichelfabriek op de plantage Appecappe aan dezelfde rivier, voorts nog een houtgrond „het Gulden Vlies" met land boven in Pararac-kreek. Vergelijk over deze eigendommen de inventarissen van 1779 in het oudnotarieel archief en zijn uiterste wil (Jaarg. 1779 der testamenten).

Over het handschrift van Nepveu's Annotatiën deed ik reeds mededeelingen in de W.-I. Gids, Jg. II, p. 311—313.

---

[1]) En nu zijn ze nog veel duurder, de beste tot *f* 600 en meer (Annot. 1770).

TWINTIGSTE JAARVERSLAG OVER HET VAN EEDEN-FONDS (OVER 1921).

De Nederlandsche Commissie is in 1921 blijven bestaan uit: Mr. Dr. C. F. Schoch, Voorzitter, Prof. Dr. A. Pulle, Dr. H. D. Benjamins, W. H. D. Baron van Asbeck, Dr. L. P. de Bussy, Secretaris-Penningmeester.

Ingevolge de bepalingen trad de heer D. Huizinga af als voorzitter van de Surinaamsche Commissie; hij werd vervangen door den nieuwen directeur van den Landbouw in Suriname, den heer E. Snellen. De heer J. W. Gonggrijp bleef secretaris der Surinaamsche Commissie, terwijl de Nederlandsche Commissie aan de Surinaamsche Commissie deed weten, dat zij het op prijs zou stellen, zoo de Surinaamsche Commissie den Gouverneur van Suriname zou willen verzoeken den afgetreden voorzitter, den heer Huizinga, als lid der Surinaamsche Commissie te benoemen.

In October ontving prof. Pulle een nieuwe zending herbariummateriaal en houtmonsters van den chef van het Boschwezen in Suriname, waardoor het aantal verzamelde herbariumnummers thans de 5000 heeft overschreden. Bij een bezoek aan het Botanisch Museum te Berlin, Dahlem, in September 1921, was prof. Pulle in de gelegenheid, met den wetenschappelijken staf van die inrichting overleg te plegen omtrent de mogelijkheid, door verdeeling van het materiaal over verschillende specialiteiten, tot een snellere bewerking en publicatie van de zeer omvangrijke verzameling te komen. Het bleek, dat men te Dahlem tot de meest liberale medewerking bereid was, zoodat thans te Utrecht een verdeeling wordt gemaakt van het materiaal in een deel, dat beter in het buitenland wordt bewerkt, en een deel, dat in Nederland door prof. Pulle en zijne leerlingen kan worden gepubliceerd. Het is de bedoeling de resultaten van het onderzoek neer te leggen in een in de Engelsche taal geschreven florawerk, in den trant van de Engelsche, koloniale flora's, waarin de beschrijvingen van alle tot nu toe bekende soorten van Surinaamsche planten, dus ook van de boomen, zullen voorkomen.

De bovengenoemde verdeeling van het materiaal is echter reeds op zich zelf een zeer tijdroovend en omvangrijk werk. Het is zeer te betreuren, dat prof. Pulle en zijn assistenten, door hunne drukke ambtelijke bezigheden, maar weinig tijd aan dezen arbeid kunnen besteden, zoodat de voortgang uiterst langzaam is, en het nog geruimen tijd zal duren, vóór er aan het drukken van dit werk kan worden begonnen. De verzending van het materiaal en de vertaling in het Engelsch van de door den houtvester J. W. Gonggrijp gemaakte, uitvoerige beschrijvingen van boomen brengen kosten mede, die op den duur niet door het Botanisch Museum te Utrecht kunnen worden gedragen en waarvoor dus middelen zullen moeten worden gevonden. Bovendien zal ook de publicatie van het bovengenoemde florawerk een groot bedrag aan geld vorderen.

Een verzoek tot storting van de *f* 2000.—, toegezegd, gelijk in het ver-

slag over 1920 vermeld is, aan de Commissie tot Wetenschappelijk Onderzoek van Suriname, als bijdrage in de kosten van een natuurwetenschappelijke expeditie naar het Wilhelmina-gebergte onder leiding van Dr. G. Stahel, is in het verslagjaar niet binnengekomen. Het plan bestaat, dat deze onderzoekingstocht, maar op zeer bescheiden schaal ingericht, in 1922 zal plaats hebben.

Voor de kolonie Suriname en den arbeid, die meer onze bijzondere belangstelling heeft, achten wij het zeer gewichtig, dat Dr. G. Stahel, na eerst een professoraat te Wageningen te hebben aanvaard, weder tot zijn vorige werkzaamheden in de kolonie is teruggekeerd.

In de op 27 October 1921 gehouden vergadering van de Nederlandsche Commissie, hield prof. Pulle een voordracht over zijn studiereis, in 1920 naar Suriname gemaakt, die spreker door een groot aantal zeer fraaie lantaarnplaten toelichtte.

De bezittingen van het Van Eeden-Fonds waren op 31 December 1921 de volgende:

aan boeken:

Bulletin 38 van het Koloniaal Museum	132 ex.
Bulletin 47 van het Koloniaal Museum	231 ex.
Dr. I. Boldingh, Flora W. I. Eilanden	469 ex.
Studiën Dr. I. Boldingh	65 ex.

aan geldmiddelen:

Waarde effecten op 31 December 1921	*f*	21.683.—
Inlage Rijkspostspaarbank	„	180.42
Dag. Deposito bij de Sur. Bank	„	3.351.96
Kassaldo	„	3.55

C. F. SCHOCH, *Voorzitter.*
L. P. DE BUSSY, *Secr. Penningmeester.*

BIBLIOGRAPHIE.

Proceedings of the New England Zoölogical Club, Vol. VII, May 1, 1922. A new hummingbird from Surinam, by Thomas Edward Penard.

Vakblad voor Biologen, Juli 1922. Het onderzoek van de flora van Suriname, door A. Pulle. — Referaat door Schoevers van A. Reyne. De Cacaothrips (Heliothrips rubrocinctus Giard.) Bulletin N°. 44 van het Departement van den Landbouw in Suriname, Paramaribo 1921.

De Ster der Christelijke Weekbladen, 30 Juni, 7 en 14 Juli 1922. De afkomst der Roodhuiden, door Jhr. L. C. van Panhuys.

Mededeelingen. Tijdschrift voor Zendingswetenschap. 66e deel (1922). 2e stuk. Onder de Javaansche emigranten in de West, door H. Bielke. (Lezing, gehouden op de Alg. Zendings-Conferentie te Amsterdam in October 1921).

Algemeen Landbouwweekblad voor Ned.-Indië. 9 Juni 1922. Surinaamsche postelein (op Java gekweekt), door J. van Baalen.

West Indies. Report by the Honourable E. F. L. Wood, M. P. (Parliamentary Under Secretary of State for the Colonies) on his visit to the West Indies and British Guiana, December, 1921—February, 1922. Presented to Parliament by Command of His Majesty, June, 1922. London: published by His Majesty's Stationary Office. 1922.

United Empire, the Royal Colonial Institute Journal. Vol. XIII (New Series N°. 7) July 1922. Colonisation in British Guiana. Paper read at a meeting of the Royal Colonial Institute on May 23, 1922 by C. Clementi C. M. G. Colonial Secretary, British Guiana. — British West Indies. Paper read at a meeting of the Royal Colonial Institute on June 13, 1922, by the Hon. W. Ormsby-Gore, M. P.

Neerlandia, Juli 1922. Prinsessedag te Philipsburg. (Eiland St. Martin).

Het Missiewerk, 1 Augustus 1922. In Memoriam Pater C. van Coll, door Adr. Kuipers. C. S. S. R.

Economische Berichten. Verzameld door het Ministerie van Buitenlandsche Zaken ten behoeve van de diplomatische en consulaire ambtenaren, 1 Augustus 1922. De economische ontwikkeling van Suriname, Door C. van Drimmelen. (Met 2 kaarten).

Verslag van de derde jaarvergadering van den Bond van Surinamers in Nederland, waarin opgenomen de lezing van den Hoogwelgeboren Heer W. D. H. Baron van Asbeck, Oud-Gouverneur van Suriname. (Gehouden te Amsterdam op 21 Januari 1922). Amsterdam 1922.

De Ingenieur, 26 Augustus 1922. Basra-locus of Angélique (Dicorynia paraënsis Zenth.), een verwaarloosde Surinaamsche houtsoort, ter vervanging van Demerara Greenheart, door ir. E. J. Kempees en J. W. Gonggrijp. (Met afbeeldingen).

De West-Indische Zaken van Ferrand Whaley Hudig 1759—1797, door zijn achterkleinzoon J. Hudig Dzn. (Niet in den handel). Druk de Bussy Amsterdam. (1922.)

VROEGERE KUNST IN WEST-INDIE.

DOOR

S. KALFF.

„Geen Nederlandsch artist toog ooit naar de West", schreef vóór ongeveer negen jaren dr. Herman F. C. ten Kate. En prof. Veth repte eveneens van de ontstentenis in de koloniën van vertegenwoordigers der Hollandsche schilderschool, waar hij zich uitliet:

„Geen onzer groote kunstenaars heeft ooit Indië bezocht, en de meening, door Edgar Quinet uitgesproken, dat het zonnige in de landschappen der Hollandsche schilders een weerschijn zou zijn van den gloed der zon in de tropische gewesten, is volkomen ongegrond. De graveerstift heeft zeker, van de vroegste tijden onzer vaart op Oost- en West-Indië, de werken onzer reizigers en geographen over die gewesten rijkelijk met hare voortbrengselen versierd, maar de teekenaars, zelden groote meesters in de kunst, werden zoo het schijnt wel het minst door het landschap aangetrokken, en de graveurs wisten van hunne gebrekkige schetsen, bij volslagen gemis aan plaatselijke kennis, slechts caricaturen te maken van de tropische natuur" [1]).

Zooveel mocht ook ten opzichte van West-Indië gezegd worden, dat het land met zijne bevolking, flora en fauna meer door de stift van den graveur dan door het penseel van den schilder veraanschouwelijkt werd. En dat de oudste gravures, zoo ze al geen caricaturen waren, van het tropische landschap al eene zeer poovere voorstelling gaven. Nog minder dan de rijke kolonie in Oost-Indië had die in West-Indië kunstenaars aan te wijzen, op den grond

[1]) Catalogus der Kolon. Tentoonstelling. 1883.

zelve geboren, welke hun penseel wijdden aan de typen en natuurtafereelen der tropen; de evenknie van een Raden Saleh zocht men in Suriname te vergeefs. Hoogstens zou men, in den bloeitijd der Hollandsche schilderschool, de evenknie vinden van een Raden Mihardjo, schilder van javaansche stillevens, Dr. ten Kate kon schrijven: „Eigenlijke schilders, die olieverfschilderijen vervaardigen, ken ik niet voor Ned. West-Indië".

Inderdaad zijn de doeken, welke op Suriname betrekking hebben, schaarsch genoeg. In het Rijksmuseum bevinden er zich een paar, doch van betwistbare verdienste. Het eene stelt de begrafenis voor van een R. K. geestelijke in West-Indië, omstreeks 1820, en is van de hand van een anonymen kunstenaar. Het andere, afkomstig uit het Mauritshuis, geeft eene groep West-Indische vogels te zien in een landschap, en werd geschilderd door Dirck van Valckenburg. Niet als reproductie in kleuren van eens anders schetsen, doch uit eigen aanschouwing. Hij was in een goede school geweest, als leerling van den dierenschilder Jan Weeninx, en had zich in Duitschland de gunst van vorstelijke personen verworven. Op 't Loo schilderde hij voor den koning-stadhouder Willem III; de koning van Pruisen bood hem te vergeefs den titel van hofschilder, en eene jaarwedde van 1000 Reichsthaler aan. De biograaf vermeldt van hem: „Hij verkoos naar zijn vaderland terug te keeren, waar hij als portretschilder en schilder van allerlei tam en woest gedierte uitmuntte. Ongelukkig gehuwd zijnde vertrok hij naar Suriname, ter besturing der zaken van een heer, die hooge achting voor zijn persoon en kunst had. Hij werd ziek, en keerde terug. Sedert vervaardigde hij nog vele portretten, en overleed in 1721". Van Gool schreef over hem, dat hij ongeveer twee jaren in Suriname doorbracht, en dat zich onder zijne nalatenschap verschillende stukken met tropische voorstellingen bevonden: „vreemde Apen, allerlei binnen- en buitenlandsche Vogels, Bloemen, Vruchten en Jachttuigen, die wel betaelt wierden en met trek aen den man raekten". Doch waarschijnlijk werd hij door de tropische kwaal, die hem aangetast had, verhinderd zich ten op-

zichte van de kolonie een vruchtbaarder schilder te toonen.

Even schraal als Rijksmuseum en Mauritshuis waren ook de koloniale tentoonstellingen in Nederland van Westindische schilderstukken voorzien. Op die van het jaar 1899 te Haarlem, welke uitsluitend Suriname en de eilanden betrof, was eene uitgebreide verzameling fotografische afbeeldingen van land en volk aanwezig, doch geene olieverfschilderijen. Op de Koloniale Tentoonstelling van 1883 zag men een twintigtal gezichten in Westindië, in lijsten en achter glas gevat, welke geteekend waren door den luit. ter zee Voorduin, en op steen gebracht door jhr. v. Heemskerck v. Beest. Deze gaven gezichten weer op Paramaribo, Curaçao, Bonaire, Saba en St. Eustatius; voorts op plantages, een slavenkamp, een indianenkamp, enz. Er was ook aanwezig een album met fotografiën van Curaçao en Aruba, terwijl de Koloniale Bibliotheek had ingezonden eene serie van vijfentwintig Surinaamsche schetsen en typen, in 1850 te Paramaribo verschenen, gelithografeerd naar oorspronkelijke aquarellen. Deze laatsten waren van de hand van Th. Bray, een planter, van geboorte Franschman, die vele jaren in Suriname doorbracht. Uit dezelfde bibliotheek waren afkomstig twee zeldzame gekleurde stadsgezichten van Paramaribo, gedagteekend Amsterdam 1817 en toegeschreven aan Pierre Béranger, commissaris generaal en gouverneur van Suriname. Ook een exemplaar van P. J. Benoit's *Voyage à Suriname*, met honderd lithografische afbeeldingen.

't Was van dezen laatste, dat met onderscheiding gewag werd gemaakt door dr. Herman F. C. ten Kate in de studie, welke hij aan de schilder-teekenaars van Oost- en Westindië wijdde. Pierre Jacques Benoit was een Belg van geboorte; hij zag in 1782 te Antwerpen het levenslicht. De schilderkunst was slechts een van zijne beroepen, want hij had er achtereenvolgens verscheidene, en mocht tot de zwervende kunstenaars gerekend worden. Maar hij deed zich kennen als man van talent; de latere kritiek oordeelde van zijne kunstproducten:

„Hij had naar het schijnt evenveel oog voor het land-

schap als voor figuren. Het weelderige tropische der natuur is even goed weergegeven als het voorkomen, de mimiek en gebaren der Negers. Hij moet een scherp waarnemer zijn geweest, wien het ook aan humor niet ontbrak. Vele zijner teekeningen zijn echte genre-stukjes" [1]).

En dr. ten Kate prees zijn kunst met de woorden:

„Niet weinig van hetgeen Benoit afbeeldde, voor zoover het types en scènes uit het volksleven betreft, behoort reeds lang tot het verleden; vooral datgene wat den slaventijd aangaat. De natuurgetrouwheid van Benoits teekeningen schaadt nergens aan het artistische, noch bij de genretafreelen noch bij de landschappen. Benoit had blijkbaar ook veel gevoel voor de weelderige natuur," devant laquelle l'imagination se confond et se sent involontairement entraîné sur une pente de rêveries que la poésie factice de l'Europe ne soupçonne même pas". Maar ook het komische, humoristische, ontbreekt niet in zijne teekeningen. Over het geheel heeft Benoit het type der Creolen, Negers en Indianen vrij juist weergegeven, wat in zijn tijd onder de teekenaar-reizigers lang niet algemeen was. Enz." [2])

Inderdaad mocht dit laatste hem tot verdienste worden aangerekend, want juist in de afbeelding van het oostersche type, van oostersche omtrekken en uitdrukking liet europeesche kunst vaak te wenschen over. In tal van plaatwerken, met name in het groote werk van Valentijn, werden orientalische typen niet zelden tot caricaturen. De westerling, die de ziel van den oosterling niet kon doorgronden, faalde ook herhaaldelijk in de getrouwe uitbeelding van zijn physieken bouw, zijne houding, expressie en kleederdracht. En ook het omgekeerde kwam voor, nl. dat de oosterling aan de figuur van den westerling geen recht wist te doen. Op de schilderij van Raden Saleh b.v., de gevangenneming van Dipo Negoro voorstellende, werden de figuren der inboorlingen met juistheid gepenseeld; 't was de Javaan door den Javaan geschilderd.

---

[1]) T. K. in de Encyclop. v. W.-Indië.

[2]) Bijdrag. T. L. V. v. Ned. Indië, d. 67, p. 506.

Daarentegen kwamen de Europeanen voor een deel als houten poppen op het doek.

Benoit was met *zijn* tropische figuren gelukkiger. Hij wist scherp waar te nemen, scherp weer te geven en de *couleur locale* te behouden, om 't even waar hij eene Indiaansche begrafenis tot zijn onderwerp koos of een groep lachende Creoolschen, of typen van de zoo heterogene bevolking van Suriname, of eene woud-idylle, een vlinderjacht, een indianenkamp, een stadsgezicht, een plantage, enz. „Greift nur hinein ins volle Menschenleben!" mocht ook hier tot den kunstenaar worden gezegd, en verder dat het interessant was overal waar hij het zou willen grijpen.

Benoit overleed te Brussel in 1854. Zijn plaatwerk, het beste wat over Westindië verscheen, werd daar in 1839 uitgegeven, en niet alleen de illustratie, maar ook de tekst was van zijn hand.

Eene figuur van beteekenis in de koloniale kunstgeschiedenis was Maria Sibylla Merian, dochter van den vermaarden graveur en topograaf van dien naam te Frankfort a/M. In 1665 was zij gehuwd met den schilder J. A. Graff te Neurenberg, welk huwelijk sedert ontbonden werd. Zij muntte uit in het schilderen van insekten en vertrok in 1699 naar Nederland en verder naar Suriname, waar zij van de rijke tropische insektenwereld eene studie maakte. De levensbeschrijver getuigt van haar, dat zij met onverpoosden ijver en volharding de dompige wouden en moerassige savannen van Suriname doorzocht, overal insecten en amphibiën bijeenzamelend, hunne levenswijze en gedaanteverwisseling bestudeerend, en volgens die uitkomsten hare teekeningen vervaardigend. Voorts dat zij zich in 1701 door terugkeer naar Europa onttrok aan het gevaar van eene ernstige klimaatziekte. Hare dochter, in Suriname gehuwd, was bedeeld met denzelfden geest van navorsching en kunstzin als hare moeder, en zond aan deze laatste nog meermalen specimina, welke op het gebied der tropische entomologie als nieuw beschouwd mochten worden.

De vrucht van deze tropenreis was het werk *Metamorphosis insectorum Surinamensium*, waarvan de eerste

uitgave in 1705 in het licht verscheen, versierd met een zestigtal platen volgens hare teekeningen. Een ander werk van hare hand kwam in 1710 uit, onder den titel *Dissertatio de generatione et metamorphosi insectorum Surinamensium*, terwijl haar werk over de rupsen mede in het Nederlandsch vertaald werd. Na haren terugkeer uit Suriname vestigde de kunstenares zich te Amsterdam, waar zij op 13 Jan. 1717 in den ouderdom van 70 jaren overleed.

Een ander geïllustreerd werk, dat eveneens aan oorspronkelijke waterverfteekeningen het aanzijn dankte, was dat van den luitenant ter zee G. W. M. Voorduin, *Gezigten uit Ned. Westindië*. Die gezichten werden door hem opgenomen gedurende een zesjarig verblijf in de West, en daarna als chromolithografiën gereproduceerd door den zeeschilder jhr. C. v. Heemskerck v. Beest. 't Waren slechts enkele uit een groot aantal, want in 1915 werd door zijn schoonzoon, den oudminister van marine Cohen Stuart, eene rijke verzameling van die aquarellen tentoongesteld bij W. Nyhoff in den Haag. Uit een artistiek oogpunt waren ze niet de gelijken van die van Benoit, doch leerzaam genoeg voor land- en volkenkunde, daar elke teekening begeleid werd door eene korte plaatsbeschrijving en historische aanteekeningen.

Meerdere verzamelingen van Westindische afbeeldingen zouden hun weg vinden naar openbare instellingen in Nederland. Zoo bezat het Koloniaal Museum te Haarlem eene dergelijke collectie aquarellen en potloodteekeningen over Suriname, waarvan enkelen de handteekening droegen van den verdienstelijken pionier-cartograaf der kolonie J. F. A. Cateau van Rosevelt. Uit een oogpunt van kunst stonden deze voorstellingen echter niet hoog; dr. ten Kate schreef er van: „De algemeene indruk, dien alles maakt, is die van het werk eens liefhebbers, en wel van iemand die weinig kan". De meesten droegen een architectonisch karakter, de openbare gebouwen te Paramaribo betreffende, zoomede de omstreken der stad. De Kol. Bibliotheek in den Haag bezit een aantal van 66 potlood-, pen- en waterverfteekeningen vóór het jaar 1882

vervaardigd door mr. A. Borret, oud-lid van het gerechtshof van Suriname, daarna priester bij de R. Katholieke missie te Paramaribo. Het titelblad van deze portefeuille vermeldde „naar de natuur geteekend", hetgeen intusschen kwalijk was overeen te brengen met het vignet, dat een paar orang-oetans voorstelde tusschen de lianen. Derhalve een aapsoort, die in Suriname niet voorkomt. Echter waren deze teekeningen belangrijk wegens de natuurgetrouwe voorstelling van den tropischen plantengroei, en van bepaalde punten en kustgezichten in de Fransche Antillen. Het kwam in het voordeel van die voorstellingen, dat ze voor een groot deel met waterverf waren tot stand gebracht, en daardoor de natuur der tropen zooveel getrouwer weergaven dan ze ,in later tijd, op de talrijke fotografische afbeeldingen van Westindië te zien zou wezen. De bekende auteur en reiziger Ernst Haeckel, die zelf het penseel hanteerde en talrijke illustraties voor zijne natuurkundige werken vervaardigde, schreef over dit voordeel van de waterverf, vooral van de olieverfschilderij boven de fotografie:

„Men zou daarvan (van de fotografie) in de eerste plaats verwachten, dat zij in staat zou zijn het karakter van het tropische oerbosch volkomen objectief en nauwkeurig weer te geven. Dit is intusschen volstrekt niet het geval, gelijk reeds Jean Massart aantoonde. Zij is hoogstens voldoende om van het verder afgelegene de omtrekken, de algemeene oppervlakkige samenstelling van het bosch trouw weer te geven. Zoodra men daarentegen naderbij treedt, zoodra men de fraaie bijzonderheden van het rijke beeld door middel van de camera eenigszins groot en duidelijk tracht weer te geven, schiet zij te kort. In het bonte gewirwar der door elkaar gevlochten plantenmassa's zoekt het oog te vergeefs naar een rustpunt. Of de verlichting is gedempt, en dan storen de duizende gekruiste stammen, takken en bladeren, bovendien door een chaos van epiphyten (aangroeisels) bewassen, elkander, òf het licht der hoogstaande zon schijnt van boven hel door de openingen der hooge boomkronen en werpt op de spiegelende vlakken der lederachtige bladeren duizende schelle

reflexen en hel licht, dat geen totaal-indruk kan doen ontstaan. Vooral diep in het oerbosch is de verlichting prachtig en kan zij door middel van de photographie volstrekt niet weergegeven worden.

„Om van het oerwoud een groot, volledig uitgevoerd beeld in kleuren te krijgen, is olieverfschildering ongetwijfeld te verkiezen boven aquarel. Een goed landschapschilder, vooral als hij botanische kennis heeft, zal in staat zijn op een groot olieverfbeeld den toeschouwer de phantastische tooverwereld van het oerwoud werkelijk eenigszins voor oogen te voeren. Er behoort echter veel tijd en rust toe om een goed olieverfschilderij af te maken, veel meer dan waarover een reiziger in de tropen beschikken kan. Voltooide olieverfbeelden van het oerbosch heb ik alleen van de hand van Koningsbrunn, Bellerman, Göring, en eenige Engelsche schilders gezien. En toch vestigde Alexander von Humboldt reeds de aandacht er op hoe belangrijk het landschapschilderen als prikkel tot de studie der natuur is" [1]).

Haeckel schreef dit ruim twintig jaren geleden naar aanleiding van de indrukken, welke hij ontvangen had bij zijne omdoolingen door de oerwouden van Tji Bodas, in de Preangerregentschappen. Doch al spande Java in natuurschoonheid de kroon boven Suriname, zijne uitspraak gold voor beide koloniën, beide bedeeld met de typen en plantenvormen eener tropische natuur.

Behalve de verzameling van mr. Borret bezaten ook eenige verdienste de teekeningen van N. Box en W. C. H. Winkels in de koloniale bibliotheek te Paramaribo, eene instelling die meerdere afbeeldingen bezit, in potlood en in waterverf, van Surinaamsche landschappen. Voorts deed de reeds genoemde planter, die zich later te Utrecht vestigde, Th. Bray, te Paramaribo in het licht verschijnen eene serie van vijfentwintig gekleurde platen. Van de schilders in de kolonie zelve geboren, verwierf zich eenigen naam Julius Edmond Loth, die in 1847 te Paramaribo het levenslicht aanschouwde, en verscheidene portretten zoo-

---

[1]) E. Haeckel. Uit Insulinde.

mede eenige genrestukjes penseelde. Hij verliet Suriname echter in 1868 om zich verder in Europa aan de kunst te wijden, en stierf in 1874 te Rome. Voorts G. G. F. Rustwijk, die te Paramaribo verscheidene schilderstukken vervaardigde, welke getuigden van zijn aanleg. Doch hij miste bij zijn werk eene goede leiding, en de gelegenheid om, evenals Loth, bij de europeesche kunst ter schole te gaan. Hij stierf in 1914. Somtijds bezocht ook een artistieke vreemdeling de kolonie, en nam alsdan de kans waar om in het tropische land zijne motieven te zoeken. Aldus Paul Merwart, *peintre de l'Etat,* die op een reis naar Fransch Guiana zich ook in Suriname ophield. Hij schilderde daar eenige volkstypen en markttafereelen; zijn voornaamste werk uit deze periode was echter het groote panorama van Cayenne, dat hij schilderde voor de afdeeling Fransch Guiana op de wereldtentoonstelling te Parijs in 1900.

(Hij kwam bij de uitbarsting van den Mont Pelée op Martinique om het leven.)

Tot de kunstwerken van den laatsten tijd over West-Indië behoort de serie van 50 lithografiën en teekeningen van Georges Janneau, waarvan de uitgave onder den titel *Les Antilles et le pays de Surinam* eenigen tijd geleden werd aangekondigd. Deze artist deed zich reeds vroeger opmerken door zijne satirische studiën over het leven in Fransche oorlogshavens, zijne zeemanstypen en zeemanstafreelen. Zijn techniek herinnert aan den stijl van Forain en Toulouse-Lantrec, aangepast bij de zeemanswereld. Zijne voorstellingen van Boschnegers, Surinaamsche vrouwen, markttypen, enz. verraden den humorist; enkele daarvan werden in een Nederlandsch tijdschrift gereproduceerd. [1])

Voorts werden vóór ongeveer 25 jaren vele schilderwerken en teekeningen, vooral bloemen, naar Surinaamsche motieven vervaardigd door den schilder Th. van Lelyveld, die als luitenant in de kolonie gedetacheerd was; hiervan geraakte tot dusver nog niets tot de openbaarheid.

[1]) Eigen Haard. 1920. „Surinaamsche Notities."

Bij de schaarsheid van Nederlandsche of inheemsche kunstenaars in de Nederlandsche koloniën moest wel de aandacht vallen op het feit, dat reeds in de eerste helft der 17de eeuw de Hollandsche schilderschool vertegenwoordigd was, zoo niet in Suriname, dan toch in een tropisch gewest dat onmiddellijk aan Suriname grensde en dezelfde flora en fauna bezat, n.l. Brazilië.

't Zou lang duren alvorens de muze der schilderkunst zich hier baan brak, maar toch altijd eerder dan in de zooveel belangrijker kolonie aan de Java-zee; al waren 't juist niet de grootmeesters der vaderlandsche schilderschool, die herwaarts kwamen. 't Was de kunstlievende gouverneur Joan Maurits van Nassau Siegen, bijgenaamd de Braziliaan, onder wiens patronaat die muze haar intree deed. In 1621 was de Westindische Compagnie opgericht, en hare eerste groote onderneming was de verovering van eenige voorname punten op de Braziliaansche kust geweest. In 1637 hadden de Staten Generaal dezen kleinzoon van een broeder des Zwijgers naar de nieuwe kolonie gezonden ten einde, in een tijdperk toen Portugal nog vereenigd met Spanje was, het bezit der Comp. verder uit te breiden, ten koste van de Portugeezen, welke hier de oudste brieven hadden. Te zamen met hem trok een kleine staf van bekwame mannen uit, wier diensten aan de jonge volkplanting ten goede moesten komen, en aan 's graven bestuur luister bijzetten. Onder hen telde zijn lijfarts, de geleerde Willem Piso, aan wien Vondel het afscheid en *Behoude Reis* zou toezingen, en die omtrent de Braziliaansche flora en fauna zooveel licht zou verspreiden. Voorts Georg Markgraf, die sedert op de sterrewacht van Mauritsstad zijne astronomische waarnemingen verrichtte, nauwkeurige kaarten van het land en zijne kusten teekende, en te samen met Piso eene „Natuurlijke Historie van Brazilië" samenstelde, welke genoemd mocht worden in één adem met Rumphius' *Amboinsch Kruidboek*, Van Rheede's *Hortus Malabaricus*, Kaempfers *Beschrijvinge van Japan* en Valentijns *Boomen, Planten*, enz. der Molukken. 's Graven hofprediker, Franciscus Plante, was mede een abel man, die de daden

zijns beschermers in een latijnsch eerdicht, de *Mauritiade*, zou bezingen. Vooral het werk van Piso en Markgraf, een foliant in twaalf Boeken met vijfhonderd afbeeldingen in den tekst, was voor die dagen een standaardwerk. Later zou de geleerde directeur der Westindische Comp. Johan de Laet onder den titel *Historia Naturalis Braziliae* eene vermeerderde uitgave van dit werk het licht doen zien. Doch zonder het patronaat en de persoonlijke medewerking van Joan Maurits ware deze groote arbeid niet tot stand gekomen. Piso vergeleek hem (welk een hoveling!) met Alexander de Groote, aan Aristoteles de bouwstoffen verschaffende voor diens Natuurlijke Geschiedenis.

Nog behoorden tot het gevolg des gouverneurs de beide gebroeders Post, van welke de oudste, Pieter, hem als bouwmeester vergezelde; de jongste, Frans, als schilder. Door aldus ettelijke vertegenwoordigers van kunst en wetenschap aan zijn persoon, en tevens aan de belangen der Westindische Comp. te verbinden, onderscheidde deze gouverneur van Brazilië zich gewis gunstig van de gouverneurs generaal van Oostindië, wier streven uitsluitend gericht was op de handhaving van de staatkundige en mercantiele belangen der Comp., met name op de handhaving van haar handelsmonopolie. Van geen hunner is het bekend, dat zij een groep vooraanstaande mannen in kunst en wetenschap om zich vereenigden, gelijk Joan Maurits dat deed. Deze laatste getuigde in een van zijne latere brieven. dat hij in Brazilië wel een half dozijn schilders en teekenaars in zijn dienst had gehad, voornamelijk om de flora en fauna des lands af te beelden. En van deze was Frans Post de voornaamste.

Evenals zijn broeder Pieter was ook hij gesproten uit het tweede huwelijk van den Haarlemschen glasschilder Jan Jansz Post met Francyntje Pieters. De vader had voor de artistieke vorming zijner zoons echter niets kunnen doen, want hij overleed in 1614, toen deze kinderen pas 6 en 2 jaren oud waren, Evenwel bleek het, dat zij den kunstenaarsaanleg geërfd hadden; hunne beteekenis in de kunstwereld, de een als bouwmeester, de andere als schilder, zou die des vaders overtreffen.

Houbraken vermeldt dat Frans Post door den nieuwen gouverneur werd meegelokt naar Brazilië, „daar hij verscheide jaaren bleef, zig oeffenende in de Landgezigten naar 't leven af te teekenen en te schilderen.” In 1637 kwam hij in de kolonie, en keerde in 1644 te samen met zijn vorstelijken beschermer terug naar 't vaderland, waar hij zich weder in zijn geboortestad Haarlem vestigde. Hij huwde er in 1650 met Janneke Boogaerdt, werd zes jaren later verkozen tot vinder van het St. Lukasgild en stierf in 1680. Ten blijke dat hij een vruchtbaar penseel bezat vermeldt de kunsthistorieschrijver, dat ettelijke van zijne stukken in het bezit kwamen van verschillende musea in Duitschland, en dat hij na zijn terugkeer zijne uit het tropische land meegebrachte schetsen uitwerkte tot schilderijen op 't Huis Rijksdorp buiten Wassenaar. Een kapitaal stuk van zijne hand versierde het historische Huis te Honselaarsdijk; een ander, het huis van Joan Maurits in Brazilië voorstellende, kwam in 1749 te Amsterdam in veiling, terwijl de acht schilderijen in het Rijksmuseum nog van zijn talent getuigen. Ze zouden den westerling een denkbeeld geven van den gloed en de kleurenpracht in de natuur der tropen; ze stelden Braziliaansche landschappen voor, een gezicht op het eiland Tamaraca, een inlandsch dorp, de woning van een Hollandschen kolonist, typen van inboorlingen en negers, van de flora en fauna des lands, enz. Somtijds koos hij ook onderwerpen als waarin zijn beroemde stadgenoot Philip Wouwerman zoozeer uitblonk, nl. het ruitergevecht. Getuige eene schilderij met die voorstelling te Weenen, geteekend. F. Post. 1647. En zeker had zijn penseel ook bijgedragen tot de versiering van het bekende Mauritshuis, dat door zijn broeder Pieter voor den kunstlievenden Nassauer was gebouwd. Muren en gevels moesten hier voor Joan Maurits het aandenken van zijne Braziliaansche landvoogdij bestendigen. Trappen en vloeren waren van kostelijke uitheemsche houtsoorten vervaardigd, de wanden van een der zalen beschilderd met een tropische vogelenwereld als van de oevers der Amazone-rivier herwaarts over-

gebracht, op den achtergevel werd een ruitergevecht in klassieken stijl uitgehouwen, de portieken werden met Jonische zuilen geschraagd, terwijl de bouwmeester op de spits van het voltooide gebouw het Nassau'sche wapen liet brallen.

Hier bracht Joan Maurits de vracht van zeldzaamheden en naturaliën onder dak, welke hij van den Braziliaanschen grond had meegevoerd, de kunstvoorwerpen op den Portugeeschen vijand buitgemaakt of van veroverde Spaansche fregatten afkomstig, de geschenken van indiaansche stamhoofden, de huldeblijken van europeesche volkplanters, de voortbrengselen van inheemsche negerkunst, ook de schilderstukken van Frans Post, de geschriften van Piso en Markgraf. Doch onderscheidene van die kunstschatten gingen bij den brand in het Mauritshuis ten jare 1704 verloren.

Veel nam de gewezen koloniale landvoogd met zich, toen hij zijne prachtige woning in den Haag verwisseld had voor het slot te Kleef, waar de Groote Keurvorst hem tot gouverneur benoemd had. Aan dezen verkocht hij in 1652 zijne uitgebreide collectie curiosa en naturaliën voor de som van 50.000 Thaler, en aan Lodewijk XIV een aantal schilderijen, mede om volgens die voorstellingen gobelins te maken. Dr J. D. E. Schmeltz schatte het aantal van die stukken op ongeveer veertig, en schreef dat men sedert 1679 het spoor daarvan verloren had. (Enkele werden later in Frankrijk teruggevonden.) Over de Braziliaansche naturaliën en teekeningen aan den Grooten Keurvorst afgestaan, schreef dezelfde: „Eine Reihe von höchst merkwürdigen Gemälden, Eingeborne und Scenen aus dem Leben dieser darstellend, sind auf unerklärlicher Weise nach Dänemark gelangt, und befinden sich jetzt im Besitz des Kgl. Ethnographischen Museums in Kopenhagen."

Behalve op de schilderkunst verstond Frans Post zich ook op de etskunst. De zesenveertig platen, voorkomende in het zeer zeldzame werk van W. Piso *Historia naturalis Brasiliae*, werden door hem geëtst.

Tot op zekere hoogte was ook zijn broeder Pieter on-

der de schilders van Brazilië te noemen. Deze had het niet zoo lang als Frans in het warme land uitgehouden, maar was reeds na ongeveer een jaar naar het vaderland teruggekeerd; in 1638 huwde hij er met Rachel Ridders. Hij had echter talrijke schetsen en ontwerpen met betrekking tot de kolonie meegenomen, om die later uit te werken. Dat hij uitmuntend teekenen kon bewees hij door het groote plaatwerk, 't welk in 1651 van zijne hand verscheen onder den titel. *Begraeffenisse van Syne Hoogheyt Frederick Hendrick etc.* En dat hij ook het penseel voerde bleek uit een schilderij, ten jare 1816 te Rotterdam in veiling gebracht, welke hetzelfde motief behandelde door zijn broeder Frans zoo herhaaldelijk uitgewerkt. Het stuk werd in den catalogus der veiling vermeld als: „Eene (Zuid) Americaansche Plantagie met een bergachtig verschiet, waar vele negers werkzaam zijn. P. Post pinx". De biograaf der schilders C. Kramm vermeldde bij zijn naam:" Nog zijn mij meer werken van hem voorgekomen"; en Loosjes schreef in zijn *Hollands Arkadia* dat Pieter Post het door hem herbouwde huis *Zwanenburg* te Halfweg versierde met een schoorsteenstuk, door hem geschilderd. Doch hij bleef te kort in Brazilië, en de bouwkunst overvleugelde bij hem te verre de schilderkunst, dan dat hij zich in zijne penseelwerken even productief als zijn broeder betoond zou hebben.

Behalve deze twee waren er nog andere dragers van Hollandsche namen onder de groep dienaren van kunst en wetenschap, die Joan Maurits naar Brazilië vergezelden. Zoo vindt men genoemd op de „Lijst van de domesticque aen 't Hoff van Syne Excell. Johan Maurits Grave van Nassau en Gouverneur, Capiteyn ende Admirael Generael van Brasil, genietende de vrye taeffel:

„Elbert Eeckhout en Frans Post, Schilders, beyde met jongens (lijfjongens.)

Deze Elbert of Albert Eeckhout, of van den Eeckhout, was zooveel minder bekend dan zijn naamgenoot Gerbrant van den Eeckhout, of zelfs dan Anthony van den Eeckhout. De voornaamste kunsthistorieschrijvers zwij-

gen over de plaats, welke hij in de Hollandsche schilderschool innam. Wellicht behoorde hij tot de obskure leden van het geslacht, en tot de teekenaars van Braziliaansche planten en dieren, van wapenen en huisraad der indianen, van wier afbeeldingen, ten deele op perkament Joan Maurits zulk eene groote verzameling bezat. Ook Abraham Willaert behoorde niet tot de koryphaeën van het vak, en de aanwijzingen omtrent zijne verrichtingen in Brazilië zijn tamelijk vaag. Hij was in 1613 te Utrecht geboren, en in de leer geweest bij zijn vader Adam Willaerts, bij Jan Bylert en bij Simon Vouet te Parijs. Hij ook was met Joan Maurits in aanraking gekomen, zonder dat men hem genoemd vindt onder degenen, die den graaf naar Brazilië vergezelden. Houbraken schreef over hem:

„Maar wat er aan scheelde of wat de reden was dat hij voor soldaat met de Vloot, die toenmaals naar Africa zeilde, en te land gezet mee naar de stad St. Paulo in Angola trok, is wat twijffelagtig. Dog men zeit dat hy, weder gekomen, meer aangezien was by den Graaf dan wel voorheen."

Angola was, evenals destijds Brazilië, eene kolonie van de Westindische Comp., eene bezitting die vooral beteekenis had als slavenmarkt, van waar men de zwarte arbeiders voor de katoen- en suikerplantages in Suriname en Brazilië ontving. Zoo kon het wel wezen dat Willaerts, op reis naar Angola, op den weg daarheen of op den terugweg een Braziliaansche haven aandeed, waar de gelegenheid zich voordeed om in den dienst van Joan Maurits over te gaan. De kroniekschrijver [1]) vermeldt dat hij zich geruimen tijd in Brazilië ophield, evenals later te Rome, en dat hij omstreekt 1660 naar Utrecht terugkeerde. Daar schonk hij aan het St. Jobs Gasthuis een stuk van zijne hand voorstellende „De moeilijke vertroosting van Jobs huisvrouw", en schilderde het portret van Jan Both; het Rijksmuseum bewaart zijne portretten van Cornelis Tromp en Jacob baron van

[1]) Catalogus Rijksmuseum.

Wassenaer. Doch voorstellingen met een tropisch karakter, waarvoor zijn verblijf op de kust van Angola en in Brazilië hem allicht aanleiding had kunnen geven, zouden van hem niet bekend worden.

Denkelijk zou de Hollandsche schilderkunst meerder vlucht genomen hebben, zouden meerdere vaderlandsche kunstenaars zich geneigd hebben betoond om zich onder het patronaat van een zoo prachtlievend en zoo kunstlievend man als Joan Maurits van Nassau-Siegen te stellen, ware de kolonie voor de Westindische Comp. behouden gebleven. Doch het vertrek van dezen gouverneur beteekende voor Nederlandsch Brazilië het begin van het einde. Spoedig daarna trachtte de Portugeesche bevolking, welke in dit land de oudste brieven had, te herwinnen hetgeen haar ontnomen was, en kwam in opstand. De roomsche priesters, het crucifix in de hand, vuurden hunne land- en geloofsgenooten aan het Nederlandsche juk af te werpen. Zij waren 't nog niet vergeten hoe te Olinda, het Recief en andere veroverde plaatsen de materialen van gesloopte katholieke kerken en kloosters door den bouwmeester Pieter Post gebruikt waren voor den aanleg van Nederlandsche versterkingen. De Hollandsche suikerplantages werden afgeloopen, de slaven geroofd, het vee geslacht. De van genoegzame troepen ontbloote kolonie viel, post voor post en stad voor stad, aan de nakomelingen der Portugeesche *conquistadores* ten prooi. Al wat kordate vlootvoogden en veldoversten voor de Comp. gewonnen hadden, ging weder verloren. Zelfs het Recief en Mauritsstad werden bedreigd, tegelijk door de insurgenten en door den hongersnood. In den Kolonialen Raad heerschte gebrek aan eenheid, doorzicht en geestkracht, onder de burgerij krakeel en naijver, onder de troepen demoralisatie en verraad. Reeds in 1645, een jaar na het vertrek van den Nassauer, gingen de meeste provinciën van Nederlandsch Brazilië aan de zoogenaamde insurgentenpartij, in werkelijkheid de nationale partij over. De bezittingen der Comp. in Afrika, op de kust van Angola en het eiland St. Thomas, gingen eveneens verloren. De vloot van Lichthart, en

daarna die van Joost van Trappen (genaamd Bankert) bracht aan de Portugeesche schepen wel aanzienlijk nadeel toe, maar te land stond men daarom niet minder voor een verloren zaak. De vaderlandsche dichter, Onno Zwier van Haren in *De Geusen*, had alleszins reden om bij dit schielijk verval van het eenmaal zoo veelbelovend wingewest inplaats van het triumflied thans den treurzang aan te heffen:

> Verzuimd Brasil; o ryke gronden,
> Wier aard' is diamant en goud,
> Ik hoor uw overgaaf verkonden,
> Nu Bankert u niet meer behoud!
> Vergeefs heeft Post Olinda's Kerken
> Verwoest voor onse nieuwe werken,
> Met Nassau wijkt het wuft geluk;
> De Plaats, de naamen zijn verlooren,
> Die d'Overwinnaar had verkooren
> In 't hedendaagse Fernaambuk.

In dit tijdperk van staatkundige verwarring en naderenden ondergang was er voor de schoone kunsten in Brazilië geen plaats meer. Er was nu geen krachtige figuur aan het roer van staat om ruimte te geven aan de werken des vredes, en bekwame mannen op het veld van kunst en wetenschap hier bijeen te brengen. Slechts *die* werken, tusschen de jaren 1637 en 1644 tot stand gebracht, zouden blijven: de gebouwen van Pieter Post, de schilderijen van zijn broeder, de geschriften van Piso, Markgraf en Plante, de bruggehoofden van Antonio Vaz, de torens van Vrijburg, de plantsoenen van Boa Vista, enz. Wel trachtte bij den schielijken achteruitgang van de openbare zaak de Comp. haren vroegeren gouverneur weder aan zich te verbinden, maar men kon het over de voorwaarden en de vereischte maatregelen niet eens worden, terwijl kort daarop, in 1647, de benoeming van Joan Maurits tot stadhouder van Kleef volgde. Hij liet, ter zake van zijn aangevochten bestuur over Brazilië, zijne rechtvaardiging over aan den tijd en de geschiedenis. Ook behoefde hij niet lang daarop te wachten, want reeds was het werk van Barlaeus ter perse over zijne

bestuursperiode en over de toestanden, welke den val der kolonie voorbereidden [1])

Dezelfde motieven, dezelfde planten en dieren, welke geschilderd waren door het penseel van Frans Post, en beschreven door de pen van Willem Piso, waren grootendeels ook te vinden in het naburige gewest van Suriname. Nederlándsche reizigers en kunstenaars hadden ze dààr kunnen vinden. Doch in den tijd van Joan Maurits was Suriname nog niet veroverd op de Engelschen. Eerst op den 28 Febr. 1667 maakte de Zeeuwsche admiraal Abraham Krynssen zich meester van het (als *Zeelandia* herdoopte) fort bij Paramaribo, en werd in hetzelfde jaar, bij den vrede van Breda, Suriname erkend als eene Nederlandsche bezitting. Daarna, bij 't bezinken der staatkundige toestanden, had dit gewest een wijkplaats kunnen worden voor de uit Brazilië verjaagde kunst — ja, wanneer er onder de gouverneurs een man als Joan Maurits ware geweest. Doch onder die koloniale regenten was geen Maecenas te vinden: Er was hier plaats hoogstens voor de nuttige, maar niet voor de schoone kunsten, en van het grove materialisme der bevolking zou de gouverneur Mauricius in zijn Rijmbrief aan Willem van Haren met nadruk getuigenis afleggen. De slavenzweep joeg er de muze op de vlucht.

Dat Nederland, terecht vermaard door zijn schilderschool, ten opzichte van zijne rijke koloniën ook in later tijd zoo poover voor den dag kwam, werd reeds klaar in het licht gesteld door dr. ten Kate. Die achterlijkheid in vergelijking met jongere koloniale mogendheden (Duitschland b.v.), die metterdaad koloniale schilders voortbrachten, werd door hem met voorbeelden gestaafd. „Welke Nederlander", zoo schreef hij in 1912, „heeft ooit een bepaalde streek van Insulinde of van welk exotisch land ook geschilderd zooals Felix Regamey Britsch Indië en Japan? Hebben wij ook maar één kunstenaar die onze Inlanders, Indianen en Boschnegers op het doek heeft gebracht zooals Farny, Remington,

[1]) *Rerum per octennium in Brazilia et alibi gestarum sub praefecture Joh. Mauritii, Historia.*

Dewing en Couse Noord-Amerikaansche Indianen? En wie is onze oerwoud-schilder, wiens werk zich kan meten met de Zuid-Amerikaansche studies van een Karl Oenike? Het is inderdaad te betreuren en bevreemdend dat in den loop van meer dan een eeuw slechts vijf Nederlandsche kunstenaars van professie zich geroepen gevoelden in ons Oostindië te gaan schilderen of teekenen. En daarvan maar vier, die zich de moeite eener reis daarheen getroostten. Geen Nederlandsch artist toog ooit naar de West. Voor de liefhebbers van kust- en riviergezichten met bosch en eene bonte stoffage biedt Suriname een overrijk en mooi veld, om van de Nederlandsche Antillen met hun rotsachtige kusten en heerlijke lichteffecten niet te spreken." [1]).

Die liefhebbers zouden allicht meer komen opdagen, ook voor Suriname, indien de Staat eenige handreiking wilde doen aan jonge en talentvolle Nederlandsche kunstenaars. Voor hunne opleiding bestaan enkele beurzen en eene commissie voor een koninklijk subsidie, terwijl in sommige gevallen een prijswinner in staat wordt gesteld eene kunstreis te ondernemen naar .... Italië. Aan de veelgeprezen koloniën wordt niet gedacht. Anders, van zoovelen zou 't blijken dat het hun minder aan ondernemendheid dan aan kasgeld schortte. Wanneer reeds in Nederland de broodkorf voor zooveel schilders te hoog hangt, hoe zouden de jongeren van Apelles de middelen vinden voor eene, vooral in onze dagen, zoo kostbare onderneming als eene Oostindische of Westindische kunstreis? Lessings uitspraak: „die Kunst geht nach Brot" geldt ook de koloniën; inzonderheid koloniën, waar een tweederangs tooneelspeler of liedjeszanger meer kans heeft den boom met Spaansche matten te mogen schudden dan een eersterangsschilder.

De Staat zou hier mogen steunen, zoo niet velen dan toch enkelen. Wanneer Frankrijk reeds in de vorige eeuw een „peintre de l'Etat" naar zijne overzeesche wingewesten kon zenden, Nederland, dat zooveel langer kolo-

---

[1]) Volledige tekst in Bijdr. T. L. en V. v. N. I. 1913, p. 441.

niën bezit zooveel rijker dan de Fransche, behoefde hierin niet achter te blijven. Doch zoo het aan Thorbecke toegeschreven woord, dat kunst geen regeeringszaak is, hem al ten onrechte in den mond werd gelegd, de richting door de regeering gevolgd werd er toch vrij dicht door benaderd. Inzonderheid ten aanzien van de kunst in de koloniën. En afgaande op de voortreffelijke werken, die door buitenlandsche schilders over vreemde koloniën werden tot stand gebracht, zou men gerechtigd zijn de vraag te stellen of Nederland, met zijn illustre schilderschool van de 17e eeuw, nog beschouwd mag worden als „assez riche pour payer sa gloire".

DE JONGSTE BOTANISCHE EN ZOÖLOGISCHE ONDERZOEKINGEN OP HET EILAND KRAKATAU ALS EENE AANSPORING TOT WETENSCHAPPELIJKE WAARNEMINGEN OOK IN SURINAME EN CURAÇAO

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS.

De jongste, in 1921 verschenen 31ste jaargang van de „Annales" van 's Lands Plantentuin te Buitenzorg, bevat een opstel van den Directeur van die instelling, Dr. W. M. Docters van Leeuwen, dat wel geschikt lijkt, om belangstelling op te wekken bij diegenen van de ingezetenen van Suriname en Curaçao, die zich, uit liefde voor de natuur, op het doen van waarnemingen op het gebied van plant- en dierkunde toeleggen.

Het is een van drie bijlagen en zes platen vergezeld, in de Engelsche taal gesteld artikel over de flora en de fauna van de Krakatau-eilanden in 1919, tevens verslag van eene door denzelfden schrijver op 4 October 1919 voor het Eerste Congres van Natuurwetenschappen te Batavia gehouden voordracht.

De lezer van „De West-Indische Gids" zal zich allicht herinneren waar het om gaat. Van 26—28 Augustus 1883 heeft op Krakatau een van de verschrikkelijkste vulkanische uitbarstingen plaats gehad, waarvan de geschiedenis gewaagt. De op het eiland aanwezige vulkaan, de piek Rakata, werd door de uitbarsting vertikaal doormidden gesneden; eene oppervlakte van 23 K.M.² van het eiland verdween in zee, juister, in de golven van straat Soenda. De mededeelingen van den mijningenieur R. D. M. Verbeek [1]), aan wien bij besluit van de Indische Regeering

[1]) Krakatau, door R. D. M. Verbeek. Eerste gedeelte. Batavia, Landsdrukkerij, 1884. Tweede gedeelte, 1885. Uitgegeven op last van Z.E. den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië. Met album van platen.

van 4 October 1883 een onderzoek ter plaatse naar de gevolgen van de uitbarsting van Krakatau was opgedragen, moeten doen aannemen, dat alles wat leefde op het eiland werd vernietigd en dat de oppervlakte, door een brandend heete, van 1 tot 60 M. dikke aschlaag verschroeid, feitelijk, zooals Docters van Leeuwen het noemt, werd „gesterilizeerd" [1]). Er is geen twijfel aan, zoo luidt het in het aardige overzichtelijke boek van den ingenieur R. A. van Sandick over de eruptie van Krakatau en hare gevolgen, of ten gevolge van de groote hitte die gedurende de uitbarsting is ontwikkeld, verloren de taaiste zaadjes en de best beschermde wortelstokken hunne levensvatbaarheid zoodat er niet ééne plantenkiem op het eiland in leven bleef [2]). Van Sandick grondde deze uitspraak op een door Dr. M. Treub, toenmaals Directeur van 's Lands Plantentuin getrokken slotsom; deze laatste geleerde verzekert bovendien, dat het duidelijk is dat geen enkel spoor van planten na de uitbarsting is kunnen overblijven: de in 1886 door hem op het eiland waargenomen nieuwe flora, was hem een bewijs ten overvloede, dat deze niet uit een *vroegere* flora kon zijn ontstaan [3]).

Indien men thans de dieren- en plantenwereld op Krakatau gade slaat, er de reusachtige Ficus-boomen, en b.v. slangen van meer dan 18 voet lengte aanschouwt, die thans op het eiland voorkomen, dan staat men verbaasd over hetgeen de natuur hier in 37 jaren tijds in hare huishouding heeft gewrocht.De natuur heeft daar een grootsch „experiment" vertoond, dat echter — Docters van Leeuwen betreurt dit terecht — niet al de opmerkzaamheid heeft getrokken, die het van de zijde van de natuurkundi-

[1]) Verbeek schrijft als toelichting bij eene plaat van het verwoeste Krakatau: „Van plantengroei was op Krakatau, met uitzondering van zeer enkele grassprietjes nog hoegenaamd niets te zien." (l. c., blz. 477). Volgens deze mededeeling zouden dus, in één jaar tijds na de uitbarsting, nog slechts enkele grassprietjes op het eiland zijn ontwikkeld. Jacobson, Jaarversl. Topogr. Dienst over 1908, blz. 194, vestigt er nog eens in 't bijzonder de aandacht op, dat Verbeek bij zijn eerste bezoek, in October 1883, dus een jaar te voren, nóg geen enkel spoor van plantengroei aantrof.

[2]) In het Rijk van Vulkaan, door R. A. van Sandick, Zutphen, z. j. (September 1890), blz. 186.

[3]) Dr. M. Treub. Notice sur la nouvelle flore de Krakatau, Annales du Jardin Botanique de Buitenzorg. Vol. VII, 1888, blz. 215.

gen verdiende. Vóór 1908 heeft men feitelijk verzuimd de ontwikkeling op dierkundig gebied na te gaan. Wel bezocht Dr. C. Th. Sluiter in November 1888 Krakatau [1]), doch alleen om de vorming van koraalriffen in het Krakatau-bassin te bestudeeren, met het gevolg dat hij geen tijd over had om naar landdieren uit te zien (de heer D. v. L. zegt abusievelijk: „that he had time left to look", bedoeld is: „that he had *no* time left", enz.). Wij weten dus van de pioniers van de fauna absoluut niets. Dr. Treub bezocht, zooals gezegd, het eiland drie jaar na de uitbarsting; wij hebben dus geene voldoende gegevens betreffende het eerste begin van de nieuwe flora, al zijn Treub's waarnemingen zeer belangrijk. Elf jaar later bezocht hij Krakatau voor de tweede maal, met enkele natuuronderzoekers [2]): de flora was toen al betrekkelijk rijk. Van wat in den tusschentijd voorviel, kan men zich, bij gebrek aan waarnemingen, slechts een voorstelling vormen. Tien jaar later kwam weder een gezelschap plantkundigen op het eiland [3]). In Mei 1908 was de Krakataugroep topografisch opgenomen door den kapitein, chef van de 3de Opnemingsbrigade van den Topographischen Dienst in Nederlandsch-Indië, A. Franssen Herderschee [4]) die o. a. vergezeld was door de heeren Backer, employé van 's Lands Plantentuin, ten einde den voortgang van den plantengroei na te gaan, en E. R. Jacobson, particulier, voor het zoölogisch onderzoek. Deze was dus de eerste dierkundige die de dierenwereld op het herboren eiland waarnam [5]).

[1]) Dr. C. Th. Sluiter, Einiges.... (enz.) über neue Korallenbildung bei Krakatau, Natuurkundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië, Deel 49, 1890, blz. 374—377.

[2]) Onder wie Prof. O. Penzig, die in de Annales du Jardin Bot. de Buitenzorg, 2e Serie, vol. III, 1902, blz. 92—113, over den vooruitgang van de flora schreef.

[3]) Onder wie Prof. Dr. A. Ernst. Zie: „De nieuwe flora van het Vulkaaneiland Krakatau" ontleend aan „Aus der Natur", in de Vragen van den Dag, 1909, blz. 330—336.

[4]) In Suriname wel bekend als leider van de Gonini- en van de Tapanahoni-expedities, 1903 en 1904.

[5]) De verslagen van de drie laatstgenoemde heeren zijn openbaar gemaakt in het Jaarverslag van den Topographischen Dienst in Nederlandsch Indië over 1908, Batavia, 1909.

Na een nieuwe tusschenpoos van elf jaar kwam Docters van Leeuwen met de dierkundigen Bartels en Sunier; eerst toen werd voor de eerste maal de top van den berg Rakata bereikt.

Het is geen ongewoon natuurverschijnsel, dat ergens in den oceaan nieuwe eilanden opkomen. In de meeste gevallen zijn zij gevormd door anthozoën of koraal-polypen en verschillende onderzoekers hebben gepoogd de vraag op te lossen op welke wijze deze nieuwgevormde eilanden met een plantenkleed worden bedekt. Onder die onderzoekers zijn beroemde mannen als Darwin, W. Botten Hemsley van Kew (die een deel van de rapporten van de Challenger-expeditie bewerkte) en Beccari. Het zijn meestal gewone kustplanten of mangroves, die op dergelijke eilanden groeien; maar de laatsten hebben gewoonlijk voor hunnen groei een weeken modderbodem noodig. Als algemeene regel wordt aangenomen, dat de eerste planten worden aangevoerd door zeestroomingen; namelijk zaden en vruchten van kustplanten die langen tijd in zeewater kunnen drijven zonder hunne kiemkracht in te boeten. Daartoe kan thans ook de kokospalm worden gerekend. Niemand minder dan onze beroemde landgenoot Prof. Hugo de Vries, heeft herhaaldelijk en met klem betoogd, dat de kokosnoot slechts door toedoen van menschen naar nieuwe eilanden overkwam; Beccari trok een tegengestelde slotsom [1]). Terwijl Beccari de bast aanzag als een aanpassingsmiddel om te drijven, hield de Vries staande, dat deze diende om den schok te breken, wanneer de noot van een hoogte van zestig voet of meer, nedervalt. Docters van Leeuwen is van meening, dat de studie van Krakatau heeft uitgemaakt, dat de kokosnoot onafhankelijk van menschelijken invloed kan worden verspreid.

Den Surinaamschen lezer, die bij het woord „mangrove" allicht de ooren heeft gespitst, was mogelijk reeds bekend, dat de kokosnoot ook buiten toedoen van den

[1]) H. de Vries. Van Texas naar Florida, 1913, blz. 284. P. Beccari. The origin and disposal of Cocos nucifera. Phil. Journal of Science, Botany, Vol. XII, 1917. (Aanhalingen van Docters van Leeuwen.)

mensch op stranden ontkiemt, doordat de vrucht er door de zee wordt aangespoeld. Zijn er misschien ook planters of andere natuurwaarnemers in Suriname of mogelijk in Britsch Guyana, die dienaangaande ervaring hebben opgedaan ? [1]).

Twee vragen komen volgens D. v. L., vooral naar voren bij de studie van de oorzaken die op de geheel verwoeste Krakatau-eilanden een nieuwen plantengroei in het leven riepen. De eerste vraag is: „Hoe kwamen de planten „daar?"; de tweede: „Op welke wijze werd de grond ge„schikt gemaakt om aan de planten voldoende voedsel te „kunnen verschaffen?" De tweede vraag schijnt bij nadenken nog belangrijker dan de eerste.

De voor lagere organismen benoodigde voedselstoffen waren, behoudens stikstof, in voldoende hoeveelheid in den bodem aanwezig; dit moet uit de door Verbeek openbaar gemaakte analyses van asch en puimsteen worden afgeleid. Stikstof kon op het strand vrij komen uit de in ontbinding verkeerende organische stoffen, die er werden aangespoeld. De bodem ontving stikstofhoudende zuren door regenwater, en een stikstofbindende bacterie werd in 1906 door de Kruyff in een door Ernst van Krakatau medegebracht grondmonster aangetoond. Verder droegen een aantal door de lucht overgebrachte kleine organismen, als korstmossen, wieren, slijmwieren, bacteriën en zwammen, die zelve slechts uiterst weinig voedsel behoeven, er toe bij om de gronddeeltjes aan de oppervlakte gemakkelijker te doen kruimelen en splijten en om, wanneer zij stierven en tot ontbinding overgingen, kleine hoeveelheden organische stoffen, die daar opnieuw door andere micro-organismen werden omgezet, in den bodem te brengen. Zoo werd het mogelijk, dat terwijl op het strand enkele planten leefden, die daar voldoende voedsel vonden, ook andere planten enkele jaren later iets meer in het binnenland opkwamen. Het begin was dus hoofdzakelijk de overbrenging van verschillende grond-organismen, die

[1]) Aan eene mededeeling ter zake eventueel in de Engelsche taal gesteld, zal de Redactie van dit tijdschrift, naar wij veronderstellen zeker gaarne plaats verleenen.

een scheikundige werking in de aarde konden veroorzaken; zij werden opgevolgd door kustplanten en door varens (verspreiding door sporen), welke laatste planten ook elders met droge, weinig bevochtigde gronden tevreden zijn. Daarna door grassen, die op droge, blootgestelde gronden kunnen leven, zooals *Sacharum spontaneum* L. (glagah) en *Imperata arundinacae* Cyr. Op die wijze nam de hoeveelheid organische stof geleidelijk toe. In dit opzicht is het merkwaardig dat ook orchideeën onder de pioniers voorkomen, omdat orchideeën behooren tot de planten die in symbiose leven, met zwammen in hunne wortels. Zoowel de orchideeën-zaden als de fungi moeten dus in grooten getale naar Krakatau zijn gekomen. Een overvloedige *micro*-flora is dus, ook hier op Krakatau, noodig geweest om het leven van *hoogere* planten mogelijk te maken.

Toen eenmaal de woudvorming begon, in en nabij de waterhoudende ravijnen, ontstond daar humus; er kwam ook schaduw, waardoor vochthoudende planten konden leven.

De verspreiding van de planten had plaats door den wind, door zeestroomingen, en door vogels en vleermuizen. De vogels kwamen echter niet op het eiland zoolang dit nog woest en dor was, en geen water of schaduw bood. De meeste planten zijn dan ook door den wind en de zee aangevoerd.

Behalve de reeds aangeroerde vraag nopens de verspreiding van den kokospalm, trok een ander punt zeer de aandacht: de aanwezigheid van gallen. Dit was een groote verrassing; het voorkomen van gallen bewees, dat de natuur hier met de totnogtoe door de geleerden opgestelde regelen heeft gespot. D. v. L. wijdt een afzonderlijk artikel aan dit uiterst interessante onderwerp.

Wat nu de dierenwereld betreft, kon Jacobson door verzameling of waarneming de aanwezigheid vaststellen van 16 soorten vogels. 2 soorten reptilen, 191 soorten insecten, 3 soorten isopoden, 32 soorten spinnen, 5 [1])

[1]) Volgens Jacobson 5, volgens D. v. L. 8 soorten.

soorten schaaldieren, 4 soorten weekdieren en 1 soort worm. De gewone aardworm ontbrak. Buitengewoon sterk bleken zich enkele diersoorten te hebben vermenigvuldigd, zooals de (tropische) wielewaal. Mogelijk is het zeer groote aantal van die vogels toe te schrijven aan de afwezigheid van de meeste hunner vijanden (roofdieren, boomslangen enz.), aan het rijkelijk voorkomen van zekere boomsoorten en talrijke insecten, welke als voedsel voor genoemde vogels bijzonder gunstige levensvoorwaarden hebben doen ontstaan. Voorts zijn de duizendpooten en eenige mierensoorten er zeer talrijk (wat het aantal individuen aangaat). Bij de flora deed zich een analoog verschijnsel voor: de plantensoorten waren niet talrijk, het aantal exemplaren van elke soort bleek echter gewoonlijk zeer groot te zijn. Krokodillen werden niet waargenomen, hoewel zij echter, volgens Jacobson, gemakkelijk naar Krakatau kunnen oversteken en op eilanden op grooten afstand van de kust van Java, zooals de Karimoendjåwå-eilanden aangetroffen worden [1]). Zeer belangrijk was de waarneming van de aardslak, omdat men totnogtoe aan de aanwezigheid van de slak veel gewicht had gehecht in vraagstukken van de geographische verspreiding van dieren. Een stelling van de wetenschap: dat de landslak de zee niet kan oversteken, omdat zij geen zeewater kan verdragen is hiermede *omgeworpen*. De theorie, dat twee eilanden in geologischen tijd met elkander moeten hebben samengehangen, omdat op beiden dezelfde soort slakken voorkomt, is opeens ongegrond gebleken.

Jacobson kwam o. a. tot de slotsom, dat een zeearm van 20 K.M. breedte niet het minste bezwaar oplevert voor de verspreiding van de meeste insecten, dat aan die verspreiding, van gelede dieren en van reptilen door zeestroomingen, méér gewicht moet worden gehecht, dan tot nog toe door de meeste geleerden is gedaan; dat de aan-

---

[1]) Jacobson veronderstelt in zijn artikel „De nieuwe fauna van Krakatau", Jaarverslag Topogr. Dienst voor 1908, blz. 197, dat Krakatau niet genoeg voedsel voor die dieren oplevert; en verklaart (blz. 198) de afwezigheid van (andere) amphibiën doordat er geen rivieren en beken voorkomen. Zie echter, wat de verspreiding van krokodillen aangaat, het aan het slot van ons artikel weergegeven vermoeden van Vorderman.

wezigheid van duizendpooten en schorpioenen geen bewijs is voor een hoogen ouderdom van eilanden, zooals tot nog toe, naar nu is gebleken verkeerdelijk, veelal was aangenomen; dat sommige diersoorten in een nieuwopgekomen of totaal verwoest geweest zijnd eiland in abnormaal aantal toenemen, zoolang hunne natuurlijke vijanden (parasieten o. a.) nog niet met hen op het eiland zijn doorgedrongen.

Voor hen, die in tropische zeeën drijfhout, drijvende stammen en takken (haast kleine drijvende eilandjes) hebben waargenomen, en nu roepen wij weder onze West-Indische lezers tot getuigen, zal vermoedelijk de uitkomst, dat langs dezen weg insecten en ook duizendpooten en schorpioenen kunnen zijn verspreid, geen verrassing opleveren. Verspreiding door den wind wil ons toeschijnen belangrijker te zijn, dan menigmaal is gedacht; zelfs midden op den oceaan schijnt op schepen nog uit de lucht neervallende stof te kunnen worden verzameld. Over de verspreiding van insecten door den wind schijnt nog te weinig bekend; Docters van Leeuwen en Jacobson schenken aan dit onderwerp hunne aandacht, de eerstgenoemde in zijn artikel over de gallen, Annales 1921, blz. 60 en 61; de tweede, l. c. op blz. 198, 199 en 201. Jonge spinnen merkt Jacobsen aldaar op, *hunne spindraden als luchtschepen gebruikend*, werden herhaaldelijk op schepen honderden mijlen van het land waargenomen. In het aangehaalde artikel „Aus der Natur" van Dr. Ernst, l. c. blz. 334, wordt ook nog op den wind als een buitengewoon belangrijken verspreidingsfactor gewezen.

De op Krakatau ten aanzien van de verspreiding van planten en dieren opgedane ervaringen, schijnen ons ook voor Suriname en Curaçao van belang. Het moge voor diegenen in de Nederlandsche West-Indische Koloniën, die voornemens zijn zich aan natuur-waarnemingen te wijden — wij hopen dat hun aantal moge toenemen — een rechtstreeksche aansporing zijn tot nieuwen en verhoogden arbeid. Wij kunnen thans, geleerd door die ervaring, aannemen, dat de bekende sterke zeestrooming die,

langs de Surinaamsche kust, planten, wellicht ook enkele dieren van lagere orde van den mond van de Amazone, en dus wellicht ook uit de diepste binnenlanden van Zuid-Amerika heeft aangevoerd of nog aanvoert, voor de flora en fauna van Suriname, van veel meer belang kan zijn geweest, dan totnogtoe is beseft. Wij worden door het Krakatau-onderzoek indirect overtuigd, dat ook aan het transport door de rivieren uit de binnenlanden naar en verder door de zee langs de kust, vernieuwde aandacht dient te worden geschonken. De oplossing van de door Docters van Leeuwen gestelde vraag, hoe het komt, dat gallen in sommige gevallen niet alleen in horizontale, maar ook in vertikale richting worden verspreid en op plaatsen van den voet tot op den top van den berg Rakata worden aangetroffen [1]) kan wellicht eenigszins naderbij worden gekomen door de in Suriname opgedane ondervinding nopens de vroeger niet vermoede, maar door Van Stockum op den Prins-Hendrik-top dagelijks waargenomen hevige luchtstroomingen [2]), al kan natuurlijk de invloed van een alleenstaanden bergtop niet gelijk worden gesteld met dien van een bergketen.

De Koloniën Suriname en Curaçao zijn gelukkig buiten het gebied van vulkanische uitbarstingen gelegen; een volledige verwoesting van een of ander nabij de kust gelegen eilandje zal zich daar niet voordoen, maar wel bestaat er mogelijkheid, dat ten gevolge van natuurverschijnselen (stormen), bij de Bovenwindsche eilanden ten gevolge van orkanen, op dusdanige eilandjes het plantaardig en dierlijk leven voor een deel wordt vernietigd. Èn in de Surinaamsche rivieren èn op de Surinaamsche kust, ontstaan herhaaldelijk zand- of modderbanken, die geleidelijk met een plantenkleed, eindelijk zelfs met bosch worden bedekt. Daar zijn dus interessante waarnemingen mogelijk. Door invloed van den mensch kan bij groote droogte, de dieren- en plantenwereld op min- of meer ge-

---

[1]) Annales 1921, blz. 63.
[2]) A. J. van Stockum. De Saramacca-expeditie. Tijdschrift Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap 1904, blz. 200—204.

isoleerde stukken grond door vuur gedeeltelijk, wellicht bijna geheel verdwijnen.

Zoo is dus, naar wij meenen te mogen aannemen, door de uitbarsting van een vulkaan in de in een geheel ander werelddeel gelegen zusterkolonie, een nieuwe bladzijde van het boek der natuur ook voor Suriname en Curaçao opengeslagen. Wij hopen, dat zij die zich tot taak hebben gesteld aan de jonge mannen en vrouwen in Suriname en Curaçao den weg te wijzen in het rijk der natuurwetenschap (een Surinaamsch onderwijzer bereidt zich thans voor op zijn doctoraal in plant-, dier-, delfstof- en aardkunde) — er in zullen slagen de kiem tot liefde, voor de natuur van hun land bij hunne leerlingen tot krachtige ontwikkeling te brengen.

Bestaat er in dit opzicht wel voldoende samenwerking tusschen de Departementen van Onderwijs in Suriname en in Curaçao, en het Surinaamsche Landbouwdepartement, welk laatste departement met de kolonie Curaçao ambtelijk in betrekking staat? Wordt aan de jongelieden van de scholen te Paramaribo op school en in den Cultuurtuin, het botanisch waarnemen als onderwijsvak geleerd? Zijn er in Suriname jongelieden die zich in hun vrijen tijd onder wetenschappelijke leiding bezig houden met onderzoek op het gebied van plant- en dierkunde (zooals dat tal van jongelui hier te lande doen)? Is men bedacht geweest op een regeling, dat deskundigen van het Landbouwdepartement af en toe voordrachten in de hoogste klassen van de scholen houden?

Nog slechts weinigen zijn er onder de kinderen des Lands die zich met natuuronderzoek hebben bezig gehouden. Van Suriname is het bekend, dat Mr. H. C. Focke zich op verdienstelijke wijze aan de plantkunde wijdde [1]; de gebroeders Penard hebben op het gebied van de vogelwereld schitterend werk geleverd. In beide koloniën, in Suriname vooral, schijnt op het gebied van biologische waarneming nog zooveel te doen. Men heeft de werken van den wakkeren pionier Kappler maar op te slaan, om een schat van gegevens tot aanknooping van onderzoek

[1]) Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië, blz. 167, 304.

in de eerstgenoemde kolonie te vinden. Laat ons een voorbeeld daarvan noemen. In Nickerie, zegt Kappler op blz. 139 van „Holländisch-Guiana, Erlebnisse und Erfahrungen" [1]), komt slechts een kaaiman voor van ten hoogste 6 voet lengte, terwijl in de Berbice-rivier toch de voor den mensch gevaarlijke kaaiman van 20 voet, en langer, wordt aangetroffen, een bewijs zegt hij, dat de rivieren in die kolonie, in tegenstelling met de Surinaamsche-, in verband staan met het stroomgebied van de Amazone. Die amphibiën hebben mogelijk, voegen wij er bij, den weg van de Orinoco [2]) afgelegd, waarvan het stroomgebied, zooals men weet, door de Cassiquiare [3]) in verbinding staat met de Rio Negro en dus met het Amazone-stroomgebied. Maar ook de mogelijkheid van een vroegere verbinding Takutu-Essequibo blijft open. Waarom komen nu de groote alligators niet in de Surinaamsche rivieren voor? De Heer Jacobson, zie boven, acht het mogelijk, dat zij, van de kust af, in zee gelegen eilanden bereiken. Kan het zijn, dat hun het oversteken over den breeden Corantijn-mond wordt belet door de aanwezigheid van groote haaien, die de ondiepe Surinaamsche kust anders zelden schijnen te naderen? Een in Nederlandsch Oost-Indië gedane waarneming kan wellicht den weg wijzen. Vorderman vermoedde dat door de haaien, die den kaaiman, welke zich buiten de Tji-Mandiri in zee waagt, in een ommezien de pooten zouden afbijten, de aanwezigheid van deze reusachtige amphibie in de Wijnkoopers- of Wijnkoops-baai wordt belet, hoewel het in de Mandiri-rivier van zeer groote alligators wemelt [4]).

[1]) Stuttgart, 1881.

[2]) Reeds in 1595 maakt Sir Walter Raleigh van alligators aldaar melding: „Wij sagen oock een ontallicke menichte van die leelicke slanghen / „*Lagartos* ghenaemt. Ick hadde een *Negro* een fray jongelinc / die van ons „Galley uyt spranc om na den mont van den Rivier te swemmen / ende „werdt van een *Lagerto* verslonden dat wijt saghen". Beschrijvinghe van het Goutrijck ende heerlijck Coninckrijck van Guiana (enz.l fol. 14, in 1644 gedrukt.

[3]) Nog onlangs weder bevaren, zie het „Geographical Journal" van November 1921.

[4]) A. G. Vorderman, stadsgeneesheer te Batavia. Verslag van een tocht naar de Wijnkoopersbaai in Juni 1885. Natuurk. Tijdschrift voor Ned. Ind. Deel 49, 1890, blz. 257.

Aan de zeekust nabij de monding van de Marowijne-rivier komt zoowel op Nederlandsch als op Fransch gebied de reuzen-cactus, Cereus hexagonus, voor[1]). Wij hebben in 1895 die merkwaardige planten ter plaatse aanschouwd en ons afgevraagd, waarom die alleen daar en nergens anders in de kolonie voorkomen. Men schijnt er nog geen antwoord op te kunnen geven.

In den palmentuin te Paramaribo namen wij waar hoe mieren de in den bast van een palmboom gelegen opening van hun nest vrij hielden van toevallig juist die opening en wellicht het nest met overstrooming bedreigende, langzaam langs den stam afloopende regendruppels. Zij deden dit, terwijl zij zich met de voorpooten aan den bast boven de nestopening vasthielden, door het lijf zóóver van den stam af te strekken, dat het water door kop en lijf afgeleid, in heldere druppels van hun achterlijf afdroop, zoodat de nestopening van water vrij bleef.

Wij vertrouwen dat in de Nederlandsche West-Indische Koloniën het besef zal toenemen, dat er in de natuur nog altijd veel blijft te onderzoeken en waar te nemen. Aan te veel menschen is hare schoonheid nog niet of bijna niet bekend. Mogen de bewoners van Suriname en Curaçao hare zegeningen in hun eigen land steeds meer en meer verstaan.

---

[1]) Kappler. Surinam u. s. w., Stuttgart, 1884, blz. 8/9. Het citaat is de moeite van het bestudeeren waard:

„Im östlichen Teile der Kolonie fängt die Savannen-Region bereits an „der Mündung des Maroni an, an dessen westlichen Ufer sie als ein hoher „Sandboden sich zwei geographische Meilen längs der Küste hinzieht, und „dann in das früher beschriebene schlammige Ufer übergeht, das, durch „einige Muschelbänke unterbrochen, erst im britischen Guiana endet. Auf „diesem Sandstriche kommen, ausser Astrocaryum vulgare, Anacardium „occidentale, Spondias- und Anonen-Arten, auch Gruppen riesiger, bei 30 „Fuss hoher Cactusse (*Cereus hexagonus*) vor, deren prachtvolle weisse „Blumen gänseei-grosse, rote, runde Früchte geben, voll eines weisslichen „Muses, mit schwarzen Samen und von süsslich-fadem Geschmack. Obgleich verschiedene Cactus-arten als Schmarotzer-Gewächse auf Bäumen „vorkommen, so habe ich ausser diesem Cactus an der Mündung des Maroni „nie in anderen Teilen der Kolonie im Boden wurzelende Cacteen gefun- „den". — De zakflora voor Suriname noemt evenwel de epiphytische geslachten: Rhipsalis en Phyllocactus, en als in den bodem wortelende: Melocactus, Cereus en Nopalia; welke dus tot nu toe (1911) als wildgroeiende en gekweekte Cactaceae voor Suriname bekend zijn.

Aanhangsel.

Voor plantenliefhebbers laten wij hier een overzicht volgen van de, in Krakatau aangetroffen, op de lijsten van Docters van Leeuwen voorkomende geslacht en van planten, van welke soorten in Suriname worden gevonden [1]).

Tweezaadlobbigen: Sesuvium (portulak, strandplant); Spondias (mopé), Aristolochia (klimplant); Tournefortia (heester met steenvrucht); Caesalpinia (slabriki, peulvrucht); Carica papaja L. (papaja); Terminalia; van de familie der Compositae: Eclipta (louisa-wiwirie); Eleutheranthera; Erechtites; Erigeron; Mikania; Synedrella; Vernonia. — Van de Convolvulaceae: Ipomoea. Verder: Luffa; Acalypha; Euphorbia; Excoecaria (sapium); Ricinus (krapata); Hernandia; Hyptis; Cassytha (een parasiet met dunne klimmende stengels); Hibiscus (okro); Thespesia; Carapa (krapa); Albizzia; Pithecolombium (plokonie, switie bonkie); Artocarpus (broodboom); Ficus (12 soorten); Eugenia, misschien eene vergissing; Ximenia. Van de Vlinderbloemigen: Aeschynomene (zoetwater- en moerasplant); Canavallia; Dalbergia; Derris; Desmodium; Indigofera; Mucuna; Vigna. Voorts: Heckeria (switie aneisie wiwirie); Guettarda; Morinda; Oldenlandia; Citrus (door menschen overgebracht, evenals Capsicum); Dodonaea; Solanum; Melochia; Trema; Clerodendron; Lantana (koorsoe-wiwirie); Stachytarpheta; Vitex.

Eenzaadlobbigen: Crinum; Cyperus; Fimbristylis; Kyl-

[1]) Wij vergeleken de lijst Docters van Leeuwen met de zakflora voor Suriname, 1ste gedeelte, door Dr. A. Pulle, Bulletin van het Koloniaal Museum te Haarlem, no. 47, 1911, Tweede Uitgave van het Van Eedenfonds. Het 2de gedeelte van deze zakflora is nog niet verschenen. Voor Curaçao bestaan de werken van Dr. I. Boldingh over de flora van de Boven- en van de Benedenwindsche eilanden, die onderscheidenlijk in 1909 en 1914 het licht hebben gezien. Een handig overzicht van de in Suriname en Curaçao levende dieren bestaat niet. Een naar de familiën geordende en uitvoerige lijst van door Kappler naar het Museum voor Natuurlijke Historie te Stuttgart gezonden dieren, is vermeld op blz. 163—168 van zijn aangehaald werk over „Holländisch Guiana", en zou wellicht als grondslag voor een dergelijk overzicht kunnen dienen.

lingia; Remirea; Dioscorea (napi); De volgende Gramineeën: Eriochloa; Eleusine (mangras); Ischaemum; Paspalum; en de reeds genoemde glagah en Imperata. Verder drie orchideeënsoorten: Habenaria; Liparis en Arachnis. Ook Cocos nucifera L. en Costus (sangrafoe).

Vaatkryptogamen. Lycopodium; Selaginella; Trichomanes; Alsophila; van de Polypodiaceae: Acrostichum; Antrophyum; Aspidium; Blechnum; Asplenium; Ceropteris; Diplazium; Drynaria; Dryopteris; Lygodium; Nephrolepis; Pteridium; Pteris; Stenochlaena. Voorts: Schizaea en Ophioglossum. Totaal waren verzameld 272 soorten van planten (vijf soorten bacteriën inbegrepen).

In eene afzonderlijke lijst worden nog genoemd de op Krakatau aan of nabij de kust opgemerkte planten (86 geslachten). Daarbij zijn 39 geslachten, die eigenlijk niet in een kustflora thuisbehooren. Een derde lijst noemt de boschplanten, ten getale van 68, namelijk 38 Phanerogamen en 30 Pteridophyten; vóór de waarneming door Docters van Leeuwen waren nog slechts 20 geslachten van boschplanten (15 Phanerogamen, 6 Pteridophyten) op Krakatau bekend. Een van de platen toont een aan het strand, te midden van andere aangedreven planten, opgeschoten kokospalm-plantje.

MEMORIE VAN DEN AMERIKAANSCHEN RAAD OVER DE HOLLANDSCHE BEZITTINGEN IN WEST-INDIE IN JULI 1806

DOOR

DR. J. DE HULLU

Archivaris aan het Algemeen Rijksarchief.

In zijn nota over de Nederlandsche bezittingen in West-Indië, op 2 September 1806 aan den minister van Koloniën aangeboden [1]), vermeldt de chef der Divisie West van het Departement van Koloniën Mr. J. C. van der Kemp, dat op 2 Juli van datzelfde jaar de Raad der Amerikaansche koloniën voor Koning Lodewijk Napoleon een gelijksoortige memorie had opgesteld, en dat hij met het oog hierop een oogenblik in twijfel had verkeerd of hij niet kon volstaan met eenvoudig naar die memorie te verwijzen. Maar ten slotte, zoo betuigt hij, had hij dit denkbeeld laten varen omdat de memorie meer strekte om den Koning een algemeen overzicht van onze West-Indische koloniën te geven dan om „meer in het bijzonder het belang der verloren koloniën te doen kennen". Inderdaad vullen, gelijk men bij de kennisneming van beide gewaar zal worden, de nota en memorie elkander aan. Het schijnt derhalve niet van belang ontbloot ook deze laatste hier bekend te maken. — In de volgende bladzijden vindt men nu de memorie medegedeeld, niet in extenso echter, want daarvoor is zij veel te wijdloopig, maar in den vorm van een résumé, alleen bevattende wat van wezenlijk belang is.

In tegenstelling met andere natiën, wier Amerikaansche kolo-

[1]) Uitgegeven West-Indische Gids 1920 blz. 407 vlg.

niën „in het opmaken van hare nationale ressources" slechts in de tweede plaats in aanmerking komen, moet Holland van zijn bezittingen in West-Indië en op de Kust van Guinee „de herstelling van zijn vervallen zaken zoo niet geheel en alleen althans voornamelijk" verwachten. Voorheen weliswaar toen de scheepvaart, negotie, nijverheid en de Oost-Indische handel der Republiek zoo ontzaglijk bloeiden, kon men haar West-Indische koloniën beschouwen als „ressources van minder aanbelang", ofschoon zelfs in dien tijd onze vaart en handel op West-Indië „een circulatie van 27 millioen veroorzaakte".

De Hollandsche bezittingen in West-Indië bestaan in handeldrijvende: St. Eustatius, Hollandsch St. Martin en Curaçao, en in landbouwende: Suriname, Berbice en Demerary. Die op de Kust van Guinee, zijn noch het een noch het ander, doch nemen een eigen plaats in.

De laatstgenoemde zijn gelegen in het ongezondste gedeelte van de wereld, zoodat velen van de derwaarts verplaatste Europeanen een prooi worden van het ongunstige klimaat. Zij bestaan niet in plantages of bebouwde landerijen doch in enkele grootere en kleinere forten, meer geschikt ter verdediging tegen de inboorlingen dan tegen een buitenlandschen vijand, met namen: Accra, Axem, Chama, Cormantijn, Hollandia, Accoda, Boutry, Taccorary, Saccondee, Commany, Mouree, Apam, Berkoe en St. George del Mina. Dit laatste fort, dat de zetel is van het bestuur, bevindt zich „volgens de laatste berichten in een zeer goeden staat". De verstandhouding tusschen de onzen en de negerbevolking is tot dusver zeer goed en „dezelve gereed en genegen om een vijandelijken aanval te helpen afweren". De Europeesche krijgsmacht, aldaar in onzen dienst, is zeer gering, men heeft eenige weinige blanke onderofficieren en artilleristen daar altoos genoegzaam voor geoordeeld, de soldaten neemt men meest uit Tapoejers of inlanders. Het bestuur berust bij een gouverneur-generaal, vier eerste residenten op Accra, Axim, Cormantijn en Chama en negen tweede residenten op de overige forten, een secretaris, een boekhouder-generaal, benevens eenige mindere beambten. Tezamen met enkele gepensioneerden en de militaire officieren en onderofficieren maken zij de eenige bevolking uit van blanken, die wanneer zij compleet is 60 maar thans nog geen 20 zielen telt. Met de tusschen onze forten in gelegen forten van de Denen en Engelschen zijn er „niettegenstaande den oorlog [1]) eenige wederzijdsche arrangementen om elkanders forten vrij te mogen passeeren en repassee-

[1]) De oorlog namelijk tusschen Holland en Engeland.

ren, daar men te zwak is om oorlog te voeren en ook anderszins zonder noodzaak zichzelf zeer zoude benadeelen en aan de naturellen des lands wapenen in de hand geven om de Europeanen te beschadigen". Onze vestiging aldaar beoogt niet het drijven van handel met het binnenland van Afrika maar het verkrijgen van negerslaven voor onze West-Indische landbouwkoloniën, die alleen door gedurigen aanvoer van negers in stand kunnen blijven omdat voor het plantagewerk in die verzengde luchtstreek geen Europeesche arbeiders te gebruiken zijn. Daarvoor zal men dus onze etablissementen in Guinee moeten aanhouden, terwijl met den negerhandel daar te lande tevens gepaard kan gaan het inruilen van onze waren tegen ivoor, stofgoud, gommen, verfhout en dergelijke. De jaarlijksche bestuurskosten, tusschen de een en tweehonderd duizend gulden beloopende, worden bijgevolg weer goed gemaakt door onze West-Indische landbouwkoloniën. „Daar die negerhandel mitsdien op alle wijze moet worden gefavoriseerd en geen lasten betaalt zijn de inkomsten zeer gering en bestaan voornamelijk in de vertolling, welke de Portugeesche Brazilvaarders volgens oud costuum [1]), aan d'Elmina komende, doen van rollen tabak voor de cano's, die hun tot het drijven van handel met de naturellen des lands geleend worden." Nu tengevolge van den oorlog de Europeanen (behalve de Engelschen) zoo weinig op de kusten van Afrika varen, gaat de correspondentie met ons etablissement op Guinee hoogst ongeregeld. Ook zijn de Denen uiterst huiverig om daar personen en goederen voor mede te nemen. Men mag verwachten dat deze kolonie bij den vrede zich weer oprichten zal uit het diepe verval, waarin haar de sinds 1795 schier onafgebroken voortdurende oorlog heeft gestort.

Van de handeldrijvende volkplantingen in West-Indië bezit St. Eustatius geen haven, alleen een open, van alle zijden toegankelijke, reede. Het „is mitsdien voor geen defensie vatbaar, gelijk de successieve oorlogen geleerd hebben wanneer het gedurig genomen en hernomen is"; de toegang tot de reede ware voor vijandelijke schepen alleen te beletten door middel van een groot aantal oorlogsschepen. Van wege zijn onvruchtbaren bodem bezit St. Eustatius voor ons uitsluitend waarde uit een handelsoogpunt beschouwd, wijl Holland „in de Antilles geen andere possessie heeft" en omdat het in vredestijd een entrepôt vormt voor de Europeesche waren die, met Hollandsche schepen aangebracht, er worden verruild tegen West-Indische. Voorheen voeren er op dit eiland jaar in jaar uit 30 à 40 rijkgeladen schepen, „welker ge-

[1]) gewoonte.

tal de Raad thans niet hooger dan op 20 durft stellen". Eénmaal zelfs bedroeg dit getal over de 100, namelijk in het begin van den oorlog tusschen de Vereenigde Staten en Engeland. „De populatie bestond in 1790 uit 2341 blanken, 385 lieden van de couleur, 258 vrije negers, 348 gecouleurde slaven en 4792 negerslaven", thans „maar uit 4 à 500 tot 700 negers en lieden van de couleur". Deze achteruitgang is veroorzaakt deels door den aanhoudenden oorlog deels „door de vexatoire handelingen van eenige Fransche commissarissen van Guadeloupe die, niettegenstaande de relatiën tusschen den Staat en Frankrijk toen reeds subsisteerden [1]), het eiland vijandelijk behandeld en van hetzelfde een contributie van 8000 Spaansche daalders 's maands hebben gevorderd tot het door de Engelschen is geoccupeerd [2]), waardoor veroorzaakt is dat alles wat verhuizen konde is verhuisd". Zonder twijfel echter zullen de uitgewekenen wel weder terugkeeren, zoodra er een bestendige vrede tot stand komt. Het gouvernement op St. Eustatius bestaat uit een gouverneur, eenige Raden uit de ingezetenen, een boekhouder-generaal en een secretaris; de militaire bezetting telt volgens de laatste rapporten 1 kapitein, 1 eerste en 2 tweede luitenants en 60 onderofficieren en soldaten. „De kolonie kost jaarlijks ƒ 50,000 aan het moederland zonder dat die uitgaven door eenige noemenswaardige inkomsten in de koloniën verminderd worden of door eenige voordeelen gedurende de stremming der navigatie worden gecompenseerd."

Van St. Martin bezitten de Franschen verreweg de grootste helft. Van de bevolking, woont bijna de helft op het Hollandsche gedeelte, wier „possessiën voor het grootste gedeelte" in het Fransche gebied liggen. De van ouds bestaande „conventie van neutraliteit" tusschen de beide helften is in onbruik geraakt en dus „kon het niet anders of er moesten van tijd tot tijd disputen ontstaan, welke de introductie van een nadere conventie noodig hebben gemaakt, gelijk de Raad dan ook is geïnformeerd dat er een nieuwe tusschen den kapitein-generaal Ernouf van Guadeloupe, onder wiens dependentie St. Martin behoort, ter eenre en den Hollandschen gouverneur Rink ter andere zijde is gesloten". De ruime baai, in het Hollandsche gedeelte, waar langs zich het dorp Philipsburg uitstrekt, levert onder de bescherming van de batterijen en het fort Gelderland een veilige schuilplaats op voor schepen, maar „met dat al is de staat van

---

[1]) D. i. de Republiek reeds met Frankrijk in bondgenootschap was.

[2]) Het eiland werd aan de Franschen overgegeven op 16 April 1795, door de Engelschen in bezit genomen 16 April 1801.

verdediging van geen groote consequentie" doordien „de vijand in andere baaien landen kan en het van zelfs spreekt dat, zoo het eiland defensie waardig wordt gekeurd, het plan daartoe gezamentlijk tusschen de chefs der Fransche en die der Hollandsche zou moeten worden geconcerteerd". De ingezetenen vinden hun onderhoud in: 1°. de suiker- en katoenteelt, niet genoegzaam evenwel om de kolonie als een landbouwende te behandelen; 2°. den handel met de naburige eilanden, inzonderheid met de Spanjaarden, „welke in vredestijd van eenig gewicht kan zijn"; 3°, en voornamelijk, in de zoutbereiding. Er bestaat aldaar „een zeer groote zoutpan in dewelke, eens in order zijnde, een overvloedige quantiteit zout, hetwelk voor het beste in de West-Indiën gehouden wordt, zich verzamelt, zoodat dezelve op de millioen barrils [1]) om de drie jaren kan worden gesteld". Het zout wordt door de ingezetenen geraapt en tegen betaling van een recht van 2 schellingen per barrel uitgevoerd. Deze tak van bestaan kan de kolonie tot bloei brengen, ook hebben de meestgegoede ingezetenen hun fortuin aan de zoutoogsten te danken. Het bestuur wordt gevormd door een gouverneur, een Raad van eenigen uit de ingezetenen, een secretaris, fiscaal, boekhouder-generaal en eenige weinige beambten van lager rang. De bezetting bestaat volgens de laatste rapporten uit omtrent 100 man. Evenals St. Eustatius heeft ook St. Martin veel te lijden gehad door de contributie, de bevolking door de Fransche commissarissen in 1795 opgelegd en die eerst is opgehouden toen het eiland aan de Engelschen overging, die het na den vrede van Amiens in 1802 weder overgaven aan de Hollanders.

Op het eilandje Saba, een hooge, steil uit zee oprijzende berg, wonen omtrent 200 menschen, die van den landbouw leven. Uit dien berg zouden er „overvloedige zwavel, aluin en soortgelijke producten" kunnen worden gehaald zoo maar „het acces niet zoo moeilijk was", doch „men heeft bevonden dat dit de onkosten nimmer heeft kunnen opwegen". Derhalve is het eiland alleen „als een dependentie van St. Martin door een vice-commandeur bestuurd geworden".

Curaçao heeft een ruwen, klippigen, onvruchtbaren bodem. „Het getal der blanke inwoners kan op 3 à 4000, dat der vrije lieden van de couleur op 5 à 600 en dat der slaven op 16 à 18.000 geschat worden." De plantages zijn van wege de onvruchtbaarheid en den ongeregelden regenval nauwelijks meer dan 50 in getal, zoodat het eiland als landbouwkolonie van geen waarde is.

---

[1]) Een Engelsche barrel = ruim 163½ Liter.

Doch van zeer groot belang maken het vooreerst zijn natuurlijke sterkte en zijn zeer ruime, welgelegen haven, een van de beste van de wereld en die, ook uit een militair oogpunt bezien, „voor een zeemogendheid, die in de West-Indiën geen andere haven bezit, van het uiterste gewicht is, te meer daar het eiland buitendien zeer sterk is, en de nationale garde, als tot bijna 1000 man kunnende gebracht worden, de uitzending van een groote bezetting van hier onnoodig maakt." Ten andere is Curaçao belangrijk door zijn ligging nabij de vaste kust [1]), die het geschikt maakt tot het drijven van handel. „De commercie, die aldaar met vreemde natiën en in het bijzonder met de Spanjaarden gedreven wordt, was zeer aanzienlijk en bestond in de verruiling van levensmiddelen, behoeften van allerlei aard en in het bijzonder van linnen en katoenen lijnwaten, die met Hollandsche schepen wierden aangebracht, tegen koffie, suiker, cacao, indigo, huiden, tabak, verfhout, ja zelfs parelen, gemunte Spaansche matten en gouden quadrupels, welke in vorige jaren de retouren voor 20 tot 30 groote schepen opleverden, doch waarvan wij het getal uit hoofde der vaart der Noord-Amerikanen, die thans zelve handel drijven, op niet meer dan van 12 tot 20 durven bepalen. Maar er is ook geen Hollandsche kolonie, die door de désastreuse omstandigheden der tijden zooveel geleden heeft als Curaçao, want na in het jaar 1795 een tooneel van partijschappen van allerlei aard en in het bijzonder ook van een factie, die op hetzelve de tooneelen van St. Domingo wilde aanrichten, geweest te zijn, is het in het jaar 1800 door eenige gewapende vaartuigen van Guadeloupe, die onder den schijn van vriendschap gekomen en van al het noodige voorzien waren — waarvan de door den commissaire Duny, van wege het Fransche gouvernement expresselijk naar de kolonie gezonden om deze zaak op te nemen, geverifieerde rekeningen onder ons berusten, — op de trouwelooste wijze behandeld geworden, heeft vervolgens zich aan de Engelschen moeten overgeven ten einde bevrijd te worden van het lot, hetwelk St. Domingo getroffen had, om hetwelk haar te doen ondergaan die expeditie beraamd was. In dezen oorlog heeft het in 1804 een hevig bombardement doorgestaan, is vervolgens bij continuatie door den vijand geblokkeerd gehouden en in het jaar 1805 aan verscheidene stroperijen, partiëele landingen, brandstichtingen en wegvoeringen van vee en slaven, met één woord aan de gevolgen van dien kleineren oorlog geëxponeerd geweest, welke alle door het gouvernement en de brave ingezetenen met de meeste fermeteit zijn door-

[1]) Het tegenover liggende vasteland van Zuid-Amerika.

gestaan of afgewend geworden". Maar dientengevolge verkeert Curaçao thans in een zeer armoedigen toestand en gaan de administratiekosten al de inkomsten zoo verre te boven, dat die in de laatste jaren 6 à 700,000 gulden hebben bedragen. Het gouvernement bestaat uit een gouverneur, een Raad uit 7 ingezetenen bestaande, een fiscaal, boekhouder-generaal en 2 secretarissen met de noodige mindere ambtenaren; echter kan de administratie in vredestijd aanmerkelijk vereenvoudigd worden en minder kostbaar gemaakt. Onder Curaçao hooren nog de eilanden Bonaire en Aruba. Bonaire, ongeveer even groot als Curaçao en alleen bewoond door eenige Indianen en vrije lieden van de couleur, levert hoofdzakelijk brandhout op, hetwelk Curaçao niet bezit, alsmede kalk en zout, doch kan bij den vrede op een beteren voet worden gebracht. Ook Aruba, dat van eenigen veehandel met deSpaansche kust bestaat en in zijn bosschen eenig verfhout opbrengt, schijnt voor verbetering vatbaar.

In de landbouwende koloniën Suriname, Berbice, Essequebo, en Demerary is het luchtgestel bijna hetzelfde als op de vaste kust, alleen maakt „de meerdere of mindere opening van cultuur van moerassige gronden" deze of gene streek gezonder of ongezonder. Vast staat dat Suriname „als ouder van aanleg en van zeer uitgebreide cultuur den voorrang heeft", en door velen gezonder wordt geacht dan St. Domingo ja zelfs dan Noord-Amerika, doordien de frissche zeewinden en de koelte der vele rivieren er de hitte temperen.

Een volledige schets te geven van den tegenwoordigen toestand van Demerary en Berbice is den Raad niet mogelijk. Men bedenke hoe zeer zich die in de laatste jaren heeft gewijzigd, en „dat wij sedert 1796 maar gedurende eenige weinige maanden in het bezit" dier koloniën „zijn geweest [1]), terwijl vele van de depêches, die ons den staat der tegenwoordige populatie, getal, soort der plantagiën moesten doen kennen, in handen van den vijand zijn geraakt, en dat de Raad onkundig is welke veranderingen in de kolonie thans zijn gemaakt." Er kunnen derhalve van haar „nauwelijks meer dan eenige zeer algemeene trekken opgegeven" worden. De bevolking van Demerary en Essequebo meent de Raad op 3 à 400 blanken te mogen stellen, het getal negers op 7000. De plantages verbouwen voornamelijk koffie, suiker en katoen, dit laatste was in Demerary vooral langs de zeekust zeer overvloedig. „Daar de zeekusten allerwege geopend zijn en op verscheidene plaatsen een zeer gemakkelijk acces geven is de kolonie weinig

[1]) Van 3 Dec. 1802 tot 17 (resp. 24) Sept. 1803.

voor defensie vatbaar, althans niet zonder een groot aantal manschappen en oorlogsschepen, in den mond der rivier van Essequebo en Demerary geposteerd, te minder daar het fort Willem Frederik, aan de monden der rivier geplaatst, zeer aan afspoeling onderhevig is en op een andere plaats zou behooren te worden gelegd." De in 1802 derwaarts gezonden krijgsmacht, ten getale van omtrent 2000 man, is voor de bewaring der inwendige rust te groot, „voor de buitenlandsche defensie" te klein. De regeering is samengesteld uit een gouverneur-generaal, twee fiscaals en vier ingezetenen, alsmede uit een Raad van Justitie, bestaande uit den gouverneur, een adviseur en zes raden. Verder zijn er twee secretarissen, een boekhouder, een ontvanger-generaal en de noodige mindere beambten. De zeer lichte lasten, „welke de ingezetenen tot hiertoe hebben betaald, bestaan hoofdzakelijk in een gering hoofdgeld en in zeer modique in- en uitgaande rechten, en verder uit eenige kleine belastingen, welke de helft der onkosten, die de kolonie in den korten tijd dat wij dezelve bezaten veroorzaakt heeft, niet (hebben) kunnen bestrijden, zoodat, wanneer de Raad in aanmerking neemt het groot vermogen der planters en hetgeen de ingezetenen in Suriname moeten opbrengen, die belastingen zonder eenigen hinder zullen kunnen en behooren te worden verhoogd". Het is derhalve niet het militaire punt maar dat der cultures, dat Essequebo en Demerary voor ons van zoo uitnemend groot gewicht doet zijn en tot een der aanzienlijkste koloniën maakt van de wereld. Van de uitbreiding der cultures ontvangt men eenig denkbeeld, wanneer men in het oog houdt „dat, daar in het jaar 1740 nauwelijks 1 of 2 schepen naar het vaderland met producten gezonden wierden, het getal in het jaar 1790, 91, 92 en 93 tot op tusschen de 40 à 50 was geaccresseerd, terwijl indien wij het geluk hadden mogen hebben om de retouren van het jaar 1802 in onze havens te zien binnenvallen, dat getal ruim 100 schepen zou bedragen hebben."

Dezelfde aanmerkingen gelden in hoofdzaak ook voor Berbice, dat „thans mede aan de zeekust geheel geopend en met Demerary thans vereenigd, weinig of geen defensie op zichzelf kan opleveren."

Behalve meer andere zaken heeft een verschrikkelijke slavenopstand in 1763 deze kolonie zeer „ondergehouden", ook was het bestuur van vóór 1795 weinig geschikt om haar te doen bloeien, maar zij heeft zich weer opgebeurd en bezit thans „een aanzienlijk getal" koffie-, katoen- en suikerplantages, en omtrent 20.000 slaven. Zij heeft in de jaren 1780 tot 1795 voortgebracht jaarlijks omstreeks 2.250.000 pond koffie, 150.000 pond katoen, 100.000

pond cacao en 350.000 pond suiker, en „is sedert dien tijd met het verdubbeld getal van koffie en suiker (en de) dubbele waarde van katoen vermeerderd". De inrichting van het bestuur is in hoofdzaak dezelfde als in Demerary, nl. een gouverneur, een Politieke Raad van zes leden en een secretaris, tevens als fiscaal fungeerende, en een Raad van Justitie. De belastingen bestaan, behalve in in- en uitvoerrechten, in een hoofdgeld, een plantagegeld, een akkergeld en „eenige andere kleine lasten".

Suriname is van 1667 tot 1798 in onze macht geweest, naar hetzelfde stelsel bestuurd en daardoor van lieverlede zeer in rijkdom en uitgebreidheid toegenomen. Van den toestand dezer kolonie, vóórdat de Engelschen haar in 1804 vermeesterden, valt te vermelden dat het getal inwoners bestond „uit 4000 blanken, 700 vrije lieden van de couleur, waaronder 1000 Joden zoo blanken als vrijen, en 70 à 80.000 slaven". Het aantal plantages vóór 1798 beliep 500, „die thans meer dan 20 millioen kunnen opbrengen", sedert zijn zij merkelijk vermeerderd en zullen dat nog meer zoo maar de aanvoer van slaven blijft voortduren, waaraan echter de Engelschen nu beletselen in den weg leggen. De regeering bestond uit een gouverneur-generaal, tevens hoofd van de militie en president van alle colleges; twee hoven, een van politie en crimineele justitie en een van civiele justitie; een college van kleine zaken, dat tot ƒ 250 recht doet en van welks beslissingen appel valt op het hof van civiele justitie; twee fiscaals; een controleur-generaal van de magazijnen; twee secretarissen en verscheidene andere ambtenaren. De militie, onder bevel van een commandant die onder de orders van den gouverneur stond, telde bij de 2000 man. De kosten der kolonie beliepen, buiten die van de militie, tusschen de 3 à 4000 gulden, de inkomsten moeten op hetzelfde bedrag worden geschat. Thans loopen de kosten hooger maar kunnen ook de inkomsten worden verbeterd. Het getal der Hollandsche schepen, op die kolonie varende, kon op 70 à 80 worden gesteld. Het grootste gedeelte van de in cultuur zijnde plantages behoorde aan Hollanders, weshalve de handel van Suriname met het moederland aanzienlijker is dan die van Demerary en Berbice, waar vele landerijen aan Engelsche planters toebehooren. Het bedrag der negotiatiën, op de Surinaamsche plantages verhypothekeerd, zal 50 millioen bedragen [1]).

Aangezien de cultures er voor meerdere uitbreiding vatbaar zijn, moet Suriname voor het moederland „van een onbereken-

[1]) Zie over deze hypothecaire plantageleeningen de Encyclopaedie van Ned. West-Indië i. v. Negotiatiën.

bare waarde worden gehouden". De staat van verdediging was voormaals in zeer goede orde, vermits de kusten van wege de bosschen „inaccessibel" waren en men dus enkel het inkomen van de Surinamerivier behoefde te bemoeilijken, wat voornamelijk plaats had door eenige in de rivier geposteerde gewapende schepen en de kruisvuren van de forten Amsterdam, Leiden en Purmerend. Thans, nu die bosschen zijn weggehakt en de kust geopend is, „is die defensie van minder nut, en zal het de eerste zorg van het gouvernement bij de terugbekoming der koloniën behooren te zijn dezelve naar de tegenwoordige situatie der kolonie te arrangeeren en daarnaar ook het getal der militie, derwaarts te zenden, te bepalen." In het algemeen dient ook aangemerkt te worden, „dat daar Suriname bovenwinds van Demerary en de Berbice gelegen is, ook deze haar steunpunt in de defensiën dier kolonie vinden en dat, de kolonie van Suriname in een behoorlijken staat van defensie gebracht (zijnde), even daardoor die koloniën worden gesecureerd, en er weinige of geene kosten van dezelve tot dien einde zullen behoeven te worden gedaan."

Omtrent het bestuur van den Amerikaanschen Raad over de West-Indische koloniën wordt in de memorie het volgende medegedeeld.

Neemt men in aanmerking, dat die koloniën te voren onder drie afzonderlijke directiën stonden [1]), dan kan men „reeds daaruit besluiten tot het verschil, hetwelk in dezelve in de wetten, zeden en gewoonten en de geheele wijze van bestaan, zelfs van die koloniën die langs dezelfde regels konden bestuurd worden, plaats heeft — een verschil hetwelk, hoezeer die diverse directiën thans vernietigd en alle de koloniën onder het bestuur van onzen Raad vereenigd zijn, echter thans in het wezen der koloniën bestaat en niet dan met vele voorzichtigheid zal kunnen worden weggenomen. Dit heeft des Raads administratie dikwijls niet weinig bemoeilijkt en veel omslachtiger gemaakt dan dezelve anders zoude zijn indien die bezittingen altijd onder hetzelfde bestuur gestaan hadden. Daar de zorg voor en het bestuur van al die bezittingen onverdeeld aan den Raad is opgedragen voert hij de correspondentie met de koloniën, bezorgt hun approvisionnement, beoordeelt de politieke, administratieve, militaire, finantiëele en huishoudelijke verrichtingen der gouverneurs (en) de geconstitueerde machten, die verplicht zijn hun journalen en notulen te dien einde over te

[1]) Nl. de West-Indische Compagnie, de Sociëteit van Suriname en de Directie van Berbice. In 1795 werden al onze West-Indische koloniën en de Kust van Guinee onder het rechtstreeksch bestuur van den Staat gebracht.

zenden, zorgt voor de instandhouding en verbetering der defensie volgens het plan en systema door den souverein bepaald, zorgt bovendien dat de connexiën met het moederland bewaard, bevorderd en vermeerderd worden, heeft het opzicht over de cultuur in de landbouwende en over de handeldrijvende koloniën, doet voordrachten over het een en ander aan het gouvernement, met één woord de Raad heeft onder het opperbestuur van den souverein de administratie over de politie, de finantie, de cultuur, de handel en navigatie van elk der koloniën, voor zooverre daarin namelijk niet speciaal [1]) door het gouvernement zelve wordt voorzien, hetwelk ook door het gouvernement in de laatste jaren is geschied met opzicht tot de benoeming en verzending van militie naar de koloniën, waarvan de benoeming en alles wat tot de aanstelling, discipline en promotie der officieren relatie had door het ministerie van oorlog wordt bezorgd, en alles wat tot de kleeding, equipement en verzorging derzelve behoort door den Raad, gelijk ook het gouvernement zelf sommige hoogere ambtenaren heeft benoemd, waarvan de aanstelling anders te voren aan het koloniaal bestuur was opgedragen." Om „die wijduitgestrekte administratie" te kunnen voeren, beschikt de Raad over „middelen van gezag in de aanstelling, bevordering, suspensie, opontbod van de ambtenaren in de koloniën voor zooverre die niet directelijk door het gouvernement zijn aangesteld, en middelen van finantie in de perceptie en administratie van de recognitie- en lastgelden en andere belastingen, welke de commercie of planters tot soutien der koloniën en onkosten der administratie moeten opbrengen, gelijk mede uit hoofde der connexie der Noord-Amerikaansche commercie met die, welke directelijk op de koloniën gedreven wordt en geen diverse behandeling gedoogt, de administratie over die commercie aan den Raad is gedemandeerd, wordende alles in één kas, ten dienste der koloniën geaffecteerd en van 's Lands overige finantiën gesepareerd, verantwoord". Ofschoon de oorlog in 's Raads werkzaamheden een stremming teweeg brengt, blijft zijn administratie niettemin, „zoo ten aanzien der overgebleven koloniën als binnenlandsche huishouding, belangrijk terwijl, hoezeer dezelve zich in militaire, finantiëele en mercantiele détails splitst, die détails alle uit één oogpunt — het belang der koloniën en (van het) moederland — moeten beoordeeld worden, waardoor diezelve geheel en al verschillen van de oogpunten, waaruit dezelfde objecten voor het moederland alleen beschouwd en behandeld worden."

(Volgt een breedvoerig vertoog over de algemeene voordeelen,

[1]) In het HS. staat: meer speciaal.

welke de handel en vaart op de West-Indische koloniën aan het moederland toebrengen. Ik haal hieruit ten slotte nog aan de volgende zinsnede:)

„Wat dan de quantiteit en waarde der producten, die de koloniën jaarlijks aan het moederland opbrengen, aanbelangt, dezelve hebben in het jaar 1800 — de Raad bepaalt zich tot dat jaar vermits dat jaar geen der voordeeligste is geweest en de Raad daarvan de beste lijsten heeft — bestaan uit Demerary en Suriname uit 25.573.000 pond suiker, uit 28.645.800 pond koffie en 10.229.500 (pond) katoen, dewelke tezamen op de waarde van bijna *f*. 31.000.000 kunnen geschat worden."

BIBLIOGRAPHIE.

Jaarvergadering van „Bethesda", 7 Juni 1922. [Paramaribo 1922].

Rede uitgesproken door het lid der Koloniale Staten, de heer A. G. Putscher in de openbare vergadering van 2 Mei '22 bij de behandeling van de begrooting voor het dienstjaar 1922. Paramaribo [1922].

Het Kinderhuis te Saron, Stichting der Zending der Evangel. Broedergemeente in Suriname, 1921. [Paramaribo 1922]. Met 2 afbeeldingen.

Beknopt overzicht van de aardrijkskunde van Suriname (met kaart) door Julius W. Lobato en J. Abarbanel, 5de op nieuw herziene druk. Paramaribo 1922.

Indian Notes and Monographs, Edited bij F. W. Hodge, A series of publications relating to the American Aborigines. Cuba before Columbus, by M. R. Harrington. Part. 1 Vol. 1. and Part. 1. Vol. II. New York 1921.

Anales cientificos Paraguayos publicados por Moisés S. Bertoni. Serie (tomo) III No. 1. (1921). Moisés S. Bertoni, Analogias linguisticas Caraibes-Guaranies y la Langua Guarani en Antillas, Venezuela, Colombia y Centro-America.

British Guiana. Report on the results of the census of the population 1921. By H. Baylay, Georgetown-Demerara, 1922.

The red book of the West Indies : historical and descriptive, commercial and industrial, facts, figures and resources. Compiled and edited by Allister Macmillan, London 1922.

Departement van Koloniën (Koloniaal Etablissement te Amsterdam). Technische voorschriften betreffende levering en verpakking van benoodigdheden ten dienste van 's Lands dienst in Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao. Vijfde uitgave (1922), Uitgegeven op last van den Minister van Koloniën. 's Gravenhage 1922.

Weekblad van het Recht, 6 October 1922. In memoriam Mr. W. Tonckens J.Lzn., door Prof. Mr. A. S. de Blécourt.

Berichten uit de Heiden-Wereld. September—October 1922. Beknopt verslag der rede van Mr. W. I. Reichel, Predikant te Zeist, uitgesproken bij de begrafenisplechtigheid van Br. Heny Theodor Weiss, ontslapen in den Haag op Zondag 25 Juni, begraven te Haarlem 28 Juni 1922. — Korte levensschets van Henry Theodor Weiss door zijne weduwe: Zr. G. E. Weiss—Koch. (Met portret van Weiss).

Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap. Tweede reeks. De XXXIX No. 5, September 1922. Referaat door Gr. van D. F. N. Voit. Die Eisenerzlateritlagerstätte des Donderbary und die Mög-

lichkeit einer Hochofen-bzw. Eisenindustrie in Surinam (Niederl.-Guyana). Zschr. für Prakt. Geog. XXX. 17 1922.

Ons Element. H. M. Zeeland voor Paramaribo, door P. Cool, (Met ill.).

Suriname. Aardrijkskundig leesboek, door Herm. J. Jacobs, 2e druk. Groningen, Den Haag J. B. Wolters 1922.

Taaloefeningen voor Surinaamsche scholen, door Herm. J. Jacobs en Julius W. Lobato. Derde stukje. Vijfde leerjaar. Groningen, Den Haag. J. B. Wolters, 1922.

Rijksarchief in Zeeland. Het Archief van de Staten van Zeeland en hunne Gecommitteerde Raden 1574 (1578)—1795 (1799), door Dr. K. Heeringa. Algemeene Landsdrukkerij, Den Haag, 1922. (Op blz. 115 en 116 wat in het archief over Suriname te vinden is).

Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven. XLIII (1920) Deel I. 's Gravenhage 1922. Verslag aangaande een voorloopig onderzoek door den heer F. Oudschans Dentz ingesteld in de kolonie Britsch-Guyana naar archivalia, afkomstig uit den Hollandschen tijd. — Het oud-archief van Curaçao en onderhoorige eilanden Bonaire en Aruba, door Mr. R. Bijlsma.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. 9 September 1922. Feestnummer. Apost. Vicariaat van Suriname, (met portret van Z. D. H. Mgr. Theodorus van Roosmalen, C. S. S. R. Tit. Bisschop van Antigonië. Apost. Vicaris van Suriname). — Apost. Vicariaat van Curaçao (met portret van Z. D. H. Michaël Gregorius Vuylsteke, Tit. Bisschop van Charadras, Apost. Vicaris van Curaçao). — Gouvernementsbepalingen, Suriname en Curaçao. Bij dit feestnummer is gevoegd een overzichtskaart van Suriname en de kleine Antillen met cartons van de Nederl. W. I. Eilanden.

Rudolf Utzinger. *Indianer Kunst.* Met drei- und vierzig Abbildungen. München (1922).

Nederlandsch Zendingsjaarboekje voor het jaar 1922—23. Jaaroverzicht der Nederlandsche Zending. Volledige Zendingsstatistiek. Alphabetische lijst van Zendingsarbeiders in Oost- en West-Indië. (Uitgegeven door den Zendingsstudie-Raad te Utrecht).

Handelsberichten, 14 September 1922. Venezuela. Zoutwinning. Uit mededeelingen van Hr. Ms. Gezant d'Artillact Brill te Caracas.

Weekblad van het recht, 22 September 1922. Drieerlei strafrechtspleging (Naar aanleiding van de aanstaande invoering van den „politierechter" en van de vereenvoudigde strafrechtspleging), door Mr. F. G. Schalkwijk. (Handelt over de kolonie Curaçao).

Luk. 10 v. 27—37. Helpt Uw Naaste ! Philantropische Hulpactie voor onze Boschnegers aan de Boven-Suriname (boven de Christelijke dorpen), door H. Zangen. [Paramaribo 1922].

NOGMAALS SURINAME'S WESTGRENS

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS.

Senator Van Kol heeft wegens zijn gezondheidstoestand nòch aan het afdeelingsonderzoek, nòch aan de openbare behandeling van de Surinaamsche begrooting voor 1922 in de Eerste Kamer kunnen deelnemen. Dus — en dit „dus" is bedroevend — werd er in het Voorloopig Verslag met geen woord gerept over het reeds lang hangende vraagstuk van de westgrens van Suriname. Wel waren er leden die den verkoop van de kolonie te berde brachten, maar niemand achtte het noodig voort te zetten de door den heer Van Kol aangewende pogingen, om in de kwestie van de grens van de kolonie met den Britschen nabuur klaarheid te brengen. En in de vergadering van 5 Mei 1922 is de begrooting van Suriname goedgekeurd.... zonder een woord van debat.

De heer Van Kol maakt geen deel meer uit van de nieuwe Eerste Kamer. Voor de gebiedsdeelen in de West is zijn uittreden een zware slag. Moge er in onzen nieuwen senaat iemand opstaan die in belangstelling voor de West niet onderdoet voor dezen onvermoeiden strijder.

De programma's der onderscheidene politieke partijen wedijveren met elkaar in betuigingen van belangstelling in deze koloniën. Aannemende, dat de beloften geen holle frazen zijn acht ik het wenschelijk ten dienste van de nieuwe Kamer bijeen te brengen wat er, helaas niet gedaan, maar geschreven is omtrent deze grenskwestie, na mijn artikel in het nummer van dit tijdschrift van December 1921 (3e jg. N°. 8, blz. 393 vlg.) *Suriname's westgrens und kein Ende*. Ook voor anderen kan het van nut zijn alles betreffende deze kwestie bijeen te hebben.

Even weinig als de heer Van Kol in de Staten-Generaal of in de pers steun vond in zijn streven om de Regeering er toe te brengen licht in deze zaak te ontsteken, heb ik mij te verheugen gehad over medewerking van de groote pers, om hetgeen ik over deze aangelegenheid schreef, onder de aandacht van het publiek te brengen. Een gunstige uitzondering maakte *Het Nieuws van den Dag*, dat in zijn nummer van 24 December 1921, onder het opschrift *Grenskwesties*, een hoofdartikel, toegelicht met een schetskaartje, wijdde aan het door mij in het hierboven genoemde artikel en in vroegere geschriften behandelde vraagstuk. Ik haal hieruit de volgende beschouwing aan:

.... „Dit [n.l. de ontdekking van de New River door Barrington Brown] veranderde natuurlijk de heele zaak: de veel verder westelijk stroomende „Nieuwe Rivier" zou de grens moeten vormen, aangenomen — wat naar wij meenen steeds gedaan is — dat de Korantijn het Britsche en Nederlandsche gebied van elkaar afscheidt. In elk geval is dit een prachtig geval voor arbitrage, en nu de gevolgen van den wereldoorlog overal in kaart gebracht worden, is de tijd juist zeer gunstig om de kwestie met Engeland te regelen. Zeker zou 't dwaas zijn, bij voorbaat de Nederlandsche aanspraken prijs te geven, bijv. om Engeland niet te prikkelen; deze overweging zou nog kunnen gelden tijdens den oorlog, maar niet daarna. Overigens zien we geen Britsche regeering voor zoo kleingeestig aan, ten deze aan een vermeende traditie vast te houden en arbitrage te weigeren." ....

Uit een bespreking van Mr. C. F. Schoch in *Neerlandia* van Februari 1922 het volgende:

.... „Onder welke benaming de machtige Corantijn op het gebergte ontspringt, als New River of als Cutari, is nog steeds niet officieel met Nederland's medewerking, althans niet met medewerking van de Staten-Generaal, vastgelegd. Eene vroegere Nederlandsche Regeering kan gezwegen hebben, toen de Regeering te Londen eene grens decreteerde, maar dat kan den Nederlandschen Staat niet binden, evenmin als dit kan doen de arbitrale uitspraak van een grensgeschil tusschen Venezuela en Britsch Guyana in 1899 te Parijs tot stand gekomen, waarbij Nederland geen partij was." ....

„In ieder geval dient de Volksvertegenwoordiging te weten, hoe het inderdaad met de zaak staat, en eene vergunning tot publicatie van wat werkelijk geschiedenis is geworden kan toch moeilijk langer worden tegengehouden." ....

Mr. Schoch geloofde, met Zola's „la vérité est en marche", dat het einde nader komt, nu, na het overlijden van het 2e Kamerlid Jhr. van Doorn, het 1ste Kamerlid Van Kol zich voor de zaak gespannen heeft.

Hierop teekende *Het Koloniaal Weekblad* van 9 Februari 1922 aan:

„Ongelukkig moet de heer Van Kol zich van alle werkzaamheid onthouden. Is er nu niemand in de Eerste of Tweede Kamer die de taak van hem overneemt? Uit zichzelf zal nòch de Minister van Koloniën, nòch zijn collega van Buitenlandsche Zaken op de zaak terugkomen. Bindt niemand in de Staten-Generaal den strijd aan, dan blijft de sluier over deze zaak weer hangen, wie weet voor hoe lang."

In de Tweede Kamer bleek er eenige belangstelling voor de kwestie te bestaan. In het Voorloopig Verslag betreffende de begrooting van Suriname voor 1922, vastgesteld 14 Februari 1922, lees ik:

„Eenige leden spraken hun teleurstelling er over uit, dat de Minister in antwoord op een desbetreffende vraag van het lid der Eerste Kamer den heer Van Kol verklaarde, dat de Regeering niet bereid is over te gaan tot openbaarmaking van de bescheiden betreffende de omtrent de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana en die tusschen Suriname en Fransch Guyana gerezen geschillen. Met name achtten zij de uitgebreidheid der briefwisseling omtrent eerstbedoelde grensquaestie geen voldoenden grond om af te zien van een publicatie, die zoowel uit een historisch als uit een practisch oogpunt voor ons land niet zonder beteekenis zou zijn. Deze leden betwijfelden, of al te groote terughoudendheid van Nederland te dezen opzichte in 's Lands belang is te achten."

Het Koloniaal Weekblad van 23 Februari merkte hierbij op:

„Het is wel in hooge mate teleurstellend, dat slechts „eenige leden" hier hunne teleurstelling uitspraken. Na al wat er over deze kwestie is geschreven, had men van de Kamer wat meer belangstelling en krachtiger aandrang op de Regeering mogen verwachten. Wij vreezen, dat het antwoord van de Regeering voor de zooveelste maal ontwijkend zal zijn. Wellicht zal de Kamer dàn inzien, dat er een reden moet zijn waarom de Regeering al zoo vele jaren weigert in deze aangelegenheid het volle licht te laten schijnen."

Vóór het antwoord van den Minister van Koloniën ver-

scheen, gaf [Mr.] J. B. B[reukelman] in *Het Vaderland* van 25 Februari, Av.blad C, een overzicht van de *Grensregeling van Suriname,* waarvan het slot aldus luidt:

.... „Hoe noode ook, tenzij de regeering nog nadere mededeelingen doet, moet men zich, voorloopig althans, wel hierbij neerleggen. [n.l. bij de weigering der Regeering om de door den heer Van Kol verlangde inlichtingen te geven]. Verschillende omstandigheden, waarover de regeering zich hoogstwaarschijnlijk niet in het publiek wil uitlaten, kunnen tot deze gedragslijn aanleiding hebben gegeven. Het zou toch mogelijk zijn, dat onze regeering met Engeland onderhandelingen had aangeknoopt over deze aangelegenheid, maar dat over bepaalde punten nog verschil van meening bestond, dat niet dadelijk uit den weg kan geruimd worden; het ware bijvoorbeeld niet onmogelijk, dat de Engelsche regeering anders denkt over wat als bovenloop van den Corantijn te beschouwen is en niet geneigd is de zaak door scheidsrechterlijke uitspraak te doen beslissen. Trouwens Engeland kan bezwaar maken tegen de publicatie van hetgeen aan onze regeering gevraagd is. Nog andere gevallen zijn denkbaar, die de oplossing dezer zaak kunnen tegenhouden, al kan men Dr. Benjamins toegeven, dat de „groote omvang" der stukken nu wel niet als hoofdargument voor niet-openbaarmaking kan gelden."

De beschouwingen van Mr. B. meende ik niet onbeantwoord te mogen laten en verzocht daarom aan de redactie van *Het Vaderland* plaats voor het volgende stuk. (Zie het ochtendblad van 1 Maart):

Geachte Redactie,

Een kleine ruimte, please, in uw blad voor eenige opmerkingen naar aanleiding van het interessante artikel *Grensregeling van Suriname* van (Mr.) J. B. B.(reukelman) in uw avondblad van 25 Februari.

Mr. B. meent dat het antwoord van den Minister van Koloniën aan den heer van Kol op diens vraag betreffende de westgrens van Suriname hierop neerkomt, dat de regeering het niet in 's lands belang acht de verlangde inlichtingen te geven.

Nu zijn de wegen der diplomatie wel dikwijls onnaspeurlijk, maar ik acht den omweg, dien de Minister van Buitenlandsche Zaken zou hebben gekozen om te zeggen, dat de regeering het geven van de verlangde inlichtingen niet in 's lands belang acht, toch wel zeer ongewoon. Zijne Excellentie noemt toch *geen ander bezwaar* dan de uitgebreidheid der briefwisseling tusschen de beide regeeringen.

Voorgangers van dezen Minister hebben zich bij hun antwoorden op vragen in de Staten-Generaal over dezelfde kwestie gedaan, evenmin

beroepen op 's lands belang. Ik betwijfel het dan ook ten sterkste of 's lands belang hier in het spel is.

Aan het slot van zijn artikel wijst Mr. B. op verscheiden mogelijkheden, die de gedragslijn der regeering kunnen verklaren. „Het ware bijvoorbeeld niet onmogelijk — aldus Mr. B. — dat de Engelsche regeering anders denkt over wat als bovenloop van den Corantijn te beschouwen is en niet geneigd is de zaak door scheidsrechterlijke uitspraak te doen beslissen." Dat Engeland de Koeroeni als den bovenloop van de Corantijn beschouwt, staat vast. Het is mij echter niet bekend dat onze regeering het ooit in het openbaar heeft uitgesproken, dat zij de Nieuwe Rivier voor de eigenlijke Corantijn houdt.

Of de Engelsche regeering afwijzend heeft geantwoord op een voorstel van onze zijde om de zaak door een scheidsrechter te doen beslissen, is mij niet bekend. Engeland is er niet gemakkelijk toe te brengen zulke vragen door een scheidsrechter te doen beantwoorden. Dat heeft het Britsch-Venezolaansche grensgeschil bewezen. Van den anderen kant is er geen soepeler regeering dan juist de Engelsche, waar het gaat om het loslaten van oude — zelfs eeuwenoude — opvattingen. Men denke aan de Iersche kwestie.

Aangenomen dat de Engelsche regeering een twintigtal jaren geleden niets voelde voor een scheidsrechterlijke uitspraak, dan is dit geen reden voor onze regeering om niet op de zaak terug te komen, waar het recht zoo evident aan onze zijde is. Er is inmiddels zoo veel in de wereld veranderd.

„Trouwens — zoo vervolgt Mr. B. — Engeland kan bezwaar maken tegen de publicatie van hetgeen aan onze regeering gevraagd is." Dit houd ik voor te eenenmale uitgesloten. De Engelschen zijn te handige diplomaten om de verdenking op zich te laden, dat er in hun diplomatieke correspondentie iets zou staan dat het daglicht niet zien mag. En heeft onze regeering de toestemming van de Engelsche regeering noodig voor de publicatie van dat deel der bescheiden, dat bijna 80 jaar oud is en wel als „geschiedenis" beschouwd mag worden?

Ik handhaaf mijn meening — zie de West-Indische Gids van November 1920 en December 1921 — dat de regeering tot de publicatie van alle bescheiden dient over te gaan. De uitgebreidheid daarvan is geen ernstig bezwaar en een ander heeft de Minister van Buitenlandsche Zaken niet geopperd.

Er zal misschien spoedig aanleiding zijn om op deze grenskwestie terug te komen. Een lid der Koloniale Staten heeft nl. tot den Gouverneur de vraag gericht of de eilanden in den mond van de Corantijn geheel of gedeeltelijk in concessie worden gegeven als houtgronden of kostgronden. Vroeger was dit wèl het geval. Ontwijkt de Gouverneur de vraag niet — en dat is van hem niet te verwachten — dan zal er wel het een en ander aan het licht komen.

Den Haag, 26 Februari.

Hierop repliceerde Mr. B. in *Het Vaderland* van 3 Maart, Av.blad C, als volgt:

.... „De wegen der diplomatie, zoo zegt dr. B. zijn onnaspeurlijk maar hij acht den omweg, door den Minister van Buitenlandsche zaken gekozen, om te zeggen, dat de regeering het geven van de verlangde inlichtingen niet in 's lands belang acht, toch wel zeer ongewoon. Ik weet er natuurlijk niets van, ik geef toe, dat het bezwaar, aan de uitgebreidheid der briefwisseling tusschen ons land en Engeland ontleend, op zichzelf wel niet kan geacht worden met 's lands belang in verband te staan, maar ik meen er op te moeten wijzen, dat het dikwijls voorkomt, dat om welke redenen dan ook, een regeering liever de uidrukking „'s lands belang" niet wenscht te gebruiken.

Wanneer dr. B. zegt: Ik betwijfel dan ook ten sterkste, dat 's lands belang hier in het spel is, vergeet hij m.i., dat bijvoorbeeld een niet door Engeland geaccepteerd voorstel, door ons gedaan, om de zaak te regelen, ook uit anderen hoofde invloed op de politieke betrekkingen tusschen de twee landen kan hebben en dat daarom publicatie van hetgeen over deze zaak is voorgevallen, ongewenscht kan zijn. Ik bedoel natuurlijk niet publicatie van bescheiden, die tachtig jaar oud zijn, maar van bescheiden van meer recenten datum, waartegen Engeland mogelijk *wel* bezwaar kan hebben. Daarbij bedenke men — en dit heb ik mede bedoeld — dat het altijd tusschen bevriende staten gewoonte is elkander te polsen over publicatie van belangrijke documenten, die op onderhandelingen tusschen deze staten betrekking hebben of daarmede in verband staan.

Zooals uit mijn artikel blijkt, zou ik het ten zeerste toejuichen, wanneer deze publicatie kon geschieden; ik heb alleen naar redenen gezocht, waarom zij vooralsnog ongewenscht zou kunnen zijn.

Van groot belang is mij hetgeen dr. B. aan het slot van zijn artikel meedeelt, dat namelijk spoedig de zaak in de Koloniale Staten ter sprake zal komen."

Op deze beschouwingen heb ik niet geantwoord, geenszins evenwel omdat zij mij overtuigd hebben. Natuurlijk besef ik, dat er bezwaren van diplomatieken aard tegen publicatie der bescheiden kunnen bestaan, maar het is onmogelijk die te ontdekken in de antwoorden van den Minister op de vragen van den heer Van Kol. *In die mate* kronkelend zijn de wegen der diplomatie niet. Bestonden de door Mr. B. veronderstelde bezwaren inderdaad, dan ware het toch wel aan de Regeering gelukt een formule te vinden om dit kenbaar te maken. Men bedenke toch dat de weigering van den Minister *ook* betreft de

correspondentie, die 80 jaar oud is, voor welker publicatie het toch inderdaad niet noodig is de Britsche regeering te polsen. Is er iemand onnoozel genoeg om te meenen, dat de Britsche regeering er aan zou denken de onze te polsen als zij bescheiden van zoo eerbiedwaardigen ouderdom wilde uitgeven?

Men zij overigens niet al te vlot, met het onderstellen van vrees voor openbaarheid bij de tegenpartij. Evenmin als in het particuliere leven is dit vleiend tegenover regeeringen. Ik voor mij geloof niet dat de Britsche regeering bezwaar zal hebben tegen openbaar maken van de hierbedoelde bescheiden.

In zijn Memorie van Antwoord (ingezonden bij brief van 8 Maart) op het bovengenoemde Voorloopig Verslag, schreef de Minister van Koloniën:

„De ondergeteekende ziet niet in, dat een praktisch belang zou zijn gediend met de openbaarmaking van de bescheiden, betreffende de in den loop der tijden gerezen geschillen omtrent de grenzen tusschen Suriname en de nabijgelegen vreemde koloniën. Aangezien voorts het historisch belang van eene zoodanige publicatie niet in die mate weegt, dat de kosten ten deze in het midden zouden mogen worden gelaten, acht de ondergeteekende zich niet verantwoord, om ten aanzien van de in het verslag gevraagde openbaarmaking aandrang uit te oefenen op zijn ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken".

Minister De Graaff is blijkbaar gemaakt van het hout waaruit men diplomaten snijdt!

Men moet wel een extra-fijnen neus hebben om in dit antwoord iets te bespeuren van bezwaren van Engelschen kant.

De kroniekschrijver in *Het Koloniaal Weekblad* van 16 Maart kon er zich niet bij neerleggen en schreef:

„Het spel van kat en muis tusschen Staten-Generaal en Regeering wordt dus voortgezet! Zullen de Staten-Generaal daarin berusten? Wij hopen van niet.

In de eerste plaats willen wij hier aanteekenen, dat het niet gaat om de grenzen met de nabijgelegen vreemde *koloniën*, maar meer in het bijzonder met de Britsche kolonie.

Men kan met den minister van meening verschillen omtrent hetgeen een *praktisch belang* genoemd mag worden. Wij achten het een praktisch belang dat het eindelijk eens bekend wordt, *hoe* en *wanneer* er een

grensregeling met Engeland getroffen is buiten medewerking van de Staten-Generaal in strijd met art. 1 van het Surinaamsche Regeerings-Reglement. Wij achten het van praktisch belang aan de hand van de bescheiden te onderzoeken of die regeling niet ongedaan gemaakt moet worden. In verband ook met de gedachtenwisseling, over deze kwestie gevoerd in „*Het Vaderland*" van 25 Februari, Avondblad, 1 Maart, Ochtenblad en 3 Maart, Avondblad, vestigen wij er de aandacht op, dat de minister ook nu niet gewaagt van een bezwaar der Engelsche regeering tegen publicatie van de bescheiden. De minister van Buitenlandsche Zaken is er dezen keer buiten gelaten."

Ik heb mijzelf afgevraagd hoe de Minister uit de impasse zou geraken als het een of ander wetenschappelijk lichaam aanbood de publicatie voor zijne rekening te nemen, wat toch niet geheel onmogelijk is.

De „eenige leden", die in het Voorlopoig Verslag aan het woord waren hebben met dit antwoord van den Minister genoegen genomen. Bij de openbare behandeling van de begrooting op den avond van 29 Maart is er althans geen woord over gerept. Trouwens is het de vraag of de „eenige leden"' behoorden tot de 9 (zegge negen), die ter vergadering waren opgekomen.

Op een teleurstelling is ook uitgeloopen de verwachting uitgesproken in mijn hiervoren genoemd artikeltje in *Het Vaderland* van 1 Maart. *Het Koloniaal Weekblad* van 20 April schrijft nl.:

„De gouverneur heeft het volgend schrijven gericht tot de Koloniale Staten:

„Naar aanleiding van de in de missive van de Koloniale Staten van 15 Februari 1922 No. 47 gestelde vragen ten aanzien van de in de Corantijn gelegen eilanden, heeft de ondergeteekende de eer UhoogEdelGestrenge mede te deelen, dat zijnerzijds geen enkel bezwaar bestaat tegen de uitgifte van concessiën voor houtbewerking op het Papegaaieneiland en dat zoodanige uitgifte eerlang zal plaats hebben."

Dus toch een diplomatiek antwoord! Het spijt ons voor Baron van Heemstra. De vraag heeft betrekking op „de in de Corantijn gelegen *eilanden*" en nu spreekt de Gouverneur leukweg *alleen* van het Papegaaien-eiland! Het spel van kat en muis wordt dus ook op het Plein te Paramaribo voortgezet. We hopen, dat de Koloniale Staten zullen willen weten hoe het staat met de uitgifte van concessiën op de *andere* eilanden."

Het is met die eilanden in de Corantijn een eigenaardige geschiedenis. Na hetgeen ik daarover schreef in mijn artikel in het *Tijdschrift van het Kon. Nederlandsch Aardr. Genootschap*, December 1898 zal ik daarop niet terugkomen, maar slechts constateeren, dat ook van Engelsche zijde de *geheele* rivier met de daarin gelegen eilanden steeds beschouwd is als Nederlandsch gebied, en dat wel langer dan een eeuw. Nog op 29 Februari 1912 verklaarde in de Court of Policy de Procureur-Generaal van Britsch-Guiana, in een vergadering die door den Gouverneur werd gepresideerd, dat „it was a question of hard fact", dat de geheele Corantijn Nederlandsch territoir was, zoodat een boot, aan den Engelschen oever vastgebonden, feitelijk zich bevond op Nederlandsch gebied.

Van onze zijde waren er op verscheidene dezer eilanden houtconcessies uitgegeven. Mij is bekend dat zulke concessies zelfs waren verleend aan stroomannen van bewoners van den Engelschen oever, die toch niet dien omweg zouden gekozen hebben, wanneer zij meenden, dat zij die concessies ook van hun gouvernement konden verkrijgen. Onze rechters hebben meermalen stroopers op die eilanden veroordeeld. In het *British Guiana Handbook 1913*, issued by the permanent Exhibitions Committee under the direction of His Excellency Sir Walter Egerton, K. C. M. G. kan men lezen:

„The *Courantyne river* ranks second in size amongst the rivers of the colony, of which its left bank forms the boundary."

Die „*left bank*" is de Britsche oever, hetgeen ook blijkt uit de bijgevoegde kaart van 1910, geteekend door L. S. Hohenkerk; dus de geheele rivier met de eilanden Nederlandsch. Maar op een kaart van Britsch Guiana „published by authority of his Excellency the Governor Sir Walter Egerton, by L. S. Hohenkerk, Government Surveyor 1913 — vreemd genoeg van hetzelfde jaar als het Handbook — verschijnt op eens deze aanteekening:

„The Eastern boundary of the Colony is the middle of the deepest channel (Thalweg) of the river Courantyne and when an Island is pass-

ed the middle of the deepest channel (Thalweg) between the Island and the West bank of the river."

De rivier is hier niet meer in haar geheel Nederlandsch, maar de eilanden worden nog steeds als zoodanig beschouwd.

Zoo was door *onze* schuld de nieuwe opvatting in Britsch Guiana in 1913.

Maar in Engeland?

In 1920 — let wel: *1920!* — verscheen in Londen, published by H. M. Stationery Office, een serie *Handbooks prepared under the direction of the Foreign Office.* No. 135 van de serie is gewijd aan Britsch Guiana. (Zie *De West-Indische Gids,* 3e jaargang, 1922, blz. 588).

Op blz. 39 lees ik: „The *Corentyne,* the boundary river of the colony, may de regarded as being Dutch".....

En daar komt zoo maar mir nichts, dir nichts Jhr. de Marees van Swinderen, toenmaals Minister van Buitenlandsche Zaken, in zijne Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer betreffende zijne begrooting voor 1913, deze verklaring afleggen:

„*Grenzen van Suriname.* De opmerking dat uit de laatst bekende nasporingen zou gebleken zijn, dat de New-River de eigenlijke Corantijn is en diensvolgens de grens zou vormen tusschen Suriname en Britsch Guyana, berust op een dwaling. Integendeel is het op gronden van historischen en volkenrechtelijken aard in overeenstemming met de Britsche Regeering als een uitgemaakte zaak te beschouwen dat die grens wordt gevormd door de Cutari-Curuni, op welken waterloop in zijn geheel toepasselijk zijn de gewone regelen van het volkenrecht ten aanzien van gemeenschappelijke grensrivieren geldende."

Zelden zijn met meer aplomb in weinige regels meer onjuistheden samengeperst. En het klinkt bijna als de triomfantelijke mededeeling aan den volke van een behaalde zege! Toch was het alles behalve een overwinning en het kost moeite, ook zonder de onthulling van den heer De Villiers — waarover later — in die „overeenstemming" iets anders te zien dan een diplomatiek euphemisme voor, om het in de volkstaal te zeggen, zich hebben

laten beduvelen. In mijn artikel in de November-aflevering 1920 van dit tijdschrift heb ik er op gewezen dat de Minister in elk opzicht ernaast was. Aan de „overeenstemming" had hij geen schuld, zooals aanstonds blijken zal, maar wel is de verklarende mededeeling zijn werk of dat van een zijner ambtenaren, die op voet van oorlog staat met de aardrijkskunde. N'en déplaise wien ook *is* de New-River de eigenlijke Corantijn en zij behoort daarom de grens te zijn. Ik zal dat niet op nieuw gaan betoogen.

Was het dan in strijd met het volkenrecht dat de geheele rivier Nederlandsch was? Langer dan een eeuw hebben de Engelschen het feit erkend.

„It is, thirdly, possible — aldus L. Oppenheim. *International Law*. Second edition, London 1912, blz. 271 — that the boundary line is the border line of the river, so that the whole bed belongs to one of the riparian States only. But this is an exception created by treaty or by the fact that a State has occupied the lands on one side of the river at a time, prior to the occupation of the lands on the other side by some other State."

Precies deze uitzondering vormde de Corantijn. En, zooals ik reeds zeide, met instemming van de Engelschen gedurende meer dan een eeuw. Ik laat nu daar of deze toestand ook redelijk was. Mijn zienswijze daaromtrent heb ik uiteengezet in mijn artikel van 1898. Maar de Regeering had onze erkende rechten niet mogen prijsgeven zonder meer. Zou Engeland een toestand die langer dan een eeuw had bestaan en steeds door ons was erkend zoo maar hebben prijs gegeven? Het standpunt, door Lord Salisbury in de kwestie der bronrivieren ingenomen, bewijst immers het tegendeel.

Indien op een volgende kaart van Britsch Guiana de eilanden niet gedeeltelijk als Britsch gebied worden aangegeven dan zal dit alleen zijn omdat de afbakening van de grenslijn volgens de door Jhr. van Swinderen vermoedelijk bedoelde „gewone regelen van het volkenrecht", schatten zou kosten. Wie zal de eilanden nu in concessie mogen uitgeven als daarom gevraagd wordt? Het bestuur

van Suriname heeft alleen op het Papegaaieneiland, dat vlak bij onzen oever ligt, houtconcessies uitgegeven. Op de andere eilanden kan dat bijkbaar niet.

Het staat vast dat onze regeering tusschen 1899 en 1903 vertoogen heeft gericht tot de Britsche Regeering, naar aanleiding van de uitspraak van het scheidsgerecht in het geschil tusschen Venezuela en Britsch Guiana, vermoedelijk reeds in 1899 door den toenmaligen Minister van Buitenlandsche Zaken, Mr. de Beaufort, zooals Mr. Breukelman meedeelt in zijn artikel in *Het Vaderland* van 25 Februari [1]). Diplomatieke onderhandelingen loopen niet af in een vloek en een zucht. Mr. de Beaufort trad af op 1 Augustus 1901. Hij heeft ze vermoedelijk niet ten einde gebracht. Waarschijnlijk heeft het vertoog van dezen bewindsman alleen geloopen over de kwestie van de bronrivieren van de Corantijn. En nu dringt zich hier de vraag op: heeft de diplomaat, die van onze zijde de onderhandelingen leidde, de — hoe zal ik het noemen? — tegemoetkomendheid zoover gedreven dat hij uit eigen beweging de kwestie van het bezit der rivier en der eilanden ter tafel heeft gebracht? Of heeft de Engelsche diplomaat, na in het vraagstuk van de bronrivieren onze regeering tot toegeven te hebben genoopt, den status der rivier in het geding gebracht en ook hierin „overeenstemming" afgedwongen? Zoolang de regeering de bescheiden niet openbaar maakt, verkeert men in het duister. En dit is jammer, omdat de gang van zaken after all een geheel andere kan geweest zijn. In geen van de beide genoemde gevallen toch zou onze diplomatie hebben blijk gegeven voor hare taak berekend te zijn geweest [2]). Uittrekken om

---

[1]) Tot hen, die krachtig hebben aangedrongen dat onze Regeering zich zou laten gelden behoorde ook Jhr. Mr. A. P. C. van Karnebeek. Zie zijn rede in de vergadering van de Tweede Kamer van 22 December 1899.

[2]) Dat grenskwestiën niet altijd veilig zijn in de handen van diplomaten zal wel geen tegenspraak ontmoeten. Ter illustratie twee aanhalingen:

„De *Surinaamsche grenskwestie*. In 1888 wordt aan de Tweede Kamer voorgelegd een ontwerp-verdrag, waarbij Frankrijk en Nederland overeenkomen den tsaar te verzoeken als scheidsrechter op te treden in het geschil over den loop der grens tusschen Fransch-Guyana en Suriname. In

de New River als grens op te eischen, hierin falen en eindigen.... met de helft van de geheele rivier uit te leveren! Het zooeven aangehaalde antwoord van Minister de Marees van Swinderen geeft te denken.

Een bekwaam diplomaat — met wat haar op zijn tanden! — had moeten bereiken dat, tegenover ons prijsgeven van een lang bestaanden toestand, de Britsche regeering had toegestemd om de kwestie van den bovenloop aan arbitrage te onderwerpen.

De lezer wordt nu verzocht mij in gedachten naar Paramaribo te vergezellen. De Koloniale Staten behandelen

den tekst van dat verdrag is het geschil geheel verkeerd gedefinieerd en wel zoo, dat het Fransche standpunt daarin reeds van te voren vastgelegd wordt! Natuurlijk onzerzijds niet met opzet, maar omdat onze „diplomaten", de ministers van Koloniën en Buitenlandsche Zaken, geen juiste voorstelling hadden van den geografischen kant der kwestie.

Vooral de diplomaat bij uitnemendheid, de minister van Buitenlandsche Zaken, begreep absoluut niets van het geval. Dat kwam het sterkst uit bij het debat in de Tweede Kamer over zijn begrooting van 1889, toen hij de opdracht aan den scheidsrechter volkomen onjuist weergaf en het Kamerlid Veegens hem de juiste woorden in den mond moest leggen, die hij dan ook gehoorzaam napraatte.

Met al deze domheden moesten de Kamers toch het ontwerp-tractaat maar slikken. Zooals ook nu gezegd is: als die ontwerpen bij de Kamers komen, is er niet veel meer aan te doen. Men kan er dan niet meer aan wijzigen, tenzij men de onderhandelingen van voren af wil beginnen.

Nu zouden wij wel eens willen weten, wat er tegen zou zijn, wanneer in een geval als dit, over een grenskwestie, de zaak open en bloot in beide landen aan de openbare meening werd voorgelegd, zoodat ieder zich daarover een meening kon vormen, en men rekening kon houden met de meening van hen, die er wèl iets van begrepen."

(*De Telegraaf* van 11 Mei 1917).

In mijn artikel van 1898 (blz. 803) schreef ik:

„Het betwiste gebied [tusschen Lawa en Tapanahoni] is ons toegewezen zoowel op historische als op aardrijkskundige gronden; maar nu dringt zich onwillekeurig de vraag op hoe de beslissing zou zijn uitgevallen wanneer die gronden eens gebleken waren niet samen te vallen, d.i. wanneer het geval zich had voorgedaan dat men onze historische rechten niet kon ontkennen, maar tevens de Tapanahonie als de voortzetting van de Marowijne moest beschouwen."

Van onze zijde had men zich uitsluitend op historische gronden moeten beroepen. Wat de kwestie van de Corantijn betreft, daar heeft men in het *brongebied* te doen met een zuiver en zeer eenvoudig aardrijkskundig vraagstuk. De vraag of de geheele rivier Nederlandsch gebied is, kan niet anders dan op historische gronden beantwoord worden.

de begrooting voor 1914. Op de vergadering van 5 Mei 1913 een interessant debat over de grenskwestie. De Procureur-Generaal, gedelegeerde van den Gouverneur, zal, de sprekers beantwoordende, zich, na hetgeen in de Memorie van Antwoord is gezegd, van nadere besprekingen onthouden.

„Slechts wil hij opmerken dat deze zaak niet is beslist door den tegenwoordigen Minister van Buitenlandsche Zaken [dat was Jhr. de Marees van Swinderen] en ook niet zonder behoorlijke overweging van alles wat dienaangaande van verschillende zijde, met name Dr. Benjamins, is te berde gebracht. Reeds in het jaar 1903 is die beslissing tot stand gekomen, zoodat men bezwaarlijk van de tegenwoordige Regeering kan eischen om die beslissing te herzien."

Bij de repliek kon spreker nog mededeelen

„dat wanneer van den Minister verlof gekregen wordt om de correspondentie over deze aangelegenheid aan de Staten mede te deelen, de Gouverneur dit gaarne zal doen, als wanneer dan blijken zal dat de beslissing in deze niet zoo lichtvaardig genomen is, dat zij in overeenstemming is met het advies van den Raad van State. Spreker is overtuigd dat men na kennisneming dier correspondentie zal erkennen dat de genomen beslissing op degelijk gronden rust."

Dat verlof van den Minister is blijkbaar nooit ontvangen. Ik heb ten minste niets meer van de zaak vernomen, hoewel ik steeds van het verhandelde in de Koloniale Staten op de hoogte bleef.

Reeds in 1903!

Toen was Mr. R. Melvil Baron van Lijnden Minister van Buitenlandsche Zaken, die in Maart 1905 aftrad wegens verschil van gevoelen met den Minister van Binnenlandsche Zaken, Dr. A. Kuyper.

Waarom is die „overeenstemming", zoowel hier als in Suriname, niet eerder bekend gemaakt dan in 1913? Dus na 10 jaren! En dat nog wel incidenteel!

Naar aanleiding van de verklaring van den Procureur-Generaal verscheen in *Het Koloniaal Weekblad* van 12 Juni 1913 een uitvoerig artikel onder het opschrift *Mysterie*, waarin aangetoond werd dat de verklaring niet klopte met *na* 1903 tusschen Regeering en Staten-Generaal gevoerde gedachtenwisselingen. In Mei 1907 verscheen het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer

betreffende het verdrag tusschen Nederland en Brazilië, waarin verklaard werd, dat men in de Memorie van Antwoord gaarne zou vernemen

„of de Regeering ook eenige mededeeling kan doen met betrekking tot eene eventueele regeling van de grenzen tusschen Suriname eenerzijds en Fransch en Engelsch Guyana anderzijds, en, zoo mogelijk, op welke grenzen onze kolonie naar het oordeel der Regeering aanspraak mag maken." ....

Een *eventueele* regeling!

Dit werd geschreven vier jaren nadat, volgens de verklaring van den Procureur-Generaal van Suriname, de beslissing gevallen was! Als er iets blijkt uit het verzoek van de Tweede Kamer, dan toch dit, dat men in de meening verkeerde dat de grensregeling ook met Britsch Guiana *nog komen moest.*

Zeer diplomatiek-ontwijkend — waarom toch? — werd aan de Kamer geantwoord:

.... „Aangezien, zooals hierboven is uiteengezet, de regeling der grenzen van Suriname eenerzijds en Fransch- en Britsch Guyana anderzijds geenerlei invloed op de onderhavige regeling kan hebben meenen de ondergeteekenden, [de Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Koloniën] dat de aangelegenheid der Nederlandsch-Britsche en der Nederlandsch-Fransche grens hier buiten beschouwing kan blijven."

Uit dit antwoord kon de Kamer bezwaarlijk de wetenschap putten dat de grens met Britsch Guiana reeds in 1903 geregeld was.

Bij de Memorie van Antwoord was een kaart gevoegd, die de Kamer in haar meening moest versterken dat de grensregeling nog in de toekomst lag; de kleuren, die de grenzen tusschen de koloniën aangeven, eindigden nl. bij de samenvloeiing van de Koeroeni en de New River.

Maar de leden der Tweede Kamer waren niet de eenigen die niets wisten van een beslissing van 1903 [1]).

[1]) Terwijl ik schrijf komt mij in handen de mail-editie van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 22 Mei 1906, waarin van bij uitstek deskundige hand, een artikel over de *Grensregeling van Suriname*. Ik lees daar:

.... „Die onzekerheid is echter nog grooter aan den Engelschen kant. De Oostelijke bronrivier van de Korantijn wordt, naar Schomburgk, gewoonlijk voor de grens gehouden; volgens latere onderzoekingen van C. Barrington Brown is echter de westelijke „New River" de eigenlijke bovenloop van deze grensrivier". ....

In mijn artikel in *De West-Indische Gids* van November 1920 deelde ik mede hetgeen voorgevallen is op de bijeenkomst van 6 December 1911 van de „*Society of Arts*" te Londen, onder praesidium van Lord Reay. Ik had dat ontleend aan een verslag in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*. Ik heb nu het officieele verslag van de bijeenkomst voor mij liggen (*Journal of the Royal Society of Arts*, N°. 3081, Vol. LX. Dec. 8. 1911) en zal daaruit het een en ander overschrijven, dat bewaard dient te blijven:

Nadat de heer J. A. J. de Villiers (Superintendent of the Map Room, British Museum, Hon. Secretary of the Hakluyt Society) zijne lezing over *British Guiana and its founder Storm van 's-Gravensande* geëindigd had, ontspon zich een debat tusschen hem, Sir Everard Im Thurn, K. C. M. G. — een der beste kenners van Britsch Guiana — en den voorzitter, Lord Reay. Sir Everard zeide aan het slot zijner opmerkingen:

.... „The author had stated that the boundary between British Guiana and Spanish Guiana, or Venezuela, had been definitely settled, and the boundary between British Guiana and Portuguese Guiana, or Brazil, had also been settled; but, curiously enough, the whole of the boundaries of British Guiana had not even yet been settled. There was still some considerable difference of opinion with regard to the boundary on the Upper Corantyne between British Guiana and what was still Dutch Guiana, or Paramaribo [sic]. The question had been raised as to where the boundary existed there, but it had never been settled up to the present day, so that it was not quite accurate to say that British Guiana now enjoyed a definite boundary." ....

Dit werd gezegd in 1911!

Lord Reay verklaarde:

.... „He was glad to hear from Sir Everard Im Thurn's remarks that there was a chance of still another arbitration taking place, which he hoped would be as successful as its two predecessors, for settling the frontier. He had no doubt that an arbitration between the Netherlands and Britain with regard to the frontier which had not yet been settled would be of the most amiable kind, and would have the same result that all arbitrations hitherto had had between various nations, namely, to render the subsequent relations of the two countries more friendly and cordial."

De beide sprekers beantwoordende, bracht de heer De Villiers het volgende in het midden:

.... „With regard to the boundary that was not yet settled, he had always heard that is was a tradition in the Foreign Office that Lord Salisbury would not allow there was any question about the matter at all; that he regarded that piece of boundary as finally settled; and that, however much the Netherlands might be disposed to open the question, this country would always resolutely set its face against it. If, however, such an arbitration was held, he would be only too happy to place his services at the disposal of the Government."

Is de Nederlandsche regeering voor deze „traditie" gezwicht? En heeft men dat genoemd „overeenstemming"? Hoe het ook zij, Lord Salisbury is in 1903 overleden — juist in het jaar van de „overeenstemming" — en met hem misschien ook de bulldog-traditie van de Foreign Office.

Na het voorgaande en hetgeen ik in vroegere artikelen heb betoogd, behoef ik wel niet te verzekeren, dat, naar mijne meening, de regeling van 1903, die buiten medewerking van de Staten-Generaal getroffen is, moet worden herzien. Een regeling waarvan de grondslag is een foutieve opvatting van de beteekenis van een haastige, te eenenmale onvoldoende exploratie van Schomburgk [1]) kan en mag niet gehandhaafd worden [2]).

Onze Minister van Buitenlandsche Zaken schrome niet het illustere voorbeeld te volgen van wijlen Lord Salisbury, dat ik aan het slot van mijn artikel van December 1921 in herinnering heb gebracht [3]).

---

[1]) Leefde Schomburgk nog, dan zou hij, voortreffelijk geograaf die hij was, zelf onthutst zijn van de beteekenis, die men aan zijn haastig afzakken van een rivier gegeven heeft. Men zie over zijn opneming van het brongebied van de Corantijn ook de opmerkingen van C. H. de Goeje in het *Verslag der Toemoekhoemak-Expeditie*, 1908, blz. 156 en 157.

[2]) Het andere deel van de „overeenstemming" blijve zoo. Alleen zou het — om een zee van moeilijkheden te voorkomen — overweging verdienen de eilanden aan Suriname te laten.

[3]) Een gelukkig omen:
Terwijl ik dit schrijf komt mij in handen het *Handboek voor de kennis van Nederland en Koloniën*, samengesteld met medewerking van verschillende departementen van algemeen bestuur en uitgegeven door het Departement van Buitenlandsche Zaken (Directie van Economische Zaken).

Maar daaraan ga vooraf de openbaarmaking van *alle* bescheiden.

In een artikel in *De Gids* van 1892, deel I blz. 340 schreef Mr. W. H. de Beaufort over Sir Joseph Yorke, den Engelschen gezant:

.... „Gedurende zijn langdurig verblijf te 's Gravenhage, hadden de Hollandsche Staatslieden, met wie hij dagelijks verkeerde, er niet toe bijgedragen om hem een gunstiger opvatting te doen huldigen. Hij had hen leeren kennen als zwakke, besluitlooze mannen, die onder het besef van de weerloosheid van hun land, elke verwikkeling met eene buitenlandsche mogendheid met angst tegemoet zagen."

Op 3 April van dit jaar sprak Mr. J. Limburg in een bijeenkomst van „Die Haghe" over den Haag als internationaal centrum. Volgens het verslag in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 14 April zeide hij:

.... „In deze eeuw [de 18de] hadden wij of Engeland of Frankrijk te volgen en beide lieten hun diplomaten op de Republiek los .... Na 1840 had men nog slechts één gedachte: zich stil te houden op diplomatiek terrein." [1])

Dit alles behoort tot de geschiedenis. Gezanten als Sir Joseph Yorke en Hollandsche Staatslieden als die hij hier

Met 19 kaarten en 34 afbeeldingen. 's Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1922.

Een der 19 kaarten is een buitengewoon mooie kaart van Suriname, die ook in de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* is opgenomen en waarin deze aanteekening is geplaatst: *„Het ongekleurde gebied tusschen Nieuwe Riv. en Coeroeni Riv. en tusschen Litani Riv. en Marowini Riv. nog betwist."*

[1]) Niet alleen na 1840. Zie hier ter illustratie een geval van diplomatieke haasvreterij — toevallig juist in een Surinaamsche grenskwestie! — dat ik ontleen aan een voortreffelijk artikel van wijlen Mr. A. Telting in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 13 Juni 1900, Eerste blad. B.

De Franschen hadden bij herhaling getracht de grenzen van hunne kolonie in Guiana te onzen nadeele te verplaatsen.

....„Den 8sten October 1766 zag de posthouder Hausman van den Nederlandschen post in de Marowijne, hoe aan de overzijde der rivier een detachement Franschen, ook met geschut gewapend, was aangekomen, en nadat hij zich met hen in betrekking had gesteld, vernam hij tot zijne niet geringe verwondering, dat men het voornemen had, er eene redoute aan te leggen. Onmiddelijk zond hij bericht naar Paramaribo.

In plaats van nu dadelijk maatregelen te nemen, schreven Gouverneur en Raden 21 Oct. naar Amsterdam om van de directeuren te vernemen, wat er te doen stond; deze richtten zich weder tot de Staten-Generaal, en

vond zijn thans ondenkbaar. Wij volgen nu niet Engeland of Frankrijk. Wij zijn ons zelven. De plaats die Nederland met zijn groot overzee-gebied in de rij der Staten inneemt is thans een geheele andere. Wij genieten aanzien in de wereld en verdienen dat. Nederland zal niet langer als kleine mogendheid worden beschouwd, dan het zelf wil.

Zeide niet Minister van Swinderen bij de installatie van de commissie voor de derde vredesconferentie dat Nederland in zake als deze „het recht en de verplichting (heeft) om groote mogendheid zich te toonen"?

En schreef Mr. C. van Vollenhoven in 1913 niet dat zijn boekje (*De Eendracht van het Land*) preekte „dat vóór het einde van 1913 ons land na twee honderd jaar verval, zijn internationale rol moet hebben hernomen"?

Wij schrijven nu 1922.

Van schroom om bij de Britsche Regeering een zaak van recht aanhangig te maken mag en kan geen sprake zijn. Onze Minister van Buitenlandsche Zaken steke de voelhoorns uit en ik twijfel niet of de Britsche Regeering, die van geheel andere mentaliteit is dan twintig jaren geleden, zal hem welwillend tegemoet treden, als zij eenmaal inziet dat het alleen en uitsluitend te doen is om een vraag van recht. Immers bevat het gebied tusschen Koeroeni en New River, voor zooveel bekend, niets dat de begeerlijkheid van wien ook zou kunnen opwekken. Ten tijde van Schomburgk en later van Barrington Brown was het geheel onbewoond en dat is het nog steeds.

---

na nog meer geschrijf besloot men 5 Juni 1767 den ambassadeur in Frankrijk te gelasten zich bij het Hof van Versailles te beklagen. Maar niet met een formeel protest zou hij beginnen, hij moest „„*daarover iets op discrete en convenabele wijze insinueeren.*''''

En dat terwijl wij in ons volste recht waren!

Een 40-tal jaren vroeger had men in Suriname van meer durf blijk gegeven. Mr. Telting schreef: ....„toen in 1725 door de Indianen van de Marowijne klachten werden ingebracht over bedreigingen van Fransche missionarissen, besloten Gouverneur en Raden, bij resolutie van 23 Juli, niet alleen geweld met geweld te doen keeren, maar ook om „„de Franschen te beletten haare limieten verder uyt te strekken en de van althoos herwaarts vastgestelde limietscheijdinge deeser landen, sig strekkende tot aan de rivier Senemary te conserveeren, aldaar weder gelijk voor deesen een vaste post te maeken.''''

En wat een prachtig gebaar en welk een heerlijke les voor de menschheid zou het zijn indien het voorstel om de vraag Koeroeni of New River aan de beslissing van een scheidsrechter te onderwerpen uitging van den sterkere, van Engeland. Maar het zou haast te mooi zijn. Wij kunnen daarop niet wachten. Het initiatief ga uit van onzen Minister van Buitenlandsche Zaken.

Excellentie, do it to day!

Of is, naar uw inzicht, het oogenblik niet goed gekozen, nu er zooveel wereldproblemen op oplossing wachten, laat dan uitstel geen afstel worden.

In de kwestie van de oostgrens zijn wij door den scheidsrechter in het gelijk gesteld. Niet anders zal het zijn met de westgrens.

Den Haag, Juli 1922.

OPBOUW.

DOOR

TJ. PYTTERSEN.

I.

> Hij, die vernuftig werkt in Suriname's rond
> Delft niets dan dankbaarheid en schatten uit
> den grond. P. F. Roos.

De bekende Surinaamsche planter en schrijver A. Blom haalt bovenstaand rijm van den Surinaamschen dichter Roos aan in het eerste deeltje van zijn in 1801 uitgegeven werkje, getiteld: „De Surinaamsche Landman".

Wat voor dien tijd gold, geldt ook thans nog, zal steeds blijven gelden en niet alleen voor den Surinaamschen landbouwer. Slechts door vernuftig werken, door het toepassen van alle bruikbare middelen welke het vernuft schiep, worden de beste resultaten verkregen.

Waar Suriname te beschouwen is als een land waar van meet af aan met opbouw moet worden begonnen, is het rationeel, dat daarbij wordt gebruik gemaakt, wil men gunstige resultaten bereiken, van alle vernuftige middelen welke onze tijd biedt.

Ter aanvulling van mijn beknopt aan de Regeering uitgebracht rapport, hoop ik in „de West-Indische Gids" de verzamelde stof verder uit te werken. In dit rapport heb ik in de eerste plaats naar voren gebracht de gunstige factoren welke Suriname bezit voor de landbouwindustrie, en er den nadruk op gelegd van welke groote beteekenis mechanische hulpmiddelen voor de ontwikkeling dier industrie kunnen zijn. De graad van toepassing dezer

middelen zal beslissend kunnen zijn omtrent den opbloei van de kolonie; immers waar elke onderneming afhankelijk is van over verren afstand aan te voeren werkkrachten, waar aangenomen mag worden, dat in de toekomst die werkkrachten misschien minder gemakkelijk, althans onder minder hecht verband en tegen hoogeren prijs te verkrijgen zijn, is het rationeel, dat steeds voor de verschillende industrieën zal worden uitgezien naar middelen die niet alleen levende kracht besparen, maar tevens bijdragen om den kostprijs der producten te verminderen.

Ook in mijn geschriften heb ik er op gewezen, dat voor sommige cultures slechts dan een groote toekomst in Suriname is weggelegd, wanneer het gelukt het grootste percentage van den veldarbeid mechanisch te doen geschieden, evenals den arbeid noodig voor het oogsten en het transporteeren van het ruwe product naar de hoofdafvoerwegen. Onder deze cultures mag in de eerste plaats de suikercultuur genoemd worden.

De uitkomsten der proeven met grondbewerkings-machines in de suikerindustrie op Java dit jaar wederom verkregen, zijn daarom voor Suriname van zoo groote beteekenis. Ik zal er even bij stilstaan.

De eischen, welke deze Java-industrie aan grondbewerking stelt, zijn, om in mijn rapport reeds genoemde redenen, hooger dan die der Surinaamsche suikercultuur.

De voornaamste machines die op Java werken, zijn dit jaar de Van Dijk's kabel-geulenploeg en de Geveke's geulengraver. De eerste heeft wederom bewezen, dat hij zoowel op natten als drogen, zwaren grond behoorlijk werk kan afleveren, terwijl de tweede eveneens goed, volgens sommigen iets beter werk levert, maar het bezwaar heeft, dat, waar de graver wordt voortbewogen door een tractor en het totaal gewicht 13 ton bedraagt, hij slechts kan arbeiden op zwaren grond, indien deze door uitdroging voldoende draagkracht bezit. Hierdoor vermindert het aantal werkdagen, vooral in een land met veel regendagen.

Onder belanghebbenden op Java is een strijd ontstaan over de vraag, welke machine de voorkeur verdient. Voor de Surinaamsche suikercultuur is hoofdzaak, te weten dat de eerste machine bij elken vochtigheidstoestand van den grond werk kan leveren, dat aan de eischen, die een min of meer ruwe suikercultuur stelt, voldoet.

Verder moet ik er hier op wijzen, dat Java het maken van Reynoso-geulen eischt, waar in Suriname geploegd moet worden, omdat hier de verdere veldarbeid ook geheel mechanisch dient te geschieden en een Reynoso-systeem zich daartoe niet, althans zeer bezwaarlijk, leent. Uit dien hoofde vervalt dan ook de bruikbaarheid van de tweede machine voor Suriname.

Het gebrek aan werkvolk voor veldarbeid is op Java niet zoo groot, dat ook de arbeid na het maken van Reynoso-geulen mechanisch moet geschieden. De Van Dijk's *kabelploeg* heeft op vochtigen zoowel als op drogen zwaren grond bewezen, dat hij zeer bevredigend werk levert.

De vraag, of de Surinaamsche klei zwaarder is dan die Javaklei waarop met een Van Dyk-installatie gunstige resultaten verkregen zijn, zal ik thans beantwoorden.

Hoewel ik beide grondtypen kende en het daardoor voor mij vaststond, dat de eerste in het algemeen minder zwaar is dan de zwaarste Javaklei, heb ik getracht monsters van beide te verkrijgen. Nadat ik deze ontvangen had, heb ik beide monsters voorgelegd aan een bekend, hier toevallig vertoevend suikerplanter uit Suriname, die met beslistheid verklaarde, dat de gezonden Javaklei zwaarder was, en dat tevens het Surinaamsche monster geen goed beeld gaf van de daar voorkomende klei, daar deze lichter is dan het gezonden monster. Ook van wetenschappelijke zijde bereikte mij het bericht, dat de Javaklei zwaarder en moeilijker te bewerken is.

Ik wensch er hier verder op te wijzen, dat wat met machines op zwaren grond te bereiken valt, tegen minder kosten op lichten grond te bereiken is.

Bij het samenstellen van de voorgestelde proefneming in Suriname met een Van Dijk-installatie, is er op

gerekend, dat bekwaam technisch personeel wordt uitgezonden, dat tevens moet trachten een oplossing te vinden om dien veldarbeid mechanisch te doen geschieden, welke in onze koloniën nog niet mechanisch wordt verricht.

Indien voor het veldwerk en het rietsnijden de arbeid mechanisch kan geschieden, wat ik en anderen hopen en verwachten, dan kan met één man — en dit zijn de woorden van een erkend bekwaam suikerplanter — tienmaal meer terrein in cultuur worden gebracht dan thans het geval is.

Het slagen der proeven zal niet alleen van beteekenis zijn voor het groot-bedrijf, maar ook voor kleine bedrijven, waaronder ik voor de toekomst ook versta kleine ondernemingen in handen van jonge flinke Europeanen, werkende op coöperatieven grondslag. Over de kansen van dergelijke bedrijven hoop ik later het een en ander mede te deelen.

Indeeling en drainage der terreinen.

De tegenwoordige indeeling en drainage der gronden waarop in Suriname de suikercultuur gedreven wordt, leenen zich niet voor een mechanisch bedrijf zooals ik mij dat in de toekomst voorstel.

Waar de kabellengte der Van Dijk-installatie 450 yard bedraagt, zal bij een dergelijke lengte het cultuurterrein moeten worden ingedeeld in vakken van ongeveer 400 × 400 M. en zullen de vaartrenzen, die thans 160 M. van elkaar liggen bij die nieuwe indeeling 400 M. van elkander gegraven moeten worden. De max. afstand voor het dragen van het gesneden riet naar de ponten wordt daardoor 200 M. tegen 80 M. thans, een afstand die te groot is, zoodat moet worden gebruik gemaakt van middelen, die het dragen van het riet naar de ponten of railwagens (indien van railbanen gebruik gemaakt wordt) voorkomt. Een belangrijke besparing van handenarbeid zou daarvan het gevolg zijn.

Ook hier kan de kabel van nut zijn en zal dan kunnen worden volstaan met minder krachtige motoren.

Met den vermoedelijken leider der proeven heb ik deze kwestie reeds besproken.

Voor een mechanischen veldarbeid in de suikercultuur blijft het tegenwoordige drainage-systeem een bezwaar. De heer Shields van de suikerplantage Alliance is eenigen tijd geleden begonnen dit systeem te wijzigen en het is tot nog toe gebleken, dat die wijziging geen slechte gevolgen gehad heeft. Dr. H. D. Benjamins schrijft in zijn bespreking van de „Handbooks prepared under the direction of the historical section of the Foreign Office", op pag. 597 van „De W.-I. Gids", waar no. 135 „British Guiana" behandeld wordt (3de jaarg. 1921-22.):

„In de beschrijving van de rijstcultuur verdient het volgende, „in verband met de beschouwingen van den heer Pyttersen in dit „tijdschrift, de aandacht:

„Op de onderneming van de Abary Rice Company, een plantage „onder Amerikaansch beheer, is de proef genomen met het ge- „bruiken van landbouwmachines, volkomen gelijk aan die welke in „Canada en de Vereenigde Staten gebruikt worden voor den ver- „bouw van tarwe. Men maakt zich sterk dat met deze machine „250 man evenveel werk kunnen doen als 2000 Britsch-Indiërs „met hunne primitieve handwerktuigen. De irrigatie- en afvoer- „moeilijkheid is men te boven gekomen door het maken van en- „kele lange trenzen in plaats van een netwerk van kleine trenzen „en de beheerder van de plantage heeft de meening geuit, dat de „suikerplanters met succes dezelfde methode kunnen volgen en „daarmede belangrijke besparing van arbeid verkrijgen".

Open terreinen.

Aangenomen mag worden, dat zoowel in de alluviale kuststreek als meer landwaarts op de lichtere gronden uitgestrekte terreinen worden aangetroffen, welke zich voor verschillende cultures, waaronder de suikercultuur, uitstekend leenen. Nu komen in het kustgebied terreinen voor welke niet met bosch, maar met gras en biezen of met een gemakkelijk ontginbaar licht bosch bedekt zijn, en die voor ondernemers de voordeelen bezitten welke ik reeds in mijn rapport genoemd heb.

Voor zoover mij bekend zijn de voornaamste dezer terreinen:

1. de Noord-Cottica-streek; 2. de Noord-Commewijne-streek; 3. de Ni-Wa-Co-vlakte; 4. de Nickerie-vlakte.

Deze open terreinen worden weder onderverdeeld in biri-biri-landen en overstroomings-savanna's.

De Encyclopaedie van Ned. West-Indië zegt omtrent de eerste soort gronden:

„Biri-biri-landen heeten in Suriname de langs de kust gelegen, „lage, moerassige, voornamelijk met biezen begroeide gronden. „Dikwijls is zulk een moeras bedekt met een dikke korst, die op „vele plaatsen een mensch kan dragen, maar die men onder zijne „voeten voelt buigen. In het droge jaargetijde raken deze terrei-„nen soms in brand".

In zijn „Reizen in West-Indië en door een gedeelte van Zuid- en Noord-Amerika", Utrecht 1843 (Derde deel) schrijft G. B. Bosch, predikant op Curaçao, over Biri-biri-gronden het volgende:

„De beste grond, om koffy te telen, is die, welke men Birri-Birri „of biezenlanden noemt, die aan zee zyn gelegen. In September „snydt men de biezen af, die verrotten; vervolgens wordt er dwars „door het afgebakende stuk eene treksloot gegraven, en werptmen „den uitgedolven grond over de akkers; dan worden stokken gesto-„ken op elke plaats, waar de boompjes, op 9 voeten afstand, wor-„den geplaatst. Is de grond al te vet, dan blijven de bananenboomen „de eerste jaren daartusschen geplaatst."

Aan het eind van de Warappa-kreek, dicht bij de zee, was in 1813 de plantage Waterloo opgericht.

De predikant schrijft over zijn tocht daarheen het volgende:

„In het bananenbosch van Sporkgift aan de Matapicca, lagen „duizenden trossen bananen op den grond te rotten; ik zeg duizen-„den, daar de heer Cameron (de eigenaar) my zeide, dat hy het ge-„tal op 20.000 schatte.... Voorby Clifford Kocqshoven varende, „kwamen wij na een paar uren roeyens aan Waterloo. Deze plan-„taadje is in 1813 nieuw aangelegd en was bloeijende: dezelve heeft „jaarlyks 80.000 pond katoen opgebragt."

Nogmaals komt hij op de Biri-biri-gronden terug en zegt daarvan (pag. 250):

„. . . . doch de ondervinding heeft die Birri-Birri-gronden regt „laten wedervaren, en tevens heeft men ondervonden, dat deze „heester (katoen P.) niets liever heeft, dan een echte vette blaauwe „klei, met een paar voet veen daarop."

De bovengenoemde A. Blom schrijft over deze landen:

„Biri-birigronden waar papayen en stoelbiezen groeien, dat „zeer vette en vrugtbare Gronden zijn."

Bij von Sack (1811) lezen wij er het volgende over:

„Beribere ist Land, welches seit nicht langen Zeit an der See- „küste wo keine Baüme sondern nur Straücher von Sechs bis „Acht Fuss wachsen, urbar gemacht und ausgetrocknet werden. „Beribere ist eine Nahme, welchen demselben die Neger gaben, „und er bezeichnet lockeres und sumpfiges Land. Die ersten „Pflanzer betrachteten dieses Land als völlig unbrauchbar; in der „Folge überzeugt man sich dass es zum Anbau des Baumwolle „sehr tauglich sey".

Teenstra (1835) schrijft:

„De geschikste gronden tot het aanleggen van een koffyplan- „taadje zijn nieuwe kleigronden, vooral op mangrove-gronden, „zijnde die, op welke vele pinapalmen (palissaden) groeien, groeit „de koffyboon tevens zeer weelderig; . . . . Naast de blaauwe klei- „gronden volgen in geschiktheid de bieriebierielanden, mits de- „zelve niet uit leemachtige klei bestaan."

In het Landbouwkundig Tijdschrift „West-Indië" van Juni 1920 lezen wij over mogelijkheid om op dergelijk terrein (bagassieland) te ploegen:

„Dat de Clevelandtractor en ook de Fordson een two-bottom „discplough van 12 inches straal door losse klei (bagassieland) „zooals te vinden o.a. in de achtervelden van de plantages aan „den rechter (noord) oever van de Commewyne, trekken kan, „daarvan hebben wij ons kunnen overtuigen op Cane Grove „(Britsch Guyana), waar de ploeg met gemak de oude rietstoelen „doorsnijdende, den grond tot een diepte van ruim 1 voet goed „omwerkte."

Over de tweede soort open terreinen, de savanna's zegt genoemde Encyclopaedie (Aardkunde bl. 7) het volgende:

„Niet altijd hebben deze uitgestrekte, door oerwoud omringde „open terreinen hun ontstaan aan de plaatselijke ontwikkeling „eener zandformatie te danken. Ook op klei- en leembodem kan „zich een savanne-vegetatie ontwikkelen, wanneer het terrein ge- „durende den ganschen regentijd onder water staat en in den dro- „gen tijd uitdroogt. Zulke tijdelijk uitgedroogde moerassen noemt „men overstroomingssavannes".

Noord-Cottica-terrein.

De eerste die iets mededeelt omtrent het voorkomen van open terreinen benoorden deze rivier, is een labadist, die in 1686 met een bark van La Providence, de toenmalige labadistische nederzetting langs de Boven-Suriname-rivier, naar de Cottica en Coermotibo voer om terrein te zoeken geschikt voor den aanleg van suikerplantages.

Zijn handschrift en schetskaartje berusten in de Koloniale Bibliotheek te Paramaribo, waar zij, hoewel vrij goed opgeborgen, niet bewaard moesten zijn, daar het tropisch klimaat en de insectenplaag het vergaan dezer oude stukken bespoedigen. Beter ware het de origineelen hier in 's Rijks archief te bewaren en een afschrift in Paramaribo te houden [1]).

De kaart van Cateau van Rosevelt en Van Lansberge wijst eveneens op biri-biri-landen in die streek, en volgens verklaring van een der Surinaamsche hoofdambtenaren is uit zee een uitgestrekte boomlooze vlakte zichtbaar in het Cotticagebied.

Of deze terreinen na inpoldering zonder bemaling in den grooten regentijd zouden zijn te loozen, durf ik niet te zeggen.

De Cottica kan over een groote lengte door zeeschepen bevaren worden.

Noord-Commewijne-streek.

Ook dit terrein heb ik reeds in mijn rapport in het kort besproken. Hier en daar wordt een stukje dier uitgestrekte vlakte voor de rijstcultuur benut en er schijnen plannen

[1]) Het reisverhaal is verschenen in het „Protestantenblad voor de Kolonie Suriname" in de nummers van 8 Mei—21 Augustus 1920.

te bestaan om onder Europeesche leiding daar een machinale rijstcultuur te beginnen.

Ni-wa-co-vlakte.

De streek omsloten door de kust, de Nickerie-rivier, de Wajombo en de Coppename — kortheidshalve door mij Niwaco-vlakte genoemd — bezit een uitgestrektheid van ongeveer 400.000 H.A. en trok, zooals uit mijn geschriften blijkt, reeds vóór mijn vertrek naar de kolonie mijn aandacht. Ongeveer in het midden van de kustlijn ligt het plaatsje Coronie, eens bekend om zijn katoen- en suikercultuur, die vrijwel geheel in handen was van Schotten. Het getal inwoners bedraagt ongeveer 2500, in hoofdzaak nakomelingen van slaven. Een cocos-cultuur van eenige beteekenis wordt hier aangetroffen. De gronden in die buurt staan bekend als zeer vruchtbaar; de slechte verbinding met de zeeschepen, tengevolge van de daar voor de kust liggende modderbanken, zal steeds oorzaak zijn, dat deze streek voor groote ondernemers weinig aantrekkelijks bezit. Ik beschouw Coronie dan ook als eindpunt van ondernemingen die later uit de Nickerie en Coppename zouden kunnen worden begonnen. De tegenwoordige vestiging staat door een scheepvaartkanaal, dat slechts te bevaren is voor kleine scheepjes van weinig diepgang, met de zee in verbinding en het was het op diepte houden van dit kanaal, dat aanleiding heeft gegeven tot een belangrijke opneming, waarvan de uitkomsten in de Surinaamsche archieven dreigden verloren te gaan. Het voorstel was indertijd gedaan om te onderzoeken in hoeverre het mogelijk was water uit de ongeveer 56 K.M. zuidelijk stroomende Wajombo-rivier door een te graven kanaal naar Coronie te brengen, waar dit water benut zou worden voor doorspoeling van het scheepvaartkanaal.

Opdracht voor deze opneming werd aan den Gouv. landmeter, den heer van Amson, gegeven, die deze in October November 1910 onder zeer moeilijke omstandigheden tot een goed einde bracht. De aan dit artikel toegevoegde profielen geven een juist beeld van het onderzochte terrein.

De „Uitkomsten der opneming", volgen hieronder:

Terreingesteldheid.

„0—7.7 K.M. De savanne ten Zuiden van Coronie loopt van „1.74 tot 5.2 K.M. en is begroeid met gras en biezen; bij K.M. 4.7 „treft men de eerste mauritiepalmen aan. Het bosch tusschen KM. „5.2 en 7.7. is begroeid met mokko-mokko, panta en mauritie (allen „moerasplanten en palmen P.) en is 0.5 M. onder water. De bagas- „sie (vergane plantenresten P.) is gemiddeld 1 M. boven den klei- „grond.

„7.7—15.4 K.M. Vanaf 7.7 tot 15.4 loopt het terrein geleidelijk „op en staat bij 15.4 slechts 10 cM. onder water; het bosch is be- „groeid met mokko-mokko, panta, palissaden (pina. P.) en mau- „ritiepalmen.

„15.4—19.3 K.M. Het bosch bestaat afwisselend uit palissaden „en ander houtgewas, het terrein is drassig en staat gemiddeld „5 cM. onder water.

„19.3—19.39 K.M. Het terrein is begroeid met dicht bosch; de „kleibodem is vermengd met schulpen, het grondwater trof men „aan op 0.5 M. diepte. Het terrein daalt naar het Westen. (Dit is „vermoedelijk de voortzetting van de rits door Luitenant Gits „gedurende zijn tocht naar Coronie abusievelijk gevolgd).

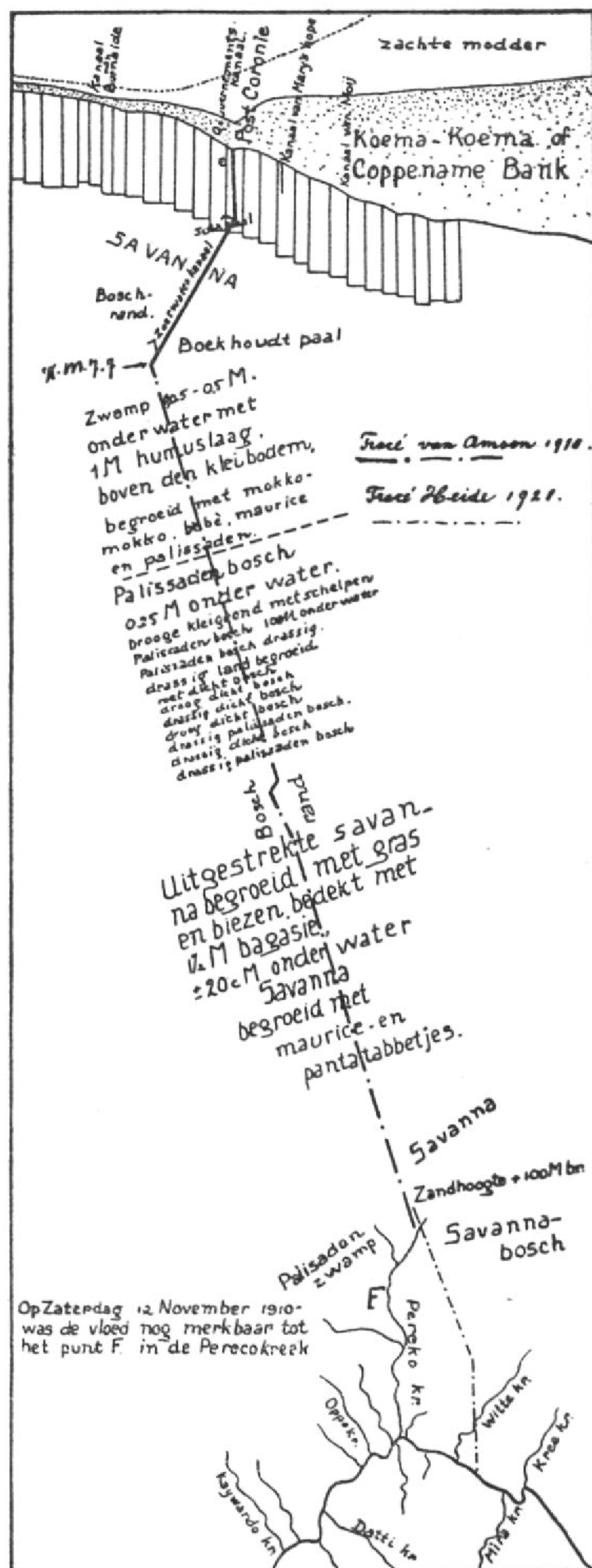
„19.39—23 K.M. Drassig land bedekt met een humuslaag van „ong. 1 M. en 5 cM. onder water en begroeid met dicht bosch (ka- „poewerie, panta), afgewisseld door palissadenbosch (van hoog „bosch is hier geen sprake. P.).

„23.1—23.18 K.M. Kleigrond zonder humuslaag bedekt met „dicht bosch. (Kleirits. P.).

„23.18—26 K.M. Drassig land, bedekt met ongeveer 1 M. hu- „mus en 5 cM. onder water afwisselend begroeid met palissaden „en dicht bosch.

„26—44.6 K.M. Savanna begroeid met gras en biezen en enkele „mauritietabbetjes (dit zijn kleine terreinverhoogingen. P.). De „kleibodem is bedekt met een humuslaag ongeveer 1½ M. dik, die „gemiddeld 10 cM. onder water staat.

„44.6—48.5 K.M. Savannabosch, begroeid met panta, mauritie

zachte modder
Post Coronie
Koema-Koema of
Coppename Bank
SAVANNA
Bosch-rand.
Boekhoudt paal
Zwamp 0.25-0.5 M.
onder water met
1 M humuslaag.
boven den kleibodem,
begroeid met mokko-
mokko, bebè, maurice
en palissaden
Palissaden bosch
0.25 M onder water.
Droge kleigrond met schelpen
Tracé van Amson 1910.
Tracé Heide 1921.
Bosch rand
Uitgestrekte savan-
na begroeid met gras
en biezen, bedekt met
½ M bagasie,
± 20 c M onder water
Savanna
begroeid met
maurice- en
panta tabbetjes.
Savanna
Savanna-
bosch
Palisaden zwamp
F
Op Zaterdag 12 November 1910
was de vloed nog merkbaar tot
het punt F. in de Perecokreek
Pereko kr.
Witte kr.
Datti kr.

„en mokko-mokko, kleibodem bedekt met ongeveer 1½ M. bagas-
„sie en ongeveer 10 cM. onder water.

„Tusschen K.M. 48.22 en 48. 32 bevindt zich een zandrits breed „100 M., die ten Oosten aan de Savanna en ten Westen aan een pa-„lissadenzwamp grenst."

Hierna werd de Perico-kreek bereikt. Bosch van beteekenis komt tusschen Coronie en de Perico-kreek dus niet voor, daar de gemelde vegetatie als bosch niet veel beteekent. De palissade- of pinapalm, die in gindsche streken veel wordt aangetroffen, wijst op zeer vruchtbaren grond. Reeds de oudste schrijvers over Suriname roemen de vruchtbaarheid van gronden, waarop de palissadepalm groeit. De op dit groote terrein voorkomende waterlaag bepaalt den aard der vegetatie. Over een afstand van 18.6 K.M. werd een slechts door gras en biezen begroeide vlakte doorgetrokken. Omtrent deze vlakte deelt de heer Van Amson in zijn rapport nog het volgende mede:

„13 October. Gevracht tot K.M. 25.2, rand van het palisaden-„bosch en een open savanna. De savanna staat 10 cM. onder wa-„ter en is begroeid met verschillende grassoorten en biezen met „enkele mauritieboschjes.

„15 October. *De savanna is zoowel in Oostelijke als Westelijke „richting onafzienbaar.*" [1])

Hierbij zij erop gewezen, dat het gedurende den tijd van onderzoek zwaar regende.

In verband met dit onderzoek schreef de Chef van het Bouw-departement dd. 10 December 1910 aan den Gouverneur van Suriname:

„Uit het mondeling rapport van den landmeter bleek mij, dat „hij genoodzaakt was geweest, zijne opnemingen met behulp van „de wateroppervlakte in de savanna's te doen, aangezien de ter-„reingesteldheid niet toeliet, om zonder speciale hulpmiddelen „waterpassingen uit te voeren.

„.... Het zoetwater-kanaal, dat in verband met de opgaven

---

[1]) Cursieveering door mij, P.

1. Cocospalmen op de vestingplaats „Waldeck", district Nickerie.
In het midden het zoetwaterkanaal.

2. Suikerplantage „Hazard", district Nickerie.
Gezicht vanuit den steiger bij hoogwater. De velden liggen ca. 1 Meter lager dan het hoogwaterpeil.

3. Sluis van den Corantijnpolder uit den polder gezien.
Ongeveer 800 H.A. wordt hierdoor afgewaterd.

4. Overstroomingssavanna langs de Coesewijne.
Volgens den beheershoutvester in Suriname, den heer J. W. Gonggrijp, bestaat de grond dezer savanna uit klei vermengd met kaolien. Voor cultures waarschijnlijk niet geschikt.

5. Het achterland van den van Drimmelenpolder met Koffiemamabosschen in de verte. Het sluisje (koker) dient voor het innemen van zoetwater voor bevloeiing der rijstvelden. Door den aanleg van het dijkje wordt een zeer groot waterreservoir gevormd.

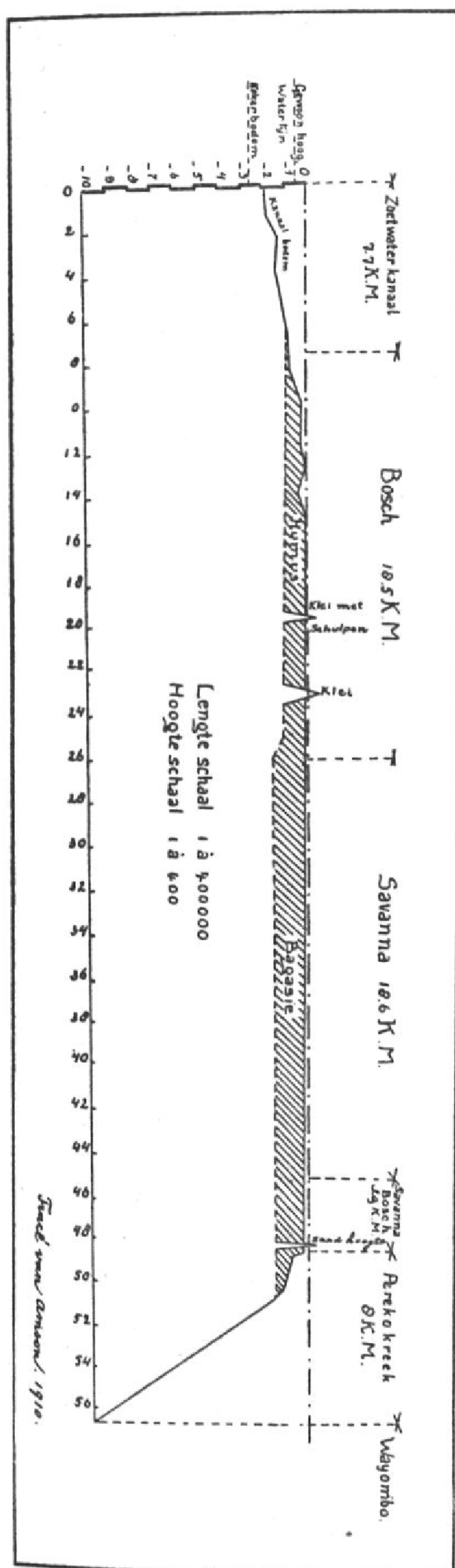
6. Loostrens met bevloeiingstrens die de eerste kruist. Van Drimmelenpolder. De dijkhoogte en dikte wordt voldoende gedemonstreerd.

7. De Corantijnrivier vanuit het strand bij den Corantijnpolder; in de verte de kust van Berbice. De enorme breedte der monding wordt hier goed gedemonstreerd.

8. De steiger van de oude plantage Paradise, district Nickerie, bij hoogwater (doodtij).

„van ter plaatse bekende per-
„sonen, verondersteld werd 12
„K.M. lang te zijn, is slechts 7.7
„K.M. lang. De afstand van de
„zuidelijkste punt van het zoet-
„water-kanaal tot de noorde-
„lijkste punt van de Pericokreek
„die op ongeveer 30 K.M. ge-
„schat was, bedraagt bijna 41
„K.M. De meening die bij op-
„pervlakkige beschouwing in-
„gang had gevonden, dat het
„niveau van de Wajomborivier
„nabij de Pericokreek zóó hoog
„zou liggen, dat de mogelijkheid
„zou bestaan, om door aantap-
„ping van het stroomgebied van
„die rivier, een dusdanige af-
„strooming van zoetwater naar
„het Noorden te verkrijgen, dat
„de spuistroom in de modder-
„bank voor Coronie een geul
„zou kunnen houden, moet na
„de opname in twijfel worden
„getrokken.

„Het terrein loopt van Co-
„ronie langzaam naar het Zui-
„den op tot op ongeveer 18 K.M.
„bezuiden Coronie, daarna ko-
„men afwisselend enkele hooge
„en lage plekken, doorloopende
„ritsen worden niet aangetrof-
„fen, van een bepaalde teeke-
„nende waterscheiding is bij de
„opname niets gebleken. De
„verticale doorsnede van het
„terrein wijst erop, dat het be-
„ter uitvoerbaar is om den wa-
„tertoevoer naar het Zuiden
„dan naar het Noorden te ver-
„meerderen. Het terrein is door
„de dikke laag gras en biezen

„uiterst ongunstig voor het maken van ingravingen. Eindelijk is „nog gebleken, dat in de maand October de invloed van eb en „vloed merkbaar is tot in de zijtakken van de Wajomborivier. Al „blijft het water zoet, van een sterken waterstroom naar zee ge- „richt, was ook bij mijn bezoek aan deze rivier geen sprake. Al „kwam dus een verbinding met Coronie tot stand het zou niet „waarschijnlijk zijn, dat er geregelde krachtige afstrooming van „water van uit het Zuiden zou plaats hebben. Er zou veel kans zijn, „dat evenals onder de bestaande omstandigheden het Noordelijk „einde van het kanaal (aan de zijde van Coronie dus) bij vloed „vol modder geraakt en dat de ebstroom niet voldoende kracht „zou hebben om de modderaanzetting weder te verwijderen.''

Dat het terrein zou kunnen afwateren naar het Zuiden op de Wajombo-rivier, was niet geheel uitgesloten en ik meende daarom te moeten voorstellen zulks door waterpassing te doen uitmaken. Een zeer nauwkeurige waterpassing werd gedaan van den Wajombo-oever in de nabijheid der Wittekreek naar het tracé-Van Amson, terwijl tevens gedurende eenigen tijd — in den kleinen regentijd — de waterstand in genoemde rivier werd opgenomen. De details dezer opnemingen kan ik hier niet overleggen, daar dit te veel ruimte zou innemen. Als vaststaand kan worden aangenomen dat een dergelijke afwatering uitgesloten is, zoodat, wanneer in de toekomst deze vlakte in cultuur zal worden gebracht, de afwatering zal moeten geschieden op kreken, welke met de beide hoofdrivieren, t. w. de Nickerie en Coppename, in verbinding staan en in de nabijheid der monding daarmede samenkomen. Het zou daarom van belang zijn een verdere waterpassing te doen van een punt in de lijn der laatste nauwkeurige opneming naar de mondingen dezer beide hoofdrivieren. Dan kan zekerheid worden verkregen omtrent de mogelijkheid eener loozing, die waarschijnlijk in den grooten regentijd gesteund zal moeten worden door bemaling. Van verder belang zal het zijn, indien tevens de waterstand in de Wajombo-rivier gedurende den grooten regentijd wordt opgenomen.

Uit de plaats gehad hebbende waterpassing bleek, dat reeds op ongeveer 3 K.M. van de Wajombo een open

terrein werd aangetroffen en dat daarop spoedig meerdere en grootere open vlakten volgden, zoodat — enkele langs de rivieren gedane opnemingen bevestigden zulks — mag worden aangenomen, dat het oeverbosch in die streken niet ver naar binnen loopt. Met vrij groote zekerheid kan worden gezegd, dat het grootste, althans een zeer groot deel van het 400.000 H.A. uitgestrekte terrein niet, of niet met bosch van beteekenis bedekt is.

Enkele grondmonsters werden verzameld teneinde de daar voorkomende grondtypen te kunnen demonstreeren.

Het onderzoek is te beschouwen als een der stappen op den weg die afgelegd moet worden om de waarde van het land voor moderne cultuurbedrijven te bepalen. Het is daarom ten zeerste noodig dat hier te lande een centraal punt komt waar de verschillende gegevens samengebracht en verwerkt worden. Doet men dat niet, dan zal veel, dat ten koste van dikwijls belangrijke uitgaven verzameld is, verloren gaan.

Deze enorme vlakte, die vrijwel waterpas ligt, staat grootendeels het geheele jaar onder water. De grootte van den jaarlijkschen regenval beslist omtrent hoogte en duur der overstrooming. Er komen jaren voor dat in den drogen tijd de savanne droog ligt.

Zoo schrijft de toenmalige Districts-commissaris van Coronie, de heer Van Romondt, dd. 13 December 1909 aan den Chef van het Bouw-departement:

„Ik betwijfel echter zeer of ook in tijden van groote, felle droog-
„te, zooals periodiek te Coronie voorkomen (in welke tijden men
„zoover als het oog reikt de savanna in brand ziet) enz."

In een schrijven van den heer A. Steendam aan genoemden chef, dd. 4 November 1909, komt o.m. het volgende voor:

„In den regentijd staat het water in de savanna (bij Coronie. P.)
„één meter hoog, in bijzonder droge jaren, het laatst in 1906,
„staat de savanna droog. Thans staat er 30—40 cM. water en zal
„de bodem dit jaar waarschijnlijk niet meer droog komen."

Ook werd mij gerapporteerd, dat de savanne dicht bij

den Wajombo-oever sporen van afbranden vertoonde. De vlakte voert water naar de hoofdrivieren en daardoor zijn een massa kreeken van zeer uiteenloopende grootte gevormd. Langs die kreken treft men veelal weer bosch aan. Omgevallen boomen, met daarachter zich verzamelend vuil, stuwen het water op en vergrooten het wateroppervlak in het terrein, waarvan het gevolg is, dat er meerder bosch afsterft. Men ziet dan ook op sommige plaatsen in het begin van de savannes boomresten.

Bij eenzelfde grondtype beslist een paar centimeters verschil in hoogte dikwijls omtrent den aard der vegetatie.

Deze enorme vlakte strekt zich naar het Westen uit tot de Nickerie-rivier.

Nickerie-vlakte.

Vaart men deze rivier af en let men scherp op het oeverland met de uiteenloopende begroeiing dan komt men tot de slotsom, dat die groote, open vlakte zeer dicht de rivier nadert.

Ook aan de westzijde der Nickerie begint in het beneden-gebied de savanne dicht bij den oever en zij strekt zich uit tot in de nabijheid der Corantijn-rivier.

Over de Nickerie-vlakte heb ik reeds vrij uitvoerig in mijn rapport geschreven; bijgaande foto's verduidelijken het beeld. Een over een afstand van ongeveer 10 K.M. uitgevoerde waterpassing heeft uitgemaakt, dat ook dit terrein nagenoeg waterpas is.

(*Wordt voortgezet*).

HOUT EN PLANKEN.

DOOR

JOH. F. SNELLEMAN.

Hoe komt de mensch tot schrijven? Meestal weet hijzelf niet, of niet meer, hoe een onderwerp hem heeft te pakken gekregen, want het proces gaat gewoonlijk langzaam; maar eindelijk loopt hij ermede rond, staat ermede op en gaat ermede ter ruste. Dan volgt de neiging om meer ervan te weten, van het begin en den voortgang; binnenkort beginnen de „nasporingen", kostbaar tegenwoordig, vooral wanneer men buitenaf zit. Eerst ging alles in stilte, als een voor anderen onmerkbare gisting, maar met de nasporingen krijgt de zaak ruchtbaarheid; er wordt gevraagd waaraan hij „nu weer" bezig is. Dan komt er een penibel oogenblik — honderd tegen één, dat de schrijver zelf, wanneer hij zijn onderwerp heeft genoemd, de neiging voelt opkomen om erbij te zeggen „met permissie."

Een andere aanleiding is er die den mensch tot schrijven brengt; dat zijn de „toevallige omstandigheden". Zij geven minder werk, want toevallige omstandigheden komen in den regel aandragen met een oud boek of een handschrift van jaren her, over een onderwerp dat ook nu nog niet van de baan is. Men voelt het onderscheid, het verschil tusschen een stuk speelgoed dat men zelf heeft getimmerd en geplakt, en een ander dat in den winkel is gekocht.

Die toevallige omstandigheden bezorgden mij het vierde stuk van het achttiende deel der „Bouwkundige bijdragen, uitgegeven door de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst, onder redaktie van J. H. Leliman, H. W. Nachenius en N. S. Calisch." Het is van September

1871 en bevat o. a. een artikel van Daniël I. Sanches, dat „Een bijdrage op bouwkunstig gebied over Suriname" heet. Het is een goed opstel van een deskundige. „Door mijn betrekking van landmeter ben ik in de gelegenheid geweest een gedeelte dier bosschen te doorwandelen en heb ik grond betreden, die misschien vóór mij slechts door de ronddolende boschbewoners is gedrukt geworden." Soms verspreekt hij zich, en een beetje breedsprakig zal men het betoog allicht vinden. Wat hij betoogt? In 't kort, dat zijn arm vaderland (Suriname) ten onder gaat en reddeloos verloren is, zoo de levenskrachten niet weder worden opgewekt. Aan het slot vraagt hij de belangstelling der lezers „voor de 14.000 millioen bruikbare boomstammen, die thans aan plunderzucht en wandalisme zijn overgelaten." Dat was zoo, een halve eeuw geleden. Er waren toen 150.000 hektaren uitgegeven, waarvan men hoogstens 50.000 in kultuur had gebracht; en aannemende, dat de savanen met het aan zee en de rivieren gelegen lage land, waar geen bruikbare houtsoorten worden aangetroffen, een oppervlakte beslaan vam 450.000 hektaren, dan blijven er meer dan veertien millioenen hektaren land over, waarop dan het bovengenoemd millioenental boomen groeit, dat aan de plunderzucht der boschnegers en het vandalisme der koncessionarissen is overgelaten.

De boschnegers, vertelt Sanches uit den ouden tijd, hakken slechts boomen om die, dicht aan de rivieren en kreken groeiende, na hun val onmiddellijk te water zijn en, zonder verder transport over land, met den stroom kunnen worden afgevoerd. Van de lichtere houtsoorten wordt een vlot gemaakt. Met de eb afdrijvende leggen zij bij iedere plantage aan om hunne waren te verkoopen, zoodat deze vlotten zelden Paramaribo, de stapelplaats en haven der kolonie, bereiken. Voor het ontvangen geld worden kleederen en jachtgereedschap gekocht. En nu, na deze plunderaars, de vandalen. Veelal heeft de koncessionaris geen kennis van houtsoorten; direkteuren der houtveilingen zijn van hetzelfde allooi, de arbeiders zijn onbeschaafd; „het geheele korps heeft nooit een werk

over de botanie gezien, veelmin gelezen." In het bosch wordt een boom uitgezocht die zoowat beantwoordt aan het verlangde; eenige dagen nadat hij is geveld wordt hij op schragen gesteld en met de handzaag tot planken verwerkt, of indien hij tot balkhout is bestemd, met den dissel vierkant bekapt. Zijn de boomen kwastig, dan wordt het hout gekloofd tot singels (houten dakpannen). De balken worden op rollen over den bodem voortgetrokken; arbeidsters dragen op haar hoofd de planken naar de landingsplaats. Op deze manier zijn de aangevraagde hektaren land spoedig leeggekapt; dan wordt er een nieuwe koncessie aangevraagd. Deze houthakkers, onbekend met het leven en de eigenschappen der boomen, letten bij het vellen alleen „op den bij overlevering aangenomen stand der maan." Dikwijls werden onrijpe boomen onmiddellijk na hun val gezaagd; zij leveren planken die bij het drogen scheuren en die in Nederland als wrak zouden worden afgekeurd. Het spijkeren van latten op de einden der planken helpt in de meeste gevallen niet.

Vervolgens over de houtmarkt. Een geregelde houtmarkt bestaat in de kolonie niet; men moet tevreden zijn met de voorhanden soorten en afmetingen. Een groot aantal balken moet men maanden vooraf bestellen; en dan komen zij nog niet op tijd, want de gevelde boomen wachten op het regen-seizoen als de kreken afvoer mogelijk maken. Is de bestelling eenmaal aangekomen, dan kan de helft voor goed doorgaan; men kan de andere helft afkeuren, maar ander hout is er niet. Mij is een voorbeeld bekend, zegt de schr., dat voor het gereedmaken van een houten gebouw 12 maanden waren toegestaan; het kwam in dien tijd niet klaar en er werden op nieuw eenige maanden bij het dozijn gevoegd. De aannemer hakte zelf het hout in de bosschen op uren afstands van het huis in aanbouw en het versche hout werd onmiddellijk gebruikt. „Het valt ligt na te gaan, dat dusdanig bewerkt hout aan den invloed der zon blootgesteld, op allerlei wijze krom trekt, en derhalve geven de gevels van sommige huizen een miniatuurvoorstelling van de golven der zee."

Hoe de toestand thans, een halve eeuw later, is, leert het artikel van dr. Berkhout, leeraar aan de Wageningsche school, in de Encyclopaedie van West-Indië. Hij begint met te zeggen, dat de uitvoerhandel nog weinig beteekent, hoewel de Surinaamsche bosschen voortreffelijke houtsoorten bevatten. De voorraad in Europa is in den regel klein, raakt spoedig uitgeput en is niet snel aan te vullen met hout van Paramaribo, want ook daar ligt weinig opgestapeld. In het Surinaamsche bosch worden de stammen zoo dicht mogelijk bijeen uitgekozen voor de velling, en zonder ringen of andere voorafgaande maatregelen omgekapt; de stammen legt men op zaagstellingen, en ten einde het kromtrekken der planken tegen te gaan, worden op de stelling reeds in den kop der planken gleuven gemaakt en daarin dunne houtjes geslagen; want het groene hout werkt sterk, en men laat de volle zon branden op het in de buitenlagen zeer natte hout, met 't gevolg, dat het sterk moet scheuren en werken. Soms ziet men planken als hoepels omgekruld (dit is nog sterker dan de golven der zee bij Sanches) en menig stuk daalt bij 't vervoer zóó in waarde, dat de drager 't wegwerpt. „Welk een verspilling van arbeidskrachten en welk een verkeerde exploitatie-methode vallen hier te constateeren", schrijft Berkhout aan het eind van zijne mededeelingen over de bosch-ontginning door de menschen die Sanches wandalen noemt. Daarna doet hij ons de exploitatie door boschnegers kennen en den afvoer langs de knuppelwegen. Noch op de hoeveelheid, noch op den leveringstijd kan men rekenen. Waar een voorschot wordt gegeven in de vaste hoop, dat een bepaalde partij hout binnen een half jaar zal worden geleverd, duurt het soms van twee tot drie jaar voor een klein gedeelte van het beloofde hout aankomt.

Wat baat, zou men willen vragen, al het schrijven over een belangrijk onderwerp als de boschexploitatie in Suriname? In deze vijftig jaren blijkt er niets veranderd; beide schrijvers vertellen, in een anderen toonaard, precies hetzelfde. Over de uitsleepmachine aan de Saramacca kan men het rapport van het S. S. S. nalezen (bl. 132 v.);

het bedrijf werkte nog niet economisch, de houtkap ligt meer dan de helft van den tijd stil; de boschnegers kunnen veel verzetten als zij willen, maar men kan niet op hen rekenen en zij zijn veeleischend. Over een der zagerijen lezen we, dat zij moest werken met van de bevolking opgekocht hout, en dat zij steeds heeft gesukkeld met houtgebrek. En het slot is, dat „een nadere studie" aanbeveling verdient en de kansen gunstig lijken.

* * *

Oplettende lezers zullen vragen waar de bouwkunst blijft, die men in den titel van Sanches' artikel kan vinden. We komen er langs het hout en de planken, tot de woning van den gegoeden burger. Huisbouw kent de Encycl. van W. I. niet. Bij Paramaribo lezen we, dat de huizen veelal twee verdiepingen hebben en te dicht op elkander staan, dat de protestantsche en de luthersche kerken, het z.g. stadhuis (met houten toren), het hof van justitie, het waaggebouw en een zestal particuliere woningen van steen zijn; alle andere publieke gebouwen en woonhuizen van hout. Deze laatsten krijgen tegenwoordig een meer tropisch karakter door den bouw van balkons en van buitengalerijen. De huizen zijn wit geverfd en de ramen worden met groene blinden gesloten. Sanches weet meer ervan te vertellen. In het midden is de hoofddeur met doorloopende gang; ter wederzijden vertrekken die tot kantoor of tot sieraad-kamers dienen; eveneens gelijkvloers ligt de bergplaats voor het tafelgarnituur, „waarmede in de kolonie groote uitstalling wordt gemaakt", en ook begint hier de trap naar boven. Deze verschaft aan de meeste timmerlieden het grootste hoofdbreken en bijna altijd is het huis klaar op de trap na; zoodoende krijgt de trap gewoonlijk een slechte plaats. Langs den geheelen achtergevel loopt een overdekte warande die des ochtends, wanneer het nog niet heel warm is, als huiskamer wordt gebruikt. De bovenverdieping bevat de woon- en ontvangkamers en bij enkele ruime woningen slaapvertrekken. Aan de straatzijde

vindt men een balkon, geheel open of overdekt. In sommige gevallen treft men aan de achterzijde dezer bovenverdieping een doorloopende gaanderij aan. In de dakverdieping, die in den eindgevel van lichtramen en in de lange gevels van dakvensters is voorzien, zijn slaapvertrekken.

De steenen voet van het huis rijst tot een meter boven den grond; van bruinhart of van bolletrie worden jukken gemaakt die men koud op den steenen voet zet en deze jukken worden door walplaten verbonden; daarop komen, met pen en gat, weder jukken waarop walplaten komen te rusten. Dan volgen de dakspanten met den nokbalk. De houten wand (het buitenbeschot of beslag) bestaat uit planken die niet zijn geploegd, maar die een paar duim over elkander schieten; gepotdekseld of overnaads heet men dit bij de aldus gebouwde schepen. Bij de stijlen blijven dus openingen over die luchtverversching geven en huisvesting aan velerlei gedierte. Aan de raam- en deur-openingen en aan de hoeken van het gebouw worden architraven gespijkerd. De vloeren bestaan meestal uit geploegde kopi-deelen (Goupia glabra) of Amerik. greenen planken. De binnenschotten zijn van Amerik. vuren, of van duurder cederhout [1]) de buitendeuren met de kozijnen en de luiken van wane-hout (Ocotea sp.), de binnendeuren van cederhout. De dakbedekking bestaat uit Engelsche leien of, bij minderen bouw, uit Hollandsche pannen of tegels. Singels zijn in de kom der gemeente verboden. Van binnen wordt het huis wit of lichtgrijs geverfd, aan de trappen, vloeren en plinten geeft men een olijfgroene of donkerbruine kleur. Hoewel behangsel in zulke huizen hoogst onpraktisch is, treft men het toch hier en daar aan.

Bij elk huis behoort een erf, bijna een plein en daar ligt de keuken, zoo niet geheel van steen opgetrokken dan toch aan den achterkant voorzien van een steenen muur; op een steenen tafel in die keuken staan de potten en pannen te vuur en als brandstof gebruikt men uitsluitend hout; dikwijls ontbreekt de schoorsteen en de rook moet

[1]) Cedrela odorata, fam. Meliaceae. Onecht cederhout zou men dit kunnen noemen tegenover het hout van Cedrus Libani, een Conifeer.

de deur of het raam uit, of door gaten in het dak de lucht in. Op dit erf wonen de bedienden in zoogenaamde negerhuizen, dat zijn de woningen der slaven uit den ouden tijd; verder zijn er bergplaatsen en „aan het uiter-„ste einde van den tuin (maar van een tuin werd nog niet „gesproken, Sn.) dikwijls 80 el van de woning verwijderd „bevindt zich het privaat met 4 à 5 zittingen; als van „zelf volgt, dat stankvrije privaattrechters, waterclosets, „enz. in de kolonie niet worden toegepast." Later zijn deze wel aangebracht. Verder noemt Sanches nog een badhuis, een welwaterput en een gemetselde of ijzeren regenwaterbak.

Een huis dat helderwit is geverfd noemt men in Paramaribo een mooi huis; verveloosheid duidt op wansmaak. Een ander kriterium is er niet: men stelt zich volkomen tevreden met het werk van den timmerman. De schrijver verzuimt ons hierbij te doen opmerken, dat zulks over de geheele wereld regel is; alleen schijnen de Surinaamsche timmerlui niet hoog te staan, althans hij vertelt, dat velen niet kunnen lezen of schrijven. Onder de werklieden treft men wel eens goede elementen aan, maar het meerendeel is onwetend en onbeduidend. Velen die in de kolonie voor werklieden doorgaan, zouden in Nederland opperlieden heeten. Hun werk doen zij gebrekkig en langzaam; vier planken van 5 el schaven en ploegen wordt voor een dagtaak van *f* 1.25 gerekend; evenzoo het disselen en haaks bewerken van een 6 els-balk. Dit alles is in de latere jaren veel verbeterd.

Het opstel van Sanches in de „Bouwkundige bijdragen" bevat veel meer dan ik hier vermeldde; maar over den indruk dien het huizen-complex maakt hooren we niets. Men weet, dat het panorama van Paramaribo, hetzij men van de zeezijde of van den anderen kant komt, inderdaad zeer mooi is; en aan den waterkant staande krijgt men door de breedte der rivier den indruk dat de stad aan een meer ligt. Wie meer ervan wil weten zal de afbeeldingen moeten raadplegen, vooral de gekleurde; en erkennen, dat Paramaribo een plaisant uiterlijk heeft.

SPOORWEGINKRIMPING.

Onderstaand adres is door de burgerij van Suriname aan den Gouverneur ingediend.

Excellentie,

Aan het slot van Uwe dd. 10 Juli jl. aan den heer Voorzitter der Koloniale Staten gerichte missive verzoekt U Zijn-Hoog Edel Gestrenge het in Uwe missieve behandelde spoorwegvraagstuk bij de Koloniale Staten in openbare behandeling te willen brengen, opdat thans duidelijk worde uitgemaakt welke meening en welk verlangen dienomtrent in Suriname heerschen.

Dit verzoek aan den heer Voorzitter der Koloniale Staten, in zóó ruime termen gesteld, heeft de meening gewekt dat het Uwer Excellentie aangenaam zou zijn niet alleen het gevoel der volksvertegenwoordiging van deze Kolonie omtrent dit allergewichtigst vraagstuk te leeren kennen, doch ook te vernemen hoe in breede kringen der bevolking daarover gedacht wordt.

Mocht deze meening juist zijn, dan vragen ondergeteekenden, allen inwoners van Suriname, wien het wel en wee van het land waaraan zij hun beste krachten wijden ten zeerste aan het hart gaat, Uwer Excellentie's welwillende aandacht voor het navolgende, terwijl zij U eerbiedig, doch met aandrang verzoeken deze stem uit de bevolking te willen doen klinken dààr, waar de uiteindelijke beslissing over het lot van onzen spoorweg zal worden genomen.

Moge deze stem, gedragen èn door het gezag van Uwe Excellentie èn door het gezag van onze Volksvertegenwoordiging in het Moederland worden gehoord als de noodkreet van een bevolking die zich bedreigd ziet in haar toekomst door de voorgenomen wegneming van een van de voornaamste der toch reeds zoo schaarsche middelen tot ontwikkeling van het land harer inwoning. —

Uwe boven aangehaalde missive aan den heer Voorzitter der Koloniale Staten heeft algemeen weerklank gevonden onder de bevolking van Suriname en het is met de grootste voldoening dat zij heeft kennis genomen van het door Uwe Excellentie daarbij ingenomen standpunt, dat naar behoud van het bestaande moet worden gestreefd, met doorvoering van de noodige en mogelijke bezuinigingen. —

Inderdaad, Excellentie, zóó is het en de door Uwe Excellentie uitgesproken meening geeft ten volle weer het gevoelen van de aan Uwe kundige leiding toevertrouwde bevolking dezer kolonie. —

Moet de ten koste van zóóveel opoffering en met uit den weg ruiming van zóóvele bezwaren verkregen spoorweg reeds na betrekkelijk zóó weinige jaren worden opgebroken en het binnenland opnieuw worden prijs gegeven aan een volslagen isolement? Mag deze terugtred op den weg der ontwikkeling en beschaving worden gedaan? Neen, driewerf neen!

Uwe Excellentie heeft in de meergemelde missive gezegd en het is ook onze meening, dat de aanleg van den spoorweg nimmer bedoeld kan zijn geweest als productief instituut, doch indirect het algemeen belang zou dienen.

Moge dus worden aangenomen dat de economische mogelijkheid van den spoorweg bij den aanleg niet de allervoornaamste plaats innam, toch meenen wij ook thans, ondanks de groote teleurstelling die op dit gebied ondervonden is, deze economische mogelijkheid nog niet geheel te mogen uitschakelen. Het is toch bekend dat in het Buitenland, met name in Noord Amerika, gestreefd wordt naar eene kortere verbinding met Brazilië en dat het denkbeeld deze kortere verbinding te zoeken via een spoorweg door een der Guyana's meer en meer veld begint te winnen. —

Zonder ons nu te willen overgeven aan toekomstdroomen, is naar onze meening toch de vraag gerechtvaardigd of het juist zou zijn door opbreking van den bestaanden spoorweg de mogelijkheid van het zich ontwikkelen van deze kolonie als doorvoergebied naar het zoo belangrijk achterland Brazilië voor goed af te snijden. Heeft niet juist het Moederland zijn groote beteekenis en economische ontwikkeling in hoofdzaak te danken aan het zijn van doorvoergebied?

Maar afgezien van deze, in elk geval nog slechts in een zéér verre toekomst bestaande, mogelijkheid, rijst allereerst de vraag of de spoorweg voor de kolonie-zelve nog economisch belang heeft.

Wij meenen deze vraag volmondig bevestigend te mogen beantwoorden en wel in den zin dat het voortbestaan van den spoorweg onontbeerlijk is zoowel voor de economische als voor de cultureele ontwikkeling van het binnenland.

De resultaten, vroeger verkregen met de schuchtere pogingen tot exploratie van het binnenland aangewend, mogen allerminst worden aangelegd als maatstaf van de waarde aan het binnenland toe te kennen.

Dateeren niet de ontdekking van het Bauxiet, de blootlegging van groote hoeveelheden ijzererts, de recente vondst van cinnabar allen van na de exploraties bedoeld bij het Ministerieel schrijven, aangehaald in Uwer Excellentie's missive? En duiden deze vondsten niet op mogelijkheden die allerminst verwaarloosd mogen worden?

En wat betreft het Marowijnegebied, welk gebied de spoorweg thans makkelijker bereikbaar maakt, moge er op worden gewezen dat de Fransche zijde een rijke opbrengst heeft aan mineralen en boschproducten dat aan de Hollandsche zijde bijna geen ontginning bestaat, doch dat de eenige maatschappij die daar geregeld exploiteert met de meest eenvoudige wijze van exploitatie meer dan ¾ van de goudproductie der geheele kolonie oplevert, een productie die reeds sedert tientallen van jaren constant blijft.

Wij bedoelen de Compagnie des Mines d'Or en wij vragen of het aannemelijk is dat in dit uitgestrekte gebied slechts de eenige plaats waar mineralen in ontginbare hoeveelheid voorkomen, het betrekkelijk klein concessiegebied van genoemde maatschappij vormt. Wij gelooven van niet en koesteren de overtuiging dat dat deel der kolonie nog groote verrassingen zal kunnen brengen. Maar hoe zal ooit die mogelijkheid werkelijkheid kunnen worden, indien de eenige weg die dit gebied nog eenigszins bereikbaar maakt, de spoorweg, wordt opgebroken?

En wat de cultureele belangen van het binnenland betreft, het opbreken van den spoorweg zal het den missiën nog moeilijker maken dan het nu

reeds is, in het binnenland door te dringen en daar haren zegenrijken arbeid te verrichten.

Uwer Excellentie's meening dat voor het onderzoek naar de waarde van het binnenland tijd dient te worden gelaten en dat eerst wanneer mocht blijken dat de armoede van het achterland vast staat, maar ook niet eerder, het middel mag verdwijnen waarmede dat achterland op de voorloopig meest oeconomische wijze kan worden bereikt, geeft ten volle weer de gevoelens van de inwoners dezer kolonie. En staat de armoede van het achterland vast? De vraag stellen is tevens haar beantwoorden voor wie Suriname kent. Er is nog te weinig gedaan om dat achterland te leeren kennen, om een bevestigend antwoord op deze vraag niet hoogst voorbarig te achten. Integendeel, de bevolking blijft vol hoop het oog op het achterland gevestigd houden, overtuigd als zij is dat eenmaal zal blijken dat een deel van haar toekomst dààr zal worden gevonden.

In het Ministerieel schrijven, in Uwer Excellentie's missive aangehaald, wordt ook gewezen op de omstandigheid dat bij een gedeeltelijke opbreking van den spoorweg, waardevol materieel dat nu nog als reserve voor vernieuwingen zou kunnen worden aangewezen, eigenlijk zonder veel nut zou worden opgebruikt.

Het zij ons vergund, tegenover deze opmerking in alle bescheidenheid de vraag te stellen of de waarde van het door opbreking te verkrijgen materieel niet belangrijk zou worden gereduceerd, zooal niet geheel zou worden geabsorbeerd door de zéér hooge kosten van opbreking, opslag en bewaring van dat materieel.

Nog moge het ons vergund zijn, Uwe Excellentie te verzoeken, bij de voorgenomen reorganisatie van den spoorweg ook Uwe aandacht te willen vestigen op de ontwikkeling van het verkeer over den spoorweg door herziening der thans geldende tarieven.

De ondervinding toch heeft overal elders geleerd dat het verhoogen der tarieven als middel om een spoorweg-exploitatie-rekening sluitend te maken slechts tot zekere grens, nauw verband houdend met de economische draagkracht der te verwachten gebruikers van den spoorweg, kan worden doorgevoerd. Gaat men daarboven dan zal de tariefverhooging de omgekeerde werking hebben en door een afname van het verkeer, onevenredig met de verhooging van het tarief, de exploitatieresultaten ongunstig beinvloeden.

Wij meenen dat bij de thans bestaande tarieven de grens van de economischen draagkracht der gebruikers van den spoorweg reeds overschreden is en meenen in de opgave van het passagiersvervoer over de jaren 1917—1921, als vermeld in bijlage VII van de zoo belangrijke nota van den heer Directeur van Openbare Werken, Ir. E. J. Kempees, de bevestiging daarvan te zien.

Volgens deze opgave toch bedroeg het totaal aantal vervoerde passagiers

in	1917	229.852	1920	310.400
	1918	286.737	1921	197.996
	1919	297.673		

Dat een zóó sterke onderbreking van de opgaande lijn in het aantal vervoerde passagiers als 1921 te aanschouwen geeft, uitsluitend het gevolg zou zijn der economische omstandigheden, is niet wel aan te nemen. Veeleer moet daaraan een diepere oorzaak ten grondslag liggen en deze diepere oorzaak is naar onze meening spoedig gevonden, wanneer men bedenkt,

dat op 1 December 1920 het verhoogde tarief inwerking is getreden. Mogen de thans geldende tarieven bij een eenmaal krachtig ingetreden ontwikkeling der kolonie misschien gewettigd zijn, vooralsnog gaan zij boven de draagkracht der bevolking. —

Excellentie! Wij hebben gemeend U eenigszins uitvoerig te moeten schetsen wat er leeft in den boezem der bevolking, wat zij vreest en wat zij hoopt. Zij ziet in het opbreken van den spoorweg de vernietiging van een deel van hare toekomstverwachtingen, zij hoopt door behoud van den spoorweg de mogelijkheid tot ontwikkeling der kolonie en daardoor tot verhooging van het economisch peil bevestigd te zien.

Moge deze hoop niet ijdel blijken te zijn, moge niet een nieuwe teleurstelling de, door de wereldtoestanden toch reeds zoo zwaar beproefde bevolking van dit land nog verder neerdrukken.

Het kostbaarst goed van een volk, het vertrouwen in de toekomst van zijn land, zonder hetwelk geen energie zich ontplooien kan is in gevaar!

Wees overtuigd, Excellentie, dat bij Uw pogen dit gevaar te keeren de geheele bevolking als één man achter U staat en dat zij blijft vertrouwen op Uw beleid in deze voor haar zoo gewichtige levensvraag.

In hunne vergadering van 6 September hebben de Koloniale Staten met algemeene stemmen de volgende, door den heer van Ommeren voorgestelde motie aangenomen:

„De Koloniale Staten,

Gelezen de missives van den Gouverneur van 10 Juli 1922 No. 2431 en 23 Augustus 1922 No. 3028 aan de Koloniale Staten; en den brief van de Staten aan den Gouverneur van 28 Juli 1922 No. 7;

Gehoord de besprekingen van heden avond,;

Overwegende dat het Koloniaal belang zich ten eenenmale verzet tegen prijsgeving van welk deel ook van den bestaanden spoorweg van Paramaribo naar Dam;

Spreken als hun oordeel uit, dat handhaving van den spoorweg geboden is in het werkelijk belang der kolonie, zij het met buitenwerking stelling van de kabelbaan en inkrimping van den spoorwegdienst;

en gaat over tot de orde van den dag."

BIBLIOGRAPHIE.

Aids to tropical hygiene, by Colonel R. J. Blackham, with a preface by Lt. General Sir John Goodwin, second edition, enlarged, thoroughly revised and mostly rewritten. London 1922.

Kort Overzicht van de Surinaamsche Geschiedenis, door Th. A. C. Comvalius, 5e druk. Paramaribo, 1922.

Onze Koloniale Landbouw, onder redactie van Dr. J. Dekker, Deel XI. 2e druk. Cacao, door Prof. Dr. W. Roepke, Haarlem 1922.

De Aarde en haar Volken, October 1922. Naar Pakka-Pakka aan de Saramacca, met ill., door (Mevr.) W. H. M.

Bulletin de la Société Belge d'Etudes Coloniales. XXIX, Juil.—Août 1922. Curaçao, possession néerlandaise dans la mer des Caraïbes, par Th. de Streitberg.

Het bootwerkers-conflict in de haven van Willemstad Curaçao, uitgegeven door den R. K. Volksbond te Willemstad. Curaçao, 1922. Typ. „Mercantil".

Koloniale Postspaarbank in Suriname. Verslag over het jaar 1921. Paramaribo, 1922.

Coronie en de Polderverordening, door J. Bakker. Paramaribo, 1922.

De Familie Gonggrijp en de Kolonie. Overdruk uit de Suriname, Nos. 49, 50, 51, 52, 53 en 55 van 1922. Paramaribo, 1922.

Stemmen uit Bethesda. XXVIII. Berichten omtrent den arbeid in het melaatschen-gesticht Bethesda in Suriname, staande onder de hooge bescherming van H. M. de Koningin-Moeder. (Amsterdam, 1922.) Druk de Bussy.

West-Indië, Landbouwkundig Tijdschrift voor Suriname en Curaçao. 7e jaargang, No. 3, Mei 1922, Paramaribo, 1922. (Inhoud: 1. Over het grootrijstbedrijf in Ned.-Indië, door E. Snellen. — 2. Open brief aan den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel, door. J. R. C. Gonggrijp en het antwoord daarop van den heer E. Snellen. — 3. Bacoven en sinaasappels voor Nederland, door J. A. Liems. — 4. Beschadiging van Bacoven vruchten door bijen, door van der Feen Jr. — 5. De oprichting van een vruchtenindustrie in Trinidad en Tobago.)

Rapport omtrent de uitkomsten van een voorloopig onderzoek naar de levensvatbaarheid van landbouwbedrijven in Suriname met toepassing van moderne cultuurmethoden, in opdracht van Zijne Excellentie den Minister van Koloniën ingesteld door Tj. Pyttersen. (Door den Minister van Koloniën bij brief van 25 October 1922 aan de Staten-Generaal overgelegd. Vaststelling van de Koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1923. No. 6. Ook in boekvorm gedrukt ter Landsdrukkerij, 's-Gravenhage.)

EENIGE MEDEDEELINGEN OVER DE SARAMACCANER-BOSCHNEGERS,

DOOR

L. JUNKER.

In het boekje van den heer van Lier, posthouder onder de Aucaners „Iets over de boschnegers in de Boven Marowijne" wordt de sympathie voor de boschnegers in Suriname gevraagd terwille van de zaak hunner beschaving.

Deze schrijver bepaalt zich echter hoofdzakelijk tot den stam der Aucaners en laat de Saramaccaners, welke den grootsten en met het oog op de huishouding der Kolonie voornaamsten stam vormen, buiten beschouwing.

In het navolgende zal ik, nadat ik eenige noodzakelijke, voor het begrip van de verhalen der boschnegers onontbeerlijke woorden vooraf heb doen gaan en de verhouding der stammen onderling eenigszins heb toegelicht, trachten de overleveringen weer te geven zooals ik deze uit den mond der Saramaccaners heb overgenomen. Deze overleveringen behelzen de geschiedenis van het ontstaan van den stam, hun strijd om de vrijheid, hunne instellingen, opvattingen, zeden en gebruiken.

Het eerst maakte ik kennis met de Saramaccaners bij de Aucaners wonende aan de Cottica. Een troepje boschnegers had zijne hangmatten, niettegenstaande het regentijd was, aan den oever van de Coermotibo bij de landing van het boschnegerdorp Angoemakondre aan boomen vastgebonden, terwijl op geen twintig schreden afstands leege, open hutten stonden. Op mijn vraag aan een bewoner van het dorp, waarom zoo ongastvrij met stamgenooten werd gehandeld kreeg ik lakoniek ten antwoord „het zijn Saramaccaners" en werd hierdoor aan mij overgelaten de onderlinge verhouding te beoordeelen. Bij verdere

navraag vernam ik, dat de Saramaccaners tot een stam boschnegers behoorden welke aan de Boven-Suriname woonden en dat deze stam uit diefachtige, luie negers bestond ,welke tot alle euveldaden in staat waren. Hoe zou men aan dieven en vrouwenverleiders huisvesting of onderdak durven verleenen?

Gedurende den drogen tijd van hetzelfde jaar waren mij werkzaamheden in de bosschen gelegen boven de groote vallen van de Suriname opgedragen geworden en maakte ik toen voor het eerst nader kennis met de Saramaccaners. Reeds dadelijk viel mij het verschil op van de nette huizen en dorpen bewoond door de leden van dezen stam met de vieze dorpen der Aucaners, die de Cottica bewonen. Op de rivier waren honderde boschnegers bezig hout over de vallen te vervoeren en toen telde ik meer dan 4000 blokken. Bij het zien dezer prestaties, bijzonder bij het levensgevaarlijke werk op de groote vallen kwam mijn vooroordeel tegen deze diefachtige luie negers alras aan het wankelen. Hunne beleefdheid en goede manieren (ik miste in het bijzonder de bedelarij, waaraan men bij de Aucaners zoo is blootgesteld) verkeerden mijn gekoesterde afkeer in volle sympathie voor deze zwartjes. Ook werd me toen het raadsel van den haat welken de Aucaners tegen de Saramaccaners koesteren opgelost. Lang nadat de Aucaners tot de vrachtvaart op de Marowijne en de rivieren in de fransche kolonie waren overgegaan hadden zich ook eenige Saramaccaners aan dit bedrijf gewaagd. Hun stoere arbeidskracht en betrouwbaarheid hadden hen snel tot lievelingen der Franschen gemaakt en een groote trek van Saramaccaners naar Cayenne volgde. De Aucaners zagen met leede oogen deze concurrentie met den dag aangroeien, konden echter niets daartegen doen dan schelden en het de Saramaccaners op „hunne" rivieren lastig maken. De ultima ratio, de oorlog zoude de eenige oplossing zijn wanneer de lastige blanken er niet waren.

M. i. zouden de Aucaners het onderspit moeten delven want de Saramaccaners zijn veel grooter in aantal en zijn bovendien goede speurders en schutters.

In 1917 was ik begonnen de sterkte van den stam op te nemen. In 1919 kwam ik tot de conclusie dat ongeveer 6000 boschnegers aan de Boven-Suriname moesten wonen. De heer Schelts, zendeling van de Moravische broedergemeente in het boschland, deed kort geleden in opdracht van den ambtenaar, belast met de samenstelling van een bevolkingsregister in de kolonie, een vrij nauwkeurige telling en kwam tot den uitslag dat bijna 7000 Saramaccaners aan de Boven-Suriname wonen. Laatstgenoemd getal wordt zeker bereikt wanneer de leden van den stam welke zich in verschillende dorpen gelegen aan de Boven-Saramacca hebben gevestigd, worden medegeteld. [1]) De leden van den stam welke thans aan de Saramacca wonen zijn van uit de Boven-Suriname aldaar gekomen en hebben niet altijd daar gewoond.

De Saramaccaners zijn weer afkomstig van de weggeloopen slaven van de plantages welke gelegen hebben in het stroomgebied van de Suriname. De voortvluchtigen kozen zonder uitzondering den weg naar en langs de Saramacca. Velen hunner zijn door de Kleine-Saramacca heen tot hun eerste vaste nederzetting getrokken, terwijl een ander gedeelte de rivier stroomopwaarts voer totdat deze niet meer bevaarbaar was. Van hier uit trokken zij over de waterscheiding van de Suriname en bereikten de Granrio. Later voeren zij gezamenlijk deze rivier af en alle onderstammen vereenigden zich op de gemeenschappelijke vestiging aan den bovenloop van de Ouroeningrekreek.

In de later volgende verhalen der boschnegers zelve zal de afkomst der onderstammen, voor zoover die nog bekend is, worden gegeven.

Doordat de meeste weggeloopen slaven afkomstig waren van plantages wier eigenaren Israëlieten waren, werden in hunne taal de vele portugeesche woorden gebracht

---

[1]) Uit de opgave van den ambtenaar belast met het samenstellen van het bevolkingsregister is thans als eindresultaat gebleken dat aan de Boven-Suriname 11.327 boschnegers wonen. Hiervan moeten worden afgetrokken eenige honderde Aucaners, welke de Sarakreek bewonen, zoodat aan de Boven-Suriname ruim 10.000 Saramaccaners zijn geteld geworden.

waaraan deze zoo rijk is. Ook een aantal gebruiken, nog heerschende onder de boschnegers is op dezen oorsprong terug te voeren. In deze richting zijn bijzonder de weggeloopen slaven van Nassy van invloed geweest. Deze, nassy-ningre genaamd, wellicht de grootste onderstam, woonden bij de Jodensavanne in de Cassipora kreek, nabij de nederzetting der portugeesche Israëlieten.

Onder deze gebruiken treden vooral de afzondering en de wasschingen (reiniging) gedurende en na de menstruatie op den voorgrond. Ook de bezwering van ogri-aai (ogi wojo = invloed van het booze oog) door obia draagt een zuiver Joodschen stempel, niet het gebruik der obia [1]). doch het bijgeloof onder de Joden heerschende en dat al oeroud is.

De Nassy-negers zijn ook belast met het vervaardigen der dressie [2]). Om dit te kunnen begrijpen het volgende: Volgens de opvattingen der boschnegers sterft niemand, uitgezonderd bij zeer hoogen ouderdom, een natuurlijken dood. Ingeval ziekte den dood tot gevolg heeft is steeds de wisi [3]) van een ander boschneger in het spel. Is de dood echter het gevolg van een ongeluk of is moord in het spel dan wordt als oorzaak de een of andere booze godheid of geest aangenomen. Zoo had in eene door mij onderzochte moordzaak de moordenaar den als bijzonder kwaadaardig bekend staanden god van den Sisabo-val in zich opgewekt teneinde den noodigen moed voor de uitvoering van de daad te verkrijgen en om zich tegenover zijne stamgenooten over zijne daad te kunnen rechtvaardigen.

De verdere invloed van het kwaad als ook de wraakzuchtige Jorka [4]) van den verslagene moet aan de plaats van het ongeluk of den moord worden gebonden. Dit wordt nu bewerkt door de dressie.

[1]) Obia = toovermiddel, in het onderhavige geval bescherming aanbrengend.

Over ogri-aai zie de *Encyclopaedie van Nederlandsch- West-Indië*, onder „*booze oog*".

[2]) Dressie = in het Negerengelsch geneesmiddel. Hier echter wordt iets anders bedoeld zooals uit het navolgende zal blijken.

[3]) Zie *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, bl. 751. (Wisi = vergift, schade toebrengend toovermiddel).

[4]) Jorka = geest.

Wordt een lijk in het bosch of in de rivier gevonden, of waren er personen bij het ongeluk met doodelijken afloop tegenwoordig (bijv. wanneer door het vellen van een boom iemand aan zijn einde komt) dan mag niemand het lijk aanvatten. De vinder of bovenbedoelde personen geven onmiddellijk kennis aan het dorpshoofd. Deze zendt boodschappers naar Dam, het hoofddorp der Nassy-negers, en het aldaar aanwezige hoofd geeft last dat een der ingewijden het toovermiddel, waardoor verder kwaad voor de gemeenschap wordt voorkomen, de dressie, zal bereiden [1]).

Zoodra de dressie gereed is vertrekken 3 of 4 door het hoofd der Nassy-negers bevolen doodgravers naar de plaats des onheils. Zij hebben de dressie bij zich. Terplaatse aangekomen wordt het lijk met de dressie gewasschen en daarna door de Nassy-negers begraven. Niemand, zelfs de familieleden niet, mogen het lijk naderen. De plaats waar het lijk begraven is mag nooit door iemand betreden worden.

In 1920, met het grootopperhoofd Jankoesoe een uitstapje makende, wilde ik op een val even het bosch ingaan. De Granman pakte mij, toen ik uit de boot wilde springen bij mijn arm en hield mij vast. „No, no, no nango, na kamia no boenoe [2]). Later hoorde ik dat aldaar een man was begraven die bij het houtvlotten was omgekomen.

De godsdienst der Saramaccaners komt in groote trekken vrijwel overeen met dien der Aucaners. Grangado heeft hemel en aarde geschapen en is de beheerscher ervan. De overige goden, welke als tusschenpersonen tusschen de menschen en Grangado optreden, hebben de Saramaccaners, zooals zij zich uitdrukken, hier gevonden en niet uit Afrika medegebracht.

Het gebruik van den Grantata is op eenige dorpen van de Aucaners overgenomen geworden doch is geen typisch saramaccaansch gebruik.

---

[1]) Aan de Benedenrivier is het dorp Birihoedoematoe de aangewezen plaats in zulke gevallen.

[2]) Nee, nee ga niet, de plaats is betooverd.

Er bestaat een godsoordeel waarbij de Grangado aangeroepen wordt om zijne beslissing te doen kennen. In de Saramaccaansche taal wordt de handeling „*sooi*" genoemd. Het grootopperhoofd bereidt een drankje dat de van een misdaad beschuldigde moet drinken. Heeft het drankje geene schadelijke uitwerking dan is de verdachte onschuldig.

In 1920 bij gelegenheid van een ingesteld onderzoek terzake van een moord was ik getuige hoe de sooi aan den papoto-neger Takoefo door het grootopperhoofd Jankoesoe werd toegediend. Op eerstgenoemde had het gebruik van het drankje slechts eene laxeerende uitwerking, vermoedelijk in hoofdzaak tengevolge van den doorgestanen angst.

In zijn boekje „Iets over de boschnegers aan de Boven-Marowijne" zegt de heer van Lier op bl. 12 dat volgens zijne overtuiging de Djoekas (Aucaners) het meest godsdienstige volk op aarde zijn. Hij bekrachtigt dit door de woorden: „Het geheele leven van een djoeka zou kunnen beschouwd worden als eene lange godsdienstoefening van zijne wieg tot aan zijn graf".

Ik heb met beide stammen, de Djoekas zoowel als de Saramaccaners, veel omgang gehad en heb hen een beetje leeren kennen. Hun „godsdienstoefeningen" komen vrijwel met elkaar overeen. Hunne wasschingen met water waarin kruiden en alle andere slechts denkbare voorwerpen worden gedaan, of zelfs met lijkwater, hun verwenschingen van takroesannis en het gebruik van ontelbare obias kan ik geene godsdienstoefeningen noemen. Beter zou gezegd kunnen worden het geheele leven van een Djoeka wordt beheerscht door een ongeëvenaarden angst voor kwade invloeden; de bovengenoemde verrichtingen en gebruiken zijn slechts afweringen en verschaffen den Djoeka oogenblikken van verlichting van het hem voortdurend beheerschend angstgevoel.

Om dit angstgevoel te begrijpen moet men de lijdensgeschiedenis der boschnegers of der negers in het algemeen in aanmerking nemen. In hun oorspronkelijk vaderland als wilde dieren gejaagd en gevangen genomen, op den

tocht naar de kust en later op de slavenschepen in boeien gekluisterd, aan de dierlijkste mishandelingen blootgesteld en tenslotte in het hun opgedrongen vaderland van elkaar gerukt, de heiligste banden verbroken zien worden door hardvochtige meesters en overgeleverd aan de laagste hartstochten der eigenaren van het zwarte vleesch, waren de herinneringen aan hun vroeger bestaan niet spoedig uitgewischt geworden. Eerst nadat de weggeloopen slaven in de oerwouden van Suriname weder eene betrekkelijke rust genoten, konden gedachten op den godsdienst betrekking hebbende tot hun recht komen. Het voortdurend ondervonden kwaad drukte zijn stempel diep op de zich ontwikkelende aanschouwingen wier grondgedachten op verweer tegen overal opdoemend kwaad gericht waren en nog worden. Deze angst-uitingen godsdienstoefeningen te noemen gaat m.i. zooals reeds boven is gezegd, niet op.

Hoe de oorspronkelijke godsdienst der boschnegers ook moge geweest zijn en wat hiervan ook is overgebleven, de genoemde verrichtingen en gebruiken zijn niet anders dan bijgeloof, de voorstellingen echter hieruit ontwikkeld zijn zoo diep ingeworteld dat men ze bij oppervlakkige beschouwing als godsdienst kan opvatten. De gedachtengang die door deze voorstellingen wordt ontwikkeld en die tot daden leidt welke men, logisch blijvende, met „godsdienstoefeningen" moet bestempelen, wordt het best door het volgende voorval geïllustreerd:

De boschneger Adjembaai van het dorp Malobbi was zijn medeminnaar Awetimanoe in het bosch gevolgd en had laatstgenoemde aldaar doodgeschoten. Uit den linker bovenarm van den doode had Adjembaai vervolgens een stuk vleesch uitgesneden om daaruit eene beschermende obia voor zijn geweer te maken.

Ik vroeg aan een anderen Saramaccaner waarom de moordenaar het laatste gedaan had en kreeg ten antwoord: De jorka (geest) van den verslagene kan bezit nemen van het geweer van Adjembaai en dit tegen laatstgenoemde keeren. Dit heeft Adjembaai voorkomen, immers hoe kan

de jorka die zijn arm niet gebruiken kan een geweer richten [1]).

Te Paramaribo en bijzonder onder de Creoolsche bevolking der Bovenrivieren wordt nog heel wat aan deze „godsdienstoefeningen" gedaan. Ik ken zelfs gevallen waar zich intellectueelen in de Para een bakroe [2]) lieten uitdrijven of zich tegen wisi lieten beschermen en wel onder inachtneming van de boven beschreven wasschingen enz.

Ik dwaal hier wel eenigszins van mijn onderwerp af doch meende bovenstaande beschouwingen te moeten geven ter voorkoming van verkeerde gevolgtrekkingen omtrent den godsdienst der boschnegers.

Over de Gran-obia [3]) het orakel en geneeskrachtige toovermiddel der Saramaccaners moet ik het nog even hebben, voordat ik de boschnegers aan het woord laat komen. Deze is ook de den zege verzekerende macht in den strijd met de blanken.

De gran-obia is van afrikaanschen oorsprong en werd, zooals mij de boschnegers verzekerden, van Afrika medegebracht. Wat ik ervan te weten kwam zal ik kort mededeelen. Veel is het niet, want het is aan elke blanke verboden in de nabijheid der obia te komen en het betreden van het heilige dorp Dahome [4]) door een blanke heeft het on-

[1]) Terwille der bewijsvoering moet hier de aandacht nog gevestigd worden op het bovenaangehaalde dat de moordenaar met behulp van eene godheid aan wie hij offers bracht en die hij aanriep, zoodoende godsdienstoefeningen verrichtende, den moord pleegde.

[2]) Bakroes zijn booze geesten, die overal rondzwerven en door gebruik van obia een gehaten persoon in het lichaam kunnen getooverd worden. Men zendt den bakroe, hij is alzoo een indirecte wisi, doch met dit verschil dat de bakroe zich als Mekoenoe kan gedragen, dus overerfelijk wordt of beter gezegd in eene geheele familie zijn woonplaats opslaan kan. De van een bakroe bezeten persoon lijdt aan eene ziekte die geen dokter kan uitvinden en die alleen weer door een bepaalde obia kan genezen worden. Voor bakroe wordt ook de uitdrukking ningre-siekie (negerziekte) gebruikt.

[3]) Gran-obia = groot-toovermiddel.

De Gran-obia moet de overwinning in den nog komenden strijd met de blanken brengen. Zij is de Ark des Verbonds der Saramaccaners.

[4]) De naam Dahome deed mij denken aan de landstreek van gelijken naam in Afrika. Deze wordt bewoond door bijzonder strijdlustige negers die zelve een Amazonenkorps er op na hielden. Ik vroeg vele oude bosch-

verbiddellijk gevolg dat deze binnen vierentwintig uren sterft. Groote ontsteltenis verwekte de in 1917 door mij uitgesproken wensch Dahome te bezoeken, onder de mij over de vallen geleidende Christenboschnegers. Zij weigerden beslist mij aldaar aan den wal te zetten, en ik moest, wilde ik mijn opdracht uitvoeren, er van afzien. Bij latere gelegenheden was het mij om dezelfde reden telkens niet mogelijk Dahome te bezoeken. De grootste grief die de boschnegers tegen mij hebben is dat ik voornemens ben hunne obia te bederven. Zij vreezen dat ik er ongedeerd van zal afkomen en daarmede de onmacht van de Gran-obia bewezen zoude kunnen worden. Met de instandhouding van de obia staat of valt de Gran-Saramacca, is het uit met de vrijheid, vooral met de polygamie, want de Christenen dulden geen veelwijverij. In het laatste is de hoofdweerstand tegen kerstening gelegen en dit geldt voor alle boschnegers. De weerstand gaat vooral van de vrouwen uit en wie het niet onbekend is welken invloed bij de boschnegers van alle stammen de vrouwen op de mannen uitoefenen, begrijpt dit wel.

De obia bestaat uit drie deelen, welke in een tempel door slechts twee negers bediend worden. Het hoofdbestanddeel, de feti obia, zullen wij maar noemen den krijgsgod der Saramaccaners. Hij haat de blanken en ruikt dier nabijheid. Ook voor geweerschoten is hij zeer gevoelig. Worden meerdere schoten gelost dan wordt hij door het vermoeden dat zijne zwarte kinderen in eenen strijd met de blanken zijn gewikkeld, zeer opgewonden en kost het zijne bedienaars veel moeite hem van het onjuiste zijner meening te overtuigen en hem tot bedaren te brengen.

Het tweede gedeelte van de obia geneest alle wonden en bijzonder beenbreuken.

In 1917 zag ik aan de Bovenrivier een neger welke zich bij het bekappen van hout volgens zijn beweren den achil-

---

negers omtrent de herkomst van den dorpsnaam. Geen hunner kon zich echter herinneren iets over den oorsprong van den naam gehoord te hebben. Het is best mogelijk dat zij niets willen zeggen, want zoodra de naam Dahome genoemd wordt, worden de negers gesloten en willen niets meer vertellen.

lespees had doorgehakt. De wond was toen door de dressie van Dahome verbonden en ik mocht haar niet zien. De boschneger kon absoluut niet loopen. Later (in 1919) ontmoette ik hem weder. De voet was op zijn normale plaats en bij het loopen hinkte de man slechts even.

Het derde gedeelte der obia verkondigt de voornemens welke blanken koesteren die zich aan de Bovenrivier ophouden. Aan de uitspraak van de obia zijn allen, ook het grootopperhoofd, onderworpen. In het geval met Eilerts de Haan kreeg Jankoesoe van den wd. gouverneur te Paramaribo een geduchten uitbrander en dit omdat hij zich niet tegen de Gran-obia dorst te verzetten, en de reizigers niet verder wilde laten trekken.

De gedachte aan den nog komenden oorlog met de blanken wordt door de obia steeds wakker gehouden. Het is daarom voor een blanke uiterst moeilijk het vertrouwen der boschnegers te winnen. Van de prilste jeugd wordt hun geleerd de blanken als leugenaars en geweldenaars te beschouwen. Tegenover den blanke moet dan ook steeds de leugen worden toegepast. Als de roode draad door het touwwerk der engelsche marine loopt door al de verhalen en herinneringen der boschnegers de gedachte over de valschheid en wreedheid van het blanke ras. Uit de uiterste voorzichtigheid, die hun eeuwenlang geleerd werd in acht te moeten nemen, zijn dan ook misschien de karaktertrekken geboren welke in ongeloofelijk wantrouwen, ongeëvenaarde geveinsdheid en sluwheid hunne uitdrukking vinden [1]).

[1]) Een treffend staaltje hunner geveinsdheid levert het volgende voorval: In Mei 1917 werd te Paramaribo het bericht ontvangen dat aan de Boven- Suriname bij onderlinge twisten negen boschnegers waren gedood. Een adjunct-inspecteur met vijf politie-agenten werd naar de Bovenrivier gezonden om de zaak te onderzoeken.

Op het christendorp Ganzee zouden de boschnegers worden aangehuurd welke de expeditie boven de vallen moesten brengen. Aldaar werd de adjunct-inspecteur eerst drie dagen aan het lijntje gehouden en tenslotte, uit vrees voor Lanti (het Gouvernement) door de kapiteins de boschnegers aangewezen die de politie moesten geleiden. Aan de geleiders werd echter in het geheim opgedragen deze slechts halverwege te brengen en den hoogen waterstand, waardoor de groote vallen inderdaad onoverkomelijk worden, als reden voor den terugkeer naar Ganzee op te geven. Men bracht den inspecteur voor den Dikibonaval en deze zag dat er niet overheen te komen was.

Ofschoon het groote wantrouwen en de leugenachtigheid waarop men de Saramaccaners telkens betrapt, onsympathiek aandoen vergoedt hunne beleefdheid en hulpvaardigheid veel. In dat opzicht staan ze ver boven de meestal onbeschofte Aucaners, Tafereelen welke ik nog kort geleden aan de Tapanahonie zag en waarin zelfs het grootopperhoofd figureerde, zijn bij de Saramaccaners ondenkbaar. De eerbied tegen ouderen en de beleefdheid onder elkaar worden soms zelfs overdreven. Hetgeen mij en vele anderen op reizen, met Aucaners als geleiders, is overkomen dat bijv. de geleiders van de boot urenlang op visite aan den wal gaan of eenvoudig bij een bevriend dorp heel vroeg in den dag stoppen om aldaar te overnachten, gebeurt bij de Saramaccaners niet.

De haat der Aucaners tegen de Saramaccaners is dan ook licht verklaarbaar.

Nog klinken mij de woorden der Djoeka-vrouwen te Godoholo in de ooren die zij riepen toen ik met drie Djoekas van Drietabbetje op 7 Mei ll. van daar naar de Tossokreek vertrok:

„De joe miti dem Saramacca fon dem no mo". (Geef den Saramaccaners een goed pak slaag zoo ge hen ontmoet).

Op een van mijne eerste reizen naar de Boven-Suriname werd ik door een boschneger aangesproken en klaagde deze dat hem door de Nassy-negers groot onrecht was aangedaan. Hij had aan de Ouroeningre-kreek hout gekapt

---

Zijne vraag of er geen andere weg was werd ontkennend beantwoord. De boschnegers waden echter bij hoogen waterstand door de Prittipratti, een kanaal dat rondom de vallen loopt en dat ik bovendien dagen later doorgevaren ben. De adjunct-inspecteur moest toen onverrichter zake terugkeeren. Mij bleek later ook dat reeds op den eersten dag van de aanwezigheid der politie te Ganzee boodschappers naar boven waren gezonden om te melden dat er onraad was. Wel brachten de Ganzeeërs later tot verontschuldiging te berde dat het laatste door heidensche boschnegers was geschied.

Tot geruststelling der lezers kan ik nog mededeelen dat mij later bij onderzoek bleek dat slechts één boschneger gedurende eene vechtpartij, die over de ongeoorloofde verhouding van dien boschneger tot de derde vrouw van een ander was ontstaan, aan den schouder door een slag met een kapmes was gewond geworden. De Gran-obia te Dahome had bij mijn aankomst aan de Bovenrivier den ongelukkigen minnaar reeds bijna genezen.

en dit hout was door het hoofd van genoemde negers hem, Krasi, zoo heette de boschneger, afgenomen en verkocht geworden, zonder dat hem ook een roode cent was uitgekeerd. Ik vroeg Krasi of hij dan geen Saramaccaan was hetgeen hij bevestigde, doch voegde hij er aan toe: „ik ben een domini-neger". Niet wijzer uit dit antwoord geworden, bracht mij later de mij geleidende christenneger van het dorp Ganzee op de hoogte van den toestand. Nassy-negers en Domini-negers waren twee verschillende onderstammen. De eersten hadden al de groote kreeken in bezit, zoodat de negers der overige talrijke onderstammen bijna geen goed bosch meer bezaten om het houtkapbedrijf te kunnen uitoefenen. Door verdere gesprekken kwam ik het volgende te weten: De voorouders der Nassy-negers hebben steeds over de overige onderstammen gedomineerd. Zij verkenden het geheele stroomgebied van de Suriname tot aan Toerioboeka [1]) en aan de mondingen van de groote kreeken plaatsten zij hun kandoe [2]). Hiermede hadden zij van de kreek en het daaraan liggende bosch ten behoeve van hun onderstam bezit genomen. Dit bezitrecht werd door alle Saramaccaners erkend en is thans nog eene ongeschreven wet onder dit volk.

Wegens herhaaldelijk ingekomen klachten had ik in 1920 de hoofden der Nassy-, Awana- en Domini-negers naar Pikien-slee uitgenoodigd teneinde aldaar door besprekingen eene oplossing van het vraagstuk te vinden. Het hoofd der Nassy-negers, kapitein Awagi, van het dorp Dam, was met zijn secretaris, een gedoopte boschneger, verschenen. Laatstgenoemde had de overtredingen door negers van andere onderstammen gepleegd op papier gesteld. Met eenige moeite gelukte het mij de hyroglyphen

---

[1]) Toerioboeka = twee rivieren en mond. Bedoeld wordt de samenvloeiïng van de Gran- en Pikin-rio.

[2]) Kandoe = een toovermiddel dat iemands eigendom bij afwezigheid van den eigenaar moet beschermen. Verlaat een boschneger zijn dorp zoo plaatst hij voor zijn huis, aan zijne vruchtboomen enz. een kandoe. Ook op dingen welke hij ergens achterlaat wordt een kandoe geplaatst. Omdat ieder in den kandoe gelooft is het eigendom werkelijk veilig. Voor kandoe worden alle denkbare voorwerpen gebruikt doch meestal is er een stukje houtskool bij.

te ontcijferen. Awagi stond op zijn recht. Na uren lang gepraat hakte ik den knoop door en deelde het hoofd der Nassy-negers mede dat vermoedelijk het gouvernement tot het nemen van maatregelen zoude overgaan zoo niet voldoende hout aan de markt te Paramaribo werd aangevoerd. Awagi goot toen water in zijn wijn en er werd overeengekomen dat voortaan ook aan leden van andere onderstammen vergund zoude worden hout in de bosschen der Nassy-negers te bewerken, wanneer door dezen tevoren eene formeele aanvraag bij het hoofd der Nassy-negers zou zijn ingekomen.

Zooals reeds gezegd is weten de boschnegers van de geschiedenis hunner afstamming in Afrika niets af. Op desbetreffende vragen ontving ik altijd het antwoord: „De oude menschen (Gran-sembes, ook voorouders), die hiervan wat afwisten zijn reeds lang dood.'' Zij weten alleen dat een groote trom, welke gedurende den aanval op hunne vestiging aan de Ouroeningre-kreek aldaar werd begraven en de Gran-obia beiden door hunne voorouders uit Afrika zijn medegebracht. Ik was eens bij een groot offerfeest ter eere van den goeden god Mafoenkoe der domini-negers aanwezig en vroeg toen of Mafoenkoe met hunne voorouders uit Afrika was medegekomen. Zij ontkenden het laatste en vertelden mij dat hunne voorouders dezen god, die ieder verdwaald persoon uit het bosch weder naar huis brengt, in het bosch aan de Boven-Suriname gevonden hadden.

Wel vertellen de Kardosoe-negers van de Granrio dat de stamvader van hun onderstam Tata Wie en diens zuster Abeti in Afrika tot een aanzienlijk geslacht hadden behoord. Eerstgenoemde was aldaar een hoofd geweest.

Den Kardosoe-neger Disiforo laat ik thans aan het woord komen met het verhaal van de geschiedenis van zijn familie en den onderstam der Kardosoe:

„Wij zijn gedurende een oorlog in de Kolonie aangekomen. Een man, genaamd Kardosoe, had ons gekocht, ik bedoel een geheele scheepslading negers uit Afrika. Hij was bang dat wij den, de Kolonie met groote schepen binnengevallen vijand in handen zouden vallen en zond ons

daarom in het bosch van Poelepantje, teneinde aldaar te vertoeven totdat de vijand weder vertrokken zoude zijn. Onder ons was een man die reeds in Afrika hoofd van een stam was geweest, Wie genaamd. In het bosch maakte hij kennis met weggeloopen slaven, welke hem van het treurige lot dat hem op de plantages te wachten stond vertelden. Wie sprak met zijn zuster Abeti er over en beiden besloten met degenen welke zich bij hen wilden aansluiten, de wijk naar het bosch te nemen. Wie had vernomen dat het het veiligst zoude zijn naar de Saramacca te vluchten en zich aan den bovenloop van die rivier te vestigen. Onder leiding van Wie werd de tocht aanvaard. Aan de Saramacca gekomen vonden zij geen plaats meer voor nieuw aangekomenen en moesten de rivier hoogerop trekken. Mijn voorouders vestigden zich aan den bovenloop en legden cassavevelden aan. De cassave was echter nog niet goed rijp of er kwamen vluchtelingen aan en vertelden dat zij door patrouilles werden achterna gezeten. Zij moesten weder hooger op en zoo ging het telkens en telkens gedurende vele jaren. Velen waren vóór onze voorouders de Kleine-Saramacca stroomopwaarts gevolgd. Tata Wie aan de monding van deze rivier gekomen zijnde, vreesde dat aan den bovenloop ervan geen plaats meer voor hem en zijne talrijke volgelingen zoude zijn en trok daarom langs de Saramacca meer en meer stroomopwaarts. Tenslotte kwam hij aan waar de rivier zeer smal is. Hij vermoedde dat naar het oosten toe een groote rivier moest stroomen en trok daarom het bosch weder in. Na eenige dagen werd de Granrio bereikt en wel terhoogte waar deze uit vele moerassen stroomt. Tata Wie dacht de overige wegloopers aldaar aan te treffen en was teleurgesteld niemand te vinden. Slechts in een zijtak van de rivier woonden eenige Indianen. Hij legde eenige kostgronden aan en vertrok daarna, slechts vergezeld van weinige mannen, stroomafwaarts, teneinde de overige vluchtelingen op te zoeken en met hen in verbinding te treden. Hij (Wie) vond dezen aan den bovenloop van de Ouroeningre-kreek vereenigd en keerde daarna naar de Granrio terug, teneinde zijne volgelingen naar de door hem geko-

zen woonplaats aan de Ouroeningre-kreek te geleiden. Van hier uit werden gezamenlijk met andere stammen rooftochten naar de Benedenrivier ondernomen om aan vrouwen, geweren en gereedschappen te komen. Van een dezer tochten bracht Wie eene vrouw mede die hij te Viktoria geroofd had. Zij noemde zich Maria. Deze vrouw had grooten invloed op Tata Wie en sprak met hem vaak over een met de blanken te sluiten vrede. Wie had er wel ooren na en besloot op een der tochten Maria mede te nemen teneinde met den postcommandant te Viktoria, in aanraking te komen. Dicht bij den post gekomen, zond hij Maria naar den commandant en liet hem weten dat zoo hem een vrijgeleide zou worden toegestaan hij naar Viktoria zoude komen teneinde over de mogelijkheid van een vrede tusschen de blanken en de negers met den commandant te spreken. Laatstgenoemde beloofde aan Wie vrijen terugkeer naar de Bovenrivier en deze begaf zich naar den post. De commandant meldde het voorgevallene naar Paramaribo en van daar werden twee blanken gezonden om Wie op zijn tocht naar de Ouroeningre-kreek te vergezellen. Wie bracht de blanken goed over de vallen en maakte de negers bekend met het plan om vrede met de blanken te sluiten. De Nassy-negers echter waren er tegen en vermoordden de twee afgezanten; Wie zelve moest, als verrader bedreigd, de vlucht nemen. Hij vluchtte stroomopwaarts en voer door de Pikienrio om via de Jaaikreek de Tapanahonie te bereiken, waar, zooals hij vernomen had, eveneens wegloopers waren gevestigd. Bij het doorvaren van de Pikienrio schoten de aldaar woonachtige Matjan-negers op hem, ofschoon hij ook met eene Matjan-vrouw leefde. Aan de Marowijne was hij getuige dat aldaar door meerdere blanken de vrede met de Djoekas gesloten werd [1]). Wie vertelde aan de blanken zijn wedervaren en een hunner besloot met Wie naar de Surina-

[1]) Dit is merkwaardig. Ook de heer van Lier geeft zijne verwondering te kennen dat de vrede op de plantage Auca 150 K.M. ver van de woonplaatsen der Djoekas zoude gesloten zijn. Misschien zijn te Auca slechts de voorwaarden vastgesteld met een Djoeka die dan in een zelfde geval als Wie heeft verkeerd, toen laatstgenoemde zich naar Viktoria had begeven.

me te gaan, teneinde nog eens eene poging te wagen om tot een vrede met de Saramaccaners te geraken. Wie viel aan den bovenloop van de Lokotiri-kreek en volgde deze kreek tot aan hare monding. Hier plaatste hij zijnen kandoe, ten teeken dat deze kreek met het aanliggend bosch eigendom van den onderstam der Kardosoe-negers was geworden. Intusschen waren de negers van de Ouroeningre-kreek verdreven geworden en hadden zich grootendeels naar de Granrio teruggetrokken. De Nassy-negers waren wederom tegen vrede en wilden den blanke vermoorden. Wie echter had aan de andere stammen verteld welke voordeelen de Djoekas behaald hadden en dit gaf den doorslag. Toen de Nassy-negers op den dood van den blanke stonden, zeide Wie dat zij dan tevoren hem, Wie, den hals zouden moeten afsnijden. De Nassy-negers hadden reeds opgemerkt, dat het, de houding der overige stammen in aanmerking genomen, niet zoover zoude komen en dat zij alleenstaande op den duur het onderspit zouden delven. Zij stemden dus toe dat de blanke te Paramaribo zoude mededeelen dat de Saramaccaners op gelijken voet als de Djoekas vrede wenschten te sluiten. De vrede kwam dan ook tot stand. Wie nam het bestuur van de Gran-Saramacca [1]) op zich en Celeste Koffie een Nassy-neger, het bestuur van de Benedenrivier. Wie werd zeer oud en moest nog beleven dat er oneenigheid kwam onder zijne stamgenoten. Abini, een Saramaccaan, was zeer strijdzuchtig en werd door de Matuari-negers gedood. Arabi, zijn zoon, wilde zich wreken op de Matuari-negers en trachtte vele Saramaccanen over te halen tot een tocht tegen dezen. Wie en Koffie hadden in het vredesverdrag beloofd van onderlingen strijd af te zien. Arabi werd

[1]) Door Saramacca wordt door de Saramaccaners hun woonplaats aan de Boven-Suriname aangeduid. De rivier Saramacca heet bij hen Mataweiliba (rivier der Matuari boschnegers) en beduidt tegelijkertijd de heuvelstreek west in tegenstelling tot Djoekaliba dat oost beteekent.

De Gran-saramacca begint bij den Biatival, gelegen even benedenwaarts van de monding der Marechals Kriki streek (niet te verwisselen met de Marechals-kreek) en gaat stroomopwaarts. Aldaar wonen geen Christenen en was de stichting der Moravische broedergemeente te Djemi den bewoners van de Gran-saramacca altijd een doorn in het oog.

daarom vermaand. Hij wilde echter niet hooren en daar hij ook voldoende volgelingen had, bood hem Koffie aan het bestuur over te nemen en zoodoende ook de verantwoordelijkheid over de naleving van het vredesverdrag tegenover de blanken op zich te nemen. Arabi nam het aanbod aan en zag af van den strijd met de Matuaris. Wie was intusschen overleden en had Koffie opgedragen te zorgen dat de nakomelingen van zijn zuster Abeti, volgens Afrikaansch gebruik hem in de waardigheid van grootopperhoofd zouden opvolgen. Door het bestuur was Arabi als eerste erkende Granman bevestigd. Bij de bevestiging te Paramaribo was ook Koffie tegenwoordig. Hij maakte toen aan het bestuur bekend dat Arabi slechts onder voorbehoud grootopperhoofd was geworden en dat alle rechten tot opvolging Frederici, den kleinzoon van Abeti, toekwamen.

Na het overlijden van Arabi, die tot den stam der Awana-negers behoord had, werd, met toestemming van Frederici, Koffie Bosman, een Nassy-neger, grootopperhoofd.

Gedurende het bestuur van dezen Granman werd het vredesverdrag geschonden doordat de Domini-negers een weggeloopen slaaf bij zich hadden opgenomen. Bosman werd ter verantwoording naar den post Gelderland ontboden. Aldaar werd hij schuldig bevonden niets gedaan te hebben om den ontvluchten slaaf uit te leveren, integendeel nog diens óponthoud in het land der Saramaccaners had goedgekeurd, en van zijne waardigheid ontzet. Zijn zoon Witiwojo, de zoon van eene Matjanvrouw, wist de blanken te bedotten en werd te Gelderland tegen alle recht in tot Grootopperhoofd benoemd.

Witiwojo heeft niet eens geweifeld zijnen eigen vader te Gelderland door zijn getuigenis te belasteren. Witiwojo wilde het Granmanschap bij den stam der Matjan doen blijven en wees daarom gedurende zijn leven Jankoesoe, den kleinzoon van eene tante van hem, tot zijn opvolger aan. Bij zijn overlijden was echter Jankoesoe nog te jong en werd de Awananeger Bona tot Granman gekozen en door het bestuur erkend. Bona was reeds zeer oud en bestuurde de Saracamaccaners niet lang. Trouwens wij heb-

ben hem nooit als opperhoofd erkend. Hij was gedoopt en woonde te Ganzee.

Bij zijn overlijden kwam echter Akrosi het recht herstellen. Hij was de zoon van Witiwojo en eene Kardosoe vrouw. Akrosi zette zijne benoeming door, bewijzende dat zijn vader de waardigheid van grootopperhoofd wederrechtelijk aan zich had gebracht. De waardigheid behoorde tehuis bij de Kardosoe, bij de nakomelingen van Abeti. Dat hij dus groot opperhoofd werd was niets anders dan zijn goed recht en het was zijn schuld niet dat zijn vader tegen de tradities gezondigd had.

Akrosi werd tot granman gekozen en benoemd.

De Matjans konden het Akrosi niet vergeven dat hij hun stam van de baan had geschoven en zij besloten door wisi een einde aan het leven van het grootopperhoofd te maken. Zij voerden hun besluit uit en zonden met den stroom van de rivier de dood brengende wisi. Akrosi zat goedsmoeds op een rots tegenover zijne woning te Kapoa en werd daar dood op zijn stoel zittende bij klaarlichten dag aangetroffen. De Kardosoe werden na zijn overlijden wederom gepasseerd en Jankoesoe tot granman uitgeroepen. Het onrecht door Witiwojo onze overleveringen aangedaan werd weder tot recht verheven. Bij de Aucaners is dit niet zoo. De familie wier leden den vrede met de blanken hebben gesloten is bij hen nog steeds in het bezit der waardigheid".

Diriforo, ook Frederici genaamd, is een kleinzoon van de zuster van Frederici, welke het grootopperhoofdschap onder voorbehoud aan Bosman afstond. Hij beweert dat bij overlijden van Jankoesoe, die geen familieleden bezit welke hem kunnen opvolgen, hij Diriforo de rechtmatige opvolger is.

Het toeval wil dat ik nog een ander pretendent voor de waardigheid van grootopperhoofd onder mijne vertrouwelingen kan tellen. Deze boschneger, Sangadina genaamd, uit den stam der Awana-negers behoort tot de familie van het eerste door het bestuur erkende grootopperhoofd Arabi. Hij vertelde mij het volgende:

„Het is waar dat Wie den vrede heeft helpen sluiten.

Hij had zich zelf tot grootopperhoofd gemaakt zonder dat het bestuur hem erkend heeft. Hij was soso gaman fo matoe [1]. Arabi was de eerste wettige granman en in zijne familie moest de waardigheid door overerving blijven. Jankoesoe heeft geene familie. Teneinde het onrecht te herstellen zal men iemand uit de familie van Arabi moeten aanwijzen. Bij de bevestiging in zijne waardigheid te Paramaribo moest Jankoesoe als bewijs van zijn rechtmatige benoeming door de boschnegers den stok van Arabi vertoonen. Hij maakte toen het excuus den stok aan de Bovenrivier gelaten te hebben. De stok is echter nooit in zijn bezit geweest; hij wordt in de familie van Arabi bewaard. Jankoesoe zond vlug eenige boodschappers naar Aurora en de kapitein Nicodemus, niet wetende waarom het ging, vergezelde hen, den stok medenemende naar Paramaribo. Jankoesoe kon den stok vertoonen en zijn definitieve benoeming vond plaats. Eerst later kwamen wij te weten dat zonder vertoon van den stok het bestuur bezwaren zoude hebben gemaakt tegen de bevestiging van Jankoesoe tot grootopperhoofd.

Arabi had twee zusters Komi en Bossi, wier zonen of nakomelingen in de vrouwelijke lijn reeds vroeger grootopperhoofd hadden moeten zijn. Bona was een nakomeling van Komi.

Thans leven nog twee rechthebbenden op de waardigheid. De kapitein Wilhelm of Anouka, van het dorp Aurora, is de rechtmatige nakomeling van Komi en ik Joseph alias Sangadina ben volgens de instellingen van ons recht als nakomeling van Bossi de tweede rechthebbende zoodra Jankoesoe komt te sterven.

Ook ons is bekend dat Akrosi door wisi uit het leven is gegaan en dat deze wisi in de Pikienrio is bereid geworden."

Zoover de Awana-neger Sangadina.

De Matjan-neger Asabori gaf mij een geheel andere le-

---

[1]) Gaman fo matoe = woordelijk groot opperhoofd in het bosch en Sangadina wilde daarmede zeggen dat Wie slechts bij de boschnegers geacht werd hoofd te zijn doch dat het bestuur hem niet als zoodanig erkend heeft.

zing omtrent den dood van Akrosi en dit natuurlijk omdat hij tot den onderstam behoort die beschuldigd wordt den moord gepleegd te hebben.

Asabori vertelt:

„Akrosi was zeer wreed en strafte onrechtvaardig. De klachten daaromtrent waren tot naar Paramaribo doorgedrongen en het bestuur had in overweging genomen Akrosi van zijne waardigheid te ontzetten. Hij kreeg dit te hooren en uit vrees voor de schande pleegde hij zelfmoord. Voor zijnen dood leed hij niet aan eenige ziekte. Op het lijk werden geen teekens van gewelddadigheid gevonden. Akrosi zat op een stoel tegen een boom geleund in de houding van een slapende. Velen voeren voorbij en dachten niet anders of de granman sliep. Intusschen was hij reeds langen tijd dood. Het ingenomen vergif moet snel en zonder pijn gewerkt hebben.

Akrosi wilde reeds na het overlijden van Witiwojo granman worden en gedurende het kortstondige bestuur van Bona zocht hij voortdurend ruzie met dezen.

Jankoesoe is in volle recht grootopperhoofd en zijne benoeming is in volkomen overeenstemming met onze tradities. Hij bezit geene familie uit welke hij een opvolger kan aanwijzen. De Kardosoe zoowel als ook de Awananegers komen reeds met hunne aanspraken voor den dag. Ook in zijn eigen stam, de Matjan-negers, worden intriges gesponnen om de waardigheid voor den stam te behouden. Aan de Pikienrio is vooral een tio (oom) van Jankoesoe bezig de obia te bereiden welke dienen moet om dit doel te bereiken."

Jankoesoe heeft meermalen een beschermmiddel tegen wisi en kwaadaardigen invloed aan mij gevraagd. Volgens hem moet ik krachtige obia bezitten om op mijn verre reizen steeds gezond te blijven en zoo goed tegen wisi beschermd te zijn, aangezien ik zoo vele vijanden heb. Hij is bijzonder bang voor de christen-boschnegers en zal nooit een christendorp aandoen of aldaar overnachten.

De grootkapitein Grandompie van den onderstam der Papoto-negers, wonende op het grootste dorp der Saramaccaners, Goddo, dat gelegen is aan de samenvloeiïng

van de Gran- en Pikien-rio (er staan aldaar volgens de opname voor de registratie der bevolking 238 bewoonde huizen) was een van mijn bijzondere vrienden onder de boschnegers. Grandompie was tenminste tachtig jaren oud en is kort geleden overleden. Het is typisch dat zijne stamgenooten, ofschoon hij zoo oud en gedurende langen tijd sukkelende was toch nog een bovennatuurlijken invloed als doodsoorzaak aangenomen hebben. In het onderhavige geval werd in zekeren zin mij de schuld aan zijnen dood gegeven.

De burgerkapitein van de Boven-Suriname vertelde mij de vermakelijke geschiedenis die een scherp licht werpt op de opvattingen der boschnegers. Eenige dagen geleden kwam bij hem een familielid van Grandompie, de boschneger Arokado, die op zijne reis van de Bovenrivier naar Paramaribo Carolina (een nederzetting aan de Surinamerivier, tegenover de Jodensavanne) aandeed. Gedurende het gesprek dat Arokado met den burgerkapitein had, vertelde eerstgenoemde dat door een gezegde van mij Grandompie plotseling was overleden.

„Da boeka fo massa Joenkoesoe no boenoe" [1]), zoo drukte zich Arokado uit. De toedracht van de geschiedenis is als volgt: Eenigen tijd geleden ontmoette ik eenige Papoto-negers die op reis naar huis waren. Ik informeerde naar eenige personen en toen het gesprek op Grandompie kwam liet ik mij ontvallen: „Wat, leeft die nog". De negers vatten dit niets beteekenende gezegde op als mijn wensch dat Grandompie reeds dood had moeten zijn. Tehuis gekomen zijnde werd natuurlijk mijn gezegde in kleuren en geuren terug gegeven en twee dagen na tehuiskomst der overbrengers kwam Grandompie te overlijden. Het verband van mijn gezegde met den dood van den grootkapitein was voor de boschnegers duidelijk voorhanden.

Grandompie, die tusschen twee haakjes de doortrapste boschneger was dien ik ooit ontmoet heb, heeft mij heel veel verteld en was mij bijzonder toegenegen (dankbaar

[1]) Woordelijk „de mond van den heer Junker is niet goed" of „slecht". Bedoeld wordt dat mijn woorden verderfelijken invloed hebben.

zal ik maar niet zeggen, want de deugd van dankbaarheid bezit geen enkele boschneger) omdat ik hem eens uit een voor hem als priester en patriarch hachelijke situatie had gered. Ook deze geschiedenis zal ik, omdat zij toestanden en opvattingen onder de boschnegers illustreert, hier tusschen schakelen, voordat ik aan Grandompie het woord geef.

In het begin van October 1917 was ik te Goddo. Drie maanden tevoren was een zoon van Grandompie overleden. Volgens het geloof der boschnegers blijft de geest van een afgestorvene nog drie maanden op aarde rondwandelen, voordat hij voor goed naar het rijk der Jorka's verhuist. Na afloop van de drie maanden wordt een gemeenschappelijk gastmaal door de familie gehouden en komt de afgestorvene voor het laatst mede aanzitten. Voor hem wordt dan ook een afzonderlijk schaaltje bereid gezet en de oudste aanwezige stelt vast of de geest van het voor hem opgediende eten heeft genoten, daarmede te kennen gevende dat hij in vrede afscheid van zijne familie heeft genomen.

Toen het gastmaal voor den overleden zoon van Grandompie werd gehouden lag ik naast de open hut waarin dit plaats had in mijn hangmat. Het schoteltje rijst met pingovleesch werd op een laag tafeltje voor den afgestorvene gereed gezet en allen namen plaats. Een uitgehongerde hond sprong eensklaps in den kring der familieleden en snapte het vleesch van het bordje van den afscheid nemenden geest weg. De ontsteltenis was groot. Ik kon op het eerste oogenblik het lachen haast niet onderdrukken, doch de ontzette gezichten der familie ziende kreeg ik een gedachte. Ik sprong uit de hangmat en Grandompie aansprekende zeide ik: „Ik zag daar zooeven wat moois, voor het tafeltje met het eten voor den doode erop ging een zwarte man zitten. Hij at een weinig van het pingovleesch en gaf de rest aan den hond".

Grandompie's gezicht klaarde op en nadat hij verteld had wat de baka [1]) gezien had was de vreugde groot. La-

[1]) Baka in negerengelsch bakra = blanke.

ter kwam de oude schelm bij mij aan loopen. Hij betwijfelde klaarblijkelijk mijn vertelsel. Ik moest het geziene wel drie malen herhalen en daarbij eene nauwkeurige persoonsbeschrijving geven. Tenslotte was of scheen tenminste Grandompie overtuigd te zijn.

Twee dagen later moest ik naar het bosch vertrekken. Dien ochtend kwam de grankapitein al heel vroeg in mijn hut en begon mij te zeggen: „Massa je mag niet zoo het bosch intrekken, ik moet eerst aan mijne goden bescherming voor je afsmeeken.''

Tegelijkertijd gaf hij mij te kennen dat voor de ceremonie een halve flesch sterke rum benoodigd was, dat zijn voorraad sopi door het sterfgeval was opgeraakt en dat ik zoodoende tot mijn eigen welzijn de offergave moest verstrekken.

Kort voor het vertrek haafde Grandompie mij en de voorlieden af, hij was in een oude soldaten kapotjas uitgedost en had eene dito kwartiermuts van oud model op het hoofd. Hij bracht ons achter zijn huis, waar op een dam van roode aarde een roode vlag wapperde. Om den dam heen was in een gesloten ellips pimbadotti [1]) (witte porceleinaarde) op den grond gestrooid. Na afloop van de plechtigheid, die naar verhouding van de door mij verstrekte hoeveelheid rum uit een pover plengoffer en een lang smeekgebed om mijne bescherming op de lange boschreis, bestond, vroeg ik Grandompie om den naam van zijnen god. Want, verzekerde ik hem, ik kon hem noodig hebben en dan wist ik niet hem aan te roepen.

De kapitein begon op mijne vraag: „Deze god is een iengie (indiaan). Mijn grootmoeder was eene indiaansche vrouw en mijn grootvader heeft den god daar gevonden waar ge hem gezien hebt. Hij is altijd goed voor onze familie geweest, en ik ben ervan verzekerd dat hij u op de reis in zijne bijzondere bescherming zal nemen omdat ge een baka zijt en ik hem dit heb medegedeeld..

[1]) Pimbadotti is een obia van zeer beschermende kracht. Zij wordt bij godsdienstoefeningen, ziekenbehandeling en in alle denkbare gevallen gebruikt. Zwangere vrouwen bijv. eten deze aarde en zelfs te Paramaribo heerscht dit gebruik nog veelvuldig. Zie *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*, sub *Pimba*.

Vroeger woonden vele Indianen aan de Saramacca[1]), ik kan mij nog herinneren dat mijne ouders mij, toen ik nog heel jong was, mede namen op een reis, den Granrio op, en dat wij aldaar op een indiaansch dorp bij familie van mijne grootmoeder logeerden. Niemand weet waarheen de indianen vertrokken zijn. Thans vertoeven zijn niet meer in Saramacca."

Over het ontstaan der onderstammen en hunne opvattingen omtrent grondbezitrecht vernam ik van Grandompie bij verschillende gelegenheden het volgende:

„De eerste slaaf die naar het bosch ontvluchtte was Tata Toassa. Hem volgden de slaven van Massa Abaisa, welke eene groote plantage aan den fotoliba (Surinamerivier) bezat. Deze Abaisa was een bijzonder hardvochtige meester en mishandelde de negers zeer. De Saramaccaners, welke de dorpen Marechalskriki, Lombé en Tibihade bewonen, behooren tot den onderstam der Abaisa-negers en zijn de nakomelingen van de eerste wegloopers. Hen volgden onder den leider Krassi Poenkoe de Karpatoe-negers die eigendom van een zeker Karpatoe waren, eveneens eigenaar van eene plantage, die aan de Surinamerivier was gelegen. Achtereenvolgens liepen weg onder hun leider Tjeba de Nassy-negers uit de Cassiporakreek, de Kardoesoe-negers, onder Wie, de Papoto-negers, onder Ta Adjo van uit de Para. Nog heden leven te Vier Kinderen de nakomelingen der slaven welke op den houtgrond bleven. Ik behoor tot den onderstam der Papotos en heb nog

---

[1]) Over Saramacca zie noot 1 op blz. 464.

Van belang is zeker dat Indianen de Boven Suriname bewoond hebben. Ik heb hunne sporen door het vinden van talrijke slijpgroeven van af den Moesoembaprattival tot aan den Toekoesival, in de Pikienrio kunnen volgen. Op de rotsen van de Moesoembapratti zijn ronde, diepe gaten van 10—15 cM. diepte te vinden, welke door hunne regelmatige afwerking onmiddellijk in het oog vallen en er kan mijn inziens geen sprake zijn dat dezen door uitwassching zijn ontstaan. Te Anjamakka-kondre, even boven de monding van de Komtakka-kreek heeft eenige jaren geleden de boschneger Tjantokko een rijstgrond aangelegd. Dicht onder den grond vond hij toen talrijke steenen bijlen. Laatstgenoemde worden in het negerengelsch dondroe ston = dondersteenen genoemd en daaraan wordt magische kracht toegeschreven. Zij zijn daarom een goede obia. (Zie over slijpgroeven de *Encycl. v. Nederl. West-Indië*, onder *Oudheden*, bl. 542 en *De W -I Gids*, 2e jg., blz. 15).

familie in de Para wonen. Onze leider Ta Adjo heeft de eerste cassave plantsoenen mede naar het bosch genomen.

Van uit de plantages der Marechalskreek volgden de Matjan-negers onder leiding van hun eerste hoofd Ta Adjoka en de Pritoe-negers onder Bé Oemba.

Ik weet niet van welke plantage de Awana-negers stammen. Hun eerste hoofd was Tata Toema. De Domini-negers liepen van de plantage Palmeneribo weg. Aldaar staat nog de kankantrie-boom met den grooten ijzeren ring, waaraan onze voorouders voor eene afstraffing vastgelegd werden. (Het is waar, ik heb mij ervan overtuigd; de kapitein Diriforo heeft mij den boom aangewezen; de ijzeren beugel is nog in den stam voorhanden) [1]).

Langs de rivier konden wij niet wegkomen; er werd daarom door de Boven-Para heen naar de Saramacca getrokken. Doch aldaar genoten onze voorouders ook geen rust. Telkens werden zij door de soldaten achtervolgd en moesten steeds hooger de Matawei-liba (Saramacca) optrekken.

Aan den bovenloop van de Ouroeningre-kreek werd eenige jaren rust genoten en hier vereenigden zich dan ook alle voortvluchtigen tot onzen stam. Omdat wij langs de Saramacca getrokken waren werd voor allen de stamnaam Saramaccaners aangenomen. Tot hoofd van den nieuwen stam werd de Nassy-neger Tjeba gekozen en deze is dus de eerste Granman geweest. Aan de Ouroe-

---

[1]) Toen ik mij de plaats liet aanwijzen vernam ik dat aldaar niet Palmeneribo doch eene plantage gelegen had, welke door eene vrouw, in de landstaal Missi Jans, werd bezeten. Zij moet buitengewoon wreed geweest zijn en werd dan ook door hare slaven vermoord en aan den beugel van den Kankantrie-boom opgehangen. De slaven namen daarna de wijk naar het bosch. Tot heden toe wordt de plaats Misiedjans genoemd. M. i. bestaat er verband tusschen dezen naam en den stamnaam van den voornaamsten onderstam der Aucaners, de Misiedjans. Het is merkwaardig dat zoowel de stamnaam als ook de naam van een onderstam der Djoekas overeenkomen met namen van plaatsen gelegen aan de Suriname-rivier.

De mogelijkheid bestaat zeker dat de Misiedjans naar de Kleine Commewijne (Commewijne-kreek) de vlucht namen. Van daar uit is het niet ver naar de Tempatie. Zij zullen dus waarschijnlijk slechts voor een gedeelte „zoutwaternegers" geweest zijn en hunne trotschheid is dus eene aanmatiging die haren grond kan hebben in het feit dat de Misiedjans zich er op konden beroemen hun onderdrukkers ter dood gebracht te hebben.

ningre-kreek werd de uit Afrika medegebrachte Gran-obia en de groote trom (gan poko) bewaard.

De blanken waren door verraad met de woonplaats van onze gan sembè (voorouders) bekend gemaakt geworden en deden een aanval op onze vestiging. Er bleef nog zooveel tijd over dat de groote trom aldaar begraven kon worden, terwijl de gran-obia naar de Granrio werd overgebracht. Allen welke gedurende de gevechten niet gewond werden, en hierdoor in de handen der blanken vielen, namen de vlucht naar de Bovenrivier en eerst veel later, na het sluiten van den vrede met de blanken, keerden velen weder naar de Benedenrivier terug. Toen werden ook de kreeken voor goed door de verschillende onderstammen in bezit genomen, over welke vroeger rechten waren verkregen".

Op mijne vraag hoe deze rechten waren verkregen geworden kreeg ik ten antwoord:

„Toen onze voorouders voor het eerst de Boven-Suriname hadden bereikt, onderzochten zij aanstonds de rivier met het oog op de mogelijkheid, stroomafwaarts varende, in verbinding met de slavenmachten te komen welke op de plantages aan de Benedenrivier gebleven waren. Vrouwen ,wapenen en munitie waren dringend noodig. Bijzonder groote verkenners waren de Nassy-negers. Zij voeren al de groote kreeken in en plaatsten aan de mondingen hunne teekens ten bewijze dat zij de eerste waren geweest welke de kreek ontdekt en bevaren hadden. Hiermede waren de kreeken eigendom geworden van den onderstam wier leden dezen ontdekt hadden. Dit recht is altijd door de overige onderstammen geëerbiedigd, en overtredingen werden steeds gestraft. Wie de kandoe of de asanpan [1]) voor het eerst op een nog onbewoond land op-

[1]) Pan beteekent stok of boom. Asan is wat de Djoekas mosoko noemen. Een palmblad van de Maripapalm wordt gespleten en de twee deelen samen zoodanig aan een stok bevestigd dat de bladeren, wanneer de stok op ± twee Meter hooge staanders is vastgebonden, naar beneden hangen. De staanders, twee stokken met vorken aan den bovenkant, waarop de dwarsstok rust vormen met het geheel een open doorgang. Bij dezen doorgang heeft een beschermgeest zijn verblijf opgeslagen. Alle in- en uitgangen van een dorp, van kostgronden en offerplaatsen zijn van een asanpan voorzien. De beschermgeest houdt alle booze geesten buiten.

richt is eigenaar daarvan; zoo is het altijd bij ons geweest. Zonder toestemming van het hoofd van den onderstam, aan wien de kreek en het daaraan gelegen bosch behoort, mag niemand van een anderen stam in de kreek hout bewerken, nekoe [1]) kappen of visschen. Is echter toestemming verleend dan moet de vergunninghouder de kina [2]) van de kreek in acht nemen.

Aan Grandompie vroeg ik eveneens of er onder de boschnegers niets bekend was over hunne afstamming uit Afrika.

„Massa wi han sabi noti, mijnheer wij weten daar niets van. Wel heb ik van mijn vader gehoord dat in Afrika veel negers wonen die altijd met elkaar vechten. De blanken komen daar met groote schepen en koopen de gevangenen. Dem pisi na Afrika gan, gan en dem passi longi fo do na gan watta. (De landstreken in Afrika zijn zeer groot en de wegen om de zee te bereiken lang). Nooit had Grandompie gehoord hoe lang zijne voorouders hebben geloopen om de kust te bereiken. Ook bestaan geen herinneringen over stamnamen in Afrika of hoe bewoners van de een of andere streek genaamd werden.

---

[1]) Vischvergift.

[2]) Kina is met treef synoniem. Over treef zie aldaar in de *Encycl. v. Nederl. West-Indië.*

Onder kina van een kreek of bosch wordt verstaan dat aldaar bepaalde werkzaamheden of verontreinigingen niet of op bepaalde dagen niet mogen worden uitgevoerd.

Zoo mag op Pikien saba (Woensdag) in het bosch gelegen aan de Toemabakoebakreek geen arbeid met de bijl verricht worden. Ik moest aldaar in 1913 bolletrie boomen voor tapproeven laten vellen. De voor het vellen gehuurde boschnegers kwam op een Woensdagochtend en deelden mij mede dat op dien dag geen boomen geveld mochten worden op straffe dat wij allen zouden sterven; om mijn opdracht te kunnen uitvoeren moest ik mij onderwerpen en liet dien dag lijnen kappen, want zoude men een boschneger ontslaan om zoodoende een voorbeeld te stellen, dan zoude men geen anderen boschneger meer aan den arbeid kunnen bekomen.

In de Marowijne kreek mag geen suikerriet geworpen worden.

In de Mooi anwojo mogen geen potten worden gewasschen.

Ook in de Para heerschen nog zulke gebruiken. Zoo mag aan de landing van Onoribo niemand met zeep wasschen. De politie commandant van den post, een inlander, waarschuwde mij eens en zeide dat het misschien voor mij geene schadelijke gevolgen zoude hebben omdat ik Europeaan was, doch hij, de commandant, zou er zich niet aan wagen aldaar zeep te gebruiken. (Zie ook *Encycl. Nederl. West-Indië*, onder *Bijgeloof*).

Over Grantata liet zich Grandompie als volgt uit: „De Grantata dien de Djoekas bezitten is van afrikaanschen oorsprong. Het is geen god want er is slechts één Grangado. De Grantata maakt alle wisi en slechte invloeden onschadelijk. Hij is de bescherming tegen het kwaad. Hij liegt nooit. Zijne uitspraken op aan hem gestelde vragen behelzen de volle waarheid. De leugenachtige Djoekas hebben zulk een orakel noodig".

Deze beschimping der Djoekas gaf mij aanleiding over de vermeende superioriteit der Djoekas te spreken. Grandompie werd boos over de bewering dat de Djoekas hooger zouden staan dan de Saramaccaners en zeide: „Mi sabi dem Djoeka boenoe boenoe. Mi mui langa na Marowina. Na goutoe nomo meki dem grani, fossi de men soso wissiwassi ningre en efi dem no nango na Cottica fo kotti hoedoe dem ben habi noti noti". (Ik ken de Djoekas goed, want ik ben langen tijd aan de Marowijne geweest. Het goud slechts heeft ze groot gemaakt. Vroeger beteekenden de Djoekas niets en wanneer zij niet naar de Cottica gingen om wat hout te kappen hadden zij niets.)

Ook Diriforo sprak ik over het boven aangehaalde en hij beweerde dat alle Djoekas slaven waren geweest in dien zin dat de voorouders der Djoekas allen op plantages hebben gewerkt.

„Slechts de stam der Kardosoe", zeide Diriforo, „heeft nooit slavenwerk in de kolonie verricht."

Aan Diriforo las ik het door mij geschrevene en de aanteekeningen nog eens voor en hij maakte bij het voorlezen van de opvolging der grootopperhoofden de volgende opmerkingen:

„Luister goed, massa, Koffie heeft Arabi naar Paramaribo geleid en hem aldaar als plaatsvervanger van Frederici voorgesteld. Als zoodanig is hij benoemd geworden, zonder dat zijn familie in de vrouwelijke lijn eenige aanspraak kon maken. Op de Kroetoe te Gelderland heeft Witiwojo verzwegen dat er nakomelingen van Abeti waren. Toen Arabi overleden was had de hem door het gouvernement gegeven stok aan de familie van Frederici ge-

geven moeten worden. De Awana-negers wisten dit en hebben daarom, toen Bosman afgezet werd, aanspraken op de waardigheid van grootopperhoofd gemaakt."

Een mij bevriende Karpatoe-neger, de boschneger Asodro, kwam mij bezoeken toen ik het vorenstaande reeds had geschreven. Hij was vol bewondering over de juistheid hunner geschiedenis zooals deze was teruggegeven geworden. Ter verifieering had ik hem het geschrevene voorgelezen en in het Saramaccaansch vertaald. Bij het verhaal van Grandompie maakte hij de volgende opmerkingen:

„Het is onjuist dat Toassa de eerste slaaf was die naar het bosch ontvluchtte. „Wij" (de boschnegers gebruiken altijd wij en ons wanneer het over lieden van denzelfden stam gaat al zijn dezen ook honderden jaren geleden overleden wanneer slechts met hunne personen de geschiedenis van den stam is gemoeid), Karpatoe-negers, eigendom van massa Karpatoe van de plantage L'Espérance, waren de eerste negers welke de wijk naar het bosch namen. Op ons volgden de Abaisa-negers. Ons eerste hoofd was Krassi Poenkoe. De negers van Misiedjans zijn veel later weggeloopen, nadat zij massa en missie Jans vermoord hadden. De negers hadden voordat zij naar de Commewijne vluchtten massa Jans de geslachtsdeelen afgesneden en hem deze bij wijze van een pijp in den mond gestopt.

De negers van Auca zijn eveneens naar de Commewijne gevlucht."

Op mijne opmerking dat wanneer de slaven van Misiedjans en Auca over de Saramacca waren gevlucht dezen dan thans als Djoekas zouden worden beschouwd, antwoordde Asodro: „No, no massa if dem ben nango na Saramacca dem moessoe tan saramacca di dakka" (zoo de negerslaven van Misiedjans en Auca over de Saramacca waren gevlucht dan zouden dezen heden ten dage onderstammen van de Saramaccaners zijn).

Tenslotte nog een merkwaardigheid bij den stam der Saramaccaners. Aan de Bovenrivier ligt zes dagreizen van Ganzee verwijderd het boschnegerdorp Foetoenakapa.

De bewoners van het dorp vormen geheel afzonderlijk van de overige heidensche zoowel als christelijke boschnegers eene communistische gemeente onder hun hoofd Paulus. Laatstgenoemde werd door een zendeling der Moravische broedergemeente gedoopt. Later heeft hij zich van de gemeente afgescheiden en is een eigen gemeente gaan stichten. Hij leert dat alle eigendom uit den booze is en dat slechts het bezit van eigendom van den enkeling de oorzaak is van alle kwaad. De leden zijner gemeente bezitten daarom voor zich zelve niets, alles ,zelfs hunne lijfkleeren, zijn eigendom der gemeente. Jaarlijks wordt gemeenschappelijk een kostgrond aangelegd. De opbrengst daarvan wordt naar behoefte verdeeld. De vrouwen bakken het cassavebrood om beurten voor de geheele gemeente. De opbrengst van den houtkap der mannen is gemeente-eigendom. Zout, petroleum, munitie, enz. worden ingekocht voor de gemeente en naar behoefte uitgegeven. Paulus houdt er een groote hoender- en schildpaddenfokkerij op na ten voordeele van allen en heeft een groot stuk kapeweri [1]) tot een palmentuin, waarin slechts de Maripa en Koemboepalm voorkomen, herschapen. Ook hebben zijne volgelingen het zagen van hout geleerd en hebben zij een aardig kerkje en een gemeentehuis van planken gebouwd. Het laatstgenoemde is tevens magazijn en aldaar staan de kisten van de leden der gemeente gevuld met de kleeren en sieraden welke hun door de gemeente zijn verstrekt geworden. Polygamie is toegestaan. Gedurende den laatsten tijd is de gemeente achteruitgegaan. Door twist, over vrouwen ontstaan, zijn eenige leden naar elders verhuisd.

De voorganger houdt geregeld kerk. Zoodra God vaardig over hem wordt spreekt hij, zoo verzekerden mij zijne discipelen, alle talen der aarde. Paulus loopt meestal gekleed in een lang wit gewaad, „zooals dit de Meester deed toen hij op aarde wandelde," zegt hij.

De oude afgedragen kleeren worden in een kastje op het gemeentehuis bewaard en als reliquies beschouwd. Door

---

[1]) Secundair bosch.

een toeval kwam ik dit te weten. Ik gebruikte nl. de oude reine vodden voor zeker niet te noemen doeleinde. Een der gemeenteleden kwam daar achter en in een ommezien had ik de opgewonden vrouwen op mijn dak. Paulus trad als bemiddelaar op en bedaarde de verontwaardigde discipelen terwijl hij mij verzocht in het vervolg de lappen niet meer te gebruiken.

Hiermede besluit ik „Eenige mededeelingen over de Saramaccaners" in de hoop dat het vorenstaande gelezen zal worden en hierdoor de belangstelling zal worden opgewekt voor den grootsten stam van het een staat in den staat vormende volkje in Suriname.

Het vraagstuk hunner beschaving op te lossen zal wel nog wat lang duren wanneer men in aanmerking neemt dat de Moravische Broedergemeente tweehonderd jaren daarmede bezig is en heden ten dage hoogstens 20 % van den geheelen stam gedoopt is en onderwijs geniet. Een gelukkig verschijnsel is het in elk geval dat honderde Saramaccaners deze mededeelingen kunnen lezen en niet in gebreke zullen blijven de heidensche stamgenooten mededeeling van de belangstelling te doen die voor hen gekoesterd wordt.

Boven Suriname, Januari 1922.

SLOTWOORD.

Uit het gezegde van bovengenoemde Asodro zal men kunnen besluiten dat het verschil tusschen de stammen geenszins van zoo groote beteekenis is als dit wordt voorgesteld. De verschillen hebben zich slechts ontwikkeld door de eeuwen lange onderlinge afzondering van elkaar. In dat opzicht kunnen in Europa honderde voorbeelden worden aangehaald. In slechts door eenige hoogten gescheiden dalen bijv. hebben zich geheel andere zeden en aanschouwingen ontwikkeld, om niet eens te spreken van de verscheidenheid der dialekten welke het product dezer afscheidingen zijn geworden.

Neemt men nu in aanmerking dat de slaven uit alle dee-

len van Afrika bij elkaar zijn gedreven geworden en op de schepen zoowel als later op de plantages afgeleverd zijnde een mengelmoes van onderscheiden stammen hebben gevormd, dan wordt elke poging een ethnologisch verband uit hun afrikaansche afkomst te construeeren, een fantasie-gedrocht.

Dat neemt natuurlijk niet weg dat zich enkelingen iets uit hun afstamming herinnerd hebben en dat dusdanige herinneringen in overleveringen kunnen voortleven. Om echter uit deze sporadische bewustzijnsuitingen, die later hunnen stempel op de groote massa der boschnegers hebben gedrukt, tot gevolgtrekkingen over te gaan, welke geheele stammen van de thans levende boschnegers tot homogene eenheden maakt en aan te nemen dat deze reeds in Afrika bestaan hebben, lijkt mij zeer gewaagd.

BESCHOUWINGEN OVER HET RAPPORT PYTTERSEN.

DOOR

B. J. KLUVERS.

Als bijlage van de Surinamebegrooting 1923 is aan de Staten-Generaal overgelegd het „Rapport omtrent de uitkomsten van een voorloopig onderzoek naar de levensvatbaarheid van landbouwbedrijven in Suriname, met toepassing van moderne cultuurmethoden, in opdracht van Zijne Excellentie den Minister van Koloniën" door Tj. Pyttersen.

Een reeks artikelen, door den heer P. gepubliceerd na de verschijning van het rapport der studiecommissie van het Suriname Studie-Syndicaat waren de aanleiding tot deze opdracht.

De algemeene strekking van die artikelen kwam in het kort hierop neer, dat:

de oplossing van het Surinamevraagstuk niet zou zijn een arbeiders- en bevolkingsvraagstuk, daar de toepassing van mechanische kracht in deze landbouwkolonie, zij het bij extensieven landbouw, van af de boschontginning, den handenarbeid voor het overgroote deel zou kunnen uitschakelen;

daarmee, bij uitbreiding der cultures, de in het land aanwezige werkkrachten wel is waar niet geheel in de behoefte zouden kunnen voorzien, maar dat men er toch ver mee zou komen en de noodige aanvulling van buiten niet van groote beteekenis te achten ware;

de lichte gronden aan den middenloop der groote rivieren zich het best daartoe eigenen en die gronden in een ver verleden reeds bewezen hebben geschikt voor cultures te zijn;

het alluviale kustland met zwaren, alhoewel vruchtbaren bodem, ook wegens noodige kostbare inpoldering, derhalve minder de aandacht voor groote cultuurbedrijven verdient dan genoemde lichte gronden;

de in het land aanwezige waterkracht door omzetting in electrische energie ten dienste van de landbouwindustrieën moet worden benut;

het rapport van genoemde studiecommissie hier en daar handelt over de lichte gronden langs den middenloop der groote rivieren en de toepassing van landbouwmachines, maar niet voldoende aandacht aan de combinatie dier factoren door de commissie geschonken was, waarom haar rapport niet af was.

de conclusie dier commissie, die de oplossing van het arbeiders- en bevolkingsvraagstuk op de eerste plaats stelde, onjuist was.

De schrijver liet in die artikelen verschillende cultures de revue passeeren met als kern van zijn toekomstplannen het schema eener uitgestrekte suikeronderneming op lichte gronden langs den middenloop van de Surinamerivier.

Voor den opzet van een dergelijk suikerbedrijf heeft hij toen niet de verwachte belangstelling gevonden.

In een later artikel volgde een pleidooi voor een groot machinaal rijstbedrijf b.v. in de vlakte, omsloten door de Coppename-, Wajombo- en Nickerierivieren, waarmede althans voor dit gewas aan de kuststrook de voorkeur werd gegeven.

In die artikelen heeft de heer P., wat de vervanging van handen- door mechanischen arbeid in het veldwerk betreft, zijn gedachten den vrijen loop gelaten. Hoe sympathiek zijn studiewerk ook was, de publicaties moesten bij den lezer, althans bij den in tropische cultures niet onkundige, den indruk achterlaten, dat de wensch van den schrijver niet zelden de vader der gedachte was geweest. Gezien het proefstadium, waarin de toepassing van machines in den tropischen landbouw toen verkeerde, stonden 's schrijvers ideeën voor de naaste toekomst slechts ten deele op den bodem der werkelijkheid. Problemen als het ontginnen van tropisch oerwoud met behulp van machines, het machinaal onderhoud van z.g. meerjarige cultures, het machinaal oogsten van allerlei gewassen en vruchten, om eenige te noemen, bleken voor het geestesoog van den schrijver nauwelijks meer te bestaan.

Het arbeidersvraagstuk, van welks bevredigende oplossing de Nederlandsche Handel Maatschappij het al of niet bouwen eener nieuwe, moderne fabriek op haar suikerplantage Mariënburg heeft laten afhangen, bleek de heer P. niet als een vraagstuk van groote beteekenis te voelen, evenmin het bevolkingsvraagstuk.

Eenigszins begrijpelijk als men zich indenkt, hoever de taak der landbouwmachine reeds door hem afgebakend was.

Nu de heer P. de kolonie bezocht heeft en ook andere cultures dan suiker en rijst door hem bezien konden worden om zijn ideeën aan de werkelijkheid te toetsen, hij nader kennis heeft gemaakt met de rijke alluviale kuststrook en ook wat van de meer zuidelijk gelegen lichte gronden heeft gezien, nu is een rapport van zijn hand verschenen, dat over degeheele lijn de conclusies der studiecommissie onaangetast laat.

Omtrent de levensvatbaarheid van met toepassing van moderne cultuurmethoden in Suriname te vestigen landbouwbedrijven, waaromtrent volgens de Memorie van Toelichting op de Suriname begrooting 1923 het onderzoek is ingesteld, schenkt dit rapport

geen bevrediging aan de door zijn artikelen opgewekte verwachtingen.

Van allen smuk ontdaan, geeft het in wezen weinig, dat uitgaat boven de vermeldingen ter zake in het rapport der studiecommissie, wier opdracht niet dezelfde omlijning had en sedert wier bezoek aan de kolonie al weer meer dan 3 jaren verstreken zijn.

Berichten van jongen datum over proeven met machinale bewerking van zware klei op Java, welke berichten, naar uit diens rapport valt op te maken, den heer P. tijdens zijn verblijf in Suriname nog niet bekend waren, leverden ten slotte de stof, die dit rapport in hoofdzaak moet dragen.

Over de lichte gronden in het binnenland in combinatie met mechanische hulpmiddelen, geeft het rapport niets meer dan de studiecommissie deed.

In een artikel, voorkomende in de W.-I. Gids van Februari '22 heb ik uiteengezet, tot welke meer bescheiden proporties zijn „Nieuwe wegen" m.i. voor de naaste toekomst terug te brengen waren en aangetoond, dat:

genoemde studiecommissie zich in haar rapport heeft uitgesproken voor grootbedrijven en moderne methoden;

de toepassing van landbouwmachines, voor zoover haar dit mogelijk of spoedig mogelijk voorkwam, ter besparing van handenarbeid en ook ter verkrijging van hoogere productie, als vanzelf sprekend door de commissie werd aangenomen voor de cultures, die zich daartoe leenen;

behalve een uitvoerige paragraaf, gewijd aan het proefstadium, waarin de mechanische grondbewerking in Suriname en Demerara verkeerde, verschillende hoofdstukken in haar rapport daarvan getuigen;

elk nieuw grootbedrijf, ondanks de toepassing van landbouwmachines, voor zoover die in de naaste toekomst mogelijk zal blijken, toch nog duizende handen zal vragen;

de commissie ter verkrijging van een algemeenen indruk een onderzoek had ingesteld naar den aard der lichte gronden aan den middenloop der groote rivieren en de beste daaronder, de zandig-leemige vlakten, geschikt geoordeeld heeft voor bepaalde cultures, waarvoor de polders van de kuststrook met zwaren bodem en dicht opeengelegen afwateringen zich niet of minder eigenen.

Meer dan de verwachte specialiseering toont het rapport P. een richting van onderzoek als dat der studiecommissie.

Na een voorwoord volgt een beschrijving van land en volk, van de eerste landbouwondernemingen, den tegenwoordigen toestand der landbouwondernemingen, waarna het arbeidsvraagstuk, de mechanische hulpmiddelen, de suikercultuur op Java, de verwachtingen van de cultures in Suriname, de suiker in naburige streken, de opwekking van kracht en de wegenaanleg behandeld worden; daarop volgen slotbeschouwingen over voorstellen van

vroegere rapporteurs en wat noodig is voor de kolonie, om te eindigen met voorstellen.

In de beoordeeling der verdiensten van Creool, Britsch-Indiër en Javaan als kleine landbouwer komt de eerste er als gewoonlijk slecht af. Voor boschwerk wordt diens bruikbaarheid erkend, over den Creool als vakarbeider en voor fabriekswerk wordt geen oordeel gegeven.

Met betrekking tot de tegenwoordige suikerindustrie in Suriname worden eenige korte opmerkingen gemaakt over de verouderde fabrieken, de cultuurwijze, het transport enz., die uit den aard der zaak weinig nieuws kunnen bieden na vroegere mededeelingen daaromtrent. Ook wordt het bouwen eener nieuwe, op moderne leest geschoeide, kostbare fabrieksinstallatie door de Ned. Handel Maatschappij gememoreerd, waaruit wordt afgeleid, dat genoemde instelling in de ontwikkeling der Sur. suikerindustrie toekomst ziet. Voorts wordt in een noot vermeld, dat een der suikerfabrieken wil overgaan tot de aanschaffing van een installatie voor het fabriceeren van industrieelen alcohol en aether uit melasse, daar de benzine voor motoren vervangen zou kunnen worden door een mengsel van beide producten.

Onder de factoren, die den achteruitgang van de Sur. suikerindustrie veroorzaakt hebben, noemt schrijver last not least de beschikking over ontoereikende werkkrachten. Hij zal daarmede doelen op de lange periode na de vrijkoming der slaven, toen het verloop niet door immigranten werd aangevuld. Hier valt op te merken, dat een toestand, die voor de meeste plantages overeenkomst begon te krijgen met bedoelde periode, tijdens de oorlogsjaren is ontstaan. Thans wegvloeiing van arbeidskrachten, wier verbintenis afliep, naar de vestigingsplaatsen zonder nieuwen aanvoer. Voor de kolonie wel is waar een betere beweging dan na de vrijmaking der slaven, maar voor de plantages een toestand, die evenzeer op algemeene ontreddering zou zijn uitgeloopen, indien niet juist op tijd een einde aan den oorlog gekomen ware en maatregelen getroffen hadden kunnen worden om een krachtiger aanvoer dan ooit te verzekeren.

De studiecommissie heeft zich kunnen overtuigen van den ellendigen toestand, waarin vele plantages allengs gekomen waren en, meer nog dan vroegere onderzoekers, kunnen voelen, dat het Surinamevraagstuk in de eerste plaats een arbeiders- resp. bevolkingsvraagstuk moest zijn en dat ook de verre toekomst van cultuurondernemingen te dien opzichte zoo goed mogelijk verzekerd behoor-

de te worden. Eens zal de tijd komen, dat deze in hoofdzaak aangewezen zullen zijn op de vaste bevolking, nadat de immigratie onder contract zal hebben opgehouden.

Zonder den ongetwijfeld belangrijken factor van moderne cultuurmethoden voorbij te zien, die de heer P. in zijn artikelenserie als de eenige redding beschouwde, heeft de commissie het arbeidersvraagstuk op het eerste plan moeten stellen en ter zake middelen beraamd, die den ondernemingsgeest zouden kunnen bevorderen. Uitgaande van het principe, dat de kolonie evenzeer gebaat is met een sterken aanwas der vaste bevolking als de plantages met een geregelde voorziening van werkkrachten, was haar voornaamste, met krachtigen steun van gouverneur Staal door minister de Graaff overgenomen voorstel om een belangrijk grooter aandeel in de intusschen hoog opgevoerde aanvoerkosten van immigranten ten laste van het gouvernement te nemen dan het geval was.

Heeft de commissie ten deze de sanctie der regeering niet zoover kunnen krijgen als haar gewenscht voorkwam, de planter is met de getroffen maatregelen in ieder geval in beter en zekerder conditie gekomen. Mocht deze regeling tot heden geen resultaat hebben opgeleverd voor de uitbreiding van den grooten landbouw — na de invoering volgde weldra de algemeene economische inzinking — vast staat, dat de plantages er in dezen slechten tijd mee gebaat zijn en ook, dat de Ned. Handel Maatschappij alleen op grond daarvan haar besluit tot het bouwen der moderne fabriek heeft willen nemen, hetgeen van groot belang voor de kolonie is.

Het lijdt geen twijfel of dit lichaam zal eveneens de cultuurmethoden op Mariënburg gaan herzien, althans dit beproeven, zoodra de uitkomsten met landbouwmachines op haar Java-ondernemingen daartoe aanleiding kunnen geven.

Natuurlijk zou de N.H.Mij. na een bevredigende oplossing der arbeidsregeling het besluit tot het vastleggen van een paar millioen ter vernieuwing harer suikerfabriek niet genomen hebben, indien het vertrouwen in de toekomst der suikerindustrie in Suriname ontbroken had.

In dit verband kan mede besproken worden, hetgeen de heer P. in een ander hoofdstuk over den ingevoerden maatregel van 15 cts bijdrage per immigrant per werkdag aan het immigratiefonds uit het schrijven van een belanghebbende ten beste geeft. Deze acht dien maatregel onder de tegenwoordige omstandigheden geenszins een voordeel als velen verwacht hebben. Ongetwijfeld was het voordeel beduidender, toen de aanvoerkosten tot boven de

f.500.— per hoofd gestegen waren; toch geloof ik niet ver van de waarheid te zijn, als ik schat, dat onder de tegenwoordige omstandigheden het aandeel van het gouvernement nog ongeveer de helft zal bedragen.

De planters hebben een verzoek ingediend om de aanvoerkosten geheel ten laste van het gouvernement te brengen. Om de vestiging van nieuwe ondernemingen in de hand te werken en den bevolkingsaanwas zooveel mogelijk te bevorderen, zou daarvoor alles te zeggen zijn, indien de tijden normaal waren. Ik twijfel er aan of het in financieele moeilijkheden verkeerend moederland bereid zal worden gevonden dien maatregel thans door te voeren.

Het rapport P. bevat een uitvoerig hoofdstuk over de positie van de suikercultuur op Java. Dit handelt o.m. over de aldaar stijgende onzekerheid op den grond, de moeilijke verkrijging daarvan, de hooge grondhuren en de blijvende verhooging van den kostprijs met enkele guldens per picol meer dan voor den oorlog, toen de kostprijs op *f* 6.50 per pic. te stellen was. Alle tezamen factoren, die den schrijver leiden tot de gevolgtrekking, dat de toekomst van de Javasuikerindustrie zich niet rooskleurig laat aanzien, dat de groote voordeelen dezer industrie, niet dure grond en goedkoope werkkrachten, geleidelijk verdwijnen. Als gevolg daarvan heet de concurrentie van andere suiker produceerende landen steeds scherper te worden, daar Java voor het overige geen bijzondere voordeelen aan de suiker biedt. Hieromtrent valt in het midden te brengen, dat toestanden zich snel kunnen wijzigen. Een tweetal jaren geleden liet de toekomst van Java's suikerindustrie zich inderdaad weinig bemoedigend aanzien, toen de moeilijkheden schier niet van de lucht waren en aanhoudende stijgingen over de geheele lijn de kostprijzen bleven opjagen. Met het intreden der malaise was echter het keerpunt bereikt en ik geloof, dat er weinig landen ter wereld zullen zijn, waar zoo snel maatregelen getroffen konden worden, die daling der kostprijzen bewerken zullen. Zoo moeilijk als de heer P. de toekomst voor de Javasuikerindustrie schildert, kan ik deze thans niet inzien. Het kan zeer goed zijn, dat de gemiddelde kostprijs er enkele guldens boven dien van voor den oorlog blijft, maar in andere suiker produceerende landen zal men te dien opzichte er wel niet gunstiger voorstaan. Op Java zijn loondalingen gemakkelijker door te voeren dan elders.

Dit alles neemt niet weg, dat Suriname op vele gunstige voorwaarden voor de suikerindustrie kan wijzen, hetgeen de heer P. met vorenbedoeld betoog in een sterker licht heeft willen plaatsen.

Omtrent koffie geeft rapporteur eenige hem genoemde kostprijzen. Voor een onderneming van behoorlijke grootte zal deze z. i. ± 50 ct per KG. bedragen.

Hij vergist zich, waar hij aanvoert, dat de Liberiakoffie wegens beperkte wereldproductie op het oogenblik een bevoorrechte marktpositie heeft en vooral de Scandinavische landen Liberia vragen. Sedert de studiecommissie haar rapport schreef, heeft deze koffiesoort haar bevoorrechte marktpositie sterk ingeboet; de vraag van Scandinavië is thans gering. Producenten moeten, willen zij niet op hun product blijven zitten, zich thans tevreden stellen met prijzen, die weinig afwijken van de Santosnoteeringen.

Moge dit krachtige product spoedig haar vorige positie herwinnen.

Voorts vindt men in dit hoofdstuk een betoog van een belanghebbende, dat de verhoogde loonen der arbeiders niet tot vermeerdering van hun inkomsten geleid hebben, dat zij dus minder arbeid aan de plantage leveren, dat men daarom meer immigranten noodig heeft dan vroeger, met als gevolg meer bouwkosten, opzichters, hoofdlieden en belasting.

Daaromtrent ware een enquête gewenscht, teneinde zoo noodig maatregelen tot verbetering te beramen.

Over de cacao vindt men, behalve de gunstige uitkomsten der krullotenbestrijding volgens methode Prof Dr. Stahel nog vermeld, dat de bestrijding der gevreesde thripsplaag door kalkbespuiting aanvankelijk goede resultaten schijnt te hebben. Een doorwrochte studie over dit onderwerp door den heer Reyne heeft kort geleden het licht gezien.

Voorts wordt gememoreerd, dat Prof. Stahel, directeur van het proefstation, verwacht de cacaoproductie aanzienlijk te kunnen opvoeren door oculeering met materiaal, afkomstig van moederboomen met uitmuntende eigenschappen.

Voor de Liberiakoffie streeft deze geleerde naar gelijk doel door verenting. In een door rapporteur geciteerd schrijven klaagt Prof. Stahel, dat het tot dergelijke doeleinden in 1917 opgericht Selectiefonds niet over voldoende middelen beschikt om dit werk krachtig aan te pakken.

Ik heb een dezer dagen een plan onder oogen gehad, speciaal voor de cacaoveredeling door laatstgenoemde ontworpen. Volgens dat plan stelt Prof. S. zich voor een ± 70 akkers grooten selectietuin aan te leggen. Daarin zouden jaarlijks 250.000 cacaoplanten te kweeken zijn voor een uitlevering van 100.000 geslaagde oculaties, die er 2½ jaar moeten blijven om dan tegen een prijs, aanzien-

lijk beneden den kostprijs, aan de planters te worden geleverd, die den vollen kostprijs niet kunnen dragen. Het is nauwelijks te verwachten, dat het plan, zooals het ontworpen is, een gunstig onthaal zal vinden, nu het motto „bezuinigen" is. Intusschen is het van groot belang, dat de weinig handen eischende cacaocultuur in stand blijft. Wil deze goed loonend zijn, dan is opvoering der productie geboden. Een belangrijk grooter selectietuin dan de bestaande verdient daarom alleszins een krachtigen financieelen steun van de regeering. Moge deze niet zoover willen gaan als Prof. Stahel wenscht, een niet te karige subsidie zou reeds veel nut kunnen stichten.

Bij nadere kennismaking met de voor deze kolonie belangrijke cultures als koffie en cacao moet rapporteur wel tot inzicht zijn gekomen, dat voor het veldwerk vooralsnog weinig te verwachten is van vervanging van handenarbeid door machines. Over een daarnaar ingesteld onderzoek geeft het rapport geen bescheid.

Omtrent bananen (in Suriname bacoven geheeten) merkt de heer P. op, dat de kolonie voor deze cultuur belangrijke voordeelen biedt boven exportlanden als Jamaica, Columbia en de Canarische eilanden, waar grond, werkkrachten en transport veel meer uitgaven vorderen en bovendien bemesting en bevloeiing noodig zijn. Hij meent, dat men er voor een eventueelen export zal aangewezen zijn op de Dwergbanaan, het product der Canarische eilanden, omdat de Congovariëteit eenige minder gunstige eigenschappen heeft. Hij wil, zooals reeds meer geopperd, een deel van de laadruimte der geregeld op Suriname varende schepen voor het bananenvervoer zien ingericht, teneinde met niet te groote kosten en risico de cultuur te beproeven. Ook beveelt hij daartoe de methode aan om, behalve in den winter, deze vruchten als deklading naar Europa te verschepen.

Hierover valt te zeggen, dat de proeven met het vervoer van bananen als deklading tot dusver geen bevredigende resultaten hebben opgeleverd en vast staat, dat het in schepen met daartoe ingerichte koelruimen geschieden moet. Wel hebben deze proeven wederom bewezen, dat de Surinamebanaan — de proeven golden voornamelijk de Congovariëteit — hier zeer gewaardeerd wordt en door den betrokken importhandel ver boven het product der Canarische eilanden wordt gesteld. Ook een paar Congo-zendingen, een tiental jaren geleden hier aangevoerd in een vleeschboot, hebben een goed onthaal gevonden.

De Dwergbanaan, de Canarische variëteit, die ook in Suriname voorkomt, is gevoelig, zou in kratten verpakt moeten worden, het-

geen kostbaar is. Bovendien geven importeurs de voorkeur aan de Congo.

De superieure Gros Michel komt na de ervaringen met deze voor de Panamaziekte zoo vatbare variëteit niet voor de grootcultuur in aanmerking. Wellicht nog voor den kleinen landbouw, die haar verspreid op kleine veldjes planten kan met minder gevaar van infectie.

Voor den export zal men op het oogenblik in hoofdzaak op de Congo aangewezen zijn. De kolonie heeft daarvan ook het meeste plantmateriaal ter beschikking, ruim 300.000 stoelen.

Verder is er nog de Bumulan, die tot dusver eveneens immuun tegen de Panamaziekte gebleken is. Daarvan is in de geheele kolonie slechts een gering aantal stoelen aanwezig en moet er nog kennis mee worden opgedaan.

De verkrijging van nog meer goede, resistente variëteiten is van groot belang voor de toekomst.

De ervaringen met de Congo doen verwachten, dat deze soort, mits niet te rijp geoogst, in schepen met koelruimen in goede marktconditie zal overkomen.

Het idee om een deel der laadruimte van op Suriname varende schepen voor het vervoer van bananen in te richten, is niet voor verwezenlijking vatbaar gebleken. De zaak is meermalen met de directie der West-Indische mail besproken. Wegens de onevenredig hooge kosten der installatie eener koelinrichting voor een deel der laadruimte wil deze er niet toe besluiten.

Waar de voldoende houdbaarheid der vruchten op de vrij lange zeereis naar hier evenals de geregelde cultuur te beproeven valt, men voor het vervoer geen kleine, geschikte koelruimen kan vinden en dus op speciaal ingerichte vruchtenschepen zal aangewezen zijn, zullen de cultuurproeven op vrij groote schaal genomen moeten worden, willen de schepen volle lading krijgen. Zonder uitzicht op volle ladingen krijgt men ze niet aan het varen. Er zijn thans onderhandelingen gaande met een vruchtenimport-combinatie hier te lande voor de afneming en de verscheping. De cultuurproef zou tenminste 660 H.A. moeten omvatten, door vele plantages , ieder voor een klein deel, op coöperatieven grondslag aan te leggen. Het uitzicht, dat zoo'n proef, die voor de plantages geheel het karakter van een bijcultuur heeft, behoorlijke winst zal opleveren, is volgens de begrooting gunstig. Als de onderhandelingen tot resultaat leiden, ligt het op den weg van de regeering steun te verleenen, o. a. door deel te nemen in de coöperatie. Daartoe biedt de gouvernements-koffieonderneming Slootwijk een zeer

gunstige gelegenheid, ook omdat deze onderneming over meer plantmateriaal beschikt dan eenige andere in de kolonie. Als het Sur. gouvernement dus in de gelegenheid wordt gesteld, eenige porties op Slootwijk voor haar rekening in aanplant te brengen, wordt het belang der kolonie op uitnemende, practische wijze gediend. Te meer zal het plan de sympathie van den Minister van Koloniën en den Gouverneur van Suriname kunnen hebben, omdat, als de resultaten gunstig blijken, de kleine landbouw aan een vruchtenexport op groote schaal zal kunnen deelnemen. De in gang zijnde onderhandelingen zijn feitelijk een voortzetting van besprekingen ter zake, een paar jaar geleden vóór diens vertrek naar de kolonie, ingeleid door den tegenwoordigen directeur van landbouw, den heer Snellen. Na het intreden van de economische crisis is de zaak blijven rusten en thans heeft de met verlof hier vertoevende planter, de heer van Emden, opnieuw onderhandelingen met importeurs geopend.

Aangaande katoen geeft de heer P. in zijn rapport eenige bijzonderheden over den gouvernementsproefaanplant aan de Matappica, een streek dicht bij de kust gelegen, waar de droge perioden langer zijn dan elders in de kolonie. De oogst blijkt bevredigend te zijn geweest, terwijl het product zeer gunstig is beoordeeld, ook om de buitengewone vezellengte.

In de uitgestrekte kuststreken met minder regenval acht rapporteur gunstige voorwaarden voor deze cultuur aanwezig, terwijl ziekten in het gewas tot dusver van weinig beteekenis zouden zijn.

Hier moge worden opgemerkt, dat de langstapelige Sea Island variëteit, die beproefd wordt en ook de langstapelige Egyptische katoensoorten als Mit Afifi, Abassi en Yannovitch als gewas veel gevoeliger zijn dan de kortstapelige.

In vochtige, tropische klimaten voelen de langstapelige zich minder goed thuis en eindigen de proeven als regel met opgeven wegens degeneratie of hevige insectenplagen en niet zelden ook wegens mislukking van den oogst door ontijdige regenbuien.

Ik hoop zeer voor Suriname, dat het daar anders zal blijken, maar vrees er toch voor.

Niet onmogelijk, dat in bedoelde drogere kuststreken een sterke, kortstapelige soort zal willen stand houden, zooals op Java in de afdeeling Demak en op Sumatra in het Palembangsche, maar is de cultuur van dergelijke soorten niet loonend voor het kapitaal. In laatstgenoemde streken is het een vrij uitgebreide volkscultuur.

Voortzetting van de proeven met malachra en okrum, een paar

jute-achtige vezelgewassen, wordt door den heer P. terecht aanbevolen en proeven met Hibiscus cannabinus aangeraden, waarop een korte mededeeling volgt over een tabaksproef op zwaren grond, daarna eenige beschouwingen over de sisalcultuur, waarvoor de schrijver evenals de studiecommissie geschikte terreinen in het binnenland langs de groote rivieren heeft gezien en aan welke cultuur hij op grond van de uitkomsten van den gouvernementsproefaanplant een goede kans geeft. Omtrent de onder „Sisal" door hem genoemde „Cantala" kan ik opmerken, dat deze als cultuurplant niet zoo rendabel gebleken is als de sisal.

In plaats van het door rapporteur met het oog op het transport zoo geschikt geoordeelde heuvelland zou ik voor deze cultuur de voorkeur geven aan meer effen, zacht glooiend terrein en als dat niet in voldoende uitgestrektheid te vinden is, aan goed af te wateren vlak terrein, ook al is op het laatste trekkracht noodig voor de beladen treinen. Dit te meer, waar deze cultuur het voordeeligst in wisselbouw gedreven wordt met andere gewassen, die op dergelijke terreinen mede de beste voorwaarden vinden.

De schrijver vermeldt niet of toepassing van machines in deze cultuur mogelijk is.

Het rapport der studie commissie acht dit tot zekere hoogte mogelijk.

Onder „Sinaasappelen" vindt men een oordeel over eenige in de kolonie voorkomende soorten, dat niet onverdeeld gunstig is. De onverteerbare vezel wordt op gezag van deskundige zijde een groot bezwaar genoemd. De Lambs Summer, een kleine in Suriname geïmporteerde sinaasappel, die weinig vezel heeft, valt het meest in 's schrijvers smaak. Z. i. kan deze variëteit en de Pompon met weinig risico worden aangeplant. Voor groote aanplantingen acht hij den tijd nog niet gekomen. Daartoe zouden nadere onderzoekingen zijn in te stellen, door kruising verschillende eigenschappen meer ontwikkeld, andere aangekweekt dienen te worden. Zooals de cultuur thans gedreven wordt, ziet rapporteur er voor den uitvoer niet veel toekomst in wegens de groote variabiliteit.

Hieromtrent valt aan te teekenen, dat er van een eigenlijke cultuur in de kolonie nog geen sprake mag zijn. De grootste produceerende aanplant is ± 14 H.A. groot en deze aanplant is al 10 à 12 jaar oud. Men beschikt thans reeds over meer en beter oculeermateriaal. De soorten toonen inderdaad een groote verscheidenheid en ook van de goede inheemsche variëteiten is alleen het sap te nuttigen, dat intusschen overvloedig en overheerlijk is. Ik meen, dat eenige goede inlandsche soorten reeds meer vermenigvuldigd

zijn dan de heer P. denkt. Dit jaar zijn verschillende proefzendingen van Suriname te Amsterdam aangevoerd als losse lading, dus niet in koelruimen. De sorteering en verpakking lieten veel te wenschen en het percentage, dat rot aankwam, was groot. Toch hadden die zendingen groote sinaasappelen veel belangstelling en goeden aftrek tot loonende prijzen, trots de minder aantrekkelijke kleur dan het product van Zuid-Europa, waaruit ook valt af te leiden, dat bij de groote hoeveelheid smakelijk sap, die de vrucht bevat, het vezeleuvel niet al te hoog wordt aangeslagen. Dit neemt niet weg, dat, als men van een cultuur wil spreken, deze in de kolonie nog in de kinderschoenen staat, waarop het betoog van den heer P. neerkomt.

Een kleine appel als de Lambs Summer heeft ook bezwaren. Klein stuk, kleine prijzen. Indien voldoende oculeermateriaal der beste inheemsche soorten te krijgen is, — de oude, veel produceerende moederboomen zijn er meen ik ook nog, — zal de cultuur daarvan, naar ik vertrouw, loonend blijken. Intusschen blijve men zoeken naar meer edele, goed produceerende variëteiten met forschen appel.

De soorten moeten apart en nauwkeurig op grootte gesorteerd worden en het vervoer moet ook in vruchtenschepen geschieden.

De heer P. wijst in zijn rapport nog op de smakelijke sinaasappelwijn, in de kolonie gemaakt. De prijs schijnt voor export te hoog te zijn. Fabrikant is de heer Fernandes van Kwatta, die verscheidene oculaties van goede inlandsche soorten op zijn grond geplant heeft.

Na nog een gunstig oordeel over de cultuur van grapefruit en ananas voor de kolonie te hebben gegeven, volgen eenige beschouwingen over de cassave, waaruit de tapiocaproducten gewonnen worden. Voor dit gewas wijst het rapport op de mogelijkheid van machinale grondbewerking op wortelvrij terrein.

De studiecommissie wees eveneens daarop.

Hier valt op te merken, dat voor dit gewas in grootcultuur wortelvrij terrein noodig is. Zoowel het plantklaar maken van den grond als het onderhoud geschiedt met den ploeg, het plantklaar maken geheel, het onderhoud gedeeltelijk. De cultuur leent zich uitmuntend tot wisseling met agave, op Java ook met tegallansuikerriet, welk laatste in Suriname op de lichte gronden niet uitgesloten behoeft te zijn. Evenals voor riet, zijn voor agave en cassave groote fabrieksinstallaties noodig, wil men haar producten op beduidende en moderne schaal winnen. Aan het transportwezen worden voor de oogsten dier gewassen hooge, moderne eischen gesteld.

De heer P. zal bij nader inzien wel tot de overtuiging gekomen zijn, dat de handige Amerikaansche rooiwerktuigen of machientjes voor knolgewassen niet bruikbaar zijn voor de vol uitgegroeide wortelkransen van cassave. Ook voor dit cultuurgewas acht rapporteur de heuvelstreken in de nabijheid der groote rivieren bijzonder geschikt met het oog op het worteltransport. Daargelaten de meer of mindere geschiktheid van den bodem in de heuvelstreken geef ik ook voor de grootcultuur van dit gewas verre de voorkeur aan meer egale terreinen dan aan heuvelland, waaronder ik niet versta licht golvend terrein, hetgeen bruikbaar is.

Het rapport beveelt goed opgezette proeven met dit gewas aan.

Hierna komt de rijst aan de beurt, waarover het oordeel van den heer P. gunstig luidt. Gememoreerd wordt, dat in de Nickeriepolders door den kleinen landbouw een goede oogst gemaakt wordt zonder grondbewerking. De factoren voor een machinaal rijstbedrijf worden gunstig geacht, waarop volgt: „Nochtans zal de praktijk moeten uitwijzen of bij gebruikmaking van machinalen arbeid het product aldaar goedkoop kan worden gewonnen". Dit is een voorzichtiger standpunt dan uit zijn artikelen spreekt.

Over het arbeidsvraagstuk bevat het rapport een uitvoerige paragraaf. Het vangt aan als volgt:

> „Zooals uit het vorenstaande reeds is kunnen blijken, is de wijze van voorziening in het te kort aan werkkrachten een der meest op den voorgrond tredende vraagstukken in Suriname. Zonder een bevredigende oplossing van het arbeidersvraagstuk zal de groote landbouw, de voornaamste bron van welvaart voor de kolonie, niet wederom tot ontwikkeling kunnen komen."

Later volgt:

> „Elk streven om de immigratie, die in de eerste plaats ten doel moet hebben, om aan de particuliere industrie de noodige werkkrachten te verschaffen, dienstbaar te maken aan de verdere vermeerdering van het geringe zielental der kolonie, verdient ten zeerste toejuiching."

En dan nog:

> „De werkvolkkwestie in Suriname zal en voor de Regeering en voor de particuliere industrie een onderwerp van voortdurende zorg uitmaken."

Wat blijft er na deze verklaringen over van het in zijn artikelen tot de studiecommissie gerichte verwijt, dat deze het vraagstuk der voorziening in „levende kracht", de term van den heer P., in haar rapport zoo sterk naar voren bracht.

Onder hetzelfde hoofd heeft rapporteur de in 1921 in werking

getreden voorwaarden van aanwerving opgenomen. Ik geloof, dat de schrijver zich vergist, waar hij de aanvoerkosten op gemiddeld ƒ 260 per immigrant stelt. Dat was het bedrag vóór den oorlog. Toen het aandeel der planters op 15 ct. per hoofd per werkdag werd gesteld, bedroegen de aanvoerkosten meer dan het dubbele van dat bedrag.

Omtrent den hier geciteerden aanhef van genoemd hoofdstuk zij opgemerkt, dat de arbeidsvoorziening als volkomen opgelost beschouwd mag worden, zoolang de emigratie onder contract van Java mogelijk blijft. Welke practisch denkbare uitbreiding de groote landbouw in Suriname ook zou mogen krijgen, er is geen twijfel aan, dat Java de werkkrachten zal leveren. Men moet echter verder zien. De eenmaal gevestigde ondernemingen moeten verzekerd zijn van continuïteit en daarom zit het bevolkingsvraagstuk inclusief de kolonisatie op de plantages onvermijdelijk vast aan het arbeidersvraagstuk, welk laatste voor de naaste toekomst dus feitelijk geen vraagstuk meer is, maar dat later weer zou kunnen worden, hetgeen Demerara op het oogenblik bewijst. Op den duur zal het land zelf in de arbeidsbehoeften moeten kunnen voorzien. Vooral in de centra van den grooten landbouw moet de vestiging van gouvernementswege bevorderd worden en iedere nieuwe onderneming zal een groot terrein te reserveeren hebben voor de kolonisatie.

Gezien de rustelooze beweging in Indië, die naar afschaffing der poenale sanctie als einddoel wil sturen, dreigt met het verstrijken der jaren de kans op snelle ontwikkeling van Suriname te verloopen.

Over de kolonisatie handelende, geeft de heer P. eenige behartenswaardige wenken om het den Javanen, die zich overigens in Suriname goed thuis voelen en tevreden zijn, zoo gemoedelijk mogelijk te maken.

De instelling eener commissie door den Gouverneur van Suriname, welke commissie tot taak heeft het bevolkingsvraagstuk in zijn vollen omvang te bestudeeren, waartoe mede behoort de bevordering van immigratie in de kolonie, is een wijze daad. Moge deze commissie actief zijn. Een voornaam deel van haar taak zal ook zijn, practische middelen te beramen, die het geboortecijfer kunnen doen stijgen en het sterftecijfer doen dalen.

Dat het van groote beteekenis zal zijn, indien het mogelijk mocht blijken — zij het voor enkele hoofdcultures — een groot percentage van den noodigen arbeid door machines te doen verrichten, waarover een volgend hoofdstuk van het rapport handelt, zal wel niemand den rapporteur betwisten.

Dat heeft men in Suriname reeds begrepen, voordat de heer P. zijn artikelenserie publiceerde en voordat de meergenoemde studiecommissie de kolonie had bezocht, dus vóór 1919. In het rapport der commissie vindt men de proef van den heer Shields met den Averytractor en discploeg op de suikerplantage Alliance beschreven en het rapport P. geeft daarover mede eenige bijzonderheden. Ook had de firma Kersten & Co. destijds zoo'n stel voor ploegwerk ingevoerd, echter niet in werking gesteld. Deze tractor was te zwaar gebleken en had meer gebreken. Intusschen was op Alliance aangetoond, dat het kon. Alleen de machine of de methode deugde niet.

De aanplant slaagde op dien beploegden grond uitstekend. Wat kon men in de kolonie toen anders doen dan afwachten tot wat beters werd geboden? Dat betere meende men ten tijde, dat de studiecommissie er was, te zullen krijgen in den zooveel lichteren Clevelandtractor, waaromtrent gunstige berichten uit Demerara kwamen. Men aarzelde niet zich ter plaatse op de hoogte te stellen en successievelijk is door particulieren en naar ik meen ook door het dept. van landbouw een zeker aantal ingevoerd. De Surinamebladen hebben berichten gegeven over ploegdemonstraties met verscheidene dezer tractoren tegelijk en omtrent beploeging met deze tractie van een rijstveld in den Saramaccapolder. Op den zwaren, dikwijls natten kleigrond van de kuststrook zal deze tractor ook niet onder alle omstandigheden voldoen; op zandigen grond beter. Vreemd, dat de heer P. niets over deze proeven, zij mogen op de zware klei dan niet het verwachte resultaat gehad hebben, in zijn rapport vermeldt. Intusschen toonen zij, dat na de proef van den heer Shields meer in die richting in de kolonie is gedaan dan uit het rapport P. spreekt. Dat Suriname op dit gebied niet kan experimenteeren gelijk de kapitaalkrachtige Javaondernemingen ligt voor de hand, maar dat het vraagstuk er zoo geringe belangstelling zou hebben als de heer P. vermeent, is in strijd met de feiten.

Intusschen moet vooral niet uit het oog verloren worden, dat voor het plantklaar maken van rietgronden het vraagstuk voor de Javafabrieken veel branderder is dan voor die in Suriname en deze zijn daar op het oogenblik feitelijk de eenige belanghebbende partij, daargelaten de toepassing in de rijstpolders, waarover straks meer.

Dat klinkt wellicht vreemd, doch men bedenke, dat de rietplanter op Java als regel jaarlijks den geheelen aanplant in den grond te brengen heeft; bij late oplevering der gronden door de bevolking heeft het dikwijls heel wat voeten in de aarde, wil men op tijd

zijn. In Suriname daarentegen met meerdere snitten en de vrije beschikking over den grond, vernieuwt men jaarlijks slechts een klein deel van den aanplant en dat kan men betrekkelijk rustig aan doen. Ook uit dezen hoofde is het dus verklaarbaar, dat men in Suriname voorzichtig is met groote sommen aan dergelijke proeven te besteden, een meer afwachtende houding aanneemt, op de resultaten van proeven elders wacht om eerst dan tot aanschaffing van een of ander ter beproeving over te gaan als men goede kans denkt te hebben, dat het geld niet weggegooid is.

De heer P. geeft zeer uitvoerige citaten uit brieven en verslagen, ook van een leverancier, waarin beschreven wordt, hoe in 1921 op Java voor de zware kleigronden (Reynoso-systeem) een oplossing gevonden is door voortbeweging van de geulploeg langs een kabel met motorlieren aan weerszijden van het veld. Dus het oude systeem der z.g. stoomploegen met dit verschil, dat de locomobielen zijn vervangen door motoren. Voor het trekken van den geulploeg op de zware klei voldeed het tractorsysteem er nog niet.

Uit een geciteerd schrijven van den directeur van landbouw aan den heer P. na diens vertrek uit Suriname blijkt, dat men er in de kolonie niet kon uitkomen, welke tractor het gewenschte werk op een der suikerplantages zou moeten doen. Laatstgenoemde zal er, in de kolonie vertoevende, dus evenmin zijn uitgekomen en voor het rapport gebaat zijn geweest met de latere berichten van Java omtrent kabeltractie.

Volgens den hier te lande vertoevenden O.-I. landbouwleeraar K. van der Veer, die in verschillende lezingen zijn ervaringen in het mechanisch rijstbedrijf Selatdjaran bij Palembang ten beste gaf, moeten de hem door den heer P. medegedeelde algemeene voorwaarden in Suriname voor een dergelijk bedrijf buitengewoon gunstig zijn.

Voor het ploeg-en egwerk stelt genoemde landbouwleeraar kabeltractie verplicht. Hij meent, zoo zegt het rapport, dat het werk zoo geschikt kan worden, dat het onkruid voldoende bestreden wordt, ook het lastige en snel opschietende paragras. Volgens dezen deskundige moet de rijstsoort stijf en lang stroo hebben, resp. voor het snijden met de machine en het dorschen, mag niet legeren en vervuilen, als wanneer oogsten met een zelfbinder niet mogelijk is. Volgens den heer P. meent men in de kolonie wel zoo'n rijstsoort te hebben. Hij somt enkele punten op, die nog nader onderzocht moeten worden, alvorens te kunnen zeggen of een mechanisch rijstbedrijf in Suriname zal slagen. Dat zijn: een onderzoek naar een geschikte rijstsoort, de meest afdoende wijze van

bestrijding van het snel ontwikkelende paragras, de te benutten tractie voor den zelfbinder, indien de tractor niet mocht kunnen dienen wegens te natten grond en eindelijk de kostprijs.

De door hem gedachte muildierentractie voor snijmachine en zelfbinder past niet goed in zoo'n modern bedrijf en zou in de practijk ook op bezwaren kunnen stuiten wegens te natten grond. Bij een goed doordacht wegenstelsel acht hij voor de groote Sur. rijstpolders stoomlocomobielen voorloopig de meest goedkoope en beste krachtopwekkers.

Als men het in Suriname zoo ver kan brengen, dat men den kostprijs weet vast te stellen, waarop het ten slotte aankomt, weet men tevens of een mechanisch rijstbedrijf daar zal slagen. Wat den kostprijs betreft, zijn de uitkomsten op Selatdjaran, naar ik meen, tot dusver niet gunstig.

Nu zegt dat niet alles. In onbekende nieuwe bedrijven heeft men dikwijls jaren noodig, voor de moeilijkheden volkomen overwonnen zijn en de meest economische wijze van werken gevonden is.

Bezwaren tegen een groot mechanisch rijstbedrijf zijn m.i. de belangrijke risico's, aan het rijstgewas verbonden, waartegenover niet kan gesteld worden een buitengewoon hooge geldopbrengst per vlakteeenheid. De heer P. geeft geen raming van het voor dergelijk bedrijf benoodigde kapitaal. In afzienbaren tijd zal het particuliere kapitaal zich m.i. niet voor het mechanisch rijstbedrijf in Suriname interesseeren en op den weg van het gouvernement ligt het niet, te minder omdat de rijstproductie in eigen behoefte kan voorzien. In Oost-Indië is dit niet het geval en werd de proef op Selatdjaran ingezet om te trachten, daarin verbetering te brengen. Dit alles sluit niet uit, dat de rijstbouwers in de Sur. polders t.z.t. profijt kunnen trekken van machinale grondbewerking, zaai- en oogstmachines. Als eenmaal vaststaat, welke machines en methoden het goed doen en ook het voordeel is aangetoond, kan de exploitatie van zulke machines tegen bepaalde bewerkingsprijzen door particulieren, het gouvernement of in coöperatie geschieden.

Het rapport der studiecommissie doelde reeds op een en ander. Voor klein individueel grondbezit is de toepassing echter weinig geschikt. Daartoe zal zich eerst een klasse middenstandslandbouwers in de rijstpolders moeten hebben ontwikkeld. De opgezetenen bezitten thans dooreen 2 à 3 H.A. Voor hen is het beter, dat ze den arbeid zelf doen met behulp van ploegvee, in plaats van hen te laten toezien, hoe de machine het voor hen doet.

Voor den rijstbouw, als thans in de kolonie uitgeoefend, is het

van veel en veel meer belang naar een krachtige ontwikkeling van den veestand te streven en jaarlijks een flinke post op de begrooting te brengen, teneinde dat doel door den invoer van prima fokvee enz. te bevorderen dan bedragen uit te trekken voor machinale proeven.

Betreffende de benutting van waterkracht zegt het rapport alleen, dat voorloopige waarnemingen van stroomversnellingen zijn gedaan en instrumenten zijn aangevraagd voor de eigenlijke opnemingen, terwijl het ter zake in 1919 in Demerara met gunstigen uitslag ingesteld onderzoek gememoreerd wordt.

Over wegenaanleg geeft rapporteur een uitvoerig betoog ten bewijze, dat meer verkeerswegen over land, deze mogen dan op zich zelf gewenscht zijn, niet noodig zijn, waar de vele goede waterwegen zeer voldoende in de behoefte voor vervoer en verkeer voorzien.

Onbegrijpelijke 20 eeuwsche gedachte ten opzichte van een land, welks ontwikkeling wordt beoogd.

Hoe zou ons eigen land met zijn net van goede waterwegen het thans kunnen stellen zonder goede landwegen en hoe zou het zonder deze tot de huidige ontwikkeling gekomen zijn?

Niemand zal er aan denken, den aanleg van verharde landwegen voor het Suriname van heden en de naaste toekomst te bepleiten ten behoeve van het groote vrachtvervoer; daarvoor zijn de waterwegen aangewezen. Voor een krachtige ontwikkeling der vestiging en van den landbouw moet uitbreiding van goede communicatiemiddelen over land echter een der voornaamste vereischten genoemd worden.

Vergis ik mij niet, dan voelen de opgezetenen van den Saramaccapolder groote behoefte aan een goeden weg naar de stad. Hetgeen rapporteur voor de Nickeriepolders in de toekomst gewenscht acht, nl. een goed doordacht wegenstelsel, kan voor de groote gemeenschap geen overbodige zaak genoemd worden. Uitvoeriger behoef ik er niet op in te gaan.

Had rapporteur betoogd, dat de tijden thans slecht zijn, de schatkist berooid, dat wegenaanleg en onderhoud kostbaar is en de kolonie het daarom maar verder met haar 50 K.M. verharde, smalle wegen moet zien te stellen tot voorspoediger tijden, dan waren zijn argumenten meer aannemelijk geweest.

In zijn slotbeschouwingen geeft rapporteur te kennen, zich niet te kunnen vereenigen met het oordeel der studiecommissie, dat met oogenblikkelijke offers van Nederland, n. l. de beschikbaar-

stelling van 50 à 60 millioen, te verdeelen over 10 jaren, het mogelijk zou wezen de kolonie weer tot bloei te brengen, welk bedrag voor het groote deel zou moeten dienen om in een tijdvak van 10 jaren 100.000 immigranten van Java in te voeren. Gegeven den tegenwoordigen toestand van inzinking der kolonie, zou z. i met dezen maatregel het tegenovergestelde worden bereikt dan verwacht werd, daar die menschen er geen loonenden arbeid zouden kunnen vinden noch zich door zelfstandigen arbeid in de naaste toekomst een behoorlijk bestaan kunnen verwerven.

Deze beschouwing wekt den schijn, dat de schrijver het rapport der studiecommissie gewild uit het verband gerukt heeft. Waar laatstgenoemd rapport door hem bestudeerd is en ook het artikel van den heer Kasteleyn en ondergeteekende in de West-Indische Gids van Juli 1921 hem niet onbekend zal zijn, drong de hier uitgesproken gedachte zich bij lezing der slotbeschouwingen van den heer P. sterk op. Ik zou te uitvoerig worden, indien ik hier andermaal met talrijke citaten uit het rapport der studiecommissie zou aantoonen, in welk licht het daarin voorkomende groote immigratieplan moet worden bezien. Wie zich daarvoor mocht interesseeren, leze laatstgenoemd artikel in de West-Indische Gids en sla het rapport der studiecommissie er op na.

Dat dit rapport ter perse ging in September 1919, dus in een tijd van grooten voorspoed, toen het hier te lande beschikbaar kapitaal snel aanwies en het oogenblik dus gunstig leek om de daadwerkelijke belangstelling voor de kolonie op te wekken, blijkt de heer P. ook geheel uit het oog te hebben verloren. Ik kan hem verzekeren, dat de commissie, ware haar onderzoek in een tijd als wij thans beleven ingesteld, zou hebben begrepen, dat er niet de minste kans zou bestaan het Nederlandsche kapitaal voor de cultures in de kolonie te winnen op een schaal van beteekenis, zoolang niet de goede jaren voor de groote cultuurlichamen waren teruggekeerd. Haar ten deze voor de naaste toekomst voornaamste tot de regeering gericht advies ware, in korte woorden samengevat, dan zonder twijfel geweest: „Verleen den grooten landbouw in Suriname krachtigen steun om in stand te houden, hetgeen bestaat." Niet waarschijnlijk echter, dat in een tijd van zoo diepe inzinking een Suriname Studie-Syndicaat tot stand gekomen was om een commissie uit te zenden tot een onderzoek naar de mogelijkheden voor het kapitaal.

Nog verliest de heer P. uit het oog, dat het verantwoordelijkheidsgevoel der commissie haar als eerste voorwaarde een groote zekerheid omtrent een niet te kostbare arbeidsvoorziening, ook

voor een meer verwijderde toekomst moest doen stellen, wilde het van nature rijke Suriname als cultuurland door haar aanbevolen kunnen worden.

Wat is een land met luttele werkkrachten?

Die meer verwijderde toekomst, de kern der puzzle, waarop het voor alle plannen tot vestiging van nieuwe, groote landbouwbedrijven in de kolonie aankomt, heeft niet de aandacht van dezen rapporteur gehad als gewenscht is. Temeer ware daartoe aanleiding geweest bij de door hem gedachte reusachtige ontwikkeling van den grooten landbouw als straks zal blijken.

Hoe zou het kapitaal zich op groote schaal voor de cultures in Suriname durven interesseeren, indien de zekerheid ontbreekt, dat het moederland zich groote financieele offers wil getroosten met het einddoel, het land beter en doelmatig te bevolken.

Men trekke ook leering uit hetgeen zich thans in Demerara voordoet, waar de immigratie steeds op krachtige wijze door het gouvernement bevorderd is, de suikerfabrieken echter niet tijdig genoeg die uitgebreide maatregelen voor de kolonisatie eener vrije arbeidersbevolking op de ondernemingen getroffen hebben, welke een onafwijsbare eisch voor de toekomst gebleken zijn. Hoe nijpend is daar het gebrek aan arbeiders in de suiker reeds geworden, nu de immigatie onder contract sedert eenige jaren opgehouden heeft en hoe lastig blijkt de oplossing dier moeilijkheden voor regeering en planters te zijn.

De groote landbouw in Suriname mag zich tegenover Demerara gelukkig achten in de Javanen een volk te importeeren, dat veel minder naar absolute zelfstandigheid streeft dan de Br. Indiërs, zich veel gemakkelijker op de ondernemingen zal laten koloniseeren en ook zonder contract voor een belangrijk percentage loonarbeid zal blijven verrichten. Daarom stichte men de gouvernementsvestigingsplaatsen ook goed verdeeld over de groote landbouwcentra, waarmede alle partijen gediend zijn.

De kostbare maatregelen, die tal van slecht bevolkte landen zich getroost hebben en zich nog getroosten voor bevolkingsaanwas, mogen hier even worden aangeroerd.

Volgens de pers is nu weer door de regeering van West-Australie een immigratieplan ontworpen, dat beoogt om in een tijdvak van 3 jaren 75000 Britsche onderdanen, mannen, vrouwen en kinderen, in dien staat zich te doen vestigen, waarmede 6 millioen pond sterling gemoeid zijn, d. i. bijna *f* 1000. per hoofd.

In de slotbeschouwingen zegt de heer P. Suriname in het algemeen geschikt te achten voor een met moderne toepassingen op

groote schaal gedreven particuliere landbouwindustrie, in de eerste plaats van de suikerrietcultuur.

De in zijn artikel min of meer veroordeelde kuststrook, als voor moderne toepassingen weinig geschikt, wordt nu voor de cultures volkomen gerehabiliteerd. Over de lichte gronden in het binnenland geen ander inzicht dan de studiecommissie gaf.

Het rapport P. bevestigt, dat vele van diens in artikelen vastgelegde denkbeelden over de vervanging van levende door mechanische kracht, voorloopig wel denkbeelden zullen blijven, zooals ik reeds schreef in de W.I. Gids van Febr. '22. De in het rapport genoemde moderne toepassingen in het veldwerk strekken zich nauwelijks verder uit dan de commissie aannam, dat zou kunnen en moeten geschieden.

Thans wordt het reusachtige kustgebied in zijn geheel voor vrijwel alle cultures door rapporteur geschikt geacht, in het bijzonder eenige uitgestrekte meer open terreinen, omdat deze met z. i. weinig kosten in te polderen en in cultuur te brengen zijn. Zonder al te veel risico,aldus de heer P., zullen op deze en op de overige in Suriname beschikbare terreinen landbouwondernemingen op groote schaal tot stand gebracht kunnen worden, welker omvang de totale oppervlakte op Java verre zal overtreffen. Behalve suiker, koffie, cacao, rijst en bananen wordt het kustgebied eveneens geschikt geacht voor sisal, sinaasappelen, grapefruit, ananas en wellicht, zulks op gezag van een landbouwleeraar, ook cassave, hoewel laatstgenoemde cultures eigenlijk een lichtere grondsoort vorderen.

Alle genoemde cultures kunnen dus volgens rapporteur naast elkaar in het kustgebied gedreven worden, zoodat het, naar hij opmerkt, mogelijk zal zijn uitgebreide ondernemingen met gemengde bedrijven in het leven te roepen, waardoor het risico verdeeld en een meer economische benutting van werkkrachten verkregen wordt.

De studiecommissie meende in haar oordeel meer select te moeten zijn, uitgaande van het principe, dat het welslagen van cultuurondernemingen de beste kansen heeft daar, waar de gewassen de beste voorwaarden vinden en voor sommige gewassen kan dat het poldergebied niet zijn.

Ik zou te uitvoerig worden als ik hierop thans dieper inging. Terloops moge ik hier opmerken, dat in het kustgebied de cultuur van bananen mij bij uitstek geschikt lijkt voor wisseling met suikerriet.

Voor inpoldering der meer open terreinen noemt rapporteur cij-

fers van ƒ 200.— en ƒ 100.— per H.A., naar gelang gebruik wordt gemaakt van handenarbeid of van mechanische hulpmiddelen. Voor een inpoldering als de bestaande plantages hebben, die proefondervindelijk goed gebleken is, geloof ik die cijfers veel te laag.

Behalve wellicht voor rijst, is het nog zeer de vraag of de keuze van dergelijke open terreinen in het algemeen de voorkeur verdient boven die, begroeid met opgaand hout. De laatste liggen, te oordeelen naar den waterstand op de niet of weinig beboschte terreinen, hooger dan deze boven het grondwaterpeil, zoodat ze gemakkelijker af te wateren zullen zijn, hetgeen een belangrijke factor is.

De inpoldering speciaal voor rijst eischt minder uitgravingen, dus minder kosten dan voor andere cultures.

De heer P. eindigt met eenige voorstellen aan de regeering, die neerkomen op:

een onderzoek naar het geheele als zeer geschikt geoordeelde Nickerieterrein, annex een onderzoek naar de bevaarbaarheid van de Corantijn voor zeeschepen met $\pm$ 20 voet diepgang, een onderzoek naar de bruikbaarheid van baggermachines voor den aanleg van dijken en afwateringskanalen, voorts het beschikbaar stellen van een som voor een proef met mechanische grondbewerking.

De gegevens der drie eerste verlangens zijn volgens schrijver door de kolonie te verstrekken en voor de machinale grondbewerkingsproeven wordt de aanschaffing eener installatie met kabeltractie aanbevolen, waarover de berichten goed luiden.

Een te 's-Gravenhage gevestigd ingenieursbureau heeft zich volgens hem bereid verklaard, gedurende 3 maanden de proeven te leiden. Eerst na gebleken goede werking zal het gouvernement de installatie moeten aankoopen.

De kosten worden geraamd op 110 à ƒ 120.000.

Tenslotte wordt aanvang en voortgang met verschillende cultuurproeven aanbevolen en ook nog een nader onderzoek naar eenige open terreinen in de kuststrook en naar de bezuiden daarvan liggende lichte gronden.

De gunstige streek tusschen Nickerie en Corantijn, waar de groote rijstpolders en eenige ondernemingen liggen, verdient ongetwijfeld verdere belangstelling en in het algemeen kan een onderzoek naar terreinen in de kuststrook en in het binnenland zeer nuttig worden geacht.

De uitgestrekte natte, open terreinen in de kuststrook stellen

aan het physiek van onderzoekers te hooge eischen om meer dan een zeer oppervlakkigen indruk van af de een of andere rits te mogen verwachten. De ervaringen van onderzoekers naar het wegtracé Coppenamepunt-Coronie bewijzen dat. Wie in zulk terrein geweest is, weet, dat zoo'n onderzoek gemakkelijker aan te bevelen dan te verrichten is. Over een destijds volgens de Surinamepers voorgenomen onderzoek naar de Coppename-Wajombo-Nickerievlakte door den heer P., waarvoor kappers waren vooruitgezonden, geeft het rapport geen mededeeling.

Ook vindt zijn in artikelen gemaakte propaganda voor de lichte gronden aan den middenloop der groote rivieren in combinatie met een uitgebreide toepassing van mechanische hulpmiddelen nauwelijks weerklank in dit rapport.

Summa summarum biedt het na vroegere rapporten geen nieuwe gezichtspunten, terwijl de aantooning der levensvatbaarheid van landbouwbedrijven in Suriname met toepassing van moderne cultuurmethoden in hoofdzaak bestaat in het advies om de sedert 1918 in de kolonie ondernomen proeven met mechanische grondbewerking middels tractoren voor landsrekening door te zetten met gebruik van kabeltractie, naar aanleiding van recente proeven daarmee op Java.

Late de regeering die proeven verder rustig aan het particulier initiatief over.

Voor het oogenblik is de kwestie voor de Sur. rietplanters niet zoo brandend of ze kunnen het verloop der doorgezette proeven op Java afwachten, om zich daarnaar te richten dan wel, indien er te groote bezwaren aan verbonden mochten blijken, naar wat anders uit te zien. In dezen tijd van malaise zal het aan de belangstelling van het kapitaal voor de kolonie niets afdoen of de proeven met kabeltractie daardoor wat later zouden komen.

Wat de toepassing in Suriname van mechanische hulpmiddelen in het algemeen betreft, herhaal ik hier, hetgeen ik reeds eerder in dit tijdschrift schreef: „Men kan er van overtuigd zijn, dat de in de practijk goed gebleken modernste toepassingen het grootkapitaal zullen vergezellen, dat zich nu en in de toekomst in dit immigratieland zal gaan vestigen en dat datzelfde grootkapitaal gedwongen zal worden steeds attent te blijven op verdere besparing van levende kracht".

Voor den rijstbouw is de zaak ook niet zoo urgent, dat het gouvernement de kosten van meer dan één ton voor de aanbevolen proef op zich behoort te nemen.

De goede werking van dit van ouds bekende mechanische ploeg-

systeem laat weinig twijfel, hetgeen nog niet insluit, dat het onder alle omstandigheden voldoet of met voordeel toe te passen is.

Aan de oprichting van een groot machinaal rijstbedrijf zal het gouvernement van Suriname niet denken en de kleine landbouw, ook de rijstbouw met individueel gering grondbezit, is thans veel meer gebaat met maatregelen van het gouvernement, die de ontwikkeling van den veestapel tot verschillende doeleinden en de meer algemeene toepassing van ploegen en eggen met vee beoogen dan met dure studies voor machinale bewerking.

Tegen dat er zich een klasse middenstanders in den rijstbouw zal hebben ontwikkeld, zal deze van de suikercultuur in het eigen land en van de grootere rijstverbouwers in Demerara hebben geleerd, op welke meer moderne methoden zij aangewezen zullen zijn. Van machinale toepassingen op beduidende schaal kan men in het stadium, waarin de kleine landbouw in Suriname verkeert, nog niet veel verwachten.

De opvoeding van den kleinen landbouwer zoeke men voor de bewerking van den grond vooreerst in de hier aangegeven richting.

Maatregelen tot ontwikkeling van den veestapel voor ploegvee worden trouwens ook door den heer P. voorgestaan.

Den Haag, November 1922.

BONAIRE IN 1816

DOOR

DR. J. DE HULLU.

Op den 5n Maart 1816, daags nadat hij in eigen persoon van de Engelschen het eiland Curaçao had overgenomen, werd door den gouverneur-generaal dier kolonie A. Kikkert een commissie benoemd om van zijnentwege hetzelfde te doen ten aanzien van de onderhoorige eilanden Bonaire en Aruba, die uit kracht van het Parijsch tractaat van 13 Augustus 1814 insgelijks onder Nederlandsch gezag moesten terugkeeren. Zoodra zij ter plaatse aankwam zou de commissie van den Britschen commandeur moeten „trachten te bekomen een specifique staat van het eiland zoals hetzelve zig op den 13 Augustus 1814 bevonden" had, opdat het zooveel mogelijk in denzelfden staat kon worden gebracht als waarin het op gemelden datum was geweest. Zij moest verder opnemen de grootte van de bevolking, de sterkte van den veestapel, het getal der aan de ingezetenen toebehoorende plantages of zoogenaamde tuinen, en daarenboven bij haar terugkeer verslag uitbrengen omtrent den „natuurlijken toestand" (ligging, uitgestrektheid, klimaat enz.) van elk eiland, de bevolking (bedrijf en beroep, godsdienst, beschaving, geneeskundige hulp, getal woningen, armwezen), de voortbrengselen (mineralen, zout- en kalkbereiding, nasporingen vroeger naar nuttige delfstoffen gedaan, boschwezen, landbouw, ooftteelt, katoen- en indigocultuur, weilanden, teelt van Guineagras), de paarden-, ezel- en muilezelfokkerij, veeteelt, visscherij, bijen-, zijdewormen- en cochenilleteelt, scheepvaart, landsproducten voor den handel geschikt, de „particuliere of plaatselijke instellingen en inrigtingen, welke min of meer in eenige betrekking staan met de een of andere tak van bestuur of admi-

nistratie". Eindelijk ontving de commissie den last om na te gaan „op welke wijze van het hout in de bosschen, van het kalkbranden, van de zoutpannen, veefokkerij en andere ressources meerder voordeel zou kunnen getrokken worden dan tot hiertoe had plaats gehad" [1]).

Omstreeks twee maanden na dien, op 7 Mei 1816, nam de commissie het eiland Bonaire voor Nederland in bezit, en zich op de hoogte hebbende gesteld van hetgeen haar ten onderzoek was opgedragen, zond zij den gouverneur-generaal Kikkert op 28 Mei daaraanvolgende haar rapport toe. Deze zond het op zijn beurt weder in afschrift over aan den Directeur-Generaal van Koophandel en Kolonien [2]); naar dit afschrift is het dat het rapport hieronder wordt uitgegeven.

Rapport van de commissie, belast geweest zijnde met de over- en opneming van het eiland Bonaire, van hunne verrigtingen en nopens de gesteldheid van gemeld eiland.

Den 7e Meij 1816 heeft de commissie voornoemd bezit van het eiland Bonaire genomen, in naam van Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, de Engelsche vlag doen strijken en de Hollandsche opgehezen, hetwelk onder het lossen van het geschut geschiede en onder het gejuich van Leve de Koning en een driemaal geroep van Oranje Boven. Daarna hebben de ambtenaren den eed van getrouwheid aan onze Doorluchtige Souverein in onze handen gepresteerd (en) hebben den heer commandant S. B. van den Broeck op de plechtigste wijze aan den ingezetenen voorgesteld.

De Commissie heeft getragt eene specifique staat van het eiland te bekomen zooals hetzelve zich op den 13 Augustus 1814 heeft bevonden, doch dezelve niet voorhanden zijnde zoo zijn wij geinformeerd dat het Engelsche gouvernement zedert dat tijdstip geene veranderingen hoegenaamd heeft gemaakt dan het zig thans bevindt (sic) [3]).

[1]) Instructie voor de commissarissen benoemd tot de overneming der eilanden Bonaire en Aruba 5 Maart 1816.

[2]) Bij zijn brief van 19 Oct. 1816.

[3]) In een bijgevoegden staat worden deze opgaven aldus gespecificeerd. *Blanken*: 1 mannelijk Nederlander, 119 „ingeborene" (nl. 24 mannen, 39 vrouwen, 27 jongens, 29 meisjes) en 17 „vreemde" (nl. 7 m., 2 v., 5 j., 3 m.) totaal 137. *Vrije lieden*: geen „echte Indianen", 394 „gecouleurde" (nl. 82 m., 125 v., 99 j., 88 m.), 174 „zwarte" (nl. 42 m., 48 v., 43 j., 41 m.) totaal 568. *Slaven*: 65 „gecouleurde" (nl. 11 m., 10 vr., 28 j., 16 m.), 59 „zwarte" (nl. 16 m., 22 v., 9 j., 12 m.) totaal 124.

Gesteldheid van het eiland Bonaire. Het eiland ligt ten noorden (volgt een uitvoerige opgave omtrent de aardrijkskundige ligging). Hetzelve is in geene districten verdeeld. De bevolking bedraagt 1135 zielen, waaronder zijn begrepen 306 landslaven, dus het getal der ingezetenen 829, waarvan er zijn 64 gereformeerden, 27 lutherschen en 1044 roomschen [1]). Het getal der huizen 116, in eene slegte staat. Het eiland is noordoostwaards zeer bergachtig en men vindt er veele valeyen en vlaktens.

Wateren. De Fontijn, een loopende wel. De gegraven putten: 1°. Brumswinkel aan de westeind, 2°. de twee Putten, 3°. Kleine Put en 4°. Roye Hoeba, liggende deze drie laatste zuidwaards van de 2e Brandarisberg, genaamd Makake of Hruira(?). De Brakke putten: 1°. Mangel, liggende ½ uur bewesten de cabrieten coraal, 2°. de Hoenima ½ uur bewesten de Fontijn, de laatste zeer slegt. De bovencontrijen zijn rijker van water en hebben hunne oorsprong uit de klippen. Ingangsputten: de Koebeestput naast het fort van de rheede en 2°. de Waraham. Deze putten hebben brak water, en in zwaare droogtens zeer laag. De voornaamste zoete putten zijn: 1°. Wattaphana, 2°. Wanapa en 3°. St. Barba.

Binnewateren. 1°. De Lak, een smalle ingang omtrent Z.O., goed voor kleine vaartuigen, en circa ¼ uur in diameter, 2°. de Lagoen, met een zeer drooge ingang, zeer kleine canots en booten kunnen met kalm weer in- en uitvaren, ligt omtrent N.O. De westeind heeft verscheiden binnenwateren, waarvan de voornaamste zijn: 1°. Otto, zonder ingang, strekt zich ½ uur landwaards in, zonder een levendig gedierte, doch meest overal diep, dezelve is afgesloten door een dam van coraalsteenen, welke waarschijnlijk in vorige eeuwen door orkanen zijn aangespoeld.

Bosschen vindt men zeer veelen, welke voorheen veel brandhout opleverde, doch zedert het eiland is verhuurd trekt men weinig voordeel meer daarvan wijl dezelve meestendeels uitgekapt zijn.

Vruchtbaarheid. Het eiland is woest wijl hetzelve niet wordt onderhouden. De gronden zijn vruchtbaar. De aard derzelve zijn gedeeltelijk zandachtig en vuurstenig, in 't midden van 't eiland kleiachtig. Men heeft alhier geene particuliere eigendommen van gronden. Elk huisgezin heeft een klein stukje gronds, welke zij naarmate hunner vermogens beplanten.

De regentijd begint gewoonlijk met Augustus en eindigt vóór of nà Januari, hoewel hier weinig staat op te maken is. Het *klimaat* is voor het overige jaar zeer gezond.

---

[1]) Zie noot 3 op de vorige blz.

De inwoonders houden zich bezig met planten en visschen. Het planten bestaat in mais doch hetzelve is niet voldoende voor hun dagelijksch onderhoud. Zij zijn zeer armoedig.

Ambachtslieden, bestaan in 2 timmermans en 2 schoenmakers, 9 zeelieden. Kooplieden zijn er niet.

Men vindt alhier twee huisen waar de Roomsche *godsdienst* in uitgeoefend wordt.Van tijd tot tijd komt de pastoor van Curaçao. Voor de andere religiën zijn er geene kerken, zijlieden gaan naar laatstgemeld eiland om te communiceeren.

De ouders onderwijzen hunne kinderen, die het vermogen hebben laten het andere doen.

Daar er geene *armhuizen* zijn zoo worden de armen en wezen door hunne familiën na hunne vermogens onderhouden.

Aangaande de *chirurgie* vindt men geene bekwame lieden, slegts een slaaf van de overledene chirurgijn Starck, die de practijk waarneemt.

De *zoutpan* is lang 900 voet en 300 breedt, levert in drooge jaren 10 à 12,000 vaten en bij regenachtige slegts de helft. Het zout wordt door de landsslaven bewerkt, zoo doende er geene ongelden op komen. Hetzelve wordt voor de beste qualiteit gehouden en wordt gedebiteerd gedeeltelijk voor Curaçao en 't grootste gedeelte naar Noord-Amerika. De prijs van 't zout is naar gelang der omstandigheden 12, 18 of 24 schellingen de 1½ zaks-vat, zijnde 4½ schepel of 24 kan Hollandsche maat.

Het *kalkbranden* geschiedt volgens de Indiaansche manier. Men neemt 30 à 40 voeten in 't vierkant, de onderste laag vult men met vier voet hout, daarop drie voet goede kalkstenen en vervolgens vermeerdert men ieder laag een voet. De kalk wordt meest te Curaçao gedebiteerd en de prijs is gewoonlijk 3 à 4 schellingen 't schepel. Het wordt evenals het zout door de gouvernementslaven bewerkt. De kalksteenen worden aan 't strand gevonden.

Mineralen zijn op het eiland niet bekend.

Planten bestaan in mais en witte boonen. Voor andere granen is dit land niet geschikt. Nopens de uitgestrektheid der bosschen refereren wij ons aan nevensgaande kaart [1]).

Brandhout en brezillehout. Het eerstgemelde is ten gebruike voor het gouvernement. Zedert de verhuuring van het eiland heeft men duizenden ponden van rood verfhout uitgekapt zoodat er thans weinig te vinden is. De ton is ordinair verkogt tegens 50 à 60 patienjes [2]). De bewerking wordt door Landslaven gedaan. Zoo

[1]) Van deze kaart is geen exemplaar of copie meer aanwezig.

[2]) Een patienje hield acht realen en had dus een waarde van *f* 3.60.

men vrije lieden gebruikt genieten zij 7 schellingen per 100 ton. Het eenigste hout, dat tot eenig nut dient, is brand-, bresiele- en pokhout, hoewel van 't laatste weinig meer is. Het is een ieder verboden hout te kappen, teneinde daarmede te negotiëren. De commandeur heeft de behering daarover. Of het gevelde hout door jong hout wordt vervangen, wordt geheel aan de natuur overgelaten.

Vruchtboomen vindt men alhier hoegenaamd niet en nimmer heeft men er zich op toegelegd tot de aankweek derzelve, hoewel zij even (goed) als te Curaçao zoude voor(t)komen wijl er eenige plaatsen daartoe zeer geschikt zijn gelijk Brunswinkel, Roye Hoeba en de Fontijn.

Proeven van *catoen* te bereiden heeft men verscheidene malen gedaan, doch nimmer gereüsseerd, als wordende de catoenbladeren door de wormen gegeeten. *Indigoplanten* komen hier niet voor en alle aangewende pogingen zijn vrugetloos geweest. Aangaande het aankweken van *Guine(e)s gras* heeft men nog geene moeite aangewend, en de aankweek zou veele zwarigheden veroorzaken om reden er veele beesten in 't wild lopen, waarvoor geene beschuttingen te maken zijn.

Paardenfokkerij. De paarden en merries lopen vrij en los. Men schat hun getal op 80, alle aan het gouvernement toebehorende. *Muilezels* kunnen alhier geteelt worden zoo men dezelve afzonderlijk laat weiden en dezelve afgeschut worden. *Ezels* zijn geheel aan de natuur overgelaten en hun getal wordt berekend à 2000.

Er is een *kabriete coraal* aan Sero Moreen, alwaar zich 624 kabrieten in bevinden en aan het gouvernement toebehoren. *Schapen* zijn er niet en hunne wol zoude onbruikbaar zijn wijl hetzelve in hair verandert uit hoofde van het klimaat.

De *beijen* kunnen niet geteelt worden bij gebrek aan voedsel,de *zijworm* bij gebrek van moerbeziën, en de *cochenille* houdt zich hier niet op.

Aangaande de teelt van allerhanden zoorten van vee zooals hetzelve zich in 1790 bevond hebben wij geen inlichtingen kunnen bekomen.

Op het eiland Bonaire wordt geen *handel* gedreven.

De *visscherij* levert geen bestaan voor iemand op.

De *producten van het eiland* bestaan in: ezels, paarden, cabrieten, zout, kalk, bresille-, brand- en pokhout.

Men vindt alhier acht *vaartuigen* aan de ingezetenen toebehorende, elk van 15 ton, in den jaren 1790 en 1803 waren er geene.

Toen het land van [1]) het Engelsche gouvernement is overgenomen hebben er noch particuliere noch plaatselijke instellingen plaats gehad dan alleen het benoemen en aanstellen van eenen Engelschen kapitein-commandant met rang van kolonel.

Aanmerkingen. Het eenigste middel om nut van het eiland te kunnen trekken bestaat in het aanleggen van hoornvee, schapen, cabrieten, daar de luchtsgesteldheid niet toelaat eenige andere producten voort te brengen, wijl de menigvuldige droogtens de oorzaak daarvan zijn.

Onder het Hollandsche gouvernement had men alhier groote coralen van *hoornvee* ten bedrage van 150 koebeesten, doch thans bestaat zulks niet meer en men vind hoegenaamd geen hoornvee.

Het *aanleggen van coralen* moet op de navolgende plaatsen geschieden, namentlijk eene schapen- en cabrietencoraal aan Waraham en nog een schapendito aan Sero Moreen, een koeijencoraal aan de Fontijn, met de nodige opzichters, bestaande in een neger en 2 jongens. Bovengemelde plaatsen zijn het geschikste daartoe. De cabrietencoraal bedroeg te voren 3000 en meer, en hetzelve kan op 6000 gebragt worden daar de teelt zeer voordelig is.

Er is geen andere manier tot *verbetering van de landbouw* als van grond te veranderen nadat het 3 jaren is bebouwd geweest, uithoofde van gebrek aan mest.

Aangaande het *brandhout* en *mest* is geen meerder voordeel te maken als werkelijk geschied, als wordende het ten behoeve van het gouvernement gebruikt.

De *zoutpan* bevind zich in eene slegte staat, wijl dezelve zedert 9 à 10 jaren niet is onderhouden om de modder behoorlijk uit te diepen, bij verzuim van dien de pan geheel te niet gaat en geen goed zout meer zoude voortbrengen. Zoo het gouvernement zich een vaartuig aanschafte teneinde het zout van dit eiland naar Noord-Amerika te vervoeren en aldaar hetzelve in handen van een correspondent te stellen teneinde hij hetzelve volgens de prijs courant verkogt, zoude aanmerkelijk meer voordeel geven dan dat men zoals voorheen op de kopers moest wagten en door de langdurigheid van tijd het zout smelt en zeer ten nadeele van het gouvernement is.

Daar het eiland zedert 't jaar 1810 reeds verhuurd is geweest aan onderscheidene pachters en nu aan den heer Joseph Foulke, zoo hebben deze al het *hout* doen kappen en vooral 't verfhout, 't welk een der voornaamste producten is, zodanig dat alles geheel en al uitgeput wordt. Het zoude van veel meer aanbelang zijn het

[1]) Lees: door.

eiland niet verhuurd wierdt, als hebbende de pachter of huurder zeer veele voordeelen, welke alsdan het gouvernement konde genieten, zoo 't zelve 't onder opzigt wierdt gesteld van den tegenswoordige opzigter I. de Brodt, welke zedert 18 jaren met hetzelve bekend is en aan ons gebleken is hij zijne post met alle ijver en oplettendheid, aan dezelve verknogt, waarneemt en veel voordeel aan den pachter toebrengt.

Bonaire den 28ste Mey 1816.

(geteekend) I. F. G. Ziegeler, H. I. Abbring capitein-ingenieur, Frans Rojer.

BIBLIOGRAPHIE.

De Indische Verlofganger, 9 September 1922. Huilerige Ethiek, door G.

An Outline of the geography of the West Indies, by J. E. Blackman, Oxford, 1922.

Allgemeine Missions-Zeitschrift. Sept. 1922. 200 Jahre Herrnhut, von Th. Bechler (slot).

Het Missiewerk. November 1922. Curaçao. Schetsen uit een melaatschenhuis, door C. J. Zwijsen. — Eenige herinneringen, door C. J. Zwijsen.

Eerste aanvulling der wetten en verordeningen betreffende Ned.-Indië, Suriname en Curaçao, uitgegeven, onder toezicht van Prof. Mr. Ph. Kleintjes. Achtste, geheel herziene druk. Amsterdam, J. H. de Bussy.

Wereldkroniek. 11 November 1922. Natuurschoon in Suriname (Zes foto's uit het binnenland, watervallen, enz., behoorende tot de collectie van het Koloniaal Instituut ,dat ze ontving van Dr. G. Stahel te Paramaribo).

Handelsblad de Tuinbouw. Assen, 1 December 1922. Vooruitzichten van het in het leven roepen van vruchtencultuur voor uitvoer in Suriname, door J. A. Liems.

Neerlandia, December 1922. Een goed woord voor Suriname, door P. J. Jager, Luit. ter Zee, 1e kl.

Economisch Statistische Berichten, 6 December 1922. Het rapport Pyttersen, door J. S. C. Kasteleyn.

Geschiedenis der Amsterdamsche Stoomvaart, door Dr. M. G. de Boer (Uitgegeven in opdracht der Amsterdamsche Stoomvaart Maatschappijen). Amsterdam 1922. (In het tweede deel, 1e stuk: De oprichting van den Koninklijk West-Indischen Maildienst, blz. 45—63, De eerste jaren van den Koninklijk West-Indischen Maildienst, blz. 64—88; in het tweede deel, 2e stuk: De Koninklijk Nederlandsche Stoomboot Maatschappij en de Koninklijk West-Indische Maildienst in de 20ste eeuw, blz. 185—217).

Inheriting the Earth, or the Geographical Factor in National Development. By O. D. von Engelen. New York, 1922 (Hoofdstuk VIII en IX handelen over The Conquest of the Tropics).

Behandelde zieken in de koloniale troepen (*Oost- en West-Indië en Koloniale Reserve*) over het jaar 1919, 's-Gravenhage 1922.

Berichten uit de Heidenwereld, No. 6. November—December 1922. Jaarverslag 1921—1922, door Th. Müller, Praeses der Zending der Ev. Br. Gem. in Suriname.

Catalogus der lichtbeelden-verzameling (*lantaarnplaten*) *van de Vereeniging Koloniaal Instituut*. Groep VI. West-Indië, Amsterdam 1922.

Histoire de Surinam, par Alexander Lédi, Ouvrage traduit du hollandais d'après l'*Aperçu sur l'Histoire de Surinam* de J. R. Thomson et l'*Histoire abrégée de la Colonie de Surinam* de R. Bueno Bibaz, Cayenne 1922.

Iets over het Surinaamsche Lied. Eene bijdrage tot de kennis van de Folklore van de Kolonie Suriname, door Theod. A. C. Comvalius. Paramaribo, 1922.

Allen Weerbaar, 1, 8, en 15 December 1922. Dingen die men ook niet vergeet, Curaçao-herinneringen, door Jhr. E. von Bose.

DE PAARLVISSCHERIJ BIJ HET EILAND MARGARITA.

DOOR

P. A. EUWENS. O. P.

Wie met een der stoomschepen van de „Koninklijke West-Indische Maildienst" ooit een reis gemaakt heeft van Suriname of Trinidad uit langs de Venezolaansche kust naar het eiland Curaçao, herinnert zich, bij het doorstoomen tusschen deze kust en het eiland Margarita op weinige kilometers afstand in de glanzende morgenzon een zwerm zeilscheepjes bijna onmerkbaar zich langs de kalme oppervlakte der zee te hebben zien voortbewegen. Al deze scheepjes dragen dezelfde letters en een onderscheidend nummer op het strakgespannen zeil.

Weldra zijt ge door de welwillendheid van kapitein of stuurman ingelicht en weet gij nu, dat deze vaartuigen de vloot vormen der paarlvisschers van het eiland Margarita. Dit grootendeels onvruchtbare eiland, dat mede tot Venezuela behoort, strekt zich over een oppervlakte van 1150 K.M.^{2} ten Noord-Westen van het schiereiland Paria en juist ten Noorden van het andere schiereiland Araya, waarachter de stad Cumaná ligt, uit. Het telt ongeveer 40.000 inwoners, waarvan bijna de helft bij deze visscherij een bestaan vindt.

De volgende bijzonderheden over dit bedrijf ontleenen wij grootendeels aan een artikel in „*El Nuevo Diario*" van Carácas van 28 Januari 1921, geschreven door den heer P. M. Brito Gonzalez.

I.

Niet enkel in den Vrijheidsoorlog tegen Spanje in de eerste 25 jaren der vorige eeuw heeft dit eiland zich be-

roemd gemaakt. Grootere vermaardheid verwierf het reeds veel vroeger, sedert de ontdekking van Amerika, door de paarlvisscherij.

Toen Columbus den 15en Augustus 1498 het eilandje Cubágua, gelegen in het 40 K.M. breede kanaal tusschen Margarita en de vaste kust, ontdekte, vonden de *conquistadores* reeds terstond gelegenheid den rijken schat van paarlen te bewonderen, die door de inwoners uit den bodem der zee waren opgediept. „Bij het naderen van het eiland Cubágua zag de admiraal (Columbus) tal van Indianen, bezig met paarlen te visschen. Hij zond een boot uit om vriendschapsbetrekkingen met hen aan te knoopen, waarbij een der matrozen opmerkte, dat een der Indiaansche vrouwen verscheidene snoeren paarlen om den hals droeg. De matroos nam een schotel van de soort, zooals ze in Valencia vervaardigd worden, met levendige kleuren geschilderd, brak ze in stukken en gaf de scherven aan de vrouw, die hem in ruil daarvoor een vrij groote hoeveelheid paarlen schonk. Terstond bracht hij ze naar den admiraal, die nu eenige stuurlui aan den wal zond met een menigte borden en schalen van Valencia en belletjes, waarvoor zij in minder dan geen tijd meer dan drie pond paarlen terug ontvingen, waaronder enkele bijzonder groote, die Columbus later aan den koning van Spanje stuurde [1]).

In October 1499 kwam op Margarita de expeditie aan onder bevel van Alonso Niño en Cristóbal Guerra, die de eerste Spanjaarden waren, welke van het eiland bezit namen. Zij verzamelden hier en meer zuidelijk bij het schiereiland Araya een groote menigte van paarlen, waarvan velen minstens zoo prachtig waren als die uit het Oosten en die zoo groot waren als hazelnooten. Pedro Martir de Anglería zegt van deze expeditie, dat de Spanjaarden van Margarita terugkeerden beladen met paarlen, die zij voor een bagatel verkregen hadden.

Het bericht omtrent het bestaan van deze fabelachtige schatten geraakte al spoedig door geheel Spanje verspreid

---

[1]) WASHINGTON IRVING. *Leven en Reizen van Christoffel Columbus.*

en gaf den eersten stoot, dat Cubágua weldra bevolkt werd.

Von Humboldt is van oordeel, dat door de werking der zee de zuidelijke bergketen van het eiland Margarita en de noordelijke van het schiereiland Araya van elkaar zijn losgerukt en dat de eilanden Coche en Cubágua het overschot zijn van dit ondergedompelde land. Inderdaad strekt zich Cubágua van het Oosten naar het Westen uit, verheft zich ter nauwernood boven het niveau der zee en vormt twee kanalen, het eene ten Noorden, dat het van Margarita scheidt en het andere ten Zuiden langs de vaste kust. Dit eilandje Cubágua meet niet meer dan drie mijlen in den omtrek en er is volslagen gebrek aan water en brandhout. Niettegenstaande deze ongunstige omstandigheden werden destijds die dorre oevers bevolkt met een menigte bewoners. De belangrijkheid van dit stukje grond steeg zelfs in die mate, dat in 1515 Koning Karel V het den naam van Nieuw-Cadix gaf met rechtsmacht over het veel grootere Margarita. In 1527 had het een eigen gemeentebestuur (waarvan het monumentale steenen schild nu nog in het Museum van Carácas bewaard wordt), met acht leden-rechters, door het volk gekozen, verder een kerk met klooster der Paters Hieronimitanen, paleizen, bruggen en straatwegen, alles zoovele bewijzen van voorspoed en beschaving en van een rijk bloeienden handel met Europa, waarvoor het in Venezuela de eerste grondslagen legde.

Na de ontdekking van oesterbanken ook bij het eilandje Coche, bracht dit eilandje alleen 1500 mark (één mark is ongeveer 240 gram) aan paarlen per maand op en tot 1530 bedroeg de waarde der paarlen, die jaarlijks naar Europa gezonden werden, tot meer dan één millioen duros (à 2.50 gld.). Als men hierbij nog rekening houdt met de geldswaarde van dien tijd en hoeveel er van de totale productie werd achtergehouden en verduisterd, kan men eenigszins nagaan hoe reusachtig groot die productie van paarlen toentertijd moet geweest zijn. Ook het volgende doet nog beter uitkomen, welke een rijke bron van inkomsten deze visscherij voor de Kroon van Spanje opleverde. In datzelfde tijdsverloop bedroeg de

totale opbrengst van *alle* mijnen van Amerika niet eens twee millioen duros en de legendarische rijkdom, die de beroemde vloot van Obanda in Spanje aanbracht, bedroeg niet meer dan 2600 mark (à 240 gram) zilver.

Terzelfder tijd dat de voorraad paarlen bij Cubágua uitgeput raakte, werden bij Margarita weer nieuwe oesterbanken ontdekt, waaronder een genaamd „*del Espiritu Santo*" (van den H. Geest), die een mijl lang was en nog een andere van een halve mijl lengte, benedenwindsch van de plaats, waar tegenwoordig de haven Porlamar ligt. Eveneens werden de paarlen in groote hoeveelheid gevonden nabij de eilanden Los Testigos op ongeveer 90 K.M. en bij Los Frailes op 20 K.M. ten Noord-Oosten van Margarita gelegen, alsmede op de banken, die zich van de Oostpunt van het schiereiland Paria tot aan Kaap La Vela uitstrekken. „Alle geschiedschrijvers, zegt von Humboldt, verklaren eenstemmig, dat de eilanden Margarita, Cubágua en Coche, de Punta Araya en de monding van de Rio Hacha (tegenwoordig tot Columbia behoorend, gelegen aan de Westzijde van het schiereiland Guajira) in de XVIe eeuw even beroemd waren om hun paarlen als de Perzische Golf en het eiland Capobrano in de Oudheid."

Evenwel tengevolge van de onverzadelijke hebzucht der onderzoekers, die achtereenvolgens alle bekende vindplaatsen der paarloesters totaal hadden uitgeput, toen bovendien de Indianen door wreede mishandeling nagenoeg geheel waren uitgeroeid, werd ten slotte de paarlvisscherij geheel vernietigd en hield deze met het jaar 1683 totaal op.

Als men de namen van de eerste kolonisten, die met eere mogen genoemd worden, uitzondert, zooals Herrera, Rojas, Salcédo, Castañeda, Lopez, Ortiz, Rosas, Fernandez, Gonzalez, Rios, Cedeño, Rodulfo, Campo en enkele anderen, heeft die vroegere legendarische gouden tijd op Cubágua geen andere sporen nagelaten dan de ruïnen van de oude bouwwerken, die nu onder stuifzand bedolven zijn en waar nu nog slechts onkruid en distels welig tieren.

II.

Sedert de vroegste tijden, toen de vóórhistorische mensch bij het zoeken van weekdieren voor zijn voedsel de paarl vond en verbaasd stond over haar betooverende schoonheid, heeft dit kleinood een eerste plaats bekleed onder de lijfsieraden voor man en vrouw zoowel bij de onbeschaafde als bij de cultuurvolken. Natuuronderzoekers hebben getracht het geheimzinnige van haar ontstaan te ontsluieren. Gelukzoekers en kooplieden waren belust ze op te sporen en te verhandelen. Voor alle, klassen der maatschappij was het een genot ze te bezitten. Bescheiden van schittering behoeft zij geen kunstbewerking om haar waarde nog meer te doen uitkomen, daar zij in zich zelf geheel volmaakt den mensch in handen komt. Algemeen vindt zij bewondering en dient zij als een embleem van zuiverheid. Zij geniet de gunst zoowel van den wilden natuurmensch als van personen van de hoogste beschaving. Lang reeds voor de Grieken en Romeinen ze kenden, tooiden zich er de oude Aziaten mede, zoo ook later de inboorlingen der Nieuwe Wereld even goed als de Spanjaarden, die hun land veroverden.

Nog niet zoo lang geleden heeft de Amerikaan Dr. George F. Kunz een interessant boek geschreven over „*De Paarl*". Dit boek is de vrucht van 10 jaar onderzoek en studie. Om met kennis van zaken dit boek te kunnen schrijven hebben keizers en koningen even zeer als multimillionnairs eerst de kostbare sieraden van hun kroonen en schatkamers voor zijn oogen uitgestald.

Een der meest belangrijke hoofdstukken van zijn boek is dat gewijd aan de historische paarlen van bijzonder groote waarde. Op de eerste plaats vermeldt hij de beroemde paarl van Cleopatra, die de grootste paarlen bezat, die in de Oudheid bekend waren. Plinius schatte de paarl, die zij in azijn opgelost bij een gastmaal ter eere van Antonius opdronk op een waarde van twee millioen gulden. — De paarl, afkomstig van Panamá, die in 1579 aan Philips II van Spanje werd aangeboden, had de

grootte van een duivenei en de vorm van een peer. Deze had destijds een waarde van een half millioen gulden. — Julius Cesar gaf aan Servilia, de zuster van Cato van Utica, een paarl ten geschenke, die hij voor 6000 sestercïën gekocht had, hetgeen omtrent 600.000 gulden in onze munt vertegenwoordigt. — De hertog van Buckingham, Engelsch gezant in Frankrijk, verblindde het hof van Anna van Oostenrijk door eens zijn kleed met paarlen ter waarde van 300.000 frs. te borduren. Zoo nam hij deel aan een bal bij de Koningin. Met opzet waren de paarlen zóó vastgeregen, dat ze een voor een loslieten en over den vloer werden uitgestrooid nog voor hij de salons van het Louvre verlaten had. — Een van de meest curieuze paarlen van den nieuweren tijd was die, welke de Hollander Semeria aan Lodewijk XIV in 1686 ten geschenke aanbood. Zij woog 100 gram en geleek vrij nauwkeurig op het borstbeeld van een man. Het overige deel van het lichaam was op kunstige wijze met stukjes goud en email aangevuld. — De Shach van Perzie bezit een paarl, die 2½ c.M. diameter heeft en ruim 700.000 gld. gekost heeft. In1899 werd bij Ceilon de beroemde *Hope Pearl* opgevischt, die tegenwoordig deel uitmaakt van de collectie Beresford. Zij heeft een peervorm en is 5 c.M. lang bij één c.M. omtrek. — Van de paarlvisscherij in Australië is de paarl afkomstig, bekend onder den naam van het *Zuiderkruis* en die bijzonder opmerkelijk van vorm is. Zij bestaat uit 7 paarlen, die aan elkaar vastzitten en samen een kruis vormen. Elk dezer paarlen is even prachtig en zij vertoonen enkel eenige afwijking ter plaatse waar ze aan elkander vastzitten. Zij werd gekocht voor 250.000 frs. — In het heiligdom der bedevaartplaats *La Virgen del Valle* op het eiland Margarita kan men een paarl bewonderen, die volkomen op een menschelijk been gelijkt. Zij werd door een zieke, die wonderdadig van een kwaal aan zijn been genas, aan het heiligdom als sieraad voor het miraculeuze beeld ten geschenke gegeven als bewijs van dankbaarheid.

III.

De paarlvisscherij wordt op Margarita voornamelijk gedreven door de bewoners der dorpen langs den oever, voor het grootste gedeelte afstammelingen van den vermaarden stam der Guayquerís. — Von Humboldt, die in de eerste jaren der vorige eeuw Venezuela bereisde, zegt, dat tot in 1804 op Margarita de zuiverste afstammelingen van den Indianenstam der Guayquerís woonden. De Guayquerís van den Noordkant van het eiland, zoo zegt hij, beschouwen zich als van het zuiver onvermengde ras, omdat zij van meening zijn dat zij zich minder met de Indianen van den stam der Chaimas en met andere bronskleurige rassen vermengd hebben. Zij onderscheiden zich van hun naamgenooten van het Vasteland door de wijze waarop zij het Spaansch uitspreken n.l. met bijna op elkander geklemde tanden. Met trots wijzen zij den Europeaan de *Punta de la Galéra* (de punt van de galei), aldus genaamd naar het schip van Columbus, dat nabij die plaats voor anker lag en de haven van Manzanillo, waar zij voor het eerst in 1498 aan de Europeanen den eed van trouw zwoeren, welken vriendschapsbond zij nimmer verbraken en waardoor zij in den stijl van het Spaansche bestuur den titel van *getrouwen* verwierven. En dat zijn zij inderdaad. Ondanks hun nederigen stand en de schamele armoede, waarin zij leven en sterven, zullen zij nooit diefstal of een oneerlijkheid begaan in het bedrijf, waarin toch zooveel kostbaars aan hun handen wordt toevertrouwd. Verontwaardigd luisteren zij toe, wanneer men hun vertelt van de beschamende behandeling, waaraan de paarlvisschers en duikers in Azië worden onderworpen door hun een purgatief in te geven om zoo de paarlen weer in bezit te krijgen, die zij geroofd en ingeslikt hebben.

Zij zijn buitengewoon geschikt voor den meest vermoeienden arbeid en kennen het duikersvak in de perfectie. Van hun jeugd af daarin geoefend stellen hun krachtige organen hen in staat tot op 20 vadem diepte te

duiken en op die diepte geruimen tijd onder water te blijven. Bovendien is het duiken op die onbekende plaatsen wegens ontmoetingen met *walvisschen*, haaien en andere *zeegedrochten* niet zonder groot gevaar. Een duiker vertelde den Heer Brito Gonzalez, dat hij eens door een heele school *reuzenvisschen* werd aangevallen en dat hij met zijn bijl eerst een groote slachting onder hen moest aanrichten om hen op de vlucht te drijven. Tegenwoordig heeft men op Margarita 200 duikers, die recht hebben op dien titel.

De tegenwoordige afstammelingen der Guayquerís zijn van denzelfden aard als degenen, die ook Generaal Arismendi behulpzaam waren bij den kranigen opstand tijdens den Onafhankelijksoorlog, dezelfden die Bolivar den Bevrijder in 1816 ontvingen en hem vergezelden bij den veldtocht in Venezuela, en die de bewondering van den Spaanschen Opperbevelhebber Murillo verwierven bij de heldhaftige verdediging van Juan Griégo, aangevoerd door den onversaagden Adriano, type van hun ras [1]). De kinderen hebben dezelfde deugden als hun grootouders: hun kracht, standvastigheid, rechtschapenheid en beproefde dapperheid. Alleen met dit verschil dat zij nu die goede karaktereigenschappen in beoefening brengen uitsluitend bij hun vruchtbaren en vredelievenden arbeid der paarlvisscherij.

IV.

Deze paarlvisscherij op de kusten van Margarita levert inderdaad het beste bewijs voor de schranderheid, de arbeidzaamheid en de ongekreukte trouw der bewoners van dit eiland. Het patent-systeem door de Regeering van het land ingevoerd op het gebruik van dreggen, op duikers en duikerhelmen brengt deze loonende industrie onder het bereik van ieder, die ze wil uitoefenen. In den tijd van de groote vangst en voor een campanje, die 6 tot 7 maanden duurt, worden er 3,402 paten-

[1]) Zie over dezen Vrijheidsoorlog het artikel ADMIRAAL PEDRO LOUIS BRION in *de West-Indische Gids*, IIIe jg. bl. 361 en vlg. en 431.

ten uitgegeven voor dreggen tegen 30 bolívar (à 0.50 gl.) per maand en tot 548 patenten voor duikers tegen 400 bolívar per maand. Dit vertegenwoordigt dus een personeel van 4000 man, die zich met dit bedrijf, dat over het geheel als loonend te beschouwen is, bezig houdt. De eischen van den arbeidersstand, die tegenwoordig de wereld beheerschen, worden op Margarita steeds praktisch en op vredelievende wijze opgelost. Allen die zich met de paarlvisscherij bezighouden, zijn socii en deelgenooten in de winst. Zoowel de bemanning der booten, die de dreggen meevoeren, als degenen die in de vaartuigen de toestellen bedienen voor luchttoevoer der duikers, hebben ieder hun vastbepaald aandeel bij de verdeeling der winst. Er heerscht een volmaakte harmonie tusschen de reeders, duikers en matrozen, alles gebaseerd op een ongeschokt wederkeerig vertrouwen.

De schelpen of moederpaarlen, die men opvischt, worden naar de hutten overgebracht, gelegen op de onbewoonde eilanden Coche en Cubágua nabij de kust van Margarita. Daar worden de schelpen geopend en de paarlen eruit gehaald, die men binnen in het vleesch van den oester vindt. Een schelp bevat of wel een enkele grootere of een kleine paarl, soms ook meerdere groote of kleine paarls. De grootste paarl, die men hier in den laatsten tijd gevonden heeft, werd door den Heer Selim Abouhamad, de agent van de bekende firma S. & M. Abouhamad te Parijs, voor 80.000 bolivar (à *f* 0.50) gekocht. Deze Firma koopt op Margarita jaarlijks voor een som van ongeveer 4 millioen bolívar aan paarlen op. De totale productie aan paarlen op de kusten van Margarita schat men op 7 tot 8 millioen bolívar per campanje.

Wanneer alle schelpen zijn onderzocht en de paarlen eruit gehaald, worden de schelpen schoongemaakt, d. w. z. zij worden ontdaan van alles wat geen paarlemoer is en daarna gewasschen en verpakt om naar Europa verzonden te worden. Vroeger was de voornaamste handelsmarkt voor dit artikel Duitschland en Oostenrijk, tegenwoordig echter Spanje, Frankrijk en Italie. De prijs van één ton paarlemoer bedraagt 300 bolívar, vrij aan boord

in de Venezolaansche havens Puerto-Cabello of La Guayra. Op het einde van 1920 was er op Margarita een voorraad van 3000 ton paarlemoer in depôt, zijnde het product van den laatsten oogst.

Gedurende de jaren 1902 tot 1905 bereikte de paarlvisscherij op Margarita haar grootste uitgebreidheid. Een tallooze menigte rijke opkoopers, Russen, Duitschers, Franschen, Italianen en Spanjaarden streek over Porlamar, de zuid-oostelijke havenstad van het eiland neer, dat in die dagen werkelijk geleek op Californië, toen daar het eerste goud ontdekt werd. Doch het gemis aan een voldoende reglementeering der visscherij benevens het onsystematisch bedrijf van den monopoliehouder „*The Pearl Fisheries Company Limited*" was grootendeels oorzaak, dat de oesterbanken uitgeput raakten. In den laatsten tijd legt het Ministerie van Binnenlandsche Zaken een bijzondere zorg aan den dag om deze belangrijke industrie te organiseeren en in bescherming te nemen. Zij verdient dit ten volle, daar zij voor bijna de helft van de bevolking van het eiland een bestaan oplevert. De rijkswet, die nog niet lang geleden op dit punt van kracht is geworden, houdt rekening zoowel met de toekomst als met de behoeften van het tegenwoordige.

Men kan zeggen, dat de grootste opkoopers van paarlen op Margarita tegenwoordig de Syriërs (Armeniërs) zijn, die zich in de latere jaren op het eiland gevestigd hebben. Zij koopen ze of wel voor eigen rekening op, of als vennooten van handelshuizen in Carácas, de Venezolaansche hoofdstad. De voornaamste opkoopers zijn Fasén Ramía, George Haiek en S. & M. Abouhamad. Onder de inboorlingen, die zich reeds sedert tal van jaren met de visscherij en den verkoop van dit handelsartikel bezighouden, behooren vooral Dr. Louis Felipe Hernandez, die speciaal op technisch gebied een bijzondere bekwaamheid verkregen heeft, en uitgebreide handelsrelaties met Parijs onderhoudt. Verder Braulio Fermin Campo, Juan Salazar Fernandez, de Gebroeders Rosario en vele anderen. De beste uitrusting voor de visscherij bezit de Heer Manuel Rodulfo Brito, die deze visscherij

ook geregeld op de kusten van de Republiek Ecuador drijft, waar een grooter soort paarlen met eigenaardige kleurschakeering gevonden wordt, doch zij zijn niet zoo zuiver als die van Margarita. Een paarl noemt men onberispelijk en zuiver van gehalte op Margarita, wanneer zij volmaakt rond en een *buen oriënte* heeft, d. i. de juiste kleurschakeering, n.l. een witte tint met een schitterenden weerschijn gelijk de opaal.

V.

Onder bescherming der nieuwe wetgeving, die er op berekend is de aangroei van het product geregeld op peil te houden, zal de paarlvisscherij van Margarita in de naaste toekomt zeker een van de meest vruchtbare bronnen van rijkdom voor Venezuela worden. Daar de paarloester zich verplaatst en door zaad vermenigvuldigt, zorgt zij dus zelf gemakkelijk voor nieuwe vindplaatsen. Men heeft bevonden, dat van af de eilanden Los Testígos, ten Noord-Oosten van Margarita en van de kust van Rio Caríbe in de Golf van Paria, tot aan Kaap Codéra er een overvloed van paarlen van erkende handelswaarde te vinden is. De Heer Gumersindo Torres, Minister van Binnenlandsche Zaken van Venezuela, heeft beloofd, dat de Regeering des lands al deze streken voor dit doel wetenschappelijk zal laten onderzoeken. Wanneer eenmaal dit plan is uitgevoerd en later in praktijk gebracht, zullen deze kusten, die nu woest en verlaten liggen, weer opleven en bevolkt worden met nijvere arbeiders en hetzelfde aanzien krijgen als het eiland Margarita nu te aanschouwen geeft, n.l. vrouwen, mannen en kinderen, die de campanje voorbereiden, het uitzeilen naar zee onder hoopvolle verwachtingen, een talrijke vloot van visschersvaartuigen op zoek naar de kostbare paarlen, het aanbrengen aan wal, het uithalen der paarlen, het sorteeren en de verkoop in de volmaakste harmonie, het terugkeeren naar de haven met de voldoening dat hun arbeid niet tevergeefs is geweest, alles ten bate van tallooze eerzame en werklustige arbeiders en hunne gezinnen.

VI.

Na het voorafgaande lijkt de vraag alleszins gewettigd of de paarlvisscherij ook rondom de eilanden onzer Kolonie Curaçao misschien niet eenige kans van slagen kan hebben.

Volgens von Humboldt en anderen schijnt er niet aan te twijfelen, dat er langs de geheele kuststreek van Venezuela en een gedeelte van Colombia paarlen gevonden zijn, van het schiereiland Paria af tot aan Kaap Codéra en zelfs nog verder tot aan Kaap La Vela en bij de monding der rivier (Rio) Hacha. — Een enkele blik op de kaart van Venezuela is voldoende om te zien, dat ook onze Benedenwindsche eilanden Curaçao, Bonaire en Aruba in diezelfde lijn liggen op niet te grooten afstand van de kust van dat land.

Daar staat echter tegenover, dat historisch nergens blijkt, dat er ooit nabij onze eilanden *echte* paarlen gevonden zijn. Terwijl Columbus bij de ontdekking der eilanden Margarita, Coche en Cubagua de inboorlingen reeds omhangen zag met snoeren van paarlen, ontbreken dergelijke berichten uit dien tijd omtrent onze eilanden geheel en al. Zelfs wordt het vinden van paarlen in deze buurt positief vrij wel uitgesloten door de verklaring van Figueroa in 1520, dat de eilanden Curaçao, Bonaire en Aruba als *islas inútiles* moesten beschouwd worden [1]), dus als nietswaardige eilanden, die niets opbrachten, welke verklaring toch zeker wel het vinden van paarlen in dien tijd geheel uitschakelt. Dit klemt te meer als men weet, dat bij de ontdekking ook deze eilanden bewoond werden door dezelfde volksstammen, die de kust van Venezuela bevolkten, Indianen en Caraïben, die bijna uitsluitend leefden van de vischvangst en zich meestal voedden met weekdieren, zooals de schelpenhoopen bij de oude nederzettingen der bewoners dezer eilanden duidelijk aanwijzen.

Ondanks deze ongunstige verklaring van Figueroa blijft natuurlijk de mogelijkheid bestaan, dat toch in later

[1]) Zie Eerste Jaarverslag van het Curaçaosch G. T. en L. en Volkenkundig Genootschap, bl. 90.

tijd hier paarlen zouden gevonden zijn of nog kunnen gevonden worden. Immers, niettegenstaande deze eilanden als *islas inútiles* geboekt stonden, werden toch op Aruba in 1824 vrij groote stukken gedegen goud zelfs aan de oppervlakte gevonden en heeft de gouddelving hier bijna geregeld met meer of minder succes nog tot aan het begin van den Europeeschen oorlog voortbestaan.

Theoretisch beschouwd zal men in de omgeving van de eilanden Curaçao en Bonaire zeker wel de minste kans hebben paarloesters te vinden. Doch geheel anders verhoudt het zich met Aruba. Want alhoewel de drie Benedenwindsche Eilanden betrekkelijk dicht bij elkander, door dezelfde zee omspoeld en nabij de Venezolaansche kust gelegen zijn, bestaat er wat de hydrographische verhouding betreft een zeer groot onderscheid. — Curaçao en Bonaire liggen op een smalle bodemverheffing, die zich in Oostelijke richting van de Westpunt van Curaçao tot aan het eiland Orchilla bijna evenwijdig met de Venezolaansche kust uitstrekt. Aan beide zijden van deze strook ten Noorden en ten Zuiden en ook tusschen Curaçao en Aruba daalt de helling van dezen rug vrij plotseling tot een groote diepte van 1000 tot zelfs 2000 Meter. Aruba daarentegen vormt het boven de zee opstijgende eindpunt van een vooruitspringende bank, die een voortzetting onder zee is van het kustland van Venezuela, welke bank nergens dieper ligt dan 200 Meter. Wat de geringe diepte van den zeebodem betreft komt dus het eiland Aruba met zijn omgeving het meest met de paarleilanden Margarita, Coche en Cubagua overeen en zal dus theoretisch beschouwd de paarlvisscherij hier de meeste kans van slagen hebben.

Zoo men wil kan men ook in de beteekenis van den naam Aruba nog eenigszins een nadere bevestiging hiervoor vinden [1]). Aruba ,dat oudtijds ook onder den naam van Oruba voorkomt, zou volgens Dr. Ernst zijn saamgesteld uit de Caraïbische woorden *ora* = schelp en

[1]) Dat de namen onzer drie Benedenwindsche Eilanden van Spaanschen of Portugeeschen oorsprong zouden zijn, is historisch geheel en al uitgesloten.

oubao = eiland en zou dus *schelpeneiland* beteekenen, een naam, die op dit eiland volkomen van toepassing is. Want op geen onzer eilanden worden de zeeschelpen in zulk een groote hoeveelheid en verscheidenheid aangetroffen als juist op het strand van Aruba. Ook nergens heeft men de sporen van de oude nederzettingen der Caraïben in den vorm van hieroglyphen, lijkurnen en schelpenhoopen in zulk een menigte gevonden als op dat eiland.

Dat er in het ondiepe Lagoen langs de Zuidkust van Aruba bij de mangrove-boschjes ook een soort oesters gevonden wordt, wagen wij niet als een bewijs aan te halen, dat de kans, om daar ook *paarl*oesters te vinden, des te grooter maakt. Want ook in de inhammen en baaien van Curaçao en Bonaire, waar de oevers nog met mangrove (Rhizophoren) begroeid zijn, worden deze aangetroffen. „Reeds sedert de tijden van Columbus dateert het zeggen", zegt Prof. Dr. W. F. R. Suringar, „dat in West-Indië de oesters aan de boomen groeien. Dit is dan ook inderdaad het geval. De in zee gedompelde wortels der Rhizophoren zijn niet zelden, voor zoover zij onder water reiken, met een dicht aaneengesloten massa oesters omkorst. Evenwel bestaat de inhoud uit magere beestjes, die de moeite van het openen niet beloonen" [1]).

Het hoog zoutgehalte van het zeewater in deze binnenbaaien en het dicht opeengroeien langs de wortels der Rhizophoren heeft deze oesters gedegenereerd. Maar deze factoren zijn ook voor de ontwikkeling der paarloesters al even ongunstig.

VII.

Een beter inzicht in deze zaak en juister gegevens verkrijgt men uit het Rapport van Dr. J. Boeke, thans Hoogleeraar te Utrecht, die in 1905 een uitgebreid onderzoek instelde naar de visscherij op onze eilanden in West-Indië [2]).: „Bij Aruba worden ook parels gevonden, en wel

[1]) Zie het Tijdschrift van het Nederl. Aardrijkskundig Genootschap (1886) Serie II, dl. III, 394.

[2]) Rapport betreffende een voorloopig onderzoek naar den toestand van de Visscherij en de Industrie van Zeeproducten in de Kolonie Curaçao uitgebracht door Dr. J. Boeke. I dl. 1907. Den Haag. F. J. Belinfante. — bl. 154.

volgens de opgaven der Arubiaansche visschers op 5 plaatsen, nl. vlak buiten het Lagoen, ten Oosten van Paardenbaai, op een diepte van 5 tot 10 vadem, in het Lagoen ten Oosten van Paardenbaai op een diepte van 2 vadem, langs de Noordwestkust van Aruba op een diepte van 5 tot 12 vadem, bij Punta Brabo en bij Bassóra. De parels, die werkelijk op een dezer plaatsen gevischt zijn, zijn echter veelal uiterst klein en van geringe waarde. De parels, die op Aruba als Arubiaansche parels worden getoond en verkocht, zijn voor het grootste deel uit Paraguaná [1]) ingevoerd. Die welke ik op Aruba zag, waren onregelmatig van vorm en zwak van glans. Over de waarde ervan kan ik niet oordeelen.

„Voor eenige jaren is door een Franschman Masseau langs de kusten van het eiland naar parels gezocht, doch zooals men mij meedeelde, zonder eenig succes.

„Gedurende mijn verblijf op Aruba heb ik op verschillende plaatsen, waar pareloesters heeten voor te komen, met de bij de uitrusting behoorende oesterkorren naar pareloesters gevischt, doch zonder eenig resultaat. Slechts werden een paar doode schelpstukken opgehaald, die van pareloesters afkomstig konden zijn. Daar mij de tijd ontbrak, om de gronden systematisch en volledig te onderzoeken, heb ik mij tot deze enkele poging beperkt, temeer daar juist bij het begin van het onderzoek door een Hollander den Heer Dusseldorf bij het Gouvernement van Curaçao vergunning was gevraagd, om de kustwateren van onze Benedenwindsche Eilanden systematisch op het voorkomen van parels en parelmoer te mogen onderzoeken en de Heer Dusseldorf zich bereid had verklaard, van zijne bevindingen gedurende dit onderzoek rapport uit te brengen. Toen ik uit Curaçao naar Holland vertrok, was evenwel met dit onderzoek nog geen begin gemaakt, zoodat ik over de resultaten ervan niets kan meedeelen [2]).

„Het onderzoeken van gronden naar het al of niet voor-

---

[1]) Een schiereiland van Venezuela ten zuiden van het eiland Aruba gelegen.

[2]) Voor zoover bekend, heeft dit onderzoek ook later evenmin plaats gevonden. (P. A. E.).

komen van pareloesters is een zeer tijdroovend werk, daar men regelmatig de gronden met dreggen moet bewerken even systematisch als men een stuk land, dat men bebouwen wil, met den ploeg bewerkt. Eerst na langdurig onderzoek zou men in staat zijn over den rijkdom van de gronden om Aruba aan parels een oordeel te vellen.

„Ook over de vraag of het mogelijk zou zijn, paarloesters van de banken bij Margarita naar de gronden bij Aruba over te brengen en ze daar te kweeken, kan ik geen oordeel uitspreken. Uit het feit, dat er parels bij Aruba gevonden worden, blijkt dat de pareloesters er kunnen groeien. Uit het geringe succes, dat het onderzoek ernaar tot nu toe gehad heeft, blijkt evenwel dat de omstandigehden er toch in elk geval niet zeer gunstig voor zijn. Ook in het Schottegat [1]) zijn, zooals mij werd verzekerd, enkele parels gevonden. Of dit echter de echte parels, van den pareloester afkomstig, zijn geweest, weet ik niet. Of zij derhalve daar zouden kunnen worden gekweekt, zou een daarop gericht onderzoek moeten leeren.

„Of zulk een kweekerij finantieel succes zou kunnen hebben, is evenmin te zeggen. Dit hangt af van de levensvatbaarheid van de oesters, dus van het percentage, dat bij het overbrengen van de oesters van de banken bij Margarita naar onze eilanden in leven blijft, van het al of niet zeldzaam voorkomen van de parels, dus van het gemiddelde aantal parels, waarop men bij een bepaald aantal oesters rekenen mag, van de snelheid waarmee de parels groeien (de geheele levensduur van de W. I. pareloesters is slechts kort en wordt op 7 à 8 jaar geschat) en van de vruchtbaarheid der oesters. Over dit alles kan ik geen oordeel uitspreken." (l. c. blz. 156).

Nijmegen, Januari 1922.

---

[1]) Een diepe ruime binnenbaai, die het verlengde is van de haven (de St. Annabaai) van Curaçao. (P. A. E.).

Naschrift van de Redactie:

In bovenstaand belangrijk artikel „verbeteringen" aan te brengen, zooals de geachte schrijver mij verzocht, zou mij ten eenenmale niet passen en ook onmogelijk zijn. Maar wel wil ik gaarne nog eenige woorden toevoegen aan hetgeen de schrijver zoo vriendelijk is uit het reeds jaren geleden door mij ingediende rapport over de visscherij in de kolonie Curaçao aan te halen. Toen ik de daarin vervatte beschouwingen over de parelvisscherij neerschreef had ik gehoopt, dat die zouden voeren tot een hernieuwd en uitgebreider onderzoek ter beantwoording van de vraag, of er kans zou kunnen bestaan, een winstgevende parelvisscherij ook voor onze Benedenwindsche Eilanden in het leven te roepen. Doch helaas, tot een verder onderzoek in deze richting is het blijkbaar nooit gekomen, ten minste van de resultaten van een dergelijk onderzoek heb ik nooit iets vernomen. Helaas — want evenals ik nog steeds, juist als toen ik het rapport schreef, er van overtuigd ben, dat een verbetering van de verschillende takken van de visscherij in den daarin door mij aangegeven zin niet alleen mogelijk zou zijn, maar in allerlei opzichten zou kunnen leiden tot vermeerdering van de welvaart in onze kolonie, mits de zaak slechts krachtig aangepakt en met volharding doorgezet werd, zoo meen ik ook, dat een hernieuwd onderzoek naar de mogelijkheid van een pareloestervisscherij om en bij onze eilanden alleszins gewettigd zou zijn en misschien tot verrassende resultaten zou kunnen leiden. Ik heb hier speciaal het oog op Aruba en de overige Benedenwindsche Eilanden.

Zekerheid is hieromtrent natuurlijk niet te geven. Nauwgezet systematisch onderzoek zou ons hier nog veel moeten leeren. Want wel zijn, zooals volkomen terecht door den Heer Euwens wordt aangegeven, de verhoudingen van de zee en den zeebodem om Margarita en Coche in vele opzichten te vergelijken met die om Aruba, en zou dus hier de meeste kans op een positief resultaat bestaan, maar er komen toch ook hier bij nadere beschouwing verschillen te voorschijn, die wellicht de balans in voor Aruba ongunstigen zin zouden kunnen doen omslaan.

Zooals de Heer Euwens terecht opmerkt, leert een blik op de kaart ons, dat van onze Benedenwindsche Eilanden vooral Aruba veel overeenkomst in ligging vertoont met Margarita, Cubagua en Coche. Terwijl Curaçao en Bonaire met de Aves en Roques op een onderzeesch plateau liggen, dat door een diepe geul van het vasteland is gescheiden, ligt Aruba (met los Monges) binnen de 200-meter dieptelijn, evenals meer naar het O. toe Blanquilla met

los siete Hermanos en Margarita met Cubagua en Coche. Maar die ondiepe kuststrook is bij Margarita veel breeder en strekt zich daar zelfs tot ten N. van Blanquilla uit, terwijl zij bij Aruba vlak om het eiland heen gaat. Daarbij is bij Aruba de kustlijn ten gevolge van het ver uitspringen van de schiereilanden Goajira en Paraguana veel onregelmatiger dan ten Z. van den nauwen doorgang tusschen Margarita en het in de richting van den stroom liggende schiereiland Araya. Deze verschillen zullen nu ongetwijfeld van invloed zijn op de stroomverhoudingen in de beide gebieden.

De aequatoriaalstroomen, die uit den Atlantischen Oceaan van 't oosten het Caraibische Bekken binnendringen, zullen, wat het zuidelijke deel van dit bekken betreft, vooral ten N. van Blanquilla afvloeien en hun weg naar het westen vervolgen door de diepe geul ten zuiden van het plateau van Curaçao en vooral ten N. van deze langestrekte ondiepte. Over de zoo ondiepe breede kuststrook, waarop de Margarita-groep ligt, zal maar weinig water van deze stroomen vloeien, daar nog een groot gedeelte door de barrière van 4—6 vadem diepte ten oosten van deze groep wordt tegengehouden. De koude onderstroomen zullen deze groep dus niet bereiken. Wat wel zijn invloed zal doen gelden, dat is de warme bovenstroom, door den N.O. passaatwind in Z.W. richting gedreven, die het water op de Venezolaansche kusten verhoogt, en langzaam langs deze kust over de ondiepten naar het westen afstroomt. Met dezen stroom zal ook het zoete water, door de Amazone en de Orinoco in zee gedreven, dat, daar het lichter is dan het zoute water van de aequatoriaalstroomen, in de bovenste lagen van de zee blijft, mede in Z.W. richting gevoerd worden. Zoo zullen dus om de eilanden van de Margarita-groep, en wel vooral aan de zuidzijde, in de passage waar Coche en Cubagua liggen, doch ook (dank zij de uitgestrektheid van de ondiepte, van Blanquilla en los siete Hermanos tot aan Margarita toe), aan de noordzijde van Margarita zwakkere stroomingen in het water overheerschend zijn, het water zal een minder hoog zoutgehalte bezitten en de koude onderstroomingen zullen ontbreken.

Dit is op zichzelf reeds gunstig voor de ontwikkeling van de bodemfauna, speciaal van de pareloesters, en daarbij zal de hoeveelheid plankton (de kleine in het water zwevende organismen, waarmede de oester zich voedt) hier ten gevolge van de zelfde factoren grooter zijn. De planktonorganismen zullen ten gevolge van de zwakkere stroomingen spoediger bezinken, het voedsel

zal dus overvloedig zijn, en ook dat is uitermate gunstig voor den groei van den pareloester. Al deze factoren bij elkaar genomen maken het dus zeer begrijpelijk, dat juist daar de pareloester zoo welig tiert, dat zelfs de geweldige roofvisscherij, waaraan de oesterbanken hier sinds eeuwen telkens en telkens weer hebben blootgestaan, en die in het artikel van den Heer Euwens zoo goed beschreven wordt, niet in staat is geweest de oesterbanken uit te putten, de oesterfauna te vernietigen.

Gaan wij nu na de verhoudingen om en bij Aruba, dan hebben wij daar wel de stroomingen in N.W. richting in de diepe geul tusschen het plateau van Curaçao en Bonaire (met los Aves, los Roques en Orchilla) maar deze stroom buigt, door de kust van het schiereiland Paraguana naar het noorden gedreven, daar in noordwaarsche richting af, vindt een uitweg in de diepe geul tusschen Curaçao en Aruba, en gaat niet dieper (volgens de metingen van Pillsbury) dan $\pm$ 45 vadem. Onder deze diepte bestaat een sterke en constante onderstrooming van kouder water van een iets hooger zoutgehalte in Z.O. richting, die waarschijnlijk niet tot aan Grenada doorgaat, daar zij door de barrière ten W. en N.W. van Margarita wordt tegengehouden. Dichter bij het vasteland gaat de oppervaktestroom volgens Pillsbury zelfs niet dieper dan 25 vadem, en dit verschilt trouwens in de verschillende jaargetijden. Wij hebben hier dus vrij samengestelde stroomverhoudingen, die ook hun invloed doen gelden op het water tusschen Aruba en het vasteland. Eerst ten westen van Goajira komen weer eenvoudiger verhoudingen te voorschijn.

Hierdoor zullen dus, hoewel de stroomverhoudingen bij Aruba en Margarita in groote trekken veel overeenkomst vertoonen, de verschillende factoren voor den groei van den pareloester toch over het algemeen bij Aruba niet zoo onverdeeld gunstig zijn als zij dat bij Margarita zijn, en vooral, zij zullen niet zoo constant zijn en niet gedurende het geheele jaar gunstig blijven. Zij zijn te wisselend om zoo à priori te kunnen zeggen dat de gronden om Aruba even gunstig zijn voor de ontwikkeling van den pareloester als bij Margarita, maar aan den anderen kant bieden zij toch te veel goeds, om, zooals ik in den beginne zeide, niet een nauwkeurig onderzoek en een proefneming te rechtvaardigen.

Dat dergelijke stroomverhoudingen werkelijk van beslissenden invloed zijn voor het al of niet voorkomen en het meer of minder welig tieren van den pareloester, blijkt ook hieruit, dat, zooals ik reeds boven zeide, ten westen van Goajira weer eenvoudiger

stroomverhoudingen (langzamer stroom, warmer water, geringer zoutgehalte) optreden. Volgens von Humboldt (zie het artikel van den Heer Euwens) was dan ook juist weer de streek van de monding van de Rio Hacha (Columbia, ten W. van Goajira) in de XVIde eeuw even bekend om de parels, die er gevonden werden als Margarita en de Perzische Golf.

Utrecht, Januari '22. J. BOEKE.

OVER DE BESTUURSINRICHTING VAN CURAÇAO

DOOR

DR. B. DE GAAY FORTMAN.

II

Mijn voorgaand betoog in het kort samenvattende, herinner ik aan mijne slotsom en stellingen: dat eene absolute, administratieve en financieele scheiding tusschen de bovenwindsche en de benedenwindsche eilanden door de laatste grondwetsherziening is uitgesloten; dat althans in dezen tijd niet mag verwacht worden dat een rechtstreeksch verband met het moederland aan de bovenwindsche eilanden eerder zal brengen, wat de los-van-Curaçao-beweging op St. Martin in uitzicht stelde; dat eindelijk de door den Kolonialen Raad gewenschte financieele onafhankelijkheid van Nederland, in den zin van een vrij budgetrecht, verkrijgbaar is ook zonder de door dit college voorgestane scheiding; terwijl bovendien op dezelfde wijze bereikbaar is, dat meer dan tot nu toe met plaatselijke eigenaardigheden en belangen rekening gehouden zal worden.

Thans is aan de orde de

decentralisatie eilandsgewijs.

De Koloniale Raad heeft zich daarmee het hoofd niet gebroken. Bij de bespreking der decentralisatie in het algemeen roert hij dit onderwerp niet aan — men vindt er iets over in zijn antwoord op de reeds vermelde [1]) vragen van den gouverneur bij de aankondiging van een tweetal stelsels voor de samenstelling der vertegenwoordigende lichamen.

[1]) Bladz. 290, *De W.-I. Gids*. 4e jrg. 1922.

De voorstanders van eene vertegenwoordiging, bestaande deels uit gekozen en anderdeels uit door de kroon benoemde leden zijn van oordeel, dat de eilanden buiten Curaçao moeilijk voor den Kolonialen Raad kunnen stemmen, en willen daarom aan die eilanden de bevoegdheid tot het kiezen van een „meer uitgebreiden Politieraad" geven. Die Politieraad zou tot taak hebben „meer de afzonderlijke belangen van hun [lees: zijn] eiland te behartigen en bijv. een begrooting op te maken voor het eiland," waarbij voor dat doel eenige personen als dokters, geestelijken, hoofdonderwijzers en districtmeesters ambtshalve zitting zouden hebben, terwijl bij de behandeling dezer begrooting in den K. R. de Politieraad een afgevaardigde zou mogen zenden om die begrooting te verdedigen en met stemrecht.

De voorstanders van het tweekamerstelsel willen voor elk eiland eveneens een afzonderlijken raad, ook, tenminste op Aruba en Bonaire, bestaande uit twee afdeelingen. Nog al vrij eenvoudig wordt de taak van die plaatselijke raden omschreven als het regelen der inkomsten en uitgaven „onder verplichting om voor een sluitende begrooting te zorgen", waarbij bepaalde uitgaven voor Rijksrekening zullen komen. „De uitgaven, die niet vatbaar zijn, om gesplitst en op rekening van een der eilanden afzonderlijk geboekt te worden, zullen dan over de verschillende eilanden moeten worden omgeslagen naar gelang van de belangrijkheid van elk eiland."

Men ziet hieruit wel typisch, hoe in alles de financieele kwestie voor den K. R. op den voorgrond staat.

Aan de ministerieele commissie tot herziening der Regeeringsreglementen is de vraag voorgelegd, welke veranderingen zouden moeten worden aangebracht „in verband met instelling van plaatselijke besturen in bevolkingscentra, welke er zich toe leenen om ter voorziening in locale behoeften, geheel of ten deele op eigen kracht te steunen." In deze opdracht wordt over de wenschelijkheid van de instelling van zoodanige plaatselijke besturen niets beslist, en het oordeel daarover is ook onttrokken aan deze commissie, die zich toch wel weer ervan rekenschap zal

moeten geven, dat zij bij de door haar voor te stellen wijzigingen „de wederzijdsche belangen van Moederland en Koloniën" heeft in acht te nemen. In de der commissie voorgelegde vraag treed ik niet.

Door Hamelbergs studiën over de benedenwindsche en de bovenwindsche eilanden is genoegzaam bekend, welke hunne onderscheidene positiën waren in den tijd der West-Indische Compagnie. Aruba en Bonaire bleven ook na 1816 vooreerst „onderhoorige eilanden" van Curaçao. Voor de afzonderlijke kolonie, die de benedenwindsche eilanden te zamen vormden, bestond een *Raad van Policie* van benoemde leden ter behandeling van de „huishoudelijke aangelegenheden van Curaçao"; op Aruba en Bonaire waren, gelijk Bordewijk [1]) zegt, de commandeurs „vrijwel almachtig". Hoewel in het desbetreffende„ Reglement" ook gesproken wordt van St. Eustatius „en onderhoorige eilanden" is toch aan St. Martin een eigen *Raad van Policie* gegeven, gelijk dit eiland tevens in menig ander opzicht eene meer zelfstandige plaats innam.

De taak dezer raden van politie komt voor een goed deel overeen met die der *gemeentebesturen*, welke, slechts van 1828—1833, de ééne West-Indische kolonie onder den naam van „Vereenigde Nederlandsche West-Indische bezittingen" gekend heeft. Het Regeeringsreglement van Van den Bosch schreef voor „iedere Kolonie" een gemeentebestuur voor, belast met het administratieve beheer der plaatselijke aangelegenheden. Ter bestrijding van de huishoudelijke behoeften werd aan de gemeentebesturen, die „volkomen ondergeschikt" zouden zijn aan de hoogere autoriteiten, een „gepast en toereikend inkomen" verzekerd. Als hunne taak werd in het algemeen aangegeven: de voorziening in hunne huishoudelijke belangen, zorg voor de instandhouding der openlijke inrichtingen en bezittingen der gemeente, handhaving der goede orde en plaatselijke politie. [2])

[1]) *Ontstaan en ontwikkeling van het staatsrecht van Curaçao*, blz. 40.

[2]) Zie art. 94 van het *Reglement op het beleid der Regering van de Nederlandsche West-Indische Bezittingen* van 1828, te vinden bij A. J. van der Houven van Oordt, *Het Regeerings-reglement van Suriname*, als bijlage C.

De uitwerking van deze aangelegenheid was overgelaten aan eene instructie.

Behalve in Paramaribo zouden er gemeentebesturen komen op Curaçao en St. Eustatius, tevens voor Saba. De nieuwe toestand werd voor St. Martin eerst geregeld, toen deze colleges al weer opgeheven waren. Het beheer over Aruba en Bonaire was aan het „Hoofdbestuur" opgedragen.

Voor Curaçao vindt men de regeling in het Regeeringsreglement van 7 Febr. 1828 en in de „Instructie voor het Gemeente Bestuur van Curaçao", beiden meegedeeld door Bordewijk, *Ontstaan en ontwikkeling van het Staatsrecht van Curaçao* (bladz. 193 en 214). Het gemeentebestuur bestond uit een president, twee wethouders en vier raadsleden: de eerste drie benoemd door den Gouverneur-Generaal op voordracht van den Directeur in Rade, de raadsleden door den Directeur in Rade uit een dubbeltal van het gemeentebestuur zelf. De taak van het gemeentebestuur wordt door Bordewijk aldus samengevat: de opperdirectie over kerken en armen en alle andere publieke administratiën, over weezen, minderjarigen en toezicht behoevende personen, de politie over de stad en het geheele eiland, de gebouwen, wegen, straten, publieke marktplaatsen, de prijzen der eetbare waren (op voordracht van de president om de 8 dagen vast te stellen), de ijk van maten en gewichten en in het algemeen alle zoodanige zaken als tot een geregelde politie behooren en ter bevordering van goede orde, rust en het welvaren der ingezetenen kunnen strekken [1]; verder, onder contrôle van den Raad van politie, het toezicht over de wees-, onbeheerde en desolate boedelkamer, de zorg voor schutterij en landstorm. Van belang is de bepaling van art. 48 inhoudende, dat het gemeentebestuur in zijne behoeften voorziet, „uit eigene plaatselijke middelen, welke jaarlijksch bij Budget aan het Gouvernement moeten voorgedragen en door hetzelve geregeld worden door het welk mede de jaarlijksche verantwoording van dat alles opgenomen en gesloten wordt".

[1]) Als zoodanig kan uit de *Instructie* o.a. worden aangehaald: de zorg voor de volksgezondheid en het onderwijs.

De gemeenteraad van St. Eustatius had gelijke bevoegdheden.

Daarnaast bestond op Curaçao een *Raad van policie,* waarvan de Directeur voorzitter was, en verder 4 leden tellende, twee uit de rijksambtenaren en twee uit de ingezetenen door den Gouverneur-Generaal onder koninklijke goedkeuring benoemd. Met dezen Raad bestierde de Directeur „de zaken van algemeene aangelegenheid, bij welke het Gouvernement in Europa een meer onmiddelijk belang heeft", als de rechtspleging, de defensie, het financiewezen, de koophandel enz. Tot zijne werkzaamheden behoorden behalve administratieve en controleerende: de beoordeeling van het door den Directeur ontworpen budget van alle rijks-ontvangsten en uitgaven, van alle verordeningen, instructiën en reglementen, door den Directeur voorgesteld,ten behoeve van de algemeene takken van bestuur, en verder een gedeelte der rechtsspraak.

In 1833 verdwijnt ook deze Raad van politie om plaats te maken voor *Koloniale Raden* op Curaçao, St. Eustatius en St. Martin met uitsluitend adviseerende bevoegdheid, hetgeen in hoofdzaak zoo gebleven is tot de verandering, die de Grondwetsherziening van 1848 noodzakelijk maakte, 17 jaren later haar beslag kreeg.

Toen, bij het nu nog geldende Regeeringsreglement van 1865, heeft men gekregen de gezaghebbers, landraden en raden van politie op elk der eilanden, tot Saba incluis, behalve Curaçao. Deze nieuwigheid werd in de *Memorie van toelichting* aldus aangekondigd: „Het regtmatig belang van alle deze min of meer zelfstandige en aan elkander vreemde eilanden brengt niet mede het hebben van aandeel in eene algemeene vertegenwoordiging, maar *het genot eener gemeentelijke vrijheid en van een plaatselijk patriarchaal bestuur, overeenkomstig met hunne vroegere overleveringen en oude herkomsten.* Dat voorregt tracht de tegenwoordige voordragt hun te verzekeren." Men zal straks kunnen beantwooıden de vraag in hoeverre de eilanden dat genot, in de door mij gecursiveerde woorden voor oogen gesteld, inderdaad gesmaakt hebben. Met uitzondering nochtans van Curaçao, dat ter wille van het

voorrecht, gelegen in het bezit van den Kolonialen Raad met benoemde leden, afstand moest doen van het genot van een gekozen raad van politie. Bordewijk heeft in zijn aangehaald werk [1]) de drogredenen, waarmee Minister en Kamerleden die anomalie trachtten goed te praten, genoegzaam aan de kaak gesteld en vermeldt elders [2]), dat op de vraag van den Raad van State, waarom aan het eiland Curaçao niet als aan de andere eilanden het genot eener gemeentelijke vrijheid met vrije keuze kon worden verleend, de Regeering antwoordde met een beroep op de onrijpheid der bevolking voor kiesrecht in verband met de voortdurende woelingen in de naburige republieken, waarom „geen geschenk noodlottiger .... dan dit" kon worden genoemd.

In de gewisselde stukken is er reeds aanstonds op gewezen [3]), dat die nieuwe plaatselijke vertegenwoordiging niet veel beteekenen zou, althans zeer weinig zelfstandigheid aan de afzonderlijke eilanden geven zou, en de Regeering zelf vreesde, dat het moeilijkheden zou opleveren twee „oudsten" of landraden, die eenigszins met de wethouders in onze gemeenten zouden kunnen vergeleken worden, te vinden.

Eene korte samenvatting der regeling moge hier volgen.

Elk eiland werd onder een gezaghebber, tot 1920 door de Kroon benoemd, als bestuursorgaan gesteld. Reeds vermeldde ik [4]), dat in 1920 groepsgewijze besturing door één gezaghebber is mogelijk gemaakt, als gevolg waarvan de drie bovenwindsche eilanden het sedert met één zoodanigen ambtenaar hebben moeten stellen, welke, evenals in het vervolg de andere gezaghebbers, door den Gouverneur zou worden benoemd. Met deze laatste wijziging is verdwenen, wat in 1865 genoemd werd eene „herinnering dat de kleinere eilanden regtstreeks afhangen van den moe-

---

[1]) Bladz. 83—137.

[2]) *Handelingen over de Reglementen op het beleid der Regering in de kolonien Suriname en Curaçao*, bladz. 214.

[3]) *T. a. p.*, bladz. 563 e.v.

[4]) Bladz. 297, *De W. I. Gids*, 4e jg. 1922.

derstaat en niet zijn bloote aanhoorigheden van het hoofdeiland Curaçao." [1])

Van de taak dier gezaghebbers werd weinig gezegd. Art. 111, in 1920 vervallen, verwees naar hunne instructie, en legde hun de verplichting op de bevelen van den gouverneur stipt in acht te nemen. Zij zijn verantwoordelijk voor de bewaring der inwendige rust, orde en veiligheid, waken tegen aanranding van buiten, en hebben het bevel over de gewapende macht, politie en schutterij. Art. 115 draagt hun op de uitvoering en handhaving der wettelijke regelingen, voor zoover daarmee door den gouverneur belast.

De positie der landraden is zeer tweeslachtig geregeld. Telkens voor twee jaren gekozen door stemgerechtigde ingezetenen, hebben zij in de eerste plaats den gezaghebber bij te staan in de uitoefening van het dagelijksch bestuur, terwijl zij daarnaast, als met den gezaghebber uitmakende den Raad van politie, deel hebben aan wat men voor autonomie en selfgovernment aan de „vertegenwoordiging "der eilanden had toegedacht. Een der landraden is als lid van den Raad van politie ambtenaar van den burgerlijken stand.

De R. v. p. dient den gouverneur van bericht en raad in alle zaken, het eiland betreffende, hij heeft het recht van petitie aan de Kroon, Staten-Generaal, Gouverneur en Kolonialen Raad, drijft schouw over wegen, straten, wateren, bruggen, dijken, waterleidingen en andere openbare werken, heeft het oppertoezicht over het armwezen, houdt toezicht op het onderwijs, en verricht voorts alle werkzaamheden hem bij algemeene verordeningen [2]) opgedragen.

Het zwaartepunt ligt in de bevoegdheid om keuren te maken. Hierdoor werd aan de eilanden „die mate van zelfstandigheid .... toegekend, waarop zij aanspraak heb ben, en waaraan hun meer gelegen ligt dan aan eene zoogenaamde algemeene vertegenwoordiging, welke met hun-

[1]) Bordewijk, *t. a. p.* bladz. 557.

[2]) In art. 133 is blijkbaar in 1901 vergeten deze woorden te vervangen door „wettelijke regelingen".

ne bijzondere belangen onbekend is". [1]) Althans zoo is het bedoeld.

Voor regeling bij plaatselijke keuren zijn allereerst in aanmerking gebracht alle onderwerpen, de huishouding des eilands betreffende, te binden aan voorschriften in het belang der openbare orde, zedelijkheid en gezondheid. In verschillende artikelen zijn bovendien eenige onderwerpen ter regeling overgelaten aan Koloniale verordening *of* plaatselijke keur. Zoo in art. 6 de toelating en uitzetting van personen, die in verschillende eilanden der kolonie noch gevestigd noch daarheen van rijkswege gezonden zijn, in art. 10 de uitoefening van het recht van vereeniging of vergadering, terwijl plaatselijke keuren *naast* Koloniale verordeningen zijn mogelijk gelaten in art. 166 ten aanzien van de beperking van den openbaren eeredienst en godsdienstoefening in het belang der openbare orde, rust en zedelijkheid, in art. 183 ten aanzien van de regeling van het onderwijs en in art. 186 ten aanzien van het toezicht op de middelen van gemeenschap te water en te land.

De bekrachtiging der keuren door den Gouverneur, uitdrukkelijk geeischt, werd wel zeer onschuldig voorgesteld als noodig „om te waken dat door plaatselijke keuren te kort worde gedaan aan de algemeene beginselen van Nederlandsch regt, waaraan ook de Kolonie behoort te zijn onderworpen." [2])

Voor het eiland Curaçao heeft de Koloniale Raad de bevoegdheid plaatselijke keuren te maken, terwijl daar de overige werkzaamheden, aan de Raden van politie opgelegd, verricht worden door Colleges en ambtenaren, daarmee bij algemeene verordening belast, wat in hoofdzaak neerkomt op eene uitvoering door de centrale colleges en ambtenaren.

In 1901 heeft men gemeend nog weer een stap verder te kunnen en te moeten doen. Men heeft naast de *administratieve* onderverdeeling der eilanden in districten en wijken voor die onderdeelen de mogelijkheid geopend van

[1]) *T. a .p.*, bladz. 568.
[2]) *T. a. p.*, bladz. 575.

eene keuren-wetgeving als voor de eilanden reeds bestond. Dit zou gebaseerd zijn geweest op een advies van den toenmaligen gouverneur. In de toelichting der regeering leest men hieromtrent: „Willen de in artikel 136 bedoelde besturen van onderdeelen der verschillende eilanden met vrucht werken en aan hun doel beantwoorden, dan moeten ook zij de bevoegdheid hebben om elk voor het onderdeel dat het bestuurt, keuren uit te vaardigen, welke voor iedereen die zich in dat deel bevindt, verbindende kracht hebben."

Er staan niet vele gegevens ten dienste om de werking van het Regeeringsreglement ten opzichte der plaatselijke besturen, gezaghebber, landraden en raad van politie, na te gaan. Wat de *Koloniale Verslagen* omtrent de „gewestelijke" besturen, zooals het daar heet, meedeelen is al heel poover, meestal niet meer dan eenige regels, die jaar in jaar uit in dezelfde of andere woorden in hoofdzaak steeds hetzelfde te lezen geven. Op zichzelf wijst dit reeds op weinig activiteit.

Daarmee in overeenstemming is om te beginnen het te kort aan belangstelling bij de landraadsverkiezingen. Tevergeefs is meermalen in de Staten-Generaal aangedrongen op vermelding van het aantal kiezers en van het aantal bij de verkiezingen uitgebrachte stemmen. In 1919 zegde de Regeering eene opgave van de laatste vijf jaren in het K. V. toe, maar ik heb die gegevens niet kunnen vinden. Het zijn hoogstens eenige tientallen kiezers, die aan de stemmingen deelnemen, welke in den regel eindigen met herkiezing der aftredenden, voor zoover deze zich andermaal verkiesbaar gesteld hebben. Eene verkiezing, als waarover ik op bladz. 298 schreef, waarbij op St. Martin 67 stemmen werden uitgebracht, is eene groote bijzonderheid. Het volgend jaar kon op hetzelfde eiland de verkiezing niet doorgaan, omdat geen stembriefjes werden afgehaald. De enkele gevallen van „interessante" verkiezingen zijn te danken aan bijzondere, aanwijsbare redenen, waaraan dikwijls een persoonlijk element niet vreemd is. Althans op de bovenwindsche eilanden zijn nog toestanden, die daartoe aanleiding geven.

Ook het aantal beschikbare candidaten is veelal niet heel groot. De reden daarvan zal wel mede hierin gelegen zijn, dat de praktijk heeft uitgewezen, dat er van de landraadspositie en van den Raad van politie zoo weinig te maken is gebleken. Zelfs niet genoeg om er een benijdbaren eerepost in te zien.

Aanstonds bemerkt men dit, wanneer men nagaat, wat de K. V. der laatste tien jaren omtrent de werkzaamheden der raden van politie en hunne leden meedeelen.

Beginnende in 1910 vindt men voor het eerst over 1916 iets belangrijkers dan de gewone herkiezing der aftredende landraden of voorziening in opengevallen plaatsen. De raden maakten kiezerslijsten op, bespraken de ontwerpen-raming van middelen en inkomsten en de ontwerpenbegrooting van uitgaven, bezochten de scholen, terwijl op Aruba en Bonaire de rekeningen van de administrateuren der armenkassen werden nagezien. Het volgend jaar hebben zij ook schouw gedreven, „waar en wanneer, zulks noodig of nuttig voorkwam", een of meer der leden zijn opgetreden als ambtenaar van den burgerlijken stand, en dan volgt de veelzeggende mededeeling: „van de medewerking van de landraden bij de uitoefening van het dagelijksch bestuur ingevolge art. 117 van meergemeld [Reg.] reglement, werd gebruik gemaakt waar de bijstand noodig of nuttig voorkwam en in enkele gevallen waar die aangeboden werd".Vooral dat laatste is kostelijk: die gevallen betroffen blijkbaar gelegenheden, waar de bijstand der landraden noch noodig noch nuttig was. Nadat in 1918 in den Raad van St. Eustatius de voorzitter had meegedeeld, dat hij aan geen landraad een verantwoordelijkheid kon overdragen, welke hem door het centraal gezag is opgelegd, en deze vergadering geëindigd was in eene ordeverstoring, waarvoor de landraden later bij strafvonnis onderscheidenlijk *f* 400.— en *f* 300.— boeten opliepen, deelt het K. V. het daaraanvolgende jaar mee, dat de raden van politie (bedoeld zal zijn: de landraden) met de gezaghebbers overleg pleegden omtrent zaken van algemeen belang, maar over de resultaten van dat overleg worden de lezers in het onzekere gelaten.

Omtrent het aantal vergaderingen der raden bevatten alleen de laatste drie jaren gegevens, en wel gemiddeld de volgende cijfers achtereenvolgens voor Aruba, Bonaire St. Martin, St. Eustatius en Saba: 14, 8, 10, 8, 4.

Een onderzoek naar de keuren-wetgeving in het laatste decennium levert slechts over drie jaren resultaten op:

1916 Bonaire, drie keuren: over het verkeer op de wegen met motorrijtuigen, over houtkappen en kolenbranden en het vervoer van houtskool, en over het plukken en vervoeren van onrijpe dividivi;

St. Eustatius, twee keuren: aanvulling van de keur van 1897 in het belang van orde en rust, en de keur, houdende verbod van uitvoer van ruwe katoen;

1918, Bonaire vier keuren: over de straatpolitie, over het merken van geiten en schapen en den verkoop enz. van geiten- en schapenvellen; tot intrekking van een keur betreffende de openbare gezondheid en van een, regelende de bevoegdheid om als vroedvrouw werkzaam te zijn, en ten slotte een keur „tot wijziging van eenige-bestaande keuren";

Saba, één keur: omtrent de straatpolitie;

Bonaire, St. Martin, St. Eustatius, één keur: tot wijziging van bestaande keuren in verband met de nieuwe strafwetgeving;

1919 St. Martin, één keur: ter beperking van de nadeelen, voortvloeiende uit den lagen koers van den franc;

St. Eustatius, één keur: betreffende den opkoop van zaadkatoen, ten einde de verschillende katoendiefstallen te beteugelen.

Sinds 1914, naar ik meen, worden de notulen deı Raden van Politie ter griffie der Kamers neergelegd ter inzage van de leden. De heer Van Kol heeft in 1918 daaruit eens iets meegedeeld in de Eerste Kamer: „In St. Martin komt vaak slechts één lid, en zonder een woord te uiten, neemt hij dan meestal alles aan wat de gezaghebber hem voordraagt; op Saba werd in 1917 eveneens alles aangenomen zonder een woord te spreken. Waar gesproken wordt, zijn de gevolgen allertreurigst". En dan volgt het verhaal vade ruzie op St. Eustatius.

In het algemeen kan men dit zeggen: van het systeem van het Regeeringsreglement is weinig of niets terecht gekomen. De praktijk heeft niet één stelsel, dat van het Regeeringsreglement, te zien gegeven, maar bijna zoo vele stelsels als er eilanden zijn, en gezaghebbers en landraden geweest zijn. Het zwaartepunt heeft altijd gelegen bij den gezaghebber, den bestuurs-ambtenaar. En wat deze er van wilde of kon maken met zijn landraden was telkens verschillend naar gelang van hunne persoonlijkheden en onderlinge verhouding. Tot een patriarchaal bestuur, zooals de regeering bij de totstandkoming van het Regeeringsreglement in uitzicht stelde, heeft dit nergens geleid.

Het was dan ook theorie, die van weinig kennis van zaken en van plaatselijke toestanden getuigde, — de wijze waarop de Regeering in 1901 de hiervoor beschreven wijziging verdedigde. Door de toen gebezigde voorstelling vestigde men den indruk alsof de gedachte eilanden-autonomie inderdaad verwezenlijkt was geworden, en slechts wachtte op verdere uitbreiding, terwijl zoo goed als niets in dat opzicht tot stand gekomen was, en de nieuwe bepaling van artikel 136 is dan ook een doode letter gebleven.

In de Staten-Generaal is de decentralisatie-kwestie in de laatste jaren weer meermalen ter sprake gekomen. In 1914 herhaalde de Minister van Koloniën, Minister Pleyte, zijne reeds eerder daaromtrent in de Tweede Kamer geuite meening aan de overzijde van het Binnenhof, in deze woorden „dat hij tegen de verwezenlijking van het denkbeeld om zelfbestuur op de verschillende eilanden in te voeren, een beletsel van beteekenis ziet in de omstandigheid, dat het niet mogelijk zal zijn uit de plaatselijke middelen de noodige fondsen te verkrijgen, die ter beschikking van de plaatselijke raden zouden zijn te stellen ter voorziening in de aan hunne zorg toevertrouwde behoeften." Daarnaast werd de stelling geuit, dat de raden van politie bestuursorganisaties zouden zijn, „waaraan een vrij groote bevoegdheid is verleend." Eenige jaren later, bij de begrooting van 1918, verklaarde de Minister in de Eerste Kamer, dat uitbreiding der Raden van Politie

met eenige door den Gouverneur te benoemen leden voor hem eene aantrekkelijke zijde had. Overweging van dit denkbeeld bij eene volgende wijziging van het Regeeringsreglement werd toegezegd, maar tot uitvoering is het niet gekomen.

De Minister Idenburg sprak in 1919 uit, dat zijne gedachten zich bewogen in de richting van „decentralisatie en administratieve zelfstandigheid der onderdeelen", woorden, die zijn opvolger later herhaalde, daaraan toevoegende: „Inzonderheid schijnt mij van groot gewicht de toekenning van een, meer of minder uitgebreid verantwoordelijk bestuur voor die eilanden of groepen van eilanden, welker inwendige toestand dien maatregel gedoogt. Ook wanneer ik voor sommige onderdeelen van het gouvernement van ontevredenheid las daarbij van eischen tot onevenredige uitzetting van bestuursuitgaven, heb ik mij afgevraagd of, in den grond der zaak, het gemis van het gevoel, in eigen bescheiden woning zooveel mogelijk baas te zijn, niet de grondtoon van die stemming was".

Overigens verwijs ik naar hetgeen ik hieromtrent sedert 1919 in dit tijdschrift schreef in mijne jaarlijksche beschouwingen over de behandeling der Curaçaosche begrooting.

Van beteekenis is ook hetgeen in de kolonie zelf omtrent dit onderwerp gezegd is.

Voz di pueblo van 16 September 1920 e.v. bevatte eene reeks belangwekkende artikelen over „Autonomie". Aan het laatste artikel, waarin de redactie met een eigen meening voor den dag komt, ontleen ik het volgende:

„Wij voor ons kunnen [er?] geen bezwaar in zien, dat de kolonie in verschillende gemeenten verdeeld wordt, die te zamen een soort provincie vormen, waarin de schakel met het Rijk in Europa even goed kan bestaan als bij elke provincie en gemeente in Nederland. Ieder[e?] gemeente met haar burge(r)meester en de provincie met haar Commissaris van de Koningin. Zoo eenvoudig mogelijk en naar den geest des tijds. Nu weten wij wel, dat er [zich?] enkele zwarigheden zullen voordoen, waarschijnlijk meer van

historischen aard, maar ook deze zijn te overwinnen en wij twijfelen niet of bij de uitwerking van de zaak, [zullen] deze van veel minder gewicht (zullen) blijken, dan men wel vermoedt.

De regeling heeft dit vóór, dat de gemeenten voor een goed deel autonoom zullen zijn en zelf voor hare huishouding zal [zullen?] hebben te zorgen. Niemand, die het Moederland geheel zal willen uitschakelen, maar dit behoeft ook niet. Zaken van nationaal belang, welke de Nederlandsche politiek raken, moeten aan de beslissing van het Rijk onderworpen blijven, misschien in meerdere mate zelfs dan dit het geval is bij de staatsinrichting in het Moederland. Daarvoor zal Nederland ook een Vertegenwoordiger moeten hebben in de Kolonie.

Onoverkomelijke bezwaren tegen de door ons gedachte bestuursinrichting zullen zich zeer zeker niet voordoen. Vergissen wij ons niet dan is de kwestie van gemeentebesturen reeds ter sprake geweest, zoodat men ook van andere zijde de inrichting niet onmogelijk acht. De kwestie is, dat men thans de hand aan den ploeg moet slaan om recht te doen wedervaren aan deze kolonie, die steeds van hare gehechtheid aan het Moederland blijken gegeven heeft."

En anderhalf jaar later schreef hetzelfde blad (3 Februari 1922) naar aanleiding van het rapport van den Kolonialen Raad, dat de tijd gekomen was om te breken met „al die voorname dingen", welke het Regeeringsreglement van 1865 gebracht had, om te komen tot „een eenvoudige degelijke bestuursinrichting, waarin de bevolking recht van zeggenschap heeft en, met goeden wil van het Moederland, is een dergelijke bestuursinrichting zeker in het leven te roepen. De bevolking zal er bevrediging in vinden, wij zullen ons minder belachelijk bij de buitenwereld maken en de belastingbetalers in het moederland zullen hun goed geld en wij ook het onze aan betere dingen kunnen besteden.

Wij hebben er reeds een paar malen op gezinspeeld en stellen nu de vraag, waarom of geen bestuurssysteem kan worden ingevoerd voor de eilanden der kolonie, zooals in

Nederland bestaat voor de gemeenten, met eenvoudige burgervaders aan het hoofd van een gemeenteraad.

Autonomie aan elk eiland voor wat betreft zijne huishouding. Recht van belastingheffing ter dekking van uitgaven, in den trant van de gemeente-bevoegdheid in Nederland. Toezicht op het gemeentebestuur door een macht, die als centraal bestuur voor de geheele kolonie zal optreden, alles onder het oppertoezigt van de Regeering.

Wij stellen ons voor, dat wanneer ieder eiland zijn eigen gemeentebestuur heeft, de decentralisatie die daarvan het gevolg is, voldoende gelegenheid zal bieden om onze uitgaven flink naar beneden te drukken."

Er is reden om aan deze uitingen alle aandacht te schenken, omdat zij komen van daar, waar men immers de toestanden veel beter kan overzien dan hier mogelijk is. Daartegenover staat ontegenzeggelijk, dat men ginds de werking der Nederlandsche staatsinrichting minder goed beoordeelen kan. Het is dan ook zeer de vraag, of men wat bij ons historisch geworden is, met goede verwachting aan Curaçao zoo maar kan opleggen. De voorspelling van bezuiniging als gevolg eener indeeling der kolonie in autonome gemeenten lijkt gewaagd.

Intusschen is, als ik mij niet zeer vergis, in het beginselenprogram van de „Curaçaosche Vrijheidsbond" de gedachte, die aan deze artikelen ten grondslag ligt, ook overgenomen, en aan eene „erkenning van de noodzakelijkheid van een zelfbestuur" toegevoegd „in den geest van het Nederlandsche Staatsrecht ten opzichte van provinciën en gemeenten". Zoo luidde het althans in het ontwerp.

Het Hollandsche systeem is zoo goed als zuiver nageschreven in een aantal artikelen van de hand van den heer H. J. C. Rodenburg Hellmund, praktizijn op Curaçao, in het genoemde blad, voornamelijk in dat van 18 Maart 1922: Het bestuur van ieder eiland zal bestaan uit een Raad van minstens 7 leden, een Burgemeester, door de Koningin te benoemen, en Wethouders, door en uit den Raad gekozen. Selfgovernment in handen van B. en W.. Zorg voor eigen huishouding, waartoe behooren wegen, steigers, boeien,

verkeer, verlichting e. d., verordeningen in het belang van openbare orde, zedelijkheid, veiligheid, gezondheid, enz. enz. De burgemeester hoofd der politie, B. en W. het dagelijksch bestuur. Kortom een bijna zuivere copy van ons gemeenterecht. Bepaalde besluiten zullen de goedkeuring van den Gouverneur noodig hebben met hooger beroep op den Raad van State. Hetzelfde zal het geval zijn met de begrooting. Als eigen belastingen der eilanden beveelt de heer Hellmund aan: grondbelasting, verbruiksbelasting, hondenbelasting, belastingen op het slachten van vee, op openbare vermakelijkheden en op tapperijen, terwijl hij gelooft, dat er zoo nog wel eenige gevonden kunnen worden. Het is wel jammer, dat de schrijver in een volgend artikel nog niet gegeven heeft, wat hij toezegde, een antwoord op de vraag, of de kolonie in zijn stelsel zich zal kunnen bedruipen. Dit zou wel het meest belangwekkende zijn geweest.

Ten slotte eene korte mededeeling over een voordracht, door den voorzitter van den „Curaçaoschen Vrijheidsbond," Mr. Schagen van Leeuwen, gehouden over „autonomie voor de Kolonie Curaçao". Voor zoover uit het verslag dier lezing [1]) valt op te maken, wenscht de inleider, dat ieder eiland behoorlijk in de Kolonialen Raad zal zijn vertegenwoordigd. Alleen in spoedeischende gevallen kunnen de Raden van politie tijdelijk bindende besluiten nemen, die ten spoedigste moeten worden bekrachtigd. Behalve voor die uitzonderingsgevallen zal aan deze Raden „de wetgevende macht ontnomen .... worden", „omdat .. het aantal van degenen die deel zouden kunnen nemen aan het bestuur dier eilanden, zeer gering zal zijn en het ongewenscht zou zijn een heel klein college als de R. v. P. keuren enz. te laten samenstellen, waar die even goed of misschien beter op Curaçao voor de geheele kolonie gemaakt kunnen worden." Dit komt dus neer op geen decentralisatie en geen plaatselijke autonomie.

Wat betreft de in het begin van dit hoofdstuk door den K. R. aangegeven gedachte zou ik nog willen opmerken,

[1]) In *Voz di pueblo* van 12 Juni 1922.

dat reeds thans het ontwerp-begrooting voor ieder eiland in zijnen Raad van politie behandeld wordt, zooals de *Koloniale Verslagen* telkens weer vermelden. En men is geneigd te vragen, waarom de Politieraden alleen bij het behandelen der begrooting eene stem in den K. R. zouden moeten hebben, en niet evenzeer bij ieder ander onderwerp, dat uitsluitend of mede de belangen van een of meer der eilanden mocht betreffen.

Bij de beoordeeling van de wenschelijkheid van autonomie der eilanden — ondanks de laatste wijziging van art. 136 Reg. regl. acht ik het niet waarschijnlijk, dat er thans velen zijn, die dit vraagstuk verder willen bezien dan ten aanzien der eilanden — is eene belangrijke vraag, of die autonomie wel in het belang van de groote meerderheid der bevolking zal zijn. Op de kleinere eilanden is een groot deel, het overgroote deel, der bevolking nog al te zeer afhankelijk van enkele families of personen, die er een overwegenden invloed uitoefenen. Ik denk hierbij vooral aan St. Eustatius en St. Martin. Wat het eerstgenoemde eiland betreft herinner ik aan de artikelen van den oud-gezaghebber Van Grol in dit tijdschrift [1]) over *Economische arbeid op St. Eustatius van gouvernementswege 1903—1918*, dat wel niet rechtstreeks dit onderwerp behandelt, maar daarvoor toch stof geeft. Onnoodig is het hierop dieper in te gaan, om verstaan te worden. Het is nog een open vraag, of uitbreiding van het kiesrecht hiertegen ingaan zal.

Eigenaardige moeilijkheden levert de positie van het hoofdeiland op. Zoolang de andere eilanden slechts theoretisch autonoom waren, was practisch Curaçao in voordeeliger toestand als zetel van het bestuur met alles, wat daaraan verbonden is. Wanneer men nu tot werkelijk autonome organen op de andere eilanden komt, en Curaçao het centrale bestuur blijft behouden ook als eigen bestuur ontkomt men niet aan den indruk, dat het hoofdeiland achtergesteld wordt. Aan den anderen kant is dit laatste

[1]) In den tweeden jaargang bladz. 151 en 198 e. v.

toch ook weer te klein om naast Gouverneur, Raad van bestuur en Koloniale Raad nog andere bestuurslichamen, raden van politie bijv., ter regeling van de meer plaatselijke aangelegenheden in het leven te roepen; en naast de Koloniale ambtenaren zouden plaatselijke autoriteiten moeten komen. Evenmin is er noodzaak van zoodanige autonomie op het eiland Curaçao om de plaatselijke belangen beter tot hun recht te doen komen, immers er is geen reden voor de vrees, dat de centrale organen dan minder voor die belangen zullen opkomen, als zij het nu doen.

Een zeer groot bezwaar voor eene decentralisatie, als hier bedoeld, is de geldelijke kwestie. Zelfbestuur zonder financieele decentralisatie houdt niets in. Dat heeft voldoende bewezen de regeling, die vanaf 1865 heeft bestaan. En als men aan de eilanden eigen zeggenschap over de uitgaven geeft, is het billijk en noodzakelijk, dat zij ook, althans grootendeels, voor hun eigen inkomsten zorgen. Wanneer men voor een oogenblik de bijdragen der eilanden in de kosten van het centrale bestuur buiten beschouwing laat, dan krijgt men, dat hare eigen uitgaven waren volgens de begrootingen:

	1912	1921	1922	1923 [1])
Curaçao . . .	*f* 578.919	*f* 1.118.788	*f* 1.016.432	*f* 993.455
Aruba . . .	46.125	213.811	113.646	112.209
Bonaire . . .	47.504	102.215	76.253	81.105
St. Martin .	45.720	114.002	84.055	86.497
St. Eustatius	32.090	58.793	68.453	53.615
Saba	26.455	57.877	41.440	45.735

De bovengenoemde „centrale" uitgaven werden niet minder geraamd dan in 1912 *f* 330.519.—, 1921 *f* 986.132, 1922 *f* 1.396.037.— en 1923 *f* 1.329.607.—

[1]) Voor 1923 is geen rekening gehouden met eene bij *Nota van wijzigingen* aan de Tweede Kamer voorgestelde verlaging der uitgaven met ruim *f* 100.000.— en verhooging der middelen met f. 300.000.—

De cijfers over 1912, die mij ten dienste stonden, heb ik ter vergelijking hierbij gevoegd.

Hiertegenover stonden als inkomsten over 1921 en als ramingen der middelen over de volgende twee jaren:

	1921	1922	1923 [1]
Curaçao	*f* 1.397.327	*f* 1.102.849	*f* 1.226.800
Aruba	39.571	42.925	41.100
Bonaire	47.766	35.375	36.075
St. Martin . . .	38.704	23.657	43.850
St. Eustatius . .	32.605	21.755	22.075
Saba	12.660	8.350	9.450
en voor de „geheele kolonie" .	69.663	67.600	29.300

Deze cijfers toonen aan, dat alleen het eiland Curaçao, ook als men het eene flinke bijdrage aan de algemeene onkosten laat geven, zichzelf kan bedruipen, dat op alle overige eilanden, op Saba het ergst, eene groote wanverhouding bestaat tusschen inkomsten en uitgaven, en dat bij eene kolonie der benedenwindsche eilanden alleen vooreerst de kosten van het centrale bestuur nog een onoverkomenlijk struikelblok zijn om tot eene sluitende begrooting te komen.

Wanneer men aan de eilanden eigen middelen wil geven, kan men dat in theorie op drieërlei wijze doen: men kan voorschrijven, dat zij die eigen middelen nog zelf moeten vinden in eigen kring, en de nu bestaande middelen bestemmen voor eene „Koloniale" begrooting, die dan allicht sluitend zal zijn; men kan in de tweede plaats de tegenwoordige middelen van elk eiland plus een deel der rijkssubsidie ter beschikking stellen, en ten slotte kan men een deel der tegenwoordige middelen in eigen beheer geven en overigens nieuwe baten in eigen kring laten zoeken. De eerste weg is uitgesloten bij gebreke van de mogelijkheid om eenig practisch gevolg te bereiken, en dit schijnt ook wel het geval te zijn met de laatstelijk voorgestelde wijze,

[1]) Noot blz. 550.

terwijl het naast de eigen middelen afstaan van een deel der rijkssubsidie dit groote nadeel heeft, dat het moederland er op zal achteruitgaan, daar de centrale preventieve contrôle belangrijk bemoeilijkt wordt, en door het meer naar voren treden van plaatselijke belangen de uitgaven zullen stijgen.

Ik zie dan ook geen anderen uitweg voorshands dan het geven van eene beperkte autonomie aan de eilanden, beperkt nl. voor zoover men uit eigen middelen, versterkt met eene bijdrage uit de koloniale kas voor *bepaalde* doeleinden, in de eerste plaats in verband met het selfgovernment. Het is waarschijnlijk, dat dit stelsel ook den K. R. in zijn advies aan den Gouverneur voor oogen gestaan heeft. Een tweekamerstelsel, reeds voor de geheele kolonie practisch bijna niet te verwezenlijken, acht ik daarbij bovendien geheel overbodigen rompslomp. Er zit echter meer aan vast dan in de paar zinnen, die de K. R. hieraan wijdt, wordt opgelost. Bij de bespreking van het „budgetrecht" voor de geheele kolonie hoop ik een en ander nader onder de oogen te zien; voor de eilanden kan waarschijnlijk analogische toepassing plaats vinden.

Dordrecht 4 Dec. 1922.

(Wordt vervolgd).

BESCHOUWINGEN OVER HET RAPPORT PYTTERSEN.

DOOR

TJ. PYTTERSEN.

Naar aanleiding der beschouwingen over b.g.n. rapport door den heer B. J. Kluvers in het Januari-nummer van „De W. I. Gids", wensch ik een enkele opmerking te maken.

In de eerste plaats dient niet uit het oog te worden verloren dat mijn oorspronkelijk uitgebreid concept-rapport waaraan veel cijfermateriaal, kaarten, waterpassingen en foto's waren toegevoegd terruggebracht is tot den tegenwoordigen beknopten vorm. De tweede stap, de onderzoekingen en proefnemingen, zou een meer uitgebreid rapport tot gevolg hebben, dat de stoot zou moeten geven, tot het tot standkomen van een exploratie-combinatie die onder gunstige voorwaarden een groot terrein bestaande uit verschillende grondtypen, geschikt dus voor een groote reeks cultures, in handen zou krijgen. Uit deze exploratie-combinatie zou te eeniger tijd een exploitatie-combinatie kunnen ontstaan. Ik zal daarop verder hier niet ingaan. Een m. i. onverantwoordelijke, weinig vooruitziende groep tracht de voorgestelde onderzoekingen en proefnemingen en de daaruit voortvloeiende niet genoemde te verhinderen, waardoor niet slechts het belang van Suriname geschaad wordt maar eveneens dat van onze ondernemers, van ons land.

Door het gieten van het rapport in den tegenwoordigen vorm, zijn enkele onderwerpen niet ter sprake gekomen.

Hun, die een onafhankelijk oordeel over het rapport wenschen te verkrijgen, kan ik slechts lezing ervan aanbevelen, terwijl ik verder kan verwijzen naar het antwoord aan den heer Kasteleyn op diens kritische beschouwing, hetwelk voorkomt in het nummer van 27 December 1922, van het weekblad „Economisch-Statistische Berichten", en naar verschillende artikelen onder het hoofd „Opbouw" welke achtereenvolgens zullen verschijnen in „De W. I. Gids."

Waar de kans gering schijnt, dat de oude verlaten en de sinds jaren niet benutte terreinen van bestaande plan terugge-tages

bracht zullen worden tot het domein, waar bij eventueelen opkoop van dergelijke plantages door een ondernemersgroep een hevige grondspeculatie zoude ontstaan die de grondprijzen belangrijk zou doen stijgen, zoodat het voordeel van de beschikking te verkrijgen over goedkoopen grond voor die groep zou verdwijnen, waar verder de indeeling dier plantages zich in het algemeen niet leent voor moderne bedrijven, waar, voorzoover cacao en koffie betreft, nieuwe ondernemers genoodzaakt zouden zijn deze cultures te beginnen met veredeld materiaal en daarom de bestaande koffie- en cacaoaanplantingen voor hen geen, althans zeer weinig waarde zouden hebben, waar ten slotte die ondernemers verstandiger zouden doen de beschikking te verkrijgen over verschen vruchtbaren grond dan over gronden, welke sinds een lange reeks van jaren in cultuur zijn geweest, achtte ik het gewenscht uit te zien naar nieuwe streken waar alle gunstige factoren die Suriname de cultures biedt worden aangetroffen. Hieronder versta ik tevens die terreinen, die instede van met zwaar- met licht bosch of gras en biezen bedekt zijn. Uit de oude literatuur kon ik bewijzen, dat dergelijke waardevolle gronden voorkomen; verklaringen van deskundige zijde bevestigden dit eveneens.

Over de bananencultuur heb ik geschreven, dat de Congo-soort eenige minder goede eigenschappen bezit, terwijl verder zich pas dan kapitaal voor een Canarische-bananencultuur beschikbaar zal stellen, wanneer meer inderdaad gunstige gegevens aanwezig zijn. Ik schreef dus niet als de heer K. mij laat zeggen: „Hij meent dat men er voor een eventueelen export zal aangewezen zijn op de Dwergbanaan, het product der Canarische eilanden, omdat de Congovariëteit eenige minder gunstige eigenschappen heeft."

Mijn oordeel over de koffie- en cacaocultuur luidt ongunstig, en zal 't blijven doen, tenzij door het planten van veredeld materiaal de productie's aanzienlijk zullen stijgen. Waar de Studie-Commissie in haar rapport op blz. 66 schreef: „Onze commissie is van mee-„ning, dat de Liberiakoffie reeds voldoende bewezen heeft, een „geschikt en loonend gewas voor Suriname's alluviale gronden te „zijn. Onder de mits, wij behoeven het nauwelijks te herhalen, dat „de arbeidskwestie wordt opgelost, kan deze cultuur zeer worden „aanbevolen. Men zal erop berekend moeten zijn, dat de exploita-„tiekosten zullen stijgen, maar mag men ook verwachten, dat de „markt op een hooger niveau dan vóór den oorlog zal blijven". Waar zij verder schrijft: „Het product heeft door de beperkte we-„reldproductie allengs een bevoorrechte marktpositie gekregen" meende ik te moeten waarschuwen tegen een te optimistische

voorstelling en nam ik daarom over hetgeen Prof. Stahel mededeelde en schreef ik verder: „Er zal echter rekening dienen te wor-„den gehouden met de kans, dat door handige concurrentie de „vraag naar Liberia in die landen (waaronder de Scandinavische „tot kortgeleden gerekend werden, P.) zal verminderen, hetgeen „den prijs zal doen dalen. Hoe hoog die kans zal moeten worden „aangeslagen, is vooruit niet te zeggen". Het viel mij verder op, dat op de Gouvernementsplantage „Slootwijk" uitbreiding der koffieaanplantingen niet geschiedde met veredeld materiaal.

Wat het mechanisch rooien van cassavewortelen betreft diene dat het bewezen is dat door kabeltractie getrokken werktuigen' op Java riet op zwaren kleigrond geplant tot ± 1½ voet diepte kan worden uitgegraven. Omtrent het mechanisch rooien van cassavewortelen, welke doorgaans op lichten grond geplant worden, behoeft men dus niet pessimist te zijn. Stap voor stap wint de landbouwtechniek veld en daarvan zullen de landen met voor cultures zeer gunstige factoren en een tekort aan werkkrachten profiteeren, daardoor zullen die landen ten slotte een voorsprong krijgen op die streken, waar de lage kostprijzen der cultuurproducten in hoofdzaak afhankelijk waren van goedkoope werkkracht, te meer zoo de arbeidskosten aldaar stijgen.

Ten slotte nog een enkel woord over de suikercultuur. Zoolang de suikercultuur in Suriname op contractarbeiders is aangewezen, voor wie steeds werk aanwezig moet zijn, zullen de fabrieken het tegenwoordige systeem van werken niet kunnen wijzigen. Zij moeten op het oogenblik, dat de veldwerkzaamheden ten achter zijn, de campagne afbreken en alle vrijkomende arbeidskracht in den aanplant te werk stellen. Wil men dus met mechanisch veldwerk werkelijk een groot voordeel bereiken, dan moet practisch gesproken al dit werk mechanisch worden verricht. Kan zulks bereikt worden, dan zal hiervan het gevolg zijn: een langere campagneduur, een betere benutting van de fabriek, hetgeen beteekent het vermalen van meer riet met eenzelfde fabrieksinstallatie. Tevens zal door het vervangen van levende- door mechanische kracht met één man een veel grooter terrein dan thans — een belanghebbende noemde een tienmaal grooter terrein — in cultuur kunnen worden gebracht.

Met planters en technici werd de oplossing dezer kwestie in haar geheelen omvang besproken en het was de bedoeling, dat de proeven zich over de geheele linie zouden uitstrekken; echter moest vóór alles vaststaan, dat het zwaarste werk mechanisch was te verrichten, zoodat dit op den voorgrond werd geplaatst. Een an-

dere indeeling der drainage dan de tegenwoordige zal noodig zijn en de kans bestaat dat in den grooten regentijd, welke ongeveer drie maanden duurt, het deel van het regenwater dat bij eb niet te loozen is middels pompen moet worden verwijderd.

Als steeds wordt ook hier weer een zich ontwikkelende nieuwe school tegengehouden door aanhangers eener oude, hetgeen tot gevolg zal hebben dat de eerste eenige jaren later dan anders zal zegevieren.

Voortgaande op de tot dusverre gevolgde manier zal men nooit het grootkapitaal voor de kolonie interesseeren.

Den Haag, Januari 1923.

OUDE SCHEEPSJOURNALEN.

MEDEGEDEELD DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ.

In de Koloniale Boekerij te Paramaribo bevindt zich een manuscript, geheeten *Journaal van verscheyde reyzen*, waarin zijn opgenomen:

1. de reis van het schip „De Jonge Maria" van Amsterdam naar Suriname, Anno 1755.
2. de reis van het schip „Ouderkerk aan den Amstel" van Amsterdam naar Suriname, Anno 1759.
3. de reis van het schip „Vriesland" van Amsterdam naar Cork (Ierland) en van daar naar St. Eustatius, Anno 1760.
4. de reis van 's Landsschip van Oorlog, „Veere", van Zeeland naar Cadix, Anno 1757.

Deze journalen zijn niet onderteekend en blijkbaar afschriften. Zij waren aanvankelijk het eigendom van het „Surinaamsch Genootschap tot bevordering van kennis", voor dat de boeken van dit genootschap aan de Kol. Boekerij overgingen.

Schokkende gebeurtenissen vermelden deze journalen niet. Met keurige hand geschreven geven zij, op de bekende nauwkeurige wijze onzer voorouders, aan elke bijzonderheid, hoe onbelangrijk ook, een plaats.

N°. 1. vangt aan met het hoofd:

„Journaal gehouden op het schip „De Jonge Maria" gecommandeert door Capt. Michiel Coster, aanstaande Reyse is gedisteneert naar Zuriname, waartoe ons God zyn genaade ende Zeegen „wil verleenen, een voorspoedige en behoudene Reyse geven, tot „grootmaaking zynes Naames. Eere ons en onses Naasten Profyt „en welvaren om Christi wille Amen.

De reis vangt aan woensdag 30 April 1755 's morgens 8 uur uit Amsterdam. Op woensdag 23 Juli werd de Tropicus Cancer gepasseerd. Het eerste ongeluk gebeurde 25 Juli, toen een matroos van de boegspriet overboord sloeg en verdronk.

Op 16 Aug. werd het eiland Cajana gezien. Op 19 Aug. bereikte men om 2 uur s.n.m. Bramspunt en 24 uur later werd het anker voor Paramaribo uitgeworpen en werden 5 schoten gelost en zij „wierden met evenzooveel bedankt". Op de reede lagen 29 schepen, t.w.

Unie	Capitein	Paulus van Ryn
Prins Willem de 5e	„	Nicolaas Jurgens
Vriendschap	„	Hans Haansje Danff [1])
Vrouw Anna	„	Pieter Winkes
Vrouw Helena	„	Jan Schouten
Valk	„	Jurrian Proost
Isaak, Gabriel en Sara	„	Pieter Schoon
Willem Gideon en Jan	„	Teunis Kragt
Veerman	„	Carel Meyer
George Hendrik	„	Symon Cluit
Johanna Elisabeth	„	Frederik Damers
Jalousie	„	Jacob Klinkert
Atlas	„	Jan Laurens
Vreed en lust	„	Christiaan Daal
Johanna Maria Galey	„	Hans Bakker
Vrou Sabiena Henriette	„	Gouke Lubberts Stap
Jacob en Daniel	„	Christiaan Bruyn
Anna Sophia	„	Jacob Levien
Vrouw Elisabeth	„	Jan Poro
Slaafhaalder Philadelphia	„	Jan Minkeveld
't Huys te Bloemendaal	„	Jan Reimers
Ouderkerk	„	Pieter Berquist (dood)
Geertruyda	„	Gottlieb Sielkens
Petrus	„	Andries Sweris
Jacob Symon	„	Pieter Veerman (dood)
Slaafhaalder Vergulde Vryheyt	„	Gabriel Luit
't Klaverblad	„	Jan Koolhof
Slaafhaalder Wulpenburg	„	Dacied Salomie
Vrouw Magdalaine	„	Adam Wedder

De tijd wordt nu doorgebracht met laden en lossen van suiker, mopsteenen en plavuizen.

Op 2 October staat aangeteekend: „'smorgens 5 schoote gedaan „en vlagge laate wayen" voor Mevrouw Betteloo haar Jaardag.

[1]) Op andere plaatsen staat Banff.

10 October stierf de matroos Christiaan Cornelisse.

16 October stierf Cornelis Sweris.

4 November stierven de matrozen Roeloff Waalstroom en Christiaan Pomosenaky.

15 November stierf de matroos Jan Jurgens Janssen.

16 November stierf de matroos Sybrand Jurgens.

17 November stierf de matroos Christiaan Lange.

De eerste 20 oxhoofden suiker van plantage Vossenburg kwamen 18 Nov. aan boord. De kapitein werd ziek „beviel met een swaar heete koortse waaraan drie weeken geleegen". Den volgenden dag werd de opperstuurman ziek en deze, Lars Friederich Ehrenstroom, overleed op 29 November d. a. v.

Den 8e Dec. overleed de matroos Jonas Noorberg [1]).

„Zaturdag den 27 December is het Boscommando [2]) onder „het Beleyt van Capt. Henzcs Weer teruggekomen, nadien zy „teegen de wegloopers gevogten en vyf dorpen verbrand, op „deese togt zyn verlooren 30 wel in 't gevegt als door ziekte 26 „soldaaten 2 officiers en eenige neegerslaaven en nog verscheyde „sieke en gequeste meedegebragt so blanke als slaven; hebben „geen een van de wegloopers gevange.

Woensdag den 29 December zyn 3 hollanse en 2 Engelse Captain op 't Hoff ontbooden en versogt aan alle captains vaate te maaken om provisie in te doen voor een aanstaande uytrusting tot een boscommando, 's avonds is een vergadering gehouden onder de captains waarvan een ieder na zyn vermoogen een getal van vaaten genoomen heeft te leeveren, om aldus met malkander tegen den 15 January in taanstaande jaar 500 vaaten te leeveren. N.B. De vaaten zijn niet grooter als Ankers, dat een slaaf daarmeede op zijn kop door 't bos marcheert. Onse kaptain heeft 13 daarvan aangenomen.

Anno 1756 d. 1e January

O Heere helpt, O Heer laat 't alles welgelingen
Geeft myn naar uwen wil, ook in dit Nieuwe Jaar
Heyl en voorspoet in myn Onderneemingen
Tot stoff om Uwen Naam te prysen in 't openbaar.

Aldus vangt het jaar 1756 aan.

Tusschen 3 febr. en 10 juni is het journaal niet bijgehouden. Op 10 Juni kwamen te 5 ure 's morgens de passagiers aan boord en vertrok het schip naar Amsterdam, alwaar het 14 Augustus

[1]) Er heerschte toen blijkbaar een epidemie te Paramaribo.

[2]) Ook boschpatroulles geheeten, waren expedites tegen de weggeloopen slaven. *Encycl. v. Nederl. West-Indië.* sub. voce.

's avonds om 7 uur aankwam. De heenreis had 112 dagen geduurd, de terugreis 66 dagen en in Suriname had men 295 dagen gelegen, het schip was derhalve 474 dagen of 1¾ jaar uitgeweest.

2. de 2e reisbeschrijving heet:

Journaal ofte Dag-Register gehouden op 't schip Ouderkerk aan den Amstel door myn als onderstuurman Pieter Top. Bovengenoemde schip word gecommandeert door Capt. Henrik Pens, gedestineert naa de Colonie Suriname op vragt uytgevaaren in den jare 1759 van Amsterdam. Dit Fregattschip is gemonteert met 18 Ps. Canon twalff en zes ponden; bemand met 25 coppen.

Audentes fortuna Juvat

Den 7den April 1759 vertrokken, kwam het schip 14 September te Paramaribo aan, d.i. na 161 dagen. Twee dagen na aankomst werd de koksmaat begraven en op 5 oct. de matroos Carl Christoffel Jongeling.

Op 22 Sept. arriveerde ter reede van Paramaribo 's Lands oorlog-Schip „De Orange Zaal" van 22 stukken, gecommandeert door den WelEd. Gestr. Heer Capt. Uytloop, behoorende tot de Maas.

Den volgenden dag lezen we: Sondagh den 23 voer de Capt. aan de wall, wierd van 2 Heeren van Distinctie aan de Waaterkant waargenomen en naar het Gouvernement begleydet, by zyn komst aan de wall, salueerden het Fort met Ps. canonschooten en wierd van 't oorlogschip met .... bedankt. Gemeld oorlogschip zoude hier gekoomen zyn om eenige Cajanas-vaarders voor Rotterdam over Reekening te convoyeeren.

Het schip verliet 9 October Paramaribo om op 29 December in het vaderland terug te zijn.

Deze reis was langer dan de van „de Jonge Maria" en duurde heen 161 en terug 82 dagen.

3. De derde reis is beschreven in het

Journaal ofte Dag-Register Gehoude op het schip Vriesland Door myn als Opperstuurman Pieter Tap. Bovengenoemde schip werd gevoert door Captein Hans Bos gedestineert naar Cork in Ireland en van daar naa St. Eustatius. Wy gevaaren in den jaare onzes Heere MDCCLX van Amsterdam; dit zynde een fregatt lang over steven 119 voeten, breed op zyn uytwatering 27¾ voeten gemerkt agter 16 voet voor 14 voet. Gemonteerd met Twalff canon drie Ponders. Bemand met 22 coppen. uit Ballast en Hoepels diep agter 13 voet, voor 11¼ voet.

De reis ving aan op 3 April 1760.

Het journaal is slechts bijgehouden tot 14 May.

4. De vierde reis ten slotte is beschreven in het

Journaal Dag-Register gehouden op 's Landsschip van Oorlog Veere. Gecommandeerd door den WelEd. Gestrengen Heer Maarten Haringman Capitain ter zee in dienst der vereenigde Neederlande onder 't loflycke collegies der Ed. mogende Staaten ter Admiraliteit van Zeeland.

Dienende als Convoy uytgevaaren van Zeeland in den jaare 1757. Bovengenoemd schip, lang over steven 146 voet, breed op zyn uytwaatering 41 voet, bemandt met 300 coppen, gemonteert met 30 Ps. canon, bestaande in twintig 18 ponden, waronder twee metaalen en vier en twintig 12 Pden, waaronder 4 metaalen en 6 6 Pden metaal, onder water agter 19¾ voet, voor 18¾ voet.

Geschreven door myn Pieter Stapp als onderstuurman. Begonnen in den jaare 1757 den 16 September.

O Heer, bewaart dit oorlogschip,
voor Laagerwall, zand of blinde klip,
Wilt ons tog Bystaan met U Hand
Kloekmoedig te stryden tegen den vyand
Geeft ons gewenste wind en weer
Opdat wy de Havens onser Begeer
Mogen Bereyken heel voorspoedig
Om Uwes Naams will O Heer goedig
Laat ons die Gnade ontfangen
Opdat wy eens daarna met verlangen
De Haven van Zion mogen Inslaan
daar alle stormen zyn gedaan
O Heer daar is het also veylig
Daar men zingt Driemaal Heylig
O Heer der Heyrschaaren
Die ons geleydt door de Baaren

Aangezien dit schip naar de Middellandsche Zee voer, is de reis met haar wederwaardigheden niet voor Suriname van belang.

BOEKBESPREKING.

De West-Indische Zaken van Ferrand Whaley Hudig, 1759—1797, door zijn achterkleinzoon J. HUDIG DZN. (Druk: de Bussy, Amsterdam 1922. *Niet in den handel*).

Een merkwaardig stuk economische geschiedenis van Suriname behandelt de heer Hudig in dit interessante boekje van 82 bladzijden. Belangrijk ook omdat er in de litteratuur [1]) over de Surinaamsche plantage-leeningen geen melding gemaakt wordt van Rotterdamsche handelshuizen [2]) die daaraan hebben meegedaan.

Reeds dadelijk trekt de volgende beschouwing de aandacht:

„De algemeene indruk is dat er in Suriname eene periode van grooten bloei heeft geheerscht, en er is geen reden om daar aan te twijfelen. Toch kan die periode niet van langen duur zijn geweest. Wanneer men in aanmerking neemt dat na de verovering in 1667 een tijdperk van achteruitgang intrad, kan die welvaart moeilijk lang vóór 1700 zijn begonnen, en indien men verder weet dat reeds kort na den aanvang der geldleeningen of zoogenaamde negotiaties, zegge omstreeks 1760 de finantieele moeielijkheden der Kolonie begonnen, zoo kan die periode van voorspoed niet veel langer dan een halve eeuw hebben geduurd.

Het lijdt geen twijfel dat onder den invloed van het nieuwe geld de productie der Kolonie toenam, dat de handel en reederijen er wel bij voeren, en dat een en ander aan de welvaart van het vaderland ten goede kwam, maar zoover ik kan nagaan, waren er maar weinig fortuinen, die tijdens de negotiaties in West-Indië gemaakt werden. Wel wordt beweerd dat als bewijs van dien voorspoed de vele groote huizen op Heeren- en Keizersgracht te Amsterdam moeten dienen, welke uit West-Indisch kapitaal zouden zijn gebouwd, doch het komt mij voor

---

1) Zie in de *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië* het artikel *Negotiatiën*.

2) Een uitzondering moet ik maken voor Dr. W. W. van der Meulen, die in zijn *Beschrijving van eenige West-Indische plantageleeningen* (*Bijdragen en mededeelingen van het historisch genootschap*, 25e deel, 1904 blz. 553, gewag maakt van een negotiatie van Ferrand Whaley Hudig.

dat daar niet te veel waarde aan moet worden gehecht. Het is bekend dat de eerste groote uitleg van Amsterdam dateert van ongeveer 1600, de tweede groote uitleg van ongeveer 1650, en dat in 1700 zoowel Heeren- als Keizersgracht vrijwel waren volgebouwd, zoodat de groote daar aanwezige huizen reeds gebouwd moeten zijn geweest vóór de bloeitijd van West-Indië aanbrak.

Maar, hoe dit ook zij, het schijnt vast te staan dat in genoemde eerste helft der 18de eeuw het aantal plantages werd uitgebreid, en het spreekt van zelf dat daarvoor veel geld noodig was. Van waar dit geld werd verkregen, is moeielijk vast te stellen, vermoedelijk voor een deel uit de kolonie zelve, doch het laat zich hooren dat dit geld den planters slechts op bezwarende voorwaarden werd verstrekt."

De vele groote huizen op Heeren- en Keizersgracht gebouwd van in of door Suriname verdiend geld dus legende!

Ik wil dit op gezag van den heer Hudig aannemen, ofschoon een nader onderzoek mij gewenscht voorkomt. Maar dan loont het voorloopig de moeite niet, na te sporen wie de legende in de wereld gebracht heeft. Het ontstaan daarvan is overigens vrij duidelijk: de heer Hudig erkent dat in de 18de eeuw de Surinaamsche handel aan de welvaart van het vaderland ten goede is gekomen. Van 1750—1775 kan men de waarde van den uitvoer der kolonie op gemiddeld 10 millioen gulden 's jaars stellen en de vrachtgelden van de Hollandsche schepen op meer dan *f* 800.000 's jaars. Van dezen handel heeft Amsterdam wel het meest geprofiteerd. En nu is de gedachtengang wel deze geweest: waar veel geld verdiend wordt, veel welvaart heerscht, wordt veel gebouwd, verbouwd en verfraaid, verrijzen rijke, weelderig ingerichte heerenhuizen. In Amsterdam zijn vooral Heeren- en Keizersgracht rijk aan zulke huizen. En nu is de stap tot de legende niet zoo heel groot. Ik wil hierbij nog opmerken dat het niet gewaagd is aan te nemen dat van de Amsterdammers, die met den Surinaamschen handel geld verdiend hebben, niet weinigen op de genoemde grachten hebben gewoond en dat met den toenemenden welstand menig huis daar zoo al niet gebouwd dan toch verbouwd en verfraaid zal zijn geworden.

Hoe op verschillende tijdstippen het oordeel was over de belangrijkheid van den Surinaamschen en in het algemeen den West-Indischen handel moge blijken uit de volgende aanhalingen:

Hartsinck [1]) schreef:

„Ik zal met stilzwijgen voorbij gaan de groote schatten, welke de

---

[1]) Mr. Jan Jacob Hartsinck, *Beschrijving van Guiana, of de Wilde Kust in Zuid-America*, Amsterdam 1770, deel I, blz. IX.

Portugeezen uit het goudrijk Brazil, weleer een der voornaamste Bezittingen onzer West-Indische Maatschappije overbrengen; maar alleenlijk ten bewijze aanhalen de Colonie van Suriname, die thans een van de aanmerkelijkste takken van onzen Handel en Scheepvaart uitlevert. Het getal der Schepen, die deeze Kust bevaaren. De boeken der Waaggelden van deze Stad [Amsterdam] zouden een ieder, die dezelve met eenige oplettendheid naging, daar van klaar overtuigen. Dan zou men zien hoe veel duizenden van Huisgezinnen alleenlijk door den Bouw en Toerusting deezer Schepen bestaan; hoe de Handwerken van ons Land hier door als een nieuw Leven krijgen; hoe, door den toevoer van Levensmiddelen, de Akkerbouw en Veehoederij bevoordeeld wordt; hoe door de van daar gebragte vruchten, bestaande in Suiker, Coffy, Cottoen, Cacao, eenige Verfstoffen en schrijnwerkerhout, de buitenlandsche handel opgewakkerd en staande wordt gehouden, en dus de rijkdom in ons Vaderland vermeerderd".

In 1799 schreef de Municipaliteit van Amsterdam aan het Comité tot de Zaken der West-Indische Koloniën:

„Wij willen geenszins ontveinzen dat uit den handel van en op de Colonie Surinamen, aanmerkelijke voordeelen voor de Ingezetenen dezer stad zijn voortgevloeid, maar in dit opzicht stonden zij volkomen gelijk met de Ingezetenen van dit Gemeenebest".

Volgens een nota [1]) op 2 September 1806 door J. C. van der Kemp samengesteld ingevolge een order van Koning Lodewijk Napoleon had in 1802 de beurs van Amsterdam en Rotterdam in een adres aan het Staatsbewind verklaard:

„dat de staat van onze W.I. Coloniën [hier is dus niet uitsluitend van Suriname sprake] vooral in de laatste jaren vóór den jongsten oorlog zoodanig was, dat dezelve den gelukkigsten invloed op alle takken van ons bestaan deed gevoelen en de strelendste vooruitzigten voor de toekomst wettigde."

Graaf van den Bosch schreef in zijn in 1818 verschenen boek [2]) over de West-Indische koloniën:

„dat de winsten, die dezelve verschaffen, in vergelijking met het kapitaal daartoe gebezigd, verre overtreffen die van eenigen anderen tak onzen nationalen handels."

---

[1]) *De West-Indische Gids*, 2e jrg. blz. 413.

[2]) *Nederlandsche Bezittingen in Azia, Amerika en Afrika in derzelver toestand en aangelegenheid voor dit Rijk*, 's-Gravenhage en Amsterdam, 1818, deel II, blz. 241.

In 1919 publiceerde N. W. Posthumus *Documenten betreffende de buitenlandsche handelspolitiek van Nederland in de negentiende eeuw*, eerste deel: Onderhandelingen met Engeland (1813—1827) grootendeels loopende over onderhandelingen omtrent een handelsverdrag. [1])

Op 27 Juni 1825 schreef Stratenus aan de Coninck met betrekking tot de vraag van de vrije vaart en handel van Engeland en Nederland „op en van derzelver respectieve bezittingen in de West-Indiën en Amerika":

.... „Want indien het aan de eene zijde waar is, dat door het aannemen van dit beginsel een ruim veld voor de nijverheid, handel en scheepvaart van dit rijk zoude geopend worden, zoo kan echter aan de andere zijde niet ontkend worden, dat de betrekkingen van dit rijk tot de in zooveele opzigten hoogst belangrijke kolonie van Suriname daardoor zeer veel van gedaante zouden veranderen, en wanneer men nu overweegt, dat de uitsluitende vaart op deze, bij een bijzonder reglement bestuurd wordende volksplanting, *bijna de nog eenige bloeiende tak van handel en scheepvaart voor Amstredam uitmaakt* [1]), en dat alle schikkingen daaromtrent met Engeland, ofschoon ook op een algemeen vrijgevig, veel omvattend en wel beraamd stelsel gegrond, *in de hoofdstad eenen onverwachten hevigen schok zouden veroorzaken en eenen grooten invloed op de gemoedsgesteldheid van derzelver inwoners zoude hebben* [1])", enz.

Op 5 Augustus 1825 schreef Bousquet (President der Kamer v. Koophandel en Fabrieken te Amsterdam) aan Stratenus:

.... „Vergunt mij er tenslotte nog te mogen bijvoegen *dat de handel op Suriname thans nog bij het kwijnen van vele andere takken eene gunstige uitzondering aan onze beurs oplevert; wierdt nu de handel benadeeld, dan ging het laatste plechtanker van dezelve verloren*" [2]).

Om nog een getuigenis aan te halen: In de 18de eeuw —schrijft Reesse [3]) — was het Suriname, dat het meest heeft bijgedragen tot het steunen van den suikerhandel van ons land, vooral van Amsterdam.

---

[1]) Zie ook *De West-Indische Gids*, 1ste jrg., blz. 49 6, vlg.

[2]) Cursiveering van mij. H. D. B.

Interessant is het onder Januari 1826 medegedeelde advies van een handelsvriend van J. Hudig over de Engelsche eischen.

[3]) *De Suikerhandel van Amsterdam van het begin der 17de eeuw tot 1813*, Haarlem 1908.

Op de vraag van den heer Hudig waar in de eerste helft van de 18de eeuw het geld van daan kwam voor den aanleg van nieuwe plantages, moge worden opgemerkt, dat de uit Brazilië gekomen Joden voor een groot deel vermogende lieden waren, die ook slaven medebrachten, waarmede zij hunne plantages aanlegden en bebouwden. De Fransche Réfugiés, die kort voor en na de herroeping in 1685 van het Edict van Nantes naar Suriname uitweken, zijn er zeker niet allen met leege handen gekomen [1]). Het groote aantal Fransche namen van plantages getuigt van hunne krachtige deelneming aan den landbouw. Hoe de overige aanleggers van plantages in dien tijd aan geld kwamen blijft een open vraag [2]) Men bedenke evenwel, dat vele dier plantages van zeer geringen omvang waren, met een klein getal slaven bewerkt [3]) en langzamerhand uitgebreid konden worden. Door het Octroy van 1682 was het verkrijgen van slaven gemakkelijk gemaakt voor „een yegelyck Colonier of Planter, en so wel de kleyne of onmachtigen, als de groote of machtigen". (Artt. VI, VII en VIII). Het onderhoud der slaven kostte den planter weinig. Dezen moesten hun huisjes zelf bouwen en hun eigen kostgronden bewerken. De zoogenaamde „uitdeelingen" — van kleederen en sommige levensmiddelen— hadden niet veel te beduiden. Gouverneur Jan Nepveu schatte in 1765 de kosten dier uitdeelingen voor een plantage met 180 à 200 slaven op *f* 1400 's jaars [4]).

J. D. Herlin [5]) spreekt van aanleggers van plantages:

„die zelve niet veel gehad hebben, en alles voornamentlijk hebben moeten aanleggen en beginnen, met het behulpzaam Credijt dat de Edele Maatschappij de nieuwe Planters verleent; hoe ze in weinige Jaren uit de opgeleide schuld geraakt zijn, en een vrije rijke staat bezitten."

---

[1]) Die uit de naburige koloniën — St. Christoffel, Guadeloupe en Martinique — kwamen, brachten have en goed en hun slaven mede. (Zie H. van Breen. *Cornelis van Aerssen van Sommelsdijk, Gouverneur van Suriname 1683—1688*, in *Tijdschrift voor geschiedenis, land- en volkenkunde*, 16e jg. 1901, blz. 17).

[2]) Men houde in het oog, dat het door de geldleeningen verkregen geld niet diende voor den aanleg van nieuwe plantages.

[3]) In 1684 werden onder van Aerssen van Sommelsdijk 52 nieuwe plantages aangelegd met een gezamelijke oppervlakte van 29530 akkers. Krachtens den grondbrief moesten deze binnen het jaar in cultuur gebracht worden met ten minste 10 of 12 slaven. (Van Breen, l. c. blz. 16).

[4]) Zie *De West-Indische Gids*, 4e jrg. blz. 345.

[5]) *Beschrijvinge van de Volkplantinge Zuriname*, Leeuwarden 1718, blz. 83.

Verder schrijft hij:

„Maar die zelfs geheel zonder vermogen, met kleinen Credijt van bijzondere Kooplieden en met maar weinige Penningen een Plantagie wilden aanleggen, hebben lange Jaren werk om dezelve in staat te brengen."

Het tijdperk waarin de bloei van Suriname valt was reeds voorbij toen men in Nederland den handel op de kolonie nog van groot belang achtte, zooals uit de boven aangehaalde, door Posthumus gepubliceerde *Documenten* blijkt.

Dat Suriname überhaupt een periode van welvaart heeft gekend is wel verwonderlijk, want tot 1848 hebben de banden van een benepen handelspolitiek, waarbij slechts angstvallig gewaakt werd voor de belangen van den Nederlandschen handel en de Nederlandsche industrie de kolonie gekneld. Art. 12 van het in 1682 aan de West-Indische Compagnie verleende Octroy schreef voor

„dat den Handel en de vaart op en van de voorz. Colonie alleen zal mogen geschieden directelijk uyt en na dese Landen, ende dat oock vervolgens alle de vruchten, waren, en gewassen, nergens heen als directelyck op dese Landen sullen mogen werden gezonden, midtsgaders oock alle behoeften voor de voorz. Colonie gerequireert, uyt dese Landen, ende nergens anders van daen derwaerts werden gebracht".

Niet alleen werden deze voorschriften gehandhaafd, maar om den Nederlandschen scheepsbouw te bevorderen bepaalden de Algemeene Staten bij resolutie van 20 Februari 1767 dat de schepen, die de vaart onderhielden, in Nederland gebouwd en met Nederlandsche victualie moesten voorzien zijn. Op overtreding van dit voorschrift stond een boete van *f* 6000. Niet zoodra was de kolonie na het Engelsche tusschenbestuur weer onder Nederlandsch gezag gekomen of bij K. B. van 14 September 1815 n°. 58 werden de boven vermelde voorschriften van het Octroy weer van kracht verklaard en deze ook gehandhaafd bij de Regeerings Reglementen van 1828 en 1832.

Met het in het leven roepen van de plantage-leeningen werden de Surinaamsche planters nog meer aan banden gelegd, want, konden zij voor dien hunne agenten in het moederland vrijelijk kiezen, nu moesten zij niet alleen al hunne producten aan de geldschieters consigneeren, maar ook alle benoodigdheden voor hunne plantages van dezen betrekken. De heer Hudig deelt op blz. 78 zijner brochure een advies mede van 4 November 1784 van „Directeuren der Colonie" op een request van „Planters en ingezeete-

nen van de Colonie zig thans in het vaderland bevindende" aan Hunne Hoog Mogenden, waarin o.m. wordt gezegd „dat de verplichting om het product aan een vast persoon in Europa te consigneeren dikwijls nadeelig op den verkoopprijs inwerkt". [1]) Maar „Directeuren der Colonie" kwamen niet tot het inzicht dat art. 12 van het Octroy en de resolutie van de Algemeene Staten van 30 Februari 1767 nog nadeeliger uitwerking hadden. Dit inzicht bleken de schrijvers van de *Essai historique* [2]) wèl te hebben toen zij het volgende opmerkten:

.... „Si les intérêts de la République pourroient permettre, de faire de Surinam, un port libre, & que les colons eussent la permission de vendre eux mêmes leurs produits, la Colonie sentiroit sans doute un changement heureux, sans pourtant causer à la métropole aucun dommage. Mais pour réaliser cette idée & la rendre possible & profitable en même tems, il faudroit que des grands genies se rassemblassent une fois, pour concilier les intérêts des colons avec ceux de la métropole; & alors peutêtre, que cette grande vérité, dont nous ne concevons qu'une esquisse entourée encore de nuages, paroitroit dans tout son jour."

Edoch, men leefde in het tijdperk van de monopoliën, de „grands génies" waren er niet en bijna 60 jaren zouden nog verloopen eer deze wensch verwezenlijkt werd. Bij publicatie van 22 Maart 1848 (Gouv. Blad n°. 2) werd het K. B. van 17 December 1847 bekend gemaakt, waarbij, met ingang op 1 Mei 1848, de handel en vaart op Suriname werd opengesteld voor alle volken, waarmede het Koningrijk der Nederlanden in vriendschap leefde.

Daar een groot deel der plantage-eigenaren of hypotheekhouders te Amsterdam woonde bleef echter de consignatie der producten daarheen nog eenigen tijd voortduren en werden ook vele artikelen voor plantagegebruik van daar verzonden.

In 1753 werd de eerste „negotiatie", zooals de plantage-leeningen werden genoemd, opgericht door den Amsterdamschen bankier en burgemeester Willem Gideon Deutz, gevolgd door tallooze

[1]) Wolbers, *Geschiedenis van Suriname*, Amst. 1861, blz. 389, maakt gewag van een voorstel van den interims-Gouverneur Beeldsnijder Matroos om meerdere vrijheid aan de planters te verleenen bij het verkoopen van hun producten. Het Hof vereenigde zich daarmede (Notulen van Gouverneur en Raden, 31 Augustus 1784) en het voorstel werd ter goedkeuring gezonden aan Heeren Directeuren en H. H. Mogenden.

[2]) *Essai historique sur la Colonie de Surinam*. Paramaribo 1788. Seconde partie, pg. 43—44. Reeds een eeuw vroeger had van Aerssen van Sommelsdijk bij herhaling op vrijhandel aangedrongen. (Van Breen, l. c. blz. 18).

anderen. Het gezamenlijk bedrag van al die geldleeningen wordt zeer verschillend opgegeven. Het is wel eens geschat op 60 millioen. Volgens Luzac [1]) sprak men van 70 millioen voor Suriname alleen. Daarentegen spreekt een beursoverlevering, aan Dr. W. W. van der Meulen [2]) medegedeeld door iemand met meer dan 50 jaren beurservaring, van een bedrag van 15 millioen, wat aan Dr. van der Meulen terecht eer te weinig schijnt.

De geschiedenis dier negotiatiën „die op de toestanden in Suriname zulk een noodlottigen invloed zouden hebben en aan de geldmarkt in het Moederland zoo duur te staan zouden komen", zal ik hier niet schrijven, maar den lezer verwijzen naar het artikel van wijlen Mr. G. J. Fabius [3]), waaraan ik deze uitspraak ontleen. Hij die van dien noodlottigen invloed iets meer wil weten leze daarover de *Essai historique sur la Colonie de Surinam* en Wolbers' *Geschiedenis van Suriname,* om geen andere schrijvers te noemen. [4])

Het behoeft nauwelijks gezegd dat de kolonie niet enkel nadeel van dat gemakkelijk verkregen geld heeft ondervonden. Zooals de heer Hudig terecht opmerkt, lijdt het geen twijfel dat onder den invloed van het nieuwe geld de productie der kolonie toenam, maar de einduitkomst was, dat de plantages langzamerhand overgingen in handen van de geldschieters en het beheer in de kolonie gevoerd moest worden door dikwijls niet betrouwbare agenten. Volgens de *Essai historique* woonden omstreeks 1788 toen er 452 plantages [5]) waren, slechts 102 eigenaars in Suriname. Hoe schadelijk dit absentisme geweest is behoeft niet nader te worden uiteengezet. Het telkens in andere handen overgaan van de plantages, het veranderen van meester, bevorderde zeer het wegloopen der slaven naar de bosschen, met al de noodlottige gevolgen daarvan zoowel voor de plantages als voor de kolonie in het algemeen. Als een gevolg van dit absentisme moet zeker ook genoemd worden het verlaten van vele plantages in den loop der tijden.

De heer Hudig drukt in zijn geschrift af het op 2 Juli 1751 door Deutz uitgegeven „Project en Conditien, onder welke aan de Planters in de Colonie van Suriname, door verscheidene geasso-

[1]) *Hollands Rijkdom,* Leiden 1783, IV, 213 vlg.

[2]) L. c. blz. 521.

[3]) *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië,* sub *Negotiatiën.*

[4]) Voor de geschiedenis der plantage-leeningen bevat het Algemeen Rijksarchief talrijke bescheiden.

[5]) Hieronder de 139 hout- en kostgronden niet medegereekend.

cieerde particulieren, onder directie van den WelEd. Gestr. Heer Willem Gideon Deutz; Burgemeester der Stad Amsteldam, word aangeboden een Som van een Millioen, tot herstellinge van 't geknackt Crediet; op Conditien hierna te volgen". [1])

Dit project, uit 14 artikelen bestaande, heeft tot basis gediend van alle volgende negotiatiën. Er blijkt uit — aldus de heer Hudig — „dat het doel, waarmede aanvankelijk een millioen gulden werd bijeengebracht, zou zijn om de eigenaren van plantages in Suriname in staat te stellen de daarop rustende schulden af te lossen. Klaarblijkelijk waren die schulden onder zeer bezwarende voorwaarden aangegaan en zouden de eigenaren door de negotiatie op voordeeliger voorwaarden aan middelen komen, die Amsterdam, waar toen het geld zeer ruim was, gaarne wilde verstrekken indien slechts de noodige zekerheid werd verkregen".

Ook te Rotterdam, waar reeds een belangrijke handel op West-Indië bestond, begon men zich voor die negotiatiën te interesseeren. Het was de overgrootvader van den schrijver, de toen 25-jarige Ferrand Whaley Hudig, die in 1759 zulk een negotiatie oprichtte, gevolgd door vele andere, grootere of kleinere, waarvan de heer Hudig de lotgevallen meedeelt.

Hoe zulk een negotiatie tot stand kwam en bestuurd werd, vindt men in het boekje uiteengezet. „Voor een firma van goeden naam was het plaatsen van obligaties niet moeielijk; ze werden beschouwd als eene goede en soliede geldbelegging, ook voor weduwen en weezen."

„In 1769 en 1770 — aldus Mr. Fabius in zijn bovengenoemd artikel — ontstond wat men noemde een „bubbel" in West-Indische waarden. Een ieder wilde daarin zijn geld beleggen."

Uit hetgeen de heer Hudig mededeelt omtrent de talrijke negotiaties van zijn voorzaat blijkt dat deze daarmede niet veel zijde gesponnen heeft, evenmin trouwens als de directeuren van vele andere negotiaties. De „noodige zekerheid", waarvan zooeven sprake was, bleek veelal niet te bestaan. Ferrand Whaley Hudig was een zeer toegeefelijk geldschieter. Meermalen heeft hij aan obligatiehouders uit eigen zak de rente moeten voorschieten, omdat men in Suriname in gebreke bleef. In later jaren is zijn zoon John Hudig er nog aan te pas gekomen. Een onduidelijkheid in de bewoordingen der obligaties zou tot de opvatting hebben kunnen leiden dat de directeur der negotiatie voor de betaling van rente

---

[1]) Dit project is ook te vinden bij Dr. van der Meulen, l. c. blz. 523—529, met enkele aanteekeningen. Daar is mede afgedrukt de „Copia van de Originele Obligatie".

en aflossing persoonlijk aansprakelijk was, hetgeen niet het geval was. John Hudig vond de zaak ook twijfelachtig en het pleit voor zijn fijn gevoel, dat hij in den loop der tijden heel wat waardelooze obligaties, waarop de naam van zijn vader voorkwam, heeft opgekocht om die aan de circulatie te onttrekken.

De heer Hudig deelt in zijne brochure een zeer merkwaardig, voor zooveel mij bekend, nog nergens gepubliceerd stuk mede: een nota handeland over het jaar 1771 „calculatie wegens de Inkomste welke de Heeren Directeuren van de Sociecteyd genieten van de Colonie Surinamen". Deze nota bevat o.m. belangrijke gegevens omtrent het getal slaven, de verscheepte producten en het getal daartoe gebruikte schepen. Uit deze nota blijkt dat deze Colonie jaarlijks *f* 4,765,000.— aan Commissie der Cooplieden, Courtagie der Makelaars, Scheepsvragte, Waag & Waagdragers, Sleepers Schuytevoerders Siouwers ets. opbrengt, en doet verdienen buyten en behalve de Winste op de Goederen en Materialen die ten bedragen van *f* 3,000,000.— 's Jaarlijks van hier werden versonden".

Nog van een vijftal andere stukken maakt de heer Hudig melding, zonder deze evenwel in hun geheel te publiceeren, wat alsnog wenschelijk zou zijn:

1°. een request van 1784 door „Planters en ingezeetenen van de Colonie Surinaamen zich thans in het vaderland bevindende" tot Haar Hoog Mogende de Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden gericht, waarbij zij eerbiedig verzoeken om tegemoetkoming in de benarde omstandigheden, waarin de Colonie verkeert, tengevolge van den in 1781 begonnen Engelschen oorlog, welk request bij schrijven van 23 April 1784 door Hoog Mogenden om advies gezonden werd aan de „Directeuren der Colonie Surinaamen te Amsterdam";

2°. het antwoord van Directeuren d.d. 4 November 1784 [1]), waarbij zij de moeilijkheden waarin de planters verkeeren geheel beamen en meenen dat de planters volkomen gerechtigd zijn den steun der Regeering in te roepen, daar zonder dezen de Colonie onherroepelijk te gronde moet gaan;

3°. de copie van een uitvoerige nota zonder datum en zonder handteekening waarbij het plan der Directeuren van de Colonie Surinaamen op scherpe wijze wordt afgekeurd en waarbij Hoogmogenden ten sterkste worden ontraden er op in te gaan.

Hoogmogenden deden niets;

---

[1]) Hiervoren reeds aangehaald.

4°. een nieuw request d.d. 30 Maart 1786 van de planters aan Hoogmogenden om te verwijzen naar het request sub. 1°., en steun te verzoeken in den benarden toestand; bij resolutie van 31 Mei 1786 werd dit request gesteld in handen van de Gecommitteerden in zake van de West-Indische Compagnie om te dienen van advies;

5°. een request aan Hoog Mogende Heeren Staten-Generaal d.d. 24 Januari 1787 van Directeuren en Commissarissen van Negotiatiën ten laste van Planters, mitsgaders Geïnteresseerden in dezelve, te kennen gevende dat zij zich in hoofdzaak wel konden vereenigen met het advies van Directeuren der Colonie Surinamen van 4 November 1784 en het daarbij gevoegd ontwerp tot herstel van den ongelukkigen toestand der Colonie, doch dat de billijkheid medebracht, dat bij eene nieuwe regeling niet alleen gelet zou worden op het belang der planters, maar ook op dat der geldschieters en naast deze op dat der Directeuren der Negotiaties, die om de zaken gaande te houden, veelal in hun particulier voorschot hadden gegeven, soms tot hooge bedragen. De requestranten verzoeken dus dat er eene Commissie moge worden benoemd tot opmaking van een plan, waarbij met de belangen van alle partijen moet worden rekening gehouden.

„Zoover ik na kan gaan — aldus de heer Hudig — hebben al deze requesten tot niets geleid en van een negotiatie met garantie van Algemeene Staten is nooit iets gekomen" ....

Niettemin is de kolonie niet te gronde gegaan, zooals „Directeuren der Colonie Surinaamen" verzekerden dat onherroepelijk was. Maar wel zou men in later jaren ervaren que l'histoire se répète en dat de planters meermalen in de omstandigheid kwamen te moeten verklaren dat zij zonder staatshulp te gronde zouden gaan.

Nog een ander belangrijk stuk vindt men in de brochure: de acte van uitgifte in 1770 door gouverneur Jan Nepveu van een stuk land in allodialen eygendom en om het erffelijk te moogen besitten. (Zie *De West-Indische Gids*, 4e Jaarg. blz. 129 vlg.). De heer Hudig merkt hierbij op dat de Sociteyt van Suriname eene andere benaming voor de West-Indische Compagnie was, wat niet juist is. (Zie de zooeven genoemde *W. I. Gids*, blz. 134).

Vóór ik afscheid neem van het interessante geschrift van den heer Hudig, nog een enkel woord over de geldswaarde waarop de slaven bij de „prisaties", die aan de leeningen voorafgingen, geschat werden. In de brochure vindt men van een der plantages

lijsten van de „mans", de „wijven", de „jongens" en de „meysjes" met achter hun namen hun geldswaarde, waaruit ik een greep doe.

Jupiter, Officier	*f* 900	Olympia, Naayster . .	*f* 400
Adonis, Kuyper	- 900	Leysje, Breydster . . .	- 600
Goliath, Delver	- 799	Olympia, Kokkin en Was-	
Mars, dito	- 550	ter	- 850
Hoedat, dito	- 100	Fortuna, Veldmeyd . . .	- 525
Akkera met Seere	- 100	Truy, Huysmeid	- 725
Smitje, Saeger en Kan-		Cato met Een Seer . . .	- 500
ter	- 850	Sander, Criool	- 250
Harlequin, Timmerneger	- 1000	David Mulat, Suygeling .	- 50
Jupiter, Zaeger en Del-		Caroline, Suygeling	- 50
ver	- 750	Maria, Criool	- 50

Wel zijn de tijden veranderd sedert deze lijsten werden opgemaakt — 1766.

Gaat het den lezer als mij, dan ondergaat hij, bij deze herinnering aan gelukkig lang vervlogen tijden, een pijnlijke gewaarwording .... een baby geschat op *f* 50!—

Den Haag, Oct. 1922. H. D. B.

BENJAMINS

STEUNFONDS VOOR STUDEERENDEN UIT WEST-INDIË.

Eenige belangstellenden in de bevolking van onze West-Indische koloniën hebben den 5en September 1922 eene stichting onder dezen naam in het leven geroepen.

Het doel van de stichting is:

a. de studie te bevorderen en te vergemakkelijken van personen, zonder onderscheid van kunne, afkomstig uit Suriname en Curaçao, die zich in Nederland tot eenigen werkkring bekwamen of aldaar hun opvoeding genieten.

b. zich te wijden aan het zedelijk welzijn der hierbedoelde personen.

Hoe men dat doel tracht te bereiken wordt duidelijk uiteengezet in eene kort geleden verspreide circulaire, waarvan de inhoud belangrijk genoeg is om die hier over te nemen. Daaruit blijkt tevens wie aan het hoofd van de stichting staan.

STICHTING „STEUNFONDS VOOR STUDEERENDEN UIT WEST-INDIË"

Meermalen heeft zich de behoefte doen gevoelen om jongelieden uit Suriname en Curaçao, die hier te lande hunne opleiding voor verschillende werkkringen ontvingen of voltooiden — in den regel als gevolg van het ontbreken van daartoe bestemde gelegenheden in West-Indië — te steunen, omdat hun, tengevolge van onverwacht ingetreden veranderde omstandigheden, de benoodigde middelen ontvielen voor de voortzetting van hunne studiën. Mocht het, dank zij den weldadigheidszin van belangstellenden in hun lot, een enkele maal gelukken eenigermate in den nood tegemoet te komen, het ligt voor de hand, dat aan eene dergelijke wisselvallige steunverleening velerlei bezwaren verbonden zijn, waarvan hier genoemd mogen worden het gemis aan een bepaald stelsel en de kans, dat de verschafte ondersteuning niet naar de mate van de werkelijke behoefte, of niet waar zij het dringendst noodig was, verschaft werd.

De wensch om door organisatie aan de onloochenbaar bestaande behoeften te voldoen, heeft er toe geleid, dat den 5den September van dit jaar eene **Stichting in het leven is geroepen, genaamd „Steunfonds voor Studeerenden uit West-Indië",** welke blijkens haar notariëel verleden oprichtingsakte zich tot taak gesteld heeft de studie te bevorderen en te vergemakkelijken van personen van beiderlei kunne uit West-Indië, die zich in Nederland voor een werkkring bekwamen of daar hunne opvoeding genieten en om ook het zedelijk welzijn van die personen te behartigen. Zooals uit deze doelsomschrijving blijkt, wil de Stichting — die te Amsterdam is gevestigd — zich niet uitsluitend bepalen tot het bijspringen in mogelijken geldelijken nood, doch meer in algemeenen zin werken ten behoeve van de hier bedoelde personen.

Volgens haar reglement zal zij zich daarom mede toeleggen op het verstrekken van inlichtingen aangaande onderwijs, opvoeding, huisvesting en verzorging, het beheeren van gelden, welke haar ten bate van de belanghebbenden worden toevertrouwd, het geven van voorlichting en zedelijken steun aan studeerenden, terwijl wat de geldelijke ondersteuning aangaat, als beginsel geldt, dat zij, zooveel doenlijk onder beding van zekerheidsstelling als voorschotten zal worden verschaft teneinde de voortzetting en voltooiïng der studie mogelijk te maken.

Het beheer der Stichting is opgedragen aan de Heeren:

W. J. Cohen Stuart, oud-Minister van Marine, vert. der Ver. Oost en West;

Dr. B. de Gaay Fortman, Rechter in de Arr. Rechtbank te Dordrecht;

S. van Lier Ez., Assuradeur te Amsterdam;

G. J. Oudemans, Oud-Resident, Raadsman voor studeerenden van het Departement van Koloniën;

Mr. Dr. C. F. Schoch, Hoofd-Directeur van de Surinaamsche Bank;

G. J. Staal, oud-Gouverneur van Suriname en

Mr. Dr. J. Versteeg, Secretaris van den Gem. Woningdienst te Amsterdam, waarvan de heeren Schoch, van Lier, en Versteeg achtereenvolgens als Voorzitter, Secretaris en Penningmeester het Dagelijksch Bestuur vormen.

Om haar doel te kunnen bereiken, zal de Stichting over fondsen moeten beschikken. Hoewel de beheerders het voornemen hebben zeer voorzichtig te zijn met het verleenen van geldelijken steun en daartoe niet over te gaan dan na nauwgezet onderzoek en vaststelling van de werkelijke behoefte en na overweging van de oorzaken van den nood, de mogelijkheid om er door nabestaanden in te doen voorzien en de te verwachten uitkomsten van de verschafte hulp, zal zij een grooter bedrag behoeven dan de som, die de Surinaamsche Bank en de Vereeniging Oost en West te haren behoeve hebben afgestaan om de Stichting tot stand te brengen.

De Beheerders veroorloven zich derhalve een dringend beroep te doen op Uwe bereidwilligheid om door eene schenking of eene jaarlijksche bijdrage de Stichting bij te staan in het volbrengen van haar taak. Zij doen dat in de besliste overtuiging dat een goed doel gediend wordt, want het is hun bekend, dat de ouders in West-Indië er bijzonderen prijs op stellen hunne kinderen in Nederlandschen geest op te voeden en, waar in het eigen land de weg voor verdere ontwikkeling niet openstaat, hun in Nederland de opleiding te verschaffen, die hen bekwaam maakt zich ook buiten den zeer kleinen eigen kring een bestaan te verzekeren. Vaak getroosten zij zich daarvoor groote offers, maar al te dikwijls treedt onmacht in om de kosten te blijven dragen.

Vooral in zulke gevallen wil de Stichting de behulpzame hand bieden en daarvoor vraagt zij Uwen steun.

Gaarne ontvangen wij ingesloten inteekenbiljet ingevuld van U terug aan het adres van den Penningmeester, *Amstel 93, Amsterdam, Postrekening 81776.*

Secretariaat:
AMSTERDAM - NASSAUKADE 358
Telefoon: 3489Z, 1454 N.

Namens de Stichting,
Het Dagelijksch Bestuur,
Mr. Dr. C. F. SCHOCH.
S. VAN LIER Ez.
Mr. Dr. J. VERSTEEG.

BIBLIOGRAPHIE.

Departement van den Landbouw in Suriname. Verslag over het jaar 1921. Paramaribo 1922.

Holland and her Colonies. October 1922. The economic development of Surinam, by C. van Drimmelen. (Met 3 foto's en een kaart van Zuid-Amerika).

L'ame nègre, par Maurice Delafosse, (ancien gouverneur des Colonies, Professeur à l'école coloniale et à l'école des Langues orientales. Paris 1922.

Jaarcijfers van het Koninkrijk der Nederlanden. Koloniën. Bewerkt door het Centraal Bureau voor de Statistiek. 1920. 's Gravenhage 1922.

Koloniale Postspaarbank in de kolonie Curaçao. Verslag over 1921. Curaçao, 1922.

Bijdragen tot de Dierkunde, uitgegeven door het Kon. Zöolog. genootschap „Natura Artis Magistra" te Amsterdam. Afl. XXII. Dr. J. Metzelaar. On a collection of marine fishes from the Lesser Antilles. With 3 textfigures.

Nederland in het heden, door Jhr. J. Feith. Met een inleiding van F. K. J. Heringa. (Geïllustreerd met een tweehonderdtal foto's). Den Haag 1922. (Van blz. 330—336. Eenige aanteekeningen over Nederlandsch West-Indië.)

Ons Element, 16 December 1922. De Koninklijk West-Indische Maildienst.

Economisch-Statistische Berichten. 27 December 1922. Het Rapport Pyttersen. (Een antwoord op de beschouwingen van den heer Kasteleijn), door Tj. Pyttersen.

La mise en valeur des Colonies françaises, (onze cartes en noir et en couleurs). Par Albert Sarraut, Ministre des Colonies. Paris 1923. (Hoofdstuk XI van het tweede boek handelt over Fransch Guiana).

Berichten uit de Heiden-wereld. Januari 1923. Onze samenwerking met Oestgeest, door Ds. W. S. Reichel en Zendel. H. Bielke. — Een kwart eeuw Surinaamsche Zendings-geschiedenis, 1892—1919, Herinneringen van R Voullaire (wordt vervolgd). — Het Melaatschen-asyl Bethesda, door Br. E. Saul.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. Januari 1923. Apostolisch Vicariaat van Curaçao. De Pacificatie. — Apostolisch Vicariaat van Suriname. Jaarverslag over 1921.

Indië. Geïllustreerd Weekblad. 10 Januari 1923. Een „Hollandsch" landschap in Suriname (plaat). — Suriname. Onoribo, of de gelukkige bruiloft, (ontleend aan de N.R.Ct.).

Repertorium op de Literatuur betreffende de Nederlandsche Koloniën voor zoover zij verspreid is in tijdschriften, periodieken, serie- en mengelwerken. Vijfde vervolg (1916—1920), met naam- en zaakregisters, door W. J. P. J. Schalker en W. C. Muller, 's Gravenhage Martinus Nijhoff 1923.

SANITAIRE VERHOUDINGEN IN SURINAME [1]).

DOOR

PROF. P. C. FLU, te Leiden.

De bevolking van Suriname bestaat uit blanken, negers en indianen en de verschillende kruisingen dezer rassen en verder uit 26.000 Britsch-Indische en 11.000 Javaansche immigranten.

Het klimaat is tropisch. De hitte is overdag groot, maar de noordoost-passaat die krachtig, gedurende sommige jaargetijden zeer sterk waait, brengt een aangename afkoeling, welke vooral gedurende den avond en 's morgens vroeg, aangenaam aandoet.

Suriname is een regenrijk land. Op drie maanden na — Augustus, September en October — regent het om zoo te zeggen altijd. Er valt jaarlijks gemiddeld 2300 m.M. regen, d.i. driemaal zooveel als in Nederland.

De sterfte bedraagt jaarlijks

voor Paramaribo ....18 per 1000
„ geheel Suriname.... 20.25 „ 1000.

Vergelijkt men deze cijfers met die welke voor Oost-Indië bekend zijn, dan blijkt dat de sterftecijfers van Suriname bijzonder gunstig afsteken bij die van Insulinde.

Op Java, waar het Bestuur het best georganiseerd is, rekent men voor de landelijke bevolking een sterfte schommelend tusschen 20 en 25 per 1000 als normaal, Wel zijn er enkele districten met lager sterfte, van b.v. 14 per 1000 maar deze zijn uitzonderingen en daartegenover staan andere met 50 à 60 per 1000 sterfte en in verschillende groote steden aan de Noordkust van Java, Batavia, Semarang, Soerabaja, Probolingo, Cheribon en andere zijn er

1) Naar een voordracht voor de Indische week te Utrecht.

stadsdeelen met een mortaliteit van 90 à 100 en zelfs van 120 ⁰/₀₀.

Vergelijken wij de lijst van ziekte- en doodsoorzaken van beide koloniën dan blijken Pest, Cholera en Pokken op die van Insulinde geregeld voortekomen, op die van de West steeds te ontbreken.

Beri Beri, een ziekte die in O.-Indië geregeld slachtoffers maakt is in West-Indië of onbekend of treedt slechts bij hooge uitzondering op.

Dysenterie en buiktyphus komen in beide koloniën als doodsoorzaken voor, hoewel de amoebendysenterie, welke het leverabsces doet ontstaan in West-Indië, in tegenstelling met Oost-Indië, hoogst zelden en dan alleen maar onder de landelijke bevolking voorkomt.

Malaria en de mijnwormziekte, de geesels van elke tropische bevolking zijn zoowel in Oost- als in West-Indië goede bekenden.

Ook bij deze vergelijking wint de West het van de Oost.

Er zijn echter twee ziekten welke op de West in ziektetopografisch opzicht een bepaalden stempel hebben gedrukt en wel; de gele koorts en de filariawormziekte.

De eerste is in Azië en dus ook in Nederlandsch-Oost-Indië onbekend, de tweede komt wel is waar over geheel Nederlandsch-Oost-Indië verbreid voor, maar voor zoover bekend, is ze slechts voor Sumatra van eenige beteekenis.

Daar de gele koorts de ziekte is welke schrik aanjaagt aan hen die over de West hooren spreken, zij het mij vergund wat nader op de beteekenis dezer ziekte voor West-Indië te wijzen.

Zij is voor Europeanen werkelijk verschrikkelijk, omdat zij in gele koortslanden alleen bij vreemdelingen doodelijk verloopt en onder de vreemdelingen zijn de Europeanen, over het algemeen de blanken, het gevoeligst. Noord-Europeanen zijn er gevoeliger voor dan Zuid-Europeanen en onder de eerste groep moeten vooral de blonden het ontgelden.

Toch is niet elke Europeaan die door de ziekte wordt aangetast onherroepelijk verloren. Het is toch bij de studie van de Epidemieën welke na 1900 opgetreden zijn her-

haaldelijk gebleken,dat de meeste gevallen niet tot volle ontwikkeling komen, abortief verloopen, d.w.z. dat zich de ernstige verschijnselen van geelzucht, bloedbraken en nierlijden, welke den dood veroorzaken, niet openbaren. Slechts bij een betrekkelijk gering percentage der aangetasten is dit het geval. Zoo werden gedurende de epidemie welke van 1908—1909 te Paramaribo heerschte ± 135 personen aangetast terwijl er slechts 14 stierven. In 1902 heerschte er ook een epidemie. Toen kende men de abortieve vormen nog niet. Men diagnostiseerde de ziekte alleen dan, wanneer zich de bovengenoemde ernstige verschijnselen openbaarden. Er stierf toen een grooter percentage der aangetasten maar in werkelijkheid was het aantal aangetasten grooter en daarom het percentage der dooden kleiner.

Sedert de onderzoekingen der Amerikanen op Cuba en na de successen welke zij en anderen bij de bestrijding en uitroeiing der ziekte mochten boeken, weten wij nu met zekerheid, dat de gele koorts wordt overgebracht door een kleine zwarte mug. Om dit te kunnen doen moet de mug zich eerst met het bloed van een gelekoortslijder hebben gevoed.

Men weet, dat de mug, de stegomyia fasciata, hare broedplaatsen kiest in de talrijke vergaarbakken, in welke de bevolking in tropische steden zonder centrale watervoorziening, het regenwater opvangt en bewaart. De muskiet verwijdert zich nooit ver van menschelijke woningen, is onder de muskieten evenals hare zuster, de gewone bruine culexmug een huisdier, maar dan een bijzonder ongewenscht en soms gevaarlijk huisdier.

De bestrijding, uitroeiing en voorkoming der gele koorts is buitengewoon eenvoudig. Zij bestaat in den aanleg van eene centrale drinkwatervoorziening met distributie van het water door middel van gesloten leidingen tot aan en in de woningen; in het uitvaardigen van een verbod waterreservoirs in en bij huis te hebben en in het organiseeren van een eenvoudigen dienst welke zorgt dat het verbod wordt nageleefd.

Niettegenstaande, dit alles reeds lang bekend is, zijn

toch de verantwoordelijke autoriteiten ingebreke gebleven en zijn zij nooit met kracht en energie opgekomen voor aanleg en exploitatie van eene drinkwaterleiding te Paramaribo.

Toch is een dergelijke waterleiding voor enkele in de West gelegen steden, in het bijzonder voor Paramaribo, de hoofdstad van Suriname, van buitengewoon groot belang.

De bevolking dezer stad bedraagt ongeveer 40.000 zielen en is zeer sterk geïnfecteerd met een parasiet, een worm, de filariaworm waardoor de filaria-wormziekte veroorzaakt wordt, welker bestrijding zonder centrale drinkwatervoorziening onmogelijk is.

Het parasitisme van den filariaworm, de Filaria bancrofti, voert tot ziektetoestanden waaraan wel is waar de aangetasten niet in grooten getale te gronde gaan, maar die, wat misschien in sociaal-eoconomisch opzicht nog bedenkelijker is, de lijders tot invalieden en tot non valeurs maakt.

De Filaria bancrofti behoort tot de zgn. rondwormen. De wijfjes worden 12 m.M. de mannetjes 5 m.M. lang en beiden zijn zoo dun als een haar. Zij leven in de groote lymphe- of watervaten van ons lichaam en kunnen tengevolge van het groote aantal waarin zij voorkomen tot verstopping der lymphevaten en als gevolg hiervan tot allerlei ziektetoestanden voeren.

Het wijfje brengt levende larven voort welke door den lymphestroom medegevoerd in de algemeene circulatie terecht komen en in het bloedvatenstelsel blijven circuleeren. Merkwaardig, met het oog op de overbrenging van de larven door een bij nacht stekend insect, is het verschijnsel dat men de larven alleen gedurende de avonduren in eenigszins belangrijk aantal aantreft in het bloed, dat men oorlel of vingertop ontneemt. Tegen middernacht is hun aantal het grootst en tegen den morgen verdwijnen zij weer.

Patrick Manson, aan wien wij zooveel van onze kennis omtrent de filariawormziekte te danken hebben, kon door een gelukkigen samenloop van omstandigheden aantoonen dat de larven zich gedurende den dag naar de inwendige

organen van den lijder, in hoofdzaak naar de longen, terug trekken.

Dezelfde Manson heeft ook ontdekt dat de larven van den filariaworm door muggen van den een op den ander worden overgebracht. Hij kon reeds in 1877 aantoonen, dat bepaalde muskieten als overbrengsters dienst doen. Zoowel de gewone bruine kamermug, de Culex fatigans en pipiens alsook de in tropische gewesten zeer verbreid voorkomende gelekoorts mug, de Stegomyia fasciata zijn daartoe in staat.

De larven geraken met het opgezogen bloed in de muggenmaag, doorboren den maagwand en komen tenslotte in de borstspieren van de mug terecht. Daar maken zij een ontwikkelingsproces door, dat na 12—14 dagen voltooid is. Zij verlaten dan de borstspieren en komen terecht in de holte van een buis, de zgn. zuigscheede, welke de steek- en snijorganen van de mug omgeeft.

Steekt de mug dan dringt de „zuigscheede" het lichaam niet binnen, maar wordt geknikt. Haar inhoud komt onder spanning en een dun vliesje, waarmede het op de huid rustend einde van de zuigscheede is afgesloten, scheurt. De larven ontsnappen door dit scheurtje en komen op de huid van den gestokene terecht. Zij kunnen nu, hetzij door de steekopening, hetzij door de openingen van zweet- en smeerkliertjes de huid binnendringen en vervolgens hun weg naar de bloed- en lymphevaten vinden.

Patrick Manson had, toen hij zijne ontdekking deed, zooals trouwens al zijn tijdgenooten, verkeerde voorstellingen over den levensduur van muggen. Men meende algemeen, dat muggen diertjes met een heel kort leven waren. Vooral de wijfjes zouden reeds 8 dagen nadat zij het poppenstadium hadden verlaten bij het eierleggen in hetwater vallen en dood gaan. De larven zouden dan, zoo meende Manson, het muggenlichaam verlaten en in het water terechtkomen. Het drinken van met larven geïnfecteerd water zou dan tot besmetting kunnen voeren.

Later leerde men inzien, dat muggen betrekkelijk lang leven. Een mug kan in gevangenschap wel drie maanden

en soms nog langer leven, terwijl vrij vliegende muggen gemiddeld 60 dagen leven.

Afgezien van de talrijke feiten welke tegen de oorspronkelijke opvatting van Manson pleiten, hebben talrijke proefnemingen absoluut zeker aangetoond dat de overbrenging bij en door den steek van de geïnfecteerde muskiet geschiedt. Zoowel in Italië, door Grassi en Noé, als in Engeland door Manson zelf en in Duitschland dooı Fülleborn is overtuigend bewezen, dat muggen in staat zijn door hun steek de infectie met den filariaworm overtebrengen.

Het onderzoek heeft nu verder de volgende, voor de kennis van de verbreidingswijze en voor een doelmatige bestrijding en voorkoming der ziekte belangrijke feiten aan het licht gebracht.

In een land waar filaria bancrofti voorkomt vertoonen lang niet alle personen in wier bloed men de larven aantreft ziekteverschijnselen. Integendeel, hoe paradoxaal het ook moge klinken, het is een goed geconstateerd feit, dat de normale toestand van den drager van filaria bancrofti die is, dat hij zonder verschijnselen is.

In een filarialand kunnen dus personen, die nooit eenig verschijnsel van de ziekte hebben vertoond toch aan hare verspreiding medehelpen.

Verder is gebleken, dat de infectie niet gemakkelijk aanslaat. In de eerste plaats worden niet alle muggen die zich met filariahoudend bloed voeden zoo sterk geïnfecteerd dat zij uitgegroeide larven in de zuigscheede vertoonen. Dan veroorzaakt niet elke geïnfecteerde stekende mug een infectie. Steekt een geïnfecteerde muskiet door kleedingstukken, dan blijven de larven welke de zuigscheede — die toch niet in de huid dringt — verlaten op de kleedingstukken. Tenslotte verongelukken een groot aantal larven op hun weg van de huid naar de groote lymphevaten.

Men weet dan ook, dat voor een belangrijke verbreiding — zooals zij helaas te Paramaribo bestaat — verschillende factoren moeten medewerken, o.a. een bijzonder groot aantal muggen, een groot aantal personen met veel larven in het bloed, die samen met andere niet of matig

geïnfecteerden hetzelfde huis of dezelfde kamer bewonen, terwijl bovendien dit samenwonen niet kort maar lang moet duren.

Beschouwen wij met deze kennis toegerust, de verbreiding van de filariose onder de bevolking van Paramaribo, dan zien wij zooals mij bleek bij een onderzoek dat ik van 1908—1910 instelde, dat ongeveer 50 à 60 % van de arme bevolkingsklassen en 23—25 % van de sociaal iets meer bevoorrechten zijn geïnfecteerd.

De Europeanen, die wel is waar geen afzonderlijke wijken bewonen, maar toch — indien men let op den vliegafstand der muggen — op betrekkelijk grooten afstand der zoo sterk geïnfecteerde armere bevolkingsklassen wonen, vertoonen reeds een infectiecijfer van 1.2 %. Dat dit geringe infectiecijfer niet mag worden toegeschreven aan de betere hygienische verhoudingen waaronder de meeste Europeanen te Paramaribo verkeeren, blijkt reeds hieruit, dat de zeer onhygiënisch levende Britsch-Indische immigranten, die meestal buiten Paramaribo, dus nog verder dan de Europeanen van de geïnfecteerde arme stadsbevolking wonen een infectiecijfer van 0.7 % vertoonden.

In 1911 schreef ik reeds:

„Onderzoekt men waarom de lagere volksklassen een zoo enorm hoog infectiecijfer vertoonen, dan vindt men dat vele factoren hiervan de oorzaak zijn.

Vooreerst is dit deel der bevolking sessiel. Over het algemeen kan men zeggen, dat de kans drager van filaria te zijn des te grooter wordt, naar mate men langer in een filariastreek vertoeft. Zonder meer is het dus duidelijk, dat Surinamers de meeste kans hebben geïnfecteerd te worden. Vooral echter moet de oorzaak van dit prevaleeren onder de inheemsche bevolking worden gezocht in hun woon- en leefwijze, die maar te dikwijls erg primitief is.

In de stad Paramaribo, bevinden zich als een overblijfsel uit den slaventijd, op de vrij groote erven der heerenhuizen rijen kamers, zgn. negerwoningen. Het is niet zeldzaam, dat er 30 en meer van zulke negerwoningen op een erf, heel dikwijls dicht bij het hoofdgebouw zich bevinden. Vroeger waren deze woningen het verblijf der sla-

ven, die het eigendom der hoofdbewoners waren. Thans wonen er de dienstboden, terwijl dat deel der woningen dat niet door hen betrokken is, verhuurd wordt aan het volk tegen een geringe maandelijksche huur. Erven met 50 en meer bewoners zijn niet zeldzaam.

Zulk een rij van negerwoningen bestaat meestal uit een rechthoekige loods. De vloer ligt op enkele d.M. boven den grond en de planken waaruit hij bestaat, liggen soms een centimeter van elkaar af. Door de hierdoor gevormde reten verzamelt zich steeds zand, dat natuurlijk droog blijft en dus een geschikte verblijfplaats voor de zandvloo, vormt.

Tusschenschotten, die veelal niet tot het dak reiken, verdeelen deze loods in kamertjes van 4 × 5 M. oppervlak. Een plafond schut een klein dakkamertje af dat meestal tot slaapvertrek wordt benut. In zulke kamertjes slapen niet zelden 8 à 10 menschen. De gewoonte van het volk om zonder meer bij hunne familie of vrienden uit logeeren te gaan, maakt het aantal bewoners dikwijls nog grooter.

Paramaribo is niet in het bezit van eene centrale watervoorziening. Regenwater dat van de daken wordt verzameld en wordt bewaard in reservoirs wordt als drinkwater gebruikt. Nu bestaan er geen wetten die aan den hoofdbewoner of eigenaar voorschrijven voor een voldoend groot reservoir te zorgen. Op vele erven, men kan zeggen bijna op alle, moet elk der bewoners van de negerwoningen maar zelf trachten voldoende regenwater te verzamelen. Goed afgesloten tanks zijn heel duur en het volk gebruikt als reservoirs houten vaten, ijzeren en zinken bakken en vrijwel elk soort reservoir dat zich maar aanbiedt. Deze reservoirs staan dicht bij het huis. Een primitieve dakgoot leidt het dakwater naar de reservoirs en daar deze onvoldoende tegen muggenbezoek beschermd zijn, wemelt het in hun water evenals in dat hetwelk in de dakgoten na regens blijft staan van larven van culex en stegomyia.

Binnen de woningen, in de donkere, door velen bewoonde slaapruimten vinden de volwassen muggen steeds volop bloed en het is duidelijk, dat men op deze wijze ware culturen van muggen aanlegt.

De bevolking schijnt er, hoewel onbewust, steeds op uit te zijn, de muggen het broeden zoo makkelijk mogelijk te maken. Daar waar er door een groot reservoir van het hoofdgebouw voor voldoend drinkwater gezorgd is, hebben zij toch watervaten. Deze de zgn. „aschvaten" zijn voor de helft met asch en verder met water gevuld. De asch wordt uitgeloogd en het water wordt zeer geschikt voor het wasschen van kleedingstukken."

Na deze korte uitweiding zal het duidelijk zijn, dat het veelvuldig voorkomen van filariën onder de inheemsche stadsbevolking, niet met het ras der bewoners in verband staat, maar wel met de treurige toestanden op het gebied der drinkwatervoorziening.

De beteekenis van de filariawormziekte is voor Paramaribo's bevolking daarom zoo funest omdat zij een groot deel der bevolking tot invalieden maakt. Men overdrijft stellig niet door te zeggen dat ¼ deel van Paramaribo's bevolking gebukt gaat, en dit wel gedurende de anders meest krachtige en productieve levensperiode (30—40e jaar) aan een of meer der gevolgen van de filaria-infectie.

De ziektevormen en verschijnselen welke met het parasitisme van de filaria bancrofti in verband staan zijn talrijk en wisselend.

Het meest gevreesd zijn aanvallen van een op wondroos gelijkende ontsteking der huid. Meestal wordt de huid der onderste ledematen aangetast, maar elk ander lichaamsdeel kan meedoen. Deze zgn. „boeboe" aanvallen zijn de schrik der bevolking. Zij beginnen met eene koude rilling en heftig braken, gevolgd door hooge temperatuur en pijn in de ontstoken lichaamsdeelen. De lijder is na zulke aanvallen gedurende minstens een week aan zijn bed gekluisterd. De aanvallen kunnen zich soms wekelijks of maandelijks herhalen.

De herhaalde boeboeaanvallen voeren tenslotte tot eene verdikking van de huid, welke weer aanleiding geeft tot eene wanstaltige vervorming van de aangetaste lichaamsdeelen tot de zgn. oliefantspootvorming, de elephantiasis arabum, de matabimba der inheemsche bevolking.

Wel meer dan 40 % der bevolking van Paramaribo lijdt aan elephantiasis, zij het dan ook dat de wanstaltige vervorming der onderste ledematen niet steeds evenveel hinder bij het loopen veroorzaakt.

Behalve de zoo juist genoemde verschijnselen ziet men nog veelvuldig sterk gezwollen klieren in de liesstreken of raken vooral de watervaten aan de binnenvlakte der dijen sterk uitgezet.

Een ernstige ziekte is de lymphefistel. Deze ontstaat wanneer een dicht onder de huid liggend, uitgezet watervat op de een of andere wijze wordt verwond. Een betrekkelijk gering geweld is hiertoe soms voldoende. De lymphe druppelt dan door de kleine opening voortdurend af en het groote verlies van het voor het lichaam onmisbare vocht veroorzaakt niet alleen lichaamszwakte, maar de opening in het vat stelt den lijder aan het gevaar van een doodelijke etterinfectie bloot.

Ernstige beteekenis voor de gezondheid heeft ook het „melkbloedwateren", de haemato-chylurie. De patient heeft hierbij aanvallen van koorts waarbij in plaats van, of gemengd met urine een melkwitte soms ook kersroode troebele massa door de pisbuis wordt geloosd. Het lijden voert tot verzwakking soms ook tot den dood der lijders.

Nu wij den verwekker van de filariasis kennen; weten dat de filariaworm door den steek van met die filaria geïnfecteerde muskieten wordt overgebracht en precies ingelicht zijn over de leefwijze van de muskieten welke de rol van overbrengsters spelen, is het niet moeilijk precies aantegeven hoe men de ziekte heeft te bestrijden en wat meer zegt hoe men haar met absolute zekerheid kan voorkomen.

Men geve Paramaribo eene centrale watervoorziening, waarbij van uit het hoofdreservoir het water door middel van gesloten leidingen tot in of tot dicht bij de woningen wordt gebracht; men vaardige direct na het tot stand komen der waterleiding en huisaansluiting een verbod uit om in of bij huis broedplaatsen van muggen te scheppen en men organiseere een eenvoudige dienst ter scherpe controle op

de naleving der bepalingen en men zal reeds enkele jaren later een belangrijke daling in de ziektecijfers voor zoover betreft de verschijnselen der filariasis zien intreden.

Daar de filaria dikwijls onherstelbare veranderingen veroorzaakt zal men natuurlijk geen genezing van reeds bestaande ziektevormen zien plaatsvinden. Een elephantiasis zal niet genezen, ook zal iemand met melkbloedwateren nog steeds blijven bloedwateren, maar nieuwe infectie's zullen niet optreden en het komende geslacht en reeds de jeugd zal van nieuwe infectie's worden gevrijwaard.

Juist omdat het effect der bestrijding zoo lang op zich zal laten wachten is het een gebiedende eisch om — wil men werkelijk ernstig gemeende hulp aan Paramaribo's bevolking bieden — zoo snel mogelijk Paramaribo eene waterleiding te bezorgen.

Het werk van de Amerikanen te Panama en Colombo heeft bewezen dat het praktisch mogelijk is om in tropische steden, waar de plaatselijke verhoudingen niet veel van die van Paramaribo verschillen met succes een strijd tegen culex en stegomyia te voeren. De Amerikanen verrichtten aldaar pioniersarbeid welke hun schatten kostte; wij die van de ervaring door hen opgedaan kunnen profiteeren kunnen met betrekkelijk geringe middelen hetzelfde bereiken.

Ik kom, nadat ik enkele ziekten van de landelijke bevolking besproken zal hebben op de kwestie der drinkwatervoorziening terug.

Evenals in alle andere waterrijke tropische landen heeft ook in Suriname de malaria een groote beteekenis als volksziekte. Zij treedt in het kustgebied onder alle drie bekende vormen op en wel als anderdaagsche (Tertiana) derdendaagsche (Quartana) en tropische (perniciosa). De meeste gevallen behooren tot het tertiana-type en de infectie's met tertiana zijn voor het leven der aangetasten niet zoo gevaarlijk als de gevaarlijke tropica-infectie's, welke vooral in het door Boschnegers en Indianen bewoonde binnenland optreden.

Malaria is een ziekte van de landelijke bevolking en in overeenstemming daarmede zien wij dan ook dat de bevolking van de stad Paramaribo, voor zooverre zij niet leeft in eene omgeving met een landelijk karakter niet of bijna niet onder de malaria te lijden heeft.

Wel komt malaria voor onder de bewoners der buitenwijken en landerijen om de stad.

De bevolking der langs de rivieren liggende plantages en nederzettingen gaat dikwijls zwaar gebukt onder malaria en hare gevolgen. Malaria is op die plantages en nederzettingen een chronische ziekte, die tot invaliditeit der aangetasten voert. Voor ondernemingen die met dure geïmporteerde arbeiders moeten werken, wier winstmarge bovendien tengevolge van ziekte onder de cultuurgewassen niet breed is, heeft dus de malaria een buitengewoon groote economische beteekenis.

Het is bekend dat malaria door den steek van met malariaparasieten geïnfecteerde muggen wordt overgebracht en de onderzoekingen der laatste jaren hebben op steeds meer overtuigende manier aan het licht gebracht, dat lang niet alle anophelesmuggen in dit opzicht dezelfde beteekenis hebben. Terwijl sommige soorten onder natuurlijke verhoudingen malaria buitengewoon gemakkelijk overbrengen zijn andere soorten daartoe niet in staat. De wijze van verbreiding en van het ontstaan en het beloop der epidemieën houdt nauw verband met factoren welke vooral van invloed zijn op het aantal, de wijze van broeden, de maximale vliegafstand der muggen enz.

In Suriname is, zooals bijna voor geheel tropisch Amerika, de Anopheles s. Cellia albimanus s. argyrotarsus de voornaamste malariaoverbrengster, en het treft voor de malariabestrijding in Suriname bijzonder ongelukkig dat deze mug gebruiken heeft welke dien strijd buitengewoon moeilijk maken.

De Cellia albimanus broedt zoowat in alle plassen, mits hun water niet dieper dan 0.5 M. is en niet stinkt; in het waterrijke kustgebied van Suriname dus zoowat overal. Zij is bovendien in staat om groote afstanden 1500—3000 M. van en naar hare broedplaatsen afteleggen, is zeer

bloeddorstig en tot een hoog percentage zoowel onder natuurlijke als onder kunstmatige verhoudingen met malaria te infecteeren.

Nu bestaat de beste, op den duur meest effectieve, meest rationeele en económische malariabestrijding in het verwijderen of ongeschikt maken der broedplaatsen van de overbrengende muggen. Men bereikt dit op de meest afdoende manier door drooglegging, drainage der broedplaatsen. Drainage, in een heuvelland betrekkelijk eenvoudig, is in lage moerassige streken alleen mogelijk indien men over ruime middelen beschikken kan — en Suriname is arm.

Op de ondernemingen zullen de planters zich maar kunnen bepalen tot het verwijderen van broedgelegenheden welke zich in de onmiddellijke nabijheid der woningen bevinden en hoewel moet worden toegegeven dat een dergelijke maatregel, mits goed en systematisch uitgevoerd, een gunstigen invloed op de malariaziektecijfers hebben kan, behoeft men zich geen illusies te maken op deze manier malaria te bestrijden.

Een ander bestrijdingsmiddel bestaat in de bescherming der huizen met muggengaas. Dit middel heeft echter alleen dan succes indien de te beschermen personen volkomen op de hoogte en overtuigd zijn van de juistheid der leer, dat malaria door muskieten wordt overgebracht. Van de onontwikkelde arbeidersbevolking, die toch in de eerste plaats moet worden beschermd kan men dit alles niet verwachten en daarom ware het dwaasheid indien men die bevolking mechanisch tegen malaria zou willen beschermen.

Een derde middel bestaat in het prophylactisch toedienen van chinine. In landen zooals o.a Italië, waar het koortsseizoen maar enkele maanden duurt is deze methode op groote schaal en met succes toegepast. In zulke landen kan men gedurende het koortsvrije seizoen de toediening van chinine staken en hebben de te beschermen personen gelegenheid om uitterusten.

In een tropisch land, waar zooals in Suriname de infectiemogelijkheid het geheele jaar bestaat zou men de chi-

nine dag in dag uit en jaar op jaar moeten blijven verstrekken en zooiets is praktisch op groote schaal absoluut onuitvoerbaar.

Wat nu, moet men dan maar de malaria haar gang laten gaan en voortgaan met zooals nu geschiedt niets ter harer bestrijding te doen?

Ik vrees dat men, gelet op de organisatie van den medischen dienst in de landbouwende districten van Suriname niets zal kunnen doen. Ware de organisatie anders dan zou men door het geregeld bijhouden van ziekte en sterftestaten van alle op de ondernemingen levende personen, spoedig elke abnormale verhooging van het ziekte- en sterftecijfer bemerken en na een ingesteld onderzoek, zich vormende malariahaarden kunnen ontdekken. De bevolking in en om zulke haarden zou men dan zoolang moeten chininiseeren tot het gevaar geweken was.

In elk geval biedt de bestrijding van malaria zoowel in het lage kustgebied als in het heuvelachtige binnenland van Suriname moeilijkheden welke door de medische dienst in zijn huidige organisatie niet uit den weg te ruimen zijn. Voor zoover het kustgebied daarbij betrokken is, zal aan een doelmatige malariabestrijding eene reorganisatie van de medische koelieverzorging moeten voorafgaan.

Een andere, vooral voor de landbouwende bevolking zeer ernstige volksziekte is de mijnworm- of ankylostomaziekte.

Ankylostomen zijn kleine ± 13 m.M. lange wormen welke zich met hun scherpe mondranden aan het darmslijmvlies vasthaken. Zij verwonden hierbij bloedvaten en geven aanleiding tot het ontstaan van bloedarmoede bij de aangetasten.

De bloedarmoede welke soms belangrijk kan zijn voert tot vermindering en tenslotte tot geheele vernietiging van de werkkracht der arbeiders. De ziekte heeft dan ook een buitengewoon groote economische beteekenis voor de planters en verdient de volle aandacht van plantagebezitters.

De wormen leggen eieren welke met de ontlasting het

lichaam der lijders verlaten. Voor hun verderen groei en ontwikkeling hebben zij zuurstof, een zekere graad van vochtigheid en een temperatuur van 25—30° C. noodig. Daar al deze factoren in de tropen aanwezig zijn verloopt de ontwikkeling snel en reeds na 10—14 dagen zijn de larven in staat tot nieuwe infectie's te voeren. Vroeger meende men, dat zij hiertoe door het slachtoffer moesten worden doorgeslikt, maar sedert de onderzoekingen van Loos, waarvan de resultaten alom werden bevestigd, weet men dat de volwassen larven zoodra zij met de huid in aanraking komen — wat bij de blootsvoets loopende koelie's geregeld geschiedt — door de zweet- en smeerkliertjes het lichaam binnendringen. Door het bloed worden zij dan naar de longen gevoerd. Zij doorboren de longblaasjes en worden door de wimperbeweging van het bekleedsel der luchtpijpvertakkingen, naar het strottenhoofd en de keelholte gevoerd. Doorgeslikt komen zij door de maag naar de darmen, waar zij zich aan het darmslijmvlies vasthechten en reeds zes weken later volwassen zijn.

De bestrijding der ziekte schijnt zeer eenvoudig; men heeft slechts voor goede privaten en een doelmatige vernietiging der in het privaat verzamelde faeces te zorgen om de ziekte met zekerheid te voorkomen.

Jammer is, dat men met dit eenvoudig schijnend middel niets bereikt bij de primitieve, op hygiënisch laag peil staande arbeidersbevolking. Zij gebruikt het privaat of in het geheel niet of de arbeiders blijven behalve in, ook buiten het privaat defaeceeren.

Waar men zelfs onder de op belangrijk hooger peil staande Nederlandsche mijnwerkers alsook bij de onder strenge discipline staande Duitsche met het aanleggen van privaten alleen geen succes had, is scepticisme tegenover dit bestrijdingsmiddel van de ankylostomiasis onder een tropische landbouwende bevolking volkomen gerechtvaardigd.

Natuurlijk zal men zooveel mogelijk privaten bouwen, maar daarnaast zal men door systematisch toegepaste wormkuren de infectiegraad der bevolking onder een zeker minimum moeten brengen en houden.

De tropenhygiëne heeft juist bij de bestrijding der mijnwormziekte schitterende successen geboekt, maar voor de bereiking van blijvende resultaten is goede organisatie een hoofdvoorwaarde.

Ik heb in het voorgaande de ziekten, die eene gezonde ontwikkeling der bevolking in den weg staan aan eene meer uitvoerige bespreking onderworpen, omdat zij bij eene eventueele assaineering van het land het eerst en het krachtigst moeten worden bestreden, niet omdat zij de eenige ziekten zijn welke onze aandacht verdienen.

Tuberculose en wel longtuberculose komt onder de sterfteoorzaken van alle West-Indische koloniën voor en wel met 10—14 % der totale sterfte, cijfers welke wij b.v. ook in Nederland aantreffen.

De kindersterfte is vooral onder de stedelijke bevolking der verschillende koloniën belangrijk, terwijl geslachtsziekten als oorzaken van mis- en vroeggeboorten, als veroorzakers van steriliteit en invaliditeit eene belangrijke beteekenis hebben.

Een hygiënist die geroepen wordt om in de zoo juist gesignaleerde wantoestanden verbetering te brengen heeft keuze en werk genoeg.

Is hij met de plaatselijke toestanden, met aard en gebruiken der bevolking bekend, dan zal hij, terwijl hij aan tuberculosebestrijding, kinderzorg en bestrijding der geslachtsziekten zijn aandacht schenken zal, zich met alle kracht werpen in den strijd tegen die ziekten welke wij als de voornaamste belagers der volkskracht in de koloniën hebben leeren kennen, nl. de filariasis, de mijnwormziekte en de malaria.

Bestrijding van tuberculose, en geslachtsziekten, zorg voor kraamvrouwen en zuigelingen is sociaal hygiënisch werk. Men bereikt hierbij zonder de medewerking van alle medici en de bevolking niets. Men moet de bevolking in hygiënischen zin opvoeden, enz. Dit alles is niet eenvoudig en eerst na veel geduld en met veel tact kan men tot eene organisatie komen, die voor de toekomst iets belooft.

Anders staat de hygiënist tegenover de filariasis, aan den eenen, de malaria, ankylostomiasis en andere zgn. koeliezieken aan den anderen kant. Tegen die ziekten kan hij met kracht optreden, ook indien de te beschermen bevolking niet medewerkt.

In het volgende zal ik in breede trekken aangeven hoe men naar mijne meening in Suriname tot verbetering van enkele onhygiënische verhoudingen in stad en district zou kunnen geraken.

In de stad Paramaribo is de bestrijding der filariawormziekte, van de boeboeziekte, de matabimba, enz. urgent en nu is het een onomstootbaar feit, dat zonder centrale drinkwatervoorziening eene bestrijding der ziekte onmogelijk is.

De vraag die ons nu gesteld wordt is, hoe komt Paramaribo aan eene centrale watervoorziening.

Een voorziening met regenwater op de gewone thans gebruikelijke manier, zij het ook dat die voorziening wordt verbeterd en gecontroleerd heeft geen zin. In de eerste plaats niet, omdat deze methode duur is, verder is zij niet economisch daar zij geen geld opbrengt en het water niet dienstbaar kan worden gemaakt aan andere hygiënische maatregelen b.v. de faecaalafvoer. Het grootste bezwaar is echter dat trots de verbetering de vorming van muggenbroedplaatsen niet zal worden voorkomen, omdat de niet centrale-watervoorziening noodzakelijkerwijs voeren moet tot het ontstaan van talrijke niet te controleeren muggenbroedplaatsen.

Blijft dus de voorziening door middel van grond- of van oppervlaktewater.

Een grondwatervoorziening zal te kostbaar zijn, daar geschikt grondwater eerst op belangrijken afstand van de stad wordt aangetroffen.

Rest dus de voorziening door middel van rivierwater, waartoe de mogelijkheid bestaat. Het is hier niet de plaats om hierop dieper integaan terwijl wij ons evenmin kunnen verdiepen in beschouwingen over de wijze waarop men aan het benoodigde kapitaal zal kunnen komen.

Een ding is zeker, zonder offers, zij het dan in vergelijking met de sommen, welke den aanleg der waterleiding vragen zal — nog zoo geringe offers van Paramaribo's bevolking zal eene waterleiding in die stad wel nooit tot stand komen.

Er staat mij hierbij voor den geest de sympathieke geste van de bevolking van Kotta gedang, een kleine stad in de Padangsche bovenlanden, waarvan de bevolking, die leed onder het gebrek aan goed drinkwater, een kleine *f* 6000 bijeenbracht, dat zij der Regeering aanbood als eerste bijdrage voor een te krijgen waterleiding.

Het eerste wat in Paramaribo zal moeten geschieden is een grondig onderzoek door deskundigen. Eene waterleiding is geen philantropisch op te vatten instelling, maar een bedrijf dat zaakkundig moet worden opgezet, commercieel moet worden geleid en zich niet slechts moet kunnen bedruipen, maar ook winst moet afwerpen.

Natuurlijk moeten de voor den aanleg en exploitatie benoodigde sommen worden geleend en zal men voor rentebetaling en aflossing van kapitaal moeten zorgen. Onmogelijk lijkt mij dit niet. Waarom zou het gasbedrijf in Paramaribo wel en een eventueel aanteleggen en te exploiteeren waterleiding niet rendeeren?

Legt men de Nederlandsche Regeering goed voorbereide en nauwkeurig becijferde plannen voor, dan zal zij, daar ben ik van overtuigd, hare hulp aan de kolonie welke zij reeds zoo dikwijls bijsprong niet onthouden.

Maar eerst van uit Paramaribo zelf de impuls. Hare bevolking, lijdt onder de filariawormziekte; dat die bevolking zich enkele offers getrooste en een som bijeen trachte te brengen als bijdrage in de kosten welke het vooronderzoek vragen zal. Toont zij op deze wijze haar ernstigen wil om uit hare ellende te geraken, dan zal het Moederland moreel verplicht zijn haar te helpen.

De bestrijding van de ziekten onder de op de ondernemingen arbeidende koeliebevolking is een zuiver plantersbelang. De eigenaren der plantages hebben er in de eerste plaats belang bij, dat zij zooveel mogelijk profijt trekken

van de dure geïmporteerde arbeidskrachten en het is onbegrijpelijk dat de Surinaamsche planters waaronder men toch genoeg flinke, stoere, wakkere pionniers met ruimen blik aantreft, niet reeds lang naar Deli's voorbeeld de hand aan den ploeg, hier dan aan den hygiënischen ploeg hebben geslagen.

De voorbeelden toch van ondernemingen, die een kwijnend bestaan leden, alleen maar omdat ziekten onder de koelie's den administrateur verhinderden vol profijt van de arbeidskracht der koelies te trekken zijn talrijk.

De voorziening van ondernemingen met arbeidskrachten was voor de Delische planters — vroeger meer dan nu — een even groot probleem als dit vraagstuk thans voor de Surinaamsche planters vormt.

Een aangeworven en contractueel verbonden koelie vertegenwoordigt een belangrijke som. Op de ondernemingen waren ziekten niet alleen de oorzaak van groote sterfte, maar werd door slepende ziekten als dysenterie en mijnwormziekte de werklust en werkkracht der arbeiders ondermijnd.

Toen het medici als Schüffner en Kuenen gelukte de planters der Deli en Senembah maatschappij te overtuigen, dat het in het belang hunner maatschappijen was voor de bestrijding der koelieziekten gelden beschikbaar te stellen en toen deze medici na hunne reorganisatie van den dienst, de bestrijding begonnen en reeds spoedig op schitterende resultaten konden wijzen, werd de assaineering der arbeidersbevolking met kracht begonnen en doorgezet. Niet alleen nam de belangrijke sterfte af maar ook keerden werklust en werkkracht terug. Andere planters werden reeds spoedig overtuigd van de voordeelen welke Schüffners' systeem ook voor hen kon opleveren en volgden het voorbeeld der beide genoemde maatschappijen. Thans, nog geen 25 jaar na de eerste pogingen van Schüffner, is Sumatra's Oostkust medisch beter dan eenig ander deel van Insulinde verzorgd. Dit resultaat werd bereikt zonder finantieelen steun der Indische Regeering.

In Suriname is men nog ver van dezen idealen toestand verwijderd.

Men treft er op de ondernemingen dezelfde toestanden aan als vroeger in Deli. Op elke onderneming heeft men een dikwijls zeer primitief en duur hospitaal. De medicus, die deze verschillende hospitaaltjes bezoeken moet, is door het gouvernement aangesteld en wordt niet door de ondernemingen betaald. Wil hij de ondernemingen bereiken dan moet hij het grootste deel van zijn tijd in roei- of motorboot doorbrengen. Hij moet zijn dienst op de ondernemingen zoo gauw mogelijk verrichten,daar hij een uitgestrekt gebied te controleeren heeft en hij alle ondernemingen voor donker moet hebben bezocht.

Het is voor den gouvernementsmedicus door deze dienstregeling absoluut onmogelijk zich met plantage-hygiëne te bemoeien.

Wil men werkelijk de hygiënische wantoestanden op de ondernemingen verbeteren dan moeten de planters samenwerken. Op een of meer geschikt gelegen ondernemingen moet een centraal hospitaal worden gebouwd. Zooveel mogelijk ondernemingen moeten zich daarbij aansluiten en het hospitaal gezamentlijk exploiteeren.

Zulk een hospitaal zou het centraalstation vormen van waaruit de medicus de hygiëne op de ondernemingen controleert en verzorgt. Hoe de fijnere nuanceering der organisatie zal moeten zijn is van hieruit moeilijk te bepalen, misschien zou men het Delisch systeem zonder meer kunnen toepassen, misschien zou men dit systeem moeten wijzigen om het aan de verhoudingen op Surinaamsche ondernemingen te doen aanpassen.

De planters of juister de door hen, desnoods samen met het gouvernement, bezoldigde medici zouden dan zelf de bestrijding der mijnwormziekte, van de dysenterie, malaria enz. tot heil hunner bedrijven ter hand kunnen nemen en spoedig zouden hun, even als vroeger aan hunne Delische collega's, de voordeelen der nieuwe regeling — in een vermeerderde arbeidsprestatie en geringer ziekte- en sterftecijfer hunner koelies blijken.

BIJ DE AUCANERS

III

DOOR

WILLEM F. VAN LIER.

Ik stel mij voor, dat de lezers van de West-Indische Gids het interessant zullen vinden om na het vorig artikel (*De West-Indische Gids*, 4e Jg. blz. 205) van de verdere afwikkeling van zaken betreffende het nieuwe tractaat te lezen. Ik bied hun daarom hierbij aan een verslag van de kroetoe (vergadering) waarin de stam, om dat nu maar zoo te noemen, het nieuwe verdrag heeft geratificeerd. Dit verslag geeft m.i. antwoord op de bewering, dat als het voortaan pais en vree met de Aucaners zal zijn, die niet *door* doch *ondanks* het tractaat zou bereikt zijn.

23 December 1921. Op heden kon de kroetoe, die aanvankelijk op 18 dezer bepaald was, doch door de Bilo-kapiteins verschoven, een aanvang nemen. De opkomst was zeer groot, nagenoeg alle kapiteins of hunne onder-kapiteins (Blaka djakti's) waren aanwezig en bovendien nog een groote schare ouderen [1]) en andere volwassen mannen die als belangstellenden waren opgekomen.

Bij de opening van de vergadering werd aan de Bilo-kapiteins verantwoording gevraagd voor het verzetten van den datum van 18 op heden. Kapitein Afaniaka van Manlobbi voerde het woord en bood namens alle Bilo-kapiteins aan de Opo-collega's excuses aan omdat deze gederangeerd werden. Wat aanleiding voor hen, de Bilo-menschen, was den datum te verzetten, wilden zij nu liever

[1]) De ouderen vervullen bij de Aucaners de rol van volksvertegenwoordigers.

verzwijgen en verzochten, dat er genoegen genomen zou worden met het aangeboden excuus en overgegaan tot de orde van den dag. Asékendé, de leider van de kroetoe, — Amakti kon wegens ziekte de kroetoe niet in persoon leiden, doch woonde haar, in zijne woning, die vlak naast het kroetoe-huis staat, van het begin tot het einde toe bij — had er bezwaar tegen dat de Bilo-kapiteins geen rekenschap van hun gedrag gaven en drong er op aan, dat Afaniaka zich nader zou verklaren. Deze bleef weigeren, doch zei geen bezwaar te hebben aan wien dit verlangde, particulier het een en ander mede te deelen. De Bilomenschen hebben bezwaar in de kroetoe over deze zaak te spreken; worden zij echter daartoe genoodzaakt, dan zullen zij uitkomen, doch de verantwoordelijkheid voor de wending die de debatten hoogstwaarschijnlijk zullen nemen blijve dan voor dengene die dat uitlokte, zeide Afaniaka.

Verschillende stemmen uit de kroetoe, waarschuwden Asékendé niet voort te gaan en de zaak werd daarbij gelaten [1]). Alsnu deelde Asékendé mede, dat deze bijeenkomst ten doel had aan den ganschen stam mededeelingen te doen van de reis van den Granman naar de stad en al wat daarmede in verband staat. Daar massa Van Lier de meest onpartijdige persoon is, die alles heeft medegemaakt en bovendien nog alles op papier heeft, werd hem verzocht het verslag uit te brengen.

Het woord is thans dus aan den heer Van Lier.

Ik hield, eer aan het verzoek van Asékendé te voldoen, eene toespraak tot de kroetoe, waarin ik wees op de goede bedoelingen van het Bestuur voor de Aucaners en stelde daartegenover hunne ondankbaarheid, welke zich uitte in gebrek aan vertrouwen in de Bakra's.

„Zoolang", zeide ik „gij niet uw vol vertrouwen aan de Bakra's schenkt en er van overtuigd wordt, dat bij *al* wat

[1]) Later vernam ik dat het verzetten van den datum door de Bilo-kapiteins als demonstratie tegen den Granman dienen moest. Als hun rekenschap gevraagd werd, dan zouden zij met hunne grieven tegen Amakti uitkomen. Kapitein Jenta van Powie had dit echter ontraden. Van mij had hij vernomen dat ik in deze kroetoe alle partijen met elkaar zou verzoenen en zag daarom liever dat er geen oude koeien uit de sloot gehaald werden.

de Bakra's voor of weleens, in uw oog, tegen de Djoeka's doen, slechts één grondgedachte heerscht, nl. het waarachtig welzijn van uw stam, zoolang zal er geen sprake van vooruitgang bij U zijn. Ik heb twee jaar geleden met U den eed van trouw aan elkander gezworen. Ik deed dat met geheel mijn hart en heb woord gehouden. Gij daarentegen hebt dien eed geschonden; hoe was het anders mogelijk dat er zulke wantoestanden hier konden bestaan, terwijl ik in uw midden woon en bereid ben u in alles den weg te wijzen? Ik waarschuw u echter tegen u zelven; door mij niet geheel te vertrouwen zijt gij op een verkeerd pad dat u ten verderve zal leiden. Het doel van deze bijeenkomst is u allen bekend, het is het inluiden van een nieuw leven onder de Aucaners en daarom zal ik niet voortgaan met verwijten tot u te richten, maar u bekend maken met wat er zooal in de stad is voorgevallen gedurende de aanwezigheid van den Granman aldaar en u mededeelen de bevelen van den Gouverneur, waaraan gij voortaan te gehoorzamen hebt. Gij moogt mij straks zooveel vragen stellen als ge wilt, met betrekking tot de nieuw getroffen maatregelen. Ik zal al uwe vragen beantwoorden en u alles uitleggen wat gij wenscht te weten. De Gouverneur heeft mij bevolen dit te doen, want Zijne Excellentie wenscht dat alle Aucaners zullen weten waaraan zij zich zullen te houden hebben, omdat het Bestuur met onverbiddellijke strengheid de handen aan de nieuwe bepalingen zal houden".

Hierna verhaalde ik omstandig al wat had plaats gevonden van af Amakti's aankomst in de stad tot Gagoe's terugkeer van Albina zonder Aliamba. Met groote belangstelling luisterden allen. Veel indruk maakte het op hen dat aan Amakti dadelijk bij zijn aankomst te Paramaribo gelast werd de vlag van zijne boot neer te halen en dat het hem verboden was die uit te steken van het huis waarin hij logeeren zou; dat aan den Granman een verblijf in de Saramaccastraat werd aangewezen, terwijl Kanapé vlak bij de landskantoren mocht komen wonen, enz.

Ik legde toen uit waarmede deze „straffen" verband hielden. De vlag was aan den Granman gegeven om haar

hoog te houden en te beschermen; in stede daarvan werd zij door hem misbruikt om zijn boot te tooien toen hij Aliamba zond om een afschuwelijk complot met de Boni's tegen de Bakra's te smeden.

Daar het 4 uur geworden was (de kroetoe was om 11 uur begonnen) stelde ik voor de voortzetting tot morgen te verdagen. Het gebruikelijke „go na see, kon pikie" (in comité gaan beraadslagen en komen antwoorden) vond toen plaats. Teruggekeerd in de kroetoe werd mij dank uitgebracht voor het gesprokene.

„Men had vele harde dingen aangehoord, doch niemand die mij iets kwalijk kon nemen, immers „na fa na krosi priti, na so a moe naai" (zooals het kleed gescheurd is, zoo moet het genaaid worden)". De kroetoe was mij vooral dankbaar, dat ik alles haarfijn vertelde, wat er zooal gebeurd was in de stad. „Geen Djoeka die in het openbaar al deze dingen zou rapporteeren; als altijd zouden wij nu weer hooren met hoeveel eer en onderscheiding de Granman is ontvangen en behandeld. Gelukkig dat er nu eindelijk iemand gevonden is, die geen oogenvrees heeft, enz."

Verder werd volmondig erkend, dat in al wat ik gesproken had, nog geen tikje ongelijk aan de zijde van de bakra's te vinden is.

's Avonds kwamen verschillende vrienden van Amakti mij vragen of het waar was, dat de Granman zelf aan de Bakra's verzocht had Kanapé met gezag te bekleeden. Dit hadden zij bij gerucht vernomen; de Granman zelf en Gagoe hadden hier verteld, dat de benoemingen van Kanapé en Gagoe geheel buiten Amakti om geschied waren. Ik antwoordde hierop, dat allen op den volgenden dag precies zouden hooren hoe dat in elkaar zit. Nog laat in den avond kwam een vertrouweling van Amakti mij verzoeken om den Granman niet aan de kaak te stellen „Uit schaamte had hij verzwegen, dat hij zelf de benoeming had uitgelokt". De verzoeker werd met een snauw weggezonden. „Ik was verontwaardigd over het feit dat men mij in gekonkel wilde betrekken".

24 December 1921. De kroetoe wordt voortgezet. Vele

Missiedjan-negers (de tegenstanders van Kanapé bij uitnemendheid), w. o. Apientoe, Jententoe en Asoena, drie kopstukken der Missiedjanloo-negers, die gisteren er niet waren, komen heden uit. Het bericht had hen bereikt, dat ik vele „gewichtige dingen" gezegd had en dat er heden nog meer gezegd zouden worden. Ik ging voort met het verslag uitbrengen en schetste de verstoordheid van den Gouverneur over het wegblijven van Aliamba; voorts de angst van Amakti over wat met hem gebeuren zou en zijn biecht, dat hij de dupe thans is van zijn meineed, enz. De kroetoe luisterde met bijzondere aandacht. Ik ging voort en vertelde hoe Amakti zich toen tot het Bestuur wendde met de verklaring dat hij in het geheel geen gezag in de Tapanahony heeft; dat al zijne vrienden slechts schijnvrienden zijn, die het er op schijnen toegelegd te hebben hem ten val te brengen door hem in het kwaad te stijven en nooit anders dan slechten raad te geven; dat zijne oogen nu eindelijk zijn opengegaan en hij nu begrijpt dat Kanapé zijn eenige vriend is; dat hij dwaas gehandeld had Kanapé niet eerder zijn vertrouwen te schenken; dat hij thans echter een nieuw leven wenscht te beginnen en daarom den Gouverneur verzoekt Kanapé met gezag te bekleeden om hem te helpen den stam te besturen. Voorts verzoekt hij dat Gagoe aan Kanapé zou worden toegevoegd. De doodsche stilte waarin de kroetoe mij had aangehoord, werd nu verbroken. Uitroepen van verbazing, van afkeer tegen Amakti's huichelachtigheid, van medelijden met Kanapé, die zoolang de dupe van die huichelachtigheid geweest was, enz. werden luide geuit. Na verkregen stilte ging ik weer voort. Ik wees de kroetoe er op, dat Kanapé er niet bij was, toen de Granman het besluit nam bovenstaand verzoek tot het Bestuur te richten, doch Gagoe wel en die ging daarmede accoord.

Jententoe: „Gagoe ben jij accoord gegaan met den Granman toen hij dat besluit nam?"

Gagoe: (stotterend) „Ja, anders zouden er soldaten en politie hierheen gezonden worden om ons te besturen".

Van Lier: Dat is een groote leugen Gagoe, je bent een huichelaar (joe dee konkroe) er was, toen de Granman het

verzoek deed, nog geen sprake van soldaten en politie. Waarom lieg je uit oogenvrees?"

Jententoe: „Geef antwoord, Gagoe".

Gagoe: (thans met forsche stem) „Ja ik heb den Granman gesteund bij zijn besluit, want ik heb de overtuiging dat Kanapé met rechtvaardigheid zal besturen, daarom heb ik mij beschikbaar gesteld om hem te helpen, en buitendien ik ben niemand rekenschap schuldig van mijne daden, ik heb in het belang van den stam gehandeld."

Jententoe zuchtte.

Van Lier: ik leg er nadruk op, dat de Granman den Gouverneur genaderd is met zijn verzoek, vóór het Bestuur zijn plannen om Kanapé met gezag te bekleeden aan de Djoeka's had bekend gemaakt. Nu wil ik jelui wel zeggen dat Kanapé in de stad ontboden werd om in Amakti's plaats, die onvoorwaardelijk zou worden afgezet, benoemd te worden. Toen evenwel Amakti zelf het verzoek tot den Gouverneur richtte om hem door Kanapé te doen bijstaan en daarbij volmondig zijn schuld erkende en nederig om vergiffenis vroeg, was dat naast de beden van den heer Smit en mij, reden voor den Gouverneur om terug te komen op Z.Ex.'s besluit en genade voor recht te laten gelden, onder de voorwaarde, die ik u straks zal voorlezen. Eerst wil ik over iets anders spreken. Ik heb sedert mijn terugkeer hier vernomen dat het lasterlijk praatje rondgebazuind wordt, dat Kanapé door gekuip heeft weten gedaan te krijgen van mij, dat ik zijne benoeming heb uitgelokt. Ik waarschuw jelui tegen het voortgaan daarmede. Je zult daarmede den Granman in nieuwe moeielijkheden brengen. Maar ook is het zonde iemand die zooveel voor den stam als wel voor Amakti persoonlijk in de stad deed als Kanapé, hier nog te belasteren". Ik somde toen op hoe Kanapé telkens en telkens trachtte bij den Gouvernements-Secretaris zoowel als bij andere hoofdambtenaren gunstige stemming voor den Granman te maken, en dat hij, in particuliere audientie bij den Gouverneur toegelaten, van die gelegenheid wist gebruik te maken Z. Ex. persoonlijk te verzoeken „al het gebeurde te willen vergeven en vergeten".

Kanapé: „Het is nu genoeg over mijn persoon, meneer Van Lier".

Asoena: „Houd je er buiten Kanapé; meeneer Van Lier ga voort, laat ons alles vandaag hooren, verzwijg niets. Kanapé wees dankbaar aan dezen man, die een einde is komen maken aan het gekonkel tegen jou. Ik beken het nu, ook ik heb steeds behoord onder jouw tegenstanders, ik wil daarom nu weten hoe ik steeds misleid werd. Na jouw terugkeer, Kanapé, is mij gezegd geworden dat de Granman geheel buiten jouw benoeming stond. Die benoeming was een bevel van de Bakra's". En zich tot Apientoe wendende: „Apientoe, ontdek je nu dat bij den Granman het „bloed kruipt waar het niet gaan kan" ten slotte gesproken heeft? (libisoema no pooi prati broedoe= de mensch kan bloed niet scheiden).

Apientoe: „Ik dank God dat de heer Van Lier gekomen is om een einde te maken aan het gekonkel van Djoeka's. Vóór den dood van Granman Oseisi wist iedereen dat Kanapé Granman worden zou; wel hij is het vandaag geworden. Amakti heeft zelf hem benoemd".

Jententoe: „Ik dank je, Apientoe voor je woorden, die mij uit het hart gegrepen zijn (joe go na mi bro foe hatti = je bent in mijn hart geweest)".

Van Lier: „Granman, je zit wel in huis, maar je hoort toch alles wat hier gesproken wordt, is het niet? Is niet al wat ik hier gezegd heb precies zoo gebreurd?"

Amakti: (met forsche stem) „Ja, zoo is het gebeurd".

Kapitein Jenta van Powi: „Gods oordeelsdag is heden aangebroken (Gado kroetoedee kom tidee). Wie zijn het, die beweren dat Kanapé door invloed van den heer Van Lier benoemd werd? Laten zij dan aan Popo om inlichtingen vragen. Popo, hebben niet de Bakra's in de stad, toen jij met ons meeging om den Granman te installeeren, aan jou en Adihontoe gevraagd waarom jelui Kanapé het Granmanschap ontroofden ten behoeve van Amakti? Was de heer Van Lier er bij Popo toen jij en Adihontoe het lijk van Osessi geweld aandeden om Amakti als zijn opvolger te doen aanwijzen, zoo zelfs dat Adihontoe ge-

struikeld is en jelui beiden lang uit met het lijk gevallen zijn?" „Popo, antwoord mij, lieg ik?"

Popo: „Neen".

Jenta: „Popo is alles wat ik gezegd heb, waar?"

Popo: „Ja".

Kanapé riep mij ter zijde om mij te verzoeken een einde te maken aan hetgeen waarover thans gesproken werd, omdat de Granman haast bezweek onder de schande. „Hij, Amakti, is nu geheel losgelaten door zijn partij, laat ons hem dan de hoon besparen".

Terwijl ik met Kanapé ter zijde sprak ging kapitein Jenta voort de voormalige partijgenooten van Amakti, ongezouten de les te lezen. Ik maakte daaraan een einde door Jenta te verzoeken niet voort te gaan. „Alles is nu voorbij, kapitein, wij beginnen van heden af een nieuw leven, laat ons dan alles met den mantel der liefde bedekken".

Ik vertelde nu hoe de Gouverneur ten slotte besloot genade voor recht te doen gelden voor Amakti, doch dat er nog een bedenkelijk punt overbleef; Z.Ex. bleef nl. bij den eisch dat Aliamba goed of kwaadschiks zou komen, en waar zij in het begin aan Amakti had doen weten dat het voor Z.Ex. slechts kinderspel was Aliamba uit de Tapanahony te doen halen, wilde zij dit ook met de daad bewijzen.

Het was reeds laat op een avond toen ik bericht kreeg, dat de Gouverneur besloten had eene expeditie van twaalf soldaten onder een luitenant naar de Tapanahony te zenden, via de Sarakreek, om Aliamba af te halen. De soldaten zouden dan op het dorp van Aliamba verblijf houden tot deze was uitgeleverd (groote ontsteltenis in de vergadering). Op dienzelfden avond nog verzocht ik om gehoor bij den Gouverneur. Z.Ex. weigerde in het eerst mij te ontvangen. Zij was moe geworden van mij zoo vaak te moeten aanhooren met smeekbeden voor de Djoeka's. Toen ik bleef smeken om toegelaten te worden, stond de Gouverneur mij ten slotte een onderhoud toe. Ik verzocht dat Z. Ex. zou afzien van het plan soldaten naar de Tapanahony te zenden. „Geen sprake

daarvan" antwoordde de Gouverneur. Toen wees ik Z. Ex. op de noodlottige gevolgen, die deze expeditie zou hebben. De vele jonge vrouwen in verwachting zouden als zij eensklaps soldaten van uit het bosch zagen verschijnen, in hare verwachtingen teleurgesteld worden en hoe velen zouden misschien niet aan de gevolgen daarvan sterven. Toen zag ik welk een goed hart onze Landvoogd heeft. Hij, die zoo streng is, wiens ja, ja en neen, neen is, gaf dadelijk toe. „Terwille van de jonge vrouwen in verwachting zal ik geen soldaten er heen zenden", zeide de Gouverneur „doch Aliamba *zal* gestraft worden" (veel beweging in de vergadering). Ik kon niet voortgaan met mijn rede. Apientoe [1]) riep uit: „Ik schors de kroetoe, broeders komt met mij in comité".

De vergaderzaal liep bijna leeg. Na terugkeer sprak Apientoe „Massa Van Lier, namens alls Djoeka's zeg ik jou dank. Alle Djoeka's danken jou op hun knieën voor wat je voor ons gedaan hebt. Menschen kunnen jou daarvoor niet loonen, je loon is dus bij God. Je hebt op gisteren gezegd dat je je eed met ons getrouw gebleven bent, met deze daad heb je de bewijzen daarvoor geleverd. Je hebt zoo vaak verklaard dat je Djoeka bent, wel vandaag verklaren de Djoeka's, dat je niet alleen Djoeka bent, maar je bent de eerste onder alle Djoeka's" (zoo iets van eere-burger in de Tapanahony, stel ik mij voor). „Dat je het eerst aan onze vrouwen, zusters en dochters in verwachting gedacht hebt, geeft jou aanspraak op levenslange dankbaarheid van den ganschen stam". En tot de kroetoe zich richtend: „Broeders, neemt dezen man in uw midden op zooals hij zich geeft, hij is geen leugenaar. Een leugenaar praat niet als hij."

Na een „stormloop" van allen, die mij (Djoeka-gebruik) wenschten te omhelzen, te hebben doorstaan, verzocht ik om de kroetoe, die heden weer *vier* volle uren geduurd had, te verdagen tot morgen.

25 December 1921. De dag wordt heden hoofdzakelijk besteed aan het voorlezen van het protocol en het uit-

[1]) Zie van Lier. *Iets over de Boschnegers* blz. 89 en 90.

leggen punt voor punt daarvan. Vragen werden er slechts weinig gesteld. Op mijn aandringen dat er nog meer gevraagd moest worden, omdat het de wil van den Gouverneur was dat allen precies zullen weten en begrijpen wat er in dat stuk staat, werd geantwoord dat na de uitlegging, die ik van alles gegeven had, er geen ruimte voor vragen meer bestond.

Nadat ik klaar was met voorlezen en uitleggen, gingen weer nagenoeg alle aanwezigen in comité. Teruggekeerd, werd bij monde van dà Afaniaka in eene rede, die wel een uur duurde een overzicht gegeven van al wat was voorgevallen, van de wantoestanden, die successsievelijk in de Tapanahony ontstaan waren, van de gespannen verhouding tusschen den Granman en zijne kapiteins, van den toestand van regeeringgloosheid, die hier dreigde te ontstaan, enz. totdat de Bakra's eindelijk hebben ingegrepen. In al wat voorgelezen werd stond niets dat niet is in het belang van de Djoeka's en daarom werd alles met blijheid aanvaaıd. Voorts werd mij verzocht hiervan bericht aan den Gouverneur te zenden. Ik dankte hiervoor en hield weer eene rede waarin ik vooral wees op het gevaar dat voor elk volk bestaat in het verdeeld zijn in partijen. Eendracht is de eerste voorwaarde voor elk volk om tot bloei en welvaart te geraken. Ik deed daarom een krachtig beroep op alle Aucaners om van heden af alle oude veeten te laten rusten, als dood en begraven te beschouwen. Broederliefde is het hoogste gebod van God aan den mensch. „Laten wij dan, broeders, ter wille van God en onze zaligheid dit gebod getrouw naleven".

Mijne woorden schenen indruk gemaakt te hebben; nadat in comité beraadslaagd was, dankte Afaniaka mij voor al wat ik gezegd had namens de kroetoe en werd aan Jenta (als oudste in jaren) opgedragen te mijnen behoeve een offer aan de goden en gran-jorka's te plengen.

Na weer talrijke omhelzingen doorstaan te hebben, verdaagde ik de kroetoe tot den volgenden dag.

26 December 1921. Van de goede stemming, die er onder de vele leiders van het volk, hier aanwezig, heerschte,

wilde ik zooveel mogelijk partij trekken. Ik overlegde daarom met Kanapé mijn plan om meteen een einde te maken aan de afschuwelijke gebruiken als lijfstraf, het vele dagen boven aarde houden van lijken, enz., waarover de Gouverneur en Gouvernements-Secretaris hunne afkeuring te kennen hadden gegeven. Kanapé was dadelijk enthusiast over dit plan en verzocht mij om, nadat ik in de kroetoe daarover zou gesproken hebben, hem voor de verdere afwikkeling daarvan te willen laten zorgen.

Bij de voortzetting van de kroetoe op hedenmorgen deelde ik mede, dat er nog meer bevelen van den Gouverneur waren, die ik nu bekend zou maken; deze bevelen zijn op uitdrukkelijk verzoek van den Gouvernements-Secretaris en mij niet in het stuk dat ik op gisteren heb voorgelezen aangehaald, omdat van alles wat schriftelijk is vastgelegd de Koningin inzage neemt, en de Gouvernements-Secretaris en ik zouden ons diep schamen als H.M. te weten kwam, dat een deel van Hare onderdanen nog zulke onteerende gebruiken er op na hielden.

De Gouverneur had aan dit verzoek toegegeven, nadat ik de verantwoordelijkheid op mij genomen had, dat Z. Ex's bevelen ook zonder op papier te staan stipt zullen nagekomen worden.

Die bevelen luiden:

1°. Lijfstraf in welken vorm ook wordt van heden af afgeschaft.

2°. Geen lijk mag langer dan *drie* dagen boven aarde gehouden worden.

3°. Lijken van wisi-mans mogen niet meer weggeworpen, doch moeten voortaan begraven worden.

Kanapé nam nu het woord. In een krachtige rede wees hij er op dat men hem altijd hier verweten had, dat hij de Bakra's te veel aanhing; en hoe staat het nu? Alle Djoeka's eenparig verklaren thans overtuigd te zijn van de goede bedoelingen van de Bakra's. Hij zou geen verwijten doen, doch slechts zijn vreugde erover uiten dat de oogen hier thans zijn opengegaan.

Hij is nu met gezag bekleed, hij heeft nooit daarom gevraagd, doch eenmaal de benoeming aangenomen wilde

hij thans aan allen zeggen, dat hij zijne belofte aan de Bakra's gedaan om voor de naleving van de bevelen van den Gouverneur zorg te dragen, gestand zou doen, ook al zou dat hem zijn hoofd kosten.

„De bevelen van den Gouverneur zooeven door den heer Van Lier medegedeeld, werden in de stad met ons besproken en wij hebben instemming daarmede betuigd".

Amakti interrompeert: „Ja, ik heb beloofd dat aan al deze dingen een einde zal komen".

Kapané vervolgt: „Kapitein Aloei en Adam, is al wat ik hier verklaar, juist?"

Aloei en Adam: „Geheel juist".

Kapitein Adam deelde verder mede dat hij het bovenstaande, behalve in een desbetreffende kroetoe ook nog persoonlijk aan den Gouvernements-Secretaris had beloofd en nam de gelegenheid te baat zijn persoonsindruk van ZHEdGestr. te vertellen: „een knap uitziende jongeman, ijselijk streng en toch zoo vriendelijk en welwillend, een man aan wien *niemand* iets dat hij vraagt zou kunnen weigeren".

Kapané vervolgde zijne rede en vertelde dat hij in eene particuliere audientie bij den Gouverneur toegelaten, Z Ex. plechtig beloofd had dat hij streng de hand aan alles, en in het bijzonder aan deze maatregelen zou houden.

Met Zijne Excellentie was verbleven hoe voortaan gehandeld zou worden. Hij lichtte de vergadering daaromtrent in.

Na de gebruikelijke beraadslaging in comité, werd bij monde van kapitein Popo verklaard, dat deze dag een dag van zegening Gods is, nu een einde gekomen is aan zooveel waaronder de Djoeka's zuchtten, doch waarin nooit verandering zou komen zonder hulp van de Bakra's, aangezien het hier gaat om „gebruiken onzer voorvaderen."

Kapitein Jenta van Powie verklaarde dat hij met veel genoegen de afwikkeling van deze kroetoe had bijgewoond. Hij dankt God, dat hij vóór zijn dood nog zooveel goede veranderingen in het leven van de Aucaners heeft zien komen. Hij deed een krachtig beroep op de aanwe-

zigen om het onderwijs zooveel mogelijk te steunen. „Het toekomstig geslacht zal U daar levenslang dankbaar voor zijn" besloot Jenta zijne toespraak.

Thans wenschte de kroetoe te weten hoeveel scholen er gesticht worden en waar die zullen geplaatst worden. Ik antwoordde dat er voorloopig ééne school kwam, op mijn standplaats.

„Maar dan worden de Opo-kinderen van het onderwijs uitgesloten", riepen verschillende stemmen.

Ik legde uit dat de Opo-kinderen en die van Granbilo (Manlobbi en omstreken) bij mij zouden komen inwonen.

Gevraagd werd of ik wel onderdak en voedsel voor al die kinderen zou hebben „want, de een zal niet aan de anderen mogen voorgetrokken worden".

Ik zette uiteen dat met deze eerste school slechts een proef genomen wordt; slaagt die, d. w. z. komen de leerlingen getrouw ter school en toonen de ouders daarop prijs te stellen, dan zullen er meer scholen in andere centra opgericht worden. Na een korte pauze verzocht ik weer om stilte. Ik had nog een boodschap van den Gouverneur en van den Districts-Commissaris over te brengen. Vóór daartoe over te gaan, las ik voor de rede van ZEx., tot afscheid aan Amakti en de zijnen, op 20 September. Deze rede maakte veel indruk op de kroetoe en een juichtoon ging aan het einde daarvan op. De boodschap van den Gouverneur, die ik nu moest overbrengen, luidde: „Het had Z Ex. veel leed gedaan, dat Zij dadelijk bij haar aankomst in de kolonie streng tegen de Aucaners moest optreden. Zij was daartoe door de Aucaners zelf genoodzaakt geworden. De Gouverneur wenschte echter van ganscher harte dat het leven tusschen de Aucaners en de Bakra's voortaan gaan zou, zooals nu is verbleven en dat in vervulling zou komen de wensch van Z Ex. aan het slot van haar rede nl. dat als de Granman weer in de stad ontboden werd, het dan niet zijn zou om berispt te worden, doch om aan den Gouverneur de blijde tijding te brengen, dat de Djoeka's in tevredenheid leven en in elk opzicht vooruit gaan." De juichtonen van de kroetoe duurden hierop lang.

De Districts-Commissaris had mij opgedragen zijne groeten over te brengen. ZEdGestrenge is geen vreemdeling voor de Djoeka's, integendeel, weinigen die hem niet kennen uit den tijd toen hij als secretaris op Albina was. De Djoeka's weten dan ook reeds van vroeger dat hij hun zeer genegen is en altijd hunne belangen heeft behartigd.

Nu Commissaris geworden, zal ZEdGestrenge op dezelfde wijze als voorheen die belangen blijven bevorderen. Hij vraagt daartegenover het volle vertrouwen van de Djoeka's want zonder dat vertrouwen zal het hem niet mogelijk zijn iets blijvends in hun belang te doen.

„Ten slotte nog dit, broeders. Toen de Granman en de kapiteins uit de stad vertrokken, hadden zij geen tijd meer met het Bestuur te spreken over de nooden en klachten der Djoeka's. Ik heb toen beloofd, dat ik na hun vertrek het een en ander aan het Bestuur zou blootleggen en om hulp verzoeken. Dat heb ik ook gedaan.

Ik ben echter tot u teruggekeerd zonder vracht (Djoeka-beeldspraak), maar geheel leeg is mijn boot ook niet. Zonder vracht, want ik kan U niet zeggen, dat aan alles waarover gij klaagt, reeds vandaag of morgen een einde zal komen. Maar geheel leeg is mijne boot ook niet, want de Gouverneur doet U weten, dat ZEx. aan alles haar aandacht zal schenken.

De nieuwe Commissaris doet U weten dat hij het zich tot taak zal stellen te zorgen, dat de Djoeka's niet — door wien dan ook — worden uitgebuit. Om dat te kunnen doen is echter voor hem noodig, dat de vrachtvaarders zich geregeld bij hem aanmelden voor het invullen van de livretten bij het opvaren zoowel als bij het afzakken. ZEdGestrenge zal daarom zeer streng de hand aan het livretten-stelsel [1]) houden.

Popo: „Meneer Van Lier, u heeft gezegd, dat u geen vracht voor ons gebracht hebt, broeder, uw boot is tot zinkens toe geladen. Zend onzen dank aan den Gouverneur, aan den Gouvernements-Secretaris en den Commissaris.

---

[1]) Zie *De West-Indische Gids*, 4de jg. (Mei 1922), blz. 51.

Van Lier: „En hiermede ouderen, heb ik de taak, die ik op mij nam, voleindigd. Ik heb u volledig verslag van den stand van zaken gegeven. Gij hebt mij gedankt voor al wat ik voor u deed, dien dank neem ik aan, doch beschouw dien als een vorm van beleefdheid. Op werkelijken dank heb ik geen aanspraak, immers, en ik verklaar dat nu weer; ik beschouw mijzelf geheel als Djoeka, wat ik deed, deed ik dus voor mijzelf en niemand heeft aanspraak op dank voor hetgeen hij voor zichzelf doet. Stel u voor dat gij bij het loopen in het bosch een grooten splinter in uw voetzool kreeg, dien gij met een scheermes moest uitsnijden om geen infectie te krijgen en misschien uw been verliezen. Zoudt gij uzelven dank zeggen voor het behoud van uw been? Neen toch. Wel dan, een einde maken aan de vele wantoestanden — in hoofdzaak het gekonkel, waarin *mijn stam* leefde, was mijn plicht. Het was het uitsnijden van een gevaarlijken splinter. Dat de operatie pijn, aan sommigen zelfs veel pijn heeft gedaan, was niet te vermijden. Het been moest behouden blijven. Ik zal steeds blijven voortgaan op den weg, dien ik tot nu toe gevolgd heb. Dat ik hier reeds veel goeds gedaan heb, zal ik niet beweren; groot zou mijn dwaasheid zijn als ik dat deed. Wat ik echter wel beweer, is dat ik steeds mijn plicht tegenover het Bestuur en tegenover den stam gedaan heb en zal blijven doen.

Mi koti" („Ik heb gezegd").

Volgens Djoeka-gebruik verwijderde ik mij om aan de kroetoe gelegenheid te geven over alles wat behandeld was, nog eens van gedachten te wisselen. Na ruim een uur werd ik teruggeroepen. Bij monde van Asedé (Missiedjanloo) verklaarde de kroetoe dat al de wetten en bevelen van den Gouverneur zonder eenig voorbehoud zijn aanvaard en dat alles stiptelijk zal worden nageleefd. De Gouverneur gelieve het te beschouwen alsof niet de Granman met eenige Hoofden met ZEx. de overeenkomst gesloten hebben, doch dat geheel de stam bij de onderhandelingen tegenwoordig was. Aan den Granman en Kanapé werd opgedragen een brief aan den Gouverneur te schrijven om het bovenstaande aan ZEx. te berichten. Ik

dankte hiervoor, doch wenschte nog één vraag te stellen: „Hebt gij hetgeen uwe Hoofden bij de Bakra's aanvaardden, bekrachtigd uit nooddwang of is dat met geheel uw hart geschied? (Na foe die tee man moro joe a doro joe mama-hedé gi joe foe tjari, joe sa tjari? ifi nanga krin brô foe hatti? Is het omdat wanneer een man u overmeestert en hij snijdt uw moeders hoofd af en geeft u dat te dragen, gij het dan dragen zult, of is het met een schoon hart?)

Spontaan klonk het „geen sprake daarvan (kweti-kweti) het is met geheel ons hart (nanga krin brô-foe-hatti)".

„Wel broeders, dan dank ik u op mijn beurt met geheel mijn hart. Moge *Nana* (*het Opperwezen*) ons allen bijstaan".

's Avonds hield ik nog een babbeltje met Kanapé over al wat er gedurende de vier dagen zooal besproken was. Hij verklaarde mij dat hij nooit zooveel succes had durven verwachten.

Op mijn vraag of hij al wat door de kroetoe beloofd was, als oprecht gemeend beschouwde, antwoordde hij volmondig „ja".

WERKZAAMHEDEN OP TOPOGRAFISCH EN KADASTRAAL GEBIED IN SURINAME VAN 1911—1920[1]).

I.

DOOR

F. E. SPIRLET.

Tot een twintigtal jaren geleden was van Suriname betrekkelijk weinig bekend. Onze kennis bepaalde zich tot de Kuststrook- — gedeeltelijk in cultuur gebracht — en tot een gedeelte der voornaamste rivieren.

Onze voorvaderen deden niet veel aan onderzoekingstochten in de binnnenlanden. Zij hadden genoeg aan de vruchtbare Kuststrook, doorsneden door tal van breede rivieren, die, onderhevig aan eb en vloed, het geheele jaar bevaarbaar waren voor alle schepen van den toenmaligen tijd. Verder werden de binnenlanden bewoond door Indianen en later door weggeloopen slaven, met wie men op voet van vijandschap leefde en die met alle macht de toegang tot die binnenlanden gesloten hielden.

Men was meer op behoud van het bestaande bedacht, dan om verder door te dringen en schatten van geld en tal van menschenlevens heeft het gekost voor men in het laatste der achttiende eeuw tot een vergelijk met de laatste groep dier weggeloopen slaven is kunnen komen, waarbij het gebied bepaald werd, dat den ex-slaven werd overgelaten met volkomen vrijheid om te leven en te doen zooals ze zelf verkozen.

Dit gebied was nu nagenoeg het geheele binnenland en bleef dit dan ook voor ons vrij wel onbekend.

Die ex-slaven, genaamd Boschnegers, hebben zich neergezet langs den middenloop der groote rivieren en hunne afstammelingen wonen daar in hoofdzaak nog.

Eerst in de 19e eeuw is eenige meerdere bekendheid van die

[1]) Verkorte lezing, toegelicht met kaarten, gehouden in de algemeene bestuursvergadering van het Kon. Ned. Aardr. Genootschap van 10 December 1921.

binnenlanden verworven — doch speciaal van de rivieren — door de tochten van Schomburgk langs de Corantijn, door eene Fransch-Nederlandsche grenscommissie langs de Marowijne en door Cateau van Rosevelt langs de Suriname- en Saramacca-rivieren.

De benedenloopen der Corantijn, Nickerie, Coppename en Saramacca rivieren waren van vroeger bekend door de reizen der Hernhutters-zendelingen die van Demerara en Berbice uit, langs die benedenloopen, de gemeenschap onderhielden met hunne vestigingen in Suriname.

Wel hebben meerdere personen of corporaties onderzoekingen gedaan en hebben enkele gedeelten meerdere bekendheid gekregen, doch daarbij kwam de eigenlijke topografie eerst op het tweede plan o.m. de tocht in 1900 van Dr. van Cappelle langs de Nickerie rivier.

Aan deze eeuw is het weggelegd om een samenhangend beeld te krijgen van Suriname en wel, dank zij het initiatief van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap, dat in samenwerking met de maatschappij tot bevordering van het natuurkundig onderzoek der Nederlandsche Koloniën en met eene vereeniging voor Suriname en gesteund door de Regeering in staat is geweest tusschen de jaren 1901 en 1911 eenige expeditiën uit te rusten, speciaal met het doel om het onbekende Suriname te exploreeren.

De eerste expeditie stond onder leiding van den heer Bakhuis en had plaats in 1901 met het doel het stroomgebied van de Coppename R. te exploreeren. Achtereenvolgens kwamen aan de beurt de Saramacca R. onder leiding van den heer van Stockum, de Gonini en Tapanahony expedities onder leiding van den heer Franssen Herderschee, de Tumac-Humac-expeditie onder leiding van den heer de Goeje, de expeditie naar de Surinamerivier onder leiding van den heer Eilerts de Haan en de laatste expeditie onder leiding eerst van den heer Eilerts de Haan en, na diens overlijden, onder den heer Käiser, de Corentijn R.

Door deze tochten was het binnenland in alle richtingen doorkruist en is het resultaat vastgelegd in de door het Kon. Ned. Aardr. genootschap uitgegeven verslagen, waarnaar ik kan verwijzen en die een leerrijk beeld geven van de moeilijkheden verbonden aan tochten in de binnenlanden van Suriname, waar noch land noch bevolking, voor zooverre die er is, de taak vergemakkelijken.

De benedenlanden bleven bij die expeditiën buiten beschouwing en werd de kennis daarvan niet vermeerderd.

Allerlei tegenslagen ondervonden bij het uitvoeren van werken om te trachten die benedenlanden tot ontwikkeling te brengen deden het gemis aan betrouwbare topografische kaarten ten zeerste gevoelen.

Ook hier werd weer bewaarheid het juiste woord dat het lid der tweede Kamer Dr. J. W. IJzerman in zijne rede van 5 Maart 1918 gesproken heeft, „dat zoo noodig voor de ontwikkeling van „het individu lezen en schrijven zijn, zoo noodig zijn goede kaar- „ten voor de ontwikkeling van een land" en zooals professor J. J. A. Muller in zijn schrijven aan den Minister van Koloniën dd. 14 Februari 1918 te kennen geeft „Aan het *nut* van betrouw- „bare kaarten, ja van hunne onmisbaarheid voor een land, dat „zich ontwikkelt — ik denk aan landbouw, boschbouw, vervoer- „middelen enz. — twijfelt toch wel niemand."

Om die leemte aan te vullen werd ik in het jaar 1910 van wege den Minister van Koloniën aangezocht om mij naar Suriname te begeven, ten einde verbetering te brengen in de cartografische en kadastrale toestanden — meer speciaal in de benedenlanden — en wel in de betrekking van gouvernements-landmeter, die door het ontslag van den heer Loth vacant zou worden. Daar die betrekking eerst in 1911 open zoude komen, had ik ruimschoots den tijd om mij op de hoogte te stellen van land en volk van Suriname, waartoe de uitgebreide litteratuur daarover van het Koninklijk instituut van taal- land- en volkenkunde mij in de gelegenheid stelde.

Aldus toegerust met de kennis, die uit boeken verkrijgbaar was, kwam ik in Juni 1911 te Paramaribo aan en werd door den Gouverneur van Suriname belast met de waarneming van de betrekking van Gouvernements-landmeter.

Ieder gezond denkend mensch zou nu veronderstellen dat die betrekking iets te maken had met het vak van landmeetkunde; doch het tegendeel is waar, zooals ik tot mijne groote verwondering moest ontwaren.

Het beroep van landmeter in de Kolonie Suriname is een geheel vrij broep, waarvoor ieder zich kan aanmelden, die een examen heeft afgelegd, waarvan het programma in 1877 is vastgesteld en na daartoe van den Gouverneur vergunning verkregen te hebben dat beroep uitoefenen.

Het werk gaat nu geheel buiten het Bestuur om en die landmeters staan alleen, volgens eene instructie ook van 1877 dagteekenende, onder toezicht van den gouvernements-landmeter.

Het woord „toezicht" is in deze synoniem met „toekijken", daar nergens bepaald is welke gevolgen het niet opvolgen van de enkele voorschriften, die in die instructie zijn vastgelegd zal hebben en dit toezicht of liever dit toekijken dus een wassen neus is.

Alleen kan eenigszins repressief te werk worden gegaan door te weigeren hun werk in de archieven van het z.g. domeinkantoor te deponeeren, indien daartoe aanleiding bestaat, als er in strijd met die voorschriften gehandeld is.

Het zoogenaamde domeinkantoor, eene afdeeling van de administratie van financiën en waarvan de gouvernements-landmeter de hoogste ambtenaar is, heeft in deze alleen eene passieve rol te vervullen en neemt trouw in ontvangst alles wat door de particuliere landmeters gedeponeerd wordt.

Eenige contrôle daarop bestaat niet en òf het goed is of niet goed is en òf het overeenkomstig de werkelijkheid is of niet is, dat doet niets ter zake.

Het domeinkantoor neemt het in ontvangst en voegt het bij de bundels archiefstukken van eeuwen her, tot tijd en wijle ze in hunne rustige rust gestoord worden bij latere raadpleging door anderen en dan eerst blijkt vaak dat het technisch van geene waarde is.

Doch bij het domeinkantoor worden geheel andere zaken behandeld en wel doordat de van huis uit belasting-ambtenaar, die met de waardigheid van administrateur van financiën is bekleed, tevens den titel voert van beheerder der domeinen en als zoodanig de concessies behandelt voor landbouw, boschbouw, mijnbouw, en alle andere concessies waar middellijk het domein d.w.z. geheel Suriname, met uitzondering van dat kleine gedeelte waarvan eigendomsbewijzen zijn afgegeven, in betrokken is, en als zoodanig in laatste instantie advies uitbrengt of eene beslissing neemt in al deze aangelegenheden en alle voorstellen daarover onder de aandacht van den Gouverneur brengt.

In de functie van beheerder der domeinen staat hem het domeinkantoor ten dienste.

Daar in zoodanige positie geplaatst van de opdracht, met mijne uitzending beoogd, niets te recht zou komen, werd in mijne nota waarin ik mijne voorstellen tot verbetering van de kadastrale en cartografische toestanden had belichaamd, op den voorgrond gesteld, dat ik ontheven moest worden van de bemoeienissen met het domeinkantoor.

Deze nota werd door mij ingediend den 9en Augustus 1911, dus reeds vijf weken na mijne aankomst.

De voorstellen in deze nota kwamen op het volgende neer:
Ter verkrijging van de zoo noodige vaste punten waarop de metingen zouden kunnen aansluiten, zouden op verschillende punten in de laaglanden astronomische plaatsbepalingen verricht en deze door middel van betonpilaren verzekerd worden.

Deze punten — een vier en twintig in getal — werden zoodanig gekozen dat de niet te vermijden onnauwkeurigheden en dientengevolge niet mathematisch zuivere ligging, practisch van geen invloed op het gemeten net zouden zijn.

Triangulatie gebaseerd op een gemeten basis was hier geheel buitengesloten. Niet alleen dat er sommen mede gemoeid zouden zijn, die niet te betalen waren, doch bovendien zou het toch niet kunnen, doordat in dat vlakke nagenoeg geheel met oorspronkelijk bosch bedekt land het niet mogelijk zou zijn, uitzicht te krijgen om de hoekmetingen te verrichten, tenzij door het bouwen van boven het bosch uitstekende torens, dus van minstens 30 M. hoogte, nog daargelaten of de slappe bodem op de meeste plaatsen het bouwen van die gevaarten zoude toelaten. Voor controle gedurende de metingen door deze aan te peilen zouden ze toch niet kunnen dienen, daar de bedektheid van het terrein dit niet zoude toelaten; alleen zouden ze kunnen dienen voor aanvangs- en eindpunten der metingen, dus hetzelfde als de astronomische stations. Ook zoude het nog jaren geduurd hebben vóór de resultaten der triangulatie zoover gevorderd zouden zijn, dat met de topografische metingen zoude begonnen kunnen worden.

In navolging van de wijze waarop het in Oost-Indië is geschied, waar in terreinen van hetzelfde karakter — West-Borneo, Palembang en Djambi — met astronomische bepaling der zoo noodige vaste punten, uitstekende resultaten zijn verkregen, was ook voor de laaglanden van Suriname dit de aangewezen methode. Gezorgd werd dat het transport over land der chronometers niet noodig zoude zijn, met uitzondering van drie punten langs de spoorbaan, waar het transport met den trein plaats vond.

Deze plaatsbepalingen zouden verricht worden door den Kapitein-luitenant ter zee van Stockum, die op dat gebied zijne sporen verdiend had en bekend was met Suriname, als toegevoegd aan de Coppename-expeditie en als leider der Saramacca-expeditie.

Die punten zouden door metingen onderling verbonden worden en op deze wijze zoude een stel hoofdlijnen verkregen worden, beginnende bij en eindigende op een astronomisch station òf op eene reeds gemeten lijn aansluitende. De keuze der lijnen zoude zoodanig zijn, dat daaraan alle in cultuur gebrachte of nog in cultuur

zijnde streken zouden kunnen vastgelegd worden. Op die wijze zoude het noodige verband kunnen bewaard blijven. Deze metingen zouden aan een tweeledig doel beantwoorden en wel voor aansluiting der metingen van de eigendommen, dus voor kadastrale doeleinden, en voor aansluiting der verdere metingen van zuiver topografischen aard.

Verder werd gerekend dat het personeel gerecruteerd zoude worden uit de in de kolonie aanwezige landmeters, waarvan er toen te veel waren voor de normale behoefte en wel doordat de spoorbaan-aanlegwerkzaamheden afgeloopen waren en het daarbij werkzame personeel, waaronder ook eenige landmeters, ontslagen was geworden.

Behalve dat bevatte die nota nog tal van voorstellen van personeelen, financieelen en administratieven aard die hier niets ter zake doen.

De Gouverneur kon zich met die voorstellen vereenigen op een enkel ondergeschikt punt na en werden deze den 1en December 1911 den Minister van Koloniën aangeboden, die daarmede instemde en zijne goedkeuring daaraan hechtte bij schrijven van 26 Maart 1912.

Onderwijl was toestemming verzocht om reeds met de astronomische waarnemingen een aanvang te maken, daar de heer van Stockum in de West-Indische wateren aanwezig en zijn detacheeringstijd bijna verstreken was.

Dit werd toegestaan en werden, in afwachting van de beslissing van den Minister van Koloniën op alle voorstellen, de astronomische plaatsbepalingen door den heer van Stockum verricht in de laatste maanden van 1911 en de eerste maanden van 1912. Na afloop daarvan en nadat de berekeningen waren verricht, werden de uitkomsten te mijner beschikking gesteld en vertrok de heer van Stockum naar Nederland.

In afwachting van de ministerieele beslissing werd door mij, voor zooverre het werk op het domeinkantoor zulks gedoogde, onderzoek gedaan naar aanwezige kaarten en instrumenten, niet alleen op het domeinkantoor, doch ook bij andere takken van dienst, zooals boschwezen, landbouw en openbare werken en verkeer.

De oogst van kaarten, bruikbaar voor mijn doel, was vrij wel nihil en werd ik daardoor niets wijzer dan ik reeds was. Alleen deed ik op het domeinkantoor een prachtige vondst en wel een kaart van Alex. de Lavaux zonder jaartal.

Deze kaart vond ik tusschen een hoop andere vrijwel waarde-

looze kaarten in een beginstadium van ontbinding en onder eene dikke laag stof. Ik heb die kaart voor een wissen ondergang kunnen behoeden en haar later zorgzaam geheel afgenomen van het gedeeltelijk verrotte doek en haar opnieuw opgeplakt en voorzien van rollen. Ze is verder geen dag uit mijne oogen geweest. Het is mij gebleken dat de kern van alle latere kaarten van Suriname gevormd wordt door die kaart, zoowel die van J. C. Heneman, J. H. Moseberg, G. Mabé als die van J. F. A. Cateau van Rosevelt, welke alle zijn te beschouwen als uitbreidingen van die van de Lavaux. Het is te hopen dat de Minister in mijn, middels den heer Rollin Couquerque, chef van de afdeeling West-Indische Zaken, gedaan voorstel zal treden om die kaart in het Rijksarchief te deponeeren, na de Kolonie op de wijze zooals ik hem heb voorgesteld voor dat verlies schadeloos te hebben gesteld. Anders ben ik overtuigd dat die kaart na korten of langen tijd geheel verdwenen zal zijn, gezien de toestand, waarin ik die bij mijne komst aantrof.

Aan instrumenten was de oogst grooter, voornamelijk van den spoorwegaanleg, die juist beëindigd was. Op het domeinkantoor vond ik o.m. eene repetitie-theodoliet en eene theodolietboussole, deze laatste afkomstig van de expeditie de Goeje en zooals deze door hem, na terugkomst, aldaar gedeponeerd was. Boussoles tranche montagne en verdere instrumenten nam ik voor een deel over van den spoorwegaanleg doch het kostte mij veel tijd en moeite om alles in bruikbaren staat te brengen, gezien de staat van verwaarloozing waarin de meeste instrumenten verkeerden. Gelukkig waren ze alle van denzelfden fabrikant en kon ik daardoor de deelen van een niet te repareeren instrument gebruiken om de andere op te kalefateren.

Zoo heb ik dagen moeten zoeken om een schroefje te vinden dat ontbrak aan de repetitie-theodoliet en dat tot het vitale deel daarvan behoorde en waaraan eindelijk een horlogemaker mij geholpen heeft. Zelfs de garnizoensgeweermaker kon mij niet helpen, ofschoon die menschen anders nog al handig zijn.

Ik haal dit slechts aan om te toonen met welke moeilijkheden men in dit opzicht in een land als Suriname te kampen heeft als men zelf niet de handen uit de mouw kan steken en dat men — vermits plaatselijk niet op hulp te rekenen valt en het laten herstellen in Europa te lang duurt en in de oorlogsjaren die achter den rug liggen ook al niet kon — eene groote reserve aan materieel en onderdeelen moet hebben.

Toen dan ook de ministerieele toestemming in April 1912 afkwam en de opnemingsbrigade met 1 Mei 1912 werd opgericht, waren de resultaten der astronomische plaatsbepalingen te mijner beschikking en was ik wat instrumenten betreft voldoende uitgerust.

Eene benedenwoning van een der weinige steenen gebouwen was toevallig disponibel, kon gehuurd worden en leende zich, wat licht betreft, uitstekend voor het doel. Het kantoor werd in 1914 overgebracht in de bovenwoning van dat gebouw, toen de behoefte aan meerdere ruimte zich deed gevoelen.

Door samenloopende omstandigheden werd ik niet ontheven van mijne functie van gouvernements-landmeter, doch bleef mijne verhouding tot het domeinkantoor bestaan. Eerst in October 1913 werd ik ontslagen van mijne bemoeienissen met het domeinkantoor. Om het zoover te brengen moest nog eerst de beslissing van Hare Majesteit de Koningin ingeroepen worden.

Den 1en Mei 1912 werd dus de opnemingsbrigade opgericht en waren het locaal, astronomische gegevens en instrumenten aanwezig. Van de vier landmeters die zich aanmeldden, viel er een af, zijnde ongeschikt voor het buitenwerk. Twee stelden voorwaarden die onaannemelijk waren, zoodat er een overbleef die na eene driemaandelijksche opleiding om zich met de voor hem nieuwe wijze van werken vertrouwd te maken, vast bij de opnemingsbrigade werd ingedeeld. Met het teekenpersoneel was ik gelukkiger en kon ik de hand leggen op een oud-leerling der ambachtsschool. Deze bleek niet alleen als teekenaar uitstekend te voldoen, doch bleek ook een zeer intelligent jongmensch te zijn, die met zeer veel succes het geleerde op de ambachtsschool tot zich genomen had. Dit bracht mij op het idee mijn ontbrekend topograafpersoneel onder die oud-leerlingen te zoeken en voorgelicht door directeur en leeraren dier school gelukte het mij nog drie van de beste oud-leerlingen te vinden, die ik, na verkregen vergunning, met de bovengenoemde oorspronkelijk voor teekenaar aangenomen, in opleiding nam voor topograaf. Na een intensieve opleiding van zes maanden voor een, en negen maanden voor de anderen, terwijl de ontbrekende kennis aan wiskunde door privaatlessen werd bijgebracht, waren ze zoover gevorderd, dat ze bruikbaar waren om metingen in de lage landen te verrichten en werden zij op mijn voorstel voor vast geplaatst. Een daarvan nam de plaats in van den teekenaar, die tot topograaf werd aangesteld. Ik had dus successievelijk de beschikking gekregen over

vier topografen, waarvan een met het radicaal van landmeter en een teekenaar, ongerekend een Javaan voor bureau-oppasser en schoonhouden der localen en inventaris.

Was ik daarmede in de eerste tijden geholpen daar in de lage landen van bodemrelief geen sprake was, zooals mij door mijne verkenningstochten was gebleken, in de toekomst kon ik daarmede niet volstaan en werden daarom, op mijn voorstel, drie Surinaamsche jongelieden naar de opleidingsschool te Magelang gezonden om opgeleid te worden tot topograaf. Deze opleiding was een succes, doch niet voor de Kolonie. Opgezonden in 1913 was de opleiding in 1916 voltooid, doch door den oorlogstoestand bleven zij bij den topografischen dienst in Indië werkzaam. Na het beëindigen van den oorlog was het hun echter in Oost-Indië zoo goed bevallen dat ze geen lust hadden naar Suriname terug te keeren. Ze werden dus voor de keuze gesteld òf terug te gaan naar Suriname òf de opleidingskosten terug te betalen. Onderwijl stierf er een aan de cholera, een tweede betaalde de kosten terug en slechts een is in het laatst van 1920, dus na mijn vertrek, naar Suriname teruggekeerd, zoodat thans aldaar beschikt kan worden over een kracht, die eene volledige leerschool heeft doorloopen en een paar jaar Indische praktijk achter den rug heeft.

Naarmate de opleiding afgeloopen was, werden de topografen te werk gesteld en alle wegen en verbindingslijnen tusschen de astronomisch vastgelegde punten gemeten en dit ging onafgebroken door, tot alle lijnen gemeten waren, waaraan plantages of andere concessies zijn gelegen, die in den loop der tijden waren uitgegeven. Die metingen dienden dus zoowel als basis voor de latere kadastrale metingen als voor de verdere topografische metingen.

Begonnen in het najaar van 1912, waren deze metingen afgeloopen in het voorjaar van 1916 en bedroeg de lengte daarvan 2246,3 K.M. In 1918 en 1919 zijn alsnog gemeten 151,9 en 136 K.M. zoodat in totaal 2534,2 K.M. aan hoofdlijnen is gemeten. Al deze metingen werden verricht met de boussole tranche montagne ingericht voor afstandmeter en, voor zooverre het terrein het toeliet bovendien met de meetketting. Om redenen van bizonderen aard werd daarvan afgeweken bij het meten van de spoorbaan, waar geen boussole instrument kan gebruikt worden en bij de meting ter weerszijden van het astronomisch station Coronie. Voor die metingen werd de theodoliet-boussole gebruikt en daar geen controle op vaste punten mogelijk was, werden op verschillende punten gedurende die metingen zonswaarnemingen gedaan

ter bepaling van het azimuth en kan zoodoende bij het in kaart brengen middels coördinaten, gecontroleerd worden of er fouten bij het meten der hoeken gemaakt waren. Dwong het ijzer van de spoorbaan aldaar de theodoliet-boussole te gebruiken, bij de meting in Coronie was het een ander geval.

Coronie is eene smalle nederzetting ter weerszijden van een weg, nagenoeg zonder bochten, die loopt over eene zand- of schulprits. Die weg strekt zich Oostwaarts 15 K.M. en westwaarts 10 K.M. ten opzichte van het astronomisch station Coronie uit en eindigt in de reinste wildernis. De naastliggende astronomische stations waren gelegen aan de Coppename rivier en te Nieuw Nickerie. Om die te bereiken zou men een pad moeten banen door het maagdelijke oerwoud en gedeelteijlk door moerassige en drassige terreinen, wat maanden werk en schatten gelds zou gekost hebben. Daarom werd aan die metingen, welke niet aan twee vaste punten konden worden aangesloten, de uiterste zorg besteed en werden op een vijftal punten nog zonswaarnemingen gedaan.

Waar de rivieren te breed waren om de oevermetingen door zijslagen aan elkander te verbinden, om het verband te bewaren, werden deze metingen door Snelliussen aan elkander verbonden.

Vóór en na de meting werd de afwijking der magneetnaald bepaald op de vaste Noord-Zuidlijn te Paramaribo ter controle van het instrument, doch werden tevens gedurende de meting op daartoe den topograaf opgegeven punten zonswaarnemingen gedaan. Zoodoende verkreeg ik binnen een korte spanne tijds een aantal magneetnaald-afwijkingen en kon geconstateerd worden dat die afwijking in het Oosten grooter was dan in het Westen en over de geheele Kolonie elk jaar nagenoeg met 13′ toeneemt.

Eene verhandeling daarover is in het Tijdschrift van het Kon. Nederl. Aardr. Genootschap verschenen zoodat ik daarnaar kan verwijzen. (Jaargang 1918).

Bij het bepalen van de projectie der te maken kaart viel de keuze op de zoogenaamde polyeder-projectie en werd de grootte der kaartbladen zoodanig genomen dat die ongeveer 55 c.M. in het vierkant waren, overeenkomende voor de gemiddelde breedte van Suriname van 3 minuten lengte en breedte op de schaal van 1 : 10.000 (van 15 minuten op de schaal van 1 : 50.000 en 1 graad op de schaal 1 : 200.000).

Elk blad was verdeeld door dikke blauwe lijnen in 36 groote ruiten en deze weer door dunnere in 100 kleine ruiten. Deze bladen werden geleverd door de topografische inrichting te Batavia

alwaar de ruiteering onder nagenoeg dezelfde temperatuur en vochtigheidsverhoudingen konden aangebracht worden als ze te Paramaribo gebruikt moesten worden en dus de afmetingen van het geruiteerde door verandering van temperatuur of vochtigheid niet zoude gewijzigd worden, wat wel geschied zoude zijn indien deze in Holland waren bedrukt.

De kaarteering van het gemetene geschiedde nu als volgt: Wanneer een topograaf na het verrichten van een hem opgedragen meting was teruggekeerd, werd de meting met behulp van transporteur en dubbele decimeter in teekening gebracht op de schaal 1 : 5000, werden de coördinaten van de eindpunten berekend en vergeleken met die van de vaste punten (astronomische stations) of met die van reeds door meting verkregen aansluitingspunten. Bleek bij die contrôle dat het verschil niet meer bedroeg dan ½ % dan werd die meetlijn aangenomen en werden door mij met behulp van de pantograaf de punten der meetlijn en eventueele zijslagen op de kaartbladen 1 : 10.000 overgebracht, waarbij de verschillen, door het instellen van den pantograaf, over de geheele meting kon verdeeld worden. Dan kreeg de topograaf die bladen ter verdere bewerking tot het inteekenen van de meetlijn en zijterrein overeenkomstig de legenda, waarbij zooveel mogelijk die in Nederlandsch Oost-Indië ingebruik, gevolgd is geworden. Was dit werk afgeloopen, dan werd alles door mij met de gegevens van het meetboek nauwkeurig nagegaan en mogelijke vergissingen alsnog geredresseerd.

Op die wijze zijn alle metingen in teekening gebracht met uitzondering van die in Coronie, waar de ligging der ingenomen standpunten door coördinatenberekening ten opzichte van het astronomisch station Coronie werd bepaald en op de kaart uitgezet.

Die op de 1 : 10.000 bladen in teekening gebrachte metingen werden daarna middels den pantograaf overgebracht op 1 : 50.000 en deze daarna op 1 : 200.000. Die werkzaamheden volgden elkander regelmatig op.

Terwijl dit werk geregeld voortging werd door mij een overzichtskaart schaal 1 : 800.000 samengesteld, gecompileerd uit de gegevens, wat de laaglanden betreft door Cateau van Rosevelt en wat het binnenland betreft uit de gegevens door de wetenschappelijke expedities verstrekt, zooals op die overzichtskaart is aangegeven. Veel hoofdbrekens en bestudeering van de verslagen heeft dat werk gekost om uit al die brokstukken een samenhangend geheel te vormen; te meer daar ik geen enkele hulp

had, die mij bij dat onderzoek of teekenen ter zijde kon staan.

Deze kaart kwam in 1913 gereed en werd ter reproductie opgezonden naar Holland. De reproducties werden te Paramaribo in 1915 ontvangen en voor het publiek verkrijgbaar gesteld.

Veel aftrek heeft die kaart gevonden en ofschoon thans nog een voldoende voorraad aanwezig is, zal er binnen niet te langen tijd een herdruk noodzakelijk zijn, die tevens eene verbetering kan zijn, daar zoowel door de metingen in de benedenlanden als door de metingen voor het afbakenen der grenzen tusschen balata-perceelen, door mij gegevens zijn verzameld, waardoor van sommige streken meerdere kennis is verkregen en de topografie beter kan weergegeven worden dan op de oorspronkelijke kaart.

Ook werden de expeditie-gegevens verwerkt op de schaal 1 : 200.000 in aansluiting met de kaart van Cateau van Rosevelt. Dit was noodig geworden, doordat de balata-exploitatie zoover het binnenland was ingedrongen, dat het exploitatie-terrein buiten de kaart van Cateau van Rosevelt viel.

Daar volgens *die* kaart de exploitatie-terreinen moesten uitgegeven worden, mocht op die uitbreidingsbladen niets anders worden gebracht dan datgene wat positief vast lag, dus de zuivere expeditielijnen en meer niet. Ik kon volstaan met eene eenvoudige reproductie met behulp van lichtdruk, waardoor de bladen verkrijgbaar konden worden gesteld voor *f* 0.75; gedeeltelijk in 1913 en gedeeltelijk in 1914.

(*Slot volgt*).

HET KLEIN-LANDBOUWBEDRIJF EN DE VRUCHTENCULTUUR IN SURINAME

DOOR

J. A. LIEMS.

(*Landbouwleeraar in Suriname*).

In de laatste jaren wordt door Nederland, meer dan vroeger, belangstelling getoond in het lot der Kolonie *Suriname*. Het steeds grooter wordend jaarlijksch subsidie-cijfer, dat voor 1923 meer dan vier millioen gulden zal bedragen, is voor de Nederlandsche Regeering een prikkel om te trachten de Kolonie uit haar economisch verval op te heffen.

Van de verschillende pogingen door de Regeering aangewend om de Kolonie weer tot welvaart te brengen, is er slechts één die tot werkelijk gunstige resultaten geleid heeft nl. de oprichting van een immigratiefonds. De geregelde aanvoer van arbeiders uit Britsch-Indië en Java, ten behoeve van cultuur-ondernemingen, welke dat fonds mogelijk maakt, heeft tot kolonisatie met deze lieden geleid en op die wijze tot eene aanmerkelijke toeneming der bevolking. Het grootste deel dezer kolonisten toch legt zich — aangemoedigd door de zeer vrijgevige voorwaarden van landuitgifte — op den landbouw toe en vormt met de vroegere negerbevolking der plantages den z.g. klein-landbouwersstand. Dat deze klein-landbouwersstand thans van groote beteekenis is, blijkt hieruit, dat volgens het Koloniaal Verslag, op 31 Dec. 1920 de door den klein-landbouw bebouwde oppervlakte ruim 22. 500 H.A. bedraagt en 39.000 menschen daarin een bestaan vinden. Deze cijfers bedragen voor den bijna drie eeuwen bestaanden grooten landbouw resp. 12.400 en 13.000, waarbij in aanmerking moet worden genomen,

dat bij de eerste meer kinderen en ouden dan bij de laatste voorkomen.

Van de verschillende commissiën en deskundigen, die in de laatste jaren onderzoekingen instelden en daarover rapport uitbrachten, is het alleen de studie-commissie van het Suriname Studie-Syndicaat geweest, die over de beteekenis van den klein-landbouw een oordeel heeft gevormd. Dit onpartijdig en gunstig oordeel van zakenmannen, met veel praktische ervaring, is een gevolg van eigen waarneming en het niet afgaan op mededeelingen van z.g. tot oordeelen bevoegden. Te meer verdient dit oordeel waardeering, omdat het eigenlijke doel van de studiereis niet anders was dan na te gaan of er in Suriname, op zakelijken grondslag, emplooi voor het Nederlandsch kapitaal te vinden zoude zijn.

Verschillende adviseurs hebben verschillende adviezen uitgebracht en plannen ontworpen om deze meest Nederlandsche Kolonie uit haar economisch verval op te heffen. De studie-commissie van het S.S.S. b.v. beveelt massalen aanvoer van arbeiders uit Java aan, terwijl de heer Pyttersen (zie zijn rapp. a.d Min. v. Kol.) weer alle heil verwacht van de toepassing van mechanische hulpmiddelen in het landbouwbedrijf.

Beide adviezen hebben groote waarde, elk op zich zelf, en bedoelen voorwaarden te scheppen, waarbij door middel van het Nederlandsche kapitaal de Kolonie in afzienbaren tijd tot bloei kan worden gebracht.

Door de meeste adviseurs is m.i. te weinig aandacht geschonken aan het kapitaal dat *in* de Kolonie aanwezig is in den vorm van den arbeid door ongeveer 12.000 zelfwerkende gezinnen, die zich met den klein-landbouw bezig houden.

Dagelijks met deze menschen in aanraking komende, heb ik kunnen ervaren, dat hier een goede kern aanwezig is, waaruit zich een krachtige middenstand kan ontwikkelen als de factoren, welke hier belemmerend werken, worden uit den weg geruimd.

De Studie-commissie van het S.S.S. is blijkbaar dezelfde meening toegedaan. Op blz. 113 van haar rapport zegt zij:

„De indrukken die wij opdeden van de door het Gouvernement in hoofd-
„zaak op verlaten plantages gestichte vestigingsplaatsen, bewoond door
„Creolen, Br-Indiërs en Javanen, waren boven verwachting.... ;

Op blz. 112:

„Van bestuurswege zal al het mogelijke gedaan moeten worden, om de
„bevolking op den komenden economischen strijd voor te bereiden en haar
„sterk te maken. Door het geringe succes, dat tot nu bereikt werd met het
„landbouw-onderwijs, de demonstratievelden enz. late men zich niet ont-
„moedigen; de tijd zal spoedig komen, dat het volk er leering uit zal trek-
„ken.... ;

En op blz. 118.:

„Overigens zijn wij van oordeel, dat de middenstands-landbouw door ei-
„gen kracht moet en zal voortkomen uit den Kleinen-landbouw."

Toen de cacao-cultuur nog behoorlijke winsten opleverde, begon een middenstand zich reeds te ontwikkelen. Vooral in de districten Nickerie, Saramacca en Cottica waren tal van landbouwers, die hunne z.g. grondjes tot kleine plantages van 12 tot 20 H.A. wisten uit te breiden en waarop goede woonhuizen voorkwamen. Door het verwoestend optreden der krulloten-ziekte, zijn al deze lieden totaal verarmd. Wel is thans de oorzaak der ziekte bekend en bestrijding mogelijk, maar op de meeste der gronden is de beplanting reeds grootendeels uitgestorven en vrijwel waardeloos geworden.

Tijdens den oorlog is onder den invloed van hooge prijzen der voedingsmiddelen weer eene periode van bloei ingetreden. Vooral de rijstcultuur werd toen sterk uitgebreid en Suriname, dat vóór den oorlog rijst tot een waarde van 1.5 millioen gulden invoerde, kan thans in eigen behoefte voorzien, zelfs uitvoeren.

In een land als Suriname, waarvan iedereen overtuigd is, dat de landbouw de hoofdbron van bestaan voor de groote massa moet uitmaken, is blijvende welvaart alleen te verwachten, wanneer nevens voedingsmiddelen voor het binnenland ook gewassen geteeld worden wier producten, met kans op winst, uitgevoerd kunnen worden, omdat in een zoo schaars bevolkt land de markt voor binnenlandsch gebruik spoedig overvoerd wordt.

Wordt het plan Pyttersen verwezenlijkt en toepassing

van mechanische hulpmiddelen in den landbouw ook in Suriname mogelijk, dan zal, zooals het S. S. S. opmerkt, in de groote rijstpolders machinale bewerking van den bodem tegen bepaalde prijzen door het Gouvernement, particulieren of in coöperatie kunnen geschieden.

Als staaltje van productiviteit van den bodem vermeldt het S. S. S. de volgende cijfers:

„Van een complex rijstvelden, ter grootte van 367 H.A., in Nickerie, werden in 1918 *zonder omwerking van den grond*, verkregen 1.084500 K.G. padi = gem. 2955 K.G. per H.A. of ± 34 pic. per bouw, een mooi gemiddeld voor onbewerkten grond".

Laat mij hieraan toevoegen dat 1918 geen bizonder oogstjaar was en de opbrengst in 1919, dat een zeer goed jaar was, veel hooger is geweest, terwijl op het gebied van selectie nog niets is gedaan.

Aangezien voor de oplossing van het probleem van mechanische bewerking eenige jaren gevorderd wordt, moet worden nagegaan welke producten, waarvan de voortbrenging ook in andere landen alleen door handenarbeid mogelijk is, met kans op winst middelerwijl voor uitvoer in aanmerking komen. Een dergelijk product is de banaan (in Suriname bacove genoemd). Gedurende den zomer van 1921 vonden proefzendingen van Surinaamsche bananen naar Amsterdam plaats. Aangemoedigd door het gunstig onthaal, dat de vruchten op die markt mochten genieten, werden de proeven in den zomer van 1922 herhaald. Hoewel onder de omstandigheden waaronder de vruchten thans vervoerd moeten worden, slechts onvolwassen vruchten verscheept konden worden, staat toch nu reeds vast, dat de Surinaamsche bananen, vooral de Gros-Michel, in kwaliteit uitmunten boven alle tot nu in Nederland aangevoerde soorten. Er worden nu ernstige pogingen in het werk gesteld om bananen uit Suriname, in speciaal daarvoor ingerichte schepen, te vervoeren. Zonder dergelijke schepen is de geregelde aanvoer van volwassen vruchten niet verzekerd. Van de door de Regeering ten deze te verleenen steun, hangt het af of deze pogingen

tot gunstige resultaten zullen leiden. Bij het verleenen van steun houde de Regeering daarom niet alleen rekening met de belangen van den grooten landbouw, maar ook met die van den klein-landbouw, omdat deze belangen voor de koloniale gemeenschap in geenen deele van minder beteekenis zijn. Terwijl de door den grooten landbouw gemaakte winsten grootendeels — zooals de geschiedenis leert — het land uitvloeien, blijft de winst van den klein-landbouw in de Kolonie, leidt daar tot kapitaalvorming, waaraan voor inheemsch initiatief zoo groote behoefte bestaat.

De heer W. R. Menkman ([1]) schreef daaromtrent zeer terecht:

„Waren in de dagen toen Suriname nog een „bloeiende Kolonie" kon hee-„ten de Surinaamsche belangen in hoofdzaak plantagebelangen, na 1863 „zijn in Suriname gaandeweg volksbelangen naar voren getreden, welke „geenszins met plantagebelangen mogen worden verward, van hoe groot ge-„wicht het ook moet worden geacht dat de groote landbouw door gunstige „arbeids-toestanden en crediet-voorwaarden gelegenheid hebbe zich staan-„de te houden en verder te ontwikkelen. De groote meerderheid der Suri-„naamsche inboorlingen heeft bij de plantages rechtstreeks kapitaals- „noch arbeidsbelangen en voor *de niet meer onder werkcontract verbonden „Aziatische immigranten geldt hetzelfde ; van deze laatste blijft slechts de min-„derheid plantage-arbeid verrichten*" [2]) . . . .

. . . . „En waar nu in een land als Suriname de landbouw als de hoofd-„bron van bestaan moet worden beschouwd voor de groote massa des volks „treedt vanzelf op den voorgrond het belang van den kleinen-landbouw en „middenstands-landbouw."

Het bevorderen van een herleving van de bacovencultuur in Suriname waarbij de klein-landbouw betrokken wordt, beteekent dus het bevorderen van een groot volksbelang voor de Kolonie, omdat een zeer groot deel van de bij den klein-landbouw in cultuur zijnde gronden voor deze cultuur geschikt en gunstig gelegen is, terwijl de cultuur aan het klein-bedrijf niet vreemd is. Het is aan geen twijfel onderhevig, dat indien de cultuur — zoo als te verwachten is — behoorlijk winstgevend is, deze zich snel zal kunnen uitbreiden en uit den klein-landbouw, evenals vroeger bij de cacao, zich flinke voort-

[1]) Nederland en West-Indië één, door W. R. Menkman, Amsterdam, Maart 1919.

[2]) De cursiveering is van mij. P.

brengers zullen ontwikkelen, die zich ook op de teelt van andere vruchten als sinaasappelen, ananas en andere voor export in aanmerking komende vruchten zullen kunnen toeleggen.

De heer Pyttersen zegt op blz. 7 van zijn rapport: „De goudwinning, de houtaankap en het balatawinnen verschaffen nog steeds arbeid aan vele Creolen, maar achteruitgang van deze takken van nijverheid valt te constateeren en indien deze zich voortzet, zal althans een deel der bij die nijverheid betrokken arbeiders een bestaan moeten vinden in den landbouw of zullen bepaalde terreinen moeten worden gereserveerd voor het verleenen van vergunningen op kleine schaal aan Creolen om goud te winnen, balata in te zamelen of hout te kappen".

Daar deze laatste bedrijven niet bevorderlijk zijn aan een goed gezinsleven, en ongezond zijn is het van veel belang dat de klein-landbouw in zulke banen geleid wordt, dat zij de vrij komende arbeiders tot zich trekt.

Om aan te toonen dat bij de invoering van de cultuur, waarvan hier sprake is, de klein-landbouw een factor is waarmede degelijk rekening behoort te worden gehouden, diene het volgende:

Aannemende dat voor een driewekelijksche verscheping van 20.000 bossen per keer, eene oppervlakte van 1000 H.A. in cultuur gebracht zal moeten worden, dan zal het groot-bedrijf, dat met aangehuurde arbeiders moet werken, voor den aanleg hiervan 0,5 millioen gulden noodig hebben, terwijl onder de klein-landbouwers, met eenige organisatie, gemakkelijk 2000 perceelhouders, elk voor 0,5 H.A. voor het doel gewonnen zullen kunnen worden, die, omdat zij met hunne gezinnen vrijwel allen arbeid zelf verrichten en daardoor goedkoop produceeren, het buitenlandsch kapitaal geheel zullen kunnen ontberen.

Uitbreiding der cultuur, indien noodig, zal snel en gemakkelijk kunnen plaats vinden, zoowel door vergrooting der oppervlakte op de gronden der reeds er bij betrokkenen als door meerdere deelneming.

In het No. van de N.R. Ct van 9 Januari schrijft Dr.

van Blankenstein: „De bacoven teelt en de vruchtenteelt in het algemeen, bieden vooral den klein-landbouwer een goede gelegenheid tot bijverdienste. Reeds nu kan men in vestigingsplaatsen zelfs langs de wegen rijen van bacovenstoelen zien".

Volgens Dr. van Blankenstein kende men in Suriname de varieteit Gros-Michel in het geheel niet. Dit is niet geheel juist. Zoo als de overzichtschrijver van het Koloniaal Weekblad in het No. van 19 Januari terecht opmerkt, is de Gros-Michel de van ouds bekende bananebacove. Bij den aanleg van de bacoven-cultuur in 1906 is dan ook veel plantmateriaal gebruikt van oude in de kolonie aanwezige stoelen. Een geregelde cultuur van deze variëteit bestond echter niet en ontbrak dus de ervaring omtrent de eischen welke deze stelt. Ik ben het geheel eens met hetgeen verder in het Weekblad staat, vooral, dat men aan geen andere cultuur-methode had moeten denken dan ten aanzien van de in Suriname gekweekte musa-soorten steeds gevolgd werd en zeker niet op eenmaal voor de *geheele* oppervlakte een nieuwe cultuurwijze moeten voorschrijven, al had men daarmede elders goede resultaten bereikt. De ziekte vernietigde in korten tijd de cultuur over de geheele beplante oppervlakte — met een enkele uitzondering. Die uitzondering en het bij den klein-landbouw in stand geblevene zijn aanwijzingen, dat naar alle waarschijnlijkheid de gevolgde cultuur-methode verkeerd was.

De twee voornaamste voorschriften welke den planters werden opgelegd, waren: intensieve drooglegging — ook in den drogen tijd — van den grond en het omspitten — uitteraard ook in den drogen tijd — tot een diepte ongeveer gelijk aan de dikte van de bouwlaag. Bij de oude cultuur-methode werd de bedelving minder diep gemaakt en in den drogen tijd de grond slechts oppervlakkig losgewerkt om de verdamping tegen te gaan. Deze methode voldoet zeker beter aan de behoefte aan water, welke voor de musa-soorten zeer groot is.

Waar de verschijnselen van de Panama-ziekte typische verwelkingsverschijnselen zijn, is het niet onwaarschijn-

lijk, dat — al moge de intensieve drooglegging van den grond niet de directe oorzaak zijn geweest — de ziekte er toch zeer door werd bevorderd.

Naar aanleiding van de genoemde en andere aanwijzingen, worden thans onder leiding van Prof. Dr. Stahel proeven genomen en is dus de wensch van den schrijver in het Koloniaal Weekblad, dat een proef in het klein met de Gros-Michel, die een buitengewoon mooie vrucht is met vele gewaardeerde eigenschappen, genomen zal worden, reeds vervuld.

Omtrent hetgeen de heer B. J. Kluvers in de W.I. Gids van Januari schrijft, nl. dat de superieure Gros-Michel wellicht nog in aanmerking kan komen voor den kleinen landbouw, zij hier aangeteekend, dat volgens door mij uit Suriname ontvangen brieven vele kleine ondernemers bereid zijn de cultuur aanzienlijk uit te breiden, zoodra zij van den afzet verzekerd zijn.

Leiden de pogingen tot vervoer van bananen, met daarvoor ingerichte schepen, tot gunstige resultaten, dan zullen ook proeven genomen kunnen worden met het vervoer van andere vruchten, waarvan ik slechts noem: ananas, manja, en zuurzak. Ook de sinaasappel-export zal dan in afzienbaren tijd sterk kunnen toenemen: 1e omdat dan gelegenheid zal bestaan de sinaasappel met die schepen onder constante temperatuur te vervoeren, waardoor de overkomst beter verzekerd is; de sinaasappelen rijpen nl. in die maanden, waarin, door natuurlijke oorzaken, de bananen-oogst kleiner wordt; 2e omdat op het ontboscht terrein de winstgevende bananen-cultuur, op zich zelf gedurende enkele jaren gedreven kan worden en daarna de jonge sinaasappel uitgeplant kan worden; bij oordeelkundig uitdunnen der bananen, kan de sinaasappel nog eenigen tijd onbelemmerd groeien, terwijl ook van de bananen nog profijt getrokken wordt; 3e. wanneer langer aanhouden der bananen, wegens toeneming in omvang der sinaasappelboomen of om andere redenen, niet meer wenschelijk is, de teelt van ananas, waarvan ook goede soorten in Suriname voorkomen, als onderge-

was mogelijk is en waarvan dan ook het vervoer onder gunstige omstandigheden mogelijk is geworden. Deze bedrijfsvorm is, omdat hij veel zorg en toezicht vereischt, meer voor den middenstander geeigend dan voor het groot-kapitaal.

In 1907 werden voor het eerst proeven genomen met den export van Surinaamsche sinaasappelen naar Nederland. Aangemoedigd door de gunstige resultaten, begonnen enkele landbouw-ondernemingen, voorloopig op bescheiden schaal, zich op de cultuur voor export toe te leggen.Tot dien tijd was er van een cultuur geen sprake. Op de erven van beheerders van cultuurondernemingen en van kleine boeren stonden wel enkele boomen, meestal zaailingen, doch aanplant voor den handel was dit niet. Voor hen, die zich op de cultuur begonnen toe te leggen, was wegens gebrek aan het daarvoor noodige materiaal de mogelijkheid uitgesloten om een aanplant van uitsluitend erkend goede soorten aan te leggen. Die aanplantingen bestaan daarom uit een mengsel van goede en minder goede soorten. De gunstige resultaten, met de eerste zendingen verkregen, werden bij de tot 1911 voortgezette proefnemingen bevestigd en verbeterd. De netto opbrengsten varieerden tusschen 2 en 3 centen per verzonden vrucht. Toen de meer regelmatige aanplantingen tot vruchtdracht kwamen, werd de uitvoer door den oorlogstoestand verhinderd. Eerst in September 1921 kon weer met den export worden aangevangen. Wegens gebrek aan geoefend personeel liet de behandeling en verpakking der vruchten nogal te wenschen over. Toch waren de finantieele resultaten gunstiger dan bij de vroegere proefzendingen. De netto opbrengsten bedroegen 4 tot 7 centen per verzonden vrucht. Door alsnog onbekend gebleven oorzaken, kwamen van den oogst 1922 eenige partijen met ruim 25 % bederf te Amsterdam aan. Toch was de netto opbrengst nimmer beneden 2.5 cent per verzonden vrucht. De op 7 November j.l. te Amsterdam geveilde vruchten, welke in goeden staat aankwamen, brachten bruto 7 cents per vrucht voor de middelsoort en 16 cents voor de zeer groote soorten op.

Op de Jaarbeurs te Utrecht van 4—9 September j.l. zijn de Surinaamsche sinaasappelen uitgestald geweest, terwijl het publiek in de gelegenheid werd gesteld om over den smaak te oordeelen. Dit oordeel was over het algemeen zeer gunstig.

De cultuur in Suriname is — als reeds gezegd — nog jong en hierdoor konden nog niet, als in andere sinaasappelen-produceerende landen, speciale soorten met erkend goede eigenschappen voor bepaalde markten gekweekt worden. Toch beschikken wij er over enkele soorten, die zoowel in Europa (Nederland, Stockholm en Kopenhagen) als in Noord-Amerika zeer gunstig beoordeeld zijn. Het Departement van den Landbouw in Suriname heeft thans eenige tienduizende onderstammen in den grond, waarop in het a. s. seizoen deze goede soorten geënt zullen worden ten behoeve van hen, die zich op deze cultuur wenschen toe te leggen. De jonge aanplant laat de cultuur van tusschengewassen toe en dit maakt met de zorgvuldige behandeling, welke de vruchten vereischen, van het plukken af tot de verpakking toe, de cultuur bij uitstek voor den middenstander geschikt. Het sorteeren en verpakken verschaft aan het gezin gelegenheid tot nuttigen arbeid binnenshuis.

Volgens een door het Departement van den Landbouw in Suriname, voor een groot bedrijf, gemaakte kostenraming voor aanleg en onderhoud tot het rendabel worden der onderneming, is ongeveer *f* 2000. per H.A. benoodigd. Daarbij is zeer weinig rekening gehouden met tusschen-cultures.

Voor den middenstander, die scherper toezicht op de uitgaven heeft en beter in de gelegenheid is om van tusschen-cultures voordeel te trekken, zullen de kosten tot *f* 1200, en minder, per H.A. zijn terug te brengen.

In „the Rural Science Series; Editor L. H. Bailey is in 1920 verschenen: het werk „Citrus Fruits" van J. Eliot Coit. M. S. A., Ph. D. (Prof. of Citri-culture in the University of California enz.) waarin de kosten van een 10 Acre groote boomgaard van sinaasappelen op 6250

dollars gesteld worden. (1 acre bedraagt slechts weinig meer dan 0,4 H.A.)

Voor kleine bedrijven is land op zeer gunstige voorwaarden te bekomen op z.g. centrale vestigingsplaatsen, d. z. ingepolderde landerijen, waar de kosten voor onderhoud der afwateringswerken door het Gouvernement worden gedragen.

Behalve de gunstige voorwaarden tot verkrijgen van land, biedt Suriname nog het voordeel van het gemakkelijk en goedkoop watertransport aan. Dure irrigatie als in Californie of kunstmatige bescherming tegen vorst als in Florida zijn er niet noodig. De loonen zijn in Suriname veel lager dan in deze beide staten en zeker niet hooger dan in Spanje. Voor een klein bedrijf is het, met den noodigen tact om met arbeiders om te gaan, mogelijk een klein aantal losse arbeiders in dienst te nemen tegen loon varieerend tusschen *f* 1. en *f* 2 per dag, terwijl voor stukwerk in overeenstemming hiermede het loon geregeld wordt. Aan kleine ontginners kunnen ook gecontracteerde Javaansche arbeiders worden toegewezen, welke door tusschenkomst van het Koloniaal gouvernement worden aangevoerd. Aan het Immigratie-fonds is de planter voor dergelijke arbeiders verschuldigd 15 cents per dag waarop gewerkt is en een loon dat varieert van *f* 0.80 tot *f* 1. per dag. Men kan rekenen, dat dergelijke arbeiders te staan komen op *f* 1.25 per verrichte dagtaak.

Volgens de hooger genoemde raming van het Departement van den landbouw, is de opbrengst gesteld op 1.5 cents per vrucht netto te Amsterdam. Met de thans opgedane ervaring, mag deze hooger en wel op minstens 2 cents gerekend worden, en zal bedragen:

in het	5e jaar	*f* 112.—	per H.A.
„ „	6e „	„ 224.—	„ „
„ „	7e „	„ 448.—	„ „
„ „	8e „	„ 672.—	„ „
„ „	9e „	„ 1120.—	„ „
„ „	10e „	„ 1568.—	„ „

Hierbij is niet in rekening gebracht de hoogere op-

brengst welke het gevolg *moet* zijn van het aanbieden van vruchten van betere kwaliteit, dan nu mogelijk was.

De onderhoudskosten zijn, voor den middenstander, te stellen op *f* 150. per jaar, per H.A. voor volwassen boomen.

Het verrichten van zwaren veldarbeid in een klimaat als dat van Suriname, is voor den Europeaan, op den duur onmogelijk. Voor landverhuizers zonder middelen, die zich door handen-arbeid moeten opwerken, biedt dit land geen toekomst. Maar voor boerenzoons, die gewoon zijn de handen uit de mouw te steken en in het bezit van eenige duizende guldens, zooals er b.v. naar Zuid-Afrika emigreeren en die dus de noodige hulpkrachten voor het zwaarste werk kunnen aanhuren, bestaat er thans m. i. alle reden om eene vestiging als fruittelers in Suriname in overweging te nemen.

Van de verschillende rassen die in Suriname den landbouw uitoefenen, zijn de Creolen, de Britsch-Indiërs en Javanen de voornaamste.

Over de Creolen is de meening van de meeste schrijvers niet gunstig. Vooral wordt hun afkeer van den plantagearbeid verweten. We zien echter, dat de Aziatische immigranten na afloop der werkverbintenis de plantages eveneens verlaten. Een meer gegrond verwijt is, dat de door de vrijgekomen slaven aangelegde grondjes door hunne nakomelingen meerendeels verlaten zijn of aan Br.-Indiërs overgedragen, om zich in of nabij de stad te vestigen. Gelukkig is hierin een kentering gekomen en is in de laatste jaren zelfs een trek in omgekeerde richting waar te nemen. Inzonderheid door de verbetering van het onderwijs in de districten, blijven de kinderen, meer dan vroeger, op de grondjes bij de ouders en groeit er een geslacht op, dat niet geheel van het bedrijf der ouders vervreemdt. Daarom wordt hier met nadruk herhaald wat door den heer Menkman in b. a. brochure is gezegd, nl.:

„De Surinaamsche bevolking tot meerderen voorspoed te brengen door „aanmoediging van kleinen en middenstandslandbouw mag een Suri- „naamsch volksbelang worden genoemd bij uitnemendheid."

„De onderwijs-politiek, de grond-, de belasting-, de crediet-, de wegen-„politiek zullen hoe langer hoe meer op dit belang gericht moeten wor-„den".

Zelfs de heer Pyttersen, die over den Creool als landbouwer ongunstig oordeelt, zegt:

„Zij die van nabij de Creolen in de bosschen hebben zien werken, zullen „moeten erkennen, dat dezen voor de aldaar te verrichten werkzaamheden „goede eigenschappen bezitten."

Er is m.i. geen enkele reden om aan te nemen, dat de Creool voor den niet minder inspanning vereischenden arbeid in de bosschen goede eigenschappen zoude bezitten en voor den landbouw niet, indien hij in dit bedrijf hetzelfde loon kan verdienen.

Veel juister is het oordeel van het S.S.S., dat als volgt luidt:

„Aangelokt door de hooge prijzen is er tijdens den oorlog meer liefhebbe-„rij bij de Creolen voor den landbouw gekomen. Uit de hoofdplaatsen zijn „velen naar het land getrokken. Een groot deel faalde — de Creool is geen „landbouwer in zijn hart — maar met aanmoediging door het bestuur en „voorlichting van de landbouwleeraars wordt de tegenzin misschien ge-„leidelijk overwonnen en zal ook de Creolenbevolking zich langzaam aan „meer op den landbouw gaan toeleggen. Voor dit in andere bedrijven zoo „bruikbare volk is zulks zeer te hopen."

De tegenzin is niet zeer groot en wordt hoofdzakelijk gevoed doordat de Creool onder de tegenwoordige omstandigheden, d. w. z. zonder voldoende bedrijfszekerheid, geen kans ziet om in den landbouw een behoorlijk bestaan te vinden. Een groot deel van hen die naar het land trekken, falen wegens gebrek aan vakkennis en ongeoefendheid. Bestaat er een middenstand waar zij, die naar het land trekken, tegen behoorlijk loon emplooi en een goed voorbeeld vinden, de meesten zullen dan voor den landbouw gewonnen worden.

De grondpolitiek in Suriname is voor de ontwikkeling van een middenstand niet gunstig. Doch dit onderwerp, is er een waarop de Staats-Commissie van 1911 in haar rapport van September van dat jaar reeds zoo uitvoerig en zakelijk gewezen heeft, dat ik kan volstaan met daarnaar te verwijzen.

Intusschen blijkt hieruit alweer, dat zelfs algemeen noodig geachte verbeteringen op zich laten wachten, ook al komen de voorstellen daartoe van hoogst bevoegde zijde

en al zou de invoering daarvan geen noemenswaardige uitgave, ja, zelfs, als in dit geval, tot aanzienlijke voordeelen: de opheffing van de kern der bevolking, leiden.

Het vorenstaande samenvattend, komen wij, met betrekking tot Suriname's economischen opbouw, tot het volgend resultaat:

1e. naast de eeuwenoude cacao-, koffie- en suikercultuur, die, zooals het verleden aantoont, bij voortduring aan ups, doch nog meer aan downs onderhevig is, andere cultures invoeren, die, omdat zij als het ware de specialiteit van het land vormen, een ruim afzetgebied, een zekerder markt zullen vinden en daaronder op de allereerste plaats te beproeven: cultures voor den uitvoer van bananen, sinaasappelen, ananassen en andere vruchten;

2e. dat bij het invoeren dier cultures niet meer uitsluitend noodig zijn buitenlandsch kapitaal en uit Azië aangevoerde arbeidskrachten, doch ook gerekend mag worden op de in de Kolonie aanwezige ruim 12.000 eigenaren, huurders en gebruikers van perceelen land, groot 1.5 tot 25 H.A., die slechts op de juiste economische mobilisatie wachten om krachtig deel te nemen aan den economischen, maatschappelijken en politieken opbouw der Kolonie;

3e. dat ten opzichte van den landbouw, Suriname op een keerpunt is gekomen en dat bij het beramen van middelen om de Kolonie uit haar verval op te heffen, nevens de plantagebelangen, meer dan tot dusver, ook de volksbelangen, waaronder inzonderheid moeten worden verstaan de belangen van den klein-landbouw, aandacht verdienen;

4e. dat het geld thans door Nederland besteed aan bananen enz. uit vreemde landen, naar eigen kolonie geleid zoude kunnen worden en tot meerdere welvaart van eigen onderdanen bijdragen.

5e. dat, indien er gelegenheid bestaat voor vervoer van vruchten in schepen met koelruimen, ook Nederlanders zich, als fruittelers, in Suriname zullen kunnen vestigen.

Den Haag, Januari 1923.

WERKZAAMHEDEN OP TOPOGRAFISCH EN KADASTRAAL GEBIED IN SURINAME VAN 1911—1920[1]).

II.

DOOR

F. E. SPIRLET.

(*Slot*).

Zooals in het vorige artikel is opgemerkt is het beroep van landmeter in Suriname een geheel vrij beroep, zonder toezicht van bestuurswege. Aan die landmeters is o.m. opgedragen het uitzetten van de grenzen der terreinen, waarop concessie tot het een of andere doeleinde is verleend. Verplicht was die afbakening niet. Wie daartoe wilde overgaan nam een landmeter in dienst, die dit op zijne kosten verrichtte. Was zijn buurman daarmede niet tevreden, dan nam deze een anderen landmeter in dienst, die zijne concessie op het terrein uitzette, wat veelal ten gevolge had dat de gemeenschappelijke grens twee richtingen had.

Daar iedere concessionaris zich hield aan de grenslijn uitgezet door *zijn* landmeter, gaf dit aanleiding tot geschillen en processen, die niet op te lossen waren, daar bij het meten geen enkele aanteekening was gemaakt en dus geen oordeel kon geveld worden omtrent de betrouwbaarheid der meting, soms zelfs of er wel gemeten was.

Deze misstanden deden de noodzakelijkheid gevoelen, daaraan een einde te maken en werd mij de opdracht gegeven een ontwerp-verordening in te dienen ten einde daarin te voorzien. Dat ontwerp werd den 20en Mei 1912 aan de Koloniale Staten ter goedkeuring aangeboden doch eerst in begin 1916 kon die wet afgekondigd worden, dank zij de openlijke en bedekte tegenwerking van belanghebbenden, in deze de landmeters, dus na 3½ jaar,

[1]) Verkorte lezing, toegelicht met kaarten, gehouden in de algemeene bestuursvergadering van het Kon. Ned. Aardr. Genootschap van 10 December 1921.

nadat tot tweemaal toe, door den Minister van Koloniën was aangedrongen op spoedige behandeling, daar anders de regeling bij Koninklijk Besluit zoude geschieden.

Door die verordening werd een einde gemaakt aan de wantoestanden, kwamen de metingen onder leiding en toezicht van den Chef der opnemingsbrigade, terwijl gemeten en daarvan aan teekening moest gehouden worden volgens gegeven voorschriften en kreeg zoo'n meting eerst rechtsgeldig karakter wanneer deze door hem was goedgekeurd.

Bovendien kreeg ik daardoor gegevens, die mij in staat stelden de overzichtskaart te verbeteren.

Die regeling heeft 4 jaar gewerkt en heeft de justitie blijkens een paar gevoerde processen volkomen vertrouwen daarin gesteld.

Om mij te bemoeien met werkzaamheden van zuiver kadastralen aard, had tot dusverre de tijd ontbroken. Eerst in September 1913, toen ik ontheven werd van mijne bemoeienissen met het domeinkantoor kreeg ik mijne handen ruimer.

Een landmeter werd nog in dienst genomen, speciaal voor de voorbereidende metingen tot hermeting van de perceelen in de stad Paramaribo. Op alle kruispunten van wegen en wanneer deze te ver van elkander gelegen waren, ook tusschen in, werden zware betonpilaren in den vorm van een afgeknotten kegel met in den top een ijzeren bout met kruissnede, ½ M. diep in den grond nedergelaten. De lijnen, die deze punten met elkander verbinden vormen een net zoodanig ,dat elk later te meten perceel aan een of meer van die lijnen kon vastgelegd worden. De hoeken op elk punt werden gemeten met de repetitie-theodoliet, terwijl de lijnen gemeten werden met den meetband, zoowel in opgaande als in neergaande richting.

De coördinaten-berekening gaf een zeer gunstig resultaat en bedroeg de sluitfout over een afstand van 7½ K.M. 2 d.M. in de x as en 6½ d.M. in de y as.

Bovendien bestond contrôle tusschentijds, doordat de ligging van 133 punten uit twee, van 53 punten uit drie, van 8 punten uit vier en de ligging van 1 punt uit vijf punten en de azimuth van 119 lijnen uit twee richtingen kon bepaald worden.

De azimuth gaven verschillen van 0.5″ tot 1′ 1″ wat in verband met de lengte der gemeten lijnen verschil in ligging gaf van 0.0005 M. tot 0.0455 M.

Tevens zijn in dat net opgenomen de vaste noordlijn te Para-

maribo, het Astronomische station en drie punten aan de grens der stad gelegen en vastgelegd bij de meting der hoofdlijnen door de topografen.

De berekeningen werden verricht zoowel door den landmeter als door mij. De werkzaamheden begonnen in September 1913, waren beëindigd in 1915. Ze zijn daarna blijven rusten en werd de landmeter ontslagen. In dat jaar (1915) toch verscheen het rapport van de commissie ingesteld door den Minister van Koloniën om van advies te dienen „omtrent de door de Suriname com-„missie (Bos) bepleite herziening van de Surninaamsche wetge-„ving betreffende het beheer der domeinen en de uitgifte van „gronden en om c.q. de vereischte voorstellen in verband daar-„mede in te dienen." (Commissie Radier).

Dientengevolge kon niet verder met de kadastrale werkzaamheden doorgegaan worden vóór en aleer op de voorstellen, die naar aanleiding van dat rapport zouden ingediend worden van hoogerhand eene beslissing genomen was.

Alleen werd nog eene regeling gemaakt betreffende het vrijwillig hermeten der perceelen te Paramaribo om de grenzen daarvan vast te leggen aan de meetlijnen van het kadastrale net. Om verschillende redenen is daarvan weinig gebruik gemaakt.

Alles wat op het veelhoeksnet van Paramaribo betrekking heeft zoowel veldwerk, rekenwerk als teekenwerk is zorgvuldig in registers, boeken en kaarten aangeteekend en voor eventueel later gebruik onmiddellijk weder beschikbaar.

Zooals reeds gezegd is, waren in het voorjaar van 1916 de hoofdlijnen geheel gemeten, en werd onmiddelijk begonnen met het opnemen van de terreinen ingesloten door die lijnen. Begonnen met Paramaribo en onmiddellijke omgeving werd daarop voortbouwende in noordelijke, westelijke en zuidelijke richting door de vier topografen gewerkt. Gemeten werd met de boussole tranche montagne ingericht tot afstandmeter, terwijl in enkele gevallen nog van den meetketting kon worden gebruik gemaakt. Ook deze meetlijnen c.q. zijslagen werden door de topografen op afzonderlijke bladen op de schaal van 1 : 5000 gekaarteerd en daarna door mij met behulp van de pantograaf op de netbladen 1 : 10.000 overgebracht. Verder werd daarmede gehandeld zooals hierboven voor de hoofdlijnmetingen is medegedeeld.

Voor het verticale verband had ik natuurlijk een beginpunt noodig, dat zoodanig gekozen moest worden dat alle metingen boven het meetvlak waren gelegen en toch zoo laag mogelijk om

den juisten toestand zoo zuiver mogelijk weer te geven. Daarvoor maakte ik gebruik van de peilschaal-waarnemingen door het departement van openbare werken en verkeer gedaan in de jaren 1904 t/m. 1909 te Beekhuizen. Als nulpunt voor de verticale metingen nam ik den laagst bekenden waterstand en had daardoor de zekerheid dat ik bij de metingen langs de rivieren nooit hoogtecijfers met het minusteeken zoude krijgen.

Dit nulpunt ligt 3,5 M. beneden den top der peilschaal. Een hardsteenen plint in de sluismuur over de Knuffelsgracht ligt op dezelfde hoogte als de top der peilschaal, zooals door waterpassing was vastgelegd geworden en dus aangenomen als liggende op + 3.5 M.

Door waterpassing werd door mij de hoogte van de ster in de steenen trap zijnde het Z.-punt der vaste Noord-Zuidlijn en tevens oorsprong der coördinaat-assen van het wegennet van Paramaribo bepaald. Deze ster ligt op + 4.03 M.

Alle hoogtecijfers zijn verder afgeleid uit deze gegevens. Daar nu bij springtij de waterstand + 3,0 M. is, kan men nagaan, dat daar de hoogste hoogtecijfers in de laaglanden slechts iets meer dan 5 M. bedragen en wel op de schulpritsen en het overgroote deel van dat laagland minder dan 3 M. hoog is, men door dijken (aldaar dammen genaamd) het geregeld onderloopen bij hoog water van die terreinen moet tegengaan. Hoog zijn die dammen echter niet en behoeven ze ook niet te zijn daar stormvloeden aldaar onbekend zijn.

Begonnen in 1916, werd nu geregeld voortgewerkt en waren op ultimo 1919 66.522 H.A. opgenomen en op de schaal 1 : 10.000 in teekening gebracht. Daarmede gelijken tred houdende werden die kaarten middels den pantograaf overgebracht op 1 : 50.000 bladen en deze op dezelfde wijze op 1 : 200.000.

Zoodra een 1 : 10.000 blad geheel voltooid was, werd het ter reproductie naar Nederland opgezonden.

Van de stad Paramaribo werd een afzonderlijk blad gemaakt op die schaal en werd dit in 1917 ter reproductie opgezonden. Die reproductie was eerst in 1920 voltooid en werd in het najaar naar Suriname gezonden.

Dit is dus het eerste blad van de topografische kaart, die in druk is verschenen. Behalve dit blad werden 16 voltooide bladen opgezonden ter reproductie.

Voor de geneeskundige dienst werd het leprozen-etablissement Groot-Chatillon en Bethesda op de schaal 1 : 5.000 gekaarteerd, terwijl ten behoeve van de voorgenomen exploitatie van het bauxiet-terrein Rorac dit op 1 : 5000 werd gemeten

en in teekening gebracht met hoogtelijnen op 1 M. onderlingen afstand.

Eerst wanneer een blad geheel voltooid is, kan het opgezonden worden ter reproductie. Ten einde nu landsinstellingen en particulieren gelegenheid te geven van de reeds gekaarteerde gegevens gebruik te maken en dus niet te laten wachten tot de gedrukte kaarten zouden verschenen zijn, wat soms jaren zoude kunnen duren, werd op mijn voorstel door den Gouverneur bepaald dat landsinstellingen zoowel als particulieren, copieën konden verkrijgen van alle door den opnemingsdienst gekaarteerde gegevens tegen een zeer matig tarief en werden slechts de kosten van materieel en teekenloon in rekening gebracht.

Hiervan is veel gebruik gemaakt, o.m. door openbare werken, de Amerikaansche bauxiet-compagnie, de goudbagger-maatschappij aan de Marowijne, de mogelijkheid tot gebruiken van den Mamadamwaterval in de Saramacca-rivier voor kracht-installatie voor de Guyana goudplacer, vele plantage-eigenaren en meer.

In het schrijven waarbij de Minister van Koloniën in 1912 toestemde in de voorstellen tot verbetering der cartografische toestanden, was tevens in overweging gegeven om zoo mogelijk het net van astronomische waarnemingen in het laagland te verbinden met het bergtriangulatie-net van het achterland, zooals dit door de wetenschappelijke expedities was verkregen, zoodat men dus een aaneensluitend geheel zou krijgen.

In overweging werd gegeven om door den heer van Stockum hetzij de Jan Bassi Gado, hetzij den Voltzberg in dat laaglandnet op te nemen. Op die wijze kon dit echter niet plaats hebben, daar bij ontvangst van dit schrijven de heer van Stockum reeds vertrokken was. Maar die opdracht werd niet ter zijde gelegd. Eene goede gelegenheid deed zich voor, toen voor het oplossen van eene kwestie tusschen twee balata-concessionarissen eene rechte lijn gemeten was geworden, die, tusschen de Coppename R. en de Tibiti R., in zuiver west-oostelijke richting langs den voet van den Voltzberg liep en eindigde bij den voet van den Jan Bassi Gado. Deze meting was verricht door particuliere landmeters, volgens de door mij opgemaakte voorschriften en stond geheel onder mijne contrôle.

Zoodra de waterstand zulks gedoogde liet ik door een topograaf de einden dier meting verbinden, eenerzijds aan twee punten van het astronomische net, zijnde Kwakoegron aan de spoorbaan en Saramacca R. en Leguanen-eiland in de Coppename R. Anderzijds werden de Jan Basi Gado en de Voltzberg aan die eindpun-

ten vastgelegd. Ik verkreeg dus twee punten — Jan Basi Gado en Voltzberg — van het bergtriangulatie-net door metingen verbonden aan twee punten van het astronomische net (Kwakoegron en Leguaneneiland). Daardoor kon ik de ligging van de Jan Basi Gado en de Voltzberg berekenen ten opzichte van Kwakoegron en Leguanen-eiland en de resultaten vergelijken met de ligging verkregen door die van de heeren Bakhuis en van Stockum.

De resultaten waren hoogst bevredigend.

Kreeg de heer Bakhuis voor de ligging van den Voltzberg 4° 40′ 54″ N.B. en 56° 13′ 38″ W.L. volgens mijne berekening kreeg ik 4′ 40° 53″ N.B. en 56° 13′ 43″ W.L.

Kreeg de heer van Stockum voor de ligging van den Jan Basi Gado 4° 41′ 26″ N.B. en 55° 43′ 46″ W.L. Ik verkreeg daarentegen 4° 41′ 25.5″ N.B. en 55° 43′ 34″ W.L.

Zooals men ziet zijn de resultaten zeer bevredigend en behoeft m.i. het zuidelijk deel der kaart geen rectificatie te ondergaan.

Waren er bij mijne komst in 1911 landmeters te veel, langzamerhand had er zoo'n verloop plaats gehad door overlijden, vertrek naar elders, het overgaan in andere meer lucratieve betrekkingen, dat het te voorzien was, dat de enkelen die overgebleven waren, het werk niet meer zouden af kunnen, doch zeer zeker de stof zou ontbreken waaruit het personeel te zoeken, indien men te eeniger tijd over zou gaan tot de kadastrale hermeting der eigendommen. Personeel uit Holland te laten komen zou afstuiten op de hooge kosten daaraan verbonden. Om dit te voorkomen werd reeds in 1915 door mij voorgesteld om de opleiding voor landmeters, speciaal ten behoeve van de toekomstige kadastrale metingen, zelf ter hand te nemen en deze te doen geschieden bij den opnemingsdienst. Dit voorstel viel in goede aarde zoowel bij Gouverneur als Minister van Koloniën en kon in 1919 tot het oprichten van dien cursus overgegaan worden.

De opleiding is gratis en zal drie jaren duren. Alleen verplichten zich de leerlingen, na voltooide opleiding eene benoeming tot landmeter aan te nemen in de Kolonie Suriname en daarin vijf jaren de Kolonie te dienen. Het onderwijs in landmeetkunde en alles wat daarop betrekking heeft, werd door mij gegeven, bijgestaan door den topograaf-landmeter bij den opnemingsdienst, terwijl door een leeraar in de wiskunde aan de Hendrikschool les werd gegeven in de wiskundige vakken.

Vijf plaatsen werden opengesteld en de tractementsregeling zoodanig vastgesteld dat deze de vergelijking met die van andere

diensttakken in Suriname van analogen aard best kon doorstaan.

Ondanks dat was er weinig animo daar Surinamers uit het milieu waaruit gerecruteerd moest worden, meer ambitie gevoelen voor het vak van geneesheer, welke hun de kans aanbiedt om het radicaal van arts in Holland te verkrijgen of voor kantoorbetrekkingen, terwijl hun het verblijf in de binnenlanden niet aanlokt. Dientengevolge kon ik eerst na herhaalde oproeping slechts vier van de vijf plaatsen vervuld krijgen, waarmede de cursus werd aangevangen.

Bij mijn vertrek had die cursus bijna een jaar geduurd en kan van drie verwacht worden, dat ze goede krachten zullen worden.

Ziedaar in grove trekken wat door mij gedurende mijn verblijf in Suriname gedaan is, zoowel op topografisch als kadastraal gebied. Dit laatste bepaalt zich dus uitsluitend tot voorbereidend werk, daar nog steeds geen beslissingen genomen zijn als uitvloeisel van de commissie-Radier en de landmeter uit Holland, die speciaal belast zou worden met de reorganisatie van het Kadaster-wezen volgens een gewijzigd Torrensstelsel, daarvan afgezien heeft.

Suriname ligt tusschen 2° en 6° N.B. en tusschen 54° en 58° W.L. van Greenwich, op de Noordelijke hellingen van een heuvelrug die zijn oorsprong in de Andes heeft en de waterscheiding vormt eenerzijds van de linkerzijrivieren van de Amazone R. en anderzijds van de Orinoco en de rivieren der drie Guyana's.

Geologisch kan men Suriname beschouwen als bestaande uit twee scherp van elkander te onderscheiden formaties: het oer-Suriname en het Suriname van jonge formatie.

Hoe oud die oer-formatie is, is niet bekend, doch dat die tot de oudste formaties behoort, blijkt wel daaruit dat, naar mijn weten, nergens een fossiel gevonden is geworden, noch in de drie Guyana's noch in het gedeelte van Venezuela ten Zuiden van de Orinoco. Geheel Suriname behoort tot die oude formatie met uitzondering van de min of meer breede kuststreek. In het Oosten bij Galibi reikt die formatie tot aan en onder de zee en eerst in het Westen nabij de monding van de Orinoco strekt die formatie zich weer tot de zee uit.

Tusschen die twee punten trekken de uitloopers van de hoofdrug zich min of meer terug. Wanneer men nu een lijn trekt van Galibi tot nabij den mond der Orinoco is dit de Noordgrens der laaglanden terwijl de Zuidgrens bepaald wordt door den voet der

uitloopers van het oer-Suriname. Het laagland vormt dus een segment waarvan de kustlijn de koorde is terwijl de boog een onregelmatigen vorm heeft, naar het beloop dier uitloopers.

Den grootsten afstand tot de kust vindt men in Demerary bij het oude fort Kijk Overal. De ruimte nu tusschen de lijn Galibi-monding Orinoco en den voet der uitloopers van het oer-Suriname is in den loop der tijden aangevuld door sedimenten van den Amazone-stroom en voor een klein deel van die der eigen rivieren.

Die Amazone R. voert eene kolossale hoeveelheid slib mede dat aan hare monding door de van de Kaap San Roque komende constante stroom naar het Noorden gevoerd wordt en later eene westelijke richting krijgt door den drang van den van de Azoren komenden stroom en zoo langs de kust van Suriname stroomt.

Dringende in de segmentvormige ruimte kwam het water aldaar min of meer tot rust, deponeerde aldaar de sedimenten en vulde in den loop der tijden die ruimte aan, behalve daar waar de eigen rivieren zich een uitweg bleven banen tot de zee.

Dit aanslibbingsproces werd bovendien bespoedigd door het ontstaan van schulpritsen die op vrij regelmatigen afstand nagenoeg evenwijdig aan de kustlijn door de zee werden opgeworpen en waar achter het water dus rustiger werd en gelegenheid had hare vaste bestanddeelen af te zetten.

Alleen de groote rivieren konden in dien strijd hunne eigen monding behouden en wel in Suriname, de Marowijne, de Suriname, de Coppename en de Corantijn. De kleinere konden dat niet. Zoo werden de Cottica, Commewijne, Saramacca en Nickerie R. gedwongen in Westelijke richting zich baan te breken achter de aanslibbende kustlijn en zich te vereenigen met de groote om de zee te bereiken. Zoo de Cottica met de Commewijne en deze met de Suriname, de Saramacca met de Coppename en de Nickerie met de Corantijn.

Eeuwen lang heeft natuurlijk dit proces geduurd en is nu de kustlijn vrij wel in evenwicht. Echter een zeer onstabiel evenwicht daar die lijn met voorliggende banken zich steeds verplaatst hetzij landwaarts, hetzij zeewaarts.

In de laatste jaren is een vrij sterke afslag waar te nemen, niet alleen in Suriname doch ook in Demerary.

Moest b.v. in 1912 de boot op Coronie vier uur roeiens uit de kust ankeren, thans (1920) kan ze vlak bij de monding van het Coronie-kanaal ankeren.

Een topograaf die bij eene meting de kust bereikte ten N.W. van Paramaribo zag voor zich een massa bosch ter diepte van

naar schatting 700 M. door de zee verzwolgen. Slechts de kruinen der boomen, de dichtst bijzijnde nog met de bladeren, staken boven water uit. Twee metingen van de kustlijn nabij Braamspunt gedaan in Juni 1914 en November 1917 toonden aan dat de kust in dat tijdsverloop ± 400 M. was weggeslagen. De lichtopstand te Galibi aan de monding van de Marowijne moest in 1915 meer landwaarts verplaatst worden. De vestiging Nieuw-Rotterdam aan den mond van de Nickerie is geheel verdwenen en nog slaat daar de kust weg en is de lichtopstand aan de monding der Nickerie R. in het tijdsverloop van 1912 tot 1920 tot driemaal toe verplaatst moeten worden.

Waaraan die groote afslag is toe te schrijven laat zich alleen vermoeden. Mijne meening is dat door de een of andere oorzaak de uit het Noord-Oosten komende Azorenstroom hetzij aan kracht gewonnen heeft, hetzij onder grooteren hoek van de San Roque komende de langs de kust gaande stroom ontmoet en deze meer Zuidwaarts dan vroeger dwingt te stroomen en dus in plaats van evenwijdig met de kustlijn stroomende, meer tegen de kustlijn dringt en deze, bestaande uit modder, een gemakkelijke prooi der golven wordt.

Wel eigenaardig dat de boomen alle met de kruin landwaarts vallen, wat bij eenig nadenken wel te verklaren is. Eerst spoelt de bodem onder de wortels der boomen aan de zeezijde weg en hebben deze dus hun houvast verloren tegen den steeds op de kust staanden wind, terwijl de wortels aan de landzijde nog in den grond zitten. Zoodra de naar zee gekeerde wortels bloot liggen valt de boom door de kracht van den wind landwaarts om.

Misschien heeft deze periode van afslag haar einde bereikt, daar volgens de laatste berichten uit Suriname de Coronieboot weer verder uit de kust moet blijven.

Achter die onstabiele kustlijn is de land- en waterverdeeling vrijwel constant. Wel wordt in de scherpe bochten der rivieren de buitenboog afgekalfd door de eb en vloedschuring doch dit is een gewoon verschijnsel.

Het aangeslibte land kan nooit hooger liggen dan het hoogste vloedpeil, behalve daar waar zand of schulpritsen door de zee en den invloed van den wind zijn opgeworpen, welke iets hooger zijn, hoogstens een drietal meters. Al het andere land, ontstaan uit het aanslibbingsproces ligt òf iets boven vloedpeil òf tusschen vloed en ebpeil òf beneden ebpeil.

Langs de rivieren ligt eene min of meer breede strook opgebouwd door het bij vloed zich neerleggende slib tot ze het vloed-

peil bereikt heeft. Meer achterwaarts liggen die gedeelten die bij vloed onderloopen en door kleine kreeken en riviertjes gelegenheid hebben het water bij eb te laten afvloeien in de groote rivieren en waarbij dus het aanslibbingsproces achtergebleven is bij eerst genoemde strook, terwijl daar waar de watercirculatie door de een of andere oorzaak belemmerd is geworden, het terrein moerassig is gebleven met vegetatie van biezen en struiken en aldaar genoemd wordt zwampen. De grenzen dier zwampen zijn niet zuiver omlijnd daar dit van den regenval afhangt. Bij langdurige droogte zijn ze soms nagenoeg droog (1911—1912) terwijl na den grooten regentijd die grenzen zich uitzetten (Santo zwamp, Tawajari zwamp, achter de plantages Noord van de Commewijne, achter Domburg en Waterland, tusschen Coronie en Nickerie).

Waar nu sprake is van het vruchtbare Suriname moet men dat uitsluitend zoeken in dat kleine deel dat opgebouwd is door aanslibbing. Zoodra dat gedeelte achter den rug is betreedt men het oer-Suriname waar van het vruchtbare niet veel meer te bespeuren is.

De eerste pioniers, zijnde de Engelschen en de uit Brazilië gevluchte Joden, zochten die hoogere terreinen op met voorbijgang van dat gedeeltelijk onder water loopende uiterst vruchtbare laagland, waar ze vreemd tegenover stonden. Doch lang is daar de landbouw niet uitgeoefend, daar de bodem spoedig was uitgeput en werden deze gronden verlaten. Eerst toen na den vrede van Breda Suriname eene Hollandsche kolonie werd, kwam dat laagland tot ontginning voornamelijk door de Zeeuwen en Hollanders, die van huis uit gewend waren met het waterelement te worstelen.

Door die terreinen, die boven ebpeil gelegen waren met dammen te omringen en het daarbinnen gelegen terrein door een ingenieus stelsel van kanalen en slooten te doorsnijden, welke allen uitloopen op een in het midden gelegen hoofdvaart ,die door een stel sluizen in gemeenschap stond met de rivier, konden zij dat land droog houden, door bij eb het overtollige water te laten afloopen en bij vloed de sluizen te sluiten. Op die wijze is door hen de strook langs de Commewijne, Cottica en Suriname rivier in cultuur gebracht en profiteert het nageslacht nog van het werk dat die stoere pioniers hebben tot stand gebracht. Alle dammen en sluizen van de thans nog in cultuur zijnde plantages zijn het werk van onze voorvaderen. Zelfs daar waar die plantages ten gevolge van het gebrek aan werkkrachten door de afschaffing der slavernij verlaten zijn en in wildernis zijn opgegroeid, zijn nog altijd die dammen en sluizen te vinden al is het dan ook in

vervallen toestand wat het houtwerk betreft. Wat metselwerk aangaat staat dit nog intact, ten minste waar het niet door menschenhanden is afgebroken om de steenen.

Wat vruchtbaarheid betreft, geloof ik dat nergens op den aardbol vruchtbaarder streken zijn aan te wijzen. Die vruchtbare terreinen vindt men dus in Suriname uitsluitend langs den benedenloop der rivieren en dan nog alleen die terreinen die boven ebpeil zijn gelegen, terwijl daar weer van afgetrokken moeten worden de hoogere gedeelten zijnde zand- of schulpritsen.

Onze voorvaderen bleven alleen langs de Suriname, Commewijne en Cottica-rivieren en nu nog vindt men daarlangs de meeste in cultuur zijnde plantages. De zoogenaamde oude Kolonie. Eerst in het laatst der achttiende eeuw en begin 19e eeuw werden de terreinen langs de Saramacca-rivier voor cultuur uitgegeven, doch niet met dat succes als in de oude kolonie en is daar thans niet véel overgebleven van zoogenaamde grooten landbouw, doch is die strook geleidelijk in handen gekomen van de kleine landbouwers, voor een groot deel oud-Britsch-Indische immigranten, die daar met succes rijst, maïs en andere eenjarige gewassen planten.

Nickerie en Coronie zijn eerst ontgonnen in het begin der 19e eeuw voornamelijk door de van Demerary komende Engelsche planters. Vandaar de nagenoeg uitsluitend Engelsche namen der plantages. Hun hoofdproduct was katoen, dat langzamerhand verloopen is, toen de aanvoer van slaven was stop gezet en, na den vrede tusschen Engeland en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, de Engelschen de katoen voordeeliger konden betrekken uit Noord-Amerika.

Coronie is door den grooten landbouw geheel verlaten en wordt alleen bewoond door kleine landbouwers, uitsluitend Creolen, die voornamelijk hun bestaan vinden in de klappercultuur.

Nickerie is door den z.g. grooten landbouw verlaten op een paar suikerplantages na, doch is dat, dank zij de energie van de Britsch-Indiërs, een welvarende streek geworden uitsluitend door den aanplant van rijst en andere voedingsgewassen.

Het binnenland, zoodra men het Suriname uit den oer-tijd betreedt, schijnt vrijwel ongeschikt voor den landbouw te zijn. Het is of te geaccidenteerd of waar dit niet het geval is, stuit men op de savanna's, vlakten bestaande uit fijn kwarts, die vrij wel steriel zijn. De spoorbaan naar Kwakoegron begint reeds nabij Lelydorp door die schrale gronden te loopen.

Slechts in de dalen langs de oevers der rivieren en beekjes vindt

men terreinen geschikt voor den landbouw, die echter in den regentijd overlast van water en in den drogen tijd gebrek daaraan hebben. De rivieren zijn alle zoogenaamde regenrivieren. Alleen de groote rivieren hebben het geheele jaar door water, terwijl de kleine in den drogen tijd nagenoeg droog loopen. Als communicatiemiddel hebben ze dan ook slechts betrekkelijke waarde.

Welke schatten dat oer-Suriname op geologisch gebied verbergt is nog altijd een groote vraag. Het schijnt te zijn zooals de Wester-afdeeling van Borneo, van alles wat, doch niet genoeg voor exploitatie.

Misschien dat bauxiet en het door den ingenieur Douglas ontdekte ijzererts iets geeft. Waarschijnlijk dat het laatste wel kans heeft, daar het op vele plaatsen schijnt voor te komen, zooals het verschijnsel van plaatselijk sterke afwijkingen van de magneetnaald zou doen vermoeden en waar ik den heer Douglas bij de Saramacca R. en Blanche Marie-val in de Nickerie R. en professor Grutterink bij den Voltzberg op attent heb gemaakt, behalve natuurlijk de vindplaatsen die de heer Douglas zelf ontdekt heeft bij de Gran-kreek en nabij Kabelstation.

Gebruik maken van de watervallen en stroomversnellingen tot verkrijgen van kracht voor electrificatie van het bedrijf zal m.i. niet aan de verwachtingen beantwoorden, daar het verval te gering is, en men, daar de rivieren regenrivieren zijn, groote stuwdammen zou moeten aanleggen om het geheele jaar te kunnen beschikken over voldoende water.

De metingen toch van den Mamadam-waterval, de grootste in de Saramacca R., gaven slechts een niveau-verschil van 5 M. en die van de Raleigh-vallen in de Coppename R. van 12 M.

Den ingenieur Dürer, die voor de Guyana goudplacer uitgekomen was om het gehalte en de hoeveelheid van het op dat placer geconstateerde ijzererts te bepalen, heb ik nog een topografisch beeld van den Mamadam-waterval kunnen geven, de eenige die voor krachtinstallatie voor dat placer in aanmerking zou kunnen komen.

De Raleigh-waterval kwam daar niet voor in aanmerking als zijnde te ver af. Wel zou deze kunnen dienen wanneer eventueel de Voltzberg bleek ijzerhoudend te zijn.

Hoewel dus slechts een klein deel van Suriname onder mijne leiding topografisch in beeld is gebracht kan men daaruit zich al een voorstelling maken van het geheele karakter dier laaglanden met hunne geringe zich tot enkele meters bepalende niveau-

verheffingen. Met dat kleine stukje kan men al duidelijk maken tot welke fouten men m.i. vervalt, wanneer men plannen maakt en uitvoert zonder grondige kennis van de topografische gesteldheid van het terrein.

De spoorbaan zal ik maar laten rusten, die voor den landbouw geen waarde heeft en reeds bij Lelydorp begint te loopen door het gedeeltelijk steriele en minder vruchtbare oer-Suriname en die ondanks het advies van den heer van Reygersberg Versluijs tot het eindpunt Dam is doorgetrokken.

Misschien kan het blijken dat ze nog van eenige waarde is, indien ze van dienst kan zijn bij de ontginning van de ijzerertshoudende terreinen, hetzij in particulier bezit zooals de Guyana goud-placer, hetzij van de terreinen die tot nu toe gereserveerd zijn bij Kabelstation. Of het erts de kosten van dat transport kan dragen in een land zonder steenkolen is natuurlijk eene tweede vraag.

Ik zal ook niet ingaan op het onzalige, kostbare plan om van Lelydorp eene kolonie van kleine landbouwers te maken, wat ook al eene groote mislukking is geweest, doordat men die vestiging aangelegd heeft op de uitloopers van het oer-Suriname op een bodem van fijn kwartszand.

Een sprekend voorbeeld is de zoogenaamde Saramaccapolder, begrensd gedeeltelijk door dammen en doorsneden door het Saramacca-kanaal met twee stel sluizen. Een stel bij Beekhuizen aan de Suriname R. en een ander stel bij Uitkijk aan de Saramacca-rivier. Dit kanaal moet dienen zoowel voor scheepvaartkanaal als voor afwateringskanaal. Twee eischen die met elkander in strijd zijn. Houdt men het water op om voldoende diepte te hebben voor de scheepvaart, dan hebben de lage landen nabij Uitkijk overlast van water en blijven deze dientengevolge onontgonnen. Laat men het water afloopen dan blijven de barkassen aan den grond zitten. Doch was men nauwkeurig op de hoogte geweest van de topografische gesteldheid dan had men meer geprofiteerd van de natuurlijke hoogten en niet klakkeloos maar dammen aangelegd, wat nu tengevolge heeft dat van uitgestrekte terreinen de waterafvoer door die dammen belemmerd is geworden, en streken die vroeger droog waren, nu onderloopen. Zoo in het Noorden bij den oorsprong van de Kleine Wanica, zoo in het zuiden de Santo-zwamp waar het water zich verzamelt afkomstig van de streek ten N.W. van Lelydorp.

Wel heeft men getracht dit laatste euvel te beteugelen door de Santo-zwamp te verbinden met de Tawajari en deze langs de buitenzijde van de Zuiddam door het z.g. Panama-kanaal eene nieu-

we uitmonding in de Saramacca R. te geven, doch dit is onbegonnen werk. Ook heeft men door het graven van het Tout-lui-faut-kanaal getracht dien wateroverlaat te vermijden, doch een blik op de kaart is al voldoende om te zien dat dit niet van eenig effect kan zijn om het naar het N.W. afzakkende regenwater af te voeren door een kanaal naar het Noord-oosten in de Suriname-rivier.

Had men vóór het vele tonnen gekost hebbende werk, de beschikking gehad over deze topografische kaarten, die slechts eenige tienduizenden gekost hebben, dan had men zeer zeker sommen uitgespaard waarbij deze enkele tien duizenden verdwijnen.

Direct heb ik nog eene groote bezuiniging kunnen doen aanbrengen door vóór het vernieuwen der steenen brug over de Steenbakkersgracht in de Saramaccastraat te Paramaribo er op te kunnen wijzen dat, gebaseerd op de topografische metingen, het niet noodig was eene nieuwe brug te maken doch slechts volstaan kon worden met een duiker. Wat dan ook geschied is.

Ook hier is door dit verhoudingsgewijze kleine in topografisch beeld vastgelegd terrein, aangetoond dat de woorden van Dr. J. W. IJzerman en professor J. J. A. Muller, hiervoren aangehaald, geheel juist zijn.

NOG EENS HET RAPPORT PYTTERSEN.

DOOR

B. J. KLUVERS.

De W.-I. Gids van Februari 1923 bevat een artikel van den heer Tj. Pyttersen naar aanleiding van mijn in de Januari-aflevering opgenomen beschouwingen over diens rapport.

De repliek bepaalt zich tot enkele punten.

De in den aanvang door den heer P. genoemde, niet nader ontwikkelde ideeën over een exploratie-combinatie, waaruit later een exploitatie-combinatie zou moeten ontstaan, zijn niet nieuw. De pogingen der studiecommissie van het Suriname-Studie Syndicaat om belangstelling voor een dergelijk plan te vinden, hebben destijds geen succes gehad.

Aan de hand van proeven in de kolonie en van hetgeen elders op dat gebied gebeurde, mocht de toepassing van machinale grondbewerking toen reeds als een uitgemaakte zaak voor de toekomst beschouwd worden en op dat standpunt heeft de commissie zich in haar rapport dan ook geplaatst. Uitgemaakt is de zaak nog niet, maar dat zal komen.

Dat het tot stand komen van genoemde combinaties daarvan afhangt, geloof ik echter niet. Er zijn factoren, die de toevloeiing van kapitaal meer beïnvloeden.

Met betrekking tot de uitingen van den heer P. aan het adres van ongenoemden wil ik even het volgende opmerken: Mochten die gericht zijn tot de studiecommissie, dan behoef ik slechts te verwijzen naar haar rapport, waarin overvloedig stof voorhanden is om aan te toonen, dat zij grootbedrijven en moderne methoden voor Suriname geboden acht. Mochten die uitingen bestemd zijn voor Surinameplanters, dan zijn hun daden er om te bewijzen, dat de drang naar moderne cultuurmethoden in de kolonie is ontstaan, voordat de studiecommissie en de heer Pyttersen over Suriname hadden geschreven. Hun Selectiefonds werd opgericht in 1917 en hun proeven met machinale grondbewerking vingen aan in 1918. Over het algemeen zijn hun cultuurbegrippen modern.

Er kan dus geen aanleiding voor den heer P. zijn om te poseeren als de brenger van ideeën eener nieuwe school, die te kampen heeft tegen aanhangers eener oude.

Ten aanzien van de verwijzing naar zijn repliek op een artikel van den heer J. S. C. Kasteleijn in de Economisch-Statistische Berichten merk ik op, dat die repliek van allerlei inhoudt, waarom het niet gaat.

De heer P. moge de niet of sporadisch beboschte, onder water staande, in zijn rapport aangeduide complexen allereerst voor nieuwe ondernemingen op het oog hebben, hij zal moeten toegeven, dat het voordeel van dergelijke terreinen boven de beboschte voor de gewassen van den grooten landbouw nog bewezen moet worden. Trots de hoogere ontginningskosten etc. zou ik het zonder tegenbewijs meer begrepen hebben op de beboschte, waar het grondwaterpeil vermoedelijk dieper onder het maaiveld zal liggen. Goede loozing is een hoofdfactor bij de terreinkeuze.

Wat de bananencultuur betreft, geloof ik, dat ieder de redactie in het rapport P. zal opvatten als ik deed, n.l., dat deze voor een eventueelen export de voorkeur geeft aan de Dwergbanaan boven de Congo.

Hoewel men op het oogenblik voor den export het meest is aangewezen op de laatste, waarover vrijwel alle belanghebbende het eens zullen zijn, sluit dit niet in, dat deze soort, hoe gevuld en smakelijk ook, als cultuur- en handelsproduct ten volle aan de eischen zal beantwoorden.

Het allerveiligst zou men dan ook gaan, indien de proeven aanvankelijk op bescheiden schaal genomen konden worden. Een dienst van speciale vruchtenschepen, al zou men zoo'n dienst zooveel doenlijk willen beperken, vergt betrekkelijk groote aanplantingen en zijn de verschillende risico's dan niet gering te achten.

Het idee van kleine koelruimten voor geregelde proefzendingen van b.v. 1000 bossen dringt zich dan ook telkens weer op. Gegevens en ervaring worden er ook mee verkregen. Een kleine proef kan leiden tot een groote en deze tot een uitgebreide cultuur.

De beteekenis voor de toekomst der kolonie van vruchtenexport ziet ieder in. De kleine, zoowel als de groote landbouw zal daaraan kunnen deelnemen. Het is een algemeen belang. De belangstelling hier en elders gaat voorloopig ook uitsluitend in die richting.

De regeering zou dankbaar werk doen met die zendingen mo-

gelijk te maken door de kosten van eenige kleine koelinrichtingen op zich te nemen. Buitensporig hoog kunnen die niet zijn.

Tegen hetgeen de heer P. thans over de Liberiakoffie schrijft, valt aan te voeren, dat zijn waarschuwing in het rapport achter de feiten aankwam. Bij de samenstelling bestond van zij dede der Scandinavische landen zoo goed als geen belangstelling meer. De bevoorrechte marktpositie, die dit artikel een dozijn jaren had, zich afteekenend in een belangrijk hooger prijsniveau dan van Santos en Robusta en zelfs hooger dan van de doorsnee der Javakoffies, op welke gunstige positie de studiecommissie nog in haar rapport kon wijzen en waarop deze, naast een gunstigen cultuurstand, haar oordeel grondde, was reeds te loor, toen de heer P. zijn rapport schreef en daarin op de bevoorrechte positie wees.

De naar verhouding zeer groote uitbreiding, die deze cultuur sedert 1910 in de kolonie kreeg, berustte intusschen op goede basis.

Met een ten opzichte van Santos en Robusta even onverwachte als ingrijpende daling van het prijsniveau, gelijk de Liberia heeft ondergaan, kan de waardeering dezer cultuur bezwaarlijk dezelfde zijn als in 1919.

Een oordeel als de heer P. thans geeft, lees ik niet in zijn rapport. Zijn laatste woord daarover in het rapport is, niet te durven oordeelen.

Wij hebben gezien, hoe snel alles in een tijd als wij thans beleven, kan veranderen. Zat niet Indië kort geleden nog in zak en asch over de slechte prijzen der cultuurproducten en ziet men daar thans niet een zeer verhelderd perspectief over de geheele lijn? Wie had dat zoo snel verwacht? Veel onberekenbaars heeft deze tijd reeds opgeleverd en veel zal nog kunnen volgen, dat niet te voorzien was.

Wie weet, hoe spoedig Surinameplanters weer reden zullen krijgen tot verdere uitbreiding van hun Liberiacultuur, die er zoo goed slaagt en zoo geschikt is voor het land met het oog op de werkkrachten, omdat de oogst niet ineens rijpt en de rijpe bes lang aan den boom blijft?

Laten wij hopen, dat die tijd spoedig voor hen aanbreke.

Wat het mechanisch rooien van cassavewortelen betreft, ik heb niet beweerd, dat dit op den duur niet opgelost zal worden. Ik heb slechts bedoeld op te merken, dat de heer P. dit wel wat heel luchtig heeft ingezien. De eerste stap in die richting moet nog gedaan worden, want het is een zeer bijzonder wortelproduct.

Bestaande rooimachines voor aardvruchten kunnen niet dienen. Het lijkt mij een veel moeilijker probleem dan het machinaal uitgraven tot 1½ voet diepte van riet, waarmee niet angstig voorzichtig behoeft te worden omgesprongen, terwijl cassavewortels zoo gaaf mogelijk in fabrikaat gebracht moeten worden.

Hetgeen de heer P. ten slotte over de suikercultuur opmerkt, raakt weinig mijn beschouwingen. Hij en de studiecommissie zijn het altijd eens geweest, dat de toepassing van landbouwmachines van groote beteekenis voor de kolonie is. Dat blijkt uit al hunne geschriften. De vlucht der gedachten van den heer P. ging aanvankelijk voor de naaste toekomst alleen te hoog. Aanvankelijk ook was deze het niet eens met de commissie, dat de toekomst der kolonie in de allereerste plaats zal afhangen van de beantwoording der vraag of de ondernemingen te allen tijde op een voldoende voorziening in de behoefte aan levende kracht zullen kunnen rekenen.

Zijn rapport bewijst, dat hij ten deze andere inzichten heeft gekregen.

Te oordeelen naar hetgeen men in Suriname reeds beproefd heeft, wordt het belang der machinale grondbewerking ook daar terdege ingezien. Dringt daar echter, als men de zaak rustig beschouwt, de proef met kabeltractie nu zoo voor de ontwikkeling der suikercultuur, dat het gouvernement er voor gespannen moet worden?

De heer P. zal moeten erkennen, dat het vraagstuk er voor het in den grond brengen van nieuwen rietaanplant op het oogenblik veel minder brandend is dan op Java en hij zal bezwaarlijk kunnen staven, dat de belangen der kolonie, van onze ondernemers en van ons land geschaad worden, indien het verdere verloop der proeven op Java met het kabelsysteem wordt afgewacht. Lang kan het niet meer duren of men zal meer positieve conclusies ten opzichte der bruikbaarheid van dit systeem voor de Surinamepolders kunnen trekken.

In de kolonie, die belanghebbende partij is, acht men het eveneens raadzaam het verloop dier proeven af te wachten, naar uit een schrijven van de Surinaamsche Landbouwvereeniging aan den Gouverneur, gepubliceerd in de „West" van 22 December 1922, blijkt. Temeer lijkt eenige voorzichtigheid geboden, daar volgens genoemd schrijven in Demerara genomen proeven met kabeltractie in het sterk doorsneden polderland niet voldaan hebben. Wil zoo'n proef op flinke schaal genomen worden, hetgeen geraden zou zijn, dan heeft men zich voor de kosten dus reken-

schap te geven, dat er vermoedelijk meer aan vast zal zitten en wel een ingrijpende wijziging der bepoldering en bemaling. Laat ik hier dadelijk aan toevoegen, dat wijziging der bepoldering, hetzij meer of minder ingrijpend, waarschijnlijk elk systeem van machinale bewerking zal aankleven; een argument tegen de kabeltractie op zich zelf is het geenszins.

Ook al zou de heer P. mij willen rangschikken onder de weinig vooruitzienden, dan blijf ik toch van meening, dat het gouvernement de voortzetting van dergelijke proeven gerust aan het particulier initiatief kan overlaten. Verwacht mag worden, dat althans de kapitaalkrachtige Ned. Handel Mij van haar ervaring op Java met de machinale bewerking van zware klei zal profiteeren voor Mariënburg, indien zij haar voordeel daarin ziet en de heer Shields is vooruitstrevend genoeg gebleken om ook van hem verdere stappen te mogen verwachten, als eenig systeem, dat elders voldoet, hem geschikt lijkt voor Alliance, te eerder, nu de sterk gestegen suikermarkt weer meer moed zal geven. Als het goed gaat, volgen de overige rietplanters vanzelf.

Met het slagen der proeven en de invoering der machinale grondbewerking alleen is de oprichting van nieuwe suikerfabrieken echter nog niet verzekerd. Ten slotte zal het van de resultaten bij normale markt van bestaande, gemoderniseerde bedrijven, van de aan de hand daarvan te becijferen rentabiliteit der benoodigde kapitalen voor nieuwe en van de uitzichten op een voldoende arbeidsvoorziening, ook in de toekomst, afhangen, of het suikerkapitaal naar Suriname zal trekken. Dat zal meer tijd vorderen dan de heer P. blijkbaar verwacht. Het afwachten van het verloop der proeven op Java kan daarop practisch niet van invloed zijn.

Ik ben van oordeel, dat belangen als de vruchtenexport, de ontwikkeling van den veestand en de selectietuin voor het oogenblik meer den financieelen steun der regeering behoeven. Daarvoor ontbreken de particuliere middelen te eenenmale.

De geregelde vruchtenexport, te beginnen met bananen, moge de bijzondere aandacht der regeering hebben, omdat het een algemeen belang is met uitzicht op spoedige ontwikkeling.

De Sur. Landbouwvereeniging denkt er volgens haar voren-aangehaald schrijven aan den Gouverneur ook zoo over.

Ten slotte nog een enkel woord over de op Java in gang zijnde proeven met mechanische bewerking van zware klei. Men zal spoedig een gevestigde opinie kunnen verwachten of van Dijk's kabelploeg dan wel Geveke's ploegmachine de voorkeur verdient als geulengraver.

Volgens den heer J. F. W. v. Vloten van Sempalwadak, die ervaring met machinale grondbewerking heeft, eischen de geulen, met kabeltractie verkregen, nog veel naärbeid met de hand (opwerking van teruggevallen aarde), hetgeen te verbeteren zal zijn. Verder is de tarra, i.c. dat deel van het terrein, dat niet door den ploeg kan worden bereikt, belangrijk grooter dan bij het systeem Geveke, terwijl het verplaatsen der van Dijk's installatie vrij omslachtig en tijdroovend en de bediening betrekkelijk duur is.

Op het oogenblik schijnt men op Java algemeen van oordeel te zijn, dat beide systemen onder zekere voorwaarden van belang en bruikbaar zijn.

Volgens berichten van Java zou men moeten aannemen, dat in het afgeloopen jaar alleen de suikerfabriek Panggoongredjo een van Dijk's installatie kocht. Overigens moeten in 1922 de proeven met beide systemen zich vrijwel bepaald hebben tot demonstraties.

Uit het rapport P. had ik begrepen dat reeds 10 Javafabrieken zich voor het seizoen 1922 van een van Dijk's installatie voorzagen en deze door den leverancier in werking lieten stellen. Zoowel van Dijk als Geveke hebben voor 1923 eenige orders op Java geplaatst, de laatste o. a. één bij de Factorij der Ned. Hand. Mij. Nu beide systemen in de praktijk aan elkaar getoetst kunnen worden, is er reden temeer voor de Surinaamsche rietplanters om af te wachten, welk de voorkeur zal verdienen voor hun polders.

Den Haag, Februari 1923.

BOEKBESPREKING.

La Stazione Radioterapica Antimalarica di Terracina nel suo primo anno di vita. Relazione del Dott. Antonino Pais. Roma, Tipografia del Senato, 1922.

Uit Italië, het land der malariabestrijding bij uitnemendheid, gewerd aan het Departement van Koloniën een exemplaar van het bovengenoemde Jaarverslag, dat in den *West-Indischen Gids* met een kort woord moge worden aangekondigd [1]).

Het verslag is door Dr. Pais uitgebracht in den vorm van een toespraak tot den Voorzitter van het te Rome, onder beschermheerschap van den Koning van Italië gevestigde Nationaal Instituut, dat in de Pontijnsche landstreken (die niet ver van Rome, maar bij de kust, en nabij de zoogenaamde „maremmen" gelegen zijn) den strijd tegen de gevreesde volksziekte aanbindt. De verslaggever die — daar is hij Italiaan voor — soms in geestdriftigen toon zijne bevindingen te boek stelt, brengt op den voorgrond, dat radio-therapie van malaria-lijders, ook en juist in de ergste en meest verouderde gevallen, op wonderbaarlijke wijze de krachten van het organisme versterkt, en in hooge mate geschikt zal zijn om naast en tegelijk met andere bestrijdingsmiddelen, zooals kinine, te worden toegepast.

Dr. Pais ziet, waar bij een door armoede en door chronische malaria ontaarde bevolking middelen als kinineverstrekking falen, en evacuatie naar gezonde berglucht-streken wegens de kosten onmogelijk is, in radio-therapie een bestrijdingsmiddel van zeer groote sociale beteekenis tegen het ontzaggelijke euvel der malaria-ziekte. Hij deelt voorts mede, dat de ervaring nu reeds aanwijst, dat de overigens tegen alle hygiënische en prophylactische maatregelen gekante, aan chronische malaria lijdende bevolking nabij Terracina, zich gaarne onderwerpt aan de behandeling door radio-therapie.

[1]) Voor het voor ons persoonlijk bestemde exemplaar dat wij sedert, op ons verzoek, mochten ontvangen van Z.Ex. Mr. J. H. van Royen, Hr. Maj[s]. Gezant te Rome, betuigen wij onzen beleefden dank.

Tot zoover het met een elftal afbeeldingen versierde jaarverslag. Het komt ons voor, dat de aanbevolen geneeswijze er een is, die vooralsnog niet voor de Nederlandsche Koloniën van belang kan worden geacht. In de Kolonie Curaçao bestaat geen malaria-probleem, terwijl in de Kolonie Suriname totnogtoe de gelegenheid ontbreekt om proeven op dit gebied te kunnen nemen. Wel bezit het Militair Hospitaal te Paramaribo een Röntgen-toestel, maar de outillage voor radio-therapie schijnt daardoor nog niet aanwezig. Evenmin zou naar wij meenen te weten, radio-therapeutische malariabestrijding op dit oogenblik in Nederlandsch Oost-Indië kunnen worden aangevat.

Maar in ieder geval waren, door een Koloniale mogendheid als Nederland, de uitkomsten van hetgeen te Terracina wordt beproefd, in het oog te houden. Blijft de indruk gunstig, dan zal mogelijk de behandeling in de eerste plaats hier te lande, en eerst later of veel later in de Koloniën toepassing kunnen vinden. Hier te lande zou men dan de nieuwe methode kunnen aanwenden om onze door tropische malaria uitgeputte koloniale landsdienaren weer op streek te helpen, een op zich zelf reeds niet onbelangrijk voordeel. Tegen eene toepassing in het groot zal het kostenbezwaar vermoedelijk wel onoverkomelijk blijken te zijn.

L. C. VAN PANHUYS.

UIT DE PERS.

DE MUSKIETEN-VERORDENING.

Dr. C. Bonne schrijft ons:

Naar aanleiding van de discussie in de Kolon. Staten over de muskietenverordening, zij het mij gegund in Uw blad enkele opmerkingen te maken.

Op elke plaats in de kolonie, hetzij stad, dorp, plantage of vestigingsplaats moet men onderscheiden twee groepen muskieten: een groep, die haar broedplaatsen op de plaats zelve heeft en een groep die haar broedplaatsen voor verreweg het grootste deel heeft in de omgeving der nederzetting en die van daar naar de plaats toe komt vliegen.

Tot de laatste behooren de malariamuskieten. Op deze laatste groep kan de toepassing der muskietenverordening geen invloed van beteekenis uitoefenen, tenzij onder zeer bijzondere omstandigheden. Meer resultaat kan men verwachten tegen de muskieten die op de plaats zelve, dus op de erven in en om de huizen broeden. Daartoe behooren de gele koorts muskiet, die misschien ook de dengue-achtige ziekte van Suriname overbrengt, en de filariamuskiet. De gele koorts muskiet komt zeer veel voor in Paramaribo, Nickerie en Albina en minder op de plantages. De filariamuskiet komt ook zeer veel voor in Paramaribo, maar iets minder in Nickerie en Albina en nog minder op de plantages. De uitroeiing van deze beide muskieten wordt zeer vergemakkelijkt door de aanwezigheid van goede loozing, waterleiding en rioleering. Daar het in hoofdzaak verzamelingen van regenwater zijn, waar gele koorts muskieten in broeden, heeft een waterleiding de grootste invloed op deze soort. Te Moengo bijv. waar een goede waterleiding is, is de gele koorts muskiet geheel uitgeroeid; de booten uit Paramaribo brengen er nu en dan mee, maar die kunnen niet stand houden. Nu te Moengo de rioleering steeds meer haar voltooiing nadert, worden ook de filariamuskieten er steeds schaarscher en nieuwe filariagevallen komen te Moengo niet voor. Zoolang de moerassen om Moengo niet zijn drooggelegd, zullen malariamuskieten er echter blijven voorkomen, wat niet wegneemt dat ook de malaria sterk afnemende is. Zooals Moengo thans is, zou de invoering der verordening dus geen beteekenis hebben, omdat reeds alles bereikt is, wat men met de toepassing der verordening zou kunnen bereiken. Wanneer echter personen, die niet in dienst der bauxietmaatschappij staan, kleine landbouwers bijvoorbeeld, zich te Moengo zouden vestigen, dan zou het zeer gewenscht zijn de verordening te kunnen toepassen, omdat zij anders in staat zouden zijn al het bereikte ongedaan te maken.

Het is moeilijk zich in gissingen te wagen over de resultaten, die de invoering der verordening in Paramaribo, Nickerie of Albina zou hebben. Voor alles zou geschoold personeel aanwezig moeten zijn. Want lang niet elke muskiet brengt ziekten over en tal van broedplaatsen kunnen dus

ongemoeid worden gelaten. De holten in boomen en de boomparasieten bijvoorbeeld, die zich zoo verheugen in de algemeene belangstelling als muskietenbroedplaatsen, leveren in Paramaribo praktisch geen ziekte overbrengende muskieten op, al krioelen ze vaak van larven van andere muskieten. Vele, maar niet alle open riolen zijn als muskieten broedplaatsen van hoegenaamd geen belang, hoe onwenschelijk ze mogen zijn om andere redenen. Zonder twijfel zal de bestrijding zonder goede loozing, zonder rioleering, zonder waterleiding zelfs bij goede organisatie zeer moeilijk zijn. Vooral tegen de filariamuskiet zal de strijd in de kleinere plaatsen eerder lichter dan zwaarder zijn dan in Paramaribo, waar hij helaas het meest noodig is. Maar niemand behoeft aan de mogelijkheid te denken ooit de malaria uit te roeien, te Nickerie, of te Moengo bijv. aan de hand der muskietenverordening, of te denken, dat men daarmee eenigerlei invloed zou kunnen uitoefenen op de zwermen zwampmuskieten die zoo vaak Nickerie, of den Commewijne-oever en soms ook Paramaribo bezoeken en die van tientallen kilometers ver kunnen komen. Gelukkig bestaan zulke zwermen bijna uitsluitend uit onschadelijke soorten.

Misschien kunnen bovengemaakte opmerkingen, die niet alleen op boekenkennis, maar op jarenlang onderzoek in de kolonie en op praktische ervaring te Moengo gegrond zijn, voor enkelen het oordeel vergemakkelijken wanneer de verordening weer ter tafel kom.

(*De West*, 12 Januari 1923).

BIBLIOGRAPHIE.

British Guiana. Administration reports for the year 1920. Georgetown-Demerara, 1922.

Christmas Tide 1922. The Colony's Annual. Published by „The Argosy" Company, Limited, Georgetown, Demerara.

The Colonial Policy of William III in America and the West Indies. By G. H. Guttridge. Cambridge University Press. 1922.

Bewölkungs-, Niederschlags- und Gewitterverhältnisse der westindischen Gewässer und der angrenzenden Landmassen, von Dr. Wilhelm Kloster. Deutsche Seewarte. Mit 5 Taf. u. 3 Textifg. Hamburg 1922.

Floreal, Magasine universel de la famille. Edition mensuelle. Janvier 1923. Dans le pays de Surinam, par Henry Harvey. (Met afbeelding).

De Natuur. 15 Januari 1923. Waar blijft het Amazoneslib? Een geographisch probleem, door K. Braak.

Orang Peledang, Januari en Februari 1923. Suriname. (Wordt vervolgd).

Marineblad, 5 Februari 1923. 's Konings stoompacket Curaçao, door J. W. van Nouhuys.

De Indische Mercuur, 9 Februari 1923. Rapport omtrent de uitkomsten van landbouwbedrijven in Suriname, door Tj. Pyttersen, besproken door Prof. Dr. F. A. F. C. Went.

Idem. 23 Februari 1923. Werkplan van de Commissie van Advies en Onderzoek in zake Surinaamsche Houtsoorten, door J. Ph. Pfeiffer. (Ook verschenen in *De Ingenieur* van 10 Maart 1923).

Neerlandia. Februari 1923. Waak op, Nederland! (Suriname en wij), door Prof. Dr. L. Knappert.

Idem. Maart 1923. Adres in zake de begrooting voor Suriname. [Aan den Minister van Koloniën. Handelt over den post tot bestrijding van de mijnwormziekte].

Nederlandsch Zeningsblad. Februari 1923. Suriname. De Zendingspost Charlottenburg, door L. Fischer.

Haagsche Post, 17 Februari 1923. De West als Kostschooljongen. Organisators Gevraagd (Van den Afgevaardigde der H. P.) — Mijnwormziekte, Rockefeller in Suriname. Hoe Men de Ziekte Bestrijdt.

Nieuw Indië. Februari 1923. De herziene grondwet uitgevoerd voor Indië, door Prof. Mr. C. van Vollenhoven.

The World's Work, February 1923. Discovering diamonds in British Guiana. An amazing adventure in opening up the treasure house on the Upper Mazaruni River, by William J. Lavarre, Jun. Met 15 afbeeldingen en 1 schetskaartje.

Het Koloniaal Weekblad. 15 Februari 1923. Nood op St. Eustatius, door J. H. C. van Eyk van Voorthuysen. 1ste Luitenant O. I. L.

Idem, 15 en 22 Februari, 1, 8 en 15 Maart 1923. Van Curaçao naar Trinidad per S.S. Nickerie, door M. Landheer-van Donselaar.

Idem, 15 Maart 1923. Jaarverslag van de Studiecommissie der Vereeniging „Oost en West" over 1922.

Berichten uit de Heiden-wereld, Maart 1923. Geloofsversterking. — Een kwart eeuw Surinaamsche Zendings-geschiedenis, 1892—1919. Herinneringen van R. Voullaire. (Vervolg.)

Koloniaal Tijdschrift. Maart 1923. Zelfbestuur bij 't lood, door Libertus Veritas.

Nederlandsch Zendingsblad. Maart 1923. Suriname. In memoriam Frits Staehelin, van 1892 tot 1906, Praeses van de Zending der Broedergemeente in Suriname, door R. Voullaire (met portret).

Economisch Statistische Berichten. 14 Maart 1923. De koloniale spoorweg in Suriname, door Mr. O. E. G. Graaf van Limburg Stirum.

De Indische Verlofganger. 16 Maart 1923. De arbeid der Hernhutters in Suriname.

Mededeelingen. Tijdschrift voor Zendingswetenschap. Deel 67, 1e stuk. 1923. Overzicht van het Zendingswerk in Oost- en West-Indië, door J. Rauws.

Indrukken van een geneeskundige studiereis naar Demerara en Trinidad, door J. W. Wolf, (Koloniaal Instituut te Amsterdam. Mededeeling No. XVIII. Afd. Tropische Hygiëne. No. 12), Amsterdam, 1923. 8°. Met platen.

